

О. В. Ленський

ІСТОРІЯ ПРЕСИ і ЖУРНАЛІСТИКИ

м. Суми
Видавництво ФОР «Качов О.О.»
2009

О. В. Ленський

ІСТОРІЯ ПРЕСИ І ЖУРНАЛІСТИКИ

м. Суми
Видавництво ФОП Ткачов О.О.

м. Суми
Видавництво ФОП Ткачов О.О.
2009

У книжці розповідається про історію преси і журналістики. Автор наводить багато унікальних краєзнавчих матеріалів з історії преси і журналістики, а також показує зв'язки місцевої преси і журналістики з історією світової, російської, української преси і журналістики.

Книжка розрахована на широкий загал читачів.

У книжці використані світлини, які друкувалися в інших краєзнавчих виданнях, та краєзнавців О. Ленського, М. Манька, О. Ткачова, В. Токарева.

Ленський О. В. Історія преси і журналістики. — Суми: Видавництво ФОП Ткачов О. О., 2009. — 400 с., іл.

Л 33 Усі права захищені. Матеріали з книги не можуть бути відображені або використані без дозволу та посилання на автора.

Ленський Олександр Васильович
Видавництво ФОП Ткачов О.О.

ВСТУП

Пізнаєте правду і правда вас визволить.

Ісус Христос

Я працюю не за правду, а за гроші.

Одна з сумських журналісток

Серед багатьох книжок, які висвітлюють питання історії преси і журналістики, я не зустрів жодної, яка б давала ґрунтовний аналіз цього питання. Всі дослідники обмежують себе якимись часовими рамками, або видають окремі книжки з історії російської, української, радянської преси. Дати огляд всієї преси і журналістики, показати зв'язки місцевої преси і журналістики з історією всієї преси і журналістики таке завдання поставив перед собою автор цієї книжки.

Певна кількість уродженців Сумщини внесла свій вклад у розбудову преси і журналістики Російської імперії, а також працювала в українських газетах різних країн, до складу яких входили українські етнічні території.

Книжка створена не за жанровим, а за хронологічним принципом. Багато газет втрачено, інформацію про них я отримував з архівних документів або з інших публікацій. Розповіді про газети пов'язані з історією України і Сумщини того часу, що й сама газета.

Газети в ДАСО вже досить зношені, пройде зовсім мало часу і ми їх втратимо. Я розумів свою відповідальність перед часом, в якому я жив, і тому свідомо йшов на обмеження своїх особистих потреб, щоб зібрати кошти на видання книжки, щоб зберегти цей інтелектуальний скарб. Мені було не по кишені наймати професійних коректорів, і тому до знайдених помилок віднесіться з розумінням.

Я за коштами на видання книжки звертався до влади, до багатих ділків, але ніхто з них не дав жодної копійки.

Ця книжка може бути використана для створення музею журналістики Сумської області. Я впевнений, що такий музей повинен бути при кафедрі журналістики СумДУ, бо потрібно, щоб досвід праведних і неправедних трударів пера залишився як приклад для навчання наступних поколінь журналістів.

Музей потрібний як складова освітнього процесу і творчого пошуку студентів. Крім журналістів, книжка мусить зацікавити істориків, краєзнавців, філологів, органи місцевої влади й широкий загал читачів.

Моя велика вдячність і пошана сумському краєзнавцю Віктору Федоровичу Токареву за надані копії газет і доповнення з історії місцевої преси.

Моя щира вдячність краєзнавцю Миколі Петренку за його правки й деякі доповнення з театральної тематики в газетах.

Моя особлива подяка Шутьку Миколі Ярославовичу за певну коректуру і критику підбраного газетного матеріалу з позицій редактора газети "Ленінська правда".

Я задоволений співпрацею з Надією Подолякою, яка написала книжку з історії друкарської справи. Оце те невеличке коло людей, які дійсно розуміються на історії преси і журналістики.

ІСТОРІЯ ГАЗЕТ

Газета — періодичне друковане видання, яке повідомляє про події дня або більших проміжків часу в громадському житті, політиці, релігії, сільському господарстві, літературі, науці.

Початок діяльності по збиранню і поширенню інформації з метою впливу на суспільство відноситься до далекої давнини. Окремі повідомлення, відомості передавалися усно з допомогою ораторів, оракулів або письмово, як в Древньому Єгипті. Дошки з повідомленнями вивішувалися в громадських місцях у Римі.

На наших теренах повідомлення поширювалися з допомогою берестяних грамот, методом вирізання на дерев'яних табличках "растекаша мысль по древу". Найбільш вагомі події знайшли своє відображення в літописах.

Перші відомості про газети ми знаходимо після відкриття Америки в кінці XV століття. Це була подія такого масштабу, що вона відразу викликала великий інтерес.

Лист, в якому Колумб повідомляє королівського скарбника Рафаеля Санчуса про відкриття нових земель, було перекладено на багато мов світу і розповсюджено по всіх країнах. Це було перше друковане повідомлення, яке розійшлося в такій великій кількості.

Після цього, в перші роки наступного XVI століття, з'явилося багато різних видань "Zeyttungen", "Newe Zeyttungen", "Coreyeen", які можна вважати попередниками газети.

Це були нотатки і листи, пов'язані з подією відкриття Нового Світу. Всім цим виданням не вистачало періодичності, яка з'явилася з появою пошти. Такі "Notizie scritte" (писані повідомлення) з'явилися у Венеціанській республіці. Їх виставляли в публічних місцях і за читання брали дрібну монету газета. Звідсіля пішло французьке слово gazette. Але ці листки не можна було назвати газетою в сучасному розумінні слова. Лише в середині XVII століття з'явилося те, що ми сьогодні називаємо регулярним друком.

На початку XVIII ст. газети стають суспільною силою, через яку йде постійний обмін інформацією і думками. На кінець XIX ст. вони виходили вже 30-ма мовами: російською, польською, литовською, фінською, французькою, німецькою, англійською, італійською, іспанською, португальською, датською, шведською, голландською, угорською, чеською, болгарською, сербською, словацькою, романською, румунською, хорватською, русинською, фламандською, ісландською, вірменською, турецькою, єврейською, арабською, перською, новогрецькою. З'являються газети й українською мовою. Найбільше газет видавалося французькою, англійською, німецькою мовами.

Інформація про газети була з словника Брокгауза і Єфрона.

ФРАНЦУЗЬКІ ГАЗЕТИ

Газети в цьому розділі подаються не за алфавітом, а як у використаному джерелі. Інформацію про джерела я подаю в кінці розділу.

Найбільше значення, як виразник світової думки, мала французька преса. Вона ввела газетну передовицю "руководящая статья" і фейлетон. На початку XX ст.

в Парижі друкувалося 1300 газет, але не всі вони видавалися в Парижі. Друкувалося багато і провінційних. 60 політичних газет видавалося в Парижі. Першою газетою була "Gazette de France" (1635). В період революції в 1792 р. виникло багато газет, в тому числі "Moniteur Universel", яка стала урядовим органом, а потім органом орлеаністів. Газета "Journal de Debats" стала органом лівого центру. Вона користувалася популярністю за кордоном. Першою щоденною газетою була "Journal de Paris" (1777-1819).

Газета "Constitutionnel", заснована в 1845 р., була у великій пошані під час липневої монархії і дуже цінувалася в 70-х роках XIX ст. завдячуючи солідному літературному і науковому відділам, але пізніше газета потрапила до рук спекулянтів і її наклад різко впав.

В останні роки імперії найбільш вагомою газетою була заснована Нефтцером "Temps", з помірним республіканським напрямком, з задоволенням кращих фейлетоністів і відомих спеціалістів для наукових і технічних повідомлень. Газета давала найбільшу за обсягом іноземну кореспонденцію. "Republique française", засновником якої був Гамбетта, була найактивнішою з газет партії опортуністів.

Найкраще впливала на громадську думку в провінції газета "Petit journal". Вона мала більше мільйона читачів. З'явилось багато бажаючих повторити її успіх. До них належали: "Lanterne", "Intransigeant", "Justice" (раніше орган Клемансо), "XIX Siecle", "L'echo de Paris", "Bataille".

Вони знизили ціну на свої газети на 5 сантимів. Навіть аристократична газета графа Паризького "Soleil" стала використовувати демократичну демагогію. Подібні маневри стали застосовувати і клерикальні газети "Univers", "Monde", пристосовуючись до велінь свого часу.

Бульварна преса, завданням якої є розвага неінтелектуальної частини суспільства, зосереджувала свою увагу на пикантних подробицях. До них

відносилися: "Figaro", "Gaulois", "Gie Blas", "Evenement", "Voltaire", "Figaro" після падіння буланжизму прикмула до партії консервативної республіки.

Виходили в Парижі газети іноземними мовами. Три газети виходили на англійській мові: "Paris Morning News", "Galignanis Messenger", які подавали дуже точні відомості, і газета "New York-Herald", яка отримувала відомості по телефонному кабелю.

Провінційна французька преса жила за рахунок столичної. На чолі небагатьох самостійних газет стояли: "Gironde" (Бордо), "Petite Gironde", "Journal de Havre", "Petit Marseillais", "Le Semaphore" (Марсель), "Le Phare de la Loire" (Нант), "Le Selut Public" (клерикальна газета в Ліоні).

Джерело інформації по цьому розділу:

"Hatin, Histoire politique et litterature de la presse en France",

Париж 1859-1861 pp., 8 том; "Annuaire de la presse francaise".

ГАЗЕТИ АНГЛІЇ ТА ІРЛАНДІЇ

Більшість періодичних видань (4 400) Англії та Ірландії виходило в формі журналів. З них біля 2 300 неполітичного спрямування в форматі "Magazine". Щоденних видань було 198, з яких половина друкувалася в Лондоні. Основою англійської журналістики була "News Letters", яка друкувалася за часів короля Іакова (Якова) І. Перша регулярна щоденна газета з'явилася 1622 р. Відміна податку на газети 1855 р. і паперового мита в 1861 р. призвели до появи багатьох газет. З них тільки "Times" веде своє заснування з XVIII ст. Вона була найвпливовішою в Англії з 1788 р.

Інші газети, такі як консервативна "Daily Telegraph" і головний орган манчестерського купецтва "Daily News", виникли в кінці XIX ст. В Лондоні видавалося багато політичних газет: "Pall Mall Gazette", "Globe", "Echo", "Star" — радикальний ірландський орган. В кінці XIX ст. з'явилася так звана жовта преса, розрахована на потребу низів суспільства. Основа цих газет — брехня, сенсації. До цих газет можна було тоді віднести: "Daily Mail", "Daily Express".

Джерело інформації: "Andrews, The history of British journalism",

Лондон 1859 р.; "Dubuc, Geschichte der englischen Presse, Ганновер 1863 р.;

"Fox-Bourne, English News papers", Лондон 1887 р.

НІМЕЦЬКІ ГАЗЕТИ

Першою німецькою газетою надрукованою в Німеччині була "Relation Aller fürnemmen und gedenkwürdigen Historien ets" (1609), комплект якої зберігався в Гейдельберзькій універсальній бібліотеці, а з 1615 р. у Франкфурті — на — Майні. Друкувалася щоденна газета "Єммеля", яка пізніше існувала під назвою "Frankfurter journal". З інших німецьких газет найстарішими є: "Magdeburger Zeitungen" (1626), "Leipziger Zeitung" (1660), "Augsburger Postzeitung" (1686). Особливу епоху в історії газет в Німеччині склала поява "Allgemeine Zeitung" (1798) спочатку в Аугсбурзі, а потім з 1883 р. в Мюнхені. До середини 70-х років XIX ст. була найпоширенішою газетою німецькою

мовою, але пізніше її випередила "Kölnische Zeitung". Іншими визначними газетами Німеччини були: "National Zeitung", "Norddeutsche Allgemeine Zeitung", "Vossische Zeitung", "Berliner Tageblatt", "Volkszeitung", "Münchener Neuste Nachrichten" і "Hamburger Nachrichten" — колишній орган канцлера Німеччини Бісмарка. Великою популярністю користувалася преса соціал-демократів і мала до закінчення терміну дії закону про соціал-демократів 130 газет. Офіційним органом соціал-демократів була газета "Vorwärts", яка видавалася в Берліні. Число анархістських видань складало 50, на кінець 1895 р. З них німецькою мовою — 10, англійською — 6 (США), французькою — 10, італійською — 8, іспанською — 8.

Офіційним органом уряду була газета "Deutscher Reichs und Königlich preussischer Staatsanzeiger".

Джерело інформації: "E. Weller, Die ersten deutschen Zeitungen", Штутгарт 1872 р.;

"Opel, Die Anfänge der deutschen Zeitungspressen 1609-1650 pp.", Ляйпциг 1879 р.;

"Wuttke, Die deutschen Zeitschriften" 1875 p.

"Verzeichnis der in Deutschland erschienenen wissenschaftlichen Zeitschriften", Берлін 1893 p.

ГАЗЕТИ АВСТРИЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

В Австрії преса почала інтенсивно розвиватися з 1848 р. Центр австрійського журналізму був у Цислейтані, де в 1896 р. друкувалося 2 386 періодичних видань, тобто більше двох третин усіх періодичних видань держави. З них 1 539 німецьких, 698 слов'янських, 82 італійських, 17 єврейських та 11 французьких. З 1 539 газет 673 були політичними. Щоденних політичних газет було 110. Найбільш впливові газети друкувалися у Відні: "Neue freie Presse" (Орган німецької ліберальної партії), "Fremdenblatt" (офіційна газета), "Deutsche Zeitung" (орган німецької націоналістичної партії), "Deutsches Volksblatt" (антисемітська), "Arbeiter Zeitung" (соціал-демократична).

В Богемії (Прага) видаються газети: "Politik" (старочеська), "Narodni Listy" (орган младо-чеської партії).

З багатьох німецьких газет, які виходять в Угорщині, вирізняється "Pester Lloyd", з угорських політичних газет вирізняються: "Pesti Naplo", "Nemzet", "Budapesti Hirlap", "Pesti Hirlap".

У 1895 р. в Угорщині друкувалося 1003 періодичних видань, з них 806 угорських, 128 німецьких, інші хорватською, словенською, сербською, румунською мовами.

ГАЗЕТИ ШВЕЙЦАРІЇ

Республіканський спосіб управління в Швейцарії позитивно впливав на розвиток журналістики в країні. З швейцарських газет слід відзначити "Basler Nachrichten", "Neue Züricher Zeitung", "Züricher Post", "Berner Bund", "Journal de Geneve", "Gazette de Lausanne".

У 1897 р. друкувалося 790 періодичних видань німецькою, французькою, італійською, англійською мовами.

ІТАЛІЙСЬКІ ГАЗЕТИ

Досить багата італійська журналістика. Вона розвинулася за часів папи Пія IX, але за тим наступив реакційний період 1849 р. З тих пір преса Італії зазнала багато змін. Найбільш впливові з газет видавалися в Мілані "Perseveranza", "Socolo", "Corriere della Sera"; в Римі "Opinione", "Reforma", "Fanfulla", "Diritto", "Popolo Romano", "Tribuna", "Capitale", "Don Chisciotte", "Osservatore Romano", "Voce della Verita" (останні дві клерикального напрямку і дуже впливові).

Урядова газета "Gazzetta ufficiale del Regno d'Italia". Загалом в Італії в 1897 р. видавалося 2 178 газет, з них 537 політичних.

Джерело інформації: Berger, *Annuario della Stampa italiana*.

ІСПАНСЬКІ ГАЗЕТИ

В Іспанії з середини XVIII ст. виходила придворна газета. Двісті років потому у Мадриді видавалося 48 газет, з них 19 щоденних. Преса отримала сильний поштовх до розвитку, завдяки швидкій зміні подій в суспільному житті і живому інтересу до політики. На кінець XIX ст. кількість газет становила 850. Найбільш впливові газети видавалися в Мадриді: "El Impercial", "El Globo", "La Epoca", "Gazeta de Madrid", "El Liberal".

ПОРТУГАЛЬСЬКІ ГАЗЕТИ

В Португалії преса не мала великого значення, крім урядового органу "Diario do Governo" не можна назвати жодної газети, яка в кінці XIX ст. виходила б за рамки місцевих інтересів.

ГОЛЛАНДСЬКІ ГАЗЕТИ

Високий економічний розвиток Голландії в ранній період сприяв розвитку преси. На кінець XIX ст. в Голландії виходило понад 760 газет. Починаючи з XVII, XVIII ст. майже кожне місто мало свої "куранти", найстаріша газета "Amsterbamsche Courant". Переважна більшість газет в Голландії того часу — ділові й торгові. Серед впливових газет в Амстердамі можна було відзначити: "Nieuwe Rotterdamsche Courant", "Het handelblad", "Het Nieuws van Dag".

БЕЛЬГІЙСЬКІ ГАЗЕТИ

В Бельгії із заснуванням королівства преса отримала значний розвиток. Перша газета в її сучасному розумінні з'явилася в Антверпені в 1605 р. У 1897 р. виходило 4 689 газет, з них 243 політичні. Найвпливішим органом

була "Independence belge", яка потім стала захищати французькі інтереси. Серед політичних газет відзначалася 71 щоденна газета. Серед них найвпливовіші: "Etoile belge", "Journal de Bruxelles", "Soir", "Precurseur d'Anvers".

ШВЕДСЬКІ ГАЗЕТИ

Початок шведської преси відноситься до епохи Тридцятилітньої (1618-1648 рр.) війни. Крім місцевої газети "Stockholms Dagblad", найбільш значною газетою вважалась "Agftonblad". В кінці XIX ст. в Швеції видавалось біля 350 газет.

НОРВЕЗЬКІ ГАЗЕТИ

Норвезька преса остаточно сформувалась лише в кінці XIX ст. Найбільш популярні газети видавались в Христианії, Бергені, Дронтгеймі. В Норвегії видавалось біля 390 газет, з яких найбільш значні "Morgenbladet", "Fftenposten".

ГАЗЕТИ ДАНІЇ

В Данії газети мали успіх тільки починаючи з 1830 р. Найстаріша з 220 газет, які видавалися в XIX ст., це "Berlingske Tidende", була заснована в 1749 р., яка спочатку видавалася німецькою і французькою мовами. Газети виходили не тільки в Копенгагені, але і в провінції.

ГРЕЦЬКІ, СЕРБСЬКІ, БОЛГАРСЬКІ, РУМУНСЬКІ ГАЗЕТИ

В Греції в 1844 р. було 20 газет, з них 15 виходили в Афінах. В Болгарії видавалось 30 газет, з них 15 друкувалося в Софії. В Румунії в 1897 р. виходило 80 політичних газет, з них 12 в Бухаресті, 4 — в Ясах і 49 наукових, літературних, технічних, військових.

ГАЗЕТИ ТУРЕЧЧИНИ

В Туреччині більшість преси знаходилася в руках французів. З 45 періодичних видань в Константинополі виходили найбільш популярні: "Levan Herald" (англійською і французькою мовами), "Moniteur Oriental", "Константинопуліс" (грецькою мовою). Турецькою мовою виходила "Ікдам" (урядова), "Тарик", "Сеадет", "Тершуман-і-Хакикан", "Собаха", "Махуман" (ілюстрована), "Резімблі" (ілюстрована) і одна газета армянською мовою. Інші газети видавалися в Олександрії, Бейруті, Єрусалимі.

З Китаю надходили відомості про урядову газету "Кинг-Као" (Столичний вісник), яка виходила в Пекіні — виготовляли друкувальним верстатом на папері.

ЯПОНСЬКІ ГАЗЕТИ

Розквіт японської журналістики починається з появою в 1872 р. першої щоденної газети. Вже на початку 1890 р. друкувалося 260 газет японською мовою, а в 1890 р. — 716 газет, з них 316 в Токіо, 6 газет друкувалися англійською мовою. “Japan Times” видавалася самими японцями і зроблена була в їхньому дусі. Газети “China Mail”, “Japan Herald” і німецька “Ostasiatischer Lloyd” видавалися для співпраці європейців з Китаєм та Японією.

ІНШІ ГАЗЕТИ

В Єгипті протягом другої половини XIX ст. видавалася газета “Єгипетські події” турецькою і арабською мовами.

В Алжирі виходило декілька газет французькою і арабською мовами. Існували місцеві газети і в інших африканських країнах.

З колоній найбільший розвиток видавничої справи приходився на Вест-Індію, де вона велася на англійський зразок. Найбільш поширеною газетою була “Calcutta gazette”, яка існувала з 1784 р., далі йшли: “Bombey Times of India”, “Madras gazette”. Крім того, місцевою мовою виходило 650 газет. Так і хочеться порівняти цю статистику англійського імперіалізму та російського імперіалізму.

У Нідерландській Індії в 1889 р. видавалось 30 газет з них 21 нідерландською мовою. Значний розвиток отримало видавництво газет в Австралії, де більшість газет знаходилася в руках англійців. В Новому Південному Уельсі у 1841 р. було 29 газет, серед яких вирізнялася “Sidney Herald”.

В Аделаїді з 1851 р. виходить 13 газет, з них дві німецькою мовою. На кінець XIX ст. цей показник зріс до 30 видань.

ГАЗЕТИ США

В перший і в останній раз, 25 вересня 1690 р., вийшла газета в Бостоні “Public Occurances”. Історія американських газет починається в Бостоні і пов'язана з видання в 1704 р. “News Letters”, коли в колоніях одночасно з'явилося 20 газет. У 1755 р. їх було 30, 1800 р. — 150, 1885 р. — 13 494, 1896 р. — 20 630. В Нью-Йорку існувало 2 великих щоденних видання. Негритянські спільноти видавали 120 газет. Серед найбільш відомих на той час були газети: “Herald”, “Daily News”, “World”, “Times”, “Morning Journal”, “Sun”.

ГАЗЕТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

В Центральній і Південній Америці видавалося в кінці XIX ст. близько 1 000 газет з яких більше 300 — в Бразилії. Найбільш поширеними були: “Jornal de Commercio”, “Gazeta de Woticias”. В Ріо-де-Жанейро видавалася газета німецькою мовою “Deutsche Allgemeine Zeitung”, а в провінції ще 4 німецьких газети.

Джерело інформації: Wehle. Die Zeitung, ihre organisation und Technik, 2 видання, Відень, 1883 р.

ГАЗЕТИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Все помыслы,
Все радости, все горе,
Все тайны жизни
Братьям покажу.

Іван Ключников

Найпершим проявом російської журналістики вважали рукописні сторінки відомостей за 1621 р. від Різдва Христового і 7129 р. від створення світу, які зберігалися в архіві Міністерства закордонних справ. Вони писані стовпцями і були складені з перекладів і виписок з тогочасних європейських відомостей. Такі переклади і виписки про різні військові і мирні події, які відбувалися за кордоном, називались "Куранты" або "Вестовые лисьма" і склалися для царя і його найближчого оточення в посольському приказі.

Крім іноземних газет, матеріалом для курантів були повідомлення російських агентів за кордоном. Посланці, які відбували до чужих дворів, повинні були присилати інформацію про все почуте і побачене, і надсилати тутешні "Ведомости". (З цього можна зробити висновки, що російська журналістика і контррозвідка започатковувалися одночасно). З 1631 року починають передплачуватися іноземні періодичні видання. Першою була гамбурзька газета "Ordentliche Post-Zeitung", а пізніше передплачувалися німецькі, голландські та французькі. У 1703 р. іноземних видань передплачували вже 44, складання рукописних курантів припинилося лише в 1701 р. Іноземні видання використовувалися не тільки в курантах, але і в російських газетах.

Перша російська газета своєю появою зобов'язана Петру I. 16 грудня 1702 р. він видав Указ: "По ведомостям о воинских и о всяких делах, которые надлежат для объявления Московского и окрестных государств людям, печатать куранты, и для печати курантов, ведомости в которых Приказах, о чем ныне какие есть и впредь будут, присылать из тех Приказов в Московский Приказ без молчанья, а из Монастырского Приказа в ведомости отсылать на печатный двор".

Височайший Указ був виконаний 2 січня 1703 р. В Москві вийшов перший листок перших російських "Ведомостей". Заголовок їх був наступний: "Ведомости о военных и иных делах достойных значения и памяти, случившихся в Московском Государстве и во иных окрестных странах". Друкувалися вони тиражем в 1 000 прим. церковно-слов'янським шрифтом. У 1703 р. вийшло 39 номерів об'ємом від двох до семи довгих аркушів, в кожному з яких вміщалося декілька стандартних аркушів. З 1703 р.

в "Ведомости" вносилося декілька покращень. У 1705 р. знизу першої сторінки ставилася цифра, якою позначали порядок виходу газети. У 1710 р. з'являються номери, цілком віддруковані цивільним шрифтом, але в період до 1717 р. вони друкувалися різними шрифтами. Різні додатки, в яких мова йшла про військові дії, друкувалися церковно-слов'янським шрифтом. До 1711 р. "Ведомости"

ВѢДОМОСТИ

Не помяте. Вѣдое нѣтъ пѣвнѣ мѣднѣх
 гоненнѣх и мѣртвѣхъ вынѣто 400
 тѣ пѣвнѣ, мѣднѣхъ - по 24, по 18, и по 1
 пѣвнѣхъ, гоненнѣхъ гоненнѣхъ гоненнѣхъ и по
 пѣвнѣхъ, мѣртвѣхъ гоненнѣхъ мѣднѣхъ гоненнѣхъ
 пѣвнѣхъ и мѣднѣхъ. И еще много формъ гоненнѣхъ
 пѣвнѣхъ и мѣднѣхъ и много пѣвнѣхъ гоненнѣхъ
 мѣртвѣхъ: и много пѣвнѣхъ на пѣвнѣхъ гоненнѣхъ
 гоненнѣхъ пѣвнѣхъ на пѣвнѣхъ гоненнѣхъ, а
 2000 пѣвнѣхъ мѣднѣхъ.
 Пѣвнѣхъ Бѣгъ вѣднѣхъ мѣднѣхъ шлохъ

САНКТЪ ПЕТЕРБУРХЪ.

ВѢДОМОСТИ.

Полученіе Сего Юля въ 18 день 1711.

виходили в Москві. 11 травня 1711 р., з'явився перший номер віддрукований в Санкт-Петербурзі. З цього часу вони друкувалися і в Москві і в Санкт-Петербурзі. В Петербурзі вийшли в 1712 р. — 3 номери, 1713 р. — 10, 1714 р. — 4, 1715 р. — 7, 1716 р. — 11, 1717 р. — 3, 1718 р. — 1, 1719 р. — 31, 1720 р. — 55, 1721 р. — 40, 1722 р. — 2, 1723 р. — 21, 1724 р. — 27, 1725 р. — 56.

Термін друкування Петром I був не визначений. Петро був не тільки засновником, але і першим редактором перших російських відомостей. Він сам визначав місця в голландських газетах, які треба було передрукувати, сам займався вичиткою коректур. В колишній бібліотеці Синоду зберігалося декілька номерів "Ведомостей" з його коректурою. "Ведомости" 1703 р. зберігалися в 2-х примірниках в імператорській публічній бібліотеці, передрукованих у 1855 р. В кінці 1728 р. припинився передрук "Ведомостей" і в 1728 р. редакція їх перейшла разом з правом ви-

дання до Академії Наук де отримали назву "Санкт-Петербургские ведомости". Редакцією завідували виключно академіки. Першим редактором був ад'юнкт Герард Фрідріхович Міллер. В Академію Наук передавалися і важливі офіційні відомості, які друкувалися або в самих "Ведомостях", або в "Супплементах" (додатки) до них. Перший номер "Санкт-Петербургских (СПб) Ведомостей" вийшов 2 січня 1703 р. на 4 довгих аркушах і на 4 сторінках.

У цьому номері були надруковані повідомлення з Гамбурга, Лондона, Відня, Бреславля, Берліна, Рима, Генуї, Парижа і Петербурга, поздоровлення іноземними міністрами государя імператора Петра II з Новим роком, про поїздки Височайших осіб на літургію в собор Ісаакія і пожалування чинами та орденами 7 осіб.

В цьому номері було оголошено: "Сии ведомости будут впредь дважды в неделю, а именно: во вторник, в пятницу, на почтовом дворе и в новой библиотеке будут выданы; которые охоту имеют оные держать, и за половину денег наперед платить будут оные порядочно присланы".

У 1728 р. їх вийшло 105 номерів (424 стор.), як додатки прибавлено 12 "Супплементов" і 4 "Реляції". Крім того, з січня 1728 р. щомісячно по

одному аркушу додавали "Месячные Исторические Генеалогические примечания к ведомостям". Їх вийшло 12 номерів і кожен по 4 стор. Зміст додатків стосувався політичних, наукових і різних інших тем. Ці додатки додавалися до "Санкт-Петербургских Ведомостей" і в 1729-1742 рр. до кожного номера двічі на тиждень. З 1729 р. — по вівторках і суботах, а з 1730 р. — по понеділках і четвергах. Формат газети був 4 довгих аркуші, а з 1805 р. газета стала схожа на сучасну, але менша за розміром. Другою російською газетою стали "Московские Ведомости" ("МВ") теж за розпорядженням уряду майже через рік після заснування Московського університету. 5 березня був виданий Сенатський указ про порядок відносно Московського університету з колеґіями, приказами, конторами. Тут же зазначалося "... и оному Московському университету учредить типографию и книжную лавку, в которая происходимыя университетских писателей сочинения и переводы печататься и продаваться в общую пользу могут".

Іншим Сенатським указом, від 8 березня 1756 р. виданим по "Высочайшему повелению", святійшому Синоду приписувалося передати до Московського університету всю цивільну частину духовної друкарні з усім обладнанням і цивільними книжками. Такий наказ виконала і канцелярія головної артилерії і фортифікації. До нової друкарні була приписана і Бутирська слобода, де ще до революції мешкали друкарі Московської університетської друкарні. При друкарні працювала і словолитня. Вона управлялася чиновником з університету. При її заснуванні першим завідувачем був відомий письменник М. М. Херасков. В цій друкарні 26 квітня 1756 р. вийшов перший номер "Московских Ведомостей". З цього часу і до 1841 р. "МВ" виходили двічі на тиждень, по вівторках і п'ятницях, з 1842-1858 рр. виходили тричі на тиждень, а з 1859 р. — щоденно. У 1758 р. вийшло 72 номери (567 стор.) на 4-х довгих аркушах і 7 додатках (40 стор.). Постулово формат газети збільшувався. Статей літературного характеру в перші роки не було, а повідомлення носили офіційний характер. Друкувалися Высочайші накази, Дворові новини, донесення з театру воєн, іноземні новини і оголошення. Коло читачів було обмеженим. У 1756-1778 рр., тобто на протязі 23 років, їх розходилося не більше 600 примірників на рік. Редакторами за це час були професори: Микола Микитович Попівський, Антон Олексійович Барсов, Венямінов, Чеботарьов.

"МВ" поживалися, коли перейшли від куратора Московського університету Михайла Матвійовича Хераскова по контракту на 10 років разом з друкарнею до відомого Миколи Івановича Новикова. Він орендував "МВ" до 1 травня 1789 р. і за ці 10 років газета стала, завдяки його старанням, відомим літературним виданням. Коло читачів збільшувалося з року в рік.

Новиков запросив молоді талановиті літературні сили, друга М. М. Карамзіна, О. А. Петрова, Ф. П. Малиновського і молодих студентів університету. Новиков став робити різні додатки наукового і літературного характеру. З 1780 р. і по 1789 р. додавався економічний "Магазин" під редакцією відомого Болотова. Виходив додаток двічі на тиждень. З 1782 і по 1786 р. додавалася "Городская и деревенская библиотека". З 1783 р. і по 1784 р. вийшло 12 частин "Прибавления" з історичними, фізичними і моралістичними статтями. З 1785 р. і по 1789 р. двічі на тиждень виходив перший в Росії дитячий журнал "Детское чтение" під редакцією Олексія Антоновича Петрова. З 1788 р. і по 1789 р. виходив додаток "Магазин з натуральної історії" під редакцією Антона Антоновича Прокоповича-Антонського.

1 травня закінчився термін оренди Новикова і "МВ" перейшли до колезького асесора Світушкіна, а потім з 1794 р. до друкарів Х. Рідігера і Х. Клаудія. З початку 1806 р. "МВ" належали друкарям В. І. Полову, Ф. Люблю, С. Горію. У 1810 р. "МВ" перейшли до князя Володимира Долгорукого, а з 1812 р. до П. М. Дружиніна. Після 1812 р. на протязі 25 років вони належали князю П. І. Шалікову, в 40-х роках — Хлопову, з 1850 р. по 1855 р. — Михайлу Никифоровичу Каткову, з 1856 р. по 1862 р. — В. Ф. Коршу, а з 1875 р. по 1887 р. — одному Каткову, з 1887 р. — Сергію Олександровичу Петровському, а з 90-х років — (Н. А.) Грінгмуду.

Крім двох газет загального характеру за царювання Катерини II виникають спеціальні газети. До таких газет можна віднести "Санкт-Петербургские ученые ведомости" видавцем, яких був К. В. Миллер, а редактором М. І. Новиков. З них друкувалися виключно рецензії і бібліографії, але припинили своє існування на 22-му номері. За ними йшли "Ежедневные известия вольного экономического общества" під редакцією Бакмейстера. Вони виходили з 1 липня 1788 р. і по серпень 1789 р.

Певний вклад в розвиток російської журналістики зробив і сумчанин Іпполіт Федорович Богданович. Спочатку Богданович став членом гуртка молодих літераторів, який існував біля журналу "Полезное увеселение" видавцем якого був Михайло Матвійович Херасков. Там він отримав основи своєї літературної творчості. Богданович в своєму вірші, присвяченому Хераскову писав:

Твоим пленяясь стихотворством
И петь тобою ободрен,
К совету твоему упорством
Мой разум не был отягчен.

Привержен к музе справедливой,
Я чувствовал во времена,
Что стыдно быть бесплодной нивой,
Где пали добры семена.

У 1763 р. Богданович став редактором журналу "Невинное упражнение", що видавався за сприяння подруги Катерини II, президента Академії Наук К. Р. Дашкової. З 1769 р. Богданович став видавати свій журнал "Собрание новостей" і редагував газету "Санкт-Петербургские ведомости", яка видавалася при Академії Наук.

На початку 80-х років академічна конференція, за порадою Катерини II, вирішила відсторонити Богдановича від газети за помилки при наборі. Реальною причиною був зв'язок між Богдановичем і Паніним. Панін розробив закон про обмеження прав монарха конституцією і дворянським парламентом. Богданович не був критиком монархії і написав поему "Душенька", де були компліменти імператриці. Він написав багато пісень, жартів, ідилій, загадок. За це він постійно отримував нагороди: табакерками, перстнями (каблучками), грошима "на загілату долгов" і чинами. Всі його твори друкувалися в газетах і журналах.

У 1792-1793 рр. виходив щотижневик "Санкт-Петербургские врачебные ведомости" видавцем був І. Д. Герстенберг, а редакторами професор Ф. І. Удєнь і лікар Клейнеш. Всього вийшло 52 номери. Короткий термін існувало два спеціальних видання "Санкт-Петербургское ежедневное сочинение, касающееся до размножения домостроительства и распространения общепользных знаний", видавцем був (А.) Візман, й інше видання "Сельский житель, экономическое, в пользу деревенских жителей служащее, издание" (1778-1779). Це було перше приватне видання на цю тему. Редактором був (А. Т.) Болотов.

Першим приватним щотижневим виданням було "Праздное время в пользу

употребленное", яке видавалося в СПб (1754-1760) вихованцями гуртка шляхетного кадетського корпусу, і друкувалося при корпусі. В ньому подавалися літературні, наукові та практичні статті. Переклади з іноземних видань носили анекдотичний характер.

В період 1769-1777 рр. з'явилися і щоденні сатиричні журнали. Один з них "Поденщина или ежедневные издания" Василя Тузова виходив з березня місяця до перших чисел квітня 1769 р., "Всякая всячина" Григорія Васильовича Козінцева, "Барашек" Вс.Вс. (1770), "И то и сию" Василя Григоровича Рубана (1769), "Полезное с приятным" двічі на місяць (1769), "Смесь" (1769).

Виходили відомі щоденні видання Миколи Івановича Новикова "Трутень" (1769-1770), "Живописець" (1772-1773), "Кошелек" (1774) і "Вечера" авторство якого відносять до Михайла Матвійовича Хераскова. Ці гумористичні видання цілком заміняли сучасні газети, відгукувалися на злобу дня, показували зловживання тогочасної влади і становище селян.

Першою приватною, виключно політичною газетою була "Тений времени исторических и политических журналов", яка видавалася в Петербурзі два рази на тиждень на 4-х довгих аркушах. З січня 1807 р. видавцями були (Ф. А.) Шредер і Іван Де-Лакреа. Останнього в 1808 р. замінив відомий Микола Іванович Греч, який вперше виступив в ролі журналіста. Газета видавалася до 1810 р.

У 1809 р. з'явилась і перша офіційна газета "Северная Почта", яка виходила двічі на тиждень. В підзаголовку вперше офіційно з'явилось слово газета. Спочатку вона видавалася поштовою департаментом. Редактором був товариш міністра. Пізніше товариша міністра призначили Міністром Внутрішніх Справ, і газета зробилась органом цього міністерства, проіснувавши до кінця 1819 р.

З'являються деякі спеціальні газети: "Санкт-Петербургские коммерческие ведомости" (1802-1810), "Санкт-Петербургские сенатские ведомости" (1809-1893).

Потреба інтелігенції в фундаментальних знаннях породила тип товстого журналу. Він поєднував в собі наукову енциклопедію, літературно-художню збірку і політичну газету. Одним з таких журналів був "Вестник Европы" створений у 1802 р. М. М. Карамзиним і М. Т. Качановським. Стараннями Качановського (історик, професор Московського університету) журнал мав добрий розділ наукових статей. В журнал давали передрук з 12 європейських газет. У 1802—1810 рр. редактором і видавцем журналу був Жуховський. Журнал виходив у Москві до 1831 р. У 1866 р. у Петербурзі п'ять опальних професорів Петербурзького університету (М. М. Стасюлевич, К. Д. Кавелін, О. М. Пипін, В. Д. Спасович, Б. І. Утін) знову під цією назвою видали журнал.

Г. М. Яценков видавав в 1815-1820 рр. "Дух журналов", де в щомісячних книжках (в 1819 р. двічі на місяць) зробив вдалу спробу замінити газети систематичним оглядом політики, громадського життя та літератури. Спочатку він використовував для цього російські видання, а потім іноземні.

Дві газети "МВ" і "СПБ В" розширили коло своїх читачів, завдяки військовим подіям 1812-1815 рр. В той же час виникла окрема газета, яка сповіщала про військові події з січня 1813 р. Це була газета "Русский инвалид". Виходила вона раз на тиждень, а потім двічі. З 1816 р. змінюється назва на "Военные ведомости" і виходить щоденно. Засновником і першим редактором газети був П. П. Пезаровіус. Видання невдовзі перейшло в казну і набуло офіційного характеру, в період з

1822 р. і по 1839 р. газету орендував (А. Ф.) Воєйков, але з 1840 р. видавництво і редагування знову перейшло до Пезаровіуса до його смерті в 1847 р. Газета стала офіційним органом військового відомства.

Під впливом подій 1812 р. виникло ще одне видання — “Сын Отечества”, історичний та політичний журнал. Його засновниками були С. С. Уваров, Ілля Федорович Тімковський і Олексій Оленін, а редактором став Микола Іванович Греч. З 1813 р. і до 1818 р. до нього додавалися раз на тиждень листки (листки це теж газета і називати їх технічно аркушами не можна) політичного змісту, а з 1821-1824 рр. літературні додатки по 26 номерів на рік. З 1825 р. другим редактором-видавцем став Тадей Булгарін. В 1825-1828 рр. “Сын Отечества” виходив двічі на місяць, а потім змінив свою назву на “Сын Отечества и Северный архив”. З 1829-1836 рр. знову виходив щоденно, а з 1837 р. — знову двічі на місяць. З 1838 р. стає щомісячним літературним журналом. Тільки з переходом у 1856 р. до рук Старчевського з 1862 р. стає щоденною політичною і літературною газетою, яка зразу мала великий успіх, забезпечений малою вартістю, умілим веденням справи і фейлетонами (листки барона Брамбеуса-Сенковського).

За своєї дешевої ціни “СО” продовжував успішно існувати, але криза спіткала його вже в 70-х роках.

Старчевський Альберт-Войтек Вікентійович народився у 1818 р. Крім редагування “Сына Отечества”, він співробітничав з виданнями “Финский Вестник”, “Улей”, “Эхо”, “Родина”, “Современность”.

З 1825 р. почала виходити газета, яка вже нагадувала сучасну. Це була “Северная Пчела”. Вона була політичною та літературною газетою. Редактором-видавцем її був Т. В. Булгарін. Виходила вона тричі на тиждень. З 1831 р. редактором став Микола Іванович Греч, і газета виходить щоденно. За своїм характером газета дотримувалася монархічного напрямку, монополізувала іноземну хроніку, вела боротьбу з демократичними газетами. Обидва редактори видавали її до 1859 р. В 1860-1864 рр. видавцем-редактором стає П. С. Усов. “СП” поширювалася по всій Імперії, не дивлячись на її явні монархістські симпатії і недобропорядність, бо вона хоч трохи складала конкуренцію офіційним “СПБ В” і “МВ”.

В 30-х роках XIX ст. особливо виділялася “Литературная Газета” А. А. Дельвіга, з якою співпрацював О. С. Пушкін.

В альманасі “Северные цветы” Антона Антоновича Дельвіга друкував вірші Василь Іванович Туманський. Він родом з села Чорториги (Шевченкове) Глухівського району. На його вірш композитори І. Романус та Д. Соломирський написали романс “Когда всё пирует и блещет кругом...” Серед друзів Туманського був і О. С. Пушкін, який намалював Туманського.

У 1840 р. в Петербурзі вийшов друком збірник фортепіанних перекладів “Собрание малороссийских песен” Миколи Андрійовича Маркевича. Він народився в с. Дунаєць Глухівського повіту. У “Художественной газете” №9 за той же рік уміщена гарна рецензія з цього приводу: “...ни одна мелодия не пострадала в оригинальности. Рисунок сохранён святошно, хотя к каждому голосу приделана гармония по смыслу музыканта-поэта...” Серед друзів Маркевича були: О. Пушкін, А. Дельвіг, В. Кюхельбекер, Н. Кукольник, М. Глінка, бельгійський скригаль-віртуоз Ф. Прюм, німецький музикант-скригаль К. Штворт, піаніст і композитор О. Дрейшюк.

Кримська війна значно вплинула на офіційні “СПБ В” і “МВ”, редакторами

яких були Амплідій Миколайович Очкін, (А. А.) Раєвський і Дружиніна під псевдонімом Чернокнижнікова. Цікаві повідомлення з Франції подавала Сазонова під псевдонімом Карла Штехеля.

В XIX ст. стали з'являтися газети, які обслуговували окремі групи читачів або були додатками до журналів. У 1855 р. вийшла газета "Лесоводство і Охота"; у 1856 р. — "Музыка и театр. Вестник"; "Молва" (1831-1836 р.), як додаток до журналу "Телескоп", з 1857 року перша слов'янофільська газета; "Посредник" і "Золотое Руно".

У 1858 р. вийшли: "Русская газета", "Листок для всех", "Вестник Промышленности", "Московская медицинская газета", "Промышленный листок".

У 1859 р. виникли газети: літературна і політична "Русский мир", "Русский дневник" редактор П. І. Мельников, "Киевский телеграф", "Парус" і перші сатиричні і гумористичні з карикатурами видання: "Весельчак" (1858 р.), який проіснував недовго, "Искра" редакторів В. С. Курочкіна, Миколи Олександровича Степанова в Петербурзі і "Развлечения" редактора Ф. Б. Міллера в Москві. Успіх цих видань забезпечували гостросюжетні карикатури і статті.

З 1863 р. почався новий період російської преси. Цьому сприяли "Временные правила о печати" 1865 р., які звільнили столичні газети від цензури попередньої, але залишили цензуру каральну (наглядову). Для обслуговування газет було створене перше російське інформаційне агентство — Русское телеграфное агентство (РТА). З'являються перші вечірні газети. "Вечерняя газета" спочатку видавалася "Биржевыми Ведомостями", а потім — "Молвой". З 1863 року видавався "Голос" Андрія Олександровича Краєвського, який проіснував до 1883 р., а "СПБ В" перейшли в оренду до Корша, які стали з того часу і по 1874 р. виключно органом російського лібералізму і поруч з "Голосом" стали загальнопоширеною газетою. З того ж 1863 р. "МВ" перейшли в оренду Михайлу Никифоровичу Каткову і П. М. Леонтьєву, а після смерті Леонтьєва в 1875 р. орендатором їх став один Катков. Вони стали бойовим органом російського консерватизму. В тому ж 1863 році, в Москві, Микола Пилипович Павлов заснував дешеву газету "Русские Ведомости", яка перейшла в 1864 р. до М. І. Скворцова, який зумів зробити її досить популярною. "Русские Ведомости" поступово розширювали коло своїх читачів і після смерті Скворцова (1882 р.) видання їх стало власністю декількох професорів Московського університету. З того часу газета стала найкращою в Росії. Їй було притаманне своє стає бачення багатьох проблем. До співпраці залучалися найкращі літературні і наукові сили (Щедрін, Микола Костянтинович Михайловський, Дмитро Наркісович Мамін-Сібір'як, К. С. Баранцевич). Слов'янофіли мали з 1861 р. також свій орган в газеті Івана Сергійовича Аксакова "День" (1861-1865), після припинення якого, Аксаков пробував видавати "Москву", "Москвича". У 1867 р. вони були поступово закриті. Примушений мовчати, Аксаков тільки в останні роки свого життя повернувся до газетної діяльності в 1880-1887 рр.

Газета "Русь" у 1887 р. перейшла до рук (Н. П.) Гілярова-Платонова.

Розширенню кола читачів газет сприяли зміни, які пройшли на початку 60-х років. Було дозволено друкувати приватні оголошення, що раніше було монополією "СПБ В" і "МВ", і роздрібний продаж газет, а головне, що тимчасовими правилами 1865 р. для столичних газет скасовувалася цензура.

В той же час були заборонені газети: "Парус" (1859), "День" (1861-1865), "Москвич" (1867-1868).

Коли йдеться про російські газети 50-60-х років, не можна не сказати про першу дисидентську газету "Колокол", яку видавав у Лондоні (1857-1870) Олександр Іванович Герцен. Вона виходила двічі на місяць і була заборонена в Росії, але надходила туди контрабандним шляхом і поширювалася серед різних верств населення.

В газеті друкувалися дуже критичні статті, де показувався реальний стан справ в імперії. Уряд був змушений по цих публікаціях вживати певні заходи.

Існувала і газета Огарьова "Народное дело" (1870) — орган російської секції I-го Інтернаціоналу.

Видавалися народницькі газети: "Работник" (1875-1876), "Вперед" (1875-1876). Революційні народники організували видавництво нелегальних газет в Росії: "Начало" (1878), "Земля и воля" (1878-1879), "Народная воля" (1879-1885), "Рабочая газета" (1880-1881), "Чорный передел" (не "ё", а "о" — так раніше писали) (1880-1881).

Подібно до подій Кримської війни, Сербсько-турецька війна сприяли поширенню газет. Заснована в 1868 р. Киркором газета "Новое Время", яка перейшла в 1876 р. до Олександра Сергійовича Суворіна, стала найбільш поширеною — виходила двома виданнями в день і мала біля 60 тис. читачів.

Нові обмежувальні правила про друк 1882 р. змусили припинити вихід ліберальних газет: "Толос", "Порядок", "Страна", "Молва". В кінці 70-х років невеличкий успіх мали "Северный Вестник" Корша, "Русская Правда" Д. К. Гірса (1879), а в 1890-х роках "Русская Жизнь".

Заслужували на увагу і такі газети як в Петербурзі "Новости", які мали наклад 25 тис., і "Русские Ведомости" в Москві, які мали наклад 35 тис. До великих газет, які мали успіх, можна віднести і "Северный Курьер" (з листопада 1899 р. по 22 грудня 1900 р.) і "Россія" (1899).

В 60-х роках виникла і так звана дешева преса, розрахована на малоосвічену низу і інстинкти вулиці. Ці газети друкували сенсаційні кримінальні романи, (які не мали в реальному житті нічого подібного), сповіщався дріб'язок і плітки столичного життя. Дуже розвинулось репортерство, поставлене на широку ногу. Власне звідсіля починається професія, яка мала назви репортера, хронікера, кореспондента, журналіста і т.д.

До малої преси можна віднести "Петербургский Листок" (1864), "Петербургскую Газету" (1866), яка на початку ХХ ст. мала 30 тис. читачів та "Московский Листок" (1881), який мав на початку ХХ ст. 20 тис. читачів. До 10 тис. читачів мала заснована в 1866 р. газета "Неделя". Великий успіх мали дешеві видання великих газет. Вони, як правило, коштували 4 крб. на рік. Так, завдяки другому виданню, "Биржевые Ведомости" досягли в 1900 р. близько 125 тис. читачів.

"Сын Отечества" розходився в двох виданнях, великому і малому, в 1898 р. загальним накладом в 40 тис. Ще більшого накладу досягали газети В. В. Комарова "Свет" (до 150 тис.) та "Нива" (200 тис.), хоча останню треба віднести до щоденних журналів. Уряд теж переймався дешевими газетами і в 1881 р. при "Правительственном Вестнике" видав дешевий, для волосних управлінь безкоштовний, "Сельский Вестник", накладом 50 тис. примірників.

В кінці ХІХ ст. в Росії з'являються перші соціал-демократичні газети. У 1885 р. в

Петербурзі було нелегально видано 2 номери газети "Рабочий" групи Благоева, у 1897 р. в Києві було видано два номери "Рабочей газеты", в Петербурзі — 1 номер "Санкт-Петербургского рабочего листка", але першою загальноросійською політичною марксистською нелегальною газетою була "Искра" (1900). Важливу роль відіграли газети "Вперед" (1904-1905) та "Пролетарий" (1905), які видавалися в Женеві. В робітничому середовищі Сумщини поширювалися часописи: "Искра", "Южный рабочий", "Красное знамя".

У 1905 р. почала видаватися газета "Речь" — орган кадетської партії, а в Києві — "Свобода и Право".

Органом Російської Монархічної партії був часопис "Московские Ведомости", а "Союз русского народа" (чорносотенці Дубровін, Пуришкевич, Марченко) видавав — "Русское Знамя", "Земщину".

Про "Союз русского народа" Саша Чорний писав так:

Четыре нравственных урода -
Один шпион и три осла —
Назвались ради ремесла
"Союзом русского народа".

Заснування провінційних газет відносять до часів царювання Олександра II. Найстарішою газетою можна вважати "Rigasche Zeitung", яка існувала з 1775 р. До тих часів існували в провінції офіційні газети імперії: "Тифлиские Ведомости" (1830-1832), "Закавказские Ведомости" (1837-1844), "Кавказ" (1846), "Литовский Вестник" (1834-1840), і за зміненою назвою "Виленский Вестник" — офіційна газета Царства Польського. Найстарішими провінційними приватними газетами були: "Казанские Известия" (1813), "Восточные Известия" (1813), "Одесский Вестник".

Останній виходив двічі на тиждень, з 1853 р. — тричі та з 60-х років — щоденно.

В 1830 р. було офіційно затверджене "Положення про видання офіційних урядових газет в губерніях". Остаточою їх видання сформувався в 1857 р.

В газетну справу все сильніше проникали капіталістичні відносини. Окремі великі видавці Олександр Сергійович Суворін і Іван Дмитрович Ситін створювали газетно-журнальні об'єднання. Зростає бульварна преса: "Петербургский листок" (1864-1917), "Московский листок" (1881-1918), пізніше накладом в 300 тис. видавалась "Газета-копейка" (1908-1918). Цей капіталістичний період розвитку преси я подам окремим розділом "Історія російської журналістики початку ХХ ст.", бо він має свої особливості не тільки в тиражах газет, але і в їх політичному впливі на формування громадської думки, політичних партій, спеціалізації газет за певними напрямками.

Зростання кількості російських газет видно з таких цифр. У 1860 р. видавалося 105 газет, з них 7 щоденних, а з щоденних 4 були політичні: "Столичные Ведомости", "Московские Ведомости", "Русский инвалид", "Северная Пчела".

У 1870 р. газет було 170 (38 щоденних), у 1888 р. — 213 (53 щоденних), у 1891 р. — 296 (70 щоденних).

В кінці 90-х років накладі окремих газет досягли 50-70 тис. екземплярів. "Русские ведомости" і "Новое время" мали наклад 25 тис., "Свет" — 70 тис., "Петербургская газета" — 30 тис., "Одесский листок" — 10 тис., "Киевское слово", "Киевлянин",

"Южный край" "Волжский вестник" від 2 до 5 тис. примірників.

Після революції 1905-1907 рр. тиражі газет значно збільшилися. "Русское слово" мало 250 тис., друге видання "Биржевые ведомости" і "Петербургский листок" від 80 тис., найбільша і найдорожча "Новое время" — біля 60 тис., "Русские ведомости" — 50 тис., і т.д. Найбільші провінційні газети "Киевская мысль", "Южный край", "Одесские новости", "Приазовский край" — від 12 до 40 тис. в день. Рядові губернські газети — 1-3 тис.

У 1913 році на території Росії нараховувалося 856 газет загальним накладом 2,7 млн. примірників.

Джерело інформації: П. П. Пекарський, "Наука і література при Петрі Великому".

Іноземцев, "Петровські Відомості" Щомісячні твори. 1901 р. №1.

М. М. Лисовський, "Російський періодичний друк за 1703-1853 рр."

Додатком до попередньої інформації слугує перелік журналів, які передплачувалися Лебединською бібліотекою у 1858 р., створеною за добродесні внески в розмірі 10 крб. сріблом з кожного засновника: "Русская беседа", "Вестник естественных наук", "Русский педагогический вестник", "Русский вестник", "Журнал для воспитания", "Журнал Министерства Народного Просвещения", "Отечественные записки", "Художественный листок", "Листок для всех", "Лучи", "Морской сборник", "Современник", "Указатель экономический", "Московские ведомости", "Журнал общепользых сведений", "Иллюстрации", "Живописный сборник", "Собрание иностранных романов", "Христианское чтение".

Завідувачем бібліотеки був учитель російської мови Лебединського повітового училища Бобров.

Редакція газети "Южный Край" на вул. Сумська, 13, м. Харків

ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ПОЧАТКУ ХХ ст.

Мова йде про хронологічні межі періоду російської журналістики, які носять назву початку ХХ ст. — 1900-1918 рр. Більшість праць з історичного і культурного розвитку Росії приділяють значне місце процесам, які відбувалися в 90-і роки ХІХ ст. Капітальні багатотомні праці Інституту світової літератури АН Росії присвячені “срібному століттю”, починаються з розгляду літературного процесу і російської журналістики кінця ХІХ — початку ХХ ст.

Предтечею багатьох процесів початку ХХ ст. були процеси, які відбулися в ХІХ ст. Зміни, які приніс з собою капіталізм, породжували і його несприйняття широкими колами суспільства. Але спосіб вирішення цих проблем кожна суспільна група бачила по-своєму. Вчення К. Маркса, яке на той час опанувало багато умів, трактувалося щодо російських умов теж по-різному. Серед цих суспільних груп виділялися певні громадські діячі, які на шпальтах газет давали своє бачення розвитку суспільства. Крім ортодоксальних марксистів були і ті, кого називали “легальними марксистами”. Серед них були економісти, філософи, публіцисти, які мали в суспільстві великий успіх: Струве, Вердяєв, Булгаков, Туган-Баранівський. Всі вони активно працювали в журналістиці.

П. Б. Струве редагував журнали “Новое слово”, “Начало”, співробітничав в журналах “Жизнь”, “Мир Божий”. У 1902 р. створив закордонний журнал “Освобождение”, навколо якого об’єдналися кадети, а в грудні 1905 р. випустив новий тип політичного щотижневика “Полярная звезда”. З грудня 1908 р. видавав солідний товстий щомісячник “Русская мысль”, який видавався до 1924 р. Під час громадянської війни підтримував білогвардійський рух і видавав для них газету.

Місто С.-Петербург. ХХ ст.

Крім всякого роду марксистів були і ті, хто хотів змінити суспільство через духовний світ людини. До таких відноситься В. В. Розанов (1856-1919). Згідно із "Словником псевдонімів" І. Ф. Масанова, Розанов друкувався під 47 псевдонімами, найбільш вживаних з них — В. Варварін.

В. В. Розанов одним з перших в російській журналістиці порушив принцип співпраці в одному, за своїм ідейним переконанням, видавництві. Він склав свій кодекс ідеалів. Розановські ідеї виявилися близькими до поглядів літературного напрямку, який отримав назву модернізм.

В цей час створювали свої ідеї релігійного ренесансу Микола Олексійович Бердяєв, Сергій Миколайович Булгаков та інші представники релігійного ренесансу. Заявили про себе і російські символісти в особі Мережковського.

На зміну товстим журналам знову приходять газети. На 1904 рік найтовщим журналом і найбільшим за накладом був "Мир Божий".

За своїми політичними симпатіями газети розподілялися таким чином. Ідеї анархізму підтримували газети: "Свет", "Новое время" і журнал "Русский вестник".

Помірковано опозиційна преса була представлена журналами "Вестник Европы", "Русская мысль", газетою "Биржевые ведомости". Найбільш популярним виданням була московська газета "Русские ведомости" — орган "російської інтелігенції". Помітним опозиційним виданням на межі століть стала московська газета "Курьер" — одна з перших міських демократичних газет. В "Курьере" працювали відомі російські журналісти і письменники: Л. Андрєєв, О. Серафимович, В. Гольцев, Н. Ашешов.

У Сумському архіві є один примірник газети "Курьер" за 1906 р., п'ятниця, 19 травня, №3. Газета ставила своєю метою відстоювання класових інтересів промислового і сільськогосподарського пролетаріату. Головна редакція розташовувалася на Николаївській площі №2, в Петербурзі. Вартість газети в Петербурзі 2 коп., а по всій Росії 3 коп. На першій сторінці друкує рекламу книговидавництва "Толос", яке займається виданням книжок соціалістичного напрямку. З інших повідомлень ми дізнаємося, що редактора газети "Рабочий народ" ув'язнили на 1 рік і заборонили бути редактором 5 років. Конфіскована брошура "К политическим деятелям" Л. М. Толстого книговидавництва "Боротьба". В газеті ми знаходимо повідомлення телеграмою з Суджі, що з місцевої в'язниці відправлено декілька чоловік у північні губернії.

Найбільш лівим, "анархістським" виданням за визначенням голови Кабінету міністрів С. Ю. Вітте був журнал "Русское богатство", в якому співробітничали відомі політичні діячі пізнього народництва на чолі з Миколою Костянтиновичем Михайловським.

Видання "легальних марксистів" — журнали "Новое слово", "Жизнь" були швиденько закриті.

З кінця 1900 р. почало виходити друкване видання есерів спочатку в Росії, а з 1912 р. в Женеві. Центральний орган ШК партії "Революционная Россия" був, за визначенням лідера есерів В. Чернова, "ні газета, ні журнал".

На межі століть відбулась переорієнтація поглядів Бердяєва та Булгакова. Вони хотіли доповнити економічне вчення К. Маркса проблемами етики, інтересами окремої особистості. З 1901 р. починає діяти релігійно-філософське зібрання в якому беруть участь літератори-символісти Дмитро Сергійович Мережковський, Зінаїда Миколаївна Гіппіус, Микола Максимович Мінський (Віленкін), Василь Васильович Розанов, видавець "Журнала для всех" В. С. Миролубов, редактор

журналу "Миссионерское обозрение" В. Скворцов, викладачі Петербурзької духовної академії Карташев, Успенський.

Звіти про зібрання друкувалися в журналі "Новый путь".

13 січня 1902 р. відбувся великий скандал в російській журналістиці. В газеті "Россия" з'явився фейлетон Олександра Валентиновича Амфітеатрова "Господа Обмановы" про родину царя.

У 1903 р. відзначалося 200-річчя російської журналістики. На цю подію відгукнулися майже всі газети і журнали. Розмова в основному йшла про безправ'я преси. Результати обговорення теми преси в Росії були викладені в книзі співробітників газети "Русские ведомости" Вл. Розенберга і В. Якушина "Русская печать и цензура в прошлом и настоящем".

В серпні 1904 р. міністром внутрішніх справ став П. Д. Святополк-Мирський, який проголосив "зпоху довіри" уряду щодо суспільства, та послабивши тиск цензури, дозволив з'їзди земських діячів, але невдовзі вибухнула революція 1905 р. поштовхом до якої був розстріл демонстрантів. Цар Микола II у своїх щоденниках стверджував, що його не було не тільки в палаці, але і в Петербурзі.

На мій погляд, коли цар віддав наказ стріляти і невідомо чим все скінчиться, то краще поїхати зі столиці.

Про те, що будуть стріляти, знали ще загодя. 8 січня в редакції найвпливовішої газети Петербурга "Наши дни" зібралися письменники, адвокати, вчені, журналісти. Було вирішено послати до Святополка-Мирського депутацію. До неї увійшли О. М. Горький, член редакційної колегії журналу "Русское богатство" М. Ф. Анєнський і співробітники цього часопису Пешехонов, М'якотіч, політичний оглядач "Вестника Европы" К. К. Арсен'єв, редактор газети "Право" І. В. Гессєн, відомі історики Кирєєв, Семеновський. Вони зустрілися з Вітте, але ніякої розмови не вийшло. Вся депутація після розстрілу була заарештована. Після подій 9 січня 1905 р. російська преса була позбавлена можливості друкувати бодай якісь матеріали, крім офіційних повідомлень. Вже набрані матеріали поліція конфіскувала. Тоді газети не стали звертати увагу на цензурні заборони. "Русь", "Новости", "Новое время", "Биржевые ведомости", "Слово", "Право", "Наборщик" прийняли заяву де було сказано, що ці газети "не находят возможным считаться с цензурными запретами", друкуючи повідомлення про події громадського життя. На шпальтах газет проходило обговорення проекту Конституції, повідомлялося про з'їзди промисловців, торговців, земських діячів. Права преса перестала загалом виходити. В. П. Мещерський замість газети "Гражданин" став видавати особисті щоденники.

В м. Ромнах була влаштована безкоштовна бібліотека для вчителів. Ось які видання мала ця бібліотека у 1904 р.: "Мир Божий", "Русское богатство", "Русский начальний учитель", "Образование", "Журнал для всех", "Вестник воспитания", "Русская мысль", "Вестник Европы", "Исторический вестник", "Новый журнал иностранной литературы", "Природа и люди".

Після 9 січня преса відчувала тиск не тільки з боку влади, але і з боку повсталих робітників. В. В. Шульгін син редактора "Киевлянина" (пізніше сам редактор цієї газети) в книзі споминів "Дни" писав, що він зустрів наборщиків: "Невозможно, Василий Витальевич, мы бы сами хотели, да никак. Эти проклятые были у нас. Кто? Да от забастовщиков, от комитета. Грозятся: "Вы тут под охраной работаете, так мы ваши семьи вырежем"...". Не треба забувати, що до газети "Киевлянин"

багато різних політичних сил ставилося негативно. На 17 жовтня 1905 р. Рада робітничих депутатів була вже значною силою. На початку жовтня виник Союз на захист преси. Ініціатором створення виступила газета "Наша жизнь". У її приміщенні проходили перші засідання, потім перейшли в більш просторе приміщення в редакції "Нового времени". В збірнику статей "Свобода печати при обновленном строе", який вийшов у 1912 р., один з відомих видавців М. Ганфман в статті "Явочный период свободы столичной печати" розповідав про засідання Союзу напередодні Маніфесту. В засіданні брали участь представники газет "Биржевые ведомости", "Наша жизнь", "Неделя", "Новое время", "Право", "Русская газета", "Русь", "Свет", "Слово", "Сын Отечества", "Юрист".

Підписати Маніфест 17 жовтня змусили Миколу П. С. Ю. Вітте, безпартійний адвокат Г. Хрустальов-Носарь, який очолював Раду робітничих депутатів, і дядько царя Микола Миколайович. Маніфест був погано підготовлений. В ньому не було мови про рівність всіх народів. Відсутність твердої влади привела до єврейських погромів. Почалися вбивства, грабування, здирства. Єврейська громада відповіла організацією бойових дружин. З'явилися жертви з іншого боку. Армія отримала наказ навести порядок.

Союз збирався декілька разів і вів переговори з Радою про припинення страйку, але Рада відмовила, і Маніфест надрукувала тільки газета "Правительственный вестник".

24 листопада 1905 р. уряд видав "Тимчасові правила друку", які затвердили явочний порядок виходу видань.

Визначну роль в самовизначенні газет свого напрямку мала поява великої кількості політичних партій. Іноді сама газета розробляла партійну програму і була ініціатором створення партії. Російська преса стала нагадувати пресу Західної Європи і Америки, але цей процес привів до зменшення читачької аудиторії. В партійних газетах виникли різні погляди на партійне життя, що теж внесло певні розмежування, а головне, що суспільство пережило розчарування в політичних партіях і особливо в найбільшій — партії кадетів. У багатьох газетах писали, що газета безпартійна і давали змогу висловлювати різні думки.

Більшовики вирішили пристосувати до своїх потреб газету поета-символіста Миколи Максимовича Мінського "Новая жизнь", який в жовтні отримав дозвіл на видання газети. Ставлення символістів до більшовиків висловив В. Брюсов у відомому рядку: "Ломать мы будем с вами, строить — нет". Газета витримала 27 випусків. В газеті друкувався В. І. Ленін, і тут же була надрукована стаття "Партійна організація і партійна література". У 1907 р. більшовики видавали газети в Петербурзі: "Волна", "Вперёд", "Эхо", "Новый луч", "Рабочая молва", "Наше Эхо"; в Москві: "Светоч", "Свободное слово", "Вопросы дня", "Истина"; в Києві: "Работник". Поновити видання більшовицької преси вдалося тільки в 1910 і 1912 рр. Більшовики зможуть випустити газету "Звезда" і "Правда". З початком війни їх забороняли. В цей час у Швейцарії виходила газета "Социал-демократ". В Росії продовжувалося видання підпільних газет: "Пролетарский голос" (1915-1916), "Петроград", "Товарищ пролетария" (1915).

В Петербурзі виходили і більшовицькі журнали: "Вестник жизни", щотижневик "Тернии труда", "Простые речи", "Зрение".

У 1917 р. більшовики випускали 12 газет: "Пролетарій" (Харків), "Голос социал-демократа" (Київ), "Молот" (Полтава) та інші.

Партійним органом партії есерів стала газета "Сын Отечества", яка теж була закрита.

Значно довше протрималася газета партії кадетів (пізніше партія народної свободи) "Речь", створена П. М. Мілюковим і І. В. Гессеном, хоча на ній було позначено: "Внепартийный политический свободный орган". Кадети для більшовиків були головними політичними опонентами.

У кінці 1906 р. з'явився центральний орган "Союза 17 октября" (октябристи) "Толос Москвы". Кошти на газету давали брати Лучкови. Це був орган московської буржуазії. На протигагу Лучковим стали видавати газету "Утро России" П. П. Рябушинський, М. М. Ковалевський і І. Х. Зеров, які представляли партію мирного оновлення. Пізніше Рябушинський створить партію прогресистів з опорою на молоде покоління московських промисловців. Закриють газету тільки в 1917 р.

З 1909 р. почала виходити чорносотенна газета "Троза", редактор Жеденьов. Це він стріляв з пістолета по Меньшову в редакції газети "Неделя". Газету "Троза" не раз штрафували, бо вона друкувала листи низів до владного олімпу. В основному це були візники, які писали про губернаторів, справників, поліцейстерів. Газети "Земщина" і "Русское знамя" належали до різних течій чорносотенців. З виразників реакційного російського дворянства ці газети трансформувалися в газети темного російського міщанства.

Століпінська реакція змусила змінити свої погляди ліберальну пресу. В першому номері журналу "Русская мысль" за 1908 р. Б. П. Струве надрукував статтю "Великая Россия", де запропонував нову національну ідею: "Национальная идея современной России есть примирение между властью и проснувшимся к самосознанию и самостоятельности народом, который становится нацией. Государство и нация должны органически срастись". Зрозуміло, що суспільство цю ідею відкинуло.

В 1909 р. Струве, Бердяєв, Булгаков, Гершензон, Франк, Изгоев, Кістяковський випустили збірник "Вехи", де стверджували, що інтелігенція була рушійною силою революції, але енергія знищення була більшою, ніж енергія творення нового, і тому треба відмовитися від революції, а почати роботу по відродженню духовних, культурних, релігійних основ.

Як все це схоже на тулу ідеологію наших часів, коли невеличка групка бандитів обікрала весь народ і кожного разу закликає його до порозуміння. Громадськість тих часів, як зліва, так і справа, дала нищівну критику таких поглядів.

Століпін розумів, що авторитет урядової преси дуже низький і він запропонував використати для пропаганди поглядів керівництва держави приватну газету: "Совет министров признал необходимым, независимо от опровержений и разъяснений, печатаемых в "Правительственном вестнике", избрать один из существующих частных органов столичной печати, посредством которого сообщались бы верные фактические данные по всем наиболее важным вопросам и событиям и из которого можно было бы почерпнуть сведения о действительных взглядах и предположениях правительства. С этой целью по соглашению с действительным статским советником Воейковым и отставным гвардии капитаном Брискорном, которым принадлежит выходящая в Петербурге газета "Россия", эта газета, начиная с 8 июля, увеличена до обычного размера политических газет, причем она будет издаваться во всем, что касается законопроектов, действий, предложений и распоряжений правительства и правительственных должностных лиц при

ближайшем руководстве и содействии образованного при Главном управлении по делам печати отдела повременной печати”.

Складний шлях в 1908 р. випав на долю “Московских ведомостей”. Змінивши декількох власників, газета втратила в суспільстві всяку довіру.

Було підняте питання про ліквідацію “Осведомительного бюро” (офіційна установа, яка надавала інформацію пресі, була створена в 1906 р.).

Міністерською газетою називали “Новое время” великого видавця Суворіна. Великий тираж мала і газета “Русское слово” видавця Ситіна. Більш детально про неї я розповім в розділі про російських видавців.

У 1910 р. відзначали 25-річчя Московського книговидавництва “Посредник”. Видавництво було засноване І. І. Горбуновим-Посадовим за активної участі Л. М. Толстого.

У 1910-1912 рр. знову починається революційне піднесення. Почала виходити газета “Правда”, яку з початком війни заборонять. Перші примірники газети “Правда” до Сум привезуть харківські більшовики. У 1913 р. в Сумах було відкрито кіоск для продажу газети “Правда”. Газета повідомить про страйк друкарів в м. Суми. В Конотопських майстернях газету будуть передплачувати 20 чоловік, а в Кияницькому заводі 25 чоловік. Паралельно меншовики будуть поширювати свою газету “Луч”. В 1912 р. в Швейцарії буде видаватися газета “Социал-демократ”. Місцеві більшовицькі газети підуть у підпілля. У 1915-1916 рр. видаватиметься газета “Пролетарский голос” — Петроград, “Товарищ пролетария” — Иркутськ.

Однією з визначних подій 1913 р. було святкування 50-річчя газети “Русские ведомости”, яка в суспільстві сприймалася як орган передової російської інтелігенції. На святі виступили відомі громадські діячі. Всі виступи були видані окремою книжкою, а також був надрукований окремий збірник про історію газети, її співробітників і читачів.

Початок війни поділив журналістів на два табори. Одні стояли за війну до перемоги, а інші за поразку самодержавства у війні. Кореспонденти на театр війни допущені не були. Стараннями М. К. Лемке було створене Бюро преси для того, щоб давати пресі повідомлення з театру війни, але воно не діяло.

Продовжували виходити товсті журнали “Русское богатство”, “Мир Божий”, “Вестник Европы”, “Современный мир”, “Русская мысль”, “Летопись”. Найстаріший з них “Вестник Европы” відзначив у 1915 р. своє 50-ліття. Окремо слід відзначити “Журнал для всех” — редактор В. С. Миролюбов, колишній співак Маріїнської опери. Причиною, яка змусила його зайнятися журналістикою, була втрата голосу. Інші джерела кажуть, що він панічно боявся сцени і нервові стреси траплялися на сцені. Журнал мав успіх, але його закрили в 1906 р. У 1908 р. Миролюбов за кордоном брав участь у видавництві есерівського журналу “Заветы”. У 1913 р., повернувшись до Росії, організував “Ежемесячный журнал”, в якому продовжив традиції попередніх журналів.

Тип “Журнала для всех” в наступні роки пробували відродити інші видавці. В архіві Півного управління у справах друку ми знаходимо наступні заявки: “Иллюстрированный журнал для всех”, “Старый журнал для всех”, “Прежний журнал для всех”, “Ежемесячный журнал для всех”. Півноне, що В. С. Миролюбову вдалося створити новий підтип товстого журналу в системі російських журналів

і його видання залишило по собі добру пам'ять.

Журнал "Современный мир", починаючи з 1910 р. став на певний час органом всіх соціал-демократів без поділу на фракції. В ньому друкувалися відомі автори: Л. М. Андреев, В. В. Вересасв, С. М. Сергеев-Ценський, І. С. Шмельов, О. С. Серафимович, Е. М. Чириков. В січні 1918 р. журнал був закритий більшовиками, бо він став виразником поглядів групи Плеханова "Єдинство".

Журнал "Русская мысль" видавався протягом 38 років, а потім перемістився в Прагу де видавався ще в 1924 р., а потім ненадовго поновився в 1927 р.

Дослідники відзначають два періоди видання цього журналу. Перший період — це гольцевський. Після смерті В. О. Гольцева редакторами були Струве, Бердяєв, Булгаков, Кізоветтер. Поновлений журнал почав виходити з 1908 р.

У 1911 р. в Петербурзі вийшов щомісячний літературно-політичний журнал "Современник", з сатиричним відділом "Свисток", який мусив воскресити в пам'яті читачів знаменитий журнал Некрасова.

У 1915 р. О. М. Ірський створив журнал "Летопись". Журнал відстоював ідеї більшовиків.

Крім товстих журналів помітну роль у цей час відігравали тонкі щотижневики. Третину всієї російської журналістики складали тонкі журнали. Піонером серед таких журналів з грудня 1905 р. стала "Полярная звезда" П. Б. Струве.

Найбільше цей тип журналів використали ліві партії — соціал-демократи і есери. Вони видавали журнали: "Рабочая мысль", "Рабочий вестник", "Работница". Видавалися журнали для представників різних професій: "Вопросы страхования", "Толос булочника", "Печатник", "Нужды деревни".

Багато тижневиків видавали кадети: "Наша мысль", "Вестник жизни", "Истина", "Народный вестник", "Без заглавия", який видавався відомими діячами кадетського напрямку Кусковою і Прокоповичем.

Найвідомішим щотижневиком був "Московский еженедельник", який видавав філософ-ідеаліст князь Трубецький.

Найбільшою популярністю користувалися журнали для родинного читання. Найвизначнішим представником такого напрямку була "Нива". Журнал проіснував 50 років, і його тираж склав в 1901 р. 250 тис. Він був створений на зразок

Віктор Сергійович Міролюбов

Петро Бернгардович Струве

німецького "Gartenlaube". Видавцем був голова відомої видавничої фірми Адольф Федорович Маркс. Ось яку рекламу "Ниви" ми знаходимо в газеті "Сумський вісник":

"40 книг збірника "Нива" содержат полное собрание В. Г. Короленко, В. Н. Майкова, Эдм. Ростана. 12 книг ежесюмечного журналу имеют литературное и научно-популярное приложение. Прилагается календарь. 12 ежесюмечных мод. 12 выкроек. Подписная цена без доставки 6 р. 50 коп. Петербург, ул. Гоголя, 2".

Наступна реклама теж журналу для родинного читання:

"Иллюстрированный журнал "Женщина" 24 выпуска в год. 50 бесплатных приложений. 26 книг лучших русских и иностранных авторов. 24 тетради для нот. Домашний лечебник. Самоучитель кройки и шитья. Золотая книга для женщины. Универсальная записная книга".

На зразок цього журналу були створені журнали "Родина", "Север".

Великою популярністю користувалися науково-популярні журнали на зразок "Вокруг света". В 1912 р. цей журнал випускав 24 літературних додатки, але при цьому ціна його була незмінною — 4 крб. З 1911 р. почало виходити, як додаток, самостійне видання "На суше и на море".

Петро Петрович Сойкін

Велику популярність мав у свій час журнал "Природа и люди" видавця П. П. Сойкіна. З 1910 р. він мав додаток "Мир приключений". В 1913 р. Сойкін видав новий журнал для самоосвіти "Знание для всех". Діяльність Сойкіна продовжувалася і за часів радянської влади.

Іншим журналом для самоосвіти був "Вестник знания", редактором і видавцем був відставний штабс-капітан В. В. Бітнер. Постійними авторами були викладачі "Высшей русской школы общественных наук" в Парижі. До журналу були додатки, які пізніше

трансформувалися в самостійні видання: "Общедоступный университет", "Энциклопедическая библиотека для самообразования", "Читальня", "Вестник знания". 27 грудня 1913 р. в Петербурзі в Спортінг-Паласі широко відзначили 10-річчя "Вестника знания". Зібралося більше 15 тис. чоловік. Звіт про це зібрання, як додаток до газети "Неделя", був розісланий читачам. За радянських часів було створено товариство "Знання".

Журналом для самоосвіти був "Вестник и библиотека для самообразования", котрий виходив щотижня з 1903 р. і до 1905 р. Журнал видавала фірма "Блокгауз і Сфрон", яка на той час закінчила роботу над знаменитим "Энциклопедическим словариком".

Редактором "Вестника ..." став професор П. І. Броунов.

Револуція 1905 р. викликала появу великої кількості сатиричних журналів. Сатиричні пісні, вірші, карикатури стали атрибутами російських сатиричних журналів. Біля чотирьох сотень сатиричних журналів і журнальчиків "вийшло" на вулиці великих російських міст: "Злой дух", "Вампир", "Спрут", "Секира", "Нагаечка", "Пулемет".

“Митинг”, “Благой мат”, “Кукареку”, “Светаєт”. “Пулемет” проіснував біля двох місяців, і редактора посадили в фортецю.

У сатиричних журналах “Жало”, “Жупел” брали участь відомі письменники — О. М. Горький, І. О. Бунін, О. І. Купрін, К. Д. Вальмонт. Оформляли їх художники з групи “Мир искусства” Є. Лансере, І. Білібін.

Найталановитішим з російських гумористів був Аркадій Тимофійович Аверченко. У 1905 р. в Харкові він редагував журнал “Штык” з його продовженням “Меч”. Генерал-губернатор Пешков наклав штраф в 500 крб., але Аверченко встиг випустити ще три номери журналу і втік до Петербурга, де видавав два журнали “Сатирикон” і “Новый сатирикон”. Аркадій Тимофійович купив гумористичний журнал “Стрекоза” з якого і створив “Сатирикон”. Журнал вийшов 3 квітня 1908 р. В ньому працювали: Саша Чорний (спочатку підписувався Саша Чорний), друкувалися Н. О. Теффі, П. П. Потьомкін, іноді Л. М. Андреев, О. І. Купрін, О. М. Толстой. Особливо сприяли успіху карикатуристи (Н. В.) Ремізов (Ре-Ми), (А. А.) Рудаков, (А.) Яковлев, (А.) Юнгер, О. Бенуа, Б. Кустодієв, К. Коровін, М. Добужинский, Л. Бакст.

Випускалися спеціальні номери: “провокационный”, “военный”, “еврейский”, “экзаменационный”, “полицейский”.

В період 1911 р. журнал втратив політичну гостроту і перейшов до чисто гумористичного жанру, що викликало певне невдоволення частини колективу. Першим своєю незгоду виказав Саша Чорний (в ДАСО є вірші Саши Чорного, дивись додатки “Архів Євфалії Хатаєвої”).

У 1913 р. в редакції відбувся розкол. З журналу пішли: Аверченко, Рудаков, Ремізов, Потьомкін, Теффі. На кооперативних засадах вони заснували “Новый сатирикон”. Журнал зберіг старі відділи. Прийшли в журнал працювати нові автори: (А.) Бухов, О. Грін, С. Маршак, В. Маяковський. Революційні хвилі розкидали колишніх співробітників по різних таборах.

У 1931 р. в Парижі буде поновлено випуск журналу “Сатирикон”. В журналі будуть друкуватися поряд з Аверченко Теффі, Бунін, Купрін, Глікберг (Саша Чорний).

Ось як вже у Франції у 1925 р. про пітерський журнал “Сатирикон” у своєму вірші “Сатирикон” напише Саша Чорний:

Олександр Валентинович Амфітеатров

Гостя з Києва Фортинська з вікна літньої дачі І. О. Асмолова на вул. Троїцькій з газетою “Киевлянин”.

“Сатирикон”

Над Фонтанкой сизо-серой
В старом добром Петербурге
В низких комнатах уютных
Расцветал “Сатирикон”.
За окном пестрели барки
С белоствольными дровами,
А напротив Двор Апраксин
Подымал хоромы ввысь.

В низких комнатах уютных
Было шумно и привольно...
Сумасбродные рисунки
Разлеглись по всем столам.
На окне сидел художник
И калинкинское пиво,
Запрокинув кверху гриву,
С упоением сосал.

На диване два поэта,
Как беспечные кентавры,
Хохотали до упаду
Над какой-то ерундой...
Почтальон стоял у стойки
И поглядывал тревожно
На огромные плакаты
С толстым дьяволом внутри.

Тихий крохотный издатель
Деликатного сложенья
Пробегал из кабинета,
Как испуганная мышь.
Кто-то в ванной лаял басом,
Кто-то резвыми ногами
За издателем помчался,
Чтоб аванс с него сорвать...

А в сторонке в кабинете
Грузный медленный Аркадий,
Наклонясь над грудой писем,
Почту свежую вскрывал:
Сотни диких графоманов
Изо всех уездных щелей
Насылали горы хлама —
Хлама в прозе и в стихах.

Памяти Аркадия Аверченко

Ну и чушь! В зрачках хохлацких
Искры хитрые дрожали:
В первом ящике почтовом,
Вздёргнет на кол — и аминь!
Четким почерком кудрявым
Плел он вязь, глаза прищурив,
И сифон с водой шипучей,
Чертыхаясь осушал.

Ровно в полдень встанет. Баста!
Сатирическая банда,
Гулко топя ногами,
Вдоль Фонтанки шла за ним
К Чернышеву переулку...
Там в гостинице “Московской”
Можно вдосталь съесть и выпить,
Можно власть похохотать.

Хвост прохожих возле сквера
Оборачивался в страхе,
Дети, бросив свой песочек,
В рот пихали кулачки:
Что такое? Что за хохот?
Что за странные манеры?
Мексиканские ковбои?
Укротители зверей?..

А под аркой министерства
Околоточный знакомый,
Добродушно ухмыляясь,
К козырьку возносил ладонь:
“Как, Аркадий Тимофеич,
Драгоценное здоровье?”
— “Ничего, живем не тужим...
До ста лет решил скрипеть!”

До ста лет, чудак, не дожил...
Разве мог он знать и чувствовать,
Что за молодостью дерзкой,
Словно бесы, налетят
Годы красного разгула,
Годы горького скитанья,
Засыпающие пеллом
Все весёлые глаза...

Значний вплив на розвиток світового мистецтва мали російські журнали "Мир искусства" і "Новый путь". Сергій Петрович Дягілев став засновником найбільш відомого журналу російських модерністів "Мир искусства". Ініціаторами створення і співробітниками "Мира искусства" були художники і музиканти. На другому році існування до співпраці були запрошені і відомі символісти Зінаїда Миколаївна Гіппіус, Федір Кузьмич Сологуб, Дмитро Сергійович Мережковський, відомі філософи — В. В. Розанов, Л. Шестова.

В 1903 р. З. М. Гіппіус і Д. С. Мережковський створюють свій журнал "Новый путь". У 1905 р., як результат внутрішніх суперечок, журнал своє існування припинив. Замість нього стали видавати журнал "Вопросы жизни". Провідна роль у журналі належала кадетам, і через рік журнал теж своє існування припинив.

У 1904 р. був створений журнал "Весы". Ініціатором його створення був Валерій Якович Брюсов. Основними теоретиками журналу стали Андрій Белий, В'ячеслав Іванов, Еліс. Це був журнал-маніфест символізму. Через п'ять років журнал закрили, бо скінчилися ідеї символізму.

Другим московським журналом символістів став "Золотое руно". Це був шикарний і дорогий журнал. Прошлі на його видання дав відомий фабрикант Рябушинський. У 1909 р. справи самого Рябушинського переживали кризу і журнал припинив своє існування.

Останнім журналом символістів був "Аполлон". Він вийшов у 1909 р. Організатором журналу став критик С. Маковський. Серед співробітників були як літератори (К. Вальмонт, О. Блок, А. Белий, В. Брюсов, М. Пумілов), так і художники, театральні діячі (Л. Бакст, М. Добужинський, В. Мейерхольд, Ф. Комісаржевський).

Багатьма розділами він був схожий на своїх попередників. Журнал проіснував довше за всіх своїх попередників, до літа 1918 р.

Театральна журналістика відноситься до галузевого друку.

На межі століть кількість видань, присвячених різним галузям значно зростає. Бібліографічний довідник з галузевих видань складає чотири томи.

Серед періодичних видань того часу, присвячених театру, були і газети

Аркадій Аверченко,
редактор журналу "Сатирикон"

"Театральная газета" (1913-1918), але основу склали журнали. Виходили "Щорічник імператорських театрів", щомісячник "Маски", щотижневики "Театр і искусство", "Рампа и жизнь".

Серед театральних журналів для фахівців слід відзначити "Маски", "Любовь к трём апельсинам", "Студия".

Масові журнали носили довідковий характер, особливо в провінції: "Новости сезона", "Обозрение театров" і повідомляли про репертуарні плани, друкували прізвища задіяних в виставах акторів, рецензії на вистави.

ГОЛОС ЖИЗНИ

1915

РОСІЙСЬКІ ВИДАВЦІ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На початку ХХ ст. російські видавці, редактори, журналісти були схвилювані тим, що капіталісти остаточно заволодіють друком і організують його на зразок інших галузей промисловості. Була надія, що капітал захопить тільки газети. Журнали, особливо товсті, з їх особливо вираженим політичним напрямком, високим авторитетом у читачів "представляють мало соблазна для підприємців-капіталістів: вони не можуть служити їм тільки своєю ідейною стороною і не можуть служити ні орудієм промислового впливання, ні джерелом обогачення", так писав журнал "Вестник Европы" в 7-му номері за 1910 р. Однак капіталістичні відносини проникали в журналістику все більше, захоплюючи нові позиції, в тому числі і в журнальних виданнях.

На межі ХІХ і ХХ ст. значно зросли витрати на відкриття нового видання. Якщо, на початку 80-х років такі витрати складали 40-50 тис., то до 1904 р. ця сума збільшилася до 250-300 тис. Одній людині це було не під силу. Ось чому в видавничу справу приходять капіталістичні фірми. В 1910 р. збільшується роль банків у видавництві періодики, що особливо хвилювало журналістів.

Протистояти цим процесам намагалися через організацію видавничих товариств, але вони не встояли і трансформувалися у звичайнісінькі капіталістичні підприємства.

Подібне товариство пробував створити Станіслав Максиміліанович Проппер (1853-21.11.1931), але був змушений купити акції. С. М. Проппер — швейцарець, який прийняв російське підданство, одна з характерних фігур світу видавців. "Он — чистокровный издатель, — писав про нього С. Ю. Вітте, під опікою якого було надруковано перше видання "Виржевых ведомостей": — У него одна цель — разбогатеть".

Щоб отримати більший прибуток, Проппер випустив друге видання, розраховане на провінційну публіку. Друге видання випускалося як масова газета та мало добрий провінційний відділ і багаточисельні додатки. Одному з них — журналу "Огонёк" — доля влаштувала довге життя, але в іншій державі — СРСР.

Ті з фірм, які відмовлялися давати оголошення в газеті Проппера, в біржовому розділі оголошувалися такими, що не можуть платити. Під час передплатної кампанії він запрошував популярних авторів, платив їм високі гонорари, багато друкував. С. М. Проппер і його газета стали символом буржуазної преси для сучасників.

Капіталістичним підприємством було видавництво І. Д. Ситіна (1851-1934). На відміну від Проппера, Ситін мав репутацію освітянського видавця, який видавав книжки російських письменників для народу. Ця слава була пов'язана з його селянським походженням. Він рано розпочав свою трудову діяльність в лавці купця Шарاپова. З артілю "офеней" (торговці лубочною літературою) він пішки обійшов багато губерній південної Росії. Ситін був близький до видавництва "Посередник", яке існувало під опікою Л. М. Толстого. Основною справою для Ситіна стало його книжкове видавництво. Ставши на ноги, він став займатися і періодичними виданнями. Першим і найбільш улюбленим для видавця був журнал "Вокруг света". Найбільшу популярність Ситіну принесла газета "Русское слово". Ситінському виданню належали журнали: "Вестник спорта и туризма", "Вестник школы", "Для

Іван Дмитрович Ситін

Олексій Сергійович Суворін

народного учителя", "Зоря", "Мирок", "Модный журнал", "Нужды деревни", "Пчелка", "Искры" — частина з них була додатком до "Русского слова". Крім журналів, видавалися газети: "Дума", "Русская правда", "Правда Божия". В останні роки перед революцією фірма Ситіна мала в Москві газети: "Раннее утро", "Вечерние известия". У 1916 р. Ситін купив видавництво А. Ф. Маркса з найбільш поширеним журналом "Нива". Фірма Ситіна мала книжкові магазини в багатьох містах Росії.

Іншим визначним видавцем був Олексій Сергійович Суворін (1834-1912). Він створив власне агентство з поширення своєї друкованої продукції і купив право продавати газети на залізничних станціях. Таких кіосків було 600. Видавництво мало філії в Москві, Одесі, Харкові, Саратові, Ростові-на-Дону. Таке велике господарство було вести важко самому і тому у 1911 р. було створене видавниче друкарське книготоргове "Товарищество "Новое время" з основним капіталом в 4 млн. крб. до якого увійшли: Лучков, Шубінський, Морозов, Століпін, Барк, а також Волзько-Камський банк.

Шубінський був депутатом IV Державної Думи і в 1914 р. перебував у Сумах під час поховання П. І. Харитоненка.

Суворін був одночасно видавцем, редактором і автором газети. Постійні працівники були пайщиками газети і мали з її діяльності прибуток на паї. Утримання друкарні обходилося йому дорожче, бо ставки в нього були вищі. Робітники мешкали в артільних квартирах, безкоштовно користувалися світлом, комунальними послугами, була страхова каса, бібліотека, аптека з безкоштовними ліками, свій лікар і фельдшер. У 1912 р. Суворін помер.

Популярним було і видавництво Адольфа Федоровича Маркса, який видавав найбільш популярний журнал "Нива". Видавець сам проглядав всі матеріали, вирішував всі фінансові питання. Він отримав усі права на видання творів Чехова на 50 років. Хоча вважали, що він у фінансовому плані обібрив Чехова.

Починаючи з 1910 р. видавничою справою стали займатися акціонерні товариства. Товариство "Издатель" випускало "Новости" і "Сын Отечества". До товариства приєдналася паперова фабрика Палізіна. Папір ішов відразу у власну друкарню, де випускалися дві газети, журнал "Живописное обозрение" і книжки.

Акціонерними товариствами було видавництво "Копейка", яке випускало "Газету-Копейку" і журнал "Солнце России", мало своє книговидавництво.

Акціонерним було і московське видавництво, яке мало друкарню, книговидавництво. Видавалися газети: "Коммерсант", "Вечерние известия", "Трудовая копейка" і журнали: "Женское дело", "Детский мир".

Все більше зростала роль банків у видавництві газет. "Речь" прибрав до рук Азовсько-Донський банк. "Утро России" тримали французькі і англійські банки. З початком війни залежність від банків ще збільшилася. Парадоксально, але "Русская воля" підтримувала відносини з німецькими банками. Теж саме було і з чорносотенною газетою "Русское знамя", яку називали "Прусским знаменем". Де вже тут вести мову, що Ленін зробив революцію на німецькі кошти.

Старший син Суворіна (псевдонім Порошин), який видавав газету "Новая Русь" намагався тягатися з банками і їхнім впливом на газети, але швидко розорився. В 1915 р. газета "Новое время" була продана Російсько-Французькому банку.

Власне ті процеси, які йшли тоді, знову повторилися вже в наш час. На кошти власних і іноземних банків у нас робляться революції і видаються тисячами газети якими, як брудною водою, промивають мозок рядовому громадянину.

Як додаток до цього розділу можна додати інформацію про видавництво братів Олександра (Вульф) і Ігата (Самуїл) Гранатів. Вони випустили "Енциклопедичний словник", який був надрукований в друкарні відомого московського друкаря Івана Микитовича Кушнерьова, яка розташовувалася у власному будинку по вул. Піменовській, №18. В "Енциклопедичному словнику" ми знаходимо багато інформації про видавництва й історію журналістики.

Інше видавництво, яке слід відзначити, це видавництво братів Сергія Васильовича і Михайла Васильовича Сабашникових. Брати видавали книги Миколи Васильовича Сперанського з питань освіти. У 1915-1919 рр. видали "Русские Пропилеи". Це книга з історії російської громадської думки і літератури. Видали збірку статей Белінського і "Курс истории России XIX века" О. Корнілова. Майже на всі книжки, які випускалися видавництвом, були відгук в пресі. У видавництві були вперше надруковані вірші Т. Г. Шевченка, які до того часу не друкувалися. Видавалися

Олександр (Вульф) Гранат

твори російського поета-символіста Костянтина Дмитровича Бальмонта і його збірка "Солнечная пряжа". Стараннями Альфонса Шинявського і фірми Сабашникових був відкритий Народний університет, якому фірма передала 35 тисяч томів. Видавалися серії "Страна, века и народы", "Памятники мировой литературы", "Записки прошлого". За радянських часів фірма друкувала книги відомого фізика, роменського єврея Абрама Іоффе. Одна з них — "Лекции по молекулярной физике".

За свою історію видавництво випустило 14 серій, 600 назв книг накладом 1,5 мільйони примірників.

Тут я змушений зробити невеличкий відступ. Відомий професор політичної економії Олександр Іванович Чупров (1842-1908) з Московського університету товаришував з видавництвом Сабашникових. Слухав лекції Олександра Івановича і Пната Наумовича Гранатів.

З 1882 р. газета "Русские ведомости" перейшла до рук товариства. Членом товариства був і Чупров. Він займався економічним розділом газети. Родовід Чупрових був великий і більшість чоловіків його були причетні до питань фінансів. Одним з службовців міністерства фінансів був Микола Михайлович Чупров.

Після смерті Івана Герасимовича Харитоненка його син Павло Іванович разом з своєю дружиною Вірою Андріївною поїхав розважитися за кордон і почав грати в карти і рулетку. Програвши майже половину спадщини, Павло Іванович опинився перед фактом банкрутства. Коли міністерство фінансів доповіло про це царю, він доручив уряду призначити на фірму Харитоненка державного опікуна Миколу Михайловича Чупрова. Микола Михайлович за 5 років стабілізував стан справ. Після цього Павло Іванович залишив його працювати з умовою виплати 200 тис. крб. в разі звільнення. Всім благополуччям фірма Харитоненка була зобов'язана Чупрову. Але та ж сама любов сина Павла Івановича Івана Павловича до азартних ігор і розлучення доньок, а також інші негарзди, пов'язані з втручанням у фінансову діяльність фірми, призвели до боргу в 20 мільйонів. Після смерті Павла Івановича у 1914 р. згідно з заповітом почався розподіл спадщини. Треба було розділити не тільки 78 мільйонів загальної власності, але взяти на себе пропційно і борг. Іван Павлович, студент Московського університету, часто приходив до Чупрова сідав до нього на стіл і питав: "Де мои деньги?". Одного разу Чупров не витримав і сказав: "Выжди вон, щенок, сукин сын!" Прибігла Віра Андріївна і заволала на всю контору, що вона не сука і її син не сукин син і звільнила Чупрова, виплативши 200 тис. крб.

Чупров біля Лебедини на березі р. Псла мав садибу, куди часто наїздив з друзями. В газеті "Сумський вісник" є повідомлення про нещасний випадок, який трапився в цій садибі. Один з гостей в результаті необережного поводження з рушницею вистрілив по ногах. Довелося ноги ампутувати. Після звільнення Чупров знову працював у Міністерстві фінансів в Петрограді, а пізніше переїхав до Москви. Під час Промадянської війни він з мандатом Леніна з'явиться в Сумах і допомогатиме вивозити цукор до Росії. Випадково я зустрів нащадків кухаря Павла Рашевського, який працював у садибі Чупрова в Лебедині. Нашадки дещо доповнили інформацію про Чупрова. Декілька разів прізвище Чупрова зустрічається в газеті "Сумський вісник".

Немає сенсу виділяти в окремий розділ наступну інформацію. Ще в XIX ст. уродженець м. Суми Іван Тимофійович Лисенков, який переїхав у 1826 р. до Петербурга,

тримав в Петербурзі книжкову торгівлю і видавничу справу. У 1844 р. він видав Шевченків чигиринський "Кобзар" і "Тайдамаки". Послугами магазину користувалися Пушкін, Крилов, Іголь, Шевченко, Маркевич і багато інших письменників і журналістів. За три дні до своєї смерті в магазині побував О. Пушкін.

Учасником видання "Кобзаря" 1860 р., а пізніше "Букваря южно-русского" був уродженець Глухова Данило Семенович Кам'янецький, котрий завідував друкарнею Куліша.

Конопотський поміщик Максим Парпура, перебуваючи у Петербурзі, своїм коштом декілька разів видавав "Енеїду" Котляревського.

До історії російських газет і журналів мали відношення і брати Лазаревські. Лазаревський Василь Матвійович (1817-1890) працював чиновником в Оренбурзі, а потім в Петербурзі, літератор, перекладач, старший з братів Лазаревських. Освіту отримав в Харківському університеті. У 1847-1848 рр. служив чиновником з особливих доручень при голові Оренбурзької Прикордонної комісії, а в липні 1848 р. був переведений на ту ж посаду в канцелярію Петербурзького цивільного губернатора. Пізніше був членом Ради при Міністерстві внутрішніх справ і Ради Головного управління в справах друку. Займаючи цю посаду, зробив багато важливих послуг прогресивній періодиці Росії. Лазаревський був відомий і як чудовий перекладач Шекспіра. "Прекрасным литературным подарком" назвав его перевод "Короля Лира" А. К. Толстой ("Литературная газета", 1967, №37, 13 сентября).

У московському журналі "Русский архив" та "Киевская старина" тривалий час друкувався другий брат Олександр Лазаревський. Ці публікації були безпосередньо пов'язані з історією нашого краю. Він друкував історію родів Безбородьків, Галаганів, Гамалій, Герцеків, Іголь-Яновських, Гурленків, Капністів, Кочубеїв, Лизогубів, Милорадовичів, Свічок, Марковичів, Крижанівських, Ломиковських, Лесницьких, Бульбашів, Трошинських, Полуботків, Носенків-Білецьких та інших.

З певних причин робити публікації в "Русском архиве" було незручно, то вирішили створити свій журнал "Киевская старина" (не треба забувати, що діяв указ 1876 р. про заборону друкувати українською мовою). Засновниками виступили: Олександр Лазаревський, Володимир Антонович і Орест Левицький. Вони знайшли редактора Феофана Лебедінцева і 1 січня 1882 р. виходить перша книжка "Киевской старины". Це видання відіграло виняткову роль у висвітленні історії та культури України. На початку 1890-х років, редактором "Киевской старины" став Володимир Павлович Науменко, а спонсором був Василь Федорович Смиренко. Редакція газети розташовувалася в м. Києві на вул. Саксаганського, №60.

Один із синів Олександра Лазаревського Борис працював в оточенні гетьмана Скоропадського, а пізніше емігрував до Чехії. У 1920-х роках друкувався в німецьких, французьких, югославських, чеських газетах. В музеї національної літератури Чехії зберігається архів Бориса Лазаревського.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОДІЇ НА СУМЩИНІ, ПРО ЯКІ ПИСАЛИ ВИДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Я подам вам деякі з публікацій, в яких йде мова про наш край і вихідців з нашого краю, які проявили себе в видавничій справі.

☞ О важном значении Сумской железной дороги для Одессы и Николаева — "Одесский вестник", 1878 г., №273.

☞ Отчет Сумского Окружного Суда за 1871 г. — "Судебный вестник", 1872 г., №12.

☞ О деятельности Сумского Окружного Суда за 1872 г. — "Судебный вестник", 1873 г., №72.

☞ О нахождении кремниевого ножа в долине р. Сейма, близ урочища Мельников-Хутор Конотопского уезда — "Черниговские губернские ведомости", 1887 г., №21.

☞ О низшей сельскохозяйственной школе в имени Н. Н. Неплюева в хуторе Воздвиженке Глуховского уезда — "Черниговские губернские ведомости", 1887 г., №31.

☞ О постройке здания для Глуховской женской гимназии — "Черниговские губернские ведомости", 1894 г., №132.

☞ Ображеевка и другие населённые пункты — "Черниговские епархиальные ведомости" №12, 1872 г., стр. 265-279.

☞ Поет І. П. Ключников друкувався в журналах "Московский наблюдатель", "Отечественные записки", "Современник". На його поезію звертав увагу Белінський. В кінці 40-х років Ключников надрукував в "Отечественных записках" свою повість "Любовная сказка", а у 80-х роках кілька віршів у журналі "Русский вестник".

☞ В березні місяці 1860 р. стараннями доглядача повітового училища Андрєєва і повітового судді Сілецького в Сумах була відкрита публічна бібліотека. Не вся сумська громада схвально поставилася до цієї події, але повідомлення про її відкриття було надруковано в "Журналі Міністерства народної освіти", в 205 номері газети "Санкт-Петербургские ведомости" за 1860 р., журналі "Основа". Розміщалася бібліотека в центрі міста на другому поверсі будинку і мала дві кімнати для читання. Бібліотека відкрилася на приватні кошти. Збирали по 10 крб. сріблом, а бідніші здавали по три карбованці, вчителі користувалися бібліотекою безкоштовно. Трохи пізніше бібліотеки були відкриті в Хотині, Глухові (вперше у Глухові відкрита 1790 р.), але там збирали по 5 крб. Аналізуючи ці події, журнал "Книжный вестник" писав, що бібліотеки повинні мати літературу до вимог самих читачів. Була ще публікація "Общественная библиотека в г. Сумах" — "Неделя", 1878 г., №38.

☞ В роботі видавництва першого українського журналу "Основа" брали участь вихідці з Сумщини П. Куліш, Д. Каменецький, О. Лазаревський. Виходив журнал частково українською, а частково російською мовами. Друкувався він в друкарні Куліша, яка була заснована у 1857 р. Редактором журналу був Білозерський. Крім вище згаданих, в журналі друкувався уродженець с. Понори колишнього Конотопського повіту український етнограф і фольклорист Степан Данилович Ніс (1829-1900). Він друкував у журналі свої твори "Хуртовину" (1861, №5), "Про

Конотип" (так раніше писали, а не Конотоп) (1861, №№10-12). Друкувався в журналі і К. Д. Ушинський (1861, №12). Надсилали до журналу свої твори з Глухова, Охтирки, Кролевеця. Олександр Амфіянович Тищинський чиновник Чернігівської губернії надсилав свої твори не тільки до журналу "Основа", але і до "Чернігівського листка", західноукраїнських видань "Львівська зоря", "Дзвінок".

→ В газеті "Харьков", додатку до газети "Харьковские губернские ведомости" за 1863 р. находимо наступне повідомлення: "7-го сего года в 4 часа по полудню скончался в Свято-Троицком монастыре г. Ахтырки, настоятель онного архимандрит Сергей, возобновившего этот монастырь". Відгівали його в Покровській монастирській церкві.

→ В "Українському альманасі" у 30-40-х роках XIX ст. друкувалися твори викладача Сумського повітового училища Марочевського П. С.

→ В "Полярной звезде", яка до повстання декабристів змінила назву на "Звездочка", надруковано твір Ореста Сомова "Тайдамак" про Гаркушу. Дія в творі відбувається на теренах майбутньої Сумської області. В цьому ж номері друкувалися поезії В. І. Туманського.

→ От Глухова до Нежина (описание путешествия) — "Черниговские губернские ведомости", 1886 г., №38.

→ Отчет Ахтырского духовного училища за 1868-1869 гг. — "Харьковские епархиальные ведомости", 1869 г., №10, №11, стр. 396-399, 415-426, 439-457.

→ Кролевец — "Черниговские губернские ведомости", 1852 г., №39.

→ Григорьев И. Пахомовское имение И. Г. Харитоненко — "Известия Петербургской Академии", 1885 г., выпуск 1, стр. 1-35.

→ Петровский А. Глухов. Сведения о ярмарках — "Черниговские губернские ведомости", 1886 г., №48.

→ Петровский А. Известковые и меловые промыслы в Глуховском уезде — "Черниговские губернские ведомости", 1889 г., №66.

→ Петровский А. Статистические сведения о ремеслах и ремесленной промышленности в г. Глухове — "Черниговские губернские ведомости", 1887 г., №84.

→ По поводу изменения в направлении Сумской железной дороги — "Биржевые ведомости", 1878 г., №34.

→ По поводу Сумской железной дороги — "Толс", 1876 г., №40.

→ Правила учреждения в г. Сумах публичной библиотеки — "Харьковские губернские ведомости", 1860 г., 19 ноября.

→ Ромны — "Полтавские губернские ведомости", 1890 г., №3-6, №78-79.

→ Слобода Межирич Лебединского уезда — "Журнал Министерства внутренних дел" 1854 г., Отдел 5, стр. 8.

→ Спасский В. О земской карте Сумского земства в 1871 г. — "Харьковские губернские ведомости", 1872 г., №14-17.

→ Список грамот и указов, жалованных Сумскому полку — черкасским козакам — "Курские губернские ведомости", 1853 г., №16, №17.

→ Службовець сумського акцизного відомства Ф. Тищенко надслав свою повість "Трешница" Л. М. Толстому. Толстой допоміг надрукувати її в журналі "Русское богатство" у 1886 р. Другу повість Тищенка "Семен-сирота" (в першій редакції "Несчастные") була надрукована в "Вестнике Европы" за 1888 р. Пізніше в 1897 р. в

журналі "Русское обозрение" за передмовою Толстого в формі листа була надрукована повість Тищенка "Хлеб насущный". У 1964 р. 4 грудня в газеті "Ленінська правда" надрукована розповідь мешканця м. Конотопа 88-річного Родіона Григоровича Тимошенка про те, як він був кухарем у Л. М. Толстого і його характеристика Толстого. У 1879 р. Л. М. Толстой був у схимника Антонія в м. Глухові і там відвідав церковно-археологічний музей. Що з того музею дійшло до наших днів, невідомо.

☞ 20 червня 1874 р. в с. Вороніж Кролевецького повіту (нині Шосткинського району) народився літературознавець, фольклорист, етнограф, краєзнавець Іван Спиридонович Абрамов. У 1903 р. в журналі "Живая старина" він надрукував велику працю "Черниговские малороссы. Быт и песни населения Глуховщины". У 1904 р. в "Известиях отделения русского языка и словесности Академии наук", том IX, кн. 3 був надрукований його твір "Господин Максимлиан".

☞ В "Русской старине" від 11 лютого 1908 р. була надрукована стаття А. Дунина про Путивль. "Життя в Путивлі це повна протилежність життю в Петербурзі. Тиша і спокій. Після обіду на вулиці немає нікого, всі сплять". Автор подає сцену про вибори міського голови. Йдуть жваві дебати і раптом прийшли гласні, яких не було і стали розповідати про те, що вбили двох вовків. Зібрання миттєво припинило свою роботу і всі розмови йшли тільки про вовків. Автор вражений дешевим життям в м. Путивлі. Мебльована кімната зі столом з двох м'ясних страв з молоком і самоваром та фруктами коштує 15 крб. на місяць і це при тому розкішному відпочинку на р. Сеймі. Єдина незручність це те, що станція проходить за 23 версти від міста.

Автора приємно здивувала і місцева бібліотека, яка на його думку може скласти конкуренцію і Імператорській бібліотеці. Вартість бібліотеки оцінена в 500 тис. крб. Багато цінних книг 80-х років XIX ст. Основу бібліотеки склав подарунок власної бібліотеки поміщиком Маклаковим. В бібліотеці багато старих книжок. Видання Паласса, 1787 р. "Сравнительный словарь всех языков и народов", "Букварь" Поликарпова 1701 р., "Арифметика" Магницького, 1703 р., "Лексикон славяно-русский" Беренді, 1653 р., перші видання творів Ломоносова і Тредяковського, рилеєвські "Думи".

Автор вбачає розвиток Путивля в структурі організації відпочинку, бо у міста багата історія. У 1683-1689 рр. був побудований в Путивлі Царський двір для Петра I, бо він збирався йти на татар, але цей похід не відбувся і 1708 р. він подарував двір місту. В кінці XVIII ст. вибухнув пороховий лъох і знищив башту над брамою. Після цього вали зрили, а гармати перевезли до Криму і Луганського заводу.

☞ Журнал "Столица и усадьба" (Журнал красивой жизни), який почав виходити з 15 грудня 1913 р. в Петербурзі мав декілька публікацій про садиби розташовані на території області, 15 березня 1916 р. розповів про Тростянець. В катерининські часи Тростянець належав Голіцину, потім Марку, а у 1866 р. перейшов до батька Кеніга Л. Є. В 40-х роках XIX ст. Голіцин в Круглому дворі тримав театр, в приміщеннях цього двору жили артисти. В гроті німф теж проходили театральні вистави. Ще за часів Голіцина біля садиби були посаджені тополі і сосни, а в оранжереї вирощували ананаси. В парку мастку стояла фігура Діани. В будинку, ще з часів Голіцина, було зібрання творів Мольєра в 5 томах і зберігалися фігурки із липового дерева. Кімнати були прикрашені картинами з видами Тростянця.

☞ Журнал "Столица и усадьба" за 15 жовтня 1915 р. розповідав про с. Волокитине. Садиба розташувалася в місці, де зливаються річки Клевень і

Есмань. Центром садиби є дерев'яний будинок з ліпкими капітеліями, а перед будинком газони з квітами. Напроти будинку розташовані зроблені в готичному стилі з дикого каменю ворота з вмонтованими в них гербами. Ворота мають чавунні ґрати оздоблені деталями з бронзи. Через ворота дорога веде на Глухів, але воротами не користуються, вони для в'їзду почесних персон. Біля будинку була збудована піраміда на могилі дружини Алсуф'євої (уродженої Міклашевської). Біля піраміди стояла нахилена фігура ангела над урною. Будинок мав багато порцелянових прикрас. З порцеляни була зроблена двоярусна люстра. В будинку було багато картин, серед яких портрети Стародубського полковника Міклашевського роботи художника Миколи Миколайовича Ге (1879 р.), поясний портрет А. М. Міклашевського, портрет Ганни Андріївни з синами (1879 р.). В написанні портретів брав участь і художник М. Тюрин у 1876 р. Портрет відомої московської красуні М. П. Олсуф'євої (уродженої Каверіної), красу якої оспівав П. А. В'яземський, вважають, що міг написати Кіпренський. Були також акварельні портрети графа П. Д. Кисельова.

В кімнатах висять люстра (зеркала) в порцелянових рамах, годинник Louis XV, стоять овальні столи фірми Jaqob, столи флорентійської роботи з дошкою з шліфованого каменю, диван і крісла, виготовлені з червоного дерева миколаївських часів. Спальні мають старі шафи і ліжка зроблені з горіха.

Найбільшою прикрасою садиби була церква. Сам цар Микола I розглядав прохання Міклашевського про будівництво церкви. Він також вніс деякі зміни в її проєкт. Церква мала багате порцелянове оздоблення. Колони були синього кольору з позолотою.

Розповідалось, що волокитинські майстри робили свої твори за зразками Саксонського і Севрського заводів, але додавали і орнамент з квітів, винограду. Вироби були, на думку автора розповіді Петра Дорошенка, достойні виробів порцелянових заводів у Герднера і Сафронова або Попова.

Порцеляну виробляли з полошківських порцелянових глин, які добували за 15 км. Виробництвом на заводі керував майстер Дарга до своєї смерті у 1851 р. Завод мав свої магазини у Києві і Петербурзі. У 1850 р. на виставці в Парижі вироби отримали золоту медаль.

Найбільша колекція волокитинських виробів зберігалася у А. П. Скоропадської, в будинку Алсуф'євих (дружина Алсуф'єва Ганна Андріївна уроджена Міклашевська) і місцевій церкві.

Журнал "Столиця и усадьба" в 21 номері за перше листопада 1914 р. розповідає про маєток Є. А. Судієнка в с. Очкіно Середино-Будського району (колишній Новгород-Сіверський р-н Чернігівської губ.) Власники садиби розповідали, що їх маєток відвідувала навіть Катерина II. Власники садиби мали велике зібрання порцелянового і кришталевого посуду представленого виробами Волокитинського, Імператорського і англійських заводів і фабрик. Під час перебування у 1911 р. Миколи II у Чернігові йому обід подавали в цьому посуді. Сама садиба з ландшафтним парком і аркою над пристанню була однією з крашів в імперії. Будинок мав печі в стилі Людовіка XVI, орган мав багату бронзову арматуру, меблі "Жакоб" XVI, XVI ст., але весь будинок був зроблений з дерева на бутафорський лад і тому вже тоді почав руйнуватися. Головним надбанням садиби вважалася картинна галерея. Її надбанням були картини художників Вувермана і Ван-дер-Вільде, Боровиковського, Кантеміра, Левицького; портрети Безбородька, Румянцева

пензля Вінтергальтера На одному полотні був напис: "peint par Jean-Etienne Liotard age de 80 ans — 1782".

☞ Микола Шугуров, який зібрав добру бібліотеку, що лягла в основу створення Глухівського музею, друкувався в "Киевской старине". Він там надрукував статтю "Туманский и Мицкевич". У 1901 р., в рік смерті, встиг надрукувати відгуки на книжки Миколи Шрамченка, який мешкав у селищі Вороніж біля Шостки, Бориса Грінченка, Степана Пономарьова.

☞ Степан Іванович Пономарьов народився 3 серпня 1822 року в Конотопі. У 1855 р. жив у Полтаві і написав дисертацію "З історії російської журналістики за 150 років (1703-1853)". Друкувався в журналах "Современник", "Отечественные записки" і "Новое время".

☞ Федір Петруненко, родом з Шостки, працював у 1911-1913 рр. в редакціях "Рідного краю" і "Молодої України", допомагав Лесі Українці.

Навіть з цього невеличкого передіку видно, що події в нашому краї знаходили своє відображення в газетах і журналах Російської імперії.

ПЕРЕЛІК ГАЗЕТ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ І ГАЗЕТ ДО 1919 РОКУ, ЯКІ Є В ДАСО

Газети російської імперії, які потрапили до ДАСО належали в основному учбовим закладам і земським установам, але і приватні особи з міста і повіту виписували близько 200 різних за назвою газет, а скільки збереглося ви можете поррахувати. В основному — це газети періоду 1917-1919 рр., пов'язаного з громадянською війною, де боролися дві течії — імперська (біла і червона) і українська незалежна. Перелік газет ДАСО за 1917-1919 рр. є доповненням до розділу української преси. В частині цих газет є теж повідомлення про події на Сумщині.

"Харьковские губернские ведомости", 1869 г., Харьков. "Полтавские губернские ведомости", 1877 г., Полтава. "Могилевские губернские ведомости", 1877 г., Могилёв. "Смоленские губернские ведомости", 1877 г., Смоленск. "Черниговские губернские ведомости", 1866-1877, Чернигов. "Курские губернские ведомости", 1877 г., Курск. "Курьер", 1906 г., СПб. "Утро", 1912 г., Харьков. "Правительственный вестник", 1915-1916 гг., СПб. "Русское слово", 1915-1917 гг., Москва. "День печати", 1915 г., Москва. "Известия Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов", март 1917 г., Петроград. "Известия ЦК", Орган Сионистской организации в России, март 1917 г., Петроград. "День", 1917 г., Петроград. "Утро России", март 1917 г., Москва. "Рабочая газета", орган РСДРП, март 1917 г., Петроград. "Борьба" ежедневная газета, апрель 1917 г., Москва. "Толос социал-демократа", орган Киевского комитета, май 1917 г., Киев. "Вестник Полтавского губернского общественного комитета", апрель 1917 г., Полтава. "Вестник временного правительства", май 1917 г., Петроград. "Наше життя", орган Петроградського комітету Української соціал-демократичної робітничої партії, березень 1917 р., Петроград. "Боротьба", орган ЦК Української партії соціалістів-революціонерів, травень 1917 р., Київ. "Вісник Українського військового генерального комітету", травень 1917 р., Київ. "Народне слово", видання Чернігівського губернского комітету Української селянської спілки, 1917 р., Чернігів. "Селянська спілка", орган Полтавської губернской ради

селянських депутатів, серпень 1917 р., Полтава. "Голос труда", орган Чернігівської губернської Ради робітничих і селянських депутатів, серпень 1917 р., Чернігів. "Конфедераліст", орган українських соціал-революціонерів незалежних, 1917 р., Київ. "Анархіст", орган південної федерації анархістів-комуністів, 1917 р., Ростов-на-Дону. "Вісник Генерального секретаріату Української Народної республіки", листопад 1917 р., Київ. "Рідне слово", орган Харківського організаційного комітету, листопад 1917 р., Харків. "Хвиля України", український щотижневий часопис, 1917 р., Хабаровськ. "Вісті", орган українського православного церковного собору, 1917 р., Київ. "Український голос", орган Військової Ради Української XII армії. "Земское дело", 1918 г., Харьков. "Известия", 1920 г., Харьков. "Продовольственная газета", 1920 г., Москва. "Коммунист", 1919-1920-1922 г., Харьков. "Вісті", 1921-1922 рр. Харків.

ПЕРЕЛІК ЖУРНАЛІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, ЯКІ Є В ДАСО

Восновному ці журнали виписували бібліотеки учбових закладів або приватні особи. Цим журналам дуже поталанило, бо їх не знищили на потребу часу або обставин. Перелік журналів подається в російськомовному варіанті.

"Антей", 1859, СПб. "Былое", 1906, СПб. "Вестник воспитания", 1900, М. "Вестник Европы", 1802-1917, СПб. "Вестник знания", 1911, СПб. "Вестник иностранной литературы", 1895, СПб. "Вестник промышленности", 1858, М. "Вестник трезвости", 1899, М. "Воспитание. Журнал для родителей и наставников", 1863, М. "Воспитание и обучение", 1892-1897, СПб. "Всемирный вестник", 1903-1910, СПб. "Тордовское дело", 1910-1916, СПб. "Дело", 1831, 1872, 1873, 1876, СПб. "Душеспасительное чтение", 1861, 1896, 1898, 1899, СПб. "Еврейское обозрение", 1884, СПб. "Еврейская жизнь", один номер, СПб. "Женский вестник", 1867, СПб. "Журнал для чтения воспитанников военно-учебных заведений", 1852-1860, СПб. "Журнал земледельцев", 1858, М. "Журнал министерства народного просвещения", 1850, 1858, 1869, 1892, СПб. "Заграничный вестник", 1864, СПб. "Земское дело", 1911-1917, СПб. "Исторический вестник", 1887, 1899, 1915, СПб. "Киевская старина", 1884, 1885, 1886, 1904, 1917, К. "Книжки недели", 1891, 1893, СПб. "Минувшие годы", 1908, СПб. "Мир божий", 1897, 1898, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, СПб. "Миссионерское обозрение", 1913, СПб. "Московитянин", 1848, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, М. "Московский вестник", 1827, 1828, 1830, М. "Московский телеграф", 1825, 1828, 1829, 1833, М. "Народное образование", 1896, 1898, СПб. "Научное обозрение", 1898-1900, СПб. "Научное слово", 1904, М. "Новое дело", 1902, СПб. "Новый путь", 1904, 1913, СПб. "Образование", 1903, 1904, 1905, СПб. "Отечественные записки", 1881, 1890, СПб. "Почтово-телеграфный журнал", 1860, 1890-1916, СПб. "Руководство для сельских пастырей", 1865, 1872, 1889, К. "Русская мысль", 1884-1885, 1887-1889, 1902-1917, М. "Русская старина", 1898, 1899, 1902, 1903, СПб. "Русская школа", 1893, СПб. "Русские записки", 1915, М. "Русский архив". "Историко-литературный сборник", 1864, 1865, 1875-1877, 1881-1883, М. "Русский вестник", 1856-1860, СПб. "Русский педагогический вестник", 1857, СПб. "Русское богатство", 1897, 1899-1917, "Русское обозрение", 1896, 1897, СПб. "Русское слово", 1865, СПб. "Современник", 1914-1915, СПб. "Современный мир", 1907, 1909, СПб. "Христианское чтение", 1879, 1895, СПб. "Церковные ведомости", 1889-1891, 1901, 1907, 1912, 1912, 1916.

ГАЗЕТИ І ЖУРНАЛИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, ЯКІ ЗБЕРЕГЛИСЯ В СУМСЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ

Газета "Харьковские губернские ведомости", 1856 г. Редактор Щитов. Вице-губернатор Жданов. Секретарь Лехнер. Цензоры: Д. Кочетковский, О. Зерниц.

"Харьковские губернские ведомости", 1861 г. За вице-губернатора старший советник Рева. Старший секретарь Влуков. Цензоры: О. Зерниц, Рындовский.

"Хутор", 1910 г., январь, V год издания. Практический сельскохозяйственный журнал. Редактор П. Н. Элагин. Типография Императорского училища глухонемых (М. Алленовой), Мойка, СПб.

"Киевская Старина", 1882-1905 гг. Киев. Типография Милявского.

"Русская Старина", 1874-1913 гг. СПб. Типография Балашова. Поступил с Ахтырской общественной библиотеки.

"Книжки Недели", 1887-1900 гг. СПб. Типография Лебедева.

"Дело", 1868-1883 гг.

"Вестник иностранной литературы", 1893-1930 гг.

"Слово", 1880 г. СПб. Типография Безобразова.

"Черниговская Земская Неделя", 1916 г. IV год издания. Ответственный редактор Председатель Черниговской Губернской Земской Управы А. А. Бакурский.

"Хуторянин", 1900 г. (пятый год издания), 1912 г., 1914 г. Издатель Полтавское общество сельского хозяйства. Типо-литография М. А. Старожицкого.

Зміст цих газет і журналів був і буде висвітлений в інших розділах. Можна, звичайно, було подати його ширше, але за кожному виписку з газети з вас у бібліотеці музею вимагають гроші. Дожилися! Можна подумати, що музей існує не на наші кошти платників податків. Загалом такі добровольці-дослідники, як я, поставлені в дуже скрутні умови.

Українські газети будуть показані окремим великим розділом за весь час їх існування.

ІНФОРМАЦІЯ І РЕКЛАМА РОСІЙСЬКИХ ГАЗЕТ У МІСЦЕВІЙ ГАЗЕТІ "СУМСКОЙ ВЕСТНИК"

РЕКЛАМА "ХАРЬКОВСКОЙ ВЕЧЕРНЕЙ ГАЗЕТЫ" ЗА 1912 РІК

Первое в Харькове вечернее издание газеты выходит ежедневно, за исключением воскресных и праздничных дней, в 4 часа дня по следующей программе: правительственные сообщения, телеграммы, статьи по вопросам политической, общественной и экономической жизни в России и за границей, местная жизнь, театр, музыка и зрелища, судебная хроника, обзор печати, внутренние известия, корреспонденция и письма, последние новости, фельетоны, заграничные известия, критика и библиография, новые книжки, смесь, объявления. Объявления за строчку до текста 20 коп, после текста 10 коп. Подписная цена на год 4 рубля. г. Харьков, ул. Донец-Захаржевская, собственный дом №6.

РЕКЛАМА "ГАЗЕТЫ-КОПЕЙКИ"

Выдавалась "Газета-копейка" в четырех изданиях.
 I издание: "Газета-копейка", 52 выпуска "Настольного энциклопедического иллюстрированного словаря".

II издание: "Журнал-копейка", 52 выпуска "Настольного энциклопедического иллюстрированного словаря".

III издание: "Газета-копейка", иллюстрированный журнал "Зеркало жизни", юмористический журнал "Балагур".

IV издание: "Газета-копейка", журнал "Зеркало жизни", юмористический журнал "Балагур", 12 книг журнала "Волна", 52 выпуска "Настольного энциклопедического словаря".

РЕКЛАМА ЖУРНАЛА "ВСЕМИРНАЯ НОВЬ"

Журнал "Всемирная Новь". 104 номера двух журналов. 52 номера "Всемирная Новь" и 52 номера "Смех и Сатира". 12 номеров "Хозяйки дома". Календарь отрывной ежедневник. Картина "Песня любви". 56 книг романов: 10 книг Марлит, 4 книги Помяловского, 18 книг современных и исторических романов, 24 книги журнала "Сборник литературы". Цена 4 рубля.

РЕКЛАМА ЖУРНАЛА "РОДИНА"

Журнал "Родина". Два издания.
 I издание: 52 выпуска в год журнала "Родина", 72 книги романов: 16 книг В.Тихонова, 20 книг Вернера, 12 книг "Историческая библиотека", 24 книги "Сборники литературы".

II издание: 52 выпуска "Всемирное обозрение" и 52 выпуска "Развлечение в часы отдыха": 12 картин в красках, 40 фотогравюр, 61 общепользное приложение, 2 картины. Цена 7 рублей.

РЕКЛАМА ЖУРНАЛА "ВОКРУГ СВЕТА"

Журнал "Вокруг Света", подписка принимается на два абонента. I абонент кроме 50-ти номеров "Вокруг Света" получает 36 томов Генриха Сенкевича.

II абонент получает 50 номеров "Вокруг Света", 12 номеров иллюстрированного ежемесячника "На суше и на море", 12 номеров "Вестника спорта и туризма", 12 томов капитального научно-популярного труда Элизы Реклю "Земля".

Стоимость каждого абонемента 7 рублей.

Москва, ул. Тверская, №48. Издательство Сытина. Редактор Вл. А. Попов.

РЕКЛАМА ЖУРНАЛА "ЖИЗНЬ ДЛЯ ВСЕХ"

Це рекламне оголошення друкувалося в газеті у формі розповіді без всяких облямівків і оздоблень.

Журнал "Жизнь для всех", издатель из Петербурга Владимир Александрович Поссе. Выходит под редакцией П. А. Миролюбова. Издаётся 4-й год. В этом году (1913) подписчики получили полное издание Л. Н. Толстого, К. Рыльева, кн. А. Одоевского, Баятынского, Веневитинова, стихотворения Хомякова и К. Аксакова, книжки: "Начатки познания России", "К 50-летию земских учреждений", "Семья и школа".

На 1914 г. журнал "Жизнь для всех" дает следующие приложения: 9 томов "Энциклопедия", в которую войдут физика, биология, социология, русская история, русская литература, французские поэты. Каждый том "Энциклопедии" будет представлять из себя вполне законченное целое. Кроме 9-ти томов "Энциклопедии" подписчики получают еще три следующие приложения: "Альманах — виды России", "Москва и её жизнь" и сборник "Жизнь для детей". Журнал "Жизнь для всех" преследует задачи самообразования. Цена журнала 3 рубля, 6 руб. 60 коп. с приложениями.

З цих рекламних оголошень ми бачимо як конкурували між собою видавці і редактори. Середня зарплата на 1913 рік в промисловості складала понад 60 крб. Заплатити за видання 4-7 карбованців було не так важко, але серед робочого люду передплатників було мало, про що свідчать статті в газеті "Сумской вестник". Цікаво порівняти з тими виданнями наші убогі газети і відповідно ціни на них, а також загальний інтелектуальний рівень як самого видання, так і редактора.

ПЕРЕЛІК ВИДАНЬ, ЯКІ ПЕРЕДПЛАЧУВАЛИ СУМЧАНИ ЧЕРЕЗ СУМСЬКУ ПОШТОВУ КОНТОРУ У 1912 РОЦІ

У 1912 р. в м. Суми мешкало 50 тис. чоловік в той же час, за відомостями Сумської поштової контори, у 1912 р. в місто надійшло 3067 примірників різних газет і журналів. Більше всього сумчани передплачували "Русское слово" — 415 примірників. Потім ішли: "Нива" — 276; "Биржевые ведомости" — 196; "Харьковские ведомости" — 102; "Южный край" — 83; "Пробуждение" — 59; "Сельский вестник" — 59; "Раннее утро" — 53; "Киевская мысль" — 46; "Свет" — 42; "Церковный вестник" — 42; "Светлячок" — 42; "Русские ведомости" — 41; "Утро" — 37; "Вера и разум" — 37; "Южная копейка" — 35; "Вокруг света" — 35; "Копейка" — 32.

Далі йдуть видання, яких передплатили від 10 до 20 примірників: "Досуг и дело", "Правда", "Еврейская газета", "Правительственный вестник", "Исторический вестник", "Искра", "Русское богатство", "Новая жизнь", "Речь", "Инвалид", "Россиянин", "Киевлянин", "Торгово-промышленная газета", "Народное образование", "Огонёк", "Рада", "Толос Москвы", "Вестник воспитания", "Современное слово", "Женское дело", "Практическая медицина", "Русская старина", "Охотник", "Миссионерское обозрение", "Дружеские речи", "Толос истины", "Всемирная новь", "Земля".

Видання, які передплатили від 5 до 10 примірників: "Синий журнал", "Ветеринарное дело", "Вестник Европы", "Известия земского отдела", "Верность", "Весельчак", "Молочное хозяйство", "Талчонок", "Современный мир",

“Солнце России”, “Вестник иностранной литературы”, “Старые годы”, “Рассвет”, “Тропинка”, “Автомобилист”, “Улей”, “Природа и люди”, “Хлебное дело”, “Русский врач”, “Художественная летопись”, “Сатирикон”, “Новое в медицине”, “Южная Россия”, “Мирок”, “Театр и искусство”, “Синема-Пате”.

Видання, які передплатили від 1 до 5 примірників: “Биржевые известия”, “Русский паломник”, “Вестник моды”, “Фельдшерский вестник”, “Весь мир”, “Украинская жизнь”, “Всходы”, “Русское знамя”, “Городское дело”, “Гражданин”, “Маяк”, “Странник”, “Сборник тарифов”, “Русский скакун”, “Союз победителей”, “Модный журнал”, “Семья и школа”, “Московский листок”, “Военно-медицинский журнал”, “Народный учитель”, “География”, “Тропа”, “Жизнь”, “Голос церкви”, “Детский мир”, “Знамя”, “Зодчий”, “Земское дело”, “Коммерсант”, “Вестник пчеловодства”, “Школа и жизнь”, “Вестник чиновника”, “Мясная биржа”, “Военный сборник”, “Вопросы жизни”, “Народный журнал”, “Книжный вестник”, “Одесские новости”, “Лесопромышленный вестник”, “Рампа и жизнь”, “Новый восход”, “Разведчик”.

Зрозуміло, що поштова контора отримувала газети не тільки для міста, але і для повіту. Місто разом з повітом мало приблизно 300 000 чоловік. Неважко зрозуміти, що один примірник був на 100 чоловік. Крім передплати, найбільш популярні газети і журнали можна було купити в магазинах Ільченка, Реньєн, в кіосках Пашкова, Удовиченка інших газетних кіосках.

РАДЯНСЬКІ ГАЗЕТИ

Сліпому не потрібні вікна,
а мертвому двері.

Автор

Відразу після перемоги в жовтні 1917 р. радянська влада заборонила всі інші друковані видання. Поруч з відомими газетами “Правда” та “Известия” створюються нові газети: “Газета временного рабочего і крестьянского правительства” (1917-1918), “Армия и Флот” (1917-1918). За період з 1918 р. по 1922 р. були організовані газети: “Біднота”, “Экономическая жизнь”, “Жизнь национальностей”, “Коммунар”, “Труд”, “Рабочая газета”. У 1918 році виходило 884 газети, а в 1919 — 1 000.

В багатьох директивних документах VIII-XII з'їздів приймалися постанови стосовно преси і її ролі в будівництві держави. Постанови, резолюції, вказівки з питань преси просто силалися, як з мішка: “О программе местной печати” (лист ЦК РКП(б) від 4 квітня 1921 р.), “О плане местных газет”, “О типе рабочих і крестьянских газет”. У відповідності до резолюції XII-го з'їзду “По вопросам пропаганды, печати и агитации” вимагалось створення для кожного прошарку особливого типу газети.

За період радянської влади склалися такі типи газет: загальносоюзні політичні, загальносоюзні спеціалізовані, місцеві політичні і спеціалізовані республіканські, крайові, обласні, окружні, міські, районні, низові (підприємств, учбових закладів, колгоспів).

В 1940 р. видавалося 8806 газет разовим накладом 7 млн. 528 тис. примірників.

З початком війни було не до преси, але поступово оговталися і в 1942 р. була створена широка мережа фронтових газет. У 1942 Управління пропаганди й агітації

ЦК партії і Головне політичне управління Червоної Армії затвердили положення "О работе военных корреспондентов на фронте". У 1943 р. на фронтах видавалося 728 газет, в тому числі 128 щоденних і 600 газет, які виходили тричі на тиждень. Взимку 1941-1942 рр. партизанами і підпільниками видавалося друкованим способом більше 20 газет, а в 1943-1944 рр. кількість їх досягла 270. Коли читаєш книжки про партизан, як вони чекали зброї, продуктів, медикаментів, а їм в літаках надсилали застарілих термінів газети з виступами Сталіна, то розумієш, що думали ці люди. За кожну знайдену радянську газету німці розстрілювали, так робив і Смерш коли радянський солдат підіймав німецьку листівку, або газету.

Після війни знову посилився на населення газетний тиск. Голодні, спустошені міста і села потребували дуже багато всього, а людей змушували передплатувати газети. Те, що писали в газетах і те, що бачили кожного дня дуже розходилося між собою. З газет робили цигарки, сталінську піку загортали всередину, коли йшли до туалету який розташовувався, як правило, на вулиці, або викидали газету з портретом Сталіна, то слідували, щоб на газеті не лишився номер будинку і квартири. Робили з газет зошити і писали між рядків шкільні завдання, замість онуч обгортали ноги перед тим, як сунути ногу в дірявий чобіт і дуже була незамінна сталінська газета, коли треба було розтопити піч, звичайно, якщо ви дістали дрова або вугілля. Газета була основним пакувальним матеріалом. Ми, дітлахи, на глиняну форму клеїли шматочки газети в декілька шарів і робили собі іграшки. Я бачив декілька разів замазану грязюкою сталінську морду і повішену на чужий паркан. Власнику паркану після цього було багато неприємностей.

Одним словом післявоєнна газета і гріла, і вчила, і розважала, але читати там було нічого. Коли я в архіві беру до рук газету тих часів, у мене виступають сльози. Страшне голодне і холодне наше дитинство.

У післявоєнні роки ЦК партії приймає ряд спеціальних рішень про газети: "Об улучшении качества и увеличении объема республиканских, краевых, и областных газет". Газети "Молот" (Ростов-на-Дону), "Волжская коммуна" (Куйбишев), "Курская правда".

"О создании редакционных коллегий в республиканских, краевых и областных газетах", "Об экономической газете", "О 50-летию газеты "Правда".

Про реальний стан справ в радянській журналістиці свідчить те, що перший Всесоюзний з'їзд журналістів відбувся тільки 12-14 листопада 1959 р.

До 1962 р. Радянський Союз став найбільшим у світі видавцем газет, разовий наклад склав 78,3 млн. примірників. Я вчився тоді в школі, і нас, учнів, змушували передплатувати "Пионерскую правду". Я ждав, коли поштарка принесе газету і за декілька хвилин її прочитував. Цікаве було як завжди на 3, 4 сторінках. 1 і 2 сторінки зразу йшли на технічну потребу.

Збільшувалася динаміка росту числа газет. В 1913 році на 100 чол. припадало 2,1 примірника, в 1940 — 19,8, в 1960 — 32, в 1970 — 58.

В 1970 р. я працював уже в школі. Зарплата вчителя була 110 крб. За передплату в кінці року забирали 50 крб. Треба було передплатити освітянський журнал і газету, обласну газету, комсомольцям — комсомольську і т. д. Були ті, хто і відмовлявся передплатувати, і тоді їх "пісочили" на профспілкових і партійних зборах. Безпартійних теж змушували сидіти на партійних зборах, але слова не давали, зате критикували. Передплатували силоміць і гроші перераховували. Тому кожен

вибирав, що дешевше і передплачували добровільно, аби тільки відчепилися. Подібна ситуація в освіті області повторилася у 2003 р. за часів Щербаня коли примушували передплачувати "Сумщину", "Суми і сумчани" і т. д.

У 1970 р. виходило 28 видань загальносоюзних, 153 республіканських, 284 крайових, обласних і окружних. Газета "Правда" видавалася тиражем 9 млн. примірників. Якщо пам'ять не підводить, то комуністів було вдвічі більше. Не тільки ковбаси, але і газети на всіх їх не вистачало. Далі йшли "Известия" (8,4 млн.), "Комсомольская правда" (7,7 млн.).

Газети виходили на 57 мовах народів СРСР і 9 закордонними мовами.

Українською мовою виходило 936 газет, а російською 400. Ми в розділі про українську пресу пояснимо цю хитру статистику.

Видавалося 248 спеціальних газет: комсомольських — 131, піонерських — 28, будівельних — 5, транспортних — 32, сільськогосподарських — 6, вчительських — 15.

Значну зацікавленість викликали щотижневі видання: "Неделя", "За рубежом", "Литературная газета", але якраз передплата на ці газети була значно обмежена, бо там хоча й обрізана і поскубана, але інтелектуальна думка траплялася. Нерідко були і скандали з авторами публікацій, і тоді ці газети з бібліотек миттєво зезали.

Великі партійні газети нагороджувалися орденами, кореспонденти мали всі пільги на рівні працівників, а не членів ЦК КПРС.

Заводські і колгоспні газети носили чисто інформаційну функцію і вихваляли керівництво підприємств, критика стосувалася робітників і бригадирів. Під орудою парткомів працювали і робітничі кореспонденти.

Невдоволенням робітникам слова не давали, а коли з'являлась критика на керівника, було зрозуміло, що команду парткому дав райком і цей керівник довго не протримається.

ЗАКОРДОННА ПРЕСА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

Після війни в Європі утворилася нова система країн народної демократії. Радянський Союз встановив там свою економічну і політичну систему. По цьому зразку будувалася робота і преси. Основними були партійні газети; "Работническо дело" (Болгарія), "Ненсабадшаг" (Угорщина), "Нойес Дойчланд" (НДР), "Трибуна люду" (Польща), "Скинтєя" (Румунія), "Руде право" (Чехословаччина), "Транма" (Куба), "Нодон сінмун" (КНДР), "Унен" (МНР), "Нян зан" (ДРВ), "Комуніст" (Югославія), "Женьмінь жибао" (КНР), "Зері і популіт" (Албанія).

Багато головних редакторів цих газет вчилися в СРСР і їх мислення і форми організації газетної справи були подібні до органів преси Радянського Союзу.

Складніше питання було з комуністичними газетами в капіталістичних країнах. Як і самі комуністичні партії цих країн знаходилися на утриманні СРСР, так і преса цих партій. Гроші вкладалися в них великі, але вплив на суспільство цих країн був мізерний і головна причина була не ідеологічна, а чисто матеріальна. Коли делегації робітників відвідували СРСР, як правило, їх далі Москви і Ленінграда не пускали і виводили по місту групами. Вони бачили в яких умовах живуть і працюють радянські люди. В післявоєнний період багато представників радянської інтелігенції були

вислані з СРСР, або втекли самі. Вони засіли в буржуазних засобах масової інформації і зводили нанівець всі потуги радянської пропаганди. Самі комуністичні органи цих країн не завжди виконували вказівки Кремля, і тоді їм зменшували підтримку. Чим більше ми надавали підтримки закордонним партіям, тим гірше ставало життя в СРСР, бо все це робилося за рахунок громадян СРСР. Цікаво порівняти сьогоденній тираж тих комуністичних газет з тим, що було в 70-х роках. Я не маю нових цифр, але відомо, що тираж зменшився в десятки разів, а багато газет припинило своє існування. В 70-х роках ХХ ст. найбільший наклад мали комуністичні газети: "Юманіте", 200 тис. (Франція), "Уніта", 400 тис. (Італія). Для тих країн, де компартії були заборонені, газети друкувалися в СРСР і доставлялися контрабандним шляхом. Були комуністичні партії, які орієнтувалися на Китай, і СРСР доводилося теж з допомогою газет вести боротьбу з маоїстами в цих країнах. Треба реально розуміти, що ідея соціальної справедливості і побудови в країнах соціальних економік не закрита, невдалий досвід СРСР є тільки досвідом, і з нього людство зробило свої висновки. Не виключені в майбутньому більш успішні спроби. Ми сьогодні бачимо наш реальний український капіталізм і розуміємо, що це не ті зміни, яких хотіло суспільство на початку 90 років, але в мене не викликає сумніву, що наші комуністи і їхня пропаганда такі ж далекі від соціалізму, як і 20 років тому.

Використовували СРСР в своїй пропаганді і чисто буржуазні засоби інформації, коли в рекламних розділах друкували свої пропагандистські матеріали. Промадськість тих країн сприймала ці публікації, як звичайну рекламу. Друкували в найбільших і найдорожчих буржуазних газетах, де основним читачем був ситий буржуа, а його ця пропаганда абсолютно не хвилювала, зате фінансово робила міцнішою саму газету. Зате ввечері радянський робітник, який 10 років вже мешкав у гуртожитку або на приватній квартирі чув, що виступ Брежнєва надрукувала відома буржуазна газета і він не міг зрозуміти чи то він зовсім ідіот, чи то газета в Америці з глузду з'їхала. Другого дня, розмовляючи з іншим робітником, вони приходили до висновку, що їм знову набрехали, бо не могли за кордоном такий "брєд" друкувати.

Класична буржуазна преса на кінець ХХ ст. закінчувала процес концентрації і монополізації. До найбільших газетно-журнальних монополій відносилися концерни: Херста, Паттерсона-Мак-Корміка (США), Бівенбрука, Ротерміра, Томсона (Англія), Шпрінгера (ФРГ). Не важко уявити, чиї інтереси відстоювали ці газети і на кого працювали кореспонденти. Найважливішим компонентом буржуазної газети є реклама. Чим дівіша газета, тим стабільніша. Другий компонент — інформація про події, а вже третій — коментарі, репортажі і т. ін. Це те, що несе ідеологічну складову.

Найбільш поважні закордонні газети засновані були ще в ХІХ ст., але багато з'явилося і в післявоєнний час. До таких газет відносяться: "Нью-Йорк таймс" — 700 тис. (США), "Таймс" — 300 тис., "Файнаншел таймс" — 150 тис. (Англія), "Франкфуртер альгемайне цайтунг" — 100 тис. (ФРГ), "Монд" — 400 тис., "Фігаро" — 500 тис. (Франція), "Асахі", "Томиури", "Майніті" (Японія).

До так званої жовтої преси, розрахованої на невибагливого читача, можна віднести: "Нью-Йорк дейлі ньюс" — 2 млн. (США), "Дейлі Міррор" — 5 млн., "Дейлі експрес" — 4 млн., "Дейлі Мейл" — 3,5 млн. (Англія), "Вільд цайтунг" — 4,5 млн. (ФРГ).

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

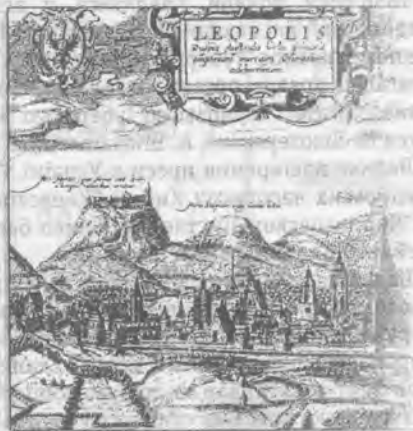
Воснову цього розділу було покладено книжку Юрія Тернопільського "Українська преса з перспективи 150-ліття". Видавництво М. П. Козя, Джерзі Сіті, Канада, 1974 р., але певні розділи треба було доповнювати з інших джерел. Як таке джерело я використав "Велику енциклопедію", видавець "Бібліографічний інститут" в Лейпцигу і Відні, С-Петербург, друкарня товариства "Освіта", 1901 р., книжку Д. І. Багалія і Д. П. Міллера "История города Харькова" та інші джерела які я буду подавати по тексту.

Ю. Тернопільський не подає аналізу післявоєнної, післясталінської і преси незалежної України. Я вже в попередніх розділах подавав характеристику радянської преси, а радянська українська преса від неї не відрізнялася. Щоб не повторюватися двічі я дам вам аналіз цього періоду ще і на прикладі конкретних газет в розділі історичного аналізу місцевої преси. Для висвітлення всіх цих періодів були використані газети, які є в обласному архіві. Розповіді про них, я хронологічно вставляв у цей текст. Використав я і власний досвід спілкування з ЗМІ.

Розглянемо спочатку, як розвивалася преса в Україні, а далі її розвиток на етнічних землях.

Першим пресовим органом в Україні була "Gazette de Leopoldis", що почала виходити 1 січня 1776 року. Перед

тим уже, правда, львівський друкар А. Піллер видавав повідомлення "Anmeldungen", які австрійська влада заборонила. Перший пресовий орган в Україні, як бачимо, виходив французькою мовою, що було тоді модою, і подавав інформації про життя міста, краю, держави та Європи. Видавцем і власником цього органу був пан Осуді, а друкувався він у друкарні Піллера. Від часу появи цієї газети вже майже постійно (хоч з деякими перервами) у Львові виходять періодичні видання, але виключно польською та німецькою мовами. Наприклад "Gazeta Lwowska"

заснована в 1811 р., котра мала додаток "Kozmaitosci", в якому друкували також українські матеріали по-українськи, але в латинській транскрипції. Від 1819 року цей часопис мав щоденний додаток українською мовою, "Народна Часопись", що виходив до 1918 року. Редакторами його були Березинський і Кахникевич.

Перша газета українською мовою з'явилася 1848 р. у Львові, про що згадка буде пізніше.

Так зроджувалася преса Наддністрянщини, яка була тоді в кордонах Австро-Угорської монархії.

Початок преси в Наддніпрянській Україні датується 1812 роком, коли почав виходити тижневик "Харьковский Еженедельник", який був досить тісно пов'язаний з першим університетом Наддніпрянщини у Харкові. Виходив цей

тижневик тільки рік, а в 1816 році знову починають виходити два нових часописи "Украинский Вестник" і "Харьковский Демокрит". Друкувалися вони російською мовою, але розміщували статті й українською. За своїм змістом були вони теж українські, тому прийнято вважати їх українськими, однак, початок української преси в Україні датується появою "Украинского Вестника" у Харкові в 1816 році. Докладніше про це буде далі.

В Одесі починає виходити часопис ще раніше, ніж у Харкові: вже 1809 року там виходив тижневик "Прейскуронт приходящим в Одессу иностранным товарам и исходящим российским товарам". Властиво то не був типовий орган преси, бо він не вмщував ніяких інших справ, крім справ експорту та імпорту одеського порту, але російська література вважає його першим часописом Одеси. Фактично тільки в 1820 році виходить перший часопис "Messager de la Russie Meridional" в Одесі, а в 1821 році "Вестник Южной России". Це були цілковито російські часописи, які ігнорували українське життя. Там же в Одесі 1828 року почала виходити перша щоденна газета Наддніпрянщини "Одесский Вестник".

Київ щодо появи періодичної преси стояв на третьому місці, бо тільки в 1835 році тут почали виходити "Киевские Объявления", але вони мали виключно торговельний зміст і були пов'язані з київськими "контрактами" (торговельними виставками). Виходили щоденно, але тільки під час "контрактів", у січні-лютому.

1838 року почали з'являтися у всіх губернських містах "Губернские Ведомости", які виходили до революції 1917 року. Після революції в деяких губерніях України, "Губернские Ведомости" почали виходити українською мовою. Взагалі ці урядові органи містили на своїх сторінках український матеріал, особливо багато "Чернігівські Губернські Відомості" в часи, коли редакторами їх були М. Білозерський, А. Шишацький та Г. Паливода.

Велике поширення преси в Україні з'являється з половини XIX століття. В російських часописах Києва: "Киевском Телеграфі", "Киевском Курьере" та в "Черниговском Листке" особливо багато друкувалося українських віршів, фейлетонів і інших матеріалів.

Польське повстання 1863 року та репресії російської влади, як відповідь на нього, цілком придушили ті початки преси, яка за змістом була українською. Український рух проголошено "польською інтригою". Так відбулася відома заборона друку українською мовою. Стан заборони українських часописів і книжок фактично тривав аж до революції 1905 року.

Українська преса на етнічних українських землях розвивалася в різних політичних та економічних обставинах, а тому мусимо весь час її існування поділити на окремі періоди.

За перший період розвитку української преси треба вважати роки 1816-1848 від часу появи "Українського Вісника" до "Зорі Галицької". Був це період, коли наша преса друкувалася переважно російською мовою, хоча за тематикою була українська. Другий період — це роки 1848-1904. Доба, коли наша преса на Наддніпрянщині швидко зростає, але на Наддніпрянщині майже цілком зникає, а заступають її альманахи, збірники та календарі.

Третій період — роки 1905-1914. Це пореволюційне відродження нашої преси на Наддніпрянщині та заборони царського уряду з початком війни. Переможне зростання нашої преси на Наддніпрянщині.

Четвертий період — 1914-1917 рр. Це занепад української преси на всіх етнічних землях внаслідок війни.

П'ятий період — 1917-1921. Це бурхливе зростання української преси після революції в добу самостійності УНР і ЗУНР. Тяжкі умови існування преси в добу українсько-російської і українсько-польської війни.

Шостий період — 1922-1930. Це початкова доба боротьби української преси за своє існування, яка пізніше переходить в добу українізації та відродження.

Сьомий період — 1930-1941. Це період від часу проголошення Сталіним "генеральної лінії" в кінці 1929 р., ліквідації українізації та започаткування політики геноциду супроти українського народу до Другої світової війни.

Восьмий період — 1941-1945. Це доба Другої світової війни; окупація українських земель німецькою армією.

Дев'ятий період — 1945-1953. Продовження сталінської політики геноциду ще з більшим загостренням курсу аж до смерті Сталіна.

Від того часу нічого не змінилось або змінилось дуже мало. Усі зміни, які сталися після розвінчання Й. Сталіна та ефемерної боротьби з його культом, не мали ніякого впливу на ситуацію в українській пресі. Це — десятий період так званої української радянської преси.

Одинадцятий період розпочався на початку 90-х років ХХ ст.

Цілком окремим розділом в історії української преси є роки 1919-1939, коли західноукраїнські землі були включені до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини. Умови для нашої преси в Польщі та Чехословаччині були сприятливіші, ніж у Радянській Україні після 1922 року. В Румунії умови були тяжчі.

Особливим питанням є розвиток української преси в еміграції в Європі та за океаном, де наша преса мала зовсім вільні, але дуже тяжкі матеріальні та організаційні умови.

Тепер прослідкуємо нашу пресу за визначеними періодами. Після зруйнування Січі, а пізніше поділу Польщі, Наддніпрянську Україну було цілком підпорядковано

Московщині. Хоча й тривала постійна боротьба з російським пануванням та політичні обставини були такі, що боротьба ця була майже безнадійною. Однак в тих умовах з'являється у Харкові "Українский Вестник" (1816 р.) і в тому ж самому році гумористичний журнал "Харьковский Демокрит" (російською й українською мовами). "Українский Вестник" і "Харьковский Демокрит" були щомісячними журналами. Перший — висвітлював культурно-національне, економічне та політичне життя України і видавався коштами й силами українських діячів і письменників: проф. Є. Філомафітським, Р. Ігнорським і Г. Квіткою. Співпрацював у часопису теж П. Гулак-Артемовський. За чотирирічний час свого існування в "УВ" друкував цікаві матеріали з історії, етнографії та географії України російською й українською мовами.

"Харьковский Демокрит" — це був сатиричний щомісячник, який проіснував тільки один рік; видавцем його був В. Маслович.

У 1817 році виходив у Харкові "Украинский Домовод", а в 1824 році "Украинский Журнал", під редакцією проф. Склабовського у співпраці з П. Пулаком-Артемовським. Виходив він два роки (1824-1825).

У 1831 році з'являються спроби замінити недіючу періодику альманахами й збірниками, так вийшов "Украинский Альманах" (1831), видавцями якого були Срезневський і Розквашенко, а у 1833 році вийшла "Запорожская Старина", Срезневського. Всі ці видання друкувалися російською мовою, але друкували теж деякі матеріали і по-українськи, а тематика тих видань була українська.

Поява цих видань була дуже великим здобутком нашої тодішньої культури, бо суспільні вершки українського народу приймали російську культуру, а народні маси, які були неписьменні та перебували в кріпацтві, не потребували книжки, а тим більше преси.

Російська цензура була дуже сувора, не дозволяла друкованого слова українською мовою і забороняла те, що писалося про Україну російською мовою. Міста України були зросійщені, і адміністрація ворожо була налаштована до всіх змагань українців, навіть тих, які називали себе "українофілами-романтиками". Тому, якщо ми хотіли мати якусь пресу, вона мусила виходити по-російськи і служила невеликому колу демократично настроєної української шляхти та решткам дрібних поміщиків з козацько-старшинських верств, які ще не зовсім були помосковщені. Цілковитий брак українських шкіл, культурних і суспільних організацій та установа погіршував ще більше цей стан. Хоча усі ці органи преси й видання були лояльними до царського уряду, вони виконали велику справу пробудження демократичних думок і організацій кращих громадських сил. Причину, чому Харків став центром, де зродилися початки української преси, треба вбачати в тому, що в цьому місті тоді зосередилися кращі сили українського народу. Харків був також другим університетським містом в Україні після Львова (1661).

Важливим моментом у появі нашої преси був факт, що вона постала, як і преса в Західній Європі, з ініціативи громадянства, а не з наказу влади, як це сталося в Московщині, де преса зародилася з наказу царя Петра I у 1703 році. Реакція уряду царської Росії на повстання декабристів у 1825 році та на польське повстання у 1830 році мала нищівний вплив на щойно зроджену українську пресу, яка зовсім перестала існувати в Наддніпрянській Україні від 1833-го аж до 1882-го року (тільки три роки 1861-1863 виходив "Чернігівський Листок"). Редактором "ЧЛ" був Л. Глібов. В часопису друкувалися вірші, оповідання, статті самого редактора, а також Куліша, Кониського українською мовою. Півстоліття Наддніпрянська Україна була позбавлена періодичних видань навіть російською мовою.

"Черниговские Губернские Ведомости" друкувалися з додатками, де розмішували старі українські документи, вірші, фольклорні записи.

В той час вийшли різні альманахи та збірники, що мали заступити їх. Були це: "Ластівка" (1841), "Сніп" (1841), "Молодик" (1843-1844), "Українець" (1859), "Хата" (1860), "Луна" (1881). Такі альманахи й збірники виходили й пізніше, як, наприклад, "Тромада" (1878), "Рада" (1883-1884), "Нива" (1885), "Степ" (1886), "Складка" (1887), "Ватра" (1883), а в Петербурзі "Основа" (1861-1862).

У 1860 р. в альманасі "Хата" під заголовком "Пісня" було надруковано вірш

Т. Г. Шевченка "Ой по горі роман цвіте...". Вірш був написаний на хуторі Лихвиному у маєтку Д. О. Хруцова.

За сприяння Шевченка в альманасі "Хата" у 1861 р. були надруковані вірші уродженця Охтирки Якова Івановича Щоголева.

Від 1882 року виходить у Києві місячник російською мовою (але друкував теж статті українською мовою) "Киевская Старина", який свої сторінки присвячував головно історії. Цей місячник друкувався до 1906 року. У 1907 році вийшов ще під назвою "Україна" — виключно по-українськи. Від кінця XIX ст. "Киевская Старина" містила також українську белетристику. "Киевская Старина" розпочала нову добу української преси на Наддніпрянщині, і від того часу наша преса вже не мала білих місць у статистиці Наддніпрянщини, хоча до 1903 року значилась єдиною позицією.

Боротьба за існування української преси на Наддніпрянщині була дуже тяжка. Часто збірники, які заступали нам пресу, треба було друкувати поза кордонами України, як, наприклад, херсонський белетристичний збірник "Степ", що його друкували аж у Петербурзі. Наші громадські кола вживали заходів, щоб дістати в свої руки хоч якийсь російський пресовий орган в Україні, щоб перетворити його в український пресовий орган щодо змісту. Так вдалося опанувати "Киевский Телеграф", київську газету "Труд", "Азовский Край" та деякі меншого значення органи преси.

Виятково тяжкий стан преси й друку взагалі на Наддніпрянщині спричинився до того, що видавнича діяльність помалу перенеслася на Наддністріянщину, що була в кордонах Австро-Угорської монархії. Це допомогло матеріально видавництвам Галичини в розвиткові української преси, а також послило молоду народницьку течію. Центром видавничої діяльності як книжкової, так і пресової став Львів.

Револьюційні події в Західній Європі полегшили нашу тяжку ситуацію і 15 травня 1848 року у Львові виходить "Зоря Галицька", орган Головної Руської Ради, провідної організації для всіх українських земель Австрії. Появу "Зорі Галицької" прийнято вважати початком національної української преси. Співробітниками цього часопису були політичні й культурні діячі західноукраїнських земель під Австрією: Я. Юловацький, І. Гушалевиц, Б. Дідицький, Степан Качала, К. Климович, А. Могильницький, Іван Наумович, А. Петрушевич, М. Устиянович. Першим видавцем і редактором "Зорі Галицької" був А. Павенцький. Це був орган "Головної Ради Руської". Друкувався він кирилицею і мав політичний і літературний відділ.

Початки "Зорі Галицької" мали цілком народницький дух, але вже у 1851 році цей часопис стає москвофільським, потім знову переходить на національну платформу, і так кілька разів змінює політичну орієнтацію. Видавалася "Зоря Галицька" у 1848-1857 рр.

У той же час було засновано проти "Головної Ради Руської" іншу партію "Руський Собор". Вона випускала часопис "Дневник Русский". Він почав виходити 19 серпня 1848 р. під редакцією І. Вагилевича, друкувався латиницею і кирилицею. Після 9 номерів вихід його припинився.

Від 1863 року, коли на Наддніпрянщині після польського повстання було цілковито заборонено українське друковане слово (в циркулярі міністра внутрішніх справ Росії П. Валуєва сказано: "Никакого малороссийского языка не было, нет и быть не может"), центр видавничої діяльності всієї української етнічної території переноситься на Наддністріянщину і концентрується головно у Львові. Наша преса відразу збільгується на 5 періодичних видань (з них 2 видання попереднього

1862 р.) і помалу, але постійно збільшується, досягаючи у 1867 р. 13 періодичних видань. Пресові видання Наддністрянщини, а також книжки, перевозяться через державний російський кордон на Наддніпрянщину, не зважаючи на заборону російського уряду про довіз українського друкованого слова з закордону взагалі, а з Австрії особливо.

Як розвивалась українська преса на Наддністрянщині після появи у 1848 році "Зорі Галицької"? Там вона зродилась зусиллям громадських кіл і установ. На початку навіть австрійський уряд не ставив великих перешкод започаткуванню нашої преси, вбачаючи в цьому противагу самостійницьким змаганням поляків. Уряд почав видавати свої офіційні органи для Галичини, Закарпаття й Буковини, але вони не мали успіху серед українського суспільства. Офіційні видання: "Галичорусский Вестник" (Львів, 1849-1850), "Вестник" (Відень, 1850-1866). Українська громадська думка набирає сили і впливу. Преса зростає, коли наше суспільство йде спільним кроком, і занепадає, коли розпалюється боротьба поміж окремими групами та під урядовим тиском. Після 1859 року, коли боротьба поміж народницькою та москвофільською течіями посилилась, коли стався остаточний розрив між ними, народницька течія, зміцнена ідейним впливом з Наддніпрянщини, почала перемагати. У зв'язку з цим розвивається преса, яка концентрується у Львові, але виникають і нові осередки в Коломиї, Чернівцях і навіть в Ужгороді, центри "найтемнішого" Закарпаття.

У 70-х роках XIX століття преса Наддністрянщини вже має 14 періодичних видань. Заборони 1863 року відіграли значну роль в розвитку преси на Наддністрянщині, куди переходили свідомі сили з Києва, Харкова, Одеси й Полтави. Так аж до революції 1905 року в Росії в пресі Наддністрянщини бере участь багато активних сил Наддніпрянщини, що надає цій пресі характер соборництва української культури під австрійським і російським пануванням. Наша преса позбавляється вузького провінціалізму й набирає європейського вигляду і змісту.

В цьому місці треба Юрія Тернопільського дещо доповнити. Року 1866 р. орган українських консерваторів "Слово" заявив, що жодних українців не існує, є єдиний великий російський народ від Карпат до Камчатки і єдина російська мова, а тому не варто творити українську літературу. Член "Трійці" Я. Гловацький зрадив українську культуру і переїхав у 1867 р. до Росії, де дістав посаду голови Археологічної комісії у Вільні. Коли російський уряд у боротьбі з поляками закликав священників і вчителів-галичан переходити до Холщини, на цей заклик відгукнулися сотні галичан. Це зміцнило москвофільські настрої в Галичині і послабило місцеві культурні сили.

Проти консервативно-москвофільського табору старої інтелігенції виступила молодша віком група діячів, які називали себе народовцями. Ця група складалась з учителів, письменників, правників, студентів. Вони продовжували діяльність Маркіяна Шашкевича, засновували часописи: "Мета", "Вечорниця", "Нива", "Русалка".

Виходять часописи: "Новини", редактор І. Пушалевиц (Львів, 1849 р.), "Домова Школка" (Відень, 1854-1856), "Основа" (Львів, 1870-1872), "Мир" (1885-1887), "Душпастьєр, газета церковная" (1887-1891), "Батьківщина", орган народовців для народу (з 1879 р. до середини 90-х рр.)

З часописів різних партій найбільш значним був "Народ" (Львів, 1890-1895 рр.) орган Української Радикальної Партії, редактори М. Павлик і І. Франко за участі

М. П. Драгоманова, "Хлібороб", "Тромадський голос", "Радикал", "Народна часопис", "Руслан".

З'являються всі типи часописів щодо фаховості і періодичності. Від 1 січня 1880 року починає виходити у Львові щоденна газета "Діло" (яка проіснувала до 1939 року з малими перервами в добу воєнних подій), редактор В. Барвінський, а вже 1870 року в Станіславі виходив "Господар і Промисловець". Буковина теж видає свій господарський часопис "Добрі Поради", а у Львові в 1889 році виходить місячник "Часопис Правничач", а роком раніше у Чернівцях "Руська Школа" за редакцією Степана Смаль-Стоцького. Наше Педагогічне т-во у 1889 році видає свій орган "Учитель", з'являються часописи для дітей ("Дзвінок", "Приятель Дітей"), для духовенства ("Листок", "Посланник"). Літературне життя зосереджувалося навколо "Зорі", яка почала виходити у 1880 році і у 1885 році перейшла в руки Наукового Товариства ім. Шевченка.

У 1889 році "Зоря" заміняє "Літературно-Науковий Вісник" (за редакцією М. Грушевського). Була це велика подія в культурному житті всієї України. Навколо цього літературного журналу згуртувалися найкращі українські літературні сили. Такою ж важливою подією було заснування ще у 1882 році видання Наукового Товариства ім. Т. Шевченка — "Записки НТШ", які поклали початки наукової української преси. Редакторами записок нашої фактичної першої Академії Наук (НТШ) були: Ю. Целевич, О. Барвінський, а перед Першою світовою війною М. Грушевський.

У 1884 році відбулася перемога народовців у "Руській Бесіді", звідки москвофіли змушені були відступити, а у 1885 р. народовці перебрали провід в "Руській Раді". Того ж року "Руська Бесіда" почала видавати народною мовою часопис "Буковина". З того часу засновується на Буковині багато українських товариств та установ, число яких в 1914 досягло 590.

В кінці XIX століття, внаслідок репресивної політики російської царської влади на Наддніпрянщині, наша преса швидко розвивається на Наддністріянщині, де на початку XX століття починає виходити вже й партійна соціалістична преса, як: "Воля" — орган УСДРП — двотижневик у Львові 1.01.1900 р., "Гасло" — орган Револуційної партії в 1901 році; "Іскра" — місячник соціалістичної молоді у 1903 році; "Селянин" — часопис для села, орган Револуційної Української Партії (РУП) у 1903 році. Так диференціація української праці під суспільно-політичним оглядом наступає на переломі XIX-XX століття.

Репресії на Наддніпрянщині були стимулом до відродження еміграційної преси — 1880 року з'являється перший періодичний часопис української політичної еміграції "Тромада" під редакцією М. Драгоманова в Женеві. Як двомісячник "Тромада" виходила у 1880-1882 рр. при співпраці М. Павлика і С. Подолинського. Ще раніше, в 1876-1878 рр., "Тромада" під редакцією М. Драгоманова виходила як неперіодичний збірник. За три роки вийшло три збірники.

У 1886 р. починає виходити перший української еміграції в Америці (США) в м. Шенандоа — "Америка", заснована о. (отець) І. Волянським. Редактором часопису був Володимир Сіменович з Чикаго (пізніше доктор медицини, визначний діяч української еміграції в США). У 1915 р.

Володимира Сіменовича обрали головою "Українського Сейму". Від часу появи "Америки" українська преса в США поволі розвивається аж до першої світової війни, коли її зростання підвищується, а після трагічних подій в Україні 20-их років і після сталінської політики геноциду в 30-их роках, а далі після другої світової війни наша преса за океаном (в обох Америках) посилюється й набирає значення в формуванні здорової національної думки.

Трохи іншу інформацію про українську пресу в Америці, ніж в Ю. Тернопільського, я знайшов в книжці "Історія української імміграції в Америці". Видав книжку український музей в Нью-Йорку. Рік видання не позначений. Книжка є в обласній бібліотеці. Щоб знову не повертатися до теми української преси в Америці зробимо її загальний огляд.

Alaska Herald.

THE ALASKA HERALD

Вісник Братського Союзу Українців

АМЕРИКА

Історія української преси в Америці починається від березня 1868 р., коли о. Арапій Івнчаренко почав друкувати "The Alaska Herald" (Вісник Аляски). Того самого року Івнчаренко почав випускати додаток "Свобода", в якому друкувалися статті українською мовою.

Першою в Америці виключно українською мовою газетою була "Америка"; її започаткував о. (отець, священник) Іван Волянський в Шенандоа, Пенсільванія, 15 серпня 1889 року. Вона виходила до 1890 р.

У 1891 р. почали виходити дві українські газети — "Руське слово" і "Новий світ", але того самого року вони перестали існувати.

Першою тривалою українською газетою в Америці була "Свобода", яку почав видавати о. Григорій Грушка 15 вересня 1893 р. У 1894 р. "Свобода" стала офіційним пресовим органом новоствореного "Руського Народного Союзу" (теперішня його назва — "Український Народний Союз"). Почалось як двотижневне видання, "Свобода" стала виходити у 1894 р. щотижня, у 1914-1920 рр. виходила тричі на тиждень, а від 1921 р. дотепер виходить щоденно.

Між 1886 і 1934 роками в США виходило 79 різних періодичних видань українською мовою, але вони були здебільшого недовговічні. Життєздатними виявилися видавані братськими союзами газети "Свобода", "Народна воля", "Америка", "Українське Народне слово".

Українська Федерація Комуністичних Партиї Америки з 1920 р. видавала газету "Українські щоденні вісті". Українська гетьманська організація "Січ" видавала газети: "Січові вісті", "Січ", "Наш стяг". Організація Українських націоналістів заснувала Організацію Державного Відродження України і випускала газети: "Вісник ОДВУ", "Націоналіст", "Україна", "Тризуб". Український Народний Союз видає газету "Свобода", тижневик "The Ukrainian Weekly" англійською мовою, ілюстрований дитячий місячник "Веселка" і щорічні альманахи. Український Братський Союз видає тижневик "Народна воля" — українською і англійською мовами, кварталник для

молоді "Forum" англійською мовою і річні альманахи. Українська Народна Поміч видає кварталник "Українське Народне Слово" — українською і англійською мовами. Об'єднання Українців-Католиків — "Провидіння" видає газету "Америка", що виходить п'ять разів на тиждень: чотири числа — українською мовою й одне — англійською, а також річні альманахи.

Третя іміграція, застала в Америці 29 українськомовних газет і журналів. До 1958 р. їх кількість більше ніж подвоїлася. Але останніми роками кількість періодичних видань українською мовою почала зменшуватися через зростання витратів.

В американській газеті "Життя і школа" за 1971 р. була надрукована стаття Якіма Кривка, присвячена 225-річчю заснування першого театру на Україні в м. Глухові.

Збільшилася видавнича діяльність таких інституцій як Український Науковий Інститут Гарвардського Університету, (який зокрема видає серію Гарвардських Українських Студій), Українська Вільна Академія Наук в США, Наукове т-во ім. Шевченка, видавництва: "Пролог", "Смолоסקип", "Рідна школа", "Книгоспілка", видавництво Миколи Денисюка, "Булава".

Українська преса в кінці XIX і на початку XX століття вже мала характер преси всіх етнічних земель України, бо вона мала підтримку громадянства обох частин України як з матеріального, морального боку, так і ідейного. Читач мав цікаві за змістом і великі за об'ємом місячники не тільки на Наддністрянщині, але й на Надніпрянщині, куди доставлялись нелегально.

Наша преса за цей другий період історії дуже зросла і опанувала головні центри Наддністрянщини (Буковини й Закарпаття): Львів, Перемишль, Станіслав, Коломию, Чернівці та Ужгород.

Третій період розвитку української преси розпочинається революцією 1905 року. Наша преса на Надніпрянщині знову починає успішно розвиватись. Офіційно кінець 1905 року приносить великі зміни в становищі преси маніфестом 17 жовтня 1905 року, в якому між виголошеними свободами була й "свобода друку". Цілоком скасовано цензуру, анульовано спеціальні постанови в справі друку українською (малоросійською) мовою 1863 і 1876 рр. Однак, скасування цензури не зробило нашу пресу вільною. Адміністрація "Юго-Западного края" (Надніпрянщина) в особі генерал-губернатора мала право накладати на редакторів і видавців грошові й різні інші карі. Це дуже ретельно робила російська влада, особливо щодо преси національних меншин Росії. Взагалі, як відомо, революційні свободи тривали не довго, і поворот реакції створював щораз нові перешкоди.

Треба ще згадати, що крім щомісячника "Киевская Старина", який єдиний репрезентував нашу пресу на Надніпрянщині від 1882 року, у 1903 році з'явився у Києві нелегальний часопис "Вісник української київської студентської громади". У 1903 році вийшов один номер, а в 1905 р. — два. Крім того, 1905 року в Житомирі вийшов часопис "Мысль", що його видали учні Волинської Духовної семінарії. Був це теж нелегальний часопис, друкований російською та українською мовами.

Першим часописом після революції 1905 року, що вийшов легально, але без дозволу уряду, був "Хлібороб" в Лубнах на Полтавщині. Виходив він старанням місцевої української громади, а фінансував видання цього часопису і головним

організатором його появи на світ був В. Шемет, який ще перед революцією 1905 року пробував був видавати щоденну газету "Поступ", але не дістав дозволу Міністерства внутрішніх справ. Життя "Хлібороба", однак, було дуже коротке: на п'ятому числі його заборонено. Старання В. Шемета продовжувати видавання часопису під назвою "Хліборобська Справа" теж не мали успіху, не зважаючи на "конституційні свободи".

У Полтаві в 1905 році почав виходити тижневик "Рідний Край" за редакцією М. Дмитрієва і Г. Коваленка. В 1908 році він був перенесений до Києва, де за редакцією О. Пчілки-Косач (Драгоманова Ольга Петрівна (1849-1930), сестра М. Драгоманова, матір Лесі Українки) перетворився на місячник з додатком для дітей "Молода Україна", виходив до 1914 р. (останні роки друкувався російським правописом по-українськи так званою "ярижкою").

Крім Полтави та Києва, який став центром українського культурного життя Наддніпрянщини в добі після революції 1905 року, наша преса з'явилася, не зважаючи на великі перешкоди, і в інших містах — у Катеринославі, Могилеві на Поділлі, Харкові, Одесі. ("Дніпрові Хвилі" — Катеринослав, двічі на місяць від 1909 р.; "Життя й Знання" — Полтава, з 1913 року; "Світова Зірниця" — Могилів-Подільський від 1906 р., перенесена до Києва (1911-1913); "Слобожанщина", "Сніп", "Село" і "Засів", який заступив заборонене "Село").

Матеріали по-українськи друкували теж деякі часописи, що видавались по-російськи, наприклад київський часопис "Огни", "Вестник Золотоношского Сельско-Хозяйственного Общества", "Газета Гадяцького Земства", "Полтавская Земская Газета", кооперативний двомовний часопис у Києві "Муравейник-Комашня" та інші.

Студентство наше мало свій неперіодичний орган "Український Студент", який виходив з причин адміністративних перешкод аж у Петербурзі, але широко розповсюджувався в Україні.

Преса тих часів мала добрих співробітників, була добре організована, мала певний контингент передплатників, але передплати далеко не вистачало для її існування. Отож, вона мала постійно великий дефіцит коштів (його особливо збільшували адміністративні грошові покарання), які покривалися невеликим числом наших меценатів, головню В. Смиренком і Є. Чикаленком.

Багато давав грошей та виявляв енергії та в справі організації нашої преси Є. Чикаленко. Він планував видавати радикально-демократичну газету "Громадське Слово" за редакцією С. Єфремова стотисячним тиражем по 1 копії за примірник, що в тодішніх умовах було сенсацією. Пробував він також видавати "Вільне Слово" і "Нове Життя", але всі його старання не дали наслідків через заборону адміністративної влади. Соціал-демократи також робили спробу видавати щоденну газету "Праця", але не отримали дозволу. "Праця" мала виходити за редакцією П. Дятлова. Таких заборон було багато, однак нашим громадським діячам вдавалося в деяких випадках добиватися дозволу всякими правдами й неправдами. Так зродилася в Києві щоденна газета "Громадська Думка" (31.12.1905 р.), яка почала виходити 1906 року. Зазнала вона багато грошових покарань та конфіскацій і у серпні 1906 року була закрита. Зродилася ця газета з активною участю Є. Чикаленка, В. Смиренка і В. Леонтовича. Її місце зайняла 15.09.1906 р. щоденна газета "Рада", яка виходила аж до початку першої світової

війни. Фінансував "Раду" спочатку сам Є. Чикаленко, пізніше прийшов йому на поміч ще В. Симиренко. Редактором "Ради", як і попередньої "Громадської Думки", був Ф. Матушевський, а від 1913 року А. Ніковський. Близькими співробітниками були майже всі співробітники попереднього щоденника "Громадська Думка": Д. Дорошенко, Б. Грінченко, В. Королів-Старий, С. Петлюра, Л. Старицька-Черняхівська, П. Тичина й М. Лозинський. За своє довге існування "Рада" зазнала великих переслідувань влади, але витримала до часу, коли вся українська преса була заборонена.

1906 року була заснована Народно-Соціалістична Партія. Її організаторами були письменники, публіцисти, вчені, які гуртувалися навколо журналу "Русское Богатство". Це були: В. М'якотін, С. Мельгунов, А. Пешехонов. З українських діячів брали участь С. Єфремов, В. Короленко. Партія вимагала "народоправства" та націоналізації землі.

У 1905 р. була заснована Конституційно-Демократична Партія або пізніше Партія Народної Свободи. В Україні ця партія була дуже поширена серед інтелігенції, професури. Серед впливових членів були: І. Лужицький, Л. Яснопольський, В. Науменко, барон Ф. Штейнфельд, Д. Григорович-Барський, П. Смирнов, М. Василенко, А. Ржепецький. Органом партії була київська газета "Свобода і право".

Наша преса на Наддніпрянщині тяжко змагалася в боротьбі з царським урядом без широко зорганізованих мас нашого населення, без певних позицій серед читачів, без солідної економічної бази, але з жертівністю її видавців, співробітників і працівників.

Українські видавці та редактори помалу вправлялися в боротьбі і коли заборона спіткала один часопис на його місце висувалося інше видання, під іншою назвою, з іншою особою видавця й редактора. Наша преса росла й розгалужувалася по всіх типах і напрямках. Зародилася преса в Лубнах на Полтавщині після революції 1905 р., далі вона з'являється в Полтаві, в Києві, Катеринославі, Одесі, Харкові, в Прилуках, Звенигородці, в Хотині та на Холмщині — опановує всі області Наддніпрянщини. Головними осередками, однак, довгий час лишалися Київ, Полтава й Катеринослав. Цю інформацію можна буде продовжити нашими місцевими часописами, яку я подам нижче по тексту.

Коли поглянемо на пресу того десятиліття (1905-1914) під оглядом партійне — політичним, то побачимо, що були представлені в ній усі політичні напрямки від соціал-демократів, РУП до поміркованих і правих, яких можемо назвати, як на ті часи, гетьманцями. З'являлась також наукова й фахова преса. Виходив місячник за редакцією В. Грінченка "Нова Громада", що у 1907 р. був замінений перенесеним із Львова "Літературно-Науковим Вісником", навколо якого згуртувалося літературне життя всієї України. Виходили також гумористичні часописи, як наприклад, у Києві "Шершень". Преса завоювала собі читача, бо стала трибуною, що єднала суспільство і боролася за кращу майбутність народу.

Наші громадські кола подбали про інформаційну пресу російською мовою, що теж висвітлювала українське питання: "Українский Вестник" за редакцією М. Славинського в Петербурзі, який виконав велику інформаційну місію під час Першої Державної Думи. У 1912 році велику роль відіграв щомісячник "Украинская Жизнь" у Москві за редакцією С. Петлюри. Під час війни цей місячник, як єдиний легальний часопис політики та громадського життя, інформував

прихильних до нас росіян і інші народи Росії, як також і наше громадянство.

1906 р. і 1907 р. були позначені посиленнями репресійми царського уряду проти української преси. Багато часописів припиняло своє існування внаслідок високих грошових покарань, що їх накладала адміністрація за ті чи інші "порушення" пресових законів, а часто адміністрація закривала пресові органи й без подання причин. Так, перестали виходити: соціал-демократична "Боротьба" у Києві, катеринославська "Добра Порада" (на 4-му номері), "Запоріжжя" за редакцією Л. Яворницького (зараз же після появи першого номера), одеська "Народна Справа" за редакцією дружини І. Луденка (після появи першого номера) та "Слобожанщина" у Харкові.

Періодики, які видавалися на російській етнічній території, як, наприклад, "Вільна Україна" за редакцією І. Личка в Петербурзі, теж припинялися адміністративними наказами.

Наш бібліограф та історик преси В. Ігнатієнко в своїх працях подає, що темп розвитку нашої преси в роках 1905-1914 був у 105 разів більший в першому періоді. Особливо зросла преса Наддніпрянщини, але вона, однак, не дорівнювала кількості пресових органів Наддніпрянщини. Не зважаючи на революцію в Росії (1905 р.), Наддніпрянщина все ще вела перед в розвитку нашої преси в цьому періоді. Перед Першою світовою війною на Наддніпрянщині виходили єдиний щоденник "Рада" в Києві та часописи й журнали: "Літературно-Науковий Вісник", "Українська Хата", "Світло" (педагогічно-шкільний), "Дзвін" (соціал-демократичний), "Сяйво" (мистецький місячник), "Записки Наукового т-ва у Києві", "Україна" (науковий щоквартальник), "Маяк", "Рідний Край" з додатком "Молода Україна", "Рілля" (замість "Українського Бджільництва") та "Наша Кооперація".

З вибухом Першої світової війни стан української преси повернувся до обставин, які були перед 1905 роком. Преса, як і всяке друковане українське слово, була заборонена в кордонах Росії. Щоденна газета "Рада" була закрита на другий день після проголошення війни. Легально ще виходили такі видання, які використовували "ярижний правопис", хоч і вони підлягали різним репресіям.

"Основа" в Одесі намагалася продовжувати "Літературно-Науковий Вісник", але вже з 1916 року її мусив замінити "Степ". У Харкові виходив тижневик "Гасло", тижневик "Маяк" був припинений, і почала виходити "Згода" (припинена на 2-му номері), "Рідний Край" почав друкуватися теж "ярижкою". Виходили в Києві двотижневики "Наша Кооперація" та "Рілля".

Зараз же в 1915 році почали виходити нелегальні органи преси. Велика частина Наддніпрянщини в 1915 році була окупована російським військом. Таким чином і ці українські етнічні землі терпіли терор і заборони російської адміністрації.

Доба Першої світової війни аж до революції 1917 року (лютий) принесла великі втрати всій українській культурі, а також і пресі, але спричинилася до кристалізації політичних поглядів українського суспільства на Наддніпрянщині.

Офіційна заборона українського друку викликала реакцію суспільства, і різні громадські групи, в суверені забороні влади, заходились відновлювати нашу пресу. Почали з'являться нелегальні українські часописи, друковані на шапірографах в дуже обмеженій кількості примірників. В 1915 році "Боротьба", орган київської групи українських соціалістів-революціонерів, "Вільна Думка", орган Української Радикально-Демократичної Спільки, "Зоря Київська", орган шкільної молоді. В 1916 році почало виходити нелегально "Наше Життя", орган УСДП — петербурзької

групи без зазначення місця видання. Часопис цей поширювався в Україні серед національно свідомого робітництва й інтелігенції. Крім того, у Києві вийшло нелегально "Слово", орган учнів київської фельдшерської школи.

З огляду на терор російського чорносотенства і квазіпатріотизму на початку війни, здавалося, що поява якогось українського друкованого слова буде абсолютно неможлива, однак в 1915 році українська преса репрезентувалася на Наддніпрянщині 9-ма назвами пресових органів.

На окупованих російською армією теренах Наддністрянини животіло тільки 2 кволих органи української преси. Тому, що не всі західноукраїнські землі були під російською окупацією, і не враз це сталося, протягом 1915 року на українських землях під Австро-Угорщиною виходило 20 українських часописів. Однак, в порівнянні з 1914 роком, число цих часописів зменшилося там майже в чотири рази. Вплив на це мав також терор угорських військ стосовно до українського населення.

Преса, яка виходила в Наддніпрянщині в 1915 році (9 назв) та в 1916 році (10 назв), своїм змістом була дуже бідна, що особливо стосується легальної преси. Зміст цієї преси був пристосований до вимог цивільної та військової цензури, а проте й вона мала значення покажчика життєздатності та змагання українських громадських сил в умовах російського терору під час війни.

В книжці С. Чуєва "Украинский легион" на стор. 46 читаємо: "Ситуация в Петрограде в 1915-1916 гг. с украинским движением была более спокойной. Активно действовали украинские общественные культурно-просветительские организации, благотворительные, книгоиздательские объединения.

Постоянный контроль правоохранительных органов велся за членами студенческих и рабочих организаций. Особенной активностью отличались студенты-украинцы, объединявшиеся в кружки (гуртки). Из представителей таких кружков были созданы "Головная Рада" и "Информбюро", ведавшие изданием газеты "Украинский студент". Рада координировала деятельность кружков, провела несколько совещаний, выпустила несколько воззваний, наметила созыв украинской конференции, но эта затея провалилась (либо ее провалили)".

Першим нелегальним органом, що з'явився на Наддніпрянщині в 1915 році, був часопис київських школярів "Київська Зоря", що незабаром перетворився на орган Всеукраїнської Юнацької Спілки "Зоря". Пізніше з'являється нелегальний орган Миргородської філії Всеукраїнської Юнацької Спілки "Юна Україна". Про нелегальні органи українських соціалістів-революціонерів і Радикально-Демократичної Спілки згадано вище.

Нелегальна преса була дуже цікава своїм політичним та громадським змістом, цілковито ворожим до Російської імперії, а тому вся, без огляду на середовище, якій її видавали, була революційна. Для ілюстрації подаємо, наприклад, що писала "Зоря" — орган Всеукраїнської Юнацької Спілки в першому номері за 19 лютого 1915 року: "Півроку, як завмерло українське життя. Півроку вже нема найголовнішого живчика його — української преси. Правда, аж до останнього часу мали ми "Вісника" і "Ріллю", і "Нашу Кооперацію", і "Комашню", і тепер, здається, будемо мати, але це хіба преса? Хіба там можна вільно обговорювати сучасне політичне становище? Хіба там можна хоч одне слово сказати по своїй волі, а не по волі уряду?" А далі "Зоря" пише: "І це в той час, коли Європа після столітнього спокою

хвилюється від краю до краю, коли державні межі тріщать, коли кожна нація може з державної стати недержавною і навпаки — взагалі займе місце поміж другими, відповідне своїй силі та проявленій енергії. Тепер треба не спати, але встати всім як один в оборону своїх прав"... "Силою, варварським насильством забрали у нас усе, силою теж ми повинні повернути забране"... "Покладатись на поміч Австрії та Німеччини небезпечно. Треба покладатись тільки на свої сили і можливість російської революції". Друкувалася "Зоря" в кількості 35 примірників на шапірографі, в кольоровій мистецькій обкладинці, відбитій також на шапірографі. Другий номер "Зорі" вийшов 14 березня, а третій 7 квітня 1915 року.

Орган українських соціалістів-революціонерів "Боротьба" в 1915 році випустив 5 номерів від лютого до квітня. "Боротьба" друкувалася на міміографі в кількості 200-300 примірників. Цей орган об'єднував навколо себе досить широке коло співробітників. В ньому брали участь громадяни, що не були організаційно зв'язані з соціалістами-революціонерами, як, наприклад, С. Єфремов, А. Ніковський, В. Самійленко. Редакторами були М. Ковалевський, Л. Ковалів і М. Шраг. "Боротьба" поширювалася по всій Україні та поза її межами, де були осередки українських соціалістів-революціонерів.

"Вільна Думка" — орган української Радикально-Демократичної Спілки теж стояла на платформі гострої боротьби з Росією й відверто прямувала до незалежності. Самостійна Україна — це був національний ідеал Радикально-Демократичної Спілки. Перший номер цього часопису вийшов 1 грудня 1915 р. в кількості 30 примірників на міміографі.

"Юна Україна" — орган Миргородської Філії Всеукраїнської Юнацької Спілки, вийшла в грудні 1915 року, як рукописний часопис.

У 1916 році українська преса Наддніпрянщини втратила "Зорю", "Боротьбу" та "Юну Україну". Розбиття сил цих груп сталося внаслідок арештів і мобілізації багатьох їх членів до діючої російської армії. Натомість почало в Києві виходити нелегально згадане вище "Слово" — орган учнів військової фельдшерської школи. Крім того, поширювалось "Наше Життя" — нелегальний орган УСДРП петербурзької групи.

Національне життя на Наддніпрянщині після витіснення російської армії австро-угорською армією з більшості Західноукраїнських земель, знову відродилась і українська преса.

Наша преса на Наддніпрянщині від 1905 року до Першої світової війни розвивалась досить ритмічно, не зазнаючи великих перешкод, окрім деяких, як, наприклад, у 1908 році після нападу Мирослава Січинського на намісника Галичини гр. А. Потоцького. Це позначилось зменшенням кількості номерів газет в періодичних виданнях.

Взагалі всі органи преси, які перед тим виходили, виходили і далі та постійно з'являлись нові, головню в провінційних містах: "Подільський Голос" — Тернопіль, "Селянська Рада" — Перемишль і ін. З'являються також нові щоденники ("Нове Слово" — Львів — 1912), значно росте професійна преса ("Рільничі Відомості", "Торговельно-Промислові Відомості", "Землероб" — Львів, "Торговельно-Промисловий Вісник" — Стрий, "Господарський Часопис", "Правничий Вісник" — Львів, "Здоров'я" — Львів). Жіноча преса розпочинає своє існування часописом "Мета" (1908), росте спортивна преса — "Вісті з Запоріжжя" (Львів 1910-1914),

"Сокольські Вісті" (Львів, 1912-1914). Українське студентство видає "Відгуки" (1913, Львів) та "Шляхи" (1913-1914, Львів), а для середніх школярів видається "Життя" (Львів, 1912-1914). З'являється літературний місячник "Руська Хата" (Львів, 1905), який уже у 1906 р. заступає "Світло" (Львів, 1906-1908), мистецький часопис "Артистичний Вісник" (Львів, 1905-1907) і історичний двотижневик "Глюострована Україна" (Львів, 1913-1914).

Окупація частини Галичини та Буковини російськими військами змушує перейти до Відня "Діло" і "Свобода", а багато інших часописів ліквідується. Після відступу російських військ у Львові виходить щоденник "Нове Слово", яке пізніше називається "Українське Слово". Повертаються до Львова "Діло" і "Свобода", а до Чернівців "Буковина". Література отримує "Шляхи", який виходить двічі на місяць. (Львів, 1916-1918).

Постає преса Українських Січових Стрільців (друкується на гектографі), починає виходити "Відродження України" для українців у війську.

Надзвичайно корисною була для нас преса в таборах полонених вояків російської армії, що виходила у 1915-1917 рр. в Австрії та Німеччині. Ця преса постала заслугою Союзу Визволення України, виховала великі кадри національно-свідомих вояків, які пізніше, в 1918 році були зорганізовані в двох українських дивізіях: сірожупанників з таборів Австрії та синьожупанників з таборів Німеччини. Після підписання Берестейського миру і визнання самостійності України Центральними Державами, ці дивізії переїхали в Україну і були зараховані в армію Української Народної Республіки.

Таборову пресу очолював "Вісник Союзу Визволення України", хоча то не був таборовий орган, а виходив у Відні як орган СВУ. Союз і його "Вісник", однак, були головними організаторами культурно-освітньої праці та преси в таборах полонених російської армії.

Зародком таборової преси в цих таборах став "Просвітній Листок", який спочатку друкували на машинці з написом: "З рук до рук — з бараку до бараку" у Вецлярі в Німеччині. Окрім статей про українську культуру й мову, "Листок" містив вірші, повідомлення про смерть товаришів по зброї, хроніку таборового життя, відомості про події в Україні та Росії. Таборова українська преса доби Першої світової війни була невелика, але провела велику культурно-просвітню роботу поміж полоненими українцями.

Видавалася ця преса спочатку з допомогою інструкторів Союзу Визволення України та при грошовій допомозі Союзу, але пізніше всю працю як редакторську, так і технічну виконували самі полонені.

Отож, виходили: "Тромадська Думка", "Просвітній Листок" у Вецлярі, "Вільне Слово", "Нова Зоря", "Селянин" і "Шлях" в Зальцведелі, "Розсвіт", "Великодній Метелик Розсвіту", "Летучий Листок Розсвіту" в Раштаті. Всі ці три табори були в Німеччині. В Австрії в таборі Фрайштадт виходили "Метелик" і "Розвага". Деякі часописи, як "Вільне Слово" в Зальцведелі, видавали бібліотечку популярних книжечок з українознавства. Виходили ці часописи від 1915 року до квітня-травня 1918 року, але "Шлях", що його в Зальцведелі видавала Українська Військово-Санітарна Місія, від 1918 року, виходив аж до 1920 року.

П'ятий період розвитку української преси 1917-1921 рр. — це, безперечно, період найвищого розквіту нашої преси, особливо на етнографічних землях, які

досягли своєї самостійності в 1917 і 1918 рр. (УНР і ЗУНР). Революція 1917 року викликала небувале піднесення творчих сил Наддніпрянщини.

Наша преса почала розвиватися в сприятливих умовах у всіх ділянках національного життя. Зараз же після революції в березні 1917 року вона почала виходити у Києві і у всіх великих, і багатьох повітових містах. У Києві з'явилися щоденники: "Нова Рада", "Народна Воля", "Відродження" (ці два органи УПСР), "Робітнича Газета" — орган УСДРП. Після розбиття УПСР почала виходити "Боротьба", як орган "боротьбистів" — лівої фракції УПСР, які незабаром перейшли до більшовиків. Дещо пізніше виходив у Києві щоденник "Тромадське Слово", а в 1918 році, після повалення гетьмана П. Скоропадського, почав виходити у Києві щоденник "Трибуна" (за редакцією Олександра Саліковського), найкраща газета України — наш "Таймс", яка перестала виходити з відходом українського війська з Києва та здобуття його більшовиками в 1919 р. Зараз же після утворення української влади в 1917 р., почали виходити: "Вісти з Української Центральної Ради", "Вісник Генерального Секретаріату УНР", вісники окремих міністерств, а в 1918 р. "Державний Вісник" і "Вісник Закордонної Преси".

За цей час в обласному архіві є газета "Селянська спілка" за 18 серпня 1917 р. — орган Полтавської губернської ради селянських депутатів. Вона виходила щотижня. Один примірник коштував 10 коп. Видавалася вона редакційною комісією в яку входили О. Янко, М. Литвиненко, А. Генс.

Масово з'явилась фахова преса: "Вільна Школа", "Освіта", "Педагогічний Журнал", "Стерно", "Українська Військова справа", "Українські Медичні Вісти", "Закон і Право", "Вісник Агрономії", "Книгар", "Мистецтво", "Театральні Вісти", "Наше Минуте", "Літературно-Науковий Вісник" та інші. Почали виходити добре редаговані гумористичні журнали: "Будяк", "Тедзь" і "Реп'ях", як теж "Універсальний Журнал" і "Жіночий Вісник". Розвітла селянська, кооперативна та дитяча преса.

Цікаво, що в статті Української Радянської Енциклопедії, (УРЕ, том 17, стор. 535-539) в абзаці про пресу часів революції 1918-1919 рр. зовсім не згадується про бурхливий розвиток української національної преси, натомість на стор. 536-537 читаємо: "Органи більшовицької преси вели постійну боротьбу з буржуазною пресою, зокрема з газетами ("Нова Рада", "Киевлянин" та інші), які видавали монархічні та різні українські буржуазно-націоналістичні організації після Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 року".

Ніяких українських монархічних газет у 1917 році взагалі не було, а давати до спільного мішка "Нову Радю" з "Киевлянином" — органом російських чорносотенців В.Шульгина, це свідоме дезінформування молодшого покоління, яке зовсім не знає обставин тих часів. Усе, що було українське та взагалі демократичне, вело завзяту боротьбу з "Киевлянином", який взагалі не визнавав існування України й українців.

Щодо органів "більшовицької преси", котрі нібито вели боротьбу з буржуазною пресою, то таких органів до кінця 1917 року в Києві взагалі не було. Ціла стаття в УРЕ, котра розглядає нашу пресу як пресу в Україні, а не українську пресу, цілком не дає аналізу розвитку української преси. Згадуємо це як підтвердження необ'єктивності, а властиво свідомої брехні "радянської наукової інформації" про українську пресу і не лише про неї.

Наша преса після революції політично була дуже диференційована. Крім

згаданих газет, почали виходити органи головних політичних партій ще в Харкові — “Робітник”, у Катеринославі — “Толос Робітника”, в Полтаві “Вільний Голос” (орган УСДРП), а УПСР видавала в Харкові “Рух”, у Полтаві “Соціаліста-Революціонера” і в Катеринославі — “Землю й Волю”. Самостійники видавали в Києві “Самостійника”, а соціалісти-федералісти “Вільну Україну” в Умані.

З газет ДАСО періоду з лютого по грудень 1917 р. ми маємо наступні газети: “Селянська спілка” — орган Полтавської Губерніальної Ради селянських депутатів, “Вісник українського військового генерального комітету”, “Хлеб и Воля” — орган федерації анархістів м. Харкова, “Робітничка газета” — орган української соціал-демократичної робітничої партії, “Курский край”, “Толос соціал-демократа” — орган Київського комітету російської соціал-демократичної робітничої партії, “Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки”, “Конфедераліст” — орган Українських Соціалістів-Революціонерів Незалежних, “Хвиля України”, “Рідне слово” — видавав Харківський Український організаційний комітет, “Толос труда” — орган Чернігівської губернської Ради робітничих і солдатських депутатів, “Український голос” — орган виконавчої Ради українців XII армії.

Коли розпочалась збройна боротьба з московськими більшовиками, яка вже в грудні 1917 року перетворилась на українсько-російську війну, становище української преси значно погіршало. Часта зміна розташування Уряду і перенесення видавництв з одного міста до іншого змушували часто припиняти видання пресових органів, на місце яких з'являлись нові. Повстання проти більшовиків на теренах, зайнятих більшовиками, навала армії ген. Денікіна, повстання проти Денікіна — все це створювало хаос, який перешкоджав будь-якому розвитку преси. Українська преса концентрувалася на теренах, які були в руках влади УНР, але й там, на Поділлі та на Волині (1918-1920), періодичні видання були короткотривалі й існували в дуже тяжких умовах воєнних дій.

З головних органів преси, яка там виходила, треба згадати: “Життя Поділля”, “Трудовий Шлях”, “Нова Україна” та “Наш Шлях”. Було ще чимало менших часописів, які мали дуже короткотривале життя.

За період 1918-1919 рр. в ДАСО є наступні газети: “Вільний козак” — вісник Генеральної Козацької Ради, “Державний вісник”, “Армія” — щоденна військово-морська газета, “Відродження України” — часопис для плекання міжнародних і економічних взаємин між Австрією, Угорщиною і Україною, “Вісті Українського Православного Церковного Собору” — орган вільної незалежної Української Православної Церкви, “Відродження” — щоденна безпартійна-демократична газета, “Залізничний дзвін” — орган спілки службовців та робітників Правобережної залізниці, “Самостійник” — орган української партії самостійників соціалістів, “Селянське слово” — народна газета, “Новости дня” — позапартійна політична, громадська і літературна газета, “Вісник Української Народної Республіки” — орган Центрального Виконавчого Комітету Всеукраїнської Ради робітничих та солдатських депутатів, “Деревенская правда” — орган російської соціал-демократичної робітничої партії, “Набат” — орган Харківських більшовиків, “Киевская мысль”, “Молва” — денікінська газета, “Русь — денікінська газета”, “Трудова республіка” — орган української партії соціалістів-революціонерів (центральна течія), “Трудова громада” — орган українських

соціалістів-революціонерів, "Більшовик" — орган ЦК Комуністичної партії (більшовиків) України, "Боротьба" — орган центрального комітету Української партії соціалістів-революціонерів (комуністів).

З короткотривалих пресових видань згадаємо газету "Червона Галичина", що виходила у 1920 році, коли радянські війська на короткий час зайняли частину Галичини. Цю газету видавала 41-ша радянська стрілецька дивізія та Червонокозачий корпус, і друкувалась вона в Кам'янці на Поділлі. Метою цього пресового органу була агітація поміж населенням Галичини за підтримку радянських військ проти українсько-польських військ після підписання угоди Петлюра-Пілсудський.

Українські часописи постійно міняли місце свого розташування, редактори й співробітники працювали під гуркіт гармат і свист куль. Часом і не змінюючи свого напрямку чи ідеології, міняли вони назви. Тому в статистиці тих часів виникали й виникають великі помилки, бо дуже часто один і той самий орган, статистично зараховано декілька разів. При зміні державної влади на землях Наддніпрянщини в добі українсько-російської війни в роках 1917-1921 часописи зовсім припиняли своє існування, часто перетворювалися на звичайні інформаційні листки, не змінюючи своїх назв і зовнішнього вигляду. Як приклад, "Народна Воля" виходила спочатку у Києві (1917 р.), а 1919 р. в Кам'янці-Подільському. "Робітничу Газету", яка почала виходити 1917 року в Києві, від лютого 1919 р. друкували у Вінниці, потім у Рівному на Волині, а від серпня того ж року в Кам'янці-Подільському.

У деяких авторів статистичних таблиць помилково подавались ці часописи, як новопосталі органи, що збільшувало статистичні числа. Ці помилки були виправлені під час виставки української преси у Варшаві в 1927 р., яка мала велику кількість рідкісних примірників нашої преси з часів самостійної та українсько-російської війни. Вище подані явища — це логічний наслідок надмірної пресової продукції під час революції, коли не існувало цензурних обмежень. У Кам'янці-Подільському від 1917 р. до 1924 р. виходило кілька десятків періодичних видань, а в 1924 році почав виходити єдиний часопис "Червоний Кордон" — орган західної частини Поділля радянської України. У Вінниці від 1917-го до 1924 року виходило понад півсотні видань, в 1924 р. було їх тільки п'ять. Так виглядала ситуація української преси від 1917 р. до 1923 р., коли Росія зміщила свою владу. Українська преса занепадала, а російська зросла. Однак в добі українізації з 11 часописів Поділля 10 виходили українською мовою, і лише один російською.

Преса Наддніпрянщини 1918-1919 рр. в добі існування ЗУНР дуже зросла: центром її став Станіслав (Львів був зайнятий польським військом), де виходило 15 часописів ("Республіка", "Нове Життя", "Народ", "Воля", "Свобода"). Загальне число періодичних видань, які виходили в той час на Наддніпрянщині, було 52 (1919 р.)

Шостий період розвитку української преси вже в кордонах радянської України був досить обмежений. Радянська влада з початку 20-их років ліквідувала українські, як і всякі інші періодичні видання, що не солідаризувалися з радянською владою та її політикою. Толерувалася лише преса боротьбистів (частина українських соціалістів-революціонерів), які пішли на співпрацю з більшовиками, а також пресу УКП (україстів — Української Комуністичної Партії).

Отож, на початку цього періоду швидко спадає число періодичних видань українською мовою і зростає преса російською мовою, а також виходять часописи двомовні.

З головних органів преси з'явилися українською мовою газети: "Червоний Прапор" спочатку у Києві, а пізніше у Харкові; "Червоний Шлях" у Кам'янці-Подільському; "Боротьба", "Більшовик" у Києві; "Комуніст", "Вісті-Известия" у Харкові.

Крім того, що українська преса дуже зменшилася після перемоги радянської влади, дуже зменшився її тираж. У 1922 році в УССР тільки 7% загальною тиражу припадає на газети, що виходили українською мовою. У квітні 1923 р. було 12 газет українською мовою з тиражем 40 000 примірників. У травні 1924 року виходило 29 газет українською мовою тиражем 65 000 примірників. У квітні 1925 р. виходило вже 29 газет українською мовою тиражем понад 400 000 примірників. Це була вже доба зміни курсу та початків українізації. Так, наприклад, "Червоний Шлях" мав наклад 14 000 примірників, "Нова Промада" — 3000 прим., "Тлюбус" — 15 000 прим., "Шлях Освіти" — 7 000 прим. Одначе, ці тиражі були значно менші від тиражів російської преси.

У кінці 1923 року УССР творить уже новий етап у зв'язку "з практичним розв'язанням національних проблем в межах Радянських Республік", як назвали більшовики цю добу. Починається "українізація". Дійсно, українська преса посилилась, почала набувати "рум'янців", особливо журнали, тижневики й наукова періодика, яка дуже зросла. Офіційні "Вісти" Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету почали видавати цікавий додаток "Культура й Побут". Українці починають займати посади редакторів. Еланський-Блакитний, потім Касяненко — "Вісти", Г. Грицько — "Червоний Шлях", якого заступив О. Шумський. Виходить щоденник "Комуніст", орган КП(б)У.

Велась полеміка поміж політичною пресою і літературними журналами, яким політична преса закидала "націоналістичні ухили". Навіть політична преса — "Харківський Пролетар", "Більшовик", "Комуніст", "Вісти", "Чорноморська Комуна" (Одеса), "Пролетар", "Радянське Село", "Комсомолец України" — брали участь в дискусіях.

Літературні органи постійно поширювалися і з'являлися нові. Певний вклад в розвиток української журналістики вніс наш земляк з Тростянца Микола Григорович Хвильовий (справжнє прізвище М. Г. Фітільов). Він друкувався в газетах і журналах, в альманахах: "Штабель", "На сполох". Серед його друзів були Володимир Сосюра та Майкл Йогансен.

У 1927 р. виходить двомісячник "Вапліте" (Вільна академія пролетарської літератури), що його видавала група М. Хвильового, але його гострий тон проти урядового курсу довів до припинення журналу після 6-го номеру. Його місце займає "Літературний Ярмарок", на чолі якого теж стоїть М. Хвильовий, що продовжує критику режиму, але замасковану, езопівською мовою. Ці журнали підкресливали досить виразно орієнтацію української культури головню на Захід. З'являються "Авангард" (ред. Поліщук), "Плужанин", що пізніше виходив, як "Плуг", "Західна Україна" (комуністи-емігранти з Наддністрянщини), "Нова Генерація" (ред. Семенко), "Нове Мистецтво", "Радянський Театр", "Кіно", "Музика", "Нова Промада", "Бібліологічні Вісти", "Універсальний Журнал", "Всесвіт", "Тлюбус", "Червоний Перець", "Знання" та ін. Почало виходити "Радянське Село" у Харкові (крім того, в кожній окрузі була окружна селянська газета — всіх 34), "Радянський Селянин" (журнал у Харкові), "Селянський Вудинок".

Дуже зросла наукова періодика. Почали з'являтися журнали — органи окремих

кафедр і відділів Всеукраїнської Академії Наук. За редакцією М. Грушевського виходив (1924-1930) журнал українознавства "Україна" та історичний збірник УАН "За сто літ". Майже вся ця наукова періодика перестала виходити разом з припиненням українізації.

Буйний розквіт української періодики дуже занепокоїв радянську владу в Москві, яка розпочала розгром її на всьому фронті. Цим розгромом починається сьомий період існування української преси. Проголошенням "генеральної лінії" Й. Сталіна в кінці 1929 року починається курс "практичного розв'язання національних проблем" і політика Геноциду супроти українського народу. Для цього організовується Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників (ВУСПП) і пресові органи для боротьби з "опозиційною пресою". Боротьба була завзята, але, звичайно, влада перемогла опозиційних комуністів. Українська преса масово ліквідується, заводиться сувора цензура, починається терор, "чистка" письменників, і в 1933 році кілька визначних українських комуністів кінчають самогубством, протестуючи проти нищівної політики радянської влади. З пресових органів залишились офіційні партійні часописи, з літературних журналів — "Радянська Література", "Літературна Критика", "Літературний Журнал", "Молодий Вільшовик". З'явилося багато "багатотиражок", одноднівок, "Блокноти агітатора" та інші "органи преси".

Ця політична лінія послідовно запроваджувалася в життя аж до вибуху Другої світової війни 1939 року та німецько-радянської війни 1941 року.

Зрештою, що цінного могла принести доба війни і німецької окупації, коли Україна на думку провідників тодішньої Німеччини мала бути гноєм для III Рейху. Нічого нового, корисного не могло принести і повернення радянської влади, яка знову почала нищити всякі прояви українського національного життя.

Коли розгромлено українську пресу в сьомому періоді її існування, радянська влада в Україні почала створювати нові органи преси українською мовою, але російською за змістом. Від того часу починається знову кількісне, досить високе збільшення української преси, з метою створити враження "могутнього розвитку" української преси в "суверенній УРСР".

Від того часу українська преса в УРСР є зряддям психічної русифікації українського народу з допомогою друкованого українського слова.

Наукові періодичні видання, які виходили раніше по-українськи, після 30-их років в більшості припинено. Наукова періодика Академії Наук від того часу виходить в абсолютній більшості по-російськи. Літературні журнали українською мовою — це єдині джерела, де читач ще може знайти українську тематику, спотворену методом так званого соціалістичного реалізму.

Майже рівночасно з шостим періодом існування нашої преси на території УРСР розвивається українська преса на Західноукраїнських землях, які були прилучені Версальським трактатом до Чехословаччини, Румунії та Польщі. Після окупації цих земель чехами, румунами й поляками ці землі зазнавали утисків особливо в Румунії та Польщі, бо в Чехословаччині умови були значно кращі. Наша преса, як і все культурне життя в боротьбі здобувала собі права на існування. Найкраще розвивалась вона в Галичині й на Волині, які були під польською окупацією.

Преса західноукраїнських земель почала досить швидко зростати, не зважаючи

на тяжкі умови цензури і утисків. Вона вдосконалювалася щодо змісту і національної свідомості. Вона охоплювала всеукраїнське життя й зовсім позбулася вузького регіоналізму. З'явилися багато пресових видань, присвячених фаховим питанням, а також питанням політики, літератури, мистецтва та суспільних наук. Навколо Наукового т-ва ім. Т. Шевченка могутніла наукова періодика. Початки польської окупації були дуже тяжкі — після зайняття Львова поляками, щоденник "Вперед" мусив друкуватися латинкою. Старий щоденник "Діло" припинено, і тільки з 1923 року почав регулярно виходити. Однак, з часом наша преса на Західноукраїнських землях здобувала собі щораз ширші позиції. Політична преса відзначалася великою диференціацією. Всі політичні партії та угруповання мали свої часописи. "Вперед", який довший час був єдиною газетою у Львові, та "Земля і Воля" були органами соціал-демократів; "Свобода", орган УНДО; щоденник "Діло", орган окремої Видавничої Спілки; націоналісти видавали "Голос Нації", "Наш Клич", "Рідний Грунт", "Заграву", "Український Голос", "Фронт"; Фронт Національної Єдності — "Українські Вісти" і "Батьківщину"; католицькі угруповання — "Мету", "Правду", "Нову Зорю"; гетьманці — "Хліборобський Шлях"; комуністи (КПЗУ) — "Землю і Волю"; полонофіли — "Рідний Край", "Селянин" і "Недільну Газету".

Крім партійної преси, була також преса загальнонаціональна, як "Час", пізніше "Новий Час", "Наш Прапор", "Народна Справа", "Світ" тощо.

Економічна преса була представлена кооперативними часописами: "Господарсько-кооперативний Часопис", "Кооперативна Республіка", "Сільський Господар", "Кооперативне Молочарство", "Агрономічний Вісник" та ін.

Пресою студентства і молоді були: "Смолоскипи", "Поступ", "Наш Шлях", "Студентські Вісти", "Українське Юнацтво", "Студентський Шлях", що пізніше його замінив "Студентський Вісник". З тими часописами були тісно зв'язані преса спорту і Пласту, як, наприклад, "Гтові", "Вісти з Лугу", "Сокольські Вісти", "Український Пласт", "Молоде Життя" (пізніше "Вогні").

Жіноча преса мала свої часописи: "Мету", "Жіночу Долю", "Жіночий Голос", "Жінку" та "Нову Хату". Дитяча преса: "Молода Україна", "Світ Дитини", "Дзвіночок", "Наш Приятель".

Педагоги видавали: "Шлях Виховання й Навчання", "Рідну Школу", "Українську Школу", "Учительську Громаду", "Світло", "Учительське Слово". Тематично до цього були наближені місячники "Просвіта" і "Народна Просвіта". Греко-католицька релігійна преса була представлена часописами: "Католицька Акція", "Добрий Пастир", "Посланець Правди", "Богослов" (науковий орган) та ін.

Література, наука й мистецтво були представлені журналами: "Літературно-Науковим Вісником", який пізніше виходив як "Вісник", "Назустріч", "Дажбог", "Дзвони", "Вікна", "Нові Шляхи" (ці два часописи прорадянського типу) та "Обрії". Далі — "Українське Мистецтво", "Українська Музика", "Світло і Тінь", "Стара Україна", "Літопис Червоної Калини", "Сьогочасне й Минуле", "Слово", "Наша Батьківщина", "Українська Книга", "Літопис Національного Музею", "Життя і Знання". Правники мали "Життя і Право", а лікарі — "Лікарський Вісник" і "Наше Здоров'я". Тут згадуємо далеко не всі пресові органи західноукраїнських земель, тільки деякі цікавіші, для створення загального інформаційного фону української преси Західноукраїнських земель.

Волинь і Холмщина — північно-західні землі, мали свою українську пресу,

яка, хоч розвивалася в тяжких умовах, успішно боролася з обмеженнями польської адміністрації. В ті роки виходили: "Тромада" і холмське "Наше Життя", "Українська Тромада", кооперативні "Зоря Кращого" і "Супряга", "Нова Скиба", "На Варті", "Духовий Сіяч" та "Церква і Нарід". Від 30-их років умови існування преси значно ускладнилися, більшість часописів під пресом влади перестали існувати, тільки пропольська "Українська Нива" існувала аж до 1939 року.

Закарпаття ще було в межах Чехословаччини, мало добрі умови для розвитку преси. Перешкодами були сильні москвофільські впливи, що їх підтримували чеські легіонери та мадари. Боротьба продовжувалася ціле десятиліття та була виграна українцями. З пресових органів Закарпаття треба згадати: "Свободу", яка в 1938-1939 рр. виходила, як "Нова Свобода", "Русин", "Руську Ниву", "Народ" (пізніше "Вперед", "Земля і Воля" та "Українське Слово"). Виходили літературні, наукові й фахові періодики: "Наукові збірники Просвіти", "Учительська Тромада", "Учительський Ізнос", "Учитель", "Наша Земля", "Кооператива", а крім того часописи пластові, дитячі, гумористичні та ін.

На українських землях під Румунією ситуація була значно гірша, ніж на Закарпатті та на західноукраїнських землях. Найдовше виходили там щоденник "Час" у Чернівцях, "Рідний Край" і літературний журнал "Самостійна Думка". Короткотривалими органами преси були: "Тромада", "Робітник", "Боротьба", "Нове Життя", "Зоря", "Земля". Студенти видавали два роки "Промінь" і два роки "Самостійність", а для дітей дуже короткий час виходила "Українська Ластівка".

Володимир Кубійович у своїй книжці "Україна в генеральній губернії" пише, що у жовтні 1939 р. генерал-губернатор Франк дав дозвіл на видання "Краківських Вістей". Вони виходили тричі на тиждень, а потім щоденно. Для села видавалися "Краківські Вісті" щотижня. Наглядачем за пресою був д-р Е. Галер. Для передовиць надходили матеріали від урядового пресового агентства нацистів за які треба було платити. Першим головним редактором "Краківських Вістей" був Борис Левицький. У 1937-1938 рр. в м. Львові виходив журнал для дітей "Милі друзі" під редакцією Богдана Гюшовського. У квітні 1940 р. вийшов літературно-мистецький журнал за редакцією Л. Лепкого, згодом за редакцією письменника Василя Кархута та мистецтвознавця Святослава Гординського. 3 жовтня 1940 р. почав видаватися журнал для юнацтва "Дорога" за редакцією Б. Гюшовського.

У 2003 р. Львівський національний університет ім. Івана Франка і Канадський інститут українських студій Альбертського університету випустили книжку Андрія Боляновського "Українські військові формування у збройних силах Німеччини" (є в обласній бібліотеці). Там ми знаходимо повідомлення про газету "Український доброволець". Ось, що писали до редакції вояки цих підрозділів (мова оригіналу):

"Віriamo, що перемога буде наша.

Добрий день шановна редакціє "Українського добровольця". Із далека посилаємо Вам найбільших успіхів у Вашій праці. Бажаємо Вам самі найлучші побажання, якнайкорішої перемоги над більшовицькою зграєю.

Шановна редакціє, нам випадково попав до рук "Український Доброволець"; давно не бачивши такої щирої української газети, ми взялися за неї як за наше

спасення. Нам від радості скоріше забилося серце, прочитавши такі горячі слова любові до нашої Батьківщини, ми готові були йти в рішучий бій аж до перемоги. В наших серцях з'явилося вічне полум'я любові до нашої Батьківщини, з'явилась тверда віра, що перемога буде наша. Більшовикам вже більше не прийдеється панувати над Україною, бо українська нація, бо український народ вступив в боротьбу із більшовиками, поруч із славним німецьким народом і з другими народами Європи.

Шановна Редакціє! Ми звертаємося до вас із проханням, що ми хотіли б дістати нашу боєву газету "Український Доброволець". Ми тепер знаходимося в німецькій армії і воюємо проти большевицьких банд, наносимо їм удар за ударом. Нас тут є багато українців, ми хотіли б набирати знання і з "Українського Добровольця". Ми віримо, що ви нам ніколи не відмовите у нашому проханні і будете нам посилати (по нашому Feldpost 00960).

Будьте так добрі і не відмовте у моему проханню.

Кріпко вас поздоровляємо.

Літо 1943 Українські вояки.

ЦДАВО України. Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 89. Арк. 5.

У цій же книзі повідомляється, що у 1944-1945 рр. для українських вояків у Вермахті виходили газети: "Нова доба", ілюстрований тижневик, "За волю і права", "До бою".

Повідомлення про газету "Вісті комбатанта" я знайшов у книзі С. Чуєва "Український легіон", стор. 368. Там розповідалося про дивізію СС Галичина. Полк цієї дивізії, яка перебувала на формуванні, був кинутий проти партизан Ковпака. Газета розповідає про умови формування дивізії. За свідченням учасників тих подій кожному солдату дали аж по 15 набоїв (патронів).

Преса української політичної еміграції в Європі мала певний зв'язок з Україною, тому цю пресу мусимо розглядати в іншому аспекті, ніж пресу української еміграції в Америці в тих часах.

Початок преси української політичної еміграції датується від 1920 р., коли у Відні почали виходити перші часописи емігрантів, бо місто це було їхнім найбільшим скученням після програту у визвольній боротьбі. Незабаром почала виходити преса в таборах інтернованих вояків ЗУНР і УНР в Польщі. Нараховувала вона кільканадцять чисел політичних і самоосвітніх часописів.

Пізніше центр еміграції переноситься до Праги, а частково до Варшави, Берліна, Парижа і до Америки.

До головних пресових органів української політичної еміграції в Європі треба зарахувати: "Воля" (незалежний політично-літературний тижневик за редакцією В. Писнячевського, Відень), "На Переломі" (Відень, ред. О. Олеса), "Нове Слово" (орган Української Народної Партії, ред. З. Кузеля, Берлін), "Українське Слово" (тижневик,

Володимир Кубійович

Меморіальна табличка
Володимир Кубійовичу у Львові

Слово" (щотижневий орган Українських Націоналістів, Париж), "Соціал-Демократ" (орган УПСР за кордоном, Прага), "Український Самостійник" (місячник Центрального союзу Українських Організацій в ЧСР, Прага).

а пізніше щоденник гетьманців за редакцією Кузелі та Д. Дорошенка, Берлін), "Український Прапор" (орган Уряду ЗУНР, Відень, пізніше Берлін, ред. С. Баран, П. Лисяк), "Боротьбу" і "Нову Добу" (Відень, органи соц.-дем. під проводом В. Винниченка), "Борітеся-Поборете" (Відень) і "Соціалістичну Думку" (Прага), органи соціалістів-революціонерів під проводом М. Грушевського, "Українську Трибуну" (незалежний щоденник, зближений до Уряду УНР, за редакцією О. Саліковського (Варшава), пізніше місячник "Трибуну" (Варшава, за редакцією О. Саліковського), "Нову Громаду" (прорадянський часопис за редакцією С. Вітика, Відень), "Нову Україну" (тижневик, пізніше місячник під проводом М. Шаповала і М. Винниченка, Прага), "Тризуб" (тижневик під проводом С. Петлюри, Париж), "Український Статистичний Річник" (Ю. Липа, Л. Лукасевич, Є. Чехович, пізніше В. Кубійович, Л. Лукасевич, Є. Гловінський, Варшава), "За Державність" (орган Військово-Історичного т-ва, Варшава), "Табір" (воєнно-літературний та історичний щоквартальний, Каліш, пізніше Варшава), "Нашу Культуру" (науково-літературний місячник за ред. І. Огієнка, Варшава), "Український Студент" (Прага), пізніше "Український Вісник", "За Незалежність" (місячник Українського Центрального Комітету, Варшава), "Політичний Інформаційний Бюлетень" (місячник, Варшава), "Рідну Мову" (науково-популярний місячник, ред. І. Огієнка, Варшава), "Український Вісник" (щомісячний орган Українського Національного Об'єднання, Берлін), "Українське

ВИДАТНІ СПОНСОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

ЄВГЕН ЧИКАЛЕНКО

У попередніх розділах ми бачили, як національну думку стримував матеріальний фактор, що не дозволяв повністю використовувати інтелектуальний потенціал для видавничої справи. Євген Чикаленко не був журналістом, але був найбільшим в історії української преси її меценатом-видавцем. Крім Чикаленка були й інші видавці українських періодичних видань: лікарі Віктор Піснячевський, Євмен Лукашевич, засновники-видавці тижневика "Воля" у Відні і щоденника "Українська Трибуна" у Варшаві. Історичну заслугу для української преси має Іван Тиктор, засновник і власник цілого видавничого концерну, газети якого зламали байдужість західно-українського села.

Заслуги в справі розбудови української преси у Євгена Чикаленка унікальні. Щоб утримувати газети, платити штрафи, терпіти утиски і репресії він був змушений розпродувати землю, реманент і садиби. Він казав, що "любити Україну треба не до глибини душі, а до глибини своєї кишені". Він запросив до співпраці також українських патріотів-землевласників, з якими стали видавати щоденник "Громадська Думка", який виходив під редакцією Федора Матушевського в співпраці Бориса і Марії Грінченків, Сергія Єфремова, Миколи Левицького і В. Дурдуківського. Існування щоденника було коротке, з 31 грудня 1905 р. до 18 серпня 1906 р., витримавши численні конфіскації і переслідування часопис зовсім припинив своє існування.

Чикаленко негайно взявся за організацію нового видання, яким стала "Українська Думка", і після майже негайного припинення її виходу до створення нового часопису "Рада", яка проіснувала до 1914 р. Її головним редактором був знову Ф. Матушевський (в її останньому році існування Андрій Ніковський), а співробітниками були Симон Петлюра, Василь Королів-Старий, Дмитро Дорошенко, Людмила Старицька-Черняхівська, Борис Грінченко, а з Галичини — Михайло Лозинський. Газета мала вже 4 000 передплатників, але цього було мало, щоб бути самодостатньою. Про те, які він мав перешкоди при створенні цього часопису, Чикаленко розповідає у своєму мемуарному "Щоденнику". Щоденник видало видавництво "Діла" у Львові. Чикаленко фінансував також місячник "Нова Промада" (1906 р.) і дав 1000 крб. на популярний часопис "Селянин".

Чикаленко випустив професійну книжку "Розмови про сільське господарство", яка користувалася успіхом. Він був одним з організаторів української політичної партії на Наддніпрянщині "Українська Демократична Партія" (1904 р.), яка в наступному році перетворилася на "Українську Радикальну Партію" та був одним із засновників "Товариства Українських Поступовців" (ТУП, 1908 р.), з якого після вибуху революції у 1917 р. вийшла ініціатива створення Української Центральної Ради. Він подарував 25 тис. крб. на спорудження Українського Академічного Будинку для незаможних студентів. Після революції повернувся з Фінляндії, де він перебував з 1914 р. до 1917 р., до Києва і поновив видання "Ради", як "Нову Раду", яка виходила до 1919 р. Під кінець січня 1919 р. вїхав до Галичини, де перебував спершу у Станіславі, а після у Славську на Скальчині. На прохання

видавця "Українського Голосу" Дмитра Григолінського переїхав до Перемишля.

Цікаву оцінку діяльності Чикаленка ми знаходимо в книзі С. Чуєва "Український легіон". На стор. 30 читаємо: "Уже после Февральской революции в России русской контрразведке удалось вскрыть многие планы "профессиональных украинцев" и обезвредить их агентуру. Контрразведчиками было замечено, что при обмене военнопленными-инвалидами немцы стали передавать в Россию здоровых людей, в основном уроженцев Малороссии. Проверка установила, что все они засылались для пропаганды национализма и по прибытии в Киев должны были получить инструкции от специальных агентов, группировавшихся возле редакции украинской газеты "Новая Рада", руководимой неким Чикаленко".

На початку 1920 р. Чикаленко переїхав до Варшави, де зустрівся з Симоном Петлюрою. Петлюра допоміг переїхати йому до Відня. Там йому зробили дві операції на шлунку. Згодом він переїхав у Прагу, де жив на допомогу Українського Громадського Комітету. Після третьої операції він помер 20 червня 1929 р. На його прохання тіло було спалено. Урна з його прахом зберігалася у музеї Визвольної Боротьби у Празі. Після перевороту 1948 р., який організував посланник Валерій Зорин, доля урни невідома.

Георгій Михайлович Линтварьов

На цьому можна було б і закінчити розповідь, але історія роду на цьому не припинилася. Син Чикаленка Левко став третім чоловіком Ксенії Георгіївни Линтварьової. Ксенія Георгіївна донька від другого шлюбу Георгія Михайловича Линтварьова. У листі до О. Суворіна від 30 травня 1888 р. А. Чехов писав про Георгія Линтварьова: "... Второй сын — молодой человек, помешанный на том, что Чайковский — гений. Пианист. Мечтает о жизни по Толстому".

Г. М. Линтварьов народився приблизно у 1865 р. Закінчив Харківське реальне училище. У 1890-х роках працював у різних установах Сумського повіту. Двадцять років був губернським гласним. Член І Державної Думи Росії. За поглядами — конституційний демократ. Помер у Харкові між 1941-1943 рр.

Ксенія Георгіївна народилася приблизно у 1909 р. У 1943 р. вийшла до Західної Європи. Мешкала в США, Нью-Йорк, 73 вул. Ще в 2007 р. вона була жива, навіть працювала за комп'ютером. Наша влада збирається поновлювати садибу Линтварьових і хотілося б, щоб архіви Ксенії Георгіївни потрапили до ДАСО.

Левко Євгенович Чикаленко перебував в еміграції в Чехії. Він займався археологією і редагував політичну газету "Тризуб". У 1931 р. за редакцією Левка Чикаленка була видана книжка "Соловецька каторга", де були розповіді тих, кому пощастило втекти до Фінляндії. Після війни він опинився у США в Нью-Йорку, де працював прибиральником у французькому шпиталі. У 1966 він помер. Перепохований у Перешорах. Про стосунки між Ксенією і Левком майже нема ніякої інформації.

ВІДОМОСТІ ПРО ОКРЕМІ УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ

У 1816 р. у Харкові почав виходити перший український журнал "Украинский Вестник". Редакторами цього журналу були: професор Харківського університету Є. Філомафійський, учитель Р. Гонорський та український письменник Г. Квітка-Основ'яненко. Це був літературно-художній, науковий та громадсько-політичний місячний журнал, який видавався коштами української громади, друкуючи іноді статті теж і по-українськи. Журнал подавав відомості про культурне, економічне і політичне життя Слобожанщини і всієї України, з питань мови, літератури, мистецтва. Друкувалися твори Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського, В. Раєвського, а також переклади з Вольтера, Жан-Жака Руссо та інших європейських письменників. Хоча до заснування Харківського університету і мала відношення наша "Попівська Академія", але в цілому він діяв на ідеологічних засадах Російської імперії: православ'я, самодержавства і народності. Вплив університету на суспільство того часу був мізерний, і тому бажаючих передплачувати журнал виявилось не більше 300 чол. Частина примірників розіслали задарма. Не тільки фінансові проблеми, але і цензура призвели до того, що в 1819 р. журнал припинив своє існування.

Твори Г. Квітки-Основ'яненка і П. Гулака-Артемовського, які друкувалися в "УВ" не цікавили міщанство та рештки козацької старшини, яка вже давно деградувала і вірою, і правдою слугувала Російській імперії або чубилася за землю з сусідами.

Не можна сказати, що праця була марною. Паростки українського слова, як ми бачили в попередньому розділі, проявили себе в 1824, 1825, 1831-1833, 1861-1863 рр. коли виходили окремі видання, а з 1882 р. і аж до 1906 р. вже без перерви виходив щомісячний журнал "Киевская Старина". З 21 травня 1906 в Петербурзі почав виходити "Украинский Вестник".

Цей тижневик російською мовою займався питаннями політичного життя України та соціальними вимогами українців. У редакційній статті першого номера читаємо: "У революційному русі, який переживають тепер народи Росії, існують три взаємозв'язані фактори: політичний, соціально-економічний та національний. Вони зв'язані як коріння, стовбур і листя дерева... Демократія і автономія — це наш прапор...". Так починав своє існування в травні 1906 р. цей тижневик з вірою, що Україна може існувати в рамках демократичної Росії, але вже на початку 1907 р. часопис закрили.

Статті, друковані в ньому, належали: професору Д. Багалію, М. Біляшевському, професору С. Бородаєвському, професору Ф. Вовку, В. Гнатюку, Б. Грінченку,

професору М. Грушевському, В. Доманицькому, Д. Дорошенку, С. Ефремову, Л. Жебуньову, П. Житецькому, Б. Костяковському, професору А. Кримському, Д. Марковичу, М. Лозинському, О. Лотоцькому, професору І. Лужицькому, професору Овсяннику-Куликовському, О. Русову, М. Славинському, П. Стеблицькому, І. Франку, П. Чижевському, В. Шемету, І. Шрагу, Ф. Щербині. Свої статті до часопису писали і інші відомі в Росій вчені: професор Бодуен-де-Куртене, С. Венгеров, І. Гревс, Н. Кареев, професор М. Ковалевський, В. Короленко, академік А. Шахматов, Ф. Штейнгель й багато інших.

Як бачимо, це були найкращі інтелектуальні сили на той час, і тому статті мали добрий науковий рівень і охоплювали такі важливі питання: автономія України, земельне питання, національне питання, Україна в державному російському бюджеті, шкільне питання, єврейське питання, ситуація в Росії після революції, промови українських депутатів на засіданнях Державної Думи, засідання української парламентської групи, цікаві кореспонденції з України. З наукових статей заслуговує на увагу "Українці з антропологічного погляду" Ф. Вовка.

Щотижневик "УВ" виходив зошитами розміром 60-70 сторінок. Він був цілком європейським журналом, який виконував завдання, поставлені йому українською громадою Петербурга, яка фінансувала видання.

В той же час (1906 р.) у Відні виходив по-німецьки журнал "Ukrainische Rundschau" за редакцією В. Кушніра, видавцем якого був В. Яворський, член австрійського парламенту. Завдання журналу були подібні до "Українського Вісника" — інформування про Україну та оборона прав нашого народу по обидва боки кордону в Росії і Австро-Угорщині. Цей журнал був продовженням "Ruthenische Revue", Відень (1903-1905) після смерті його редактора Р. Сембратовича. Журнал допомагали видавати: А. Коса, Е. Олесницький, В. Яворський, Ю. Романчик та Є. Левицький. Ще перед тим Р. Сембратович видав та редагував у Відні журнал "X-Strahlen", який був першим періодичним виданням чужою мовою після спроб М. Драгоманова в 70-х роках XIX ст. інформувати світ про Україну.

Також у 1906 р. почала виходити в Києві щоденна газета українською мовою "Тромадська Думка", замість "Тромадського Слова", бо вона не отримала дозволу за свій програмний пункт — обласну автономію. Перший номер "ГД" 31 грудня 1905 р. був конфіскований. Редактором цього часопису був Ф. Матушевський, а видавцем Є. Чикаленко. Газета була органом київської групи Української Демократично-Радикальної партії, але популярна вона була в усіх колах суспільства. Ця газета боронила права української мови в Харківському, Київському, Одеському університетах. Вона постійно піднімала питання самоврядування, основних свобод громадян і обласної автономії. У ділянці економічних питань центральне місце в статтях займало аграрне питання. Багато уваги приділялося національному питанню як загальнодержавному. Це нашло своє відображення в серії статей "Хто ми і чого нам треба?", де показувалася несвідомість національної інтелігенції. Кореспонденції з провінції розповідають про репресії, відгуки села на засідання Державної Думи. Всього вийшло 20 номерів цього часопису.

У серпні 1906 р. почала виходити у Києві щоденна газета "Рада", що була фактично продовженням "Тромадської Думки", бо її редактором теж був

Ф. Матушевський (від 1913 р. — А. Ніковський), а видавцем — Є. Чикаленко. Ця газета проіснувала до Першої світової війни. Співробітниками "Громадської Думки" були члени Старої Київської Громади, частина співробітників "Киевской Старини" та петербурзького "Українського Вісника". Розпочату роботу "Українським Вісником" продовжить у 1912-1917 р. "Украинская Жизнь", щомісячник російською мовою. Виходила вона у Москві. Великий інтерес викликала анкета стосовно відносин Росії і України. У відповідях взяв участь широкий загал населення. В цілому ці погляди не змінилися і до цього часу.

Співробітниками "УЖ" були: Л. Білецький, І. Борковський, Є. Вировий, Л. Василевський, Ф. Вовк, М. Возняк, Е. Голицинський, М. Грушевський, Д. Донцов, В. Дорошенко, Д. Дорошенко, С. Єфремов, М. Залізник, І. Лебединський, О. Лотоцький, К. Михальчук, О. Назарів, С. Петлюра, В. Прокопович, В. Пічета, А. і С. Русови, О. Саликовський, В. Садовський, М. Славинський, М. Сумцов, П. Стебницький, М. Токаревський, М. Туган-Барановський, Г. Хоткевич, А. Шахматов, В. Щербаківський та інші. Після революції 1917 р. "УЖ" перестала виходити і ліквідувала свою редакцію. Навесні 1919 р. в Києві вийшов збірник "Украинская Жизнь" під редакцією О. Саліковського. В передмові відзначалося: "Події останнього часу навіть показали, до якої міри великоруські та зрусифіковані елементи нашого суспільства й досі ще далекі од знайомства з питаннями українського національного життя та од їх розуміння, і це цілком слушно довело редакцію до висновку про доконечну потребу провадити й далі видання в Києві російською мовою..." Окрасою збірника є дві статті талановитого і мужнього С. Єфремова: "Революционный Угрюм-Бурчеев", написана 24 січня 1918 р. під гуркіт канонади, та "Первая жертва". Ці статті і сьогодні не втратили своєї актуальності.

В обласній бібліотеці є відділ з подарованих канадською діаспорою книжок і журналів. Ось перед вами перелік журналів: "Самостійність", "Світання", "Смолоскип", "Соняшник", "Софія", "Сучасне і майбутнє", "Сучасність", "Тема", "Трибуна", "Україна у світі", "Український вісник", "Український історик", "Український історичний журнал", "Український самостійник", "Український сеньйорит", "Український учитель в Канаді", "Філософська думка", "Фенікс", "Журнал молодих", "Шашкевичів край", "Юні друзі", "Журавлик для молоді", "Юнак". Переважна більшість цих журналів існувала на спонсорську допомогу самих українців.

Уродженець слободи Кириківка Охтирського повіту Павло Пилипович Масенко у Канаді у 90-х роках ХХ ст. працював співредактором газети "Новий шлях".

Уродженець м. Ромен Леонід Полтава в повоєнній Німеччині в таборах переселенців разом з Л. Лиманом редагував журнал "Школярки". Він писав поезію, прозу, драматургію, лібрето для опер та оперет. Працював у редакційній колегії з випуску книжки діячів українського театрального мистецтва "Наш театр". Низку поем, а також цикл історичних оповідань "Маленький дзвонар з Конотопу" написав Леонід Полтава для дітей. Цікаві своїм змістом, створені ясною, зрозумілою для юних читачів, мовою, всі ці твори сповнені невичерпної фантазії, часто побудовані на основі народних переказів, подекуди пройняті живим гумором.

ІСТОРІЯ ПРЕСИ НА ТЕРЕНАХ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Складність дослідження цього розділу полягає в бідності архівних матеріалів. Спертися в своєму дослідженні на відомі дореволюційні дослідження друкарської справи я теж не міг, бо замовляти сьогодні ці книжки з російських бібліотек і робити запити на матеріали колишнього архіву Головного управління у справах друку за свої кошти рядового пенсіонера я не можу. Я назву вам тут ті видання минулого і кожен, хто забажає продовжити цю тему, може скористатися порадою. У 1903 р. до 200-річчя друку вийшов "Сборник статей по истории и статистике русской периодической печати 1703-1903 годов".

Статистичні огляди випускав О. Д. Торопов — статистик і бібліофіл, редактор журналу "Книговедение", а з 1907 р. і до 1919 р. — "Книжная летопись". В "Списке повременных изданий", які виходили друком у 1908 р. Торопов показав 1500 періодичних видань хоча офіційна статистика показувала 2028 видань.

У 1911 р. і 1912 р. управляючим конторою газети "Речь" І. В. Вольфсоном були випущені "Адресные справочные книги", "Газетный мир", де на 1910 р. нараховувалося 1817 видань, а на 1912 р. — 2167. (Головне управління давало відповідно 2391 і 2784).

"Справочные книги о печати всей России" випустив у 1907 р. і 1911 р. Д. В. Вальденберг — інспектор друкарень і книжкової торгівлі в Петербурзі. Ці списки вважалися найбільш достовірними.

Не погоджувався з офіційною статистикою і Вл. Розенберг — співробітник "Русских Ведомостей", автор багатьох російських книжок про російську журналістику.

Починаючи з 1908 р. Головне управління у справах друку проводило кожного року виставки друкованої продукції, яка вироблялася в Росії. За результатами виставок складалися статистичні таблиці, де ця продукція аналізувалася за різними параметрами, в тому числі і за термінами існування. Більше 100 років існувало 21 видання, від 10 до 75 років — 630 газет і журналів, на першому році видання щезло 648 видань.

Складність будь-якого історичного дослідження на території області полягає в тому, що область була створена тільки в 1939 р. Для того, щоб правильно визначити, коли з'явилася перша газета на теренах області, треба з'ясувати, що ми маємо на увазі. Коли ми візьмемо за основу Сумський повіт, то це буде одна дата, а коли почнемо вести відлік від губернських газет, то це вже буде інша дата. Не можна подати всю місцеву пресу одним розділом. Я розділив її теж на певні періоди в залежності від значення політичних подій, які проходили на теренах області. Перший період — це дореволюційна преса, другий період — жовтень 1917 р. — кінець 1919 р., третій — з 1920 р. по 1933 р., четвертий — з 1933 р. по 1941 р., п'ятий — з 1941 р. по 1943 р., шостий — з 1943 по 1990 р., сьомий — з 1990 р. і до нашого часу.

ПЕРШИЙ ПЕРІОД ПРЕСИ НА СУМЩИНІ

Зачем в мир новый и прекрасный
Занес я старую печаль?

Сквозь слез гляжу на полдень ясный,
А утра мрачного мне жаль!

І. П. Ключников, Старая печаль

Початок місцевої преси, як вже я наголошував, був пов'язаний з виданням у 1830 р. офіційно затвердженого "Положення про видання офіційних урядових газет в губерніях". Остаточо їх видання оформилося тільки з 1857 р.

На початок місцевої журналістики значний вплив мав Харківський університет, де працювали Філомафітський, Гонорський, Маслович, Гулак-Артемівський, Склабовський, які були духовними "чадами" мовників Римського, Срезневського.

В друкарні Харківського університету були надруковані і твори сумського поміщика Олександра Олександровича Палицина: 1) "Послание к Привете или воспоминание о некоторых русских писателях моего времени" (1807), 2) "Игорь" (стихотворный перевод "Слова о полку Игореве") (1807), 3) "Сады Делиля" (перевод с французского) (1814), 4) "Времена года" — поэма Сен-Ламберта (перевод с французского). Ще раніше були видані: переклад "Нової Елоізи" Ж. Ж. Руссо та деякі інші переклади.

Якщо починати історію місцевої преси від губернських газет, то першою газетою в Харкові, яка з'явилася у 1812 р., був "Еженедельник", видавець університетський книгопродавець Лангнер. Вийшло 12 номерів. Тираж складав 600 примірників. Виходила кожду суботу розміром 1/2 листа або 1/2 газетного листа. Газета друкувала різні поради з економіки, торгівлі, комерції. В газеті вперше були надруковані метеорологічні спостереження магістра Комлишинського по термометру, гігromетру і барометру. Можливо, газету читали і в Сумах.

Друга газета "Харьковские известия" почала виходити з 1817 р. під редагуванням кандидата Вербицького. Виходила вона раз на тиждень на 4 сторінках і мала 4 відділи: 1) внутрішні, 2) місцеві повідомлення, 3) закордонні новини, 4) оголошення. Проіснувала газета два роки (1817-1818), а в 1820 р. поновила вихід як видання Харківського університету. Редакторами газети були: Філомафітський, Куницький, Гулак-Артемівський, Склабовський. Друк її обійшовся в 1,5 тисячі карбованців, а передплата дала 1840 крб. Проіснувала газета 4 роки.

У 1816 р. вийшов перший журнал "Харьковский Демокрит", видавцем якого був колишній студент університету, письменник-байкарь Маслович. Серед авторів журналу ми знаходимо і Палицина. Журнал проіснував тільки півроку.

У 1817 р. професор ветеринарії Харківського університету Пільгер видавав журнал "Украинский домовод".

У 1816-1819 рр. виходив "Украинский вестник". Першими видавцями були Філомафітський, Квітка-Оснoв'яненко і вчитель гімназії Гонорський. Журнал давав багато матеріалів по Україні, розповідав про місцеві заклади, давав місцеву

хроніку. У 1819 р. під час виступів Полтавського театру в Харкові на ярмарку журнал давав рецензії на вистави театру. Серед акторів відзначали Щепкіна, Угарова, Барсова.

У 1838 р. почала видаватися офіційна газета "Харьковские Губернские Ведомости".

Редакторами її були: барон Н. В. Корф (до 1852), Баримов (1853), Толмачов, Градовський (1863-1864), Нельговський (1864-1866), Боровіковський (1869-1879), Войтенко (1872-1873), Устінов (1873-1881). Газета мала два відділи: офіційний і неофіційний. В неофіційному відділі друкувалися повідомлення про різні пригоди, ціни, курс золота, срібла, місцева хроніка, некрологи. Цензурував газету і кожен номер підписував спочатку губернатор, потім старший радник губернського правління і тільки з 22 номера прізвисько віце-губернатора стали друкувати в газеті. Спочатку тираж газети складав 300 примірників, виходила вона раз на тиждень по суботах зошитами по 8-12 сторінок.

З 1847 і по 1855 р. в Харківській, Чернігівській і Полтавській губерніях починався період управління цими губерніями генерал-губернатором генерал-ад'ютантом Сергієм Олександровичем Кокошкіним (1785-1861). Родовід Кокошкіних походить від легендарного касожського князя Редеді, нащадок якого Василь Васильович Глебов, на прізвисько Кокоша, став родоначальником. Крім посади генерал-губернатора, Сергій Олександрович був обер-поліцеймейстером Санкт-Петербурга, а потім генералом від інфантерії і сенатором. Ці невеличкі відомості я віднайшов у словнику Брокгауза.

Кокошкін залишив по собі слід, як губернатор, який навіть у містах губернії порянок. Про його правління губернією писали місцеві газети.

"Харьковские губернские ведомости" в ДАСО є в одному примірнику за 1869 р. Вона має порядковий номер 72 і вийшла 1 липня 1869 р. у вівторок.

Починалася газета з інформації про передплатну ціну, яка на рік складала 6 крб. Оголошення коштували 5 коп. за рядок для приватних осіб і 3 крб. для установ за цілий стовпець (шпальта, колонка). Все це розміщувалося під назвою газети, а далі йшла жирна лінія, після якої власне і починалася сама газета. Перша частина складала офіційну інформацію "Высочайшие повеления", другий розділ сповіщав про дії уряду по імперії. Далі — місцеві новини з повітів, рішення судів, робота судових приставів, дії поліції. В цих розділах вже є та інформація, що стосується теренів нашої області. В газеті сповіщається, що в Тростанці знайшли медаль за службу на Кавказі і розшукують її хазяїна. Друга інформація сповіщає, що сумський слідчий окружного суду розшукує рідню бродяги Карпова з слободи Підгорної. Третя — про продаж садиби сумського гр. Лаврикова за несплату боргу Шосткинському пороховому заводу в сумі 1611 крб. Він обіцяв за ці гроші привезти селітру і не виконав обов'язків. Четверте стосувалося відміни продажу судовим приставом сумського окружного суду по м. Суми, який розташовувався в будинку Логінова, садиби губернського секретаря Василя Линтварьова. Хто хоче більш детально дізнатися про Василя Линтварьова, відсилаю вас до книжки Олександра Козлова "Родовід Линтварьових".

Далі розділ "Внутрішні повідомлення", "Торгові вісті", "Судовий відділ", "Суміш" (Смесь), "Різні повідомлення". Є статті, які не введені ні в який відділ.

Це рецензія на виступ Слов'янського і його хору і стаття про освіту. Стаття про освіту просто вбивча. Вона реально показує рівень освіти і причини, чому селяни не хочуть віддавати своїх дітей до школи. Це низький рівень знань, коли вчать тільки на Псалтирі, це п'янички вчителі, це учні, які читають Псалтир на поминках і самі співаються, волочатся за жінками і т.д. Селяни не хочуть заробити важкою працею кошти віддавати на таку освіту.

Великий відділ оголошень. Ми бачили, що довгий час приватні оголошення не дозволялися. З них ми дізнаємося, що в м. Суми: "Кандидат права Михаил Данилович Журавлёв берет на себя защиту гражданских и уголовных прав. Жительство имеет в г. Сумах, в доме Н. Алчевского", "Продаются крытые дрожки, прочно обювленныя, за сходную цену. Узнать на Екатеринославской ул. в маг. Алчевских", "Продаётся фаетон. О цене узнать на Екатеринославской улице в д. Тарасенко, в чайном магазине Алчевских".

В розділі оголошень надруковано і стан рахунків Харківського торгового банку. Треба добряче знати історію свого краю, щоб за оголошеннями прочитати трохи більше. Купець Кирило Алчевський на той час послав свого сина Олексія торгувати в Харків чаєм, але, мабуть, сплачуючи податок за чайну лавку, він при торгував і транспортними засобами. Це пізніше Олексій відкрив банки і побудує металургійні підприємства. Його брат Микола Алчевський буде в Сумах представником філіалів банків, які відкрив Олексій у Харкові.

В кінці ми дізнаємося, що до випуску газети мали відношення віце-губернатор Подвисоцький, редактор газетного столу Рудаков, редактор газети Іван Боровиковський.

*Роль віце-губернатора і начальника газетного столу — цензура.
Віддрукована в губернській друкарні.*

З 1874 р. газета почала виходити 6 разів на тиждень.

Далі ми розглянемо "Полтавські губернські відомості", №96 від 7 грудня 1877 р. З газети не відомо, коли вона почала друкуватися і скільки разів виходила, бо маємо теж один примірник. Ціна передплати 6 крб. на рік.

Газета починається невеличким переліком всіх матеріалів тут надрукованих. Перший відділ присвячений розпорядженням уряду. В другому відділі надруковані списки присяжних засідателів. Далі ми знайомимося з списком прилюдних торгів майном боржників. Потім ціла сторінка присвячена рекламі на передплату таких газет, як "Вечерняя газета" (ціна 8 крб. на рік), "Кругозор" — щотижневий ілюстрований журнал. Видавець В. П. Ключников (небіж поета І. П. Ключникова), "Новости" (ціна 8 крб. на рік). За нею йшов юридичний відділ. Далі подавався журнал Роменської міської думи за 11 липня 1877 р. Під словом журнал у цій ситуації маються на увазі ті питання, які вона вирішувала на цьому засіданні. Мова йшла про перетворення роменської прогімназії в гімназію.

Закінчувалася вона неофіційною частиною. В кінці сповіщалося, що дозволено цензурую, і все. Нема ні редактора, ні віце-губернатора, ні секретаря. Віддрукована в губернській друкарні.

Третя газета — це "Черниговские губернские ведомости", №45 за 6 листопада (неділя) 1877 р. В ній відразу за назвою в рекламі передплати зазначено, що

газета виходить раз на тиждень. Передплата для приватних осіб з особливими додатками. Передплата приймалася в Губернському правлінні, в міських і повітових поліцейських управліннях. Ціна без додатків 4 крб. Судячи по ціні, можна зробити висновок, що і попередні дві газети виходили раз на тиждень.

З попередніх розділів ми бачили, що газета видавалася в 40-х, 50-х, 60-х і т.д. роках XIX ст.

Як і інші газети, вона починалася з офіційного відділу "Высочайшие повеления". Другий відділ сповіщав про призначення, звільнення, затвердження, переміщення. В цьому розділі ми знаходимо повідомлення про звільнення (відрадження) Кролевецького поліцейського наглядача Черніського для розслідування справ про зловживання на одному зі спиртових заводів. Судовий пристав 2 дільниці Конотопського з'їзду мирових суддів вибиває борги і займається продажем майна боржників. Дали йдуть розділи: "Виклики кредиторів і боржників", "Виклики до торгівлі", "Виклики на продаж", "Список осіб, вибраних в Повітові Земські Зібрання по Конотопу, Глухову і інших містах".

Далі йдуть оголошення, з яких ми дізнаємося, що вартість одного газетного рядка складає 8 коп. Вартість одного окремого номера з додатком складає 20 коп. За розповсюдження окремих від газет оголошень береться плата 1 руб. 50 коп. за 500 примірників.

Редактор Богданов, заступник Іловачевський.

Вице-губернатор Багманов, секретар Данилевич.

Віддрукована в Чернігівській губернській друкарні.

Крім газети "Черниговские губернские ведомости", виходив і журнал "Черниговский земский сборник". У 1867 р. була затверджена програма "Черниговского земского сборника", а у 1869 р. приступили до його випуску під назвою "Черниговский земский сборник". В перший рік було зроблено один випуск. У 1902 р. тираж складав 311 примірників. Більшість його роздавалася безкоштовно. Виходив журнал кожного місяця. Друкувався в Чернігівській губернській друкарні.

В журналі друкувалися повідомлення з території, які пізніше увійдуть до складу Сумської області. У 1909 р. було надруковано повідомлення про Кролевецький ярмарок, де були представлені підприємства з Кролевеця, Конотопу і Глухівська школа рукоділля, Глухівська реміснична школа, Глухівська кошикова майстерня. Знаходимо публікації про стан освіти, медицини, доріг, побудову електричних і телефонних станцій. Подавалися матеріали про життя в селах цих повітів. 5 вересня 1911 р. в м. Чернігові побував цар Микола II. Про ці відвідини друкується репортаж і подається декілька світлин. З цієї нагоди на прийомі в царя були присутні і представники Глухівського, Кролевецького, Конотопського повітових земств.

В журналі ми знаходимо рекламу журналів і газет. Журнали: "Русская школа", "Хлебороб", "Запросы жизни", "Искры жизни", "Всеобщий журнал", "Тихие струны", "Молочное хозяйство и скотоводство", "Народный учитель", "Хуторянин", "Селянский сельскохозяйственный и кооперативный журнал", "Крестьянское дело", "Фельдшерский вестник", "Рациональное удобрение", "Страховое дело", "Крестьянское дело", "Для народного учителя", "Бессарабское

сельское хозяйство", "Свободное воспитание", "Вокруг света", "Мир", "Мирок", "Вестник воспитания", "Трудовая Нева", "Южно-русская сельскохозяйственная газета", "Известия обласной земской переселенческой организации" (Полтава), "Справочный листок птицевода", газета "Голос современника".

Після 1912 р. "Збірників" в ДАСО немає.

Видавався "Журнал засідань Чернігівських Губернських земських зборів" за 1914-1916 рр. З нього ми дізнаємося: про прохання влаштувати залізницю між Глуховом і Путивлем, про 8 бібліотек в Конотопському повіті, про пропозицію офіцерам "вишедшим из строя", опанувати фах вчителя. Друкується статистика цін. До війни життій хліб коштував 3 коп. за фунт, а тепер 5 коп., сажень дров — 35-40 р., а тепер 80 р. Дуже дошкуляє суспільству спекуляція.

У 1880 р. почала виходити харківська газета "Южный край". Видавати газету взявся власник кращої на той час приватної бібліотеки А. А. Йозефович. З самого початку вона стала збитковою, бо бракувало не тільки досвіду, але і суспільство не виявило інтересу до неї. Газета мала прогресивний і реакційний напрямок. Переміг реакційний. Про газету можна судити з її некролога на смерть І. Г. Харитоненка. Заплатили гроші, і вона надрукувала те, що дали. Матеріально газета зміцніла тільки на початку 90-х років XIX ст.

Важко сказати про її безпосередній вплив на формування сумської журналістики.

Певні відомості про наш край ми знаходимо і в Харківській газеті "Утро" за 10 липня 1912 р. Контора газети знаходиться в м. Харкові на Миколаївській площі. Рахунок газета мала в Земельному банку. Коштувала газета 3 коп., видавалася з 1906 р. В рекламному розділі друкуються оголошення про смерть, повідомлення про торговий будинок Назаренка й Ігнатова, сповіщається про гастролі в саду "Тіволі" театру Заньковецької, а в саду Зборів прикажчиків гастролює театр "Акваріум". Вони дають виставу "Муки вбивці", в літньому театрі йде вистава "На бойком месте". Хочу звернути увагу, що і сумський театр Корепанова був побудований в парку "Тіволі".

Більшість оголошень на першій і четвертій сторінках дають лікарі, які лікують венеричні хвороби. Таке враження, що ними хворіє все місто.

З повідомлень, які заслуговують на увагу, варто відмітити наступне: "Начальник Главного управления по делам печати Татищев в ближайшее время предпринимает объезд крупных провинциальных городов с целью личного ознакомления с общей постановкой печатного дела в России". В Петербурзі за друк у номері від 8 липня в газеті "Невская звезда" статей "Снова Лена", "Конституционные слёзы и политические реальности", "Избирательная перспектива и избирательные лозунги" редактор покараний на 500 крб. З м. Москви надійшло повідомлення про арешт №157 газети "Русские ведомости" за статтю "Случай в Эссентукском парке".

З місцевої хроніки ми дізнаємося, що на Газовій вулиці (так в газеті написано) Є. В. Алчевський ранив ножом в руку Г. В. Агєєва. В Алчевського були вкрадені годинник і пальто.

Учні з Охтирського повіту Хухрянської земської школи 6 днів перебували на екскурсії в м. Харкові. 9 липня з Боромлі виїхала група селян на

екскурсію. Вони побували на Полтавській, Іванівській, Сумській дослідних станціях, в Полтавській школі садівництва і городництва і в колишній селянській общині Галайстувк з якої вийшли всі селяни на хутори. Це повідомлення цікаве тим, що історики з СумДУ, педуніверситету в один голос кажуть, що у нас общинного землеволодіння не було. Хто їм це в голову вбив, я не знаю. Переглядаючи архівні справи цього періоду, я знаходив десятки прикладів виходу селян на хутори.

Є в газеті й багато інших повідомлень, але вони не стосуються ні нашого краю, ні нашої теми.

Відносно багатою виявилася і харківська духовна періодична преса. З 1867 р. і по 1884 р. виходили офіційні "Єпархіальні Відомості" по 52 номери на рік. Існував і приватний журнал "Духовний вісник", який видавав професор богослов'я при Харківському університеті Добротворський. Журнал виходив з 1862 р. по травень 1867 р. щомісячно. Всього вийшло 64 книжки в 17 томах. При архієпископі Амвросію при духовній семінарії став видаватися богословський журнал "Віра і розум". До журналу входили і колишні "Єпархіальні відомості" під назвою "Листок для Харківської єпархії". Там теж є відомості про духовне життя на наших теренах. Можна було б зробити по церковній тематиці окремий розділ, але ці видання майже не збереглися.

З 1861 р. почав виходити і "Статистический листок" І. П. Сокальського в форматі 12 зошитів на рік.

З 1870 р. по травень 1872 р. виходив "Стенографический листок" під редакцією Устинова в формі щомісячних книжок.

З 1 липня 1880 р. став виходити "Южнорусский горный листок". Як бачите, мої знахідки є суттєвим доповненням з цього розділу до розділу "Української преси".

В "Харківському календарі" за 1915 р. є відомості про губернську інспекцію у справах друку. Звертає на себе увагу те, що вона була розташована за різними адресами. Офіс інспектора у справах друку Судакова Якова Володимировича знаходився на Каплуновському провулку, №20. Помічник інспектора Симанівський Данило Володимирович займав приміщення на вул. Пушкінській, №78, а інший помічник Личинський Павло Олексійович займав приміщення на Скобелевській площі, №5. Аналогічні процеси відбувалися в Полтавській і Чернігівській губерніях. Особливо спалах кількості газет починається з березня 1917 р. Ви це вже бачили з переліку газет, які збереглися в ДАСО. Особливо багато видається газет соціалістичного напрямку. Основною метою газет є агітація виборців. Як приклад можна навести газету "Голос труда" від 6 червня 1917 р. Коштувала вона 15 коп. Головними темами газети були вибори. Газета агітувала за список №1, до якого належали: соціал-демократи, соціал-революціонери, Бунд і народні соціалісти. Газета була органом губернської Ради робітничих і селянських депутатів.

Безпосередньо сумська журналістика розпочинається з виходу "Сумського листка". У 1895 р. в м. Суми був надрукований "Систематический сборник постановлений Сумских уездных земских собраний с 1865 по 1895 г.". Склали його (М. А.) Городецький, видання Сумського повітового зібрання, друкарня В. П. Радіонова. На стор. 102 в розділі "Издания земства" ми знаходимо:

а) "Сумской Листок"

1871 г.

Журнал Чрезвычайного Земского Собрания 26 сентября.

По выслушивании доклада управы о необходимости иметь газету "Сумской Листок", которая под редакцией секретаря управы выходила бы еженедельно по воскресным дням ценою 3 р. в год без пересылки, собрание Постановило: поручить управе ходатайствовать о разрешении издавать ей недельную газету по программе, предложенной управою.

1872 г.

Журнал Очередного Земского Собрания 31 августа.

Выслушав доклад управы о получении разрешения на издание Сумским Земством газеты "Сумской Листок", собрание Постановило: принять к сведению.

б) Очерк 25-тилетней деятельности Земства.

1889 г.

Журнал Очередного Земского собрания 21 сентября.

По докладу управы собрание Постановило: двадцатипятилетие существования земских учреждений чествовать изданием предложенного управою очерка деятельности Сумского земства за 25 лет, составленного по предоставленной управою программе с сокращениями и изменениями по его усмотрению; поручить управе издать этот очерк к будущему очередному Земскому собранию в количестве не менее 200 экземпляров, на издание же его ассигновать 500 р.

в) Сборник Постановлений Земских Собраний.

1893 г.

Журнал Очередного Земского Собрания 22 сентября.

По заявлению гласного К. Н. Куколь-Яснопольского о необходимости составления Сборника Постановлений Земских Собраний с целью облегчить наведение справок по тем и другим вопросам, обсуждавшимся в заседаниях земских собраний Постановило: поручить управе составить Сборник Постановлений за все периоды деятельности земства, пригласив для этого известное ей лицо и открыть кредит на вознаграждение за труд и отпечатание сборника в сумме 500 руб.

Земская библиотека.

1882 г.

Журнал Очередного Земского Собрания 29 сентября.

Выслушав доклад управы об ассигновании суммы на учреждение при управе библиотеки из необходимых для справок изданий, собрание Постановило: ходатайство управы удовлетворить и учредить при управе библиотеку из необходимых для справок изданий, ассигновать на этот предмет 200 р. (Сумма эта включалась в общую смету расходов и в последующие годы).

Изготовление уездной карты.

1894 г.

Журнал Очередного Земского Собрания.

Выслушав заявление члена управы Н. Н. Ефремова о необходимости

изготовить вновь карту Сумского уезда изданную земством в 1871 г. и распорядную, собрание Постановило: предложение это принять и на отпечатание карты в 300 экземпляров ассигновать 250 руб.

Як бачимо з цих виписок, не тільки газети, а самі земські журнали були важливим джерелом інформації, і для їх зберігання була влаштована бібліотека. Тут треба дати невеличкий коментар стосовно "Сумського Листка". 10 травня 1872 р. було видане свідоцтво: "Свидетельство выдано из Главного управления по делам печати на основании ст. 14 главы II высочайше утвержденного, 6 апреля 1865 года, мнения Государственного Совета в удостоверение того, что согласно 4-7 ст. той же главы Сумской уездной земской управе Министерством Внутренних Дел разрешено издавать в Сумах, с дозволения предварительной цензуры, еженедельное повременное издание под названием "Сумской Листок" по утвержденной программе". В програму "повременного издания входило печатание постановлений и распоряжений правительства по земскому делу, отчеты и известия о деятельности земских учреждений Харьковской губернии, известия из журналов и других актов губернских и уездных земских собраний и управлений губернии".

Надія Подоляка допускає, що газета могла друкуватися в першій друкарні Василя Петровича Радіонова, яка була заснована у 1867 р. і працювала у приватному будинку на вул. Лебединській. Я не відкидаю такої думки, але хочу навести і свою думку. Цензуру на газети проводив віце-губернатор і тому газету ще не надруковану везли до Харкова. Всі офіційні видання друкувалися в губернській друкарні. Більшість розпоряджень і звітів вже була набрана для губернської газети, то навіщо було знову робити всю цю роботу. У віце-губернатора довіра до власної друкарні була більша, але якби газета "Сумський Листок" видавалася в іншій друкарні, тоді ця умова теж потребувала затвердження. На привеликий жаль, газета не збереглася і зробити остаточний висновок неможливо. Справа в тому, що тоді навіть губернські газети видавалися дуже маленьким накладом, а що вже казати за повітову газету. На мій погляд її наклад був не більше 100 примірників і розповсюджувався в основному в місті і у волостях повіту.

Тепер про офіційне свято сумської журналістики. Дата дозволу на видання газети і дата отримання цього дозволу Сумським повітовим земством в часі складає більше трьох місяців. Зрозуміло, що дата отримання цього дозволу стоїть ближче до виходу першого примірника газети. Як правило, чергові сесії повітового земства проходили в кінці кожного місяця. Оприлюднили інформацію про отримання дозволу 31 серпня, тому умовно можна визнати днем Сумської журналістики 24 серпня і святкувати разом зі святом Української незалежності.

За відомостями краєзнавця Токарева, у 1908 р. було поновлено видання "Сумського листка".

Пізніше назва "Листки" переходить на приватні видання. "Листки" були виданнями масового, а іноді бульварного типу преси, більш вільні по тону, сенсаційні, часто довідкові, не користувалися повагою "чистої" публіки. Масово вони почали виникати в 70-80 роках XIX ст. Перші "Листки" виходили в Москві, Петербурзі, Одесі. Репутація цих газет була дуже сумнівна, їх не

сприймали серйозно сучасники, ними не займалися дослідники російської журналістики. Про "Московський листок", який видавав М. І. Пастухов, Володимир Гіларовський у своїй книжці "Москва газетная" писав так: "Безграмотный редактор приучал читать безграмотную свою газету охотнорядца, лавочника, извозчика, трактирного завсегдатая и обывателя, мужика из глухих деревень". Після такої характеристики ловиш себе на думці, що сучасна сумська преса з напівпрофесійним складом редакторів і журналістів, з купою історичних міфів і граматичних помилок, з жаждою до сенсаційності і в розрахунок на потребу такого ж самого читача заробляє собі на існування. Про видавця "Московського листка" Пастухова ходив анекдот. Видавця запитали про напрямки його газети, і він відповів: "Кормимся, ваше благородие, кормимся."

Можна припустити, що "Листки" були, можливо, і в інших повітах майбутньої Сумської області, але підтвердження в архіві я знайшов тільки на сумській та роменській листки.

Якщо визнати основою формування Сумської області Сумський повіт, то можна вважати, що "Сумський Листок" був першою газетою: Перша спроба створити Сумську губернцію відноситься до 1918 р. (газета "Луч" за 30 червня 1918 р.).

В кінці вересня 1903 р. в Конотопі була спроба видати газету "Іскра", але в ніч на 26 вересня друкарня була конфіскована.

Газета "Сумской Голос"

№ 12-й.

вторник,
20 декабря 1905 г.

Сумской Голосъ

№ 12-й
вторник,
20 декабря 1905 г.

Революція 1905 р. дала поштових для подальшого розвитку місцевої преси. Маніфест від 17 жовтня 1905 р. дарував свободу друку. 24 листопада (четвер) 1905 р. вийшов перший номер "Сумського Голосу". Газета видавалася російською мовою. На першій сторінці сповіщалося, що газета буде виходити 3-4 рази на тиждень і надходити виключно в роздрібну торгівлю. З 1 січня 1906 р. планувалося, що газета стане щоденною. Редакційне бюро складало С. Д. Величко, (А. Х.) Єрігов, П. М. Курочкін, А. Ф. Линтварьова, П. М. Линтварьов, М. К. Названов, Ф. П. Сологуб, (Н. Н.) Ткаченко і (Н. П.) Фрей. Контора відкрита для прийому оголошень у робочі дні з 9 години ранку до 5 години вечора. Такса за оголошення перед основним текстом 40 коп., а за текстом — 20 коп. За пропозиції про роботу — половина суми. Ціна номера 5 коп. Рукописи направляти в друкарню І. Й. Альтшулера.

Для більшості читачів прізвища редакційного бюро майже нічого не значать, але ми тут бачимо тих, хто був героями оповідань Чехова і Купріна. В оповіданні Чехова "Іменини" зображені Павло Михайлович Линтварьов і його дружина Антоніна Фоківна Бурлей (Линтварьова).

Олександра Василівна Линтварьова, матір Павла Михайловича, теж любила читати газети і журнали. У листі до О. Суворіна від 30 травня 1888 р. Чехов писав про неї: "... мать старуха, очень добрая, сырая, настрадавшаяся вдоволь

жінщина; читаєт Шопенгауера и ездит каждый день в церковь на акафист; добросовестно штудіруєт каждый номер "Вестника Европы" и "Северного Вестника" и знаєт таких беллетристов, какие мне и во сне не снились..."

У Купріна в оповіданні "Как я был актером" розповідається про одного з Альтшулерів. Пізніше я з'ясував, що це був Арон Альтшулер, власник ювелірного магазину. Родина Альтшулерів була велика і переїхала до Сум з Білорусії з дозволу царя, бо євреям заборонялося вільно обирати місце проживання на Слобожанщині.

Далі на першій сторінці ми бачимо рекламу, і перша з них це реклама "Торгового будинку Й. Д. (Йосип Давидович) Альтшулера з синами". В цьому торговому будинку існували два відділи мануфактури і готового одягу.

Наступна реклама магазину Ільченка. З неї дізнаємося, що він отримав нові книги і серед них "Великий грех" Л. М. Толстого. Також в магазині представлені книжки видавництва "Колокол", "Труд и Воля", "Молот" та ін. Проводиться передплата на повне зібрання творів М. Г. Чернишевського (18 крб.). Прийом передплати на всі твори за цінами редакції.

Пам'ятник І. Є. Туршу
на центральному міському цвинтарі м. Суми

Далі сповіщається, що фабрика І. Є. Туршу реалізує цигарки "Демон" за ціною: 10 шт. — 8 коп., 25 шт. — 15 коп., 100 шт. — 60 коп. Виготовляються вони з турецького тютюну без домішок швари, досить приємного запаху і м'якого смаку.

Далі декілька оголошень мовою оригіналу:

"Правление Сумского Общества Искусства и Литературы извещает своих членов, что в пятницу 25 ноября сего года в помещении Общественного Собрания состоится литературно-музыкальный вечер. Гости входят по записи на одного из членов общества со взносом 25 коп. начало в 8 1/2 (так позначали час)".

"Большая Сумская Гостиница. Ежедневно играет Дамский салонный оркестр под управлением артистов г.г. (господ) Дубецкого и Пермяка при участии солистки цыганки Мани Паниной. Оркестр в роскошных костюмах".

"Кондитерская и булочная Парчинского рекомендует: Петербургские, Московские, Венские, Варшавские булочные изделия. Кофейная — какао, шоколад, кофе, чай, молоко, мозагран, гренадин, мороженое и пирожные разных сортов".

"Молочная Каспировича на Покровской площади, рядом с Земской управой. Молоко, масло, сыр, сметана, кофе, шоколад, какао, чай, фруктовая вода".

Тільки після цього йшов анонс матеріалів, який стосувався аграрних воєн, страйків і подій в Севастополі. Після анонсу проголошувалася заява самої газети: "... Умирающий строй со всеми его явными и тайными приспешниками, состоящими на содержании этого строя, чиновных агентов и кончая привилегированными классами населения, не желающими поступиться своими привилегиями мы объявляем врагами народа и нашим врагом".

Потім йшли вимоги скликання "Учредительного собрания", передача землі до рук народу, розширення прав земського і міського самоуправління, знищення всіх станів, свобода союзів, страйків, страхування.

На другій сторінці друкувалися урядові повідомлення про події в Польщі, захоплення кораблів повсталими матросами на чолі з лейтенантом Шмідтом, заворушення у київському гарнізоні.

Потім йшов репортаж про засідання Сумської Думи та звіт управи, де одним із болючих питань було використання міського санітарного обозу, в який було вкладено 8000 крб., а він не працював. Санітарний стан міста був дуже проблематичним, а за послуги санобозу треба було платити. Населення викидало і вивозило свої відходи в річку Стрілку і Сумку.

Відбувся з'їзд великих землевласників під керівництвом Предводителя дворянства І. Д. Траскіна, а також селянський з'їзд Сумського повіту. Мова йшла на обох з'їздах про землю, але кожен з них бачив вирішення земельного питання по-різному. З інших місцевих подій відзначалися наслідки дуже позитивної ревізії Сумського міського банку після анонімного доносу про безпорядки в банку. Сумчани дуже, люблячи таку форму з'ясування стосунків, як доноси. Навіть "НК" і німецька окупаційна влада зверталися з проханнями не писати доносів.

Болючим питанням було хуліганство. Вдень біля будинку Бирченка був побитий бухгалтер Маркевич, а в повіті в Низах, Руднівці, Хотині бунтували селяни.

Подавалися новини з інших газет про страйк поштово-телеграфних службовців, зменшення вкладів, переказ коштів за кордон.

Другий номер, який вийшов в суботу 26 листопада, мав менше реклами, після якої йшов указ про введення військового стану в Києві і повіті, а далі промова П. М. Мілюкова на організаційному з'їзді Конституційно-Демократичної партії. Також сповіщалося про єврейські погроми в Києві, звільнення з посади генерал-губернатора Сибіру графа Кутайсова за не придушення страйку поштово-телеграфних службовців.

В місцевій хроніці головними подіями були: відмова великих землевласників і селян платити податки до Земства, зібрання в синій школі (назва від кольору форми учнів) Сумської групи російської соціал-демократичної партії, побиття солдата 28 драгунського полку, крадіжки лісу у Визирівці, спалення селянами садиби Ліщинського в Юнаківці, крадіжка коней у селян на лісопромисловому складі. Друкарня Альтшулера шукає наборщиків.

Третій номер подає репортажі з Земських зборів про розтрату коштів Лінтварьовим, згодом звинувачення будуть спростовані, вимоги батьківського комітету і учнів про гідне ставлення вчителів до учнів. Учня 7-го класу Домбровського вигнали за страйк, а учень Грінберг пробував вчинити акт самогубства. Швидше за все це було пов'язане з тими антиєврейськими подіями, які відбувалися в Росії.

Газета друкує вимоги Харківських городових: "Жалование 30 руб., две пары сапог, бесплатное отопление, освещение, вода от города, освобождение от залога, отпуска, бесплатное медицинское обслуживание, не нанимать детей начальства".

Наступне повідомлення цікаве тим, що воно дає іншу оцінку подіям. Ординатор Сумської Земської лікарні (бараку) "госпожа Близнянская доставила

нам лично следующее письмо: "Милостевый государь! Если Вы вздумаете дальше оказывать содействие к распространению печатного органа партии людей, стремящихся погубить Россию, то Сумской комитет сторонников порядка постановил применить следующий способ правосудия: облить ваше лицо серной кислотой. Комитет 1905 г."

Далі йшов припис від редакції: "Госпожа Близнянская заведует Сумским отделением конторы газеты "Начало" дальнейшие комментарии излишни".

Я вважаю за потрібне пояснити, що газету "Начало" редагував П. В. Струве (1870-1944) — політичний діяч, економіст, філософ і публіцист.

Зрозуміло, що до Земства перестали надходити податки, щоб утримувати лікарні і школи коштів не було. Тих, хто виступав проти революції, теж вистачало, а для нас є цікавим те, що в Сумах існували представництва інших газет.

Четвертий номер сповіщав про гастролі в театрі будинку Громадських Зібрань Євеліни Федорівни Дніпрової (актриса харківських театрів, дійсне прізвище Зайцевська). В четвер 1 грудня 1905 р. давали виставу "Бесприданница".

В будинку Копилова щоденно грав Дамський духовий оркестр під орудою пані Дунаєвої.

Далі йшли повідомлення про захист "Союзом захисту свободи" друку проти тимчасових правил від 24 листопада, передовиця "О текущем моменте" за підписом Н. Ф., відповідь Горького на лист одного з дописувачів з м. Суми, повідомлення з інших журналів і газет.

Відбуваються збори торгово-промисловців і профспілок торговців, а студенти створюють свій клуб.

В ці сумні часи якимось дивно виглядало повідомлення про відзначення ювілею громадою с. Рогізного священика Михайла Добрецького.

З кримінальної хроніки ми дізнаємося про крадіжки на Засумській вулиці і про те, що щезла бібліотекар Сумського Громадського Зібрання. Це повідомлення я наведу повністю: "21 ноября не известно куда исчезнувшая работавшая библиотечаршей в Сумском Общественном Собрании Софья Андреевна Муханова. Оставленные ею письма дают некоторый повод предполагать о намерении лишиться себя жизни. Н. А. Муханова убедительно просит всех лиц, видавших где-либо в последние 8 дней её сестру Софью Андреевну об этом дать знать в дом Чикина на Петропавловской улице в её квартире". У 2005, 2006 рр. знаходили не раз на території будинку Громадських Зборів кістки. Тут подати ці історії, за браком місця, я не можу.

П'ятий номер починається з повторення рекламних оголошень. Передовиця за підписом Ф. С. критикує Земські Збори за те, що вони взялися з'ясувати заяву Петрищева, а не займаються питаннями, які вимагають відповіді на питання сьогоднішнього дня. В рубриці "Вести и слухи" йдеться про роль Вітте і Дурново в тих подіях, які відбуваються в Росії. В повідомленнях з Петербурга сповіщають про прихід шведського міноносця на рейд столиці, мобілізацію Австро-Угорської армії.

Велика стаття "Из путевых заметок" присвячена положенню євреїв в Російській імперії. З 5 мільйонів євреїв 4/5 мешкають в 24 губерніях, які складають "черту оседлости". Проживання в селі заборонене, заборонені певні промисли і ремесла, і все це створює велику конкуренцію в малих містах. Ті, хто змушені торгувати в інших місцях, дають великі хабарі поліції.

З інших матеріалів варті уваги: запит доглядача Харківського учбового округу з проханням надіслати протоколи батьківських зборів, відрядження одного ескадрону Новгородського драгунського полку в Білгород, де збунтувався місцевий гарнізон, шкільний звіт, медичний звіт, базарна статистика. В день на одного сумчанина приходиться 0,23 фунта м'яса (двадцять золотників, або близько 80 гр.).

З кримінальних новин — це повідомлення з с. Думовка, з господарства Вейссе, де селяни хотіли побити управляючого Черненка і вимагали повернути штрафи за останні 6 років. Далі йшли повідомлення з усіх кінців Росії про те, як вирішується аграрне питання.

Шостий номер вийшов у вівторок 6 грудня. З розділу реклами ми дізнаємося, що в залі-театрі будинку Громадських Зібрань буде проходити шоста гастроль Евеліни Федорівни Дніпрової. Дається вистава "Іван Мироныч". Вистава в 3-х діях, автор Чириков. Під час антракту буде грати оркестр духової музики. Наступне рекламне оголошення сповіщало: "В самом непродолжительном времени в "Сумском Голосе" будут помещаться телеграммы телеграфных агентств и собственных корреспондентов".

Далі йшли звичайні оголошення: "В доме Копылова ежедневно играет Дамский духовой оркестр под управлением госпожи Дунаевой". "Петербургская курсистка предлагает свои услуги по французскому, немецкому, английскому языках, а также курсы стенографии. Засумка, д. Асмолова, верхний этаж, М. М. Гроденская".

Звертає на себе увагу останнє рекламне оголошення. Сьогодні і після університету не кожен спеціаліст володіє трьома іноземними мовами.

Потім ідуть повідомлення про розправи з пресою в Російській імперії, повідомлення від власного кореспондента з Петербурга про відстрочку на сплату акцизу за цукор, яка мала поступити до першого грудня 1905 р. Сплату перенесли на перше березня 1906 р.

У рубриці "Вести и слухи" мова йде про відправлення золота в Ригу, конфіскацію газет в Петербурзі.

У листі до редакції повідомляється про існування в Сумах чотирьох партій Р.С.Д.Р.П., С.Р., К.Д., К.С. Друкується стаття студента Кайдановського.

З грудня проходили збори сумських друкарів у Засумській школі. Вони постановили відраховувати на користь безробітних товаришів 1% від заробітку.

З інших місцевих новин розповідається про конфлікт між попом з Н. Сироватки Калюжним і селянським союзом. Селяни Н-Сухановки просять вивести війська, тому що вони ведуть мирні переговори про оплату праці. В м. Суми пограбували молочний магазин Каспировича, який був розташований в будинку Ляхова. Грабіжник зламав замки і забрав "верхнее платье рогонду на меху". Будинок Ляхова розташовувався поруч з будинком Земської Управи. Тепер там ресторани (колишній комплекс "Театральний").

В повідомленнях з Росії мова йде про збори торгово-промисловців які просять кредиторів почекати і не вимагати сплати по векселях. Надходять повідомлення про вимоги військових про скликання Установчих Зборів.

Наступні номери 7, 8, 9, 10 відсутні і тому продовжуємо розгляд з 11 номеру.

11 номер вийшов у неділю 18 грудня. В рекламному розділі повідомлялося,

що з 1 січня 1906 р. "Сумський Голос" стає щоденною газетою, яка буде виходити в форматі великих провінційних газет. Головна увага буде приділятися крайовим і місцевим подіям. Газета має своїх кореспондентів у всіх селах повіту. Телеграми від телеграфних агентств і власних кореспондентів. Повідомлення поштою з Петербургу, Москви, Харкова. Передплатна ціна на 3 місяці — 2,50 крб., на 2 міс. — 1,70 крб., на 1 місяць 90 коп. Для земських фельдшерів, повитух, селян — 50 коп. на місяць. Відповідальний редактор — видавець С. Д. Величко. Тут ми вже можемо констатувати, що не редакційне бюро видає газету, а конкретна людина, на яку лягла повна відповідальність. Чому так сталося, впевнено сказати важко.

Оголошення для "Сумського Голоса" приймаються в конторі редакції в хуртовому магазині Г. А. Виховського на Соборній вул. проти магазину Мацька.

Нижче по тексту наступне оголошення: "Для личных объяснений и приёма рукописей редакция открыта от 6-7 часов вечера за исключением воскресенья и праздников. Напечатанные корреспонденции и мелкие статьи не возвращаются и в переписку по поводу их редакция не входит. Редакция убедительно просит для облегчения труда наборщиков писать четко, только по одной строчке листа, оставляя достаточные пробелы между строк. Присылаемые в редакцию статьи и корреспонденции должны быть непременно подписаны с обозначением подробного адреса. Анонимные рукописи не читаются. По желанию авторов статьи могут печататься в газете без подписи. Лица желающие, чтобы их напечатали без изменения должны это оговорить. Рукописи покорнейше просят адресовать на имя редакционного бюро (г. Сумы, ул. Лебединская, типография Альштулера)."

Серед інших оголошень сповіщається про продаж дров: "Дрова рубленные сухие, твердой породы с доставкой на дом 14 коп. за пуд на лесном складе П. В. Кононенко". Скільки цих пудів треба було на зиму важко сказати, але, мабуть, на ті заробітки теж було купити важкувато.

Газета сповіщає, що 18 грудня арештовано А. П. Щербака. В місті війська поранили декількох чоловік і пом'яли кінцями жінок.

Далі йде оцінка сумської освіти і діяльності директорів Штрик і Грицай. Містом ширяться чутки про введення в місті військового стану.

Телеграми з інших міст теж сповіщають про революційні події. В Москві в училищі Фідлера відбувся бій між революціонерами і військом. По виборах в Державну Думу видаються "главнейшие пункты указа о дополнениях". В Києві страйк залізничників. На Бібіковському бульварі в Києві заарештовано 38 чол., а на Андріївському узвозі знайшли фабрику бомб. В Києві захоплено дві друкарні з революційною літературою. В Брест-Литовську страйки, заарештовано керівника місцевого Бунду.

В огляді газет і журналів редактор провідною думкою вважає об'єднання всіх партій.

В розділі місцевих новин газета друкує рішення об'єднаного комітету партій, який радить не принижувати гідність війська, не йти на провокації. На Павлівському заводі клепакою поранило робітника, але і раніше траплялися такі випадки, хоча адміністрація на них не реагує. В економії Строганових ввели щотижневу оплату за вивіз цукрового буряка.

Наступна інформація для нас являє певний інтерес. Мова йде про м'ясні

різниці. Повністю привести заяву м'ясоторговців неможливо, бо вона в верхній частині пошкоджена: "Три года построены новые ряды (1902 г.), красивые на вид с разными архитектурными фентилюшками, но зато с сыростью, с сквозным проходом торгового помещения (далі обірвано)... В имеющиеся дыры может пролезть только собака... Прежде были ряды деревянные, просторной русской работы, но зато просторные совершенно отдаленные друг от друга, где каждый торговец чувствовал себя полным хозяином. Ряды стояли в центре базара, теперь мы видим тесноту и какие-то двери вместо проходов, и за все эти удобства торговцы обязаны платить такую высокую цену, что по их словам затраты города на постройку почти окупились. Ведь окупил их не торговец, а обыватель, который должен уплачивать за живой продукт, и за тушу, и наконец за часть туши. (Мабуть, мова йде про те, що тут різали худобу і рубали на частини, за кожну послугу треба багато платити.) Говоря просто, господа городские деятели, это оказывается сдиранием трех шкур с одного вола. Конечно в принципе двойных окладов (мова йде про те, що міські чиновники отримували подвійну зарплатню) это не удивительно, но обывателю больно, как материально, так и нравственно. Пора вам деятели дать ответ".

З санітарної точки зору живу худобу, яку приводили до різниць, щоб зарізати було легше контролювати на захворювання. Друге, на що слід звернути увагу, це те, що міська влада мала багато об'єктів власності, з яких мала прибуток до бюджету міста, а не розпродувала об'єкти комунальної власності, як вони зараз називаються, і як це робить сучасна влада.

На вчительський з'їзд до Москви відправили делегатів (Н. П.) Скрипникова, (Г. Н.) Базавлука, Рибасова, (Е. В.) Дем'яненка.

Закінчується газета оголошеннями. Магазин В. С. Столбіна рекламує вина і гастрономічні товари. Військовий і цивільний кравець з Одеси Соболев виготовляє костюми за 24 год. Працює він в будинку Терновцева на вул. Воскресенській.

12 номер вийшов 20 грудня. Як завжди, йде спочатку реклама, а за нею дається огляд подій і телеграм.

Знову підіймається в статті "Тимназист от гимназистов" питання освіти. Висуваються вимоги звільнити заарештованих політиків Щербака, Рейзиха. Пан Недригайлов вимагав від помічника справника Крижанівського відремонтувати двері, які видала при арешті Щербака. Як це не дивно, але Крижанівський полагодив двері. Місцева адміністрація просила Харківську владу до двох сотень козаків, які вже були в місті, прислати ще дві сотні й артилерію. Обмежили роботу винних лавок. Тепер вони працювали у вівторок, четвер, суботу. Це призвело до зростання викурки самогону. На базарі вільно торгували самогоном. Як тільки поліція затримувала самогонника і складала протокол про конфіскацію, то сразу з'являлося багато людей, які не давали поліції забрати оковиту.

Сповідчається про конфіскацію другого номера "Крестьянской газеты", яку випускав Щербак.

З кримінальних подій наводиться факт спалення Григорія Казбана, який працював на Павловському заводі, часто проявляв буйство і непокору, знущався над родиною.

В повідомленні з Німеччини мова йде про те, що суд в Глейвіці засудив до

ув'язнення на півтора року підприємця за те, що в маслі виявилось 28% води. Ось би де повчитися нашій санстанції і нашій конторі Держстандартів. Газета "Сумський голос" теж запитує: "А у нас?".

Наступила доба реакції і, мабуть, до 1912 р. інших газет не було, крім офіційного "Сумського Листка" вихід якого поновили у 1908 р.

Як додаток до характеристики газети треба зробити невеличкі доповнення. Сумська революційна група налічувала 71 чоловік. Її керівниками були: Степанов — контролер Сумсько-Белгородської залізниці, Геттлер — син годинникаря, що заробляв собі кошти репетиторством, Гаврилович — кресляр і репетитор. Члени групи: Кузнецов, Вахтін, Педос, Шаповалов, Кубишка, Бараненко займалися розповсюдженням газет: "Іскра", "Южный Рабочий", "Красное Знамя" і прокламацій: "Сон под первое Мая", "Взятие Бастилии", "Женщина-работница", "Дурные настроения", "Ничего с нами не поделаешь". Деяко з цих прокламацій було передруковано в друкарні Альтшулера, а в 1907 р. в його друкарні знайшла поліція листівки. В той же час офіційні і реакційні газети затримувалися земською поштою і знищувалися. Серед них були: "Друг", "Киевлянин", "Харьковские Губернские Ведомости", "Жало". Проти революціонерів діяв "Союз русского народа" і філія організації Михайла Архангела, яка розповсюджувала релігійні газети і літературу.

Заборона на видання "Сумського голосу" була прийнята Тимчасовим Генерал-Губернатором м. Сум генерал-майором Зінкевичем.

22 квітня 1906 р. В Харківській судовій палаті будуть розглядати справу дворянина Франца Павловича Соллогуба, 60 років, визнаного винним в тому, що був членом редакційного бюро газети "Сумской голос", яка розповсюджувалася через роздріб, за домовленістю з іншими особами (до справи залучені дворяни С. Д. Величко, М. П. Фрей, Є. І. Семейкін, М. М. Ткаченко, П. М. та А. Ф. Лінтварьови, М. А. Городенський) надрукував і поширив в №9 цієї газети, від 14 грудня 1905 р., статтю, а в №10 від 16 грудня 1905 р. телеграму від 12 грудня з Москви від Комітету М.К.В.З. дороги, з відозвою знищення існуючого державного і громадського ладу і військового повстання. Засудили його до року в'язниці.

"Крестьянская газета"

Крестьянская Газета

Выходит в город Сумы, 3 раза в неделю.

ГОЛУБ ПИДАДІЯ ЦЕРВЬИ

Среда 14 декабря 1905 г.

№ 1-я.

Виконуючий обов'язки справника в м. Суми доповідав Харківському губернатору, що головним організатором всіх протиправних мітингів був відставний прапорщик Антон Петрович Щербаков (Щербак). Аграрний рух на Сумщині був досить активний, бо великі благодійники Терещенки і Харитоненки скупили землі дворян і селян. Земельні наділи були дуже маленькі і вижити з них було вже неможливо. Щербаком була сформована бойова дружина. 18 грудня повинні були пройти в Сумах збори представників селян з 25 повітів. 14 грудня Щербак на ім'я губернатора подав заяву

про дозвіл на видання газети. В заяві Щербак вказав, що буде друкувати статті з питань самоуправління, робітничого руху, профспілкового руху, про потреби робітничого люду, присуди сільських товариств, місцеву хроніку, питання читачів і відповіді редакції.

28 Драгунський полк на Сумський повіт мав тільки півтора ескадрони, а решта була в м. Суми за виключенням одного ескадрона, який перевели до Белгорода, і виданню газети протидіяти було важко.

Другий номер не вийшов, бо був заарештований. Редактором-видавцем був: Антон Петрович Щербак, а редактором Михайло Миколайович Сердюк.

Антон Петрович Щербак

“Сумская газета”

Після закриття газет “Сумской голос” і “Крестьянская газета” член редакції “Сумського голосу” дворянин Сергій Дмитрович Величко 23 грудня 1905 р. звернувся до Харківського губернатора із заявою про видання “Сумской газеты”. Газета мусила виходити російською мовою за такою програмою: урядові повідомлення, повідомлення власних кореспондентів, керівні статті з питань внутрішньої і зовнішньої політики та фінансових, економічних і громадських питань, земські і міські справи, судова хроніка, театр і музика, бібліографія, довідковий відділ, оголошення.

С. Д. Величко просив дозвіл на газету. В повідомленні пристава м. Сум вказувалося, що С. Д. Величко має 29 років, під судом і слідством не був, але він звільнений з посади члена Сумської повітової земської управи за ліберальні погляди і політичну неблагонадійність. Дозвіл на газету не дали.

Газета “Сумская речь”

З доповідної Сумського повітового справника Харківському губернатору від 28 травня 1906 р.

“Его Превосходительству
Господину Харьковскому Губернатору
Рапорт

28 мая 1906 г. №4226 г. Сумы

М.В.Д. Сум. Уезд. Исправника

Вашим Превосходительством разрешено мещанину Александру Парфентьевичу Борозде издавать в г. Сумах под его личной ответственностью и редакторством ежедневную газету под названием “Сумская речь”, при условии печатания ее в типографии Радионова, между тем как Борозда сам по себе человек не получивший почти никакого образования, имущественного ценза никакого не имеет, служил в Сумской земской управе помощником бухгалтера, но за политическую неблагонадёжность уволен от службы, вообще не внушает

к себе доверія і в изданні газети являється тільки підставним лицом, так як фактично видавцями цієї газети будуть члени редакційного бюро воспрещеної газети "Сумської голос" імяя во главе устраниеного от должности члена земской управы С. Д. Величко, которые, выпуская означенную газету в ограниченном количестве, выпускали огромное количество прокламаций преступного характера, кроме того, в действительности типография Радионова не существует, а эта типография перешла в собственность купеческого сына Исаака Альтшулера, последний её отдал в полное распоряжение упомянутого бюро, но по распоряжению Предместника Вашего Превосходительства типография мною запечатана. В данное время Альтшулер вновь передаёт типографию Радионову с тем, чтобы последний передал её еврею Моисею Когану, на самом деле эта типография будет во власти Величко и его сотрудников.

Из всего вышеизложенного мною, Ваше Превосходительство, извольте усмотреть, что изданием в Сумах газеты "Сумская речь" преследуются цели возбуждения умов населения как в городе, так и в уезде, также тайная противоправительственная пропаганда. Если и теперь мне, за неимением надлежащей тайной агентуры, чрезвычайно трудно бороться с пропагандой, то при существовании в гор. Сумах газеты, направление которой будет несомненно противоправительственное, положение вещей значительно ухудшится и пропаганда газетой будет вестись уже открыто, встречая полное сочувствие в массе населения. Воздержавшись вручением Борозде разрешительного свидетельства, считаю долгом об изложенном донести на благоусмотрение Вашему Превосходительству.

Уездный исправник /Подпись/

ДАХО, ф. 3. Оп. 283. Спр. 689. Арк. 17.

Документ взятый з книжки Н. С. Подоляки "Історія видавничої справи Сумщини"

Газета не отримас дозволу на видання. 5 вересня в Головне управління у справах друку від губернатора буде направлено повідомлення, що дозвіл на видання газети залишено в канцелярії.

"Сумской листок" за 1908 р.

СУМСКОЙ ЛИСТОКЪ

Сумы. Выпускается 1 июля 1908

Це була щоденна політико-громадська, економічна і літературна газета. Вийшло всього 144 номери. Редактор-видавець (А. А.) Овчаренко. Коштувала газета 4 коп. Після назви йшло повідомлення про передплатну на 1908 р., ціну і "такса" за оголошення. З правого боку повідомлення від редакції, а знизу була реклама "Земледельческих орудий, кефиру и зубного врача Г. Е. Гольдштейн". Перший номер вийшов у неділю 1 червня 1908 р., а останній 25 грудня 1908 р. Друкувалася газета в "електро-печатне" (А. Е.) Чорнобривченка.

Газета в ДАСО відсутня.

Відомості про газети і журнали навчальних закладів

У революційні події 1905 р. були втягнуті й навчальні заклади. Учні теж хотіли висловлювати свої думки. Є відомості про видання рукописних і частково друкованих журналів в Олександрівській гімназії, в приватній чоловічій гімназії, першій і другій жіночій гімназіях. В Олександрівській гімназії виходило два таких видання. 15 і 21 січня 1906 р. вийшло по одному номеру журналів "Вперед" і "Журнал для учащихся". Скільки було видруковано на гектографі примірників сказати важко, але коли начальство гімназії зайнялося розслідуванням справи, учні спалили 120 примірників. У видавництві журналу брали участь учні: 7-го класу — Константинов, Липенський і Ткаченко; 6-го класу — Басов, Вацура, Дегтярь, Мехмандаров, Рогозін, Соловійов (в іншому джерелі — Соловей). Метою видання було зібрати з їх продажу кошти для допомоги бідним учням. 20 березня педагогічна рада гімназії посадила учнів під арешт на 16-24 години в залежності від ступеня участі у виданні журналу. Журнали "Александровець" і "Классик" були рукописні, легальні, під контролем начальства гімназії, і з ними неприємностей не було.

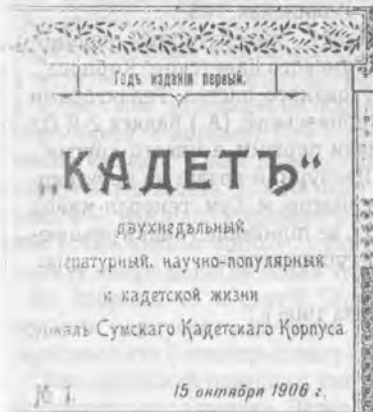
В реальному училищі видавався рукописний журнал "Свет". Позначений він був як літературно-художній. Перший номер вийшов 2 грудня 1914 р. Журнал був ілюстрований малюнками.

В Охтирській чоловічій гімназії видавався журнал "Школьный луч".

В більшості випадків ці журнали не збереглися і розповісти про них неможливо.

В книжці "Сумщина в іменах" за 2003 р. на стор. 122 Надія Подоляка знайшла відомості про літературно-художній журнал Путивльської прогімназії "Мыльный пузырь".

Журнал "Кадет"

Какое чувство есть священнее любви?

Какое чувство может с ней сравниться?

А между тем, как сильно ни люби,

У нас всегда над ней готовы посмеяться.

Кадет 5 класса М. Г.

Прикладом журналу навчального закладу можна вважати журнал Сумського кадетського корпусу. Він виходив у 1906-1907 рр. та 1909-1910 рр. Дату виходу журналу знаходять в самому журналі. Є дослідники, що стверджують, що журнал виходив і в 1917 р., бо в когось є примірник за 1917 р. З цими людьми важко розмовляти, бо вони мають певні красномовні матеріали і дуже ними хизуються, або роблять їх предметом торгівлі. Можна

було б оприлюднити їх імена, але вони того не варті.

Є відомості і про рукописний журнал кадетів, який вони випустили після революції в Аргентині. Він надрукований на друкарській машинці. Це в основному спомини про роки навчання в корпусі, але він має багато неточностей. Ці спомини оформлені на зразок журналу, який виходив в м. Суми. За іншими відомостями, колишній кадет-екстерн Кр(а)емер в Нью-Йорку на початку 50-х років ХХ ст. випустив спомини колишніх кадетів, які на той час мешкали в різних країнах. Архівного підтвердження всі ці відомості не мають.

Мабуть, першим подібним журналом можна вважати "Праздное время в пользу употребленное". Видавався цей журнал в СПб (1754-1760) вихованцями гуртка шляхетного кадетського корпусу. Друкувався журнал при корпусі. В ньому друкувалися літературні, наукові, практичні статті.

Офіційні журнали для вихованців військових закладів виходили в Росії в 50-х роках ХІХ ст. Вище я вже називав вам "Журнал для чтения воспитаниками военно-учебных заведений". Цей журнал є в ДАСО. Згодом поновлюються рукописні видання самих вихованців учбових закладів.

Журнал сумських кадетів був одним з тих, які виходили в системі військової освіти. Є дослідники які називають їх кількість — 14, але остаточно сказати важко, бо як ви переконалися з попередніх розділів, офіційні відомості за документами завжди мали розходження з реально існуючою кількістю видань. Тим більше, що мову про кількість видань можна вести тільки відносно якогось конкретного року, а не загалом.

Як приклади можна навести назви подібних журналів і місце видання: "Александровец" (Москва, 1905-1910), "Донец" (Новочеркаск, 1906-1917), "Досуги константиновцев" (СПб, 1905-1913), "Кадетский досуг" (СПб, 1905-1913), "Первый труд" (Симбирск, 1906-1912).

На титульній сторінці журналу Сумського кадетського корпусу, який вийшов 15 жовтня 1906 р. читаємо: "Кадет" — двухнедельный литературный, научно-популярный и кадетской жизни журнал Сумского Кадетского Корпуса". "Печатается с разрешения Директора Корпуса". "На правах рукописи". "Сумы. Типо-литография К. М. Пашкова. Ильинская. №3".

На журналі за вересень 1907 р. позначено "Кадет" — литературный, научно-популярный и кадетской жизни сборник кадет Сумского Кадетского Корпуса". Журнал був за форматом розміром одного друкованого листка. Редакторами журналу в різні роки були: О. І. Дяченко, В. Чернявський, (А.) Валяев 2-й (їх було два кадети на одне прізвище і одного звали першим, а іншого другим), (А.) Богоявленський, Бересневич, Муромцев. Цензурний дозвіл на друк перших номерів давав тимчасовий Генерал-Губернатор м. Сум генерал-майор Зінкевич. Тоді існувала така традиція, що в міста, де піднімали голову революціонери, ставили на владу тимчасових генерал-губернаторів.

Оглавление №1-го (номера за 1906 г.).

1. Серенада. В.
2. Астроном. Кот-Мурлыка.
3. Явление Господа Илье 2 А. Б.
4. За Христа. В.
5. Осень. В. Чернявский.

6. Ночь и утро в степи. Кот-Мурлыка.
7. Вечер. В.
8. На разъезде. Р.
9. Н. М. Карамзин. А. Валяев П.
10. Кровь. А. Валяева П.
11. Кадетская жизнь.
12. От редакции.
13. Библиография. А. Волгин — "Об армии", А. Валяева П.-го.
14. Смесь.
15. Объявление.

В журналі друкуються умови за яких стаття може бути надрукована. "Все рукописи, по возможности должны быть чётко написаны на одной стороне листа. При каждой должно быть имя автора, хотя бы он и желал скрыть свое имя в печати. Фамилия автора храниться в строгой тайне.

Рукописи принимает ежедневно: в 1-й роте редактор кадет I класса Дяченко; во 2-й роте кадет V класса Валяев П.

Цена номера в продаже 10 коп.

Адрес редакции: Суми Харьковской губернии, кадетский корпус, кадету 1-й роты А. Дяченко".

Основною метою видання журналу було згуртування кадетів і їх приємне дозвілля з журналом. Як видно зі змісту, перевага надавалася літературній творчості кадетів.

На сторінці 12 в статті "Школьные журналы" редактора Дяченка подається аналіз шкільних рукописних журналів у Франції, Бельгії, Німеччині і США. Що стосується російських журналів, то редакція наголошує: "Развитие русских журналов началось сравнительно недавно. Медленно поднимается кадетское общество. После долгой спячки оно делает неверные шаги и не знает, за что приняться. Старые традиции отброшены за негодностью, а новых нет... старое товарищество уничтожено и вот за выработку нового принялся журнал "Кадетский досуг", редактор его в номере 1-м пишет: "Журнал может открыть читателям новый мир юношеской поэзии, дать выход мыслям, сложившимся в корпусе, открыть незатронутые дарования... Кроме того журнал поможет в дружеском объединении кадет уничтожить отжившие традиции предшественников и поможет нам понять смысл истинного товарищества". Лучшее нельзя сказать, и нам остается только присоединиться к прекрасным словам кадеты Карамышева. Нам не надо уничтожать никаких традиций — наш корпус новый — нам надо выработать традиции, достойные Сумского корпуса и прочно установить истинные дружеские отношения. Будем надеяться, что журнал окажет малую долю пользы в этой работе".

На сторінці 13 в статті "Дни 26-28 сентября" розповідається про святкування корпусного свята на честь Іоанна Богослова, в день ангела Івана Герасимовича (мова оригіналу).

"Как корпусной праздник, так и проводы нашего старого директора, надолго останутся у нас в памяти. Перед 26 разнёсся слух, что в корпус собирается приехать бывший директор корпуса Г.-М. (генерал-майор) Л. І. Кублицкий-Плотух, ныне директор Владимирского Кадетского корпуса. 1 рота просила повести их

встречать прежнего директора, но так как наверное не было известно когда он прибудет, и кроме того, было получено директором корпуса письмо, в котором Кублицкий писал, что он болен, то директор корпуса отсоветовал идти встречать на вокзал. Неожидано 25 сентября после 4 урока стало известно, что приехал бывший директор корпуса. Во время обеда появился Кублицкий с директором корпуса, сердечно поздоровался с ротами и стал обходить первую роту, узнавая кадет и спрашивая их об учении, поведении и т.д. Для каждого у него было ласковое и приветливое слово. В 6 часов началась панахида по Ивану Герасимовичу Харитоненко и всем усопшим чинам корпуса и кадетам. На панахиду приехал Павел Иванович Харитоненко и городской голова Золотарёв.

26 сентября подъём сыграл духовой оркестр. Кадеты встали в повышенном праздничном настроении, и первыми покачали дежурных воспитателей. В 10 часов началась литургия, на которой присутствовал генерал-губернатор г. Сумъ Г.-М. Зинкевич, командиры и офицеры 28 Новгородского драгунского полка и стоящего в городе батальона Пензенского пехотного полка, а также представители правительственных и городских учреждений. Перед молебном священник корпуса о. Виноградов сказал слово на тему: "Дети любите друг друга". После литургии состоялся парад. Командовал парадом командир строевой роты полковник Храповицкий, а принимал парад как старший в чине, Г.-М. (генерал-майор) Кублицкий. Поздоровавшись и поздравив кадет с праздником, Г.-М. Кублицкий провозгласил "ура" за здоровье Государя Императора, которое было дружно подхвачено и исполнено под звуки народного гимна. Затем генерал-губернатор сказал Г.-М. Кублицкому, что ему, как бывшему директору корпуса, будет приятно услышать хороший отзыв о кадетях бывшего его корпуса. "Всегда, когда я видел кадет Вашего корпуса, сказал он, они были исправны, молодежки отдавали честь и держали себя прилично". После этого директором корпуса генералом Саранчовым были вызваны кадеты, произведенные в вице-унтер-офицеры".

Розділ бібліографія був присвячений аналізу брошури Щерби "Истории народного образования".

Розділ "Смесь" розповідає про історію "Железной маски". Мова йде про розправу Людовика XIV над г. де Бюлондом, за те що він зняв облогу фортеці Копі. Де Бюлонда посадили до фортеці й примусили носити залізну маску.

В розділі "Шарада" запропоновано розгадати слово. "Мой первый слог — буква русского алфавита, служащая союзом; второй — сила еще сравнительно недавно открытая, приносящая огромную пользу человечеству; третий — веселое времяпрепровождение на балах, а целое — имя великого народа в Греции, употребляющееся и теперь в применении к людям".

1907 р. був для корпусу знаменний тим, що відбувся перший випуск кадетів. В "Приказе по Сумському кадетському корпусу" від 1-го червня 1907 р. №197 повідомляється:

"Сегодня осчастливлен получением телеграммы Августейшего Главного начальника Военно-учебных заведений следующего содержания: "Сердечно тронут приветом дорогих моих детей Сумцев первого выпуска. От всей души желаю им с Божьей помощью вступить в новую жизнь, отдаться исполнению высокого воинского долга, сперва в прилежном и добросовестном учении,

позднее в верной и нелицемерной службе, создавая добрую славу воспитавшему их родному корпусу". *Константин*

Приведенная телеграма получена в ответ на следующую телеграму, отправленную мною Его Императорскому Высочеству по просьбе кадет 1-го выпуска:

"Покидая родной корпус кадети 1-го выпуска Сумского корпуса просят меня выразить их чувства глубочайшей преданности и любви к Вашему Императорскому Высочеству и готовность с честью нести дальше службу Царю и родине" (зверніть увагу "Цар" — з великої букви, а Батьківщина — з маленької)".

*Подписал: Директор корпуса генерал-майор Саранчов.
С подлинным верно: Секретарь Смирнов.*

У журнали за 1907 рік надрукований "Приказ по Сумскому кадетскому корпусу" від 27 червня 1907 р. за номером 218, згідно з яким розпорядженням Головного Управління військово-навчальних закладів сумські кадети перевелися до військових училищ. Серед цих училищ такі: Миколаївське інженерне, Михайлівське артилерійське, Миколаївське і Єлизаветградське кіннотне, Павлівське, Олександрівське, Київське.

Після зарахування до училищ у відпустку до Сум приїжджали вже юнкери. Кадети з великим інтересом зустрічали своїх колишніх товаришів.

У цьому номері ми знаходимо прізвища учителів: історії В. А. Панкова, історії і російської мови капітана Н. С. Данилова, малювання М. И. Зинов'єва і Євламцева, законознавства Пилкина і Троцького.

Особливої уваги надавалося формуванню у кадетів культури читання. Читання повинне було мати певну систему і спиратися на програму "Товариства поширення наукових знань". Це повинні були бути книжки російських класиків. Зрозуміло, що їх завжди можна було взяти в бібліотеці корпусу, але мода була на Ф. Купера. Той з кадетів, хто вже читав Ф. Купера розповідав іншим, демонструючи свою обізнаність.

Основною думкою було, те, що "никакое преподавание не в состоянии дать все, что требуется образованному человеку". Друкуються враження кадетів від перегляду вистав трупи М. Кропивницького, яка гастролювала в Сумах. У 1907 р. сумськими аматорами була поставлена вистава Кропивницького "Невільник". До корпусного свята кадети 1-ї роти готували виставу "Борис Годунов".

У 1908-1909 рр. під керівництвом диригента оркестру Марш-Маршада в корпусі була поставлена опера "Аскольдова могила" О. Верстовського та "Жизнь за царя" (Іван Сусанін) М. Глінки за участю створеного аматорами симфонічного оркестру.

Друкуються краєзнавчі матеріали про благодійників Харитоненків і Суханових, але ніхто не дав аналізу того, як вони отримали ці гроші, скільки благодійники витратили коштів на свої родини, розваги, а скільки повернули людям, при цьому забувають, що за свою благодійність вони отримували не тільки нагороди, але і суттєві податкові пільги на вкладені в благодійність кошти. Тільки родина Харитоненків була чомусь хронічним боржником до місцевого бюджету. Бажаючих перевірити я відсилаю до "Окладних книжок". Ці спотворені міфи благополучно дожили до наших днів і тиражуються тими, хто сьогодні обдирає Україну.

На перший погляд, статті в журналі всі монархістського напрямку, але між рядками можна прочитати і про нелегку долю кадетів та їх матеріальні статки, про те, що ніякі благодійники не можуть вирішити проблеми, які породжує суспільний лад.

На мій погляд, заслуговує на увагу стаття “Военная корпорация имеет свои обычаи и законы” і тому я подам її:

“30 мая нынешнего года наконец состоялся первый выпуск кадет нашего корпуса в военные училища. С этого времени армия и училища будут непрерывно пополняться кадетами Сумского корпуса. И тут надо особенно пожелать, чтобы дружеская связь между бывшими кадетами не ослабевала, а была такой же, как и в корпусе, чтобы никто с упрёком не мог сказать кадету Сумского корпуса, что он покинул товарища в беде — в несчастьи его не узнал.

Но кроме личной денежной помощи, всегда делающей мало в силу недостатка средств, нужна ещё нравственная поддержка погибающим, одобрение их дружеским советом.

Пусть каждый помнит старинную кадетскую поговорку, выражающую наш долг: — Товарищ погибает — спаси; нуждается — помоги!

А неудачников в жизни бывает много по тем или другим причинам; не всем жизнь улыбается, иным она кажется несчастьем, иных она заставляет плакать...

Конечно всего этого можно избежать, но иногда бывают такие случаи, которых и при горячем желании нельзя избежать — настолько они сильны; одному нельзя избавиться от них.

И вот образуются общества взаимопомощи; есть они и в других корпусах, есть и у нас. Главная сила их — деньги.

Так они ими помагают. Цель их уже знают кадеты нашего корпуса; в нашей же статье мы только напомним, чтобы не забывали того общества, которое, быть может, и кого-нибудь из нас через несколько лет избавит от гибели.

Помогайте ему чем можете. Большего от вас и не требуется: тут каждая копейка, пожертвованная от сердца, дорога и примется с благодарностью. Сделаем же так, чтобы имя кадеты Сумского корпуса было синонимом порядочного, отзывчивого товарища. Это сделать в наших силах.

Но этого мало для полной поддержки доброй репутации нашего корпуса, надо, как сказал Великий Князь, особенно осмотрительно вести себя, чтобы не получить ни малейшего пятнышка на добрую славу Сумского корпуса.

Мы смеем думать, что это так и будет. И если найдутся, быть может, нарушители, то их остановят товарищи. До сих пор это было так.

Теперь же кадеты нашего корпуса уже вступили на службу Престолу и Отечеству и тем труднее будет для них нелицемерное выполнение нашего долга.

“Будьте преданными, честными, нелицемерными слугами Царя и Отечества”, сказал Великий Князь”. И его надо исполнить”.

Були кадети і в подорожах по рідному краю. Є матеріал про перебування їх в маєтку Ліщинських.

Хвилює кадетів і “кулачне право”, або по сучасному нестатутні взаємовідносини. Відмічається, що ця проблема в корпусі стоїть не так гостро, як в інших подібних закладах.

Багато місця відводиться прозовим і поетичним творам кадетів. Вони торкаються різної тематики і характеризуються жанровим розмаїттям. Повість кадета 6-го класу "Тайна старого дома" показує пристрасть молодих людей того часу до гри в карти на гроші. (№4, 1906). Автор підписався псевдонімом Кот Мурлика.

Певна кількість творів розповідає про природу і її прояви. "Буря на Иртыше", "Дарниця", "Днепр". Серед інших творів слід відзначити "Вой у деревни Палево", "Писатель", "На охоту", "В Крыму", "Легучий голандец", "На праздник", "Смерть ребёнка". Назвати прізвища авторів важко, бо багато їх підписувалося однією або двома буквами.

Кадети дають оцінку прочитаним творам, подаються публікації з інших військових журналів, формується інтерес до точних наук. Великий інтерес викликає астрономія.

Журнал за 1907 р. сповіщає і про зміни, які пройшли в редагуванні журналу. Дяченко був у випускному класі і йому вже важко було виділяти час на редагування журналу, тому був призначений новий редактор.

За відомостями часопису "Вера и разум" у 1907 р. Сумський кадетський корпус відвідав цар Микола II і великий князь Костянтин Костянтинович, які вручили корпусу прапор.

В своїх спогадах "Суми місто мого дитинства" Оксана Онацька розповідає про кадетський корпус вже за радянських часів, де її батько на курсах червоних командирів викладав малювання. Вона розповідає про загиблі сквери з майданчиками для відпочинку. Сквери оточували стадіон за яким підіймався головний корпус. За корпусом був парк, який спускався до лук.

Історична довідка. Слово кадет в перекладі з французької мови означало юний військовий. Вперше в Росії (1743) ним стали називати учнів шляхетного корпусу. В 1863-1866 рр. пройшло реформування кадетських корпусів. На базі старших класів були створені військові училища, а на базі молодших — військові гімназії. Організаційно вони поділялися на роти, а Донський корпус на сотні. В корпусах викладалися: закон божий, російська і церковнослов'янська мови, російська словесність, французька, німецька мови, математика, історія, фізика, космографія, географія, основи законодавства, краснопис (чистописание), малювання, музика, спів, танці.

До військового циклу входили: шикувальні (строевые) заняття, руханка (гимнастика), фехтування, плавання. Військову підготовку отримували в таборах. Молодші класи мали її 5-6 тижнів, а старші класи перебували в таборах все літо.

Історична довідка про Сумський кадетський корпус. В своєму заповіті І. Г. Харитоненко поклав обов'язки по спорудженню кадетського корпусу на Павла Івановича, свого сина: "Третья обязанность. При жизни покойного императора во мне возникла мысль устроить в г. Сумах кадетский корпус, и в бозе почивший император одобрил эту мысль, но граф Лорис-Меликов отложил её, не желая вовлекать меня в большие расходы. Мысль эта, происходящая из любви к моей Родине, никогда не оставляла меня, и в настоящее время желаю на моей даче Лефидская Стенка, осуществить это предприятие, о чём следует ходатайствовать, предложив дачу и на постройки капитал в 500 тысяч рублей. Я вполне уверен, что ныне благополучно царствующий Государь император удовлетворит твоё ходатайство".

Офіційно дозвіл було отримано у 1899 р. Проект виконав 1898 р. польський

Годъ изданія первый.

Оглавление № 1-г

ГОДЫ КАДЕТНОГО ПОКОЛЕНИЯ

„КАДЕТЪ“

двухнедельный
литературный, научно-популярный
и кадетской жизни
Журнал Сумского Кадетского Корпуса

№ 1. 15 октября 1906 г.

В № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

1. Сурков, В.
2. Астронин, Иван-Муромец
3. Малин Георгий Илья Ф. А. Б.
4. За Хвоста, В.
5. Селев, А. Николаевич
6. Мель и утр, из степи Иван-Муромец
7. Мель, В.
8. На раздалах, Р.
9. М. М. Горюхины А. Вильям Ф.
10. Крыль, А. Вильям Ф.
11. Кавалеры войны
12. Огу раздала, А.
13. Бисмарк, Ф. Вильгельм-Генрих-Август
14. Сель, А.
15. Огушкин, А.

„КАДЕТЪ“

СЕНТЯБРЬ 1907.

ИЗВЕЩЕНИЕ ОБЪЕДИНЕННАГО СЪЮЗНОГО КОРПУСА
ПРИКАЗЪ
 по Сумскому кадетскому корпусу
 26 Октября 1907 г.
 № 293.

Полковнику вице-губернатору Андрею Ивановичу Л.,
 командиром кадетского корпуса полковнику Валентину Уру-
 совичу-Григорьевичу, капитану Александровичу Георгию Ивановичу,
 капитану Железнову, капитану Сахарову и капитану Фролову
 № 12-го полка артиллерии (инженерно-артиллерийский полк) при
 Сумском кадетском корпусе, генералу от инфантерии Гурьеву
 № 1-го артиллерийского Сибирского корпуса (Гурьеву).

Именем Его Императорского Высочайшего Величества
 Императора Всероссийского Николая Александровича
 Императора Всероссийского
 по Сумскому кадетскому корпусу
 26 Октября 1907 г.
 № 293.

архітектор Кароль Іваницький. Комплекс кадетського корпусу збудовано у 1903–1905 рр. На що витрачено 600 тис. крб. До того часу корпус з 1899 працював у арендованому приміщенні.

З “Харківських календарів” за 1902–1903 рр. я дізнався, що будував будинки кадетського корпусу військовий інженер, полковник Фалевич Войцех Карлович, мабуть теж поляк. Основні роботи виконував будівельний полк під командуванням Фалевича. Існувала будівельна комісія до складу якої входив весь штат кадетського корпусу, представник від головного військового управління військовий інженер підполковник Вейс, від військ Київського військового округу представник 28 драгунського Новгородського полку Торяников Євген Миколайович, поручик, від державного контролю Калинін Валерій Гаврилович, колезький асесор.

Загалом ми маємо не так і багато інформації про Сумський кадетський корпус. У звіті за 1905 р. міській управі корпус має 40 вчителів і 9 вчителів “приватних” запрошує для викладання. Швидше за все мова йде про тих, хто в штаті корпусу і тих кого запрошують з почасовою оплатою. В першій половині корпусу було 378 кадетів, а в другій половині — 442 кадети. В першій половині екстернів 3, а в другій 4.

З розповіді Романової Марії Кіндратівни, яка працювала з 15 років в дитячий лікарні Св. Зінаїди, їм під новий рік влаштовували свята і возили на вечір відпочинку до кадетського корпусу.

Між кадетами і частиною робітничої молоді, схильної до пияцтва і хуліганства, виникали бійки. Кадет з дівчиною гуляв на лузі біля кадетського парку, а мимо йшли робітники і стали ображати дівчину. Вчинилася бійка в результаті якої кадет загинув.

Інший кадет, проходячи по Харківському мосту заступився за хлопця, якого били, і його скинули в річку. Директор корпусу видав нову форму і про його вчинок написали в журналі, але до нас не дійшли ці журнали, які писали про святкування нового року, про бійки з хуліганями і т. і.

У “Харківському календарі” за 1901–1903 рр. я знайшов і відомості про перший особовий склад корпусу. Дяченко не називає прізвищ вихователів, а з цієї інформації ви про них дізнаєтесь.

Директор корпусу Кублицький-Піотух, генерал-майор. Інспектор класів Коновалов Павло Петрович, полковник. Соловйов Петро Петрович, ротний командир, підполковник. Офіцери-вихователі: Фон-Котен Олександр Фрідріхович, штабс-капітан, Шаховський Петро Петрович, князь, штабс-капітан, Фон-Зауервейд Олексій Миколайович, капітан. Гавеман, ротний вчитель. Старший лікар Бунін Іраклій Михайлович, статський радник. Акулов Михайло Олександрович, штабс-капітан, доглядач будинків. Свірін Олексій Миколайович, надвірний радник, бухгалтер. Смірнов Михайло Всеволодович, колезький секретар, секретар. Петров Михайло Кирилович, колезький регістратор, економ. На початку своєї діяльності учителів викладати до корпусу, в переважній більшості, запрошували з учбових закладів міста, бо і кадети були теж їхні колишні учні.

У “Харківському календарі” за 1915 р. ми знаходимо вже повну інформацію про особовий склад Сумського кадетського корпусу, який за ці роки значно

збільшився. Через те, що журнали "Кадет" за ці роки відсутні, ця інформація може бути доповненням до попередньої.

Директор корпусу Саранчов Андрій Михайлович, генерал-лейтенант. Інспектор класів Каньшин Віктор Павлович, генерал-майор. Помічник Каньшина Іллін Володимир Олексійович, підполковник. Ротні командири: 1 роти Катасонов Микола Леонідович, підполковник, 2 роти Ламанський Микола Дмитрович, полковник, 3 роти Куров Володимир Миколайович, полковник, 4 роти князь Шаховський Петро Петрович, полковник. Офіцери вихователі: Никрашевич Павло Михайлович, підполковник, фон-Ярмерштедт Володимир Володимирович, підполковник, Бюхнер Михайло Федорович, підполковник, Пограничний Дмитро Миколайович, підполковник, Бояровський Володимир Зинович, підполковник, Еленд Олексій Іванович, підполковник, Жабоклицький Іван Еразмович, підполковник, Поджидаєв Сергій Миколайович, підполковник, Шиманський Марко Павлович, підполковник, Бриндін Ілля Миколайович, підполковник, Айвазов Василь Васильович, капітан, Карсницький Юрій Миколайович, штабс-капітан, Хохлачев Федір Вониферович, штабс-капітан, Жуков Олексій Миколайович, поручик, Стадницький-Календо Олексій Миколайович, поручик. Штатні викладачі: Горський Йосип Титович, підполковник, Длужневський Володимир Францевич, капітан, Бориславський Олексій Іванович, штабс-капітан, Леонідов Володимир Петрович, статський радник, Воробйов Тихон Михайлович, статський радник, Ердман Адольф Васильович, статський радник, Посельський Василь Мойсейович, статський радник, Мансвєтов Петро Северіанович, колезький радник, Лачінов Сергій Васильович, Євламп'єв Микола Костянтинович, колезький радник, Ізмайлов Микола Ілліч, надвірний радник, Лучінін Лев Васильович, надвірний радник, Родкевич Михайло Федорович, Рибо Леонід Іванович, Лисецький Станіслав Йосипович, Ніколаєв Олександр Олександрович. Настоятель і законоучитель Виноградський Василь Васильович, священник. Старший лікар Вайднер Густав Львович, статський радник. Молодший лікар Кандиба Василь Федорович, колезький радник. Доглядач будинку Мораховський Володимир Андрійович, капітан. Завідуючий обмундируванням Еленд Борис Іванович, штабс-капітан. Секретар Смирнов Михайло Всеволодович, надвірний радник. Бухгалтер Бабаєвський Тихон Кипріанович, губернський секретар. Економ Петров Михайло Кирилович, колезький асесор. Приватні викладачі: Шперер Фелікс Людвігович, пастор Рилло Теодорович, хсьондз Троїцький Веніамін Віссаріонович, статський радник, Куровський Михайло Кузьмич, Котрохова Катерина Андріївна, Яременко Гнат Гаврилович, Котляревська Наталія Антонівна.

Викладачі кадетського корпусу працювали і в інших навчальних закладах міста. Такі цікаві, змістовні і доступні лекції з математики давав І. А. Котрохов.

Імперіалістична війна, або як її звали в Росії "Вторая Отечественна война" знищить весь цвіт колишнього Сумського кадетського корпусу, а ті, хто вціліють будуть добиті в Громадянську війну і тільки не багатьом пощастить залишитися живими.

Літературно-художній журнал "Світ"

Весёлые годы
Счастливые дни,
Как вешние воды
Пролетели они.

М.Д.

Цей журнал видавався у Сумському реальному училищі. Перший номер вийшов 2 грудня 1914 р. Редактором журналу був Леонід Гречко. В краєзнавчий музей цей журнал теж потрапив з родини Гречко.

За простою оповідань і віршів ми бачимо реалії того життя. В оповіданні "Пожежа" мова йде про байдужість до чужого горя. Горять сараї, загорівся будинок, а в будинку залишилася дитина. Всі стоять і дивляться як горить будинок, і ось герой оповідання кидається в будинок і рятує дитину.

Звертають на себе увагу філософські роздуми про життя у вірші "Судьба", підписаний Я. Ф.

Судьба обманчива, мой милый!
Хоть будь душою ты высок,
Хоть будешь верить в свои силы,
Но час паденья недалёк.

Реалії війни і очікування страшних

- В. Алмазов с. стих. М. П.
- Гайдики с. стих. В. П.
- Мозкари разсказ с. Ф.
- На отиди с. стих. А. Ф.
- Летний дождик с. стих. А. Ф.
- Какой простор! разсказ с. Ф.
- Во вешний час с. стих. М. П.
- Судьба с. стих. А. Ф.
- Все мы живём воспоминаньями

С. Сущко

Мелкое шрифтом с. стих. М. П.

події відобразились у вірші І. Крижанівського.

Любите, жизнью
Наслаждайтесь
И помните: короткий срок
Спешите к счастью,
Упивайтесь,
И вот идет зловещий Рок.

Журнал ілюстрований власними і запозиченими малюнками.

Учні реального училища

Журнал "Школьный луч"

Цей журнал видавали учні старших класів Охтирської чоловічої гімназії. Перший номер вийшов у 1916 р. Конкретна дата виходу не була вказана. Другий номер позначений 15 січня 1917 р. Відповідальність за журнал покладалася на директора гімназії П. Я. Квицинського. Редагували журнал вчителі С. І. Гудиліна та І. Я. Яковлева.

Перший номер мав 28 сторінок, другий — 30, а третій — 40. Друкувався журнал в друкарні Ізраїля Євелевича Певзнера. Перший номер починався зі статті С. Велькіндса "Передова стаття". В ній розповідалося про завдання часопису. Журнал мав розширювати світогляд, розвивати допитливість гімназистів і давати можливість друкуватися в часописі. Передова стаття в другому номері написана В. Кейль "Наш журнал як провідник ідей". Передова стаття до третього номера "Звершилось" вже написана після лютневої революції 1917 р. Оповідання С. Велькіндса "Товариська бесіда, або Сповідь учня" — доцільні вивчення класичних мов у гімназіях.

Поезія поділялася на патріотичні і пейзажні вірші. Патріотичні вірші Г. Голле "Побажання" (№3. — С. 2):

Бейте, орлы, побеждайте
Нашей отчизны врагов
И ничего не давайте
Им, кроме ваших штыков.

Пейзажний вірш "Метель" Б. Яновського (№3. — С. 25):

На дворе холодно;
Воет ветер, метель
И шуршит об окно
Веткой сломанной ель.

В публіцистичному творі М. Привалова "Репетитор і учень" розповідається про допомогу в навчанні старшими учнями меншим. Головне в оповіданні не заробляння грошей на репетиторстві, а розвивати інтерес до навчання у молодших гімназистів.

Найкраще оповідання журналу "Моя поїздка на Кавказ" з літніх спогадів гімназиста В. Давидова. Автором був видатний український письменник Борис Дмитрович Антоненко-Давидович. Він вчився у 7 класі гімназії і тоді його прізвище було Давидів.

Друкуються матеріали для розваг: шаради, математичні, географічні задачі, питання з геометрії.

**Відомості про Лебединський
"Торговопромышленный листок объявлений"**

*"Его превосходительству господину
Харьковскому губернатору
содержателя типографии мещанина
Моисея Ехелевича Когона, живущего в Лебедине
Прошение*

*Имею честь покорнейше просить Ваше превосходительство разрешить
мне издавать в г. Лебедине листок объявлений под наименованием
"Торговопромышленный листок объявлений" по следующей программе:*

- 1) Объявления, рекламы, публикации законом разрешенные;*
- 2) Справочные сведения: почтово-телеграфные, железнодорожные, календарные, часы и дни открытия и закрытия официальных и общественных учреждений городов Харькова, Сум, Лебедин; приемные дни и часы профессоров и врачей г. Харькова.*

Причем срок выхода этого листка будет три раза в неделю: по воскресеньям, средам, и пятницам. Рассылка и раздача листка будет бесплатной и печататься будет в моей собственной типографии, находящейся по ул. Сумской 12. Обязанности ответственного редактора этого листка принимаю на себя в полном объеме.

М. К. Когон".

*Дозвіл був отриманий від віце-губернатора 14 березня 1909 р.
ХАСО. Ф. 3. Оп. 283. Спр. 1145. Арк. 3.*

"Сумской листок полезных для населения сведений"

В журналі "Сумського повітового земства" чергової сесії 1910 р., надрукованому в друкарні Льченка у 1911 р., є документ під назвою "Общий план деятельности земства со сметой расходов на экономические мероприятия в 1911г."

На 18 сторінці в 6 розділі під назвою "Издание листка полезных для населения сведений" ми знаходимо таке: "Листок издается под наблюдением и ответственным редакторством Управы или Председателя.

Непосредственное ведение его, приём и составление статей возлагается на агрономический отдел. Стоимость его при издании первоначально в 500 единиц исчисляется 300 рублей с обращением на издание и дохода от объявлений. Листок рассылается бесплатно школам, священникам, волостям, гласным и всем грамотным хозяевам, изъявившим желание получать его. Управа считает издание такого листка Сумским земством с будущего года одной из насущных надобностей, действительной мерой для возбуждения интереса населения к сельскохозяйственным улучшениям и приобретения необходимых для этого знаний".

Журнал "Прейс-курант" і журнал "Каталог" Адольфа Аболтина

Багато хто з вас бачив стару світлинку на якій в сквері жіночої гімназії (сквер ім. Шевченка) зображена крамниця Аболтина по продажу квітів. Аболтин мав ділянку землі за залізничним вокзалом, де вирощувалися саджанці фруктових дерев, куці, квіти для відкритого ґрунту і для приміщень. Всього їх

нараховувалося біля 18 тис. видів. За результатами виставок він отримав велику золоту медаль, велику і малу срібну медаль. Торгував він в своїх магазинах садовим інвентарем, добривами, був у нього магазин і в Москві. Виходив журнал "Прейс-курант" раз на рік, а журнали "Каталоги" — два, три рази на рік. Друкувалися вони в 1 тополітографічній артілі м. Сум. Поширювався в основному безкоштовно в школах та громадських місцях.

В різні роки магазин Аболтина використовувався для торгівлі книгами або квітами. Були періоди, коли він був зачинений. Зараз там розташовується зал гральних автоматів. Після війни він мав ще свій первісний вигляд. Потім його перебудували.

Журнал "Каталог садівництва "Експорт" Віктора Юліановича Перковича

Він схожий на журнал "Каталог" Аболтина, але значно меншого розміру. Видавався раз на рік у серпні місяці. Господарство Перковича розташовувалося по Гирмановському провулку, але писали і Германовський провулок. Вірна назва Гирмановський, бо в другому номері жили Гирмани від яких і пішла назва провулку. Телефон №43. Садівництво почало свою історію з 1894 р. і мало дві ділянки землі. Перша ділянка знаходилася по Роменській дорозі на землі графа Строганова, а друга — на землі міста, до якої можна було дістатися за п'ять хвилин від оранжерей садівництва. Квітковий магазин і міська контора розташовувалися при садівництві. Крім власне самого садівництва, там виготовлялися вінки, як з металу, так і з квітів. З квітів вирощувалися троянди: чайні, мініатюрні, низкі багатоквіткові, дрібно листкові, французькі волохаті, ремонтантні за ціною 25 коп. за кущ. Пальми були представлені декількома видами. Вирощувалися ще конвалії, бегонія, папороті, гвоздики, хризантеми. Мабуть, найекзотичнішою культурою були банани і коштували вони від карбованця до 5 карбованців. Продавалися добрива ("питательная соль") і садове приладдя. Друкувався "Каталог" в друкарні П. Вертікова.

Виходив ще журнал "Каталог" садівника Коровая. Його господарство розташовувалося на Вільному лужку, а магазин — на Миколаївській вулиці Жодного примірника його "Каталога" я не бачив. У 1898 р. в друкарні Пашкова були надруковані "Прейскуранты о цветоводстве" замовнику Клітсону в кількості 700 шт. Я не можу сказати впевнено, що він мав в Сумах своє садівництво, бо в інших джерелах я ще не знайшов підтвердження, але і відкидати існування цього садівництва не можна.

Всі ці журнали були зроблені на зразок подібних французьких журналів і навіть більшість ілюстрацій була запозичена з них. Для нас журнали є важливим джерелом з розвитку садівництва на Сумщині.

зміни в суспільстві, дозволяється друк багатьох газет. Першим редактором і видавцем газети був Іван Григорович Ільченко. Відомості про видавця доводилося збирати по різних архівних джерелах, але повністю подати його біографію я не можу. Найбільше відомостей про нього ми знаходимо в архівному фонді Р-6, оп.-1, справа №348, а також в фонді Р-32.

Ці справи, в яких іде мова про позбавлення виборчих прав. Поява цих справ була пов'язана з поразкою представників радянської влади на виборах. Справа стосується брата Ільченка Василя Григоровича і його заяви про незаконність позбавлення його виборчого права. В цій справі йдеться і про Івана Григоровича. Народилися ці брати в с. Шпилівці в родині, яка мала 2,5 десятини землі на 9 чоловік. Мали брати початкову освіту. Зрозуміло, що при таких статках треба було йти заробляти гроші в місті. Вже у 1905 році Іван Григорович мав магазин і торгував книгами Толстого, Чернишевського. Співробітничав з видавництвами "Колокол", "Труд і Воля", "Молот". Він замовляв книжки для свого магазину, а

Суми. Продавці газет з магазину І. Г. Ільченка

видавництво друкувало рекламу його магазину. Петербурзький видавець Отто Кіронф видавав масовими тиражами популярний календар "Товарищ" для учнів з усякого роду довідковими відомостями. На передній обкладинці друкувалася назва і видавець, а на звороті обкладинки — "Книжный і писчебумажный магазин типографии И. Г. Ильченко". Магазин розташовувався в будинку купця 1-ї гільдії М. Ф. Скрипниченка на вул. Соборній, на першому поверсі. Цей будинок під час війни був спалений, а пізніше відремонтований з добудовою 3-го поверху. На його фундаменті стоїть сьогодні магазин гастроном на розі вул. Соборної і провулку Белінського зі сходами, що ведуть до обласної бібліотеки (колишній Безсмертний провулок). Найбільший прибуток він мав від торгівлі підручниками. Склад паперу і склад книжок теж розташовувався на подвір'ї Скрипниченка. Це було зумовлено в першу чергу тим, що будинок і склади утворювали замкнуте подвір'я і вкрасти було практично неможливо, а друга причина була в тому, що

Пам'ятник І. Г. Львенку на центральному міському цвинтарі м. Сум

місце, де стояла друкарня, в повинь заливалося водою. Власні складські приміщення Львенко теж побудувати ще не встиг.

Львенко проводив передплату на багато газет і журналів. В одному з номерів газети "Сумський вісник" він наводить перелік видань, які можна було передплатити в його магазині. Газети: "Русское слово", "Новое Время", "Речь", "Раннее утро", "Россия", "День", "Русские Ведомости", "Киевская Мысль", "Южный край", "Весы", польские газеты.

Журнали: "Огонёк", "Солнце России", "Русские иллюстрации", "Семейный журнал", "Сатирикон", "Весь Мир", "Новая Всемирная Иллюстрация", "Будильник", "Всемирная Новь", "Журнал для хозяек", "Женское Дело", "Журнал для женщин", "Век", "Всемирный Юмор", "Всемирная

Панорама", "Театр и Искусство", "Жало", "Стрекоза", "Геркулес", "Фарс". Пізніше в рекламі ми побачимо й інші газети. Передплату на 1914 р. можна було оформити в Львенка на будь-яке видання.

Газети з Москви і Петербурга сумські читачі отримували через одну, дві доби. Їх доставляли швидкісні потяги. З переліку газет ми бачимо, що першими стоять газети великих видавців Ситіна і його газета "Русское слово" і "Новое слово" Суворіна. Ситін мав на кожному великому вокзалі власний кіоск, але в невеличких містечках Ситін і Суворін шукали своїх розповсюджувачів серед книжних торговців. Після новин зі столиці другими за популярністю були новини з провінції, і тому свою газету "Сумський вісник" Львенко надсилав усім, чий газети або журнали він продавав. Таким чином можна зробить висновок, що

газета Ільченка була складовою газетного ринку Російської імперії.

Зрозуміло, що за розповсюдження Ільченко брав свій відсоток прибутку. Швидше за все, торгуючи чужими газетами, він вирішив друкувати власну газету у власній друкарні. Мабуть, і його освітній рівень залежав теж від його бізнесу, бо треба було добре знати мову та розбиратися в літературі.

Тепер про друкарню І. Г. Ільченка. Вона розташовувалася в Безсмертному провулку, №2 у власному будинку разом з редакцією і Головною конторою. Окремий відділ контори існував у магазині Ільченка на вул. Соборній. Мабуть, для роботи друкарні треба було більше електроенергії, ніж виділялося за нормою, бо Іван Григорович звертався до міської управи. В фонді №1, опис №1, справа №33, сторінка 289 я знайшов відповідь з управи:

"Господину домовладельцу Ивану Григорьевичу Ильченко.

....согласно пункта 7-го заключенного с концессионером Кайданским договора, управа регулирует отношения только по поводу отпуска электроэнергии и её качества исключительно для домашнего освещения, а для технических и других целей из согласия сторон".

Треба сказати, що шантаж Кайданського був довгим, але міська влада намагалася викупити електростанцію. У "Харківському календарі" за 1915 р. серед працівників міської управи ми знаходимо і завідуючого електростанцією Ханженкова Миколу Миколайовича.

За радянських часів Ільченко бере в оренду магазин, бо його виключили з Союзу друкарів у 1920 р. В 1923 р. він помирає. На міському цвинтарі зберігся пам'ятник І. Г. Ільченку на якому позначено дату народження 1872 р. і дату смерті 1923 р.

Дата його народження збіглася з датою виходу першої сумської газети "Сумський листок".

Пам'ятник на цвинтарі однаковий з пам'ятником власника коноплепрядильної (пенькової) фабрики П. Д. Хомовського, який теж помер у 1923 р. Дуже багато в той рік померло колишніх ділових людей м. Суми. Іван Григорович помер на 51-му році життя, а Хомовський — на 47-му році. Хто з непом'янутих робив ці пам'ятники, залишилося невідомим. В газеті "Панорама" за 12 листопада 1991 р. надруковані спогади Оксани Онацької "Суми — місто мого дитинства" за початок 20-х років. Вона пише, що в ті часи магазин Ільченка вже був поруч зі школою (сквер Шевченка), а поряд розташовувалася Роста (інформаційне агентство).

Брат Івана Григоровича Василь, покинувши с. Шпилівку, влаштувався працювати в посудному магазині Бочарова, а в 1905 р. поступив у палітурну майстерню брата. Тобто ми можемо допустити, що мова йшла або про ремонт книжок, або про випуск книжок, де він пропрацював до 1914 р. Спочатку він працював робітником, а потім допомагав брату в торгівлі У своїй заяві він вказує, що улагоджував соціальні конфлікти між робітниками і братом, як власником майстерні. Належав він до Сумського Союзу торгово-промислових службовців. Після смерті брата в 1923 р. він в 1925 р. взяв на себе управління справами і в 1927 р. на вимогу влади закрити підприємство. З 1927 р. і по 1930 р. працював розповсюдженцем і продавцем журналів і газет. В 1926 р. його позбавили виборчих прав вперше, а в 1929 р. — друге. Зняти з роботи продавця газет. Він влаштувався працювати на будівництво, але звільнили і

звідтіля. Працював у Сумському Комунбуді робітником-грабарем. Працівник фінвідділу Плачковський обклав його податками як колишнього позбавленого виборчих прав. Подальша його доля мені невідома.

Тепер те, що стосується самої газети. Газета почала виходити в 1912 р. На першій сторінці поруч з назвою йде ряд оголошень, які стосуються самої газети. Контора газети відкрита з 10 години ранку і до 7 години вечора. Редактор для особистих пояснень приймає з 5 до 6 години вечора. Газета виходить щоденно, крім післясвяткових днів. За один рядок оголошення на першій сторінці ціна 20 коп., повторна — 10 коп., а на четвертій сторінці за перший раз — 10 коп., а повторна — 5 коп. Ціна газети 3 коп.

Значно пізніше він організовує окрему службу оголошень при газеті, бо крім редакції газети оголошення прийматимуть і уповноважені Н. І. Хавкін, І. Г. Зільберштейн.

На кожна газету клеїли друковану адресу. Ці екземпляри, які збереглися в ДАСО належали Бичкову з "Російського транспортного товариства". Реклама на першій сторінці частіше за все стосувалася виступів акторських колективів (в театрі Корепанова). Друкувалися повідомлення з Торгово-промислового клубу, оголошення закладів торгівлі, реклама інших газет і журналів: "Росія і життя", "Споживач", "Школа і Життя", "Сонце Росії", "Весь Світ", реклама книжок Купера, Дюма і багатьох інших авторів, словників. Швидше за все книжки давалися видавництвами на реалізацію на певний час, бо брати їх за власні кошти було дуже ризиковано. Це були книжки з сільського господарства, з технології виготовлення цегли, черепиці, підручники, художня література. Разом з газетою розсилалися і рекламні листівки виробників машин, механізмів і т.д.

Після цього йшли повідомлення про призначення, переведення державних службовців, повідомлення по Росії (часто про переслідування преси, святкування 300-річчя дому Романових), або передрук з іноземних видань про події за кордоном, повідомлення кримінальної хроніки і місцеві новини. Дуже багато публікацій до святкування 300-річчя царського дому Романових, які стосуються місцевих подій по святкуванню цієї дати.

Починаючи з 29 номера за 1913 р., ми знаходимо вже не видавця-редактора Ільченка, а він наймає собі окремо редактора (С. А.) Супруна. Знайти хоч якісь відомості про нього я не зміг, але з однієї судової справи можна зрозуміти, що друкувався він під псевдонімом Гном.

Для нас найбільш цінним і цікавим є місцевий матеріал, з якого ми дізнаємося про побиття вчительки Єфімової Тимофіївського училища піклувальником (попечителем) Іваном Васильовичем Басовим за те, що вона з дозволу Земської управи на території школи посадила овочі. Після двох судів Басов отримав 2 місяці ув'язнення. Розповідається про нагородження золотим жетоном начальника Лебединської, а потім Сумської в'язниці Д. І. Кокушкіна за 10 років служби; про випуск "Календаря Харківського Губернського Земства" для земських кореспондентів-селян; про те, що в Сумському повіті 250 вчителів, а виписали вони тільки 4 газети: "Народное Образование", "Вестник Воспитания", "Школа и жизнь" (буде видане розпорядження губернатора про заборону переплати на цю газету), "Народный учитель" і це при тому, що виходило 21 подібне видання в Росії; про те, що в Сумському повіті діє 72 бібліотеки, крім

приватних; про реставрацію картин Мурильо, які знаходилися в Охтирському соборі; про картонні програші і яке це приносить горе поважним людям, коли вони програють все, що зібрали за все своє життя; про обговорення питання побудови залізниці Суми-Кияниця-Суджа, Охтирка-Гадяч. Ці проекти будуть відхилені, але ідея не втратила доцільності і сьогодні.

Газета не раз писала про стан справ на заводах Харитоненка. Газета обурюється цінами в Англії на сумський цукор і "чи варто так важко працювати, щоб ним годувати англійських свиней". В той же час ціни на внутрішньому ринку були значно вищі. Іншу цитату можна навести з 235 номеру газети. "Правление Сумского машиностроительного завода обратилось в городскую управу с просьбой разрешить рабочим завода мыться во вновь выстроенной городской бане ... Рабочих на заводе 1400 человек из них 400 женщины... Немного странно, что завод имея такое количество рабочих не имеет собственной бани".

В той же час газета друкує матеріали (мабуть, передрук з петербурзьких газет) про злочини, які відбуваються в системі залізничних доріг.

Відомості про газету "Сумское Эхо"

Ця газета виходила у 1913 р. і була громадською, літературною і економічною. Всього вийшло 40 номерів. Редактором-видавцем був (М. Н.) Кобцев, а з 37 номера Г. Д. Старличанов.

Особливо я хочу виділити повідомлення про газету "Сумское Эхо" в газеті "Сумський вісник". В декількох номерах своєї газети Ільченко публікує матеріали про "Сумское Эхо". З них ми дізнаємося власне про саму газету, бо жодного примірника її в архіві немає. Якщо газета Ільченка орієнтувалася політично на кадетів і розраховувалася на дрібну буржуазію, то газета "Сумское Эхо" створювалася як газета середньої буржуазії і міської управи. Проіснувала вона 50 днів. 27 лютого вийшов її останній номер. Співробітники "Сумського Эха" прийшли в редакцію "Сумського Вісника" і розповіли всю історію газети. Юридичним редактором-видавцем був надвірний радник (М. Н.) Кобцев, колишній помічник справника, але він виявився нездібним з фінансового боку і був замінений на деякий час Д. П. Черняєвим. Гроші за передплату забрав Кобцев, і колектив був змушений працювати безкоштовно. Не отримували плати і друкарі. Місце видавця погодився зайняти Є. Л. Кайданський. Організатори розраховували отримати субсидію на газету від Земства. Пізніше видавцем став Г. Д. Старличанов. Співробітниками газети були С. Е. Стамбо, П. А. Кайдановський (не плутайте з Кайданським), (И. А.) Хохолєв, В. П. Черняєв, (А. Ф.) Колесниченко, М. В. Семеон, (А. П.) Гордєєв. Газету підтримували Крамаренко, Шиблєтов, Корєпанов. Самоліквідація газети полегшила існування "Сумського вісника". Щоб зрозуміти чому існувала ворожнеча між цими людьми і Ільченком, треба знати, хто були ці люди. Це я веду до того, що не можливо давати курс студентам з історії місцевої преси, не давши курсу краєзнавства пов'язаного з виданням газет.

Щоб зрозуміти, що таке газета "Сумское Эхо" треба пояснити, що в 1907 р. були закриті неофіційні відділи губернських урядових газет і вони

трансформувалися в офіційно-довідковий видання. Всі кошти були направлені на створення "приватних" проурядових видань. Міністерство внутрішніх справ звернулося до губернаторів з проханням "звернути особливу увагу на місцеві газети і журнали". В доповіді царю в 1908 р. П. А. Столипін підкреслював, що "асигновані в тому році кошти на підтримку приватних видань дали можливість в багатьох містах відкрити газети правого напрямку, яких раніше тут не було...".

Не випадково за видавництво газети "Сумское Эхо" взявся колишній справник. Розраховували на державну дотацію, але грошей не дали і газета своє існування припинила.

В газеті буде надрукований звіт з цілого ряду судових процесів, де Черняєви з Ільченками будуть з'ясовувати стосунки.

Але повернімося до "Сумського Вісника". Окрем слід зупинитися на тому, що витворяли власники автомобілів. Майже кожного тижня повідомлення про автопригоди. Покалічені коні, машини, загиблі люди і майже повна безвідповідальність. В центрі міста машина, в якій їхав Кайданський (власник електростанції) і Золотарьов (міський голова), збила жінку. Газета сповіщає, що вони вибачилися і все. Ось так. Все як і в наші часи.

Друга велика тема, яка перманентно присутня в газеті, це хуліганство. Побиті, пограбовані або вбиті мешканці міста. Газета задається питанням, а чому так багато випадків хуліганства і що це за соціальний тип — хуліган. Виявляється, що це не тільки люмпени або пролетарі, а іноді і золота молодь міста, діти батьків нашого міста. Головна причина — це пиятика. Частіше жертвами хуліганів ставали молоді добре зодягнені люди. Службовці Земського банку І. Д. Хомовський і Г. М. Цибульников були побиті в центрі міста. Газета аналізує і таке явище, як сільське хуліганство, якого раніше не існувало, а це вже результат роботи наших благодійників Терещенків, Харитоненків, які скупили землі в селян, а вони стали сільськими пролетарями. Серед інших причин вказується на ліквідацію комісій з розваг, з народного читання, з недільних читань, з загальної писемності, але основною причиною Ільченко вважав недоліки існуючого ладу. Цей погляд він виклав в статті "О борьбе с хулиганством" в №63 газети. За цю статтю губернатор на видавця Ільченка наклав штраф в розмірі 500 крб. Штраф можна було замінити 90 днями ув'язнення. Ільченко відправив до в'язниці свого редактора, а штраф не платив. Хуліганство було присутнє і в середовищі військових. То солдат Новгородського драгунського полку з п'ятого ескадрону влаштує п'яний дебош, що розташовувався в районі Роменської вул., то унтер-офіцер з цього полку вб'є візника Петра Рудя. Ця інформація давалася як повідомлення без коментарів, але висновок напрошувався сам собою — в полку порядку не було.

В Тростянці місцеві хлопці і солдати побилися за дівчат. Солдати всипали місцевим, а в цей час по вулиці йшов ротмістр Алексєєв. Його вдарили по голові. Він вихопив шаблю, але в цей момент в нього влучили з дробовика. В Тростянець прибув сам генерал-губернатор, всіх учасників події затримали.

В лавці Христенка на Свищах Яків Гудима купив пуд вівса, але коли він переважив то виявилось, що не вистачає одного фунта. Він сказав це Христенку, а Христенко вдарив Гудиму лопатою. Ось бачите, все, як і в наш час: підходиш щось купити, а терези вже показують без товару від 10 до 20 грам.

Мабуть, одним із найцікавіших проявів хуліганства була витівка братів Черняєвих. Тут вже Іван Григорович постарався подати цей факт з різних позицій і в формі повідомлення, і в друкуванні спростувань самих братів Черняєвих, і в формі фейлетону.

Батько Черняєвих був відомим у Сумах купцем. Йому належав будинок, де вже за радянських часів розміщався спортивний зал "Динамо", тепер там казино по провулку Терезова. Батько купив автомобіль, і один з братів, не маючи навичок водіння, сів за кермо і заїхав на сходишки Преображенського собору. Тільки закриті двері не дали можливості заїхати в храм (на дверях храму до 2008 року був слід від тієї пригоди), але мова йде про інше. В саду "Тіволі", що розташовувався при театрі Корепанова, перед виставою сиділи актори Янковська і Рудич. Брати Черняєви стали говорити про акторів непристойності. Рудич не витримав і почалася бійка. В. Черняєв вчився в університеті, був співробітником "Сумського Еха" і кореспондентом московського журналу "Рампа и жизнь". Другий Д. Черняєв видавав себе за кореспондента газети "Южный Край" і мав посвідчення. Пізніше газета "Южный Край" надіслала повідомлення, що Д. Черняєв її кореспондентом ніколи не був. За хуліганство вони отримали по декілька діб арешту.

Багато публікацій в газеті про становище преси в Російській імперії. Майже на кожному тижні повідомлення про закриття газет, арешти редакторів і видавців, штрафи на газети.

Окремий цікавий розділ — це листи в редакцію. Їх умовно можна поділити на дві великі групи. Перші — це дійсно листи читачів, а друга група в мене особисто викликала підозру, бо вони при філологічному аналізі виявилися за своєю манерою написання дуже схожі між собою. Швидше за все, їх автором був сам Ільченко. Він бачив якусь проблему, але подавати її в формі статті, репортажу було не солідно, і тоді він переходив на малу форму інформації, до якої відносяться листи. Загалом моя спроба проаналізувати редакційний колектив виявилася невдалою. З усіх авторів я зустрів Адамченка, Оверченка, Гнома, Брута. Статті про культуру давалися, як правило, за підписами реальних людей. Це вказувало на те, що власне весь редакційний колектив складався з двох чоловік Ільченка і Супруна, а під псевдонімами на зразок Гнома і Брута "ховався" сам Ільченко і його редактор. Листи з Америки за підписом Благовещеньський, як власний кореспондент, ймовірно, представляють собою розповіді емігрантів, які вже побували в Америці, або розділи з книжки про Америку, бо тримаги кореспондента в Америці Ільченку явно було не по кишені. Можливо, і такий варіант, що хтось дійсно був на заробітках в Америці і погодився давати про неї статті, але пересилати їх це дуже довго, а по-друге коштувало це теж дорого. Друкуються короткі оповідання Врешко-Брешковського.

Окремою великою темою була Підгорнівщина. Підгорний сам мешканець Тростянца десь в 1905 р. побував на горі Афон. В газеті "Курських єпархіальних відомостей" були надруковані похвальні статті автором Недригайловим на адресу Підгорного, а пізніше автор випустив книжку. Згодом церковне начальство зрозуміло, яку помилку воно зробило, прославляючи сектанта. Від Недригайлова вимагали відречення від книжки. В газеті "Курская Быль" було повідомлення, як стефанівці (теж прибічники Підгорного) з Охтирки і Миропілля

при відвідинах Білгородського Миколаївського монастиря зривали листки "Доброє слово", де критикували Підгорного. Матеріалів про Підгорного і "афонців" багато. Забігаючи наперед скажу, що підгорнівці виступлять проти радянської влади, в 30-х роках організують повстання, а під час окупації ними будуть захоплені всі православні храми Сумщини, де вони організують богослужіння.

Ільченко виступав і в ролі театрального критика. Мабуть, коли театр давав рекламу в газету, запрошували і редактора. Видно з рецензії на виступи, що Іван Григорович любив театр, часто там бував. Наше місто часто відвідували російські й іноземні знаменитості: М. М. Петіпа, Є. І. Збруєва, О. І. Зілоті. Про гастролі знаменитих акторів частіше всього писав Леонід Павлович Кагадєєв і це були серйозні публікації. В мене немає можливості розповісти про всіх, хто виступав в театрі Корепанова, але він приділяє увагу і виставам самодіяльних акторів сумського малоросійського гуртка, охтирських і лебединських самодіяльних аматорів в Народних будинках цих міст. Виступає на захист української мови. Друкуються і краєзнавчі матеріали, але вони досить сумнівної якості. Частіше всього їх автором є Павло Зайцев. Особливо мені не сподобалася його стаття, де він дає свій погляд на статтю, надруковану в "Биржевих ведомостях" 21 вересня 1913 р. Бажаючи самі можуть взяти оповідання Купріна "Как я был актёром" і побачити, що було в Сумах і Заріччя, і Замостя (за 5 мостом, де зараз вул. Замостянська), і театр "Швейцарія" за першим мостом. Прізвища акторів Лару-Ларського і багатьох інших я зустрічаю в газетах і після 1917 р. Цікава сама характеристика місцевої публіки і театрального колективу висловлена Купріним кореспонденту "Биржевих ведомостей": "Среда, в которой я играл, была до невозможности некультурная, и всё вместе взятое наложило безусловно свой отпечаток и на моё отношение к театру и толпе".

Що стосується "толпы", то тут оцінки Ільченка і Купріна повністю збігаються. Ільченко не раз подавав матеріали, пов'язані з хуліганськими витівками в театрі Корепанова і парку "Тіволі" при театрі. У 1921 р. Павло Зайцев емігрував. Наші краєзнавці ставлять в заслугу Павлу Зайцеву те, що він у Варшаві був причетним до видання двох збірань "Кобзаря" у 1934 р. і 1936 р. На мій погляд, Павло Зайцев у своїх краєзнавчих дослідженнях більше керувався міфами, ніж архівними документами. (Під час окупації області (1941-1943) одним з редакторів "Сумського вісника" буде теж Зайцев, але чи це одна і та ж особа мені сказати важко).

Матеріал про перебування Петра I в Старому селі у Герасима Кондратьєва і подарунки місцевій церкві Євангелія і срібного ковшика від Петра не витримує ніякої критики. На той час Герасима не було вже в живих, а за подарунки сказати важко, бо я інших матеріалів на цю тему не бачив. Цей матеріал подавався загалом без підпису. Велика кількість повідомлень йшла не перевірених, на рівні чуток. Це призводило не тільки до спростування їх в наступних номерах, але і до судових позовів. Така справа розглядалася за позовом міського голови Білопіддя Кононенка і його сина колишнього видавця газет "Курская Быль" і "Почаевский листок" до Ільченка. Редактора газети Супруна засудили на три місяці. На мій погляд, Ільченко найнаважчий Супруна для того, щоб той приймав на себе всі неприємності. В 256 номері газети за 20 листопада ми знаходимо таке повідомлення: "Вчера освобожден из под ареста редактор "Сумського Вестника" А. С. Супрун отбывающий

по постановленню г. (господина) Харьковського губернатора тріхмісячне адміністративне закінчення. Наказання було наложено на А. С. Супруна за кореспонденцію із Белополья, в якій було усмотрено порушення изданих г. Харьковским губернатором "обязательных постановлений".

В окрему рубрику не виділялося, але було багато повідомлень, репортажів, хронікальних записів судових процесів камери (кабінету або залу засідань) міського судді або з окружного суду. Архівних матеріалів окружного суду майже немає і тому дослідникам роботи судів цей газетний матеріал є доволі слушний. На мій погляд, в порівнянні з сьогодняшніми судами справи тоді вирішувалися доволі швидко. Під час виконання робіт по водяному опаленню будинку Громадських Зборів один робітник дуже побив іншого і потерпілий звернувся до міського судді і відразу без зайвої тяганини справа почала розслідуватися. Звичайно, були і зловживання, і корупція, але масштаби були набагато менші. В залі судових засідань завжди була присутня публіка і кореспонденти, і не тільки з "Сумського вісника", але і ті, хто на місцях представляв інтереси інших видань. Іноді події висвітлювалися по-різному і тоді Ільченко критикував своїх колег з інших газет. З темою роботи судів дуже близькою була інша газетна тема — це грабежі. Таких випадків було дуже багато. Складається таке враження, що всі всіх грабували. Не залишилися без уваги крадії не тільки місцеві мешканці, але і китайські купці, які почали виходити на місцевий ринок. Прізвисько одного з них Ко-Си-Ци. Загалом ставлення місцевих мешканців до них було негативне. В них вбачали в першу чергу конкурентів.

Приділяється увага і спортивним змаганням. Перша футбольна команда, яка була сформована з мешканців Петропавлівської і прилеглих до неї вулиць, називалася "Спарта". За радянських часів її назвуть "Спартак". Грала в цій команді діти відомих в Сумах підприємців і менеджерів: голкіпер В. Туршу, беки: Н. Грузов, Г. Сердюков, хавбеки: А. Брjндель, С. Афанасьєв, А. Ганжа, форварди: Д. Гирко, В. Афанасьєв, Є. Вероунський, Я. Вероунський, Г. Вероунський. Футбольні матчі збирали багато глядачів. Проходили вони на стадіоні (вигон) Петропавлівської площі. Зараз це місце займає будівельний технікум.

Іноді в газеті друкувалася реклама інших газет: "Требуите у всех газетчиков ежедневный журнал "Жизнь". Сообщает последние новости, иллюстрированный массой фотографий и рисунков. В "Жизни" участвуют: А. И. Куприн, А. Каменский, А. Аверченко, А. Рославлев, А. Грин и др. Цена номера 5 коп. "Жизнь" никогда не опаздывает. Издание акционерного общества "Анонс", Москва, Б. Лубянка, 20, С-Петербург, Невский 88". Надрукована в "Сумському віснику" №195.

Друкуються і додатки до газети, але це було в особливих випадках. Так, в №213 видали додаток про вбивство хлопчика Ющинського. В цій же газеті ми знаходимо прізвище нового редактора Д. С. Ростовцева.

В газеті знаходили відгук і такі болючі теми, як постійний ріст цін і еміграція населення до Сполучених Штатів. 1913 рік — рік найбільшого зростання російської економіки, але це був результат масового обезземлення селян, концентрації виробництва. Російський бізнес і далі хотів мати дешеву робочу силу і стабільні ціни на сировину, але сам, розраховуючи на максимальні прибутки,

підіймав ціни на готовий продукт. Ільченко як підприємець показує в негативному світлі Америку і обурюється зростанням цін, бо ростуть ціни і на витратні матеріали для друкарні, робітники вимагають підвищення платні. Всі ці протиріччя знаходять відображення в світогляді і публікаціях видавця Ільченка.

Газета "Сумская жизнь"

Газета виходила у 1914 р. Всього вийшло 44 номери. Виходила вона один раз на тиждень. З 38 номера газета стала щоденною. Редактором-видавцем був Е. Н. Косвінцев.

Інформацію про неї ми знаходимо в маленькій публікації про поховання П. І. Харитоненка в газеті "Сумський вісник" №134 за 1914 р.:

"В последнем номере, с позволения сказать газеты "Сумская жизнь", под заголовком "Обращение к гласным думы", сообщается о том, что тело Павла Ивановича Харитоненко, прибывает на железнодорожную станцию Сумы 15-го сего июня в 5 часов вечера и проследует на Троицкую церковь, где будет отправлена заупокойная литургия и отпевание, после чего состоится вынос на Петропавловское кладбище".

Так как эта заметка может ввести в заблуждение немногочисленных читателей выше названного листка, то повторяем сообщенное нами вчера из главной конторы П. И. Харитоненка — что погребение состоится сегодня, в понедельник, 16-го июня."

Хоча читачів у газети і було мало, але Ільченко хвилюється і негативно її характеризує, підкреслюючи її необізнаність. Дата поховання могла бути просто змінена самими організаторами поховання.

У краєзнавця Токарева Віктора Федоровича є копії цієї газети. Коштувала вона 2-3 копійки. 9-й номер газети датований 15 червня, а 10-й номер — 22 червня. Вірогідно, що перший номер вийшов в середині квітня. Газета мала 44 сторінки. На першій сторінці розташовувалася реклама. Рекламні оголошення майже такі, як і в газеті "Сумський вісник". Серед інших матеріалів є публікації про вступ м. Суми до союзу міст Росії, про поховання Павла Івановича.

При газеті друкувалися телеграми Петроградського телеграфного агентства.

Газета продавалася в газетному агентстві Удовиченка і в конторі газети "Сумская жизнь". Адреса газетного агентства Миколаївський лужок, будинок Ткаченка.

Друкувалася газета в друкарні друкарського товариства, де була розташована і контора редакції, у будинку Штейнера по вулиці Миколаївській. Наклад складав 1 000-1 400 примірників.

Слід відзначити, що в кінці 2006 р. в м. Суми знову з'явилася газета з подібною назвою. У березні 2007 року газета існування припинила.

У 1914 р. основними темами газети "Сумський вісник" стає війна. Інформація про неї подається з газет "Армейский вестник", "Военный вестник". У всьому відчуваються ура-патріотичні настрої. Проходить небагато часу і настрої змінюються, але в цілому ще є ділова реклама, реклама фільмів, вистав. Пройде зовсім трохи часу і все зміниться. За 1915 р. зберігся тільки один примірник газети "Сумський вісник". У 1914-1915 роках до газети випускалося "экстренное приложение" під назвами: "Накануне войны", "Австро-сербская война",

"Русско-германская война", "Европейская война". Були ранкові і вечірні випуски. Додаток був форматом А 4 синього або голубого кольору.

За 1916 р. ми маємо теж не всі номери, але теми змінюються. Постійно подаються повідомлення про поразки на фронтах, 3200 біженців тільки в одних Сумах, евакуація підприємств, поставки палива, продовольства для міста. В Сумах починає діяти фабрика Чорнобильського, яка зветься "Первая русская суконная фабрика Чернобыльского" (у 2007 р. фабрику знесуть і розпочнуть будувати торговий центр). В Кролевеці починає працювати механічний завод, евакуйований з Риги. В газеті "Сумський вісник" з'являється новий редактор Кізченко, але він не довго протримався. Незабаром знову редактором-видавцем стане Ільченко.

Окремо треба дати характеристику газеті за 1917 р. Тут ми вже бачимо повний розвал економіки, масові банкрутства, дефіцит робочої сили (вербують китайців). Знаковою подією стає Маніфест від 5 березня про зречення престолу Миколою II. Ці події призводять до зміни влади. Приділяється увага роботі громадських комітетів, призначенню комісарів і продовження цензури. Сумський повітовий комітет вимагає цензурувати всю друковану продукцію. Ростає вартість робочої сили, фарби, паперу, що призводить до постійного збільшення вартості газети до 8, 12, 15 коп. за номер. Серед оголошень фігурують приватні про загублені картки на борошно, цукор, гас. Тимчасовий уряд змінює ставлення до євреїв. Їм дозволяють бути офіцерами. Всеросійський з'їзд міст виносить перелік питань для розгляду думами міст, але скоро закривають сам "Союз городов" за браком коштів на його утримання. Продовжують друкуватися повідомлення зі Ставки, далі йдуть розповіді про діяльність Сумського "Совдепа" (Рада депутатів). Розглядаються конфлікти між адміністрацією заводів і робітниками. Сповідчається про пограбування економії, заводів, про солдатські бунти. З Кекино Ільченку прислали розповідь про роботу місцевого українського гуртка, але він відмовився друкувати. "Совдеп" забрав собі будинок колишнього окружного суду. В Сумах припинила роботу кінна залізниця через брак коштів. Білет коштував 20 коп., а зробили 27 коп. — місцеве населення обурилося і конку закрили. Церковно-парафіяльні школи передали до управління міністерства освіти.

Газета "Народная свобода"

В 215 номері газети "Сумський вісник" за 8 жовтня 1917 року читаємо таке: "Создавшееся в целом тяжёлое положение, дороговизна бумаги даже возможность полного истощения её запасов ввиду затруднительности транспорта, поставили Сумской комитет партии Народной свободы в необходимость прекратить самостоятельное издание партийного органа и воспользоваться для своих целей страницами газеты "Сумской вестник". На четвертій сторінці "СВ" ми знаходимо таке: "Милостивый государь господин редактор. В газете "Народной свободы" от 7 октября №122 помещена статья "Трубая фальшивка" за подписью Случайный...". Можна зробити висновок, що газета "НС" виходила не менше 3 місяців. З цього номера Ільченко отримує фінансування від партії Народної свободи (кадети). Замість редактора-видавця ми маємо редакційне бюро в складі С. В. Деменина, Ф. А. Куцева, Н. А. Панова.

В 219 номері "СВ" за суботу 14 жовтня 1917 р. в інформації з Лебедина ми

знаходимо таке повідомлення: "Бастують наборщики в обоих типографіях М. Е. Когона и А. Г. Солодовникова. Два дня не выходят местные газеты "Лебединский вестник" и "Наша жизнь".

Чотири номери "Лебединського вісника" зберігалося в Київській бібліотеці ім. В. Вернадського у відділі рідкісних видань. Дослідники, які приїздять до бібліотеки довго шукають ці номери газети, але знайти не можуть. Нижче по тексту я розповім про ці газети.

В матеріалі за 17 жовтня ми дізнаємося про приїзд в Суми есерки "бабушки" (так її звали в народі) Брешко-Брешковської (1844-1934). Вона йде на вибори від імені Ради солдатських і селянських депутатів разом з Щербаком. Ільченко не приховує свого роздратування поведінкою Щербака і його політичною діяльністю.

22 жовтня Ільченко обурюється тим, що влада в Харкові стала на бік Генерального секретаріату Української Ради. Тут уже Ільченко заплакав ридма за великою і неподільною Росією. Плакав, зрозуміло, на кошти кадетів, а не як українець з с. Шпилівки. Був невеличкий період, коли він виявляв себе як українець і входив до складу малоросійського гуртка (Провіта), але написав заяву і вийшов з нього, про що повідомив у газеті. Скоро він на собі побачить благодіяння нової Радянської Росії.

Подаальшу розповідь про газету "Сумський вісник" ми перенесемо в інший розділ.

"Сумской вестник сельського хозяйства"

"Сумской вестник сельського хозяйства" видавався Іванівською сільськогосподарською станцією. Заснована була ця станція Харитоненком для вирощування елітного насіння цукрових буряків, і тому там друкувалися матеріали, які стосувалися технології вирощування буряка, машини для його обробки, рекламні пропозиції. Першим директором станції був Я. М. Жуков. Через те, що журнал відсутній, треба дати трохи інформації про станцію. Ще за життя Івана Герасимовича існували дослідні поля, де вирощували насіння цукрового буряка, хоча велику кількість насіння доводилося завозити з-за кордону і це була велика стаття витрат. Головний управляючий маєтками Харитоненка, якого призначило міністерство фінансів, старався економити на всьому після колосальних програшів Павла Івановича. Для виробництва власного насіння і проведення дослідів по вирощуванню буряка й інших культур і була відкрита Іванівська станція. Назву дали в пам'ять про Івана Герасимовича. Крім Жукова (1897-1903) на станції працювали й інші відомі вчені. Другим директором був Б. М. Рожественський (1904-1909), а третім О. Ф. Гельмер (з 1910 р.). Наступним директором став Лебединський. В радянській науці О. Ф. Гельмер стане відомий як Николай Иванович Орловский. Крім вище згаданих, були такі науковці: С. А. Максимович, В. Л. Єгоров, Б. Г. Демиденко, І. І. Шапошников. Після пожежі на Павлівському заводі, з метою скорочення витрат, станцію тимчасово закрили, а персонал розпустили. Наукові праці друкувалися в друкарнях Пашкова, Вертикова, Расторгуєвої. 2,3,6 номери були видані в Сумах. Шостий номер вийшов під заголовком "Труды Ивановской сельскохозяйственной опытной и селекционной станции П. И. Харитоненко" за 1914 р. і присвячений пам'яті П. І. Харитоненка. В розділі "Друкарні" я дам більше інформації.

Я. М. Жуков мав в м. Суми власний будинок на Петропавлівській вулиці і працював не тільки на станції, але і в головній конторі фірми Харитоненка.

Журнал "Труды Сумской сельскохозяйственной опытной станции"

В перші роки ХХ ст. в с. Веретенівка під Сумами Сумським земством була відкрита агрошкола і дослідне поле цієї агрошколи. П. І. Харитоненко пропонував земству 1 мільйон крб. на будівництво сільськогосподарського інституту, але земство відмовилося, бо це могло призвести до суттєвого скорочення податків, які сплачував земству П. І. Харитоненко. У 1911 р. дослідне поле агрошколи перенесли в с. Сад, де виділили 75 десятин землі. На старому полі теж продовжувалися досліді. 1911 р. і вважається датою заснування дослідної станції. В період 1913-1916 рр. виходив журнал "Труды Сумской сельскохозяйственной опытной станции". Друкувався журнал в друкарні Пашкова. Директором дослідної станції був В. І. Сазонов. В першому номері журналу подавався проєкт дослідного поля, план дослідної станції, ставилися задачі на дослідження, приводилися схеми дослідів і їх пояснення. Журнал мав 48 сторінок. Більш детальну інформацію має краєзнавець В. Ф. Токарев.

В ДАСО журнал відсутній.

"Вестник Сумского общества сельского хозяйства".

У 1914-1918 роках в Сумах видавався "Вестник Сумского общества сельского хозяйства". За рік виходило 24 номери журналу. Журнал писав про виставки в агрономічному відділі Сумської земської управи, торфорозробки, давав кооперативну хроніку, друкував доповіді, оголошення. За 1918 рік журнал не зберігся. Художньо журнал оформляли (А.) Михайловська і (А.) Зимокок.

В ДАСО журнал відсутній.

Антон Щербак і його емігрантська газета "Великий океан"

Я довго думав, у який розділ помістити розповідь про газету "Великий океан". З одного боку ця газета була схожа на інші російські емігрантські видання, а з другого боку вона, хоч і відображала ліву ідеологію, але мала багато рис загальнополітичної газети російської еміграції. В рекламі своєї газети він вказував, що бажає зробити народну газету і запрошував усіх до співпраці, вільного обміну думками. Якщо порівняти ідейні підвалини Щербака і Льченка, то вони хоча й дуже між собою схожі, але вони між собою будуть непримиренними опонентами. Газета друкувалася російською мовою і в деяких матеріалах Щербак показував свою зневагу до українців, бо він уявляв себе політичним діячем всього російського селянства, але були певні публікації

де він показував своє українське походження. В розділі "Листи з російської колонії в Сан-Франциско" він розповідає про виставу "Наталка Полтавка" Котляревського. Виставу прийшли подивитися багато людей. "Какая смесь племен и народов" — так він характеризував публіку. Дуже добре сприймали українські пісні і наголошував на тому, що українські пісні схожі на італійські. Вистава йшла в театрі "Тамут-Клуб". Цікаво, подивитися на акторський склад: Висоцька (Терпилиха), Рубіна (Наталка), Лам (Микола), Висоцький (Возний), Мось (Макогоненко), Рубін (Петро).

Ще однією причиною розташування тут газети є те, що в попередньому розділі, де йшла мова про пресу на теренах Сумщини, я вже розповідав вам про Щербака і його "Селянську газету". Після того як Щербака посадили, йому вдалося втекти, і на суд він не з'явився, а з Америки прислав повідомлення, що він в Америці на правах політичного біженця. За його американський період немає повної інформації, але на газеті за 1912 р. стоїть напис: "Третій рік видання". Тобто у 1909 р. він створює в Америці, в Лос-Анджелесі, газету "Великий океан". Судячи з інших публікацій в цій же газеті, інші члени Селянського Союзу теж потрапили до Америки у 1909 р. Судячи теж з публікацій в газеті, ми знаходимо повідомлення, що газета друкувалася в Сан-Франциско, бо в Лос-Анджелесі російської друкарні не було.

В архіві є дві підшивки газети. Перша за березень-грудень 1912 р., а друга за 1914-1915 рр. Виходила газета по понеділках, середах, п'ятницях. Передплата становила 2,50 долара на рік. На газету хронічно не вистачало коштів, але, треба Антону Петровичу віддати належне, йому вдавалося добувати кошти на її видання і тут талант політичного трибуна йому допомагав. Важливим джерелом надходження коштів була реклама, яка розташовувалася як на першій сторінці, так і на четвертій, але бувало друкувалася на другій і третій.

Для нас реклама теж становить певний інтерес, бо з неї ми бачимо, як влаштувалися емігранти з Росії, ким вони працюють. Іван Степанов торгує грамофонами, Задоркін займається ремонтом годинників, рекламою російських аптек. Поруч з цією рекламою, яка розрахована на російськомовних, друкується і чисто американська, де рекламуються банки, мило, тютюн, китайські ліки, продаж товарів. За 5,95 долара можна придбати годинник, а в подарунок револьвер. Костюм коштує 2,50-3 долари. На четвертій сторінці оголошення політичних партій, робітничих об'єднань, бібліотек, газети "Голос труда", товариств: "Социал-революционеры", "Анархический красный крест", "Союз русских рабочих", "Социал-демократи", "Вунд", "Общество помощи жертвам русской революции", "Общество помощи политическим ссыльным", "Русское отделение Американской социалистической партии", "Федеративный комитет русских радикальных организаций".

Рекламуються гастролі балерини Павлової в Америці, але головна реклама стосується переселенців до Канади, де їм обіцяють землю по 10 доларів за 160 акрів, під 6 відсотків з виплатою на 20 років.

При газеті діяли страхові компанії, які торгували нерухомістю, була бібліотека, яку з часом Щербак передав до публічної бібліотеки.

Другим джерелом була передплата на газету. Щербак звертається до своїх читачів, щоб вони прислали гроші на передплату раніше, щоб

загітували на передплату своїх товаришів або повідомили в редакцію про них: "Шикарный подарок получит каждый, кто пришлёт нам 20 адресов своих знакомых, читающих по-русски и адрес своего лавочника. Аптека Portosa 160, 2 ave, New-York, Dep. 8". Видно, і цих коштів не вистачає, і він позичає кошти у земляків, а повертає їм ці кошти через передплату. Читає робить передплату у лавці, гроші залишають у хазяїна лавки, а в редакцію приносять тільки квитанцію. Цих коштів, видно, теж замало, і тоді він друкує оголошення: "Редакция желает принять компаньона. Условия: направление газеты остаётся прежнее, компаньон должен уметь писать по-русски, знать английский, внести 1,5 тыс. долларов".

За рекламою розташовувалася передовиця, написана самим Щербаком на злобу дня. Вона могла стосуватися американських, світових або російських подій.

Після — повідомлення по Сполучених Штатах, частіше з Каліфорнії, серед яких подавалося більше матеріалів про події в робітничому середовищі. Зниження платні за день, страйки і постріли в робітників, найнятими власниками заводу рейдерами. Як все це схоже на наші часи. Становище безробітних емігрантів. Репортажі з релігійних громад, нетрів і т. д. В репортажі з більярдної показаний такий непривабливий хазяїн — "хохол" з Полтавщини і його бізнес.

Потім йшли повідомлення з Європи про хід бойових дій, повідомлення з Росії. Я довго шукав повідомлень з Сумщини і одне знайшов: "В видах сокращения расходов по случаю войны, Сумское земское собрание вычеркнуло ассигнования на ряд культурных мероприятий. Всех сокращений сделано более чем на 20 тыс. руб."

Серед повідомлень з Росії я звернув увагу на те, що дозволили жінкам вступати до університетів, а інше, — що при відступі російські війська знімали з церковних бань дзвони і везли до Росії, про відмову барона Міллер-Закомельського служити в армії, про відкриття ошадної російської каси в Америці, про мільйон емігрантів з Росії в США.

Частенько в газеті зустрічається ім'я сина Рокфеллера. То він дав 100 тис. на безробітних (якщо поділити на всіх то вийде декілька центів на кожного), то повідомлення про звіт сина перед спеціально створеною комісією, бо притягти його до відповідальності через суд неможливо.

Звертає на себе увагу велика кількість різних виставок, які проходять в США (технічні, художні, культурні).

В розділі "Кореспонденція" надруковано повідомлення за 28 квітня 1915 р. з Мінесоти, де розповідається про дві партії, на які поділилися росіяни. Одна стоїть на позиції раю земного, інша прийняла баптистське хрещення і проповідує рай небесний.

Інша інформація стосується пропозиції російських соціалістів провести свято Першого травня разом з польською організацією "Вільний дух". Поляки відмовилися обізвавши російських соціалістів москалями і жидами. В той же час в Порт-Гуроні утворилася російсько-польська група.

Подається передрук статті з газети "Гюлос труда". Американський єврей-робітник С. Соломон убив російського робітника соціаліста за те, що останній розмовляв російською мовою. Тут теж напрошується певна аналогія, і дуже хочеться, щоб мою книжку прочитали в редакції газети "Ваш шанс".

Матеріал з Мексики сповіщає про життя колонії сектантів з Гваделупи — молкан, плигунів. Вони зібрали добрий врожай всього, але продати не можуть, бо в країні йде війна.

Загалом Щербак приділяє багато уваги релігійним громадам країни, вихідцям з Росії. Він навіть випустив книжечку "Царство русских мужиков и сухоборы". Вартість книжки 25 центів. (Щербак пише про сухоборів, а то багато охочих виправити на духоборів.)

Акцентує увагу і на становищі безробітних, які за 4 години можуть заробити на обід і ночівлю.

В публікаціях ми знаходимо відомості і про інші емігрантські газети: "Голос Труда", "Русско-Американское Эхо", "Новый Мир", "Русский голос", "Еврейский Союз".

Соціалістичний світогляд Щербака не заважає йому відчувати себе російським патріотом. В цілому ряді статей він критикує позицію інших партій, які хочуть поразки царського режиму. Це йому будуть пригадувати до його смерті в 30-х роках.

Райський куточок під назвою Лос-Анджелес, видно, виявився Щербаку не до вподоби, і він вирішив повернутися додому. Я не знаю, але мені здається, що не раз Щербаку снилася Америка, особливо коли тут творилася кривава вакханалія в обіймах голоду, холоду і тифу.

Майже через 100 років група сумських редакторів побувала на екскурсії в США. Їм показали рекламну Америку і вони на шпальтах своїх газет розповіли про те, що їм показали, а дехто навіть виступав перед студентами кафедри СумДУ з розповідями про Америку. Зрозуміло, що вони не працювали в Америці, не добували свій журналістський хліб, як це довелося робити Щербаку і тому розповіді про Америку в них були інші, ніж у Щербака, але хіба за ці сто років змінився суспільний лад в Америці? Можливо, хтось із сучасних студентів колись "пройде шляхом" Щербака по Америці і напише про це в своїй газеті, бо до тих сумчан, які переїхали в Америку на початку ХХ ст. додалися ті, хто переїхав до Лос-Анджелеса з Сум вже на початку ХХІ ст.

Додаток до розповіді Щербака про український театр в Америці я знайшов у книжці "Наш театр", яку випустило у 1992 р. Об'єднання митців української сцени Наукового товариства ім Шевченка. У 1964 р. в Лос-Анджелесі Борисом Грінвальдтом і Святополком Шумським за участі члена засновника Августина Рудника була організована робота українського театру під назвою "Товариство Акторів Української Сцени в Лос-Анджелесі".

Дружиною Бориса Костянтиновича була уродженка м. Ромен Євгенія Грінвальдт. Вона грала у виставах: Наймишка в "Мати наймишка", Стеха в "Назар Стодоля", Сашко в "Отаман пісня" М. Мирського, Геся в "Мораль пані Дульської", Г. Запольської, Мати в "Боярина" Лесі Українки.

Діяв в Лос-Анджелесі і радіотеатр, який створив Святополк Шумський. Радіотеатр мав назву "Пісня України". В роботі радіотеатру брала участь і дружина Святополка Марія. Зрозуміло, що в Лос-Анджелесі повинна була бути теж українська колонія, бо не всі ті, хто в'їхав до революції, повернулися назад.

Відомості про газету "Великий Океан", що виходила в м. Суми

Мені було дивно, що така творча і досвідчена людина, прибувши до Сум, не створила своєї газети, бо в переліку архівних газет за 1917 р. за Щербаком нічого не рахувалося. В газеті "Сумський вісник" за 8 серпня 1917 р. №173 було надруковано лист до редакції:

"Покорнейше прошу напечатать в вашей уважаемой газете настоящее моё письмо. В Сумской газете "Великий Океан", в 24 номере от 4 августа, в списке земских недоимок была напечатана моя фамилия как недоимщика с подчёркой "член управы" 32 руб. 08 коп.

Представляю при сём квитанцию Сумского казначейства за номером серии 897421 об уплате, которую засвидетельствуйте на страницах вашей газеты".

М. Іваненко.

Ми ще декілька раз зустрінемо інформацію про газету Щербака, яку буде критикувати Ільченко. Він буде наводити вислови Щербака про свободу преси в Америці і про американське життя. Коли почала друкуватися в Сумах газета "Великий океан", скільки разів виходила на тиждень, скільки коштувала, які мала розділи? Всі ці питання залишаються без відповіді: Швидше за все вона була органом Ради селянських депутатів, яку очолював Щербак. Єдине, що відомо, то це те, що газета друкувалася в друкарні Пашкова на власному папері друкарні.

Із архівних джерел відомо, що Щербак повернувся з Америки після Лютневої революції. Він очолював повітову Раду селянських депутатів. У 1926 р. він їздив до Москви і привіз до Сум частину картин зі Строгановської колекції. У 1919 р. цю колекцію більшовики вивезли до Москви. Частина колекції розійшлася по музеях Москви, а частина залишилася в музейному фонді. У 1926 р. Щербак напише мемуари для журналу "Пролетарская революція". Пізніше він переїде в Москву у будинок ветеранів революції ім. Ілліча.

Роменська газета "Военные известия"

В підшивці ДАСО є одна газета №7 за 27 серпня 1914 р. Газета видавалася Роменським повітовим земством. Швидше за все вона виходила 1 раз на тиждень, друкувалася в друкарні нащадків Р. Г. Дальберга. Газета надає повідомлення про бойові дії, нагородження героїв, заборону продажу горілки, громадську допомогу, про перші трофеї: польові гармати, снарядні ящики і прапор, які були відправлені в Москву.

Учениць старших класів запрошують для пошиття нижнього одягу. На телефони вводять одноразовий податок в 10 крб.

Шведський уряд заборонив користування радіозв'язком у своїх територіальних водах.

Відомості про газету зустрічаються в архівних справах. 4 березня 1917 р. в екстремному випуску газета повідомила роменчанам про революцію. Більше немає ніякої інформації.

Щось подібне до газети-стіннівки з'являється в цей час в Глухові. На стіні магазину Субича на розі Сінної площі і Києво-Московської вулиці з'являється дошка для вивішування фронтових зведень і місцевої інформації. Подібний спосіб інформування запроваджувався і по інших містечках.

Охтирський журнал "Народная мысль"

Відомості про цей журнал повідомив працівник Охтирського музею Олександр Галкін. Під час роботи над рукописом я звернувся до депутата обласної Ради Н. Розторгуєвої, бо в Охтирці я знайшов друкарню її родичів, щоб вона знайшла додаткову інформацію про видавничу справу в м. Охтирці. Вона звернулася до музею і Олександр Галкін підготував невеличке повідомлення.

Початок виходу цього журналу відноситься до 25 травня 1917 р. Це був щотижневий науково-популярний, громадсько-політичний та літературно-художній журнал.

Газета "Лебединские известия"

Почала видаватися з 1 квітня 1917 р. Видавець І. І. Мінінберг — зять М. Є. Когона, власника друкарні. Редактором був П. А. Граціанов — санітарний лікар, представник земства. За два тижні до цього була створена Рада робітничих і солдатських депутатів, більшість якої склали меншовики і есери. Вони підтримували земство — орган тимчасового уряду, тому і газета мала меншовицько-есерівський напрямок: продовження війни. Місцеві більшовики Горячов, Базавлук, Демченко, Жолдак виступали "за мир без анексії і контрибуцій", "буржуїв в окопи".

"Лебединские известия" виходили щодня на російській мові, крім післясвяткових днів, форматом газети "Правда". Здебільшого автори ховалися за псевдонімами "Посторонний", "С", "Н" тощо. В місцевому краєзнавчому музеї є один примірник за 20 квітня 1917 р. за №14. В репортажі про святкування 1 Травня в Лебедині, що був надрукований у газеті, сповіщалося: "На Базарной площади был отслужен молебен и многолетие Временному правительству... А вот несут портрет Т. Г. Шевченко, над которым развивается желто-голубой флаг с надписью "Нехай живе вільна Україна". Поруч з цим репортажем у газеті розміщені статті під заголовками: "Конец царской власти", "Съезд крестьянских депутатов", "Вашкирское общество", "Просвіта" і таке інше. Скільки проіснувала газета, сказати дуже важко.

У ЦДДА УРСР були такі номери: №1-3, №5-14, №16-23 за квітень; №24-33, №35, №36, №38-46 за травень; №47, №48, №50-55, №57-69 за червень; №84-91 за липень.

Охтирська газета "Известия Ахтырского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов"

Все, що збереглося про цю газету, так це те, що вона вийшла 11 червня 1917 р. Виходила двічі на тиждень, коштувала 6 коп. Редакція розташовувалася по вул. Сумській, №2, а контора при друкарні А. П. Расторгуєвої по вул. Бульварній.

Газета зберігалася в ЦГИА УССР м. Київ. Там були такі номери: червень №2-5, липень №6-12, серпень №19-20.

Охтирські листки Української громади

В обласній бібліотеці є декілька випусків краєзнавчих записок Охтирського краєзнавчого музею. Там сказано, що одночасно з формуванням Охтирської Ради формувалася і Українська громада, яка випускала свої листки. Жодного примірника цих листків я не бачив.

Роменська газета "Народное слово"

В ДАСО зберігся один примірник цієї газети, 50-й номер за 21 липня 1917 р. Газета була органом Роменської Ради робітничих і солдатських депутатів. Коштувала газета 7 коп. Форматом була за звичайну газету. Плата за оголошення "со строчки петита 30 коп., для ищущих роботу — 15 коп., за постоянные объявления по соглашению". Рукописи не повертаються. Вартість передплати на три місяці — 3 р. 50 коп., на два — 2 р. 50 коп., на один — 1 р. 30 коп. На першій сторінці друкується інформація про вибори до місцевої думи, стаття до третьої роковини з дня смерті Жака Жореса, телеграми повідомлення зі Ставки, заява Терещенка, відставка Радко-Дмитрієва, розпорядження уряду. З рекламних оголошень повідомлення про приймальні іспити до Роменської жіночої єврейської гімназії Г. і І. Лесник, яка розташовувалася в будинку Баткіна по вул. Толстого. Інше оголошення сповіщає, що в театрі "Олімпія" С. І. Піковського йде вистава "Андрей Кожухов" за повістю Степняка. Драма складається з 4-х частин, за участю акторів: Можухова, Орлової, Ваневської, Римського, Агазарова.

На другій сторінці друкуються списки політичних партій: єврейської соціалістичної партії і єврейської соціал-демократичної партії "Поалей ціон", єврейської партії "Агудась-Ізраїль", партії "Народной свободы", "Об'єднаний єврейський радикально-демократичний" список і список "от окраин города". Підписав списки міський голова П. Огнев і члени міської управи Царицин і Кроленко. Тут варто задуматися над тим, кому "належало" місто Ромни.

Нижче подається оголошення про проведення організаційних зборів партіями: в базарній синагозі проходить зібрання "Бунду", в польському костюлі — соціалістичного блоку, в гімназії Лесник — профспілки друкарів.

Друкується звіт по влаштуванню вистави 19 липня в саду Вашкевича трупю Я. Ш. Лузика, чистий прибуток з якої надійшов у фонд Роменського союзу друкарів.

Прибуток: білетів куплено на суму 648 крб. 20 коп., лібрето і програми 57 крб. 70 коп., бенефіції від П. П. Огнева — 25 крб., Л. З. Тамне — 5 крб., Н. Золочевського — 1 крб. 90 коп., Е. Галієвського — 1 крб. 20 коп. Н. Міщенко — 1 крб. Всього: 740 крб.

Витрати: Я. Ш. Лузика — 300 крб., військовий податок — 102 крб. 50 коп., прислугі в театрі — 15 крб., свічки — 1 крб. 20 коп. Всього: 418 крб. 70 коп.

Прибуток від вистави склав 321 крб. 30 коп.

На перший погляд начебто не варто звертати увагу на такі дрібнички, але порівняйте, скільки зараз коштували б подібні благодійні вистави.

Подається місцева хроніка, з якої ми дізнаємося, що в с. Герасимове створено культурно-просвітне товариство.

Повідомляється про пошту скриньку газети. В кінці написано, що газета проглянута військовою цензурою і надрукована в електродрукарні Ради робітничих і селянських депутатів. Швидше за все, друканя була конфіскована в когось із старих власників.

Іншу інформацію про газету я знайшов в матеріалах міської думи за 22 липня 1917 р. Мова йшла про роботу Роменської думи де, як ви здогадалися, більшість належала євреям. За часів гетьмана Скоропадського, керуючись публікаціями 1917 р., будуть перевіряти діяльність думи і висунуть її керівництву звинувачення. Денікінська влада ці звинувачення скасує.

Газета "Известия Путивльського Совету рабочих и солдатских депутатов"

Ця газета виходила у 1917 р.

В бібліотеці Академії Наук м. Петербурга зберігалися номери: №1 за 26 серпня і №12 за 8 листопада.

Роменська газета "Наша спілка"

Газета "Наша спілка" — народна газета, яка видавалася при Роменському Союзі кредитних і споживчих товариств тричі на тиждень. На газеті позначено, що вона відображає інтереси трудового селянства, робітників та кооперативне життя. Підшивка починається з №82 за 31 грудня 1917 р. Можна поррахувати і приблизно сказати, що газета почала виходити з 15 червня 1917 р. Редакція попереджає, що рукописи не повертаються, а платня за дописи, якщо вона не обумовлена, не надається. Редактором газети був Підпалый. Редактора можна бачити від 12 до 14 години кожного дня. В сьогоднішніх газетах жоден редактор не сповіщає, коли він приймає читачів. Редакція газети і контора розташовані на вул. Л. Толстого. Тел. редакції 363, а контори — 404. Судячи з кількості номерів, телефонна станція в м. Ромни була більша за Сумську. Друкувалася газета в українській друкарні. Мабуть, Союз купив її в когось із колишніх власників.

Основною темою газети були вибори до Установчих зборів, які мали відбутися 7, 8, 9 січня 1918 р.

Газета закликає голосувати за списки української соціал-демократичної партії — №8, української соціал-революційної партії, або української селянської спілки — №21. Передова стаття теж присвячена виборам.

Другою подією є Різдво. Газета розповідає про хор колядників Миколи Костянтиновича Богдановича.

Є стаття, яка показує стосунки між членами "Просвіти", і газета пояснює, чим не вдоволені члени "Просвіти" і чому пишуть до редакції. Автор статті А. Семіченко розповідає, що в селі Липовому в "Просвіті" вся інтелігенція свариться між собою і, що за таких умов кооперативній спілці важко допомагати "Просвіті". Не прості стосунки були між членами і в сумській "Просвіті". Найімовірніше за вес можна вести мову про національні особливості українців.

Друкується відозва українського центрального кооперативного комітету за підписом членів управи Г. Павловського і А. Литвиненка. У відозві подається анкета, на яку треба відповісти. Серед питань такі: на якій посаді працюєте, до якої національності відноситесь, чи володієте українською мовою?

Із заяви Центральної Ради, надрукованої в газеті, ми дізнаємося, що Україна не хоче пропускати війська ні з Дону, ні до Дону.

Повідомляється про бої між більшовиками і українцями в Жмеринці. Поштова контора вимагає плати за поздоровчі картки, як за закриті листи.

Газета розповідає, як в с. Глинську створювали Раду солдатських депутатів. Певна частина наголошувала на тому, що достатньо "Союзу інвалідів", але більшовицькі агітатори казали, що ЦР меншовицька і там засіли офіцери. Офіцер Світличний, який сам був ще у солдатській шинелі, бо одержав тільки недавно офіцерське звання, доводив, що майже всі офіцери з солдат, бо старі офіцерські кадри майже всі загинули, але його ніхто не хотів слухати. Автор статті — Петро Івашицький.

Друкується повідомлення, що повітовий комісар розташувався в будинку Бартоша.

Друкується оголошення, що в Роменській українській друкарні вийшла книжка "Боротьба за землю і волю в Росії" накладом Кредитового Союзу. Ціна примірника 70 коп. При великому замовленні 20% знижка.

В газеті є рекламні повідомлення про журнал "Шлях". Це є добре доповнення до попередніх розділів. Рік видання журналу другий. Журнал — щомісячник з питань літератури, мистецтва, громадського життя. Називає себе органом незалежної думки і відстоює права незалежності кожної людини. В його роботі беруть участь: О. Агієнко, В. Алешко, Х. Алчевська, М. Віляшевський, М. Вороний, М. Жук, Г. Журба, І. Зоранчук, О. Ковалевський, Х. Коломійченко, С. Криlach, професор А. Кримський, М. Левитський, І. Липа, В. Липинський, Х. Майстренко, Я. Мамонтов, О. Олесь, Т. Осадний, Б. Підгорецький, В. Пічета, В. Резніченко, М. Рильський, В. Самійленко, О. Светогор, О. Слісаренко, В. Тарноградський, професор В. Тімченко, П. Тичина, М. Філянський, Г. Хоткевич, М. Чернявський, Г. Чупринка, М. Янчук.

Редакція розташовувалася в Києві по вул. Маріїнська-Благовіщенська, №123. Ціна журналу — 20 крб. Редактор журналу Ф. Коломійченко.

Рекламувався інший журнал "Кооперативна зоря". Виходив він один раз на два тижні українською мовою. Журнал був органом Дніпровського союзу споживчих товариств у м. Києві. Своєю метою вважав пропагування ідей кооперації і мав такі розділи: 1. Передові статті. 2. Статті з чергових питань кооперативного будівництва. 3. Статті з теорії і практики кооперативного будівництва. 4. Питання об'єднання споживчих товариств. 5. Кооперативне виробництво. 6. Вірші, фейлетони. 7. Кооперативна хроніка. 8. Життя Дніпросоюзу. 9. Статистичні матеріали. 10. Про що пишуть в інших матеріалах. 11. Дописи. 12. Торгові відомості. 13. Новини по кооперації. 14. Відомості інструкторського відділу. 15. Відстоювання прав союзу. 17. Оповідка.

Крім ДАСО газета зберігалася в ЦДДА УРСР м. Київ. Там є номери:

травень №14-17, червень №18-20, 22, липень №23-27, 29-34, серпень №35-44.

Сумська "Рабочая газета"

У №236 газети "Сумський вісник" за 1917 р. ми знаходимо таке повідомлення: "Не парламент мнений", а "Бедлам" — таке учреждение представляет из себя "Рабочая газета", попавшая в руки патентовано бездарного эхъ-ерундита Гладышева. Вчерашний номер этой газеты доставил читателям немало увеселения. В четверг этот эхъ-горемыка пробовал протестовать против насилия, но пороку хватило только на один день. Вчера Гладышев уже переменялся и всячески оправдывал насилие. В газете напечатана прекрасная гражданским мужеством статья г-на Львовича и рядом кощунство Гладышева. Для таких нелепых циі гро quo (одне замість іншого) расходуются рабочие деньги на издание этой газеты".

Ми ще зустрінемося з Гладышевим. Не можна назвати його бездарною людиною, бо він теж буде видавати газету. За своїми поглядами він був досить поміркованим лівим. Швидше мова може йти про те, що Ильченко вбачав у ньому свого конкурента. Жодного разу він не дав позитивної оцінки іншим місцевим газетам і їхнім видавцям. Можливо, навіть газета друкувалася у нього в друкарні.

Газета "Известия Сумского Совета рабочих и солдатских депутатов"

Редакція газети розташовувалася в старому будинку окружного суду (тепер на цьому місці будинок банківської академії, з годинником) і приймала відвідувачів з 12 години до 13 і з 17 години до 19. Газета була органом виконавчого комітету С.Р. і С.Д., який засідав щоденно з 19 години. Голова і секретар зборів кожен раз обирався новий.

Тут ми бачимо прізвища С. М. Тетіна, С. Альшулера, Міренського, Лебедіва. Друкувалася газета в друкарні Льченка, яка 18 січня 1918 р. стане друкарнею Ради Робітничих, Солдатських і Селянських депутатів. Вартість газети була 3 коп. Перший номер газети вийшов 8 квітня 1917 р. Редактором був П. Д. Андреев, а видавцем була Рада Робітничих і Солдатських Депутатів. Зустрічаються прізвища кореспондентів Урзе, Качеринер.

На першій сторінці розміщені редакторські статті, далі друкуються протоколи засідань різних зборів, комітетів, мітингів. На Всеросійський з'їзд С.Р. і С.Д. з Сум були делеговані: т. Б. І. Міренський, М. К. Куровський. Повідомляється про позбавлення виборчих прав дезертирів і звільнення з діючої армії чоловіків 43-річного віку, роботу бюро праці. У 18 номері за 20 липня надрукована стаття: "Порицання газете "Сумской вестник" за те, що "сеет вражду между революционными демократами и обливаает грязью С.Р. и С.Д." Вийшло десь до 20 номерів газети.

Газета "Глуховская жизнь"

Це була щоденна демократична газета. Виходила вона у 1917 р.

У ДПБ Салтикова-Щедрина був один примірник №66 за 18 липня.

Газета "Известия Глуховского уездного Совета рабочих и крестьянских депутатов"

Почала виходити з липня 1917 р. В ДАСО газета відсутня. У 1959 в глухівській газеті "Народна трибуна" була надрукована стаття ветерана газети З. Відеса про історію газети. В глухівській газеті "Соборний майдан" за 2005 р. №5 (11) знову ми знаходимо повідомлення про цю газету. Мова йде в газеті "Известия Глуховского уездного Совета рабочих и крестьянских депутатов" про масові дезертирства з Червоної Армії.

В державній бібліотеці ім. Леніна в Москві зберігалися такі номери газети:

№1 за 28 липня 1917 р.; №5, №8 за 6 серпня; №10, №13, №15, №21, №24, №30-33

Газета "Известия Конопотского уездного Совета рабочих и крестьянских депутатов"

В ДАСО газета відсутня. Відомості про газету зустрічаються в краєзнавчих публікаціях.

Газета "Лебединський вестник"

Ми вже зустрічали повідомлення про цю газету в публікаціях газети "Сумський вісник".

Це була громадська і політична газета. Видавалася вона у 1917 р. партією Народної свободи.

У ДПБ Салтикова-Щедрина були такі номери: №2 за 19 серпня 1917 р., №9, №10-16.

Газета "Наша жизнь"

Газета видавалася Лебединським повітовим громадським комітетом у 1917 р.

У ДПБ ім Салтикова-Щедрина зберігалися такі номери: №1 за 16 серпня, №14 за 14 листопада, №3-5, №9-12. Інформація отримана з каталога ДАСО.

Журнал "Вестник Сумского союза кооператоров"

Цей двотижневий журнал виходив в м. Суми у 1917 р. Метою своєї діяльності він вважав висвітлення життя кооперації і духовного життя краю, знайомство з досвідом закордонного кооперативного руху. В архіві журнал відсутній, дати додаткову інформацію неможливо.

Матеріал взято з досліджень Г. Петрова. Джерело інформації він не подає.

Газета "Наш голос"

Ця газета була наступницею попередньої — "Известий Сумского Совета Рабочих и Солдатских депутатов". Коштувала вона 7 коп. і була теж органом Сумської Ради Робітничих і Солдатських депутатів. Нижче зазначалося, що вона позапартійна соціалістична газета. Виходить щоденно, крім свят. Розташовувалася теж в будинку колишнього окружного суду. Редакційна комісія складалася з: М. Гладішева, А. Львовича, М. Когана, І. Колобанова, В. Павлюченка. Фактично редактором газети був Павлюченко. Спочатку він буде підтримувати ідею виборів до "Учредительного собрания", але легко змінить свої переконання і стане комісаром загону Червоної гвардії. Як і газета Ільченка, вона для заробляння коштів дає багато реклами, але це реклама кіноконцертного життя. Плата за рекламу на першій сторінці складає 40 коп., а на останній 20 коп. Основні події, які знаходять своє висвітлення, стосуються повідомлень з фронту, новин з міської думи і земства, хроніки різних подій і кримінальних злочинів. Чимось ця газета дуже схожа на "Сумський вісник". В номері за 19 серпня повідомляється про страйк і ультиматум власникам друкарень про підвищення зарплати. Страйкують друкарні: Ільченка, Пашкова, Чорнобривченка, Вертикова і 1-ї артїлі. Зарплату підвищили на 25%. Порушуються питання охорони праці, будівництва житла для робітників, охорони здоров'я, робота шкільної комісії, перетворення кадетського корпусу у

військову гімназію, робота профспілок, вибори до українських установчих зборів. Пишуть і про таке: черговий по базару затримує спекулянтів, які скуповували яблука, а потім перепродували.

Не всі примірники цієї газети збереглися і тому з архівних джерел ми зробимо невеличке доповнення. 25 грудня 1917 р. бойові групи під командуванням В. Пономарьова, Д. Карпенка, М. Терехова, В. Павлюченка зайняли казарми, залізничну станцію, Державний банк, друкарню і редакцію газети "Сумський вісник", основні підприємства. Був роззброєний ескадрон 10-го Новгородського драгунського полку. Головою Сумського виконавчого комітету обрали слюсаря Новикова-Медовщикова. Він пішов на фронт і загинув. Наступним головою виконкому став Павлюченко, а військовим комісаром С. Парадіз.

На фото: червоногвардійці, які в 1917 році входили до штабу Сумської Червоної Гвардії (сидять зліва направо): товариші Ф. Пономарьов, С. Парадіз, В. Павлюченко, К. Руденко; (стоять) С. Пономарьов, І. Завальний, Г. Морозов

Цікаву статтю ми знаходимо в газеті за 11го січня 1918 р. під назвою "Некролог": "10 января по решению Исполнительного комитета закрыта местная газета "Сумской вестник". За последнее время буржуазная, чёрносотенная газета брызгала направо и налево зловонной слюной! Прикрываясь флагом кадетов, кучки чёрносотенцев, толкала на погромы. Понятное дело, что теперь время страстей в уезде разгорелось, такая газета, как "Сумской вестник" может ловко повести погромную агитацию и Бог знает, к чему это послужит".

Все обладнання друкарні, приміщення перейдуть газеті "Наш голос".

Деякі красназвці стверджували, що Павло Сапухін у Великій Писарівці збирався створювати газету.

ДРУГИЙ ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ПРЕСИ НА СУМЩИНІ

Настанет год, России черный год,
Когда царей корона упадет;
Забудет чернь к ним прежнюю любовь,
И пища многих будет смерть и кровь;

М. Ю. Лермонтов, Предсказание

Цей період розпочинається після подій 25 жовтня (7 листопада). Репортаж про жовтневий переворот ми знаходимо в газеті "Сумський вісник". Це передрук з газети "Вольности" Амфітеатрова і "Новой жизни". До цих подій ми знаходимо багато коментарів кореспондента Югова. Багато матеріалів про вибори, реклама політичних партій і їх програм, роботу Сумського земства, міської Думи. Зі статей на тему культури ми дізнаємося про видання книжки Лукомського "Старинные усадьбы Харьковской губернии". В газеті за 31 жовтня 1917 р. в повідомленні з Лебедина про український з'їзд, який виніс рішення про приєднання до Центральної Ради, І. Г. Ільченко обурюється, що організатори розраховували на тисячу чоловік, а прийшло 70. Я не знаю, чи можна вірити І. Г. Ільченку, але є світлина за серпень 1917 р. де на площі стоять тисячі людей.

В'язні Сумської в'язниці зробили підкоп і втекли.

У 236 номері друкується заява начальника драгунів і уланів Левицького про те, що він забезпечить порядок у місті і спростовується резолюція артилерійської дивізії в газеті "Наш голос".

У 263 номері повідомляється про знищення садиб, в тому числі і Щербатова. 15 грудня в залі "Люкс" членом Ради Сумської Військової громади була прочитана лекція на тему: "Центральна Рада і її універсал".

Це вже були останні номери. 10 січня газета буде закрита.

Лебединська газета "Нове життя"

В газеті "Ленінська правда" за 16 березня 1977 р. №53 (13 645) є розповідь про організаційні збори Лебединської організації РСДРП(б), які проходили в Народному будинку в м. Лебедині у листопаді 1917 р. З того часу почала виходити і газета "Нове життя". Редагував її більшовик І. Ф. Трищенко.

Скільки вона проіснувала, про що писала — невідомо.

Конотопська газета "Известия исполнительного комитета Советов крестьянских, солдатских и рабочих депутатов"

Перший номер вийшов 14 січня 1918 р. Виходила тричі на тиждень. Була відновлена в квітні 1919 р. Видавав газету працівник повітового комітету партії В. Мірін. В архіві її немає.

Щоб читачам були зрозумілі події, які почали розвиватися пізніше, зробимо невеличкий їх огляд, бо цей період за браком газет недостатньо висвітлений.

8 січня 1918 р. Охтирський повітовий з'їзд Рад засудив контрреволюційну Центральну Раду і визнав єдиною владою Центральний Виконавчий Комітет України і Раду Народних Комісарів.

Важко більшовикам довелося в Сумах. В Сумській Раді переважали меншовики, есери, представники офіцерства, а в міській Думі переважали представники купців, капіталістів і середнього прошарку міщан. На промислових підприємствах були сформовані загони Червоної гвардії, але цього не вистачало, щоб захопити владу. З Харкова прибули більшовицькі агітатори. Як повідомляла харківська газета "Известия Юга", 14 грудня до Сум з Харкова прибуло багато більшовиків, серед яких були Антонов-Овсієнко і один із керівників Харківської військової організації РСДРП(б) і виконкому міської Ради С. Парадіз.

У книжці Мілера "Это есть наш последний и решительный бой" (Політвидав, Москва, 1987 р.) ми знаходимо відомості про Парадіза. "Парадіз С. О. член КПРС з 1917 р., солдат 30-го піхотного запасного полку м. Тули. Після перемоги Лютневої буржуазної революції член Тульського совдепа. Один з ініціаторів створення більшовицької військової організації. Після переведення полку в Харків член президії Харьківського совдепа. Брав участь в становленні радянської влади в Харкові і Сумах".

На вулицях та площах відбулися мітинги, але вони мало що змінили. Тоді харківські більшовики направили до Сум червоногвардійський загін 30 полку під командуванням М. О. Руднева, який допоміг більшовикам Сумського повіту озброїти червоногвардійські загони. Про це свідчить лист М. О. Руднева, надісланий 6 січня 1918 р. В. О. Антонову-Овсієнку. В ньому зокрема, говорилося: "Необхідна зброя для Сумської Червоної гвардії, хоча б до 500 гвинтівок. Тому найпокірніше прохання надіслати якнайскоріше, краще завтра вранці, ці гвинтівки. Без Червоної гвардії 120 чоловік не зможуть зміцнити становище в місті з населенням 50 000 чоловік".

У своєму листі Руднев до Антонова-Овсієнка від 6 січня 1918 р. писав: "В Сумах працювати дуже важко, — повідомлялося в ньому, — з 120 солдатами ми можемо відчувати себе господарями становища. Але тут нема тієї організації, на яку загін міг би спертися. Навіть Рада робітничих і солдатських депутатів стоїть на точці зору меншовиків...".

Читач сам може порівняти кількість тих, хто стояв з одного боку і з іншого в цій інтервенції. Нарешті гвинтівки надійшли, і 9 січня більшовики Сум з допомогою харківських червоноармійців обеззброїли охорону міської Думи, заарештували діячів Центральної ради і разом з ними голову — есера Грубишева. В цей день були зайняті казарми, залізнична станція, державний банк, редакція газети "Сумський вісник" і обеззброєні військові частини.

Силою довелося брати більшовикам владу і в Конотопі. 7 січня Конотопський комітет РСДРП(б) на засіданні схвалив рішення про збройний виступ. Були проведені в бойову готовність червоногвардійці Полонних залізничних майстерень. На допомогу робітникам прибули червоногвардійські загони сіл Соснівки, Шаповалівки, Великого Самбора, Делтівки. В ніч на 10 січня в місті розпочалося збройне повстання. Запеклі бої точилися за залізничну станцію, комерційне училище, де знаходився штаб полку січових стрільців. 11 січня влада перейшла до ревкому, який очолив більшовик П. І. Новиков.

7 січня почав свою роботу перший повітовий з'їзд Рад Кролевецького повіту. В місті намагалися не допустити встановлення більшовицької влади. "Спілка фронтівиків", яка нараховувала 150 чол., переважно офіцерів, готувала в місті збройний виступ. Спроба не вдалася. Їх розігнала Кролевецька робоча дружина, але

насправді місто зайняв зі своїми головорізами Знаменський. 27 січня військовий комісар О. Д. Замула звернувся до населення Кролевецького повіту з наказом №1, у якому закликав виконувати розпорядження виконкому повітової Ради.

14 січня Шостку обороняв загін "Вільного козацтва". Його вибили переважачі сили більшовиків.

19 січня Муравйов захопив Полтаву і наказав "нещадно вирізати всю місцеву буржуазію". Московський відділ особливою призначення під проводом Знаменського, наступаючи з Брянська, зайняв Глухів і Кролевець. З Гомеля насувалася колона Берзіна на Бахмач та Конотоп. "Війська Муравйова справили Києву криваву різанину, якої місто не бачило з часів Андрія Боголюбського", — характеризував перебування Муравйова у Києві Д. Дорошенко.

Після Берестейського договору влада ЦР відновлюється, але загальне становище України і Сумщини було тяжке. Залізничний транспорт був зруйнований, мости — висаджені у повітря, паротяги та вагони — знищені або вивезені до Росії. Заводи стояли за браком палива та робочої сили.

В січні 1918 р. на ст. Конотоп був розбитий загін Центральної Ради. Було захоплено 20 кулеметів, багато гармат, рушниць, патронів.

З перших днів відновлення радянської влади почалося пограбування селян. Все діялося згідно інструкції Троцького: "Так как правительство России вынуждено вывозить хлеб Украины, то на вашей обязанности, товарищи, объяснить крестьянам, что хлеб возьмут только с кулаков и не для России, а для бедных украинских крестьян..."

На теренах області проходить формування комун. В Лебединському повіті їх було 100.

5 січня 1918 р. видається розпорядження про охорону племінної худоби, бо її могли реквізувати або могли з'їсти комунари. Племінні господарства розташовувалися на хуторі Байков у поміщика Щекіна-Кротова, в с. Гудимівка у поміщика Сбітнева, в с. Куличка у поміщика Красовського Лебединського повіту, в с. Кианця у поміщика Ліщинського Сумського повіту, в с. Гребениківка у поміщика Толстого Охтирського повіту, в Роменському повіті у поміщика М. П. Мазаракі був найкращий племінний кінний завод.

Худоба була симентальської, степової або шведської породи, білі англійські свині, породисті коні.

В кінці січня в Тернах більшовики захопили владу і стали грабувати людей. Вибухнуло повстання. Керівник більшовиків Міхно втік до Харкова і повернувся звідти з загonom червоноармійців, які жорстоко розправилися з непокірними.

24 січня на всю сумську буржуазію наклали контрибуцію в розмірі 1 000 000 крб., але виплатили тільки 555 тисяч. Було наказано до 12 години Парадізу всю буржуазію заарештувати.

Парадіз надовго затримався в Сумах. Він працював у штабі червоногвардійців, був військовим комісаром міста і повіту, брав активну участь у створенні сумських підрозділів регулярної Червоної Армії.

Продовжувала працювати міська Дума. Продовольчий комітет прислав вимогу вжити заходи для охорони Угрюмського, Стрілковського, Преображенського заводів. Вимагали забрати з маєтку у Великому Бобріку волів, бо їх годувати було нічим. Голова продовольчого комітету в Сумах обмежив споживання

хліба на одну людину до 17 фунтів на місяць. На вул. Костюковській в будинку Бібікова було знайдено склад речей Белгородського уланського полку. Відбуваються пограбування, діють під видом червоногвардійців, тому в газеті з'являється оголошення про те, що червоногвардійці діють тільки з мандатом (з мандатом грабувати дозволяли). 18 березня біля с. Дубов'язівки відбувся бій з німцями. Загоном командували К. Є. Ворошилов, О. Я. Пархоменко, Руднев, були червоноармійці і з Путивля. В цей час на Сумщині організуються ревкоми. Їх організують політвідділи частин Червоної Армії. В Сумському повіті це робив політвідділ 41-ї дивізії. Відбуваються засідання і правління Рад, торгово-промислових комітетів, політичних партій. 11 березня відбулось зібрання "Просвіти", а в Соборі об 11 годині відбулася панахида по Шевченку. Військовий комісар Сум Парадіз вимагав здачі зброї. Встановлені тверді ціни на м'ясо. Фунт коштує в Сумах 80 коп., а в Лебедині 50 коп. Спекулянти диктують свої ціни, влада погрожує їм терором. Земство звертається по допомогу до "совдепа", бо місцеві бюджети пусті, а утримувати лікарні, школи немає можливості. Відбуваються "розборки" серед більшовиків у Раді. Парадіз з'ясовує стосунки з Шаповаловим. Загальні збори РСДП(б) виключають тих, хто пропустив 2 засідання. Вкотре порушується питання продовольства для міста. Розглядають заяву Парадіза. З доповіддю виступає Тесленко "Об организации военно-закупочных отрядов". Голова відділу Ради Єфремов дає інформацію про санітарний стан міста і пропонує саджати порушників на 6 місяців до в'язниці. В цей же день відбулися загальні збори членів Латинського товариства.

Наказ №2 нового військового комісара (видно, здохалис Парадіза) Сум Пролівендіова, нач. відділу артилерії Лихача, ад'ютанта Тихонтовського повідомляє про реєстрацію всіх артилеристів. Хто не з'явиться, буде поза законом. Проводиться набір на окопні роботи і за це оплата 50 крб. за 8 годин роботи. Голова Ради Руденко вимагає сплати всіх платежів. У №85 газети "Наш голос" сповіщається про "евакуацію" цукру на північ, про видачу цукру для міста на 6 місяців. На цьому номері газета своє існування припинила.

В місті продовжувалось культурне життя. Працював театр і було дві трупи російська і українська. Українську трупу вів Л. Сабінін. Ставились вистави "Назар Стодоля", "Мати наймичка". Відбувся бенефіс Сабініної Асі Максимівни у виставі "Сирітка Ася".

У березні 1918 р. Червоноармійці загону Ремньова, відступаючи з Києва, пограбували і спробували вивезти до Росії майно Шосткинського порохового заводу: 40 тис. пудів пороху і 35 вагонів обладнання. 24 березня в місті вибухнуло повстання, яке тривало 2 дні.

12 березня було пограбовано промислове устаткування з підприємств Конотопа і вивезено до Курська.

На теренах області більшовики залишають партизанські загони. Був сформований Лебединський полк в кількості 500 чол., який виступав проти військ ЦР і брав участь у придушенні повстання в Суджі. 5 квітня Лебедин був захоплений військами Центральної Ради.

Більшовики в Сумах сформували загін червоної гвардії під керівництвом робітників Бельгійського заводу Івана Юхимовича Бочкіна і Б. І. Шостака.

В квітні 1918 р. зібрання гласних Сумської міської Думи і повітового

Земства вітало Центральну Раду, "... котра допомогла визволенню від більшовицького терору".

За короткий час панування більшовиків відбулися розстріли вояків українсько-го війська, масові пограбування селян продовольчими загонами і казначейств по містах, запроторення до концтаборів населення і його розстріли. У Глухові розстріляли 400 учнів місцевої гімназії, як майбутню буржуазію.

Щоб ви зрозуміли, в якому стані перебувала Росія і Україна, звернемося до щоденника Хатаєвої (розповідь про неї подається в додатках), яка розповідала про те, що творилося в Москві, як б днів йшли вуличні бої між білими і червоними. Білих ховали в простих гробах і відстіпували в церкві, де гроби стояли штабелями, а червоних з оркестром в червоних гробах і біля Кремлівської стіни. Не впізнала Евфалія Іванівна і Харкова: "В городе было очень тревожно, по улицам ходить нельзя было... Сидели на вокзале грязном, заплёваном, замызганом, где вместо длинных столов с белоснежными скатертями, хрустальными вазами в живых душистых цветах, с холодными и горячими обильными закусками, с вкусно пахнущими блюдами — стояли, сидели, лежали люди и только люди — грязные, дурно пахнущие, озлобленные. Через пять часов приехала прямо в Ахтырку к тетке, Эльзиной матери. И когда я сидела в уютной столовой, пила горячий душистый чай, ела варенье, коржики, сдобные булочки, чувствовала на себе чистое бельё, свежесть ванны, то казалось, что это не живая жизнь, а только сон... И тихо тут, спокойно, будто ни боёв, ни похорон, ни обысков. Лавки открыты, в театре спектакли идут, публика в гости друг к другу ходит. Именины устраивают, вечеринки. Ахтырка оживает всё больше. Многие приехали сюда из Москвы, из Петербурга, Киева, Харькова... Художники, артисты, ученые — все были здесь и все ждали войны".

Роменська учнівська газета "Життя"

У селі Червоний ранок Кролевецького району на горіщі колгоспника Ключка у вулицю знайшли газету "Життя" №2 за неділлю 24 лютого 1918 р. Ця газета була органом середньошкільних організацій м. Ромен. Редакторами були Васюхно і Сиротін. Газета була щотижнева. З цього можна зробити висновок, що перший номер вийшов 17 лютого 1917 р. Газета публікувала виписку з наказу №2 комісара по освіті. В статті під назвою "Зрозуміли" подається критика старої буржуазної школи. В статті "Крайність" йдеться про те, що учні сьомого класу вимагали дострокового випуску, а педагогічна рада відмовила, і тоді учні оголосили страйк. Подаються подробиці боїв між робітничими загонами і військом Центральної Ради. Інформація про цю газету взята з публікації в газеті "Червоний промінь" за 18 серпня 1988 р.

Роменська газета "Наше слово"

Це була щоденна робітничка соціал-демократична газета. Видавалася Роменським комітетом РСДРП у 1918-1919 рр. №6 за 11 жовтня і до 116 номера 1918 р. зберігалися в Фундаментальній бібліотеці товариства наук, №51 за 8 березня зберігався в Центральному музеї революції СРСР.

Охтирський журнал "Кооперативний шлях"

Це був двотижневик, що виходив у 1918 р. Він подавав відомості про кооперативне і громадське життя.

Журнал в ДАСО відсутній.

Лебединська газета "Земские известия"

Изданіе Лебединскаго Уъзднаго Земства

Цѣна 25 коп.

ЗЕМСКІЯ ИЗВѢСТІЯ

Выданіе во вторникъ, четвергъ и субботахъ.

№ 30. | СУББОТА 10 АВГУСТА (28 ІЮЛЯ) 1918 ГОДА. | № 30.

5 квітня 1918 р. в Лебедин вступили німці. В цей час Лебединське повітове земство стало видавати газету "Земские известия", яка виходила тричі на тиждень форматом районки. Редагував її А. І. Влезьков, редакція розташовувалася на вул. Сумській в будинку земської управи, друкувалась вона в друкарні Солодовнікова. Виходила на російській мові. Багато місця на її всіх чотирьох сторінках відводилося повітовій хроніці, подіям в Росії і Україні, за кордоном. Є примірник в ДАСО за 10 серпня 1918 р.

У ЦДДА УРСР були такі номери газети: №1 за 4 червня і по №89 за 26 грудня. По місяцях вони розподілялись: червень №1,2, 4-12; липень №13-25; серпень №26-38; вересень №40-44, 46-51; жовтень №54,55,57,58, 60-65; листопад №66-78; грудень №79-89.

Глухівський альманах "Вперед"

У 1918 р. у Глухові виходив альманах "Вперед". Відомо, що в ньому друкувалися уривки з нарису Ладухіна "Дніпровою водою".

В ДАСО альманаха немає.

Для того, щоб зрозуміти наступний розділ, зробимо невеличкий відступ від теми.

Невдоволення ЦР призвели до того, що на селянському з'їзді хліборобів обрано гетьманом Павла Скоропадського, а німецька влада санкціонувала переворот. Протягом 29 квітня прихильники гетьманського перевороту опанували всіма державними установами без боротьби. Тільки Січові Стрільці, які охороняли Центральну Раду, пробували відбиватися і вбили 3-х гетьманських старшин. Голова ЦР Грушевський оселився у віллі "Виноградний Сад", як приватна особа. Гетьман одним махом відкрив 150 українських гімназій, відкрив університети, заснував державний архів, Український історичний музей, Український театр, національну бібліотеку, Українську Академію Наук. Велику роботу в організації Української Академії Наук зробило міністерство освіти (М. Василенко).

П. Стебницький, Д. Науменко). Василенко Микола Прокопович — історик, правознавець, політичний і громадський діяч, академік з 1920 року. Народився 14 березня 1866 р. у Сумській області, с. Есмань, тепер селище Червоне. У 1890 р. закінчив Дерптський університет. У 1893-1903 роках викладав у київських гімназіях. У 1918 році — міністр освіти і мистецтва України.

Скоропадський мирними переговорами добився прилучення Путивльського і Рильського повітів Курської губернії до Чернігівщини; Суджанського, Грайворонського, Белгородського, Корочанського, а також Валуйського повітів Воронежської області до Харківської губернії. Все це були українські землі, які були загарбані Російською імперією.

В книжці “Сумщина від давнини до сьогодення” на стор. 228, 229 є мапа на якій зображені ці території. Про самого Скоропадського в книжці немає і згадки. В 1939 році Сталін при організації Сумської області поверне великий шмат українських земель Росії. Так станеться і з західними землями, які теж приєднав Скоропадський. Вони опиняться за лінією Керзона. Скоропадський в липні 1918 р. почав формувати збройні сили. Восени був сформований особливий прикордонний корпус, переважно з російських старшин, який безпосередньо підпорядковувався гетьману. Розташований він був між Путивлем і Сумами на російсько-українському кордоні.

Міністром фінансів був Ржепечський Антон Карлович. Кредитним забезпеченням паперових грошей виступало не золото, а цукор.

Газета “Известия исполнительного комитета

Глуховского Совета крестьянских, солдатских и рабочих депутатов”

Перший номер газети вийшов 14 січня 1918 р. Вийшли номери з 2 і по 21. Редактором газети був Микола Крищенко.

Інформація про газету отримана з каталога ДАСО.

Газета “Сумське слово”

В архіві є матеріали Сумського відділення Московського промбанку на 1 липня 1918 р. Це колишній банк “Г. В. Юнкера і Ко”. В цих матеріалах є список тих, хто відкрив рахунок у цьому банку. Серед його відвідувачів зустрічається багато відомих прізвищ, але є і невідомі. Багато кого з місцевої буржуазії я в цих списках вже не знайшов. Вони або емігрували, або були вже розстріляні. Серед підприємств я віднайшов Сумське товариство взаємного кредитування, профспілку голчаного цеху, Сумське товариство Російського “Плодоводства”, яке мало рахунок на 6947 крб., кооперативне товариство “Общее дело” з рахунком на 260 137 крб., і рахунок газети “Сумське слово” на 100 крб. Ніякої іншої інформації не було.

Сумський журнал “Акорди”

У 1918 р. в м. Сумах виходив учнівський літературно-науковий щомісячний журнал “Акорди”.

Інформація взята у Г. Петрова, джерело інформації невідоме.

Газета "Луч"

Въ единеніи сила.

ЛУЧЪ

Видаєне Сумского Союза Кооперативныхъ Товариствъ

№ 30
Сумская губерния

ЕЖЕДНЕВНАЯ
ВЪ ПАРТИЙНУЮ
ДЕМОКРАТИЧЕСКУЮ
ГАЗЕТУ

Адресъ редакціи Сумск. Губ. Зем. Упр. Зем. Кооп. Сек. № 1 Телефонъ 24 34	№ 30 Пятница 26 июля 1918 года	Платить почтой „Лучу“ впередъ Два рубля въ кварталъ съ предв. заказомъ на 12 ч. въ 3 ч. дня
Сумской Союзъ Кооперативныхъ Товариствъ Выдана 6 февраля 1918 г. Директоръ: Уманъ Леопольдовичъ Сум. Губ. Зем. Упр. Зем. Кооп. Сек. № 1 Дело Сум. Кооп. Сек.	САБЪ РЕАЛЬНОГО УЧИЩА САДЪ и БУРЖУА, Т-ни Смердъ, котла- рническ. завсидовъ Сберка трестъ „ИМБАТОРЪ“, Москва и С. ПЕТЕРБУРГЪ Ихъ прибыль 211 рубль 1918 г. Царств. империализмъ	ОБЪЯВЛЕНІЯ Сумская Редакция Отдѣленія 12 июля 1918 Этакъ империализмъ заблудилъ на Европ. и восточ. земляхъ, поблудилъ на Евро. земляхъ, разрушилъ землю. Благородный рабуа держитъ на власти дико и неоправданно. Рабуа не имеетъ права. Платителю на 12 числа въ день. Директоръ Сум. Кооп. Сек. Уманъ Леопольдовичъ

Підшивка газети "Луч" в ДАСО починається з 23 номера, середа 19 червня 1918 р. На першій сторінці позначено, що газета виходить щодня і є безпартійним органом. Видавцем виступає спілка кооперативних товариств. Друкувалася газета в друкарні Пашкова. "Редакція розташована в друкарні Пашкова, вул. Іллінська, №1, тел. №34. Друкарня спілкою взята в оренду". Ціна примірника 35 коп. Редактором газети був Гладішев. Ви, мабуть, не забули, як його називав Ільченко. Газета відображала перш за все погляди кооперативних об'єднань. Не раз зазнавала утисків і конфіскацій від цензорів і гетьманської влади. В цілому вона подавала зважену і об'єктивну інформацію. Гетьманська влада починала свою діяльність на Сумщині з відновлення роботи органів місцевого самоуправління. Розпочала роботу міська Дума. Відновили роботу Державний банк, Сумське кредитне товариство, Азовсько-Донський комерційний банк, філія Укрінбанку зі статутним капіталом в 23 мільйони.

Повертаються власникам землі через тимчасову ліквідаційну комісію, підраховуються збитки, нанесені маєткам. Розробляються заходи з вирощування цукрового буряка, обміну хліба на промислові товари. Відмічається певна добра робота промислових підприємств таких, як завод "Твоздь", доходи якого склали 140 000 крб. Введена державна монополія на торгівлю цукром, спиртом, виробами зі шкіри. Постійно наводяться факти спекуляції і зростання цін. Комітет з палива під керівництвом Волоського займається доставкою вугілля. Для військової гімназії (надетський корпус) виділяють 1 500 пудів борошна на 1 092 чоловіка. Великою проблемою була поставка солярки на електростанцію, бо без неї зупинилась робота водогону і підприємств. Власники будівель, де були розташовані німецькі військові підрозділи, надають в Думу кошторис для відшкодування збитків. Формується на базі колишнього драгунського Новгородського полку український підрозділ. Влаштовуються українські вечрки "Просвітою" в приміщенні Реальної школи. "Просвіта" на свою роботу просить 2000 крб., хоча одне облаштування бібліотеки вимагало 4 000 крб. 20 липня в Лебедині були відкриті курси української мови. Проходять виставки, відбуваються футбольні зустрічі між німецькими і українськими командами. Діяли школи, лікарні, кредитні товариства.

У Сумах пройшов з'їзд учнів початкових шкіл у військовій гімназії. У Сумах на базі військової гімназії проходить повітовий з'їзд вчителів, на якому знайомлять з

нвою структурою управління освітою: Українська рада "Освіта", губернська рада, повітова рада, і сільська учительська комісія. Вводиться посада інструктора вчителів. Вчителі висловились за обрання інструкторів колективом, а не за призначення. Діє громадська організація військових інвалідів "Нова Січ". Суми отримують 32 вагони солі. Розбираються з цінами на візництво. Ремісничка управа надає паливному комітету списки ковалів. Працюють театри. Театр "Люкс" в будинку громадських зібрань, а в кафе "Метрополь" в будинку Альтшулера грає салонний оркест з улюбленцем публіки Іранком.

23 червня в Харкові затримали Павлюченка, голову Сумського "Совдепа". В той же час росте невдоволення робітників, яким знизили платню і це при тому, що ціни дуже виросли. Стає звичним явищем пограбування і розбій на вулицях і дорогах озброєними грабіжниками. У підпоручика Строни забрали дві гвинтівки озброєні люди, які видавали себе за міліцію.

В Лебедині діяли бандитські формування, які робили наскоки на заводи і громадян. Серед них впізнали австрійця Ів. Гнуряна і Харитона Фролова. Через терени Сумщини проривалися загони тарашанців. "13 августа перешла границу уезда на юге банда в 400 человек. Они шли вблизи Чупаховки и прошли через Мартыновку и Буймер на Романовку. В своем движении банда эксцесов не проявляла, но дойдя до Романовки натолкнулась на немецкий отряд. Столкновение было серьезным, убито два немецких солдата и два стражника, но в бой не перешло. При дальнейшем продвижении банда была окружена и из ее состава 100 с лишним человек удалось лесами прорваться в Сумской уезд, где она ликвидирована. Вслед за первой вошла в уезд вторая банда численностью 70 чел., но она была быстро ликвидирована. Банды эти представляют собой просто отбросы разных воинских частей: например, польских легионов, латышей и приставшей к ним гулящей гольтыбы, но в большей части молодежи. Так, например, среди задержанных есть шестилетние мальчики. При дознании они откровенно заявили, что их цель грабить зажиточных людей".

В Білопільлі затримали М. Привалова, Федора і Антона Фейшів, які торгували мануфактурою. В магазині Гривцова в м. Суми лікарем Траббьцьким вилучено пріле борошно.

В с. Угроїди селяни вирили труп поміщика Кокореніна і глумились над ним. В газеті надруковані статті про пограбування начальником контрольно-пропускної комісії Дроздовим громадян, які опинились в нейтральній зоні. Селяни трощать економії Терещенка та Харитоненка, іноді влаштовують бійки між собою. Для наведення порядку населення звертається до німецького війська. Селяни вкрали в с. Василівка із маєтка на 45 030 крб., а з Єкатерининської економії на 14 938 крб. Заарештували поміщика Крамаренка, який агітував не працювати на Харитоненка. Доноси і арешти були постійним явищем. Є багато повідомлень про те, що затриманих відпускали, бо доноси не підтвердились. Ілова Харківської губернської управи направив відозву до міністра внутрішніх справ про звільнення з під арешту представників земств в кількості 44 чоловіки, в тому числі і Траскіна. 26 жовтня 1918 р. слухалась справа у Харківському окружному суді (г. №98): "В 1915 году Сумское земское собрание произвело переоценку доходности всех сахарных заводов и установило новое процентное отношение доходности к ценности. Это повышение выразилось в цифру 12% вместо 10% і 7%. Жалоба представляет большой интерес, так как в достаточной степени характеризует желание

сахарозаводчиков "поддержать" демократическое земство в трудную минуту". Через 3 роки земство відомим "благодійникам" пред'явило рахунок, і сталося це за гетьмана Скоропадського. За часів якого гетьмана будуть судити наших бандюг, які розграбували Україну? Чи вистачить на це політичної волі і бажання у нашої влади?

Найцікавіша інформація, яку я знайшов, стосувалась утворення губернії "Сумщина". В газеті від 30 червня 1918 року читаємо: "Торгово-промисленний комітет рассмотрел отношение городской управы о возможности образования новой губернии "Сумщины", постановил: просьбу городской управы о поддержке принять к сведению и принять соответствующие шаги для благоприятного разрешения вопроса". Повернення до України її історичних земель і створення Сумської губернії було обумовлене перш за все економічною доцільністю. На них були розташовані заводи і економії найбільших цукрозаводчиків, які входили до цукрового об'єднання. Для цих же заводів працював і машинобудівний завод. В місті вже сформувалась кредитно-банківська система. Необхідність поодження багатьох питань з харківським губернатором викликала ряд незручностей і негативно впливала на економіку регіону. Повернуті повіти повинні були бути поділені між Харківською губернією і створюваною Сумською, але між Сумською губернією, створюваною при гетьмані Скоропадському і Сумською областю створеною Сталіним, є велика різниця. З історичної точки зору повернуті повіти склали єдині сіверянські землі, які пізніше утворили Чернігівське князівство і тільки в XVII ст. частина цих земель буде колонізована Москвою державою.

Був сформований "Протофіс" (Союз промисловців, торговців, фінансистів і сільських господарств), який перебирав на себе керування промисловою політикою. "Поюра", господарське утворення, вело торгівлю з Росією, пропонувало зі складу товари, які неможливо було вивезти до Росії в обмін на крам, бо залізничне сполучення було порушене.

В міську Думу Гершко подав заяву на відкриття кондитерської фабрики, а контора Гільдергоріна пропонувала союзу кооператорів 1 вагон склянок та лампове скло. Відновила вихід газета "Сумський вісник" під редакцією Гліксмана, а газета "Луч" друкує відгук земської управи на статті Югова про її роботу та багато нарікань на роботу фірми "Нової Січі" і оплату найманих працівників. Сформувалась артіль інженерів: С. Н. Данилов, Г. Г. Трахтенберг, А. Л. Арманський, С. І. Команецький і О. К. Конецький. З Німеччини були отримані плуги і культиватори. Німці дозволили користуватися своєю польовою поштою. Проходив обмін старих сторублівок на нові гроші. Міська Дума розглядала проект кінної міської залізниці між вокзалом і кадетським корпусом. Ви пам'ятаєте, що до революції така конка вже була. Газета друкує статтю про лікарняні каси і добровільне страхування. На відміну від сучасних їхньою роботою опікувались профспілки. Вони домоглися, щоб на лікування видавався повний оклад. Внесок до лікарняної каси складав 2% від заробітка. Сплачувались до 6 місяців по лікарняному листку. Обов'язкова форма страхування вважалася кращою, ніж добровільна. Лікарі порушили питання про організацію своєї аптеки, через яку можна відпускати ліки за мінімальною ціною, але, як бачимо, це вже значно гірші умови існування медицини, ніж у 1913 році. У 1913 р. постановою Державної Думи ліки відпускалися безкоштовно для платників податків цієї місцевості. Можете порівняти умови забезпечення ліками хворих в сучасних умовах. Відділ підприємств розглядає пропозиції щодо

придбання військових підприємств, які ліквідуються. На вул. Троїцькій працює млин Басова. Нащадки Басових ще існують і до цього часу в Сумах.

На 60 номерів збільшилась телефонна мережа. Інженер Обуховський, який повернувся з фронту, збільшив її до 545 номерів. Друкуються повідомлення біржі праці. Робочих місць вдвічі менше від потреби. Є повідомлення про ціни: пара взуття — 200 крб., борошно пшеничне — 18 крб. за пуд, насіння соняшника — 12 крб. за пуд, гречана крупа — 20 крб. за пуд.

Підвищують зарплату голові окружного суду до 12 000 крб., прокурору суду 11 500 крб., канцеляристам до 250 крб. Спіймали на спекулятивному продажі власника крамниці Шульгу, який отримував товари за твердими цінами, а в продаж не пускав, віддавав спекулянтам на перепродаж. На черговій сесії міської Думи головою обирають Свободного М. П. В період окупації інший Л. Свободний буде значитися одним з редакторів "Сумського вісника". На багатьох заводах діють профспілкові організації, але багато виникає конфліктів з адміністрацією. Звіти і статті про профспілкове життя систематично подаються в газеті.

Під час відпочинку в парку грає німецький військовий оркестр. "Просвіта" проводить свою роботу. По селах ставлять вистави, виступають в приміщенні реального училища з лекціями про долю української інтелігенції. Працюють кінотеатри і театр. Працює буфет і сад товариства інтелігентних службовців. В саду грає салонний оркестр С. К. Войку і духовий оркестр Васильєва.

Продовжуються крадіжки, розбійні напади зі зброєю. Ось ці бандити: Кириченко, Семишкур, Мароча, Плахотченко, Качановський. Німці в яру за духовним училищем розстріляли бандита Крамаренка.

На вулиці Суджанській в будинку Пустовойтова почало роботу Управління державної варті. Начальник управління полковник Косолапов пропонує громадянам звертатись до них по допомогу. Багато безпритульних і підкинутих дітей.

Надходять повідомлення про розстріли українців у Великоросії, про знущання над православною церквою і її патріархом Тихоном. ТАУ (телеграфне агентство України) заявляє радянській Росії свій рішучий протест. Сьогодні російська церква забула, хто за неї заступався, така вже в росіян пам'ять.

Вводиться регламентування споживання хліба для власних потреб. На день залишають із розрахунку по 1,5 фунта на чоловіка і 10 фунтів на коня. (г. №98). Скарги на рішення старост вимагають подавати тільки через самих старост, причому подача скарги не відміння рішення самого старости. Повітовий староста подає до земства рахунок за користування німецькими цінами поштовими переносинами. Губернське земство за цей рахунок подало до суду. (Відчуваєте відносини між окупантами, самоуправлінням і гетьманською владою. В якому підручнику ви все це прочитаете?). Пред'явлено рахунок Чорнобильському в сумі 18 241 крб. за переплату за пшеницю у 1916 р., бо земство платило йому в цінах 1917 року. На залізниці відбуваються постійні крадіжки. З Києва вислали калощі, а до Сум дійшли тільки ящики з під них. З кожної бочки з нафтою по 88 пудів було вкрадено по 10 пудів.

В міській управі м. Суми в ніч призначаються чергові лікарі, і список з чергуванням друкують в газеті. Ось ці прізвища (подається в російському варіанті): Береговой Ф. Г., Бондарь Г. В., Букалов А. Л., Вейднер Г. Л., Гребеник А. Е., Бурлаков М. Г., Гуревич Л. С., Свирчевская Е. Т., Разумов И. П., Закс Г. С., Иванаев, Каменецкий И. И.,

Кануков М. І., Кательщиков В. І., Куколь-Яснопольский А. В., Лебедева П. Г., Разумова І. П., Ложкин С. В., Лисицын Б. П., Мищенко П. І., Оршанский Д. Л., Осташевский А. І., Привалова Т. М., Сафронов А. Ф., Сахаров П. С., Трамбицкий С. С. Мабуть, це не всі лікарі, бо населення на той час, виходячи з рахунку міської управи по продовольчих картках, складало 67 тис. 500 чол., а комітету по паливу 70 тисяч. Один лікар був на понад дві тисячі чоловік. Багато хто з цих лікарів мав приватну практику. Лікар Ложкін приймав на Покровській площі в будинку Шоломовича біля Красної Аптеки, а лікар Гуревич, колишній ординант професора Вагнера, на вул. Засумській в будинку Богатирьова.

Оксана Онацька у своїх спогадах "Суми — місто мого дитинства" називає зубних лікарів Більфорда і Гринберга, дитячого лікаря Осташевського, професора Лиятварьова, докторів Єрастова, Рохліна, Кандибу (лікар колишнього кадетського корпусу, родич радіоредактора Кандиби).

Фірма Телятнікова будує водогін до бараків військової частини за 233 505 крб. Організуються місцеві товариства з розведення худоби. Для них виділили кредит в 150 тисяч., але цього замало. Бажаючі отримати міську землю повинні сплатити по 8 коп. за квадратний сажен. Вчителі об'єдналися і створили під керівництвом М. П. Прядкіна вечірню гімназію, а в місті провели збори батьківські комітети всіх шкіл і створили громадсько-педагогічну раду. Батьки вирішили вимагати виставлення оцінок і обговорили позашкільну поведінку учнів. В той же час вчителів по селах агенти з продовольства під керівництвом Коцюбинського не виділяють хліба. Земська управа просить владнати це питання. У зв'язку з порушенням кримінальної справи проти голови Сумської земської управи Міщанинова (А. І.), членів управи Ничипоренка, Лонгайтиса, Породецького, Малюка за фактом утримання земських грошей, повітовий староста Гребінщиков замінив їх на голову земської управи Власовського В. В. і членів Іваненка, Болотова. Збори заможних людей постановило доплачувати міській охороні, бо ті кошти, які виділяють, не забезпечують утримання необхідної кількості стражників (охоронців). Зібрали 1 200 000 крб. та розподілили пропорційно на всіх. По п'ятницях в будинку Туршу (раніше газета сповістила про її смерть і була вона по національності караїмка, два брати Туршу померли раніше) проводиться продаж взуття. Проводиться загальний призов новобранців. Газета "Луч" перейшла на вул. Соборну в будинок Богатирьова, магазин "Нова школа". Правління Сумського єврейського товариства проводить запис дітей до єврейського дитячого садочка, а Сумське відділення єврейського культурного товариства "Тарбут" проводить курси староеврейської мови. 28 жовтня проходить зібрання "палестинців" — сіоністів під керівництвом голови партії Кагана (Харків) і Сумського равина Ш. Ц. Гріна. Євреї-соціалісти в цьому заході участі не беруть. Через місяць равин Шельма Цухока Грін помре. 28 листопада, в приміщенні єврейського училища на Лебединській, відбулось засідання "Єврейської культурної ліги". Напруга навколо єврейського питання зростає, і тому газета друкує статті, де дає свій погляд на цю проблему і наводить відомого в ті часи віршика :

"В Украине гетман есть,
У поляков будет круль,
А у русского народа
Не то Янкель, не то Сруль".

Як газета кооператорів "Луч" виступає на захист євреїв. В магазині Рудика на вул. Воскресенській, в будинку Левенка торгують костюмами і пальтами. Знову зростають ціни на масло до 22 крб. за фунт, а житнє борошно коштує 45 крб. за пуд, хоча Суми з великими труднощами отримали 10 вагонів борошна.

На горілку була введена карткова система — 900 грамів на чоловіків і 300 грамів на жінок. Відро горілки коштувало 80 крб., але з ростом цін воно, можливо, сягнуло і 200 крб.

Дуже велика смертність від туберкульозу, серед друкарів вона сягає 30%. Цікавість визивають ціни на візництво: "Вокзал — кадетський корпус" — 12 крб., "Центр — кадетський корпус" — 4 крб., "Вокзал — Пантелеймонівська церква — заводи Ісаакова — Розенкіста — міські бойні і рух в зворотньому напрямку" — 22 крб., "Центр — Пантелеймонівська церква — заводи Ісаакова та Асмолова" — 8 крб.

Важке становище склалося в школах і лікарнях повіту. В с. Рясному в школі немає дров і підручників. Білопільська лікарня заборгувала 12 000 крб., треба в крайньому разі хочаб 3 000 крб.

В один день відбулось 5 пригод на залізниці. Були розібрані рейки, не вірно переведені стрілки на ст. Ворожба. В усьому відчувався "злой умысел". Підвищувався на 50% основний промисловий податок. Місцевий разовий податок з купців першої гільдії складав 75 крб, а другої — 30 крб. На фоні промислових негараздів зростає і злочинність. В окружному суді розглядаються справи: Михайла і Федора Тверезовських, які вкрали у спадкоємців графині Строганової 265 пляшок вина; Іллі Єрмака який вкрав гроші та срібло у Олексія Руденка. Краснянський і Маслов вкрали у Гриньової золото і срібло. Самотой зробив спробу вбивства Прокопенка. Дмитро Попов вкрав годинник у Хайма Цейтліна. Іван Могиленко убив ножом у живіт Максима Шведа.

На фабриці Чорнобильського відбувся страйк. На теренах області проходить формування особливого корпусу. Газета сповіщає, що арештований два місяці тому відповідальний редактор газети "Луч" М. М. Гладішев, інструктор союзу кооператорів М. П. Скрипник, гласний міської Думи Альтман, гласний повітового земства Дмитренко вислані за межі України.

Полковник Кобеляцький і голова господарчої частини Козловський займаються влаштуванням військ. По вул. Суджанській, №12, в будинку Марії Іванівни Брюндер сталася пожежа. Там розташовувалася гауптвахта драгунського полку.

Відкривається майстерня "Латка" по ремонту взуття на Суджанській №8, а в будинку Сазонова проходить виставка насіння. Відкриваються курси для офіцерів-інвалідів, де вони можуть отримати фах десятника або пройти геометричні курси. Театр Голубева, який наймає приміщення у Корепанова, звертається з проханням про зменшення податку з 20% до 5%. Розрахунки витрат і прибутків наводяться. На прохання Короленка газета займається збиранням коштів для голодаючих дітей Петрограда. Всього було зібрано 4 192 крб. через підписні листки "Ліги спасіння дітей". Найактивнішими виявились: Мироненський — 20 крб., Дейнеко-Дейніченко — 15 крб., Черівко — 10 крб., Недоросткова — 10 крб., Наталуха — 5 крб., Новіков — 5 крб.

Відкриваються українські курси для вчителів. Спроба закупити книжки через Союз-Банк виявилася невдалою. При з'ясуванні цього питання виявилось, що механізму закупівлі не існує.

Тепер зробимо невеличкий відступ і подивимося, як події на Сумщині знаходили відображення в губернській газеті “Земское дело”.

6 серпня в с. Жигайлівка в приміщенні місцевої школи відбулися вистави “Зоря нового життя” А. Кащенко і водевіль “Кум мірошник”. 10 серпня 1918 р. відбулася чехівська вечірка у Великій Писарівці. Її організувала “Просвіта”. Ось як про цю подію писала газета “Земське діло”: “На днях в нашій слободі, з нагоди 14-х роковин смерті А. П. Чехова, радою місцевої “Просвіти” була влаштована вечірка, присвячена Чехову. Спочатку студентом П. А. Сапухиним було сказано вступне слово про Чехова. Промовець розповів про характер творів Чехова та їх значення. Потім почалися вистави. Поставлені були “Лебединая песня”, “Юбилей”, “Предложение”. Режисером був артист-аматор Ф. С. Рижавський. Вистава мала великий успіх. Народу було багато”.

Як доповнення до газети “Луч” давайте знову повернемося до щоденників Хатаєвої про події в Охтирці: “Входили они победители-немцы. Через полчаса стояли завоеватели в реквизированных квартирах. Входили властно, резко, требуя лучших комнат. Зашли и к нам три лейтенанта. Не удивились, приняты как должное, что с ними прекрасно говорят по-немецки. Неприятны они мне и больно их видеть у себя. И странно, что моя тётя Е. И. Фейкиш — немка, лютеранка, потерпевшая от большевиков, потерявшая при них большие деньги в банках, ожидающая прежней жизни, не очень-то любезно говорит с немецкими офицерами... Через час после взятия города, на площадке возле городского сада, они уже танцевали. На другой день был бал в театре. И пошла обычная жизнь: днём, вечерами — польки и вальсы, а ночами — расстрелянные рабочие в оврагах. Стали открываться театры, разрешались частные концерты. За лето выступала несколько раз на благотворительных концертах. 13 августа выступала в зале театра “Люкс” в Сумах, 3 и 6 ноября — концерты в Харькове, затем снова в Ахтырке. А к концу месяца тревога, растерянность, недоумение. Немцы уходят. Почему — неизвестно. Кто будет в городе — неизвестно. Они ушли с красными флагами и “Интернационалом”. Город совершенно пуст. Опять, как в Москве. Электричество не горит на улицах, не горит в домах. Зажигаем коптилку”.

В фонді ДАСО №997, опис №1, справа №78 приводиться розрахунок дров для 33 піхотного Охтирського полку, який стояв у Ромнах. В жовтні місці в цьому полку було 100 чол., а в листопаді — 1 200 чол. З цього видно, яка велика була проведена мобілізація. Всі господарчі справи по полку вирішувалися в міській Думі.

На фоні того, що робилося в Росії, знайшлися ті, хто рагував за відновлення єдиної Росії і єдиної економіки. Це: “Протофіс”, “Суозифо”, фабриканти і заводчики. Видно, їх історія ні тоді, ні зараз так нічому і не навчила. Їх “горбатих” і могила не виправила. В останні дні свого правління Скоропадський виступав за союз України з білою Росією.

Була в цей час в Охтирці і Харитоненко Віра Андріївна. Після захоплення Охтирки більшовики сказали, щоб вона забиралася геть і переїхали автомобілем її собаку. Зібравшись нашвидкуруч, вона вирушила до Севастополя.

16 листопада, сповіщає газета “Луч”, до Харкова вступили Винниченко і Петлюра — українські соціалісти, а в Сумах населення купувало вугілля по 1 крб. 98 коп. за пуд. Юнаківка просила хліба, і вирішили роздати населенню весь хліб з маєтка Ліщинських, бо червоні були вже поруч. 10 грудня відбувся

бій між більшовиками і німцями в с. Н. Сироватка. Німців було 30 чол., а більшовицький загін мав 200 чол. Німці втратили 3 чоловіки і втекли до лісу.

12 грудня з Юнаківки до Сум втекла варта, бо радянські підрозділи вже її оточили.

В Сумах було відновлено демократичне земство, але при перевірці його головою цензової управи Власовським 16 грудня 1918 р. виявилася нестача в розмірі 100 тис. Ці гроші були перераховані хлібному бюро. Двадцять тисяч з них треба було витратити на полонених. Члени міської управи А. П. Мещанінов, М. А. Заролеський, А. П. Ленгайтис подали у відставку. В управі залишилися два члени М. М. Ничипоренко, І. П. Малюк.

Цікаву оцінку гетьманській владі дасть Володимир Іванович Вернадський (1863-1945): "Впечатление от украинской власти опять прежнее — бессилие и бездарность... Они играют печальную роль марионеток, приведших в свою страну инородцев-поработителей". Видно, не даремно пройшло його перебування в Петербурзі. Чи не змінив він своїх поглядів від реалій радянського життя, я не знаю, але, на мій погляд, цей вислів стосується ролі української влади на протязі останніх майже 1000 років української історії.

Гетьманську владу повалила Директорія. Комендант м. Суми від директорії Соболь і за ад'ютанта значковий Будко видали своє розпорядження. Газета друкує останнє своє повідомлення Наказ №4 повітового коменданта Філоновича від 19 грудня.

Сумський журнал "Луч"

Більше в архіві примірників газети "Луч" немає, але в газеті "Комуна" №72 за 1919 р. ми знаходимо таке повідомлення: "1 Мая поступил в продажу журнал "Луч" №11 посвященный 1 Мая. Содержание номера: Стихотворение "Интернационал", "Песня рабочего крестьянину". Статьи: "Коммунистический манифест Карла Маркса", "История майского праздника", "Армия и Милиция", "Кооперация и социализм", "Умирающее общество", "Из летописи Сумского уезда". В 12 номере будут напечатаны "Записки Сумского повитового старосты Гребенщикова". Цена 2 р. 50 коп. Продажа производится в издательстве "Луч" союза кооператоров, в книжном магазине, киоске Удовиченко и магазине "Новая школа".

Видавництво розташовувалося за адресою: м. Суми, вул. Іллінська, №1. Я в газеті "Комуна" зустрічав повідомлення про 16 номерів журналу "Луч". Швидше за все він виходив двічі на місяць. Друкувався журнал в колишній друкарні Пашкова.

Для того, щоб не переривати послідовність подій, подамо їх за архівними матеріалами, бо в газетах не всі вони знайшли відображення.

21 грудня 1918 р. комендант м. Суми полковник Соболь наказав: "В связи с тем, что 21 декабря будет производиться мобилизация республиканской народной армии прекратить с завтрашнего дня продажу водки и других напитков. Как распивочно, так и навьянос".

Німецькі окупаційні війська проводили ревізії і по промислових підприємствах. Вивезли з Бельгійського заводу верстати, кольорові метали, знищували архіви. Грабували не тільки німці, але й червоні частини забирали все, що можна було вивезти.

Сьогодні російськомовні видання наводять часто вислови гетьмана

Скоропадського про галичан, їхню мову, культуру. Скоропадський виступав за єдність російської і української культури. Він прагнув створення федерації двох країн, але це не знаходило сприйняття ні в Денікіна, ні в Троцького. Цей план не сприймали і петлюрівці.

Офіцерський корпус гетьманського війська, особливо прикордонні війська, в яких була переважна більшість росіян, подалися на Дон та Кавказ. Дуже мало цих старшин підтримало Директорію.

З селян, які постраждали від німецьких реквізицій, гетьманських дезертирів і всякого бродячого люду, було сформовано повстанське військо, яке в народі називали "вовками". 18-20 листопада повстанські дивізії захопили прикордонні міста Рильськ, Ямпіль, Хутір Михайлівський, прикордонні села, хотіли взяти Глухів, але отримали відсіч, відійшли в Росію. Антонов-Овсієнко не передав ці дивізії в групу Кожевнікова, а, об'єднавши їх, став називати себе командуючим радянськими військами України. 22 листопада він дав телеграму Леніну: "Помогите! Владимир Ильич, нас зовут с Украины. Я решил идти вперед..."

24 листопада 2-а повстанська армія зайняла маленьке містечко Суджу (входило до Сумського повіту). Наступного дня 1-а дивізія увірвалася в Стародуб і рушила в напрямку Гомеля. Два курені Сірожупанної дивізії УНР вступили в бій проти червоних у Глухові, однак мобілізовані солдати-гетьманці, відмовилися воювати, перейшли на бік червоних. 28 листопада в Суджі було самопроголошено Радянський Тимчасовий уряд України на чолі з Григорієм П'ятаковим і зразу було видане розпорядження про заборону повстанській дивізії проводити особисті реквізиції в Середина-Буді.

В другій половині грудня 1918 р. після приходу до влади Директорії прикордонні сутички не тільки не припинилися, але і посилилися, стали постійними і масштабними. На східному кордоні УНР в грудні 1918 р. розташовувалися тільки маленькі сили Директорії під загальним командуванням полковника Болбочана. На фронті Сосниця-Конотоп-Ромни стояло близько 5 тис. солдат Сірожупанної дивізії.

На початок 1919 р. частини, які вдерлися в Україну, склали 23-24 тис. багнетів і тільки на одну третину були з українських повстанців, а на дві третини — з бійців Червоної Армії, громадян Росії. З 4 січня вони стали червоноармійцями, підпорядковувалися тільки розпорядженням Л. Троцького.

В прикордонних містах розташовувалися малі гарнізони: в Харкові — біля двох тисяч петлюрівців, в Сумах — 600, в Кролевіці — 600, в Чугуєві — 500 багнетів.

5 січня партизанські загони П. С. Багацького (він родом з с. Покровка Краснопільського району) і К. Г. Лепехи взяли місто Суми. Ця інформація з газети, а в книжці Савченка "Дванадцять війн за Україну" на сторінці 155 читаємо: "Радянська група Беленковича (2,5 тис. багнетів), розбивши невеликий петлюрівський гарнізон, захопила місто Суми. Директорія в Сумах сформувала два стрілецьких батальйони та полк кінноти з вояк колишнього драгунського полку. Всі вони розбіглися."

Велике військо Директорії, яке складалося з селян, розтануло на очах, Директорія була безсила боротися з радянськими військами. Соціалістичний уряд не знаходив порозуміння з Антантою. В той час Антанта підтримувала російську "Добровольчу армію" на чолі з Денікіним.

Повстанські частини займалися пограбуванням місцевого населення, проявляючи велику жорстокість. Так, червоні козаки за бунт у власному війську порубали організаторів шаблями, а для "легких" покарань застосовували шомполи. Ці дві дивізії склалися з інтернаціоналістів: німців, мад'яр, австрійців, чехів і 30 курдів.

Одна з лідерів есерів Марія Олександрівна Спиридонова в листі до ЦК більшовиків в 1918 р. дала оцінку їх діям: "Ваша політика об'єктивною оказалась каким-то сплошным надувательством трудящихся... Вы или не понимаете принципа власти трудящихся, или не признаете его... Именем рабочего класса творятся неслыханные мерзости над теми же рабочими, крестьянами, матросами и запуганными обывателями. Ваши контрреволюционные заговоры, кому бы они могли быть страшны, если бы вы сами не породнились с контрреволюцией".

На початку грудня 1918 р. з Москви до Харкова прибула "Група товарищей" для більшовицької агітації в Україні в такому складі: Вернер, Краузе, Шмуде, Фатер, Гердер, Фаст, Грос, Гебгардт, Газенфрац, Поллерман, Готш, Ловак та інші. Трьох чоловік з її складу: Станека, Спунде, Мейера відразу ж відрадили на роботу до Сум.

На основі партизанських загонів був сформований 7-й Сумський радянський полк, частина якого була в розпорядженні коменданта м. Суми Д. А. Мороза.

22 січня 1919 р. м. Ромни було захоплене радянськими військами. Того ж дня в Лебедин вступив 9-й полк другої української дивізії і місцеві партизанські загони Фролова, Лисянського та Шумила. Відновлюються органи НК.

Лебединська газета "Крестьянин и рабочий"

26 січня 1919 р. став знаменним для радянської преси Лебединського повіту. Вийшов перший номер газети "Крестьянин и рабочий". Газету редагувала редакційна колегія комуністів. Видавцем вважався військово-революційний комітет, пізніше полтввиконком. В архіві газета відсутня, і тому я використовую лебединські краєзнавчі джерела. Майже всю першу сторінку в ній займають оголошення, накази і розпорядження по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією і саботажем голови ревкому Ю. Базавлука, військового комбрига П. В'юнника. Закінчується сторінка великою статтею, що закликає до єднання робітників і селян, автор Б. Ю. — мабуть, Базавлук. В кінці читаємо гасла: "Да здравствуют Советы", "Да здравствует всемирный социализм", "Да здравствуют его проводники".

На другій сторінці — великий матеріал "Организация крестьянства" (автор Лебідь, мабуть, псевдонім). В ньому йдеться про комітети бідноти, їх мету, завдання. Тут же вміщена велика добірка "На Україні", яка повідомляє про наступ Червоної Армії в Донбасі, встановлення влади рад у Харківській губернії. Цікава третя сторінка, де надруковані добірки матеріалів "По Росії", "По Україні", "За кордоном", "По повіту".

На четвертій сторінці привертає увагу "Протокол общего собрания трудящихся Романовского сахарного завода и граждан села М. Истороп", яке проходило 23 січня 1919 р. (голова зборів — П. Лазаренко, секретар — Железний). Надрукована резолюція зборів: "Мы верим в победу пролетариата и будем поддерживать советскую власть всеми средствами... Избрать и делегировать в Лебединский уездный ревком Ф. Стулака, И. К. Лазаренко. Рабочие завода решили единогласно отчислить процент месячного жалования, а граждане

М. Исторопа пожертвовать 188 р. 20 коп. единовременной помощи Лебединской парторганизации". Тепер поміркуйте самі. Після всього, що робила радянська влада, хоч один міг сказати "НІ". Якби сказав, розстріляли б відразу.

Газета закликає, щоб до неї писали і вміщує понад 20 дописів, в яких іде мова про юридичну консультацію, біржу праці, кооперативну, профспілкову роботу, створення комун, зміну назв вулиць. Друкувалася вона на обгортковому папері. Повідомлення в газеті були застарілі.

Продовжувала виходити газета у 1920 р. В музеї м. Лебедин зберігся номер за 18 лютого 1920 р.

У бібліотеці АН УРСР зберігався №51 за 7 червня і №57 за 21 червня.

Газета "Известия Роменского военно-революционного комитета"

Ця газета є в ДАСО за 17 лютого 1919 р. Редактором газети був Б. М. Туревський. В ній друкуються телеграми Українського телеграфного Бюро друку, матеріали про засідання ревкому, подаються новини з місцевого життя. Головою ревкому був Н. Вольфсон. Пізніше газета стає органом Роменського виконкому і Роменської Ради. Спочатку вона коштувала 60 коп., а з липня 1919 р. — 1 крб. Друкувалася вона в друкарні "Уотнархоза". Газета друкувала ті ж самі матеріали, що й інші газети цього періоду. У 1919-1920 рр. виходив "Булетень" газети "Известия Роменского военно-революционного комитета".

Газета "Известия исполкома Роменского Совета рабочих и солдатских депутатов"

48-й номер газети за 18 квітня знаходився у Центральному музеї революції СРСР.

Конотопська газета "Деревенская жизнь"

З лютого 1919 р. газета була органом ревкому і носила назву "Наша правда". Цих примірників в ДАСО немає. З квітня 1919 р. газета називалася "Деревенская жизнь".

Вона була органом повітового комітету Української партії комуністів (більшовиків). Коштувала вона 50 коп. Редакція і контора розташовувалися у Конотопі по вул. Путивльській, буд. №15. Оголошення коштували 1 крб. за рядок, за оголошення про втрату документів — 5 крб. Передплата оформлялася тільки на три місяці і коштувала 35 крб. Від імені редактора і видавця виступає комітет. Друкувалася вона в друкарні 1-ї робітничої артілі "Печатное дело".

Виходила вона не систематично і швидше за все раз на тиждень. Збереглися окремі номери газети і через це важко сказати, скільки разів вона видавалася на місяць. Формат її був — половина від звичайного газетного аркушу. Паперу не вистачало, — який знаходили, на тому й друкували. Виходила вона на 4 сторінках.

Тепер зробимо невеличкий огляд тих примірників, які збереглися. Перший з них — 22-й номер за 21 травня 1919 р. На першій сторінці, як і в інших примірниках, друкувалися телеграми. Друкуються відозви, різні агітаційні матеріали про вступ до армії. Місцеві матеріали сповіщають про роботу біржі

праці, вибори в профспілках, розбійні напади. Друкують виступи начальника відділу кримінального розшуку Пруднікова і секретаря Хайкіна. 26-й і наступний номери присвячені відкриттю і роботі 1-го з'їзду Рад Конотопського повіту, який проходив у приміщенні Конотопського комерційного училища. Даються деякі матеріали і з Кролевця, в яких сповіщають, що там відсутня контрреволюція. Продовжуються повідомлення про пограбування, проводиться облік всіх іноземців і видається їм вид на проживання, але більшість із них мобілізують до Червоної Армії. Спростовуються чутки про успіхи білих, а білі вже біля Харкова. Друкується маленький фейлетон українським суржиком, але його важко назвати фейлетоном. Швидше це знущання з української мови. Велика стаття про коросту у коней. Проходять культурні заходи. Відбувся вечір поезії в Конотопському радянському театрі. Підпис під цим повідомленням — "Обозреватель".

В 28-му номері привертає увагу матеріал про діяльність НК (надзвичайна комісія). Її голова спростовує чутки про її діяльність і тут же матеріал про розстріл Петровицького (Модруса), співробітника НК за зґвалтування і пограбування. В цьому номері звертає на себе увагу вимога редакції, щоб кореспонденти та дописувачі писали обов'язково під своїм матеріалом прізвище, бо друкувати не будуть.

В 30-му номері привертає увагу стаття "Учительство и внешкольное образование", де йде мова про освіту старих людей, які виявили бажання вчитися. Стаття "Тони их в шю" — це зойк безробітного малоосвіченого радянського чиновника. Місцеве начальство віддає перевагу для роботи в конторах молодим освіченим баришням і старим досвідченим кадрам, бо вони добре знають свою справу, грамотні і красиво пишуть та і зазіхання на посаду в них немає можливості, а от молоді пролетарські кадри через газету вимагають посади для себе. Підписав цю статтю "Нитолоб". Я прочитав навпаки, і вийшов Болотин.

І білі, і червоні використовували театр для своїх агітаційних заходів. 14 червня в суботу в Радянському біографі (театрі) відбувся великий концерт-вистава. Глядачі побачили дві вистави: "Под красним знаменем", "Мечта" автора Градашнікова, а потім відбувся великий концерт. В залі залізничних майстерень були поставлені вистави: "Борис Годунов" та "Демон". В Конотоп на гастролі прибула 1-а трудова артіль акторів з "Російської опери".

В 31-му номері розповідається про те, як з води витягли німецькі гармати. Німці, при відступі з Конотопа, кинули їх у воду, але замки до них не знайшли. Повітовий відділ народного господарства конфіскував у всіх тютюну, торгівля тютюном заборонена. Хочеш палити тютюн, іди в армію.

32-й номер розповідає, як один з начальників посадив свою дружину в залі на гарне місце і поставив мільйонера, щоб не сідав ніхто перед нею під час вистави "Борис Годунов". Автор статті "О-тель". В статті "Кошмарный сон" розповідається, як безробітний інвалід, у якого 8 чоловік на утриманні, звернувся про допомогу, а йому сказали, що треба, щоб все оглянула комісія, і дали тільки 100 крб. Кореспондент обурюється таким станом справ. А я себе ловлю на думці, як все це схоже на наші часи. Я часто оформляю субсидії, і з мене так позначаються, поки дадуть їх, що тому кореспонденту і в "страшному сні" не снилося, а можете й не отримати нічого, хоча вам принесуть такий рахунок за помешкання, що у вас усіх доходів не вистачить, щоб його сплатити, а там відразу хоч

100 крб. дали. Тепер подивимося, що можна було купити на 100 крб. Яйця (десяток) коштували 40 крб., масло фунт — 80-85 крб., пучок зелені 2-3 крб.

Влада заборонила продаж і кулівию шерсті.

34-й номер вийшов в нормальному газетному форматі. В цьому номері наголошувалося, що без газети і книжки робітники і селяни безсилі у своїй боротьбі. Це був останній номер.

У ЦДДА УРСР зберігалися такі номери:

№23-25, №26 за травень, №33, №34 за червень.

Газета "Известия Ахтырского исполкома"

Відомості про газету знаходимо в "Краєзнавчих записках" Охтирського краєзнавчого музею. Відомо, що вона виходила у 1919 р. і її редактором був Ілля Мойсейович Зайденшнер. Ось і все.

№19 знаходився в бібліотеці АН УРСР.

№19, №20, №53 за 22 червня знаходилися в ІМА в м. Москві.

№2, №3 за травень місяць знаходилися у ЦДДА УРСР.

Газета "Известия Кролевецкого военно-революционного комитета" і "Бюлетень"

Перший номер газети вийшов 8 лютого 1919 р. На її випуск було асигновано 20 тис. крб. Друкувалася вона в конфіскованій друкарні єврея Левіна на папері і тонкому картоні, який на той час був у друкарні. Редагував газету член ревкому Ф. М. Коновалов. Основними темами газети були відомості з фронтів і події в повіті. Виходила газета до квітня 1919 р. У зв'язку з переходом влади від ревкому до повітового виконкому Ради в Кролевіці стали випускати газету під назвою "Бюлетень", яка проіснувала до приходу білих. Основною рубрикою була "На красних фронтах". Перед відправкою на фронт було надруковано звернення Кролевецького батальйону.

В ДАСО ця газета відсутня. Інформацію про неї ми знаходимо в газеті "Маяк комунізму" за 4 травня 1963 р.

Роменська газета "Гольцьба"

Ця газета була органом Роменського виконкому Ради робітничих, солдатських депутатів і повітового комітету КП(б)У. Виходила газета у 1919 р. У ЦДАФ СРСР були номери: №1 за 5 серпня, №8 за 13 серпня. У бібліотеці АН УРСР був №3 за 7 серпня. З цього можна зробити висновок, що газета була щоденною.

Сумська газета "Коммуна"

Це був орган виконкому Сумської Ради робітничих, селянських, червоноармійських депутатів. Редакція розташовувалася в будинку колишнього окружного суду. Видавцем газети був виконком, але безпосередньо контора газети розташовувалася в Везмертному провулку в друкарні Сумського виконкому (колишня

друкарня Ільченка). 16 травня 1919 р. редакція газети переїде в нове приміщення по вул. Нижня Соборна №8 в колишній будинок Кабештова (навпроти Собору). Ціна газети 80 коп. Я точно не пам'ятаю, за який рік, але в газеті "Ленінська правда" була світлина цього будинку. У 2007 р. я підходив до мешканців цього будинку і розпитував про його історію, але вони заперечували тут існування редакції, а казали, що це постійний двір, який подарував купець Сургучов своїй сестрі і, щоб радянська влада його не забрала, то тут приписали всіх його родичів.

Кабештов теж цікава особистість. Він працював у тростянецьких і лебединських економіях пана Толстого і випустив декілька брошур по сільському господарству. Частина з них друкувалася в друкарні Пашкова. Брошури є в бібліотеці ім. Вернадського.

В архіві примірники газети "Коммуна" починаються з 72 номеру за 1 травня 1919 р. Структура газети традиційна. Друкуються вісті по Росії, дається огляд закордонних новин, повідомлення з місцевого та партійного життя. Газета сповіщає про свято 1 Травня та концерти, які проходили в різних установах міста, присвячені дню 1 Травня. Майже в кожному номері ми знаходимо відозви, повідомлення, рішення про однозначну підтримку пролетаріатом радянської влади і засудження Муравйова та атамана Григор'єва. Такі резолюції прийняли на заводі в Білопідлі, в Сумах на заводах "Погуляйченка", "Павлівському", "Твоздь". Хто не надавав одностайної підтримки, з такими розбирались в НК. Був такий Ковальов, який виступив на мітингу з контрреволюційною промовою. В той же час в ревтрибуналі перебували справи на Петренка, який варив самогон, Бондаренка, який розпалював національну ворожнечу, Авраменка, який видав працівників "совдепу" німцям, Червєна за те, що не дав зробити контрибуцію, Євдокимова і Багаченка за пограбування Гайдара, а Лісовенка і Котенка за видачу працівників "совдепу" німцям, Євсєєва за розтрату. Всіх, хто здавав "совдеп" розстріляно. Діє сухий закон. В ресторани "Метрополь" затримали громадян, які пили горілку. На них наклали штраф у розмірі 500 крб.

Іншою великою проблемою було безробіття. Влада докладє зусиль до ремонту заводів. Жорстко контролюються всі торгівельні операції. Терези і гирі мусять пройти перевірку на фабриці трудової артілі з виготовлення терезів. Це колишня фабрика Федута. Власне, можна вважати, що центр сертифікації і метрології в м. Суми мав свої попередники і до революції. Власне метрологію в Росії розпочав Д. І. Менделєєв. Він організував "Главную палату мер и весов"

34-й номер газети сповіщає про переведення м. Суми на військовий стан. Проводиться мобілізація. Начальник гарнізону Мороз, ад'ютант гарнізону Журавльов.

Цікаву обов'язкову постанову ми знаходимо в 86-му номері: "1. Все газетчики должны иметь на руке повязку уездгагентства с номером и печатью его. 2. Никто не имеет права продавать газету дороже выставленной в ней цены. 3. Все газетчики должны сообщить в уездгагентство номер спекулирующего газетам или киоск. 4. Неисполнение постановления карается по революционным законам. 5. Наблюдение за исполнением этого закона возложить на начальника Сумской уездной милиции. Председатель исполкома Тесленко". Мабуть, справа не тільки в спекуляції, а в тому, що в місті з'явилась білогвардійська газета "Екатеринославский Вестник".

Біла Павлівського заводу в чайній був влаштований кіоск "Укцентар" з розповсюдження літератури.

Газета "Коммуна" сповіщає, що санітарним поїздом №84 прибули до Сум 600 учнів та учениць радянських трудових шкіл з м. Александрова Владимирської губернії. Харківська відділом Всеросійської ради захисту дітей цей величезний дитячий транспорт віком 8-14 років за згодою місцевої влади — виконкому, земвідділу, "Сумголовцукру" і військомату — буде розміщено по економіях Альтшулера, Богатирьова, Штейнера і по маєтках в Рогізному, Кияниці, Низах, а тимчасово він зупинився у духовному училищі та приміщенні дитячого садка... "Ми сподіваємось, що діти за час проживання тут, протягом 4-х місяців, забудуть, як вони голодували на батьківщині..."

Ленін дає телеграму: "5 липня 1919 р. Київ Раднарком... Записка по прямиому проволу. У Сумах і Сумському районі є великі запаси цукру. Прошу дати розпорядження усім підлеглим органам про негайну відправку цукру на Північ. Всяке зволікання з відправкою цукру буде злочином. Про хід відправок прошу повідомляти Цюрупі по можливості щодня. Юлова раднаркому Ленін". Як бачимо, була не тільки військова інтервенція Росії на терени вже самостійної держави Україна, але і пряме пограбування її ресурсів. Це було не перше пограбування. Ви пам'ятаєте інформацію в газеті "Наш голос" у №85 про відправку цукру на Північ. Автор статті Капуста в газеті "Ленінська правда" за 9 вересня 1987 р. далі пише: "Дехто з ветеранів цукрової промисловості, краєзнавців дивується: звідки, мовляв, було взятись великим запасам? Справді, як свідчить статистика у 1919 році одинадцять заводів сумської зони виробили всього 198 тисяч пудів цукру, тобто в 25 разів менше, ніж виробляли протягом року до революції. Але справа в тому, що на складах осіло багато цукру, виробленого раніше. Його ретельно охороняли німецькі окупанти, сподіваючись вивезти як контрибуцію. Та не встигли. Як слідом за ними не встигли скористатися привласненням народним добром і петлюрівські головорізи". Всі не встигли, а Ленін встиг. Правда полягає в тому, що і робітники, і адміністрація при появі будь-якої влади не давали грабувати заводи. Правда, не завжди це вдавалося. Цукор був при гетьмані і петлюрівцях тим продуктом, який забезпечував стабільність грошової одиниці.

Далі кор. Капуста пише, що рішення вождя схвилювало трудящих і вони почали виконувати його вказівки, а адміністрація саботувала виконання розпорядження. Хіба трудящі не розуміли, що і їх грабують, що їх залишають без засобів до існування. Робітники, які пішли з заводу до загонів Червоної Армії, ще до приходу гетьмана були звільнені. Звільняли й інших, бо виробництво цукру скоротилося. Давали можливість працювати поденно і платили по 7 крб.

Прочитуємо ще кор. Капусту: "У заводському музеї дізнаємося про безпосередніх учасників відправки цукру на Північ. Один з них робітник Ковш... Ідейним наставником молодого робітника був, як згадував сам Ковш, студент Степанов. Саме Павло Степанович на початку 1900-х роках став одним з організаторів сумської соціал-демократичної групи "Факел", яка підтримувала зв'язок з ленінською "Искрой"... У березні 1919 року, після націоналізації Павлівського заводу, його обирають головою ради з управління заводом. У липні того ж року Василь Федорович організовує на підприємстві відправку цукру за ленінською директивою". Спробували б відправити цукор без продзагону, який безпосередньо був підпорядкований Цюрупі. Знову

процитуємо кор. Капусту: "13 липня, за 8 дів після телеграми, ці люди доповіли у Кремль: на Північ відправлено всі запаси — 600 вагонів. По 4-5 ешелонів щодоби! Фантастика? Ні, вища математика сумління". Простий розрахунок показує, що для завантаження цих ешелонів силами тільки робітників, яких залишилося на ледь живому заводі менше половини, було неможливо. Ми в цій книжці переконалися, що люди самі облишили завод і пішли шукати заробітки в іншому місці, а ті, хто залишився були давно мобілізовані різною владою до свого війська. Виробництво цукру у порівнянні з дореволюційним у Сумському повіті скоротилося в 25 разів. В повіті були створені гетьманською владою стратегічні запаси цукру як засіб забезпечення платіжоспроможності грошей. Людей на виробництві залишилося обмаль. Фантастики немає ніякої. Простий підрахунок показує, що для завантаження такої кількості цукру треба було, як мінімум, 48 000 мішків. Мобілізували під багнетами всіх, кого знайшли. Кореспондент Капуста звичайно не знав, але читачі самі переконаються, що остаточну зачистку складів Павлівського заводу проводив 15 липня тов. Стеклов, а 19 липня 1919 р. тов. Троцький. Про це трохи нижче.

Іде вилучення сировини, зупинення фабрик, заводів. Закрили навіть фабрику цукером, бо вона споживає цукор, заборонили рух автомобілів і всі авто конфіскували, заборонили відпуск сукна.

Видно було з усього, що доля місцевого населення владу вже не хвилює. Цукор вивезли, збіжжя вивезли. Вивозили і мистецькі цінності. Так, в Москві опинилися картини із зібрання Строганова, частину яких до м. Суми поверне в 20-х роках ХХ ст. Щербак.

Проходить повітовий з'їзд більшовиків і з'їзд працівників позашкільної освіти. Організуються мітинги в театрі "Інтернаціонал" (Корепанова), в театрі "Маркса" ("Ампи", а пізніше "Искусств"), в театрі "Шевченка" ("Люкс", пізніше назву "Шевченка" дадуть кінотеатру "Художеств", який ще раніше звався "Оріон") з засудженням зради Григор'єва. Проходить зібрання червоноармійців караульного батальйону, приймається резолюція: "Воротися з ворогами радянської республіки"... "Да здравствуют вожди — Ленин и Троцкий". Сталін ще не вождь, а тільки товариш. На території Середино-Будського і Ямпільського районів у цей час побували представники більшовицького командування Артем, Косіор, Затонський, Коцюбинський.

Беруться на облік усі хімічні речовини.

Мені не хотілося зачіпати знову цю тему, але майже кожен номер про це пише, і обійти її неможливо. Прийшли в школу другого ступеня агітатори і стали розповідати про Григор'єва. В кінці присилають записку: "Когда будем бить жидов — до ухода большевиков или после?"

Автор статті Левіна обурюється, що "істинно русские люди подавали такие записки в духе Пуришкевича и Маркова". Друкується оголошення Народного Комісаріату з Національних справ і Центру Єврейського Комісаріату про погроми євреїв і заклик про вступ усіх євреїв до лав Червоної Армії. В той же час друкується список з 52 осіб, яких оштрафували від 1 000 до 5 000 крб. за неявку на призов. Серед них багато раніше відомих прізвищ: Власовський, Туршу, де-Коннор, Бенсман, Беліков Абрам, Шерман, Фрумерман, Супрун, Камель. Цей список цікавий ще тим, що дає адреси, де проживали ці люди.

Всі були попереджені, що будуть покарані з усією суворістю революційних

законів. (Хто розробляв і приймав ці закони?) На всіх, хто пішов до Червоної Армії, відділ праці при Сумвиконкомі за рахунок підприємств кладе по 4% на лікарняну касу. Комісар Мороз мобілізує всіх морських офіцерів, які мешкають у Сумах. З першого січня 1919 року підвищили квартплату на 100% тим, у кого туалет теплий і на 50%, у кого — на вулиці. Встановили розцінки на зарплату за 6 годин кожен день для вчителів 27 розряду — 4 320 крб., для 25 розряду — 4 050 крб., для 23 розряду — 3 780 крб., для 22 розряду — 3 650 крб. Замість земства, яке розігнали, починає працювати Сумська Рада народного господарства.

В газеті друкують списки працівників комісаріатів, щоб громадяни, які мають якийсь компромат, на них доносили.

В Конотопі друкуються вимога Главкомтруда за підписом Дзержинського про обов'язкову трудову повинність. Від робіт не звільняються різні кооперативи.

Вимагають здати медичні інструменти завідувачому відділом здоров'я Зулському.

Друкуються наказ №2 на виконання Декрету Ради Народних Комісарів України "О наказуемости агитации, направленной к возбуждению национальной вражды". Порушникам, звичайно, — розстріл. Мова йде про євреїв, які були на всіх щаблях влади. Невдоволені владою вважали, що у всьому винні євреї.

1 травня на свято був суботник. Всі йшли в будівельних колонах.

Проводяться постійно мобілізації, забирають всіх і з НК, і з міліції, і з комісаріатів.

В наказі №9 голови ревкому Д. Петровського відзначається, що на базарі не хочуть брати радянські гроші. М'ясо коштує 25-30 крб. керенками, а радянськими 35-40 крб. і т. д. Ті, хто відмовляється брати радянські гроші, в кращому разі будуть засилатися в концентраційний табір до кінця громадянської війни.

З першого червня Суми отримують статус першого "тарифного пояса". Газета "Комуна" сповіщає про розподіл шкіри і мануфактури серед робітників. Дали 25 000 аршин, а треба ще 50 000. На розподіл були присутні т. Левінсон, Васкіс, Грінвальд, Тверезовській, Завальний, а поруч газета друкує листа Ф. Кістякова, який йде на фронт. Військовий комісар Мороз видає накази №103, №104 про мобілізацію на фронт євреїв, поляків, грузинів, литовців, вірменів і т. д.

Газета сповіщає, що в будинку Шрейнера на Троїцькій в Сумах розташувалася комсомол і читальня, проводяться курси для неписьменних.

Працює комітет по боротьбі з дезертирством. Голова комітету Генде. Наказ №131 оголошує всіх мобілізованими на фронт.

В приміщеннях кадетського корпусу розташувалися кулеметні курси і військовий шпиталь.

Друкуються повідомлення з інших газет: "Отмечается отчужденность крестьян от советской власти... Деревня нуждается в работниках... Председатель сельсовета (кулак) имел две десятины луга, а взял себе еще десятину... 22 дезертира арестовано. На вопрос: "Почему они не идут в армию? — ответили, что по бедности не могут оставить семью на произвол судьбы".

Розподіл продуктів і товарів йде через "многолавку". Ціни на борошно пшеничне сягнули 31 крб. 77 коп.

Кустарна секція "Сумсовнархоза" видає замовлення на виготовлення виробів з лози.

11 червня 1919 року на засіданні колегії під головуванням завідуючого Сумифінвідділом Іваненка, в присутності Валерійгейна, Турмашевського, Котляревського, Осипова, Тева було розблоковано рахунки підприємств.

Газета друкує статтю під назвою: "Куда смотрит земотдел". Розповідається, що в "культурном имени есть 32 корови и 10 лошадей. В имени работает 8 человек. Эти люди выпивают все молоко, что получают от удоев... Две коровы издохли, лошади дохнут тоже... Эти тунеядцы не спыхали ни одной полосы".

Ленін хотів перетворити селян на пролетарів. За його наполяганням до закону про радгоспи було внесено статтю, яка забороняла особисте підсобне господарство — робітник, хоч і сільський, має бути робітником, пролетарем, а не власником. "Навіщо ця стаття ввійшла в закон? — роз'яснював Володимир Ілліч.

— Щоб створювати спільну працю в спільному господарстві. А якщо знову заводити окремі городи, окремих тварин, птицю і т.д. то, мабуть, все повернеться до дрібного господарства, як було й досі". Для того, щоб наповнити кадрами таке господарство збиралася сільські нероби, п'янички, повії, інваліди. Відповідними були і результати їхньої роботи.

В Сумах збираються біженці з Донецька і Харкова. Сюди перебираються органи Харківської губернії і голова губвиконкому Кін П. А. Видається розпорядження про реєстрацію ломових візників в управлінні повітової міліції на Суджанському провулку в будинку Богатирьова. Запроваджується робота в неділю 27 червня. Всі, хто не з'явиться, постануть перед ревтрибуналом. Розпорядження підписав заступник голови Сумського виконкому Матвієнко. 9 червня 1919 року збори Сумської організації Української Комуністичної партії розглядають ситуацію і виносять резолюцію: "Послать в уезды Сумской, Лебединский, Ахтырский отряды по борьбе с дезертирами. Снабдить деревню солью и материей. Послать политработников. Заняться социальным обеспечением призванных. Снабдить бедноту земельными орудиями. Наладить товарообмен с деревней. Срочно созвать съезд волостных исполкомов. Взять у буржуазии излишки обмундирования и отдать бедноте". В п'ятницю 11 липня в газеті надрукована стаття інструктора-агітатора "Агитпросвета" Л. Дашковой про те, як вона хотіла поскаржитись на свавілля працівника НК на селі і прийшла до його начальства. Те, що вона там побачила і як з нею обійшлись, її шокувало. Працівники надзвичайної комісії на неї кричали і погрожували поставити її "к стенке". Коли вона показала своє посвідчення, їй порадили, щоб вона в "чужий город не лізла".

4 липня Ленін брав участь у роботі пленуму ЦК РКП(б), на якому йшлося про боротьбу з Денікіним. Серед інших питань розглядалося питання про заяву члена Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету Ю. С. Стеклова (справжнє єврейське прізвище Нахамкес) в Політбюро про поїздку на Південний фронт. Завданням потягу було згуртування Червоної Армії на засадах революційної дисципліни. У завдання потягу також входило очищення прифронтової смути від шкідливих елементів, ліквідація контрреволюціонерів, які допомагають Денікіну. У вагонах потягу розташовувалися: клуб, кінозал, друкарня, де випускалася багатотиражка "Клич".

15 липня 1919 р. о восьмій годині вечора на Покровській площі відбувся великий мітинг. На мітингу виступили: голова комітету державних службовців Павлович, представник ЦВК т. Стеклов, оратори Міцкевич, Когінаров, Дашковський, Тесленко.

З особливою увагою слухали Юрія Михайловича Стеклова, який за свідченням сучасників був одним з кращих ораторів ленінської партії. Потяг перебував на Сумщині три тижні. Про роботу потягу повідомляла місцева і центральна преса, зокрема 25 липня "Известия" вмістили інформацію "Потяг тов. Стеклова", в якій говорилось: "На станції Білогілля Харківської залізниці і в місті відбулися два грандіозні мітинги: присутніми були на кожному мітингу по три тисячі червоноармійців, селян і робітників".

Театр ім. Кропивницького (писали просто Кропивницького і в деякого це викликало сумнів, бо Кропивницький помер у 1910 р.) на гастролях у Сумах проводить курси української мови.

Проводиться остаточна мобілізація всіх, щоб Денкіну нічого не залишилось. Різні райони області перебувають під контролем різних військових формувань, влада постійно змінюється, Друкуються матеріали про розстріл 15 робітників-металістів, 2 робітників, які шили одяг, 2 діячів профруху меншовиків Гросмана і Бабіна денкінцями в Харкові, про мобілізацію денкінцями робітників "паровозостроительного" заводу, які відмовилися йти до Білої армії, заявляючи про свій нейтралітет. Друкуються відозви з Охтирки, Степанівки, Нижньої Сироватки про підтримку більшовиків і засудження дій Денкіна.

В п'ятницю 18 липня до Сум прибув "Председатель Реввоенсовета" т. Лев Давидович Троцький (Бронштейн). 19 липня була в газеті надрукована його стаття "До зими закончить". Зі статті видно зібраність цієї людини, революційний порив, чітко поставлені завдання і способи їх виконання.

В статті наголошувалося: "Собрать все силы, сосредоточить средства, сконцентрировать энергию — вот единственно правильный путь. Сапоги, шинели, белье — на фронт. Шить как можно больше шинелей, сапог, белья. Еще и еще... Грузовые и легковые автомобили — на фронт... У армии огромный недочет рядового состава... Забрать 18-19 летних. Командный состав укомплектовать за счет служащих... Первый снег должен стать погребальным саваном для Донской, Северо-Кавказской контр-революции".

19 липня газета повідомила, що т. Троцький після відвідин фронту відбув із Сум. Слід відзначити, що Троцький був першим, хто зрозумів шкідливість військового комунізму. Ще в лютому 1920 р. він вис до ЦК пропозиції про зміну політики стосовно селян. Троцький писав, що в подальшому ніяке підсилення реквізиційного апарату не дасть необхідної кількості продовольства. Боротися проти економічної деградації республіки можливо тільки двома шляхами:

"1. Заменить разверстку процентным натуральным налогом и снабжать крестьян промышленными продуктами не по классовому принципу, а в соответствии со сданным количеством зерна.

2. Дополнить принудительную разверстку по ссылке хлеба принудительными мерами по запашке и вообще обработке земли, а также широко развить тенденцию коллективизации сельского хозяйства".

Далі було сказано, що, не дивлячись на різницю, між цими принципами в них немає протиріччя. Перший варіант треба застосовувати по відношенню до більш самостійних селян в центральній Росії, Сибіру, Дону і Україні, а другий — по відношенню до слабких господарств, в основному, центральних губерній. (газета "Неделя" №15, 1989 р.)

Троцький вимагав українізації військ на Україні. Він не погоджувався з тими радянськими чиновниками-євреями, які виступали проти української мови. Період українізації якраз і слід відносити до заслуг Льва Давидовича, який на цьому настояв. Вже перебуваючи в Мексиці він писав, що Сталін, будуючи пам'ятники Кобзарю, хоче ними розчавити українців.

Л. Троцький у 1927 р. випустив 17 томів своїх творів. Він підготував собі ідейну базу для отримання влади після Леніна. Головним об'єктом його критики всередині партії був Сталін. Троцький називав Сталіна "наиболее выдающейся посредственностью нашей партии".

У листопаді 1929 року Троцького вишлють з СРСР. Троцькізм буде ліквідований в країні, але за кордоном він буде залишатися опонентом сталінської системи. Частина лівих рухів піде за Троцьким. Його основними гаслами стануть "борьба с бюрократизмом и господством партаппарата". У 1940 р. Троцький закінчував біографію Сталіна, про якого він добряче знав не тільки з партійних документів, а й від особистого спілкування.

Українські патріоти закидають Троцькому злочини проти українців. Дійсно, є багато моментів, коли його накази не можна сприймати інакше, ніж боротьбу з українцями, але на перший план тут ставилася класова боротьба.

Газета друкує наказ військового комісара м. Суми Мороза про факти пограбувань місцевого населення червоноармійцями: "Предупреждаю всех красноармейцев вверенного мне гарнизона, что виновные в совершении перечисленных преступлений будут мною предаваться суду военно-революционного трибунала, как враги революции и народа".

В наказі ревтрибуналу по місту Білопільлю йде мова про розстріл всіх, хто виготовляє самогон.

Поразки Червоної Армії в Україні призвели до зміни головного командуючого всіх радянських сил. Новим головнокомандувачем стає колишній полковник царської армії С. Каменев. Він розробив план контрнаступу 14-ї і 12-ї радянських армій з метою відкинути ворога від Харкова, Павлограда та Катеринослава. Для контрнаступу було сформовано дві ударні групи (Полтавська і Сумська) загальною чисельністю до 46 тис. бійців. Контрнаступ 3-4 липня закінчився повним провалом. Троцький наказав перетворити Харків в "непрístupную пролетарскую крепость", але місцеві робітники відмовилися її захищати. 25 липня Харків і Харківський укріпрайон капітулювали.

В боях на харківському напрямку брали участь і бійці Сумських кулеметних курсів. 13 чоловік, які пішли в розвідку потрапили в полон. Ось їх свідчення, що вони побачили на станції Основа: "Коли нас привели до штабу, ми побачили там сотні порубаних червоноармійців, радянських працівників, а головним чином комісарів і комуністів, над якими по-звірячому знущалися, вирізуючи шматки м'яса, відрубуючи руки та інше".

В Белгороді повісили "обвинителя" при місцевому ревтрибуналі Фукса і начальника міліції Сасенка, а в Харкові Денікін призначив генерал-лейтенанта Шевченка комендантом міста.

31 липня денікінці взяли Полтаву. З 152-го номера сумська газета "Комуна" стає органом Харківського Губвиконкому.

В черговій статті відмічається, що населення спочатку радо вітає Червону Армію,

але потім ставлення різко змінюється. Починаються реквізиції, терор НК, мобілізації. Все це газета пояснює військовим часом.

1 серпня була замінена Сумська НК. Головою став т. Лівшиць, а від партії — Ємельяненко, Шаловал, Захарченко. Для боротьби з бандитами відправили в Сумський і Рильський повіт 200 чол. з Сумської НК.

У начальника Військових господарств постачання сумського напрямку вкрали печатку. Це була остання газета "Комуна".

В ДПВ Салтикова-Щедрина є "Вестник" — щотижнева газета літератури, мистецтва і профтехосвіти, бюлетень газети "Комуна" №1 за 16 червня.

Глухівська газета "Известия Глуховского исполкома Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов"

Відомості про цю газету ми знаходимо в глухівській газеті "За перемогу" за 1961 р. Перший номер вийшов у квітні 1919 р. невеличким накладом. Мабуть, десь 500 примірників на обгортковому папері. 5 номер газети вийшов 3 червня 1919 р. Редактором газети був комуніст, працівник повіткому партії т. Горовський (ставив прізвище Мірін). Секретарем працював колишній студент, працівник друкарні т. Відес. Стаття в газеті під назвою "Хто винен в розрусі" звинувачує есерів, меншовиків. Автор статті Кедров (псевдонім). Інша стаття "Революція і жінка" підписана Л. Правдін (псевдонім Відеса). Пізніше газета отримала назву "Известия Глуховского ревкома".

Конотопська газета "Правда"

Це був орган Конотопського виконкому і комітету КП(б)У і швидше за все була продовженням газети "Деревенская жизнь", яка перед цим називалася "Наша правда". "Правда" виходила у серпні 1919 р.

У ЦДДА УРСР були номери 15 і 16 за серпень 1919 р.

ПРЕСА СУМЩИНИ В ЧАС БІЛОГВАРДІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Белогвардейцы! Гордиев узел
Доблести русской!
Белогвардейцы! Белые грузды
Песенки русской!

Белогвардейцы! Белые звезды!
С неба не выскрести!
Белогвардейцы! Черные гвозди
В рёбра Антихристу!

Марина Цветаева, 27 липня 1918 р.

Це не окремий розділ, але білогвардійські газети від більшовицьких мали свій наголос. Те, що стосувалося ідеї єдиної і неподільної Росії, в справах Білої і Червоної армії збігалось.

Я не думаю, щоб білі не видавали своїх місцевих газет, але я знайшов тільки одну газету тих часів. Це роменська газета "Новий пахарь". Виходила і газета "Сумський вісник", але цих номерів в ДАСО немає. Зрозуміло, що паперу не було, що можна було зруйнувати, червоні зруйнували, але накази і повідомлення

друкувалися. Тому наведемо ці документи, які обов'язково могли бути в місцевих газетах. Теренами області розповсюджувалися такі білогвардійські газети як "Русь", "Молва", "Екатерининский вестник", "Голос Юга".

25 липня Харків і Харківський укріплений район були захоплені силами 1-го білого корпусу.

Денікінські війська побували і на Сумщині. 14 серпня 1919 р. вони увірвалися в місто Суми. (Тут може бути плутанина в датах. Денікінці використовували старий стиль, а радянські джерела подають за новим стилем). Денікінський наказ №1 датований 1 серпня, а наказ №2 — 5 серпня.

Приказ №2

по гарнизону г. Сумы и его окрестностей

5 августа 1919 года г. Сумы.

1

Управление Начальника Гарнизона помещается въ гостиницѣ Гранд-Отель по Воскресенской улицѣ.

Пріємъ ежедневно отъ 10 час утра до 14 ч. Въ особо важныхъ случаяхъ во всякое время.

2

Сего числа прибыл въ г. Сумы Начальник уѣзда статскій советник Эмнихъ, къ коему надлежитъ обращаться по всемъ гражданскимъ деламъ.

3

Коменданту города передать всѣ находящіяся подъ охраной воинскихъ командъ, сахарные заводы администраціи ихъ, составивъ актъ о количествѣ имѣющагося сахара.

Для передачи образовать комиссію, подъ предсѣдательствомъ офицера по назначенію отъ коменданта города и чиновъ: одного — по назначенію начальника уѣзда и одного представителя отъ администраціи завода. Комиссіи актъ составить въ 2-хъ экземплярахъ, одинъ изъ коихъ представить мнѣ, а другой оставить на заводѣ.

После передачи охрану завода снять.

4

Коменданту города всѣ кожевенные заводы города передать в вѣденіе интенданства 3-ей пѣхотной дивизіи.

5

Для приведенія въ извѣстность количества оставшагося на заводахъ спирта и водки, назначаю комиссію подъ предсѣдательствомъ полковника Григорьева и членовъ: капитана Ващенко, чиновника по назначенію начальника уѣзда и одного представителя отъ заводской администраціи.

Комиссіи собраться 6-го августа с.г. въ управленіи коменданта к 10 час. Утра. Комиссіи составить актъ въ 2-хъ экземплярахъ, изъ коихъ одинъ представить мнѣ, а другой оставить администраціи завода.

Заводъ продолжать охранять воинскими командами.

Отпуск спирта производить только по моему разрѣшенію.

Начальникъ Гарнизона г. Сумы

Полковникъ Звягинъ.

На заводах і фабриках було встановлено 12-14 годинний робочий день. Власне, при більшовиках він був таким же, бо працювали ще і в суботу, і в неділю на різних суботниках. В перші дні окупації з 14 по 20 серпня білогвардійці розстріляли 26 радянських активістів: Г. Ф. Лудима — працівника надзвичайної комісії, Е. А. Улещенка — члена Сумської Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів, Петрова — голову виконкому Сироватської волостної Ради, лєнінградську більшовичку А. Ф. Філатову, партизана М. І. Мироненка, робітника машинобудівного заводу Саєнка.

Діля Сумський підгільний ревком, який мав з'язок з партизанським загonom. 18 серпня білі зайняли м. Ромни.

В Сумах денікінці провели за списками шкіл і гімназій мобілізацію хлопчаків віком 16-18 років. З одним таким колишнім денікінцем я познайомився у 1974 році. Відсидів він в таборах понад 20 років після того, як повернувся з закордону. Доводилось дивуватись, як у нього вистачило сили і волі.

24 серпня 1919 р. в Лебедин вступили загони Білої гвардії. Почалися розправи. Розстріляли 30 чоловік. На окупованих територіях діяли партизанські загони різних політичних орієнтацій.

У вересні 1919 р. Денікін змінив план: замість походу на Москву, проголосив війну Україні. У своїх спогадах Денікін писав: "Самостійної України не визнаю. Петлюрівці можуть бути або нейтральні — тоді вони повинні негайно скласти зброю і розійтися по своїх домівках, або приєднатися до нас, визнавши наші гасла. Якщо петлюрівці не виконають цих умов, то їх належить вважати за таких же противників, як і більшовиків".

Про рішення Денікіна наступати проти армії УНР довідався уряд УНР 22 вересня 1919 р. випадково — з перехопленого наказу.

Денікінці свої загони поповнювали всякими нестійкими елементами, які не поділяли ідеї "великої і неподільної Росії". 2-го жовтня в місті Суми у двох полках 3-ї піхотної білогвардійської дивізії спалахнув заколот. Бій між повстанцями і каральним загonom тривав цілий день. Великих зусиль коштувало роззброїти і придушити повстання.

Актриса Є. Хатаєва, яка в роки війни перебувала в Охтирці, в своєму щоденнику писала: "Не розстріляному, так замученому, задушеному, від тифу померлому бути. Боже ж мій, шкода обдуреної і добровольцями, і комуністами бідної, страждуючої молоді".

Місцеві краєзнавці наголошують на тому, що всі учні сумської класичної гімназії і половина учнів реального училища записалися свідомо до Добровольчої армії. Я з цим не зовсім згоден. Після червоного терору певна частина населення зробила свідомо свій вибір, але велика частина не хотіла брати участь у війні з будь-якого боку. Такий висновок можна зробити з величезної кількості дезертирів. Сама форма зарахування людини в Добровольчу армію оформлялася як його добровільна згода. Той, хто відмовлявся йти "добровільно", просто знищувався. Вибору не було. Ось як події на Сумщині описані в книжці В. А. Савченка "Дванадцять війн за Україну": "15 августа последовала директива командования Южного фронта о наступлении с целью уничтожения двух группировок врага. Группа Селивачева численно превосходила противника в два раза — более 50 тысяч штыков, 5 тысяч сабель, 268 орудий. Ее наступлению должны были содействовать войска 14-й советской армии,

которые удерживали фронт Сумы-Миргород-Днепр. Группе Селивачева противостояли части Добровольческой армии (20 тысяч штыков и 9 тысяч сабель, 69 орудий). Но о готовившемся наступлении красных стало загодя известно белогвардейскому командованию, решившему опередить наступление противника.

10 августа 4-й конный корпус генерала Мамонтова прорвал фронт южнее Тамбова и вскоре вышел в тыл группы Селивачева в район Воронежа, а 12 августа перешел в наступление 1-й корпус Добровольческой армии, потрещавший фланги 13-й и 14-й армий, отбросив их к Курску. Но воронежская группировка красных даже в таких губительных условиях начала заведомо проигранные наступление, ударив на Кулянк, Волчанск, Харьков. Наступающие красные сумели прорвать фронт и, продвинувшись на 150 км., 25 августа подошли к Харькову. Но это была ловушка. Уже 26 августа белые, сосредоточив свои части (1-го корпуса Кутелова и 3-го кавкорпуса Шкуро) на фланги группы Селивачева, нанесли сокрушительные удары и прорвав фронт, заставили красных начать отступление по всему фронту от Сум до Валук. К 10 сентября белогвардейцы сумели полностью разгромить группу Селивачева и вытеснить ее с Украины".

Я наведу вам приклади денікінських листівок, а ви самі зробіте висновки з них:

ДА ЗДРАВСТВУЕТЬ ВСЕНАРОДНОЕ СОБРАНИЕ, ИЗБРАННОЕ НА
ОСНОВАХ ВСЕОБЩАГО ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА!

ДЕКЛАРАЦИЯ

Добровольческой армии:

- 1) Уничтожение большевистской анархии и водворение вь странахъ правового порядка.
- 2) Возстановление Могущественной Единой Россіи.
- 3) Созыв Народнаго Собранія на основах всеобщаго избирательнаго права.
- 4) Проведеніе децентрализаціи власти путем установленія областных автономій и широкаго мѣстнаго самоуправленія.
- 5) Гарантія полной гражданской свободы и вѣроисповѣданія.
- 6) Немедленный приступъ къ земельной реформѣ для устраненія земельной нужды трудящагося населенія.
- 7) Немедленное проведеніе рабочаго законодательства, обезпечивающаго трудящіеся классы отъ эксплуатаціи ихъ государствомъ и капиталомъ.

Подлинную декларацию подписали: Главнокомандующій Вооруженными силами Юга Россіи Генераль-Лейтенантъ Деникинъ, Предсѣдатель Особаго Совѣщанія Генераль отъ Кавалеріи Драгомиров и Члены Особаго Совѣщанія

ДА ЗДРАВСТВУЕТЬ ВСЕНАРОДНОЕ СОБРАНИЕ, ИЗБРАННОЕ НА ОСНОВАХЪ ВСЕОБЩАГО ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА!

ДЕКЛАРАЦИЯ

Добровольческой Армии

- 1) Уничтоженіе большевистской анархіи и водвореніе вь странахъ правового порядка.
- 2) Возстановленіе Могущественной Единой Россіи.
- 3) Созывъ Народнаго Собранія на основахъ ВСЕОБЩАГО ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА.
- 4) Проведеніе децентрализаціи власти путемъ установленія областныхъ автономій и широкаго мѣстнаго самоуправленія.
- 5) Гарантія полной гражданской свободы и вѣроисповѣданія.
- 6) НЕМЕДЛЕННЫЙ ПРИСТУПЪ КЪ ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМѢ И УСТРАНЕНІЮ ЗЕМЕЛЬНОЙ НУЖДЫ ТРУДЯЩАГОСЯ НАСЕЛЕНІЯ.
- 7) НЕМЕДЛЕННОЕ ПРОВЕДЕНІЕ РАБОЧАГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА, ОБЕЗПЕЧИВАЮЩАГО ТРУДЯЩИЕСЯ КЛАССЫ ОТЪ ЭКСПЛУАТАЦІИ ГОСУДАРСТВОМЪ И КАПИТАЛОМЪ.

Подлинную декларацию подписали: Главнокомандующій Вооруженными силами Юга Россіи Генераль-Лейтенантъ Деникинъ, Предсѣдатель Особаго Совѣщанія Генераль отъ Кавалеріи Драгомировъ и Члены Особаго Совѣщанія Генераль отъ Кавалеріи Драгомировъ, Н. Дубовикъ, А. Степановъ, С. Милоевъ, А. Житковъ, Д. Титовъ, Н. Рязанский, В. Степановъ, А. Шаповъ, М. Чибриковъ, Г. Чибриковъ, Н. Шпаковъ, К. Шуберскій, В. М. Зильбергъ и М. Федоровъ.

ДА ЗДРАВСТВУЕТЬ ВЕЛИКАЯ ЕДИНАЯ СВОБОДНАЯ РОССИЯ!

ДА ЗДРАВСТВУЕТЬ ОБОДОДИТЕЛЬНИЦА РУССКАГО НАРОДА!
БОЛЬШЕВІИ АРМІИ!

Николай Астровъ, С. Безобразовъ, А. Герасимовъ, В. Лебедевъ, А. Лукомскій, С. Масловъ, А. Наратовъ, Д. Никифоровъ, И. Романовскій, В. Степановъ, А. Цакони, Н. Чебышевъ, В. Челищевъ, И. Шиповъ, К. Шуберскій, В. М. Энгельке и М. Федоровъ.

ДА ЗДРАВСТВУЕТЪ ВЕЛИКАЯ ЕДИНАЯ СВОБОДНАЯ РОССІЯ!
ДА ЗДРАВСТВУЕТЪ ОСВОБОДИТЕЛЬНИЦА РУССКОГО НАРОДА
ДОВОЛЬНОЧЕСКАЯ АРМІЯ!

Генераль ДЕНИКИНЪ
о рабочемъ вопросѣ.

На имя Предсѣдателя Особого Совѣщанія При Главнокомандующемъ вооруженными силами Юга Россіи получено 24 марта 1919 г. слѣдующее письмо съ изложеніемъ взгляда генерала Деникина на разрѣшеніе рабочаго вопроса в Россіи:

"Русская промышленность разрушена совершенно, чемъ подорвана государственная мощь Россіи, разорены предприятия и лишены работы и хлѣба милліоны рабочаго люда. Предлагаю Особому Совѣщанію приступить немедленно къ обсужденію мѣръ для возможнаго возстановленія промышленности и къ разработкѣ рабочаго законодательства, принять в основу его слѣдующія положенія:

1. Восстановленіе законныхъ правъ владѣльцевъ фабрично-заводскихъ предприятий и вмѣстѣ съ тѣмъ обеспеченіе рабочему классу защиты его профессиональныхъ интересовъ.

2. Установленіе государственнаго контроля за производствомъ въ интересахъ народнаго хозяйства.

3. Повышеніе всѣми средствами производительности труда.

4. Установленіе 8-часоваго рабочаго дня въ фабрично-заводскихъ предприятияхъ.

5. Примиреніе интересовъ работодателя и рабочаго и безпристрастное рѣшеніе возникающихъ между ними споровъ (примирительныя камеры, промысловыя суды).

6. Дальнѣйшее развитіе страхованія рабочихъ.

7. Организационное представительство рабочихъ. Въ связи съ нормальнымъ развитіемъ профессиональныхъ обществъ и союзовъ.

8. Надежная охрана здоровья трудящихся, охрана женскаго и дѣтскаго труда, устройство санитарнаго надзора на фабрикахъ и заводахъ и въ мастерскихъ, улучшение жилищныхъ и иныхъ условий жизни рабочаго класса.

Генераль ДЕНИКИНЪ
о рабочемъ вопросѣ

Въ имя Предсѣдателя Особого Совѣщанія При Главнокомандующемъ вооруженными силами Юга Россіи получено 24 марта 1919 г. слѣдующее письмо съ изложеніемъ взгляда генерала Деникина на разрѣшеніе рабочаго вопроса въ Россіи:

"Русская промышленность разрушена совершенно, чемъ подорвана государственная мощь Россіи, разорены предприятия и лишены работы и хлѣба милліоны рабочаго люда.

Предлагаю Особому Совѣщанію приступить немедленно къ обсужденію мѣръ для возможнаго возстановленія промышленности и къ разработкѣ рабочаго законодательства, принять в основу его слѣдующія положенія:

1. Восстановленіе законныхъ правъ владѣльцевъ фабрично-заводскихъ предприятий и вмѣстѣ съ тѣмъ обеспеченіе рабочему классу защиты его профессиональныхъ интересовъ.

2. Установленіе государственнаго контроля за производствомъ въ интересахъ народнаго хозяйства.

3. Повышеніе всѣми средствами производительности труда.

4. Установленіе 8-часоваго рабочаго дня въ фабрично-заводскихъ предприятияхъ.

5. Примиреніе интересовъ работодателя и рабочаго и безпристрастное рѣшеніе возникающихъ между ними споровъ (примирительныя камеры, промысловыя суды).

6. Дальнѣйшее развитіе страхованія рабочихъ.

7. Организационное представительство рабочихъ. Въ связи съ нормальнымъ развитіемъ профессиональныхъ обществъ и союзовъ.

8. Надежная охрана здоровья трудящихся, охрана женскаго и дѣтскаго труда, устройство санитарнаго надзора на фабрикахъ и заводахъ и въ мастерскихъ, улучшение жилищныхъ и иныхъ условий жизни рабочаго класса.

9. Повышеніе всѣми средствами производительности труда.

10. Установленіе 8-часоваго рабочаго дня въ фабрично-заводскихъ предприятияхъ.

11. Примиреніе интересовъ работодателя и рабочаго и безпристрастное рѣшеніе возникающихъ между ними споровъ (примирительныя камеры, промысловыя суды).

12. Дальнѣйшее развитіе страхованія рабочихъ.

13. Организационное представительство рабочихъ. Въ связи съ нормальнымъ развитіемъ профессиональныхъ обществъ и союзовъ.

14. Надежная охрана здоровья трудящихся, охрана женскаго и дѣтскаго труда, устройство санитарнаго надзора на фабрикахъ и заводахъ и въ мастерскихъ, улучшение жилищныхъ и иныхъ условий жизни рабочаго класса.

15. Повышеніе всѣми средствами производительности труда.

16. Установленіе 8-часоваго рабочаго дня въ фабрично-заводскихъ предприятияхъ.

17. Примиреніе интересовъ работодателя и рабочаго и безпристрастное рѣшеніе возникающихъ между ними споровъ (примирительныя камеры, промысловыя суды).

18. Дальнѣйшее развитіе страхованія рабочихъ.

19. Организационное представительство рабочихъ. Въ связи съ нормальнымъ развитіемъ профессиональныхъ обществъ и союзовъ.

20. Надежная охрана здоровья трудящихся, охрана женскаго и дѣтскаго труда, устройство санитарнаго надзора на фабрикахъ и заводахъ и въ мастерскихъ, улучшение жилищныхъ и иныхъ условий жизни рабочаго класса.

21. Повышеніе всѣми средствами производительности труда.

22. Установленіе 8-часоваго рабочаго дня въ фабрично-заводскихъ предприятияхъ.

23. Примиреніе интересовъ работодателя и рабочаго и безпристрастное рѣшеніе возникающихъ между ними споровъ (примирительныя камеры, промысловыя суды).

24. Дальнѣйшее развитіе страхованія рабочихъ.

25. Организационное представительство рабочихъ. Въ связи съ нормальнымъ развитіемъ профессиональныхъ обществъ и союзовъ.

26. Надежная охрана здоровья трудящихся, охрана женскаго и дѣтскаго труда, устройство санитарнаго надзора на фабрикахъ и заводахъ и въ мастерскихъ, улучшение жилищныхъ и иныхъ условий жизни рабочаго класса.

9. Всемірне содѣйствіе возстановленію підприємцій і созданію новихъ цѣляхъ прекращенія безработицы, и также принятіе другихъ мѣръ для достиженія той же цѣли (посредническія конторы по найму и пр.)

К обсужденію рабочаго законопроекта надлежитъ привлечь представителей какъ отъ предпринимателей, такъ и отъ рабочихъ. Не ожидая окончательной разработки и осуществленія рабочаго законодательства, во всѣхъ случаяхъ текущей жизни и административной практики, въ мѣрѣ возможности, примѣнять эти основныя положенія и въ частности оказывать государственное содействіе къ обезпеченію рабочихъ и ихъ семействъ предметами первой необходимости за счетъ части заработка”.

№10

Генераль-Лейтенантъ ДЕНИКИНЪ.

Складність висвітлення перебування військ Денікіна на Сумщині полягає в тому, що в один і той же час в різних регіонах області були і червоні, і денікінці. 10 червня 1919 року Денікін видав наказ №219 в якому наголошувалось, що земля буде повертатись власникам в законодавчому порядку, і що він негативно ставиться як до насильства з боку поміщиків, так і селян. Офіцери часто ставали на захист поміщиків. Начальник гарнізону Конотопського повіту Покорський-Жоравко видає розпорядження, що тим, хто захопив чужу землю і власність, повинен віддати власнику третю частину врожаю, половину сіна, шосту частину корнеплодів. За невиконання — відповідальність за законами воєнного часу. За радянських часів будуть судити Покорського-Жоравко, але самої газети, де висвітлювався судовий процес, в архіві немає.

З архівних матеріалів по Путивльському повіту дізнаємось, що Май-Маєвський видав відповідні накази про заборону військам втручатися в розбори з земельних питань.

Створюються “оценочные” комісії. Вони повинні визначити шкоду, яку заподіяла Біла армія громадянам і виплатити компенсацію. Путивльський повіт віднесли до Рильської комісії. Губернатором Курщини на той час був Римський-Корсаков.

Забороняється друкування в газетах матеріалів про повстанців. Це можна пояснити тим, що Денікін звертається до “зеленоармійців” із закликом покаятися і влитися у військо білогвардійців.

В друкарні Чарнаго друкуються списки партій на вибори до Народних зборів. Багато видається наказів за підписом Май-Маєвського. Вони стосуються продрозкладки на хліб. Кожен з десятини повинен здати по 6 пудів. Проводиться продрозкладка виключно за гроші. Відновлюється вільна торгівля хлібом після виконання продрозкладки. Забороняється формування будь-яких товариств. Виконавчі земські органи призначаються командуванням. Забороняється видавництво і збереження комуністичної літератури.

У вересні 5-а кавдивізія білих захопила Конотоп, Бахмач. Це були останні перемоги білих.

Крім 3-ї піхотної дивізії, в м. Суми розташовувалася кулеметна команда 2-го батальйону 2-го офіцерського стрілецького полку генерала Дроздовського, 7 гаубична батарея, повітова державна стража, важкий артилерійський дивізіон, маршовий батальйон, звідно-гусарський полк, інженерна рота, 1-й ескадрон Стародубського драгунського полку,

5-й кавалерійський корпус, 12 кавалерійський дивізіон, який розташовувався в будинку №3 Геревського Павла Федоровича. В будинку Олександра Семеновича Чикина на Покровській площі, №8 розташовувався Білозерський полк. На Воскресенській вулиці розташовувалася господарська частина. Начальником господарської частини був капітан Петрушенко. 13 серпня 1919 р. в Сумах був відкритий військово-продовольчий магазин інтендантського відомства на Миколаївській площі.

25 серпня губернатор Богданович вимагав надавати суддям безкоштовно за рахунок земства підводи. Виконуючим обов'язки сумського голови був Крамаренко.

По господарських документах проходять полковники Никифоров, Бобрішев, Чучмарьов, капітани Вайман, Середа, корнет Букреєв.

В документах горілчаного заводу і складу залишилися такі прізвища: "Две четверти водки для первой батареи 3-ей артиллерийской бригады Добровольческой Армии из Сумского винного склада получил и стоимость не уплатил".

Капитан Осипов.

"Прошу отпустить 3 ведра водки для благотворительного вечера в пользу 4-го Дроздовского полка". Комендант города Сумы Андржерский.

"Приказываю отпустить Самурскому полку 50 ведер водки".

Начальник гарнизона полковник Звягин.

Волючими господарськими питаннями були: постачання палива, електричні дроти, ліжка. Вивіз із міста відходів був теж великою проблемою. При більшовиках їх вивозом займалися Лямічев і Левченко, а у білих був створений спеціальний обоз. Власником цього обозу був Мілер, але і він не міг впоратися, і місто потопало у відходах. Біля "Гранд-Отелю" на Воскресенській вулиці де розташовувалася офіцерська гауптвахта, стояла велика смердюча калюжа. Найбільшою проблемою для армії Денікіна був теплий одяг. Вони планували до 1 листопада провести ревізицію хоч за гроші, хоч силою жупанів, кожухів та іншого теплого одягу.

Командуючим Путивльського гарнізону був штабс-капітан Кунтусов, ад'ютантом — прапорщик Гуньковський, начальником Путивльського повіту — С. Дурново. 3 жовтня друкують листівки, де спростовують чутки про відступ, але в цей же час в архівній справі є телеграма про наступ більшовиків на Сумщину.

Знову звернемось до свідка тих часів Хатаєвої: "В канун юля совершенно неожиданно ворвались белогвардейцы. Красных войск уже не было в Ахтырке, но власть ещё оставалась. Застигнуты были врасплох. Ворвались человек 30, к вечеру пришло еще немного войск — дроздовцы. Первым долгом расстреляли несколько человек, заподозренных в коммунизме, перед публикой. Трупы брошены тут же на улице, в канаву. Это было тяжело, но нашлось какое-то глухое объяснение, и мы успокоились. Был какой-то подъём у всех, ждали от добровольцев спасения России, улучшения жизни, настоящей свободы. Много записалось в добровольцы. Запись добровольцев открылась возле бывшего исполкома. Записываются студенты, бывшие офицеры, художники, артисты. Пошел и Переврзев. Бывший офицер он. Все время ждал добровольцев, пошел с радостью. Домой не вернулся, арестовали его. Служил он у большевиков несколько месяцев в какой-то канцелярии, занимал маленькую должность. В

9 часов утра прибежали взволнованные друзья его. Расстреляли сегодня на заре в лесу. Разрешили матери похоронить его. На похоронах был весь город, певчие, священники, масса цветов, гроб на руках несли”.

Єдине, що залишилося від дроздовців — це їхня строева пісня-марш “Вперёд, Россия ждёт...”. У 1919 р. скаути співали цю пісню. Вільшовики залишили мелодію, а нові слова починалися так: “По долинам и по взгорьям шла дивизия вперед...”.

Газета “Новый пахарь”

Тепер погортаємо сторінки роменської газети “Новый пахарь”, єдиної денікінської газети, яка збереглася на теренах нашої області

Ця газета виходила щодня. Декларувала вона себе як громадсько-політичну і літературну. Рік видання перший. В підшивці ДАСО газета починається з 8-го номера за 20 вересня 1919 р. Редакція розташовувалася на Полтавській вулиці в будинку Биткіна. “Редактор принимает ежедневно от 11 до 12 часов и у себя на квартире ул. Коршевская, дом Клеймана от 5 до 6 вечера”. Відповідальним редактором був журналіст, поручик М. П. Запольський. Видавництво “Друг Добровольца”. Друг був дуже неякісний і читати дуже важко. Тираж газети невідомий.

На першій сторінці розміщувалися накази і оголошення влади. Від усіх власників будинків вимагали суворого обліку всіх мешканців. Під розпорядженням стоїть підпис начальника гарнізону полковника Липовецького і начальника карного розшуку поручика Мамацева. Організації, які вимагають відстрочки від призову, повинні подавати списки в 4-х екземплярах. Цього вимагав голова комітету Жуков.

Тут же на першій сторінці розміщені і приватні оголошення. Лікар Н. Сосон лікує сифіліс. Ковбасне підприємство К. А. Цибарта приймає на посол і копчення виробі. На оголошенні зображені 4 медалі, які отримала фірма беручи участь у закордонних виставках.

Редакція звертається до громадян з проханням надавати іногородні газети за гроші. Видавництво “Новый пахарь” випустило збірник віршів Михайла Запольського “И петь, и плакать”. Ціна збірника 6 крб., продається в кіоску на станції. Продавалися антибільшовицькі книжки “Манифест Ленина” і “По дороге в революцию”.

Начальник гарнізону полковник Липовецький просить усіх осіб і заклади, які давали кошти на користь місцевого пункту пропаганди і Добрармії князю Баратинському, терміново повідомити про кількість коштів на пожертву начальника карного розшуку поручику Мамацеву, який веде розслідування з цього питання, на вулиці Шевченка, будинок Ісштейна.

Софія Сергіївна Василькова дає оголошення про відновлення уроків музики за адресою Московська вул., №8.

27 жовтня був виданий наказ про мобілізацію. В кожній газеті друкується військовий огляд, але подається більше інформації про успіхи, ніж поразки, допомогу союзників, огляд церковного життя. Друкуються телеграми від кореспондентів "Нового пахаря", "Освага", "Пр. Бюр" (мабуть, пресбюро). Газета до села майже не доходила і тоді за новинами до м. Ромен відряджали ходаків. Газета друкує звернення до населення про пожертви на Білу армію. Білі не хочуть йти на примусову розкладку по дворах.

Власники будинків просять повернути гроші, сплачені квартирантами, а плату за електроенергію підняли до 100 крб. На базарі торгують цукерками сумнівної якості.

На старому базарі з лавки Гольдштейна вкрали 4 мішки цукру на суму 10 000, а з лавки Росачевіної — товарів на суму 1 100 крб. 27 жовтня з мешканця Ромен Леховицького зняли шапку, але йому вдалося її перехопити і не віддати, збіглися люди, і крадій зник.

В Хоружівці при облаві затримали червоноармійця Микиту Кебало і він застрелився.

Газета друкує пояснення вартості солі. В земської управи не було коштів, і тому сіль за свої гроші купила Мелявська, і для випічки хліба сіль коштує по 85 крб., а для торгівлі 300 крб., а середня ціна складає 185 крб.

Місцева контора державного банку пуста, вклади забрали, а підприємства перевели свої кошти на південь України.

В Хоружівці затримали члена НК м. Недригайлова Федора Христаркова.

Цікаві є листи до редакції. Гімназист Петро Мацкевич хотів купити гогольову сіль за 150 крб., але в нього не було коштів, а на другий раз вона коштувала вже 200 крб. Петро каже, що його батько полковник загинув під Варшавою, а брат служить у білих. Працює одна матір і отримує 300 крб.

В 43 номері друкується наказ про розстріл, але за, що не повідомляється.

З українських новин повідомляється про ліквідацію Української Академії Наук і перетворення її в Київську обласну для Малоросії, перехід Галицької армії на бік білогвардійців.

Комendant міста капітан Русаневич видає наказ про реєстрацію всіх підрозділів, які проходять через місто.

В 47 номері за суботу 2 листопада 1919 р. газета повідомляла, що сьогодні о 12 годині відбудеться в Олександрівсько-Невській церкві служба з нагоди 2-ї річниці Добровольчої Армії. В зимовому театрі Вашкевича буде прочитана лекція полковника Гаврилова "Возрождение России". Роменський пункт Пропаганди переїхав на вул. Полтавську в будинок Шика.

Капітан Маляревський в Комendantській роті приймає заяву на допомогу родинам загиблих і поранених.

В селищі Смеров (так тоді воно називалось) багато вакансій викладачів. Більшовики знищували гімназистів і викладачів, і тому туди боялися йти працювати. Батьківські збори в м. Ромнах вимагали поновити оцінку знань за бальною системою.

Санітарний стан міста страшний. По місту валяються здохлі коти і собаки, і їх не прибирають.

Майже в кожному номері повідомляється про розстріли. Петра Заворотня —

голову Засульського комбіву, Сергія Зайцева — голову волосного земельного комітету, Семена Куропаткіна — організатора військової організації Бобринської волості, циган Андрія Щетину і Йосипа Буштаренка, пійманих з вкраденими кіннями, розстріляно.

В хуторі Олексіївка заарештовано 3-х більшовицьких комісарів. Відібрано 15 гвинтівок і декілька револьверів.

На селі добре вродив тютюн і тому ціни на нього впали. Селяни хочуть на селі мати театр і бібліотеку. Погано збирається хліб, бо більшовики забрали коней.

Місцевий український любительський театр "Просвіти" поставив виставу "Наталку Полтавку". В наступних газетах ви побачите, що організацію театру припишуть Кавалерідзе. Докладно за театри м. Ромен я розповідаю в книжці "Таке солодке слово театр".

Наказ №31 сповіщає про розстріл Берко Фрейдіна, Івана Бойка, Сили Школяренка, інших покарали 50-ма шомполами.

Генерал-майор Кальнецький видає розпорядження про отримання фуражу і продуктів тільки через волосного старшину. Самовільне взяття буде каратися військовим судом.

Змінюється податкова система. Податок на капітали підвищений до 10%, збір з нерухомості до 50 коп. за кожну тисячу, збір з десятини збільшено в 5 разів, канцелярські податки на 100%.

Газета передруковує статтю "Мечты украинцев" з газети "Голос Юга". Мова йде про одного з провідників української нації (прізвища в газеті немає), який стверджував, що українці не хочуть автономії і федерації, що вони мріють не тільки про Україну, а про Великодержавну Україну. Мається на увазі зібрання всіх українських земель. Українці надіються на зростання бандитизму і народне повстання проти білих. В іншому матеріалі розповідається про опитування селян, до кого вони себе відносять — до росіян чи українців. Завжди відповідали, що вони православні християни. Ну, хто скаже правду білому офіцеру?

В повіті почастішали випадки тифу. Помер від тифу лікар Вільгельм Густович Менцель.

Наказ №33 сповіщає про розстріл Гната Завади, Степана Душака, Олексія Костенка винних в організації "разбойной шайки" і вбивстві Анастасії Столяревської.

Вілим знову вдалося не на довго відбити м. Глухів.

Сповіщається, що Кубанська козака Рада не підтримала Денікіна. Один генерал Науменко підтримав його, але після виступу агітаторів настрої козаків змінилися.

Промисловість міста майже завмерла. Млини Рубінчика, Каледіна, Мостославського, Ландема не працюють, бо немає палива. На найбільшому спиртзаводі Фридберга немає нових котлів і абіссінського колодязя, і тому він стоїть. Пивзавод теж не працює.

В останньому 55-му номері сповіщається про те, що з Ромен почало тікати населення.

В середині жовтня 1919 р. почався наступ 12-ї радянської армії, яка просувалася по лівому березі Дніпра. Білогвардійці здали Чернігів, Бахмач і відійшли на лінію Конотоп — Глухів. 25 листопада 41-а дивізія червоних після

бою з 5-м кінним корпусом білих захопила м. Суми. Командував дивізією латш Бейдеман. Теренами області проходив 404-й стрілецький полк 45-ї дивізії. У грудні місяці 1919 р. він шов через Білопілья, Віри, Миколаївку, Марківку. 22 листопада 3-я особлива кавдивізія 12-ї армії і партизани зайняли м. Ромни.

На взяття більшовиками м. Ромни відгукнувся і Маяковський у "Вісках сатири":

Да как взяли мы Ромны,
Стали буржуи томны;
Ну да разумеется —
Боялся красноармейцев.

З роменської газети "Радянське життя" за 1929 р. ми дізнаємося про Роменську офіцерську роту під командуванням Малярєнка Григорія Калістратовича (в газеті прізвище капітан Малярєвський). З цієї роти був створений Роменський гвардійський полк. Малярєнко піймав начальника НК Марченка і революціонера Ремінця і повісив їх. Кожен день в полку Малярєнко починав з виступу про "Единую и неделимую Россию" Розстріляв навіть декількох офіцерів українців, які виступали за самостійну Україну. До 1929 р. Малярєнко служив у Радянській Армії і командував полком, поки не знайшли відомостей про його службу в білих. Зрозуміло чому він з Малярєвського став Малярєнком.

Довелось Хатаєвій бути свідком знищення залишків Білої армії в Криму. Два пароплави (англійський і французський) для евакуйованих відійшли пустими, залишилися тільки по своїй волі. В Сімферополі оголосили реєстрацію колишніх офіцерів. Бела Кун дав гарантію збереження життя для тих, хто зареєструвався. Жодна людина з реєстрації не повернулася. В Севастополі оголосили мітинг для офіцерів (після реєстрації) оточили будинок, вивели за місто і всіх постріляли з кулемета.

Сама Хатаєва брала участь в роботі денкінської пропагандистської організації "Осваг".

Під час німецької окупації Франції Денкін відмовиться співпрацювати з окупантами, а колишні білі офіцери, які осіли у Франції, будуть командувати підрозділами, набраними з колишніх військовополонених.

Вже після ВВВ Радянський Союз розгорне агітацію про повернення всіх колишніх громадян Російської імперії і Радянського Союзу на батьківщину. Дехто з старих і німецьких білогвардійців вирішить повернутися і буде зразу на вокзалі заарештований і відправлений в табори, мало кому пощастило вижити. Все це призвело до консолідації залишків еміграції в період "холодної" війни, організації різних союзів і політичних партій для боротьби з пануючою ідеологією в СРСР. Це з них формувалось перше покоління працівників радіо "Свобода". Хто переміг в цій боротьбі, як ідеологія білого руху "единой и неделимой России", його економічні погляди втілилися в сьогоднішнє життя, як принципи регіоналізму, єдиного економічного простору стали основами ідеології партії "Регіонів" — висновки зробіть самі.

У 1919 р у Денкіна народилася дочка Марина. Вона майже все своє життя прожила в Парижі, написала книги про Білу армію. В свої 86 років

вона звернулася до Путіна про надання їй російського громадянства. В квітні 2005 року вона його отримала. Вона декілька разів була в Росії, але залишилася жити у Франції. Франція не Росія, Париж не Москва. Денікіна перелоховують в Москві. Невдовзі після цього 17 листопада 2005 р. Марина Денікіна помере у Версалі.

Ось невеличка розповідь ще про одного "добровольця" Білої армії. Юрій Кондратюк (О. Шаргей). Прізвище написано золотом в США в Аламагордо, в залі слави Космічного музею НАСА. Його матір походила з старовинного баронського роду фон Шліпенбахів. Після розгрому Шведів під Полтавою шведському генералу Шліпенбаху Петро I запропонував перейти до нього на службу. З тієї пори і почався їх рід. За революційну діяльність матір Юрія (Олександра) посадили до Лук'янівської в'язниці. Вихованням Юрія займалася бабуся Катерина Павлівна і нерідний дід Яким Микитович Даценко. Навчався він у гімназії в Полтаві і там у 17 років розробив ази теорії космічного польоту, а пізніше розробить і теорію польоту на Місяць. Не по своїй волі брав участь у війні 1914 р., а пізніше був мобілізований до Білої армії. За радянських часів змінив прізвище з Шаргея на Кондратюка, щоб уникнути розправи з боку радянської влади. Був зна-

Юрій Васильович Кондратюк
(Олександр Ігнатович Шаргей)

Микола Миколайович Неплюєв

йомий з Корольовим. Ямпільський поміщик Неплюєв теж походив з роду Шліпенбахів. Я взяв світліну (фото) Неплюєва і світліну Кондратюка і порівняв їх. Вони виявилися схожими один на одного, а форма носа була майже однакова. Неплюєв походить від Шліпенбахів по батьківській лінії, Шаргей — по материнській. Батько Шаргея єврей. Після польоту американців на Місяць КДВісти кинулися розслідувати долю Кондратюка і добралися до роду Шліпенбахів. Може, хтось з дослідників знайде нові факти в біографії цих людей. Дослідники вважають Неплюєва росіянином, а Кондратюка — українцем.

Загинув Кондратюк 3 жовтня 1941 р. під Москвою, налагоджуючи зв'язок в підрозділі Червоної Армії.

ТРЕТІЙ ПЕРІОД ПРЕСИ НА СУМЩИНІ

“Посмотри: ты и сам, и народ, весь народ
 благоденствовать мог бы свободно,
 Если б ты не позволил себя спеленать
 “благодетелям массы народной”.

Аристофан, Осы, 698-705

Для того, щоб зрозуміти події цього розділу треба зробити невеличкий вступ. Багато в чому певній стабілізації 20-х років сприяв не тільки неп, але і правильна фінансова політика, до якої безпосередньо був причетний Сокольников.

Багато людей вітало встановлення радянської влади, сподіваючись на мир, спокій, народовладдя.

У 1919 році на Україну ринулись голодні продзагони. Грошова маса в обігу, яка на початку 1914 р. оцінювалась у 2,3 млрд. крб., збільшилась до 1920 р. більше, ніж у 450 разів. Фактично фінансова система в Росії перестала існувати. Ідеологи нової влади вважали гроші буржуазним пережитком. Селяни продовольчим загонам створили шалений опір. Листівки партизан-безвласників закликали до боротьби з комуністами: “Робітничо-Селянська влада, яка розікрала народне багатство і зробила всіх трудящих наймитами своєї хамуністичної держави, боїться озброєного народу, адже страшні для всіх пригноблувачів, що живуть працею робітників, озброєні раби, які повстали проти рабства. Геть гнобителів народу!”. Дуже скоро радянська влада прозріла і стала відновлювати державні інститути Російської імперії тільки під іншою назвою. Стабілізація економіки була неможлива без грошової реформи-деномінації. Автором грошової реформи і її виконавцем став відомий фінансист, банкір Григорій Сокольников. Роменська єврейська громада була багата на талановитих людей. Одним з них був Сокольников Григорій Якович (Брілліант Гірш Янкевич), який народився 03.08.1888 р. в м. Ромни, нині Сумської області. У 1914 році закінчив Паризький університет. З 1917 р. член МК партії і виконкому Мосради і Петроградської Ради, комісар банків. У 1918-1920 рр. на військово-політичній роботі в Червоній Армії. Особисто був у дружніх стосунках з Л. Д. Троцьким. Належав до ленінської гвардії. За повідомленням газети “Общее дело” від 14.10.1917 р. він разом з Леніним повертався зі Швейцарії в Росію через Німеччину в опломбованому вагоні. Його ім'я значилося у списку під 26 номером. З 1921 р. Сокольников — член колегії, заступник наркома, в 1922-1926 рр. нарком фінансів РРФСР (з липня 1923 р. — СРСР). З 1926 — заступник голови Держплану СРСР. З 1928 р. — голова Нафтосиндикату. У 1929-1932 рр. — полпред СРСР у Великобританії. Потім заступник наркома і член колегії Наркомату закордонних справ СРСР. У 1935-1936 рр. перший заступник наркома лісової промисловості СРСР. Член ВЦВК і ЦВК СРСР. У липні 1936 р. опитуванням виключений зі складу кандидатів у члени ЦК і з партії. Засуджений до 10 років тюремного ув'язнення. Убитий у в'язниці сусідами по камері 21.05.1939 р.

Хіба малоосвіченому грузину Сталіну потрібні були розумні євреї та ще й друзі головного ворога — Троцького.

Газета "Вільне село" села Ярославець на Глухівщині

Це, мабуть, була унікальна газета, яку видавали повстанці проти радянської влади. У 1919 р. представники загонів повстанців зібралися в селі Ярославець на свій з'їзд. На ньому були присутні не тільки представники Глухівщини, але й Путивльщини. З кожного села було по одному представнику. 1 грудня створено партизанську Раду в кількості 5 чоловік. На другому з'їзді прийнято рішення про наділення селян землею, підтримку вчителів і лікарів. Делегати вимагали повної автономії України від Росії. Уповноваженому 12-ї Червоної Армії, яка діяла в той час на теренах Глухівщини, було відмовлено у союзі (співпраці). 27 грудня в с. Ярославець вийшов перший номер газети "Вільне село", яка і була органом партизанської Ради.

На базі партизанських загонів виникне "Глухівська Січ". Серед учасників партизанського руху будуть і ті, хто були членами Глухівського виконкому і парткому, і допомагали встановленню радянської влади — Кривущенко, Маслов. У липні-серпні спецгрупа 12-ї Армії і 7-а дивізія розгромлять повстанців. При виборах до місцевих органів представники повстанців будуть теж домінувати і більшовики розгонять ці органи. Ми звикли шукати демократію в Європі, або в Америці. Ми звикли, що соціалізм може бути тільки по Марксу або Леніну, але я не бачив наукових праць з української демократії і українського соціалізму. В ДАСО газета відсутня.

Інформація взята з глухівської газети "Соборний майдан" №5 (11) 2005 р.

Газета "Власть Советов"

Ця газета була виданням Сумського революційного комітету. Коштувала вона 3 крб. Починалася вона з гасла: "Пролетарии всех стран, соединяйтесь". У верхньому лівому кутку друкувався анонс подій, які подавалися в газеті. Друкувалася газета в 1-й радянській друкарні. Редактором значилася редакційна колегія, але пізніше будуть і редактори. Форма організації газети типова, і події, які подавалися, теж були типові, бо всі редакції отримували однаковий матеріал для друкування з центру. Відмінністю є те, що вона друкувалася не на папері, а на тонкому картоні на півтора аркуша. На першому аркуші інформація друкувалася на двох сторінках, далі йшла зверху донизу половина аркуша, яка теж друкувалася з обох боків. Такий був формат картону.

З 1920 року в архіві є газета "Власть Советов". Ми погортаємо сторінки цієї газети, щоб скласти уявлення про події, які відбувалися на Сумщині. В ній розповідається про мобілізаційну роботу, успіхи Червоної Армії в боротьбі з Денікіним. Багато критичних матеріалів. Друкується стаття про Парнівський ревком Стецьківської волості. Економія на облік не взята, селяни рубають ліс, в маєтку влаштували клуб, грають в карти, б'ють шибки, але пізніше на багато критичних матеріалів знайдуть спростування. Видно, зрозуміли свою помилку, що такі матеріали давати не можна.

Друкується лист Н. Леніна (я не помилюся Н.) до робітників і селян України. Він зупиняється на тому, що вороги використали національний фактор в боротьбі з радянською владою, що з визначенням національних кордонів треба почекати, що союзники по коаліції боротьбисти виступають за повну самостійність України.

Бортьбистів не будуть включати до місцевих органів влади. На їхні протести і пояснення позиції керівних органів боротьбистів їм дадуть певні посади.

Сповідь про знищення хворих в єврейській лікарні — 80 чоловік і розстріли в Лук'янівській в'язниці денікінцями.

У Ворожбі забирають хліб у "кулаков" і сповіщають про небажання населення приймати радянські гроші.

Кореспондент Н. Гай розповідає про роботу нижньосироватського культурно-просвітницького гуртка. Ставлять якісь водевілі, нікому не цікаві, потім виступає церковний хор під орудою д'яка Міщенка. В залі сидять п'янички і вживають образливі слова.

Для населення проводяться лекції про чуму, тиф лікарями Січ, Шиболдаєва, Сафронова, Руденко, Кузьминок, Гросман.

Військовий комісар Білібін і воєнрук Гроон вимагають всіх коней на огляд і здачу для армії. Хто не виконає — відповідальність за законами військового часу.

Забороняється приймати на роботу до державних установ без проходження атестаційної комісії.

Відділ місцевого господарства в особі Павлюченка вимагає плату за приміщення, якими користуються організації.

В статті "Для таких існує в'язниця" розповідається про військового комісара Верхньої Сироватки Долгополова, який погрожує односельцям наганом і відбирає у людей хліб, сало, якщо пронохає, що в них воно є. Так і хочеться порівняти наших можновладців і того комісара Долгополова.

36 січня вимагають плату в 1000 крб. за навчання в гімназії. Хлопчина з незаможної родини питає, де йому взяти кошти на освіту. Раніше за таких платило земство.

Комендант Низівського цукрозаводу за один-два фунти вкраденого цукру бив нагайкою, а сам крав мішками.

26 січня була створена організація "Сумроста" для висвітлення подій, які відбуваються на Сумщині. На цьому заході виступили Григор'єв, Левинський, Барчук.

Профспілки виступили проти ставок на зарплату 1918 року, бо ціни на продукти дуже виросли.

Основними темами газети лишаються: паливо, мітинги, тиф.

За п'ятику двох червоноармійців — комуністів Козлова і Белокопитова засудили до 10 років, а медсестер Хайницьку і Сиротич, які пиячили разом з ними, до шести місяців. На суконну фабрику прибуло 9 вагонів сировини. Улянівка збрала для червоноармійців 12 пудів спеченого хліба, 3 пуди сала, борошна, масла, 2 000 (керенками чи крб., не зрозуміло) грошей. Сповідь про знахідку під Сумами бурого залізняка, в якому оксиду заліза 47%. Це місце знаходиться за 8 км від залізниці і за 18 км від міста. Ось тепер і гадай, де це місце. За часів першого пришествия на посаду голови Сумської ОДА А. Єліфанова була випущена книжечка на 19 сторінок з його вступом "Сумщина, погляд у майбутнє", де сказано, що Сумщина не має рудних покладів. Порушується питання про випуску червоноармійців з шпиталю і призначення через військомат пайка або через собез. Комскладу пайки не видаються. Відміна смертної кари, яка була прийнята з невеликою перевагою голосів, вітається профспілками і 106 в'язнями Сумської в'язниці. Газета сповіщає, що генерала Шкуро викликали в тил для ліквідації повстання. В Києвиці, Ворожбі, Хотині організуються комосередки. В неділю 1 лютого повинен бути суботник, який присвячувався боротьбі з голодом, холодом, епідеміями. Ставилось завдання забезпечити шпиталі, школи дровами. Комуністи повинні бути прикладом.

(підпис Р. В.). Інший автор додає: "У нас партизанщина, кинематографическая смена властей, неуверенность в том, КОМУ ДОСТАНЕТСЯ ПРОДУКТ ТРУДА РАБОЧЕГО, понизили уровень производительности труда, больше чем в России, несмотря на лучшее положение продовольственного вопроса". Далі сповіщається, що в місті пройшов перший комуністичний суботник, в якому взяло участь 180 чоловік і то в основному безпартійні. Прізвища комуністів, які не взяли участі в суботнику, з'ясовуються. Автор статті Л-ський (прізвище повністю не подається) обурюється: "Советские чиновники, успевшие заризиться духом бюрократизма, обыватели — все они с коммунистическими карточками в кармане нашли лишним тревожить себя из-за каких-то пустяков".

Знову критичний матеріал про голову ревкому Гуренка: пиячить, не зібрав хліб, хвалив Денкіна, що він дасть спокій селянам і порядок.

Міліціонери Сущенко і Терещенко з Вирів грабували людей на сумському шляху. Склад караулу в цьому селі дуже ненадійний, тому треба влаштувати "чистку".

Друкуються матеріали III з'їзду Раднаргоств. Доповідь Леніна, де він вимагає для боротьби з розрухою відмовитися від колективних форм управління, а перейти на принцип "єдиноначалія". Бухарін вважав, що у зв'язку з ліквідацією блокади може початися процес розкладу влади, професор Ломоносов сконцентрував увагу на відновленні транспорту, бо з транспорту майже нічого не залишилося.

Критикують голову Ряснянського ревкому Барбігу за те, що він роздає збіжжя попу, фельдшеру. Автор статті Гай вимагає, щоб з цим головою розібралися.

Червоноармієць із охорони, відпустив денкінського спекулянта шкірою.

Неодноразово порушується питання щодо поганого догляду за хворими. Одна сестра доглядає за трьома палатами. Військовий госпіталь, в колишній дитячій лікарні, не має білизни. Червоноарміїці валяються на голих ліжках, або лежать прямо на долівці, немає ложок, їдять з мисок. Лікарні переповнені тифозними хворими, а пустують приміщення тих, хто виїхав із Сум: Псаренка, Талденка, Овчарова, Скрипниченка, Алфьорова.

В статті "Дельцы и предатели" мова йде про начальника карного розшуку Ніколаєнка з м. Сум, який звинувачувався в крадіжках майна, конфіскованого на Пришибі, купівлі під примусом по твердій ціні цукру у громадянина Лямчева, крадіжках спирту із управління карного розшуку. Агент Крупницький заарештував сина Денисенка і не випускав його, вимагаючи з батька 5 000 крб., пуд солі і білизну. Сторгувались на 2500 крб. В цій справі брав участь і агент Крапівний. Слабко, працівник міжвідомчої комісії, після арешту втік. Йому допоміг втекти помічник начальника Дідоренко і черговий агент Іван Кисельов. У Вирах в родині Слабка знайшли речі, вкрадені у міжвідомчої комісії: савоар, швацьку машинку, вату, 3 аршини драпу, 8 аршинів полотна, 8 аршинів червоного краму, 20 аршинів чесучі, 5 аршинів мадеполаму, 7 аршинів шовку, 10 аршин парусного брезенту, 20 фунтів цукерок, брюки, нитки і т.д. Ніколаєнка розстріляють, інші отримують різні терміни ув'язнення.

Багато статей про комсомол. Проводять збори, воюють з житловим підвідділом за меблі, а партком затверджує склад президії союзу.

По області поширений бандитизм. Власне важко розрізнити, де бандити, а де партизани, які не дозволяють заготовляти хліб, вести політичну роботу. Наводиться приклад бандитських груп Шуби в Глухівському повіті.

В області епідемія чорної віспи.

Майже в кожній газеті про продрозкладку. Хутір Степовий Стецьківської волості "сдал 350 пудов хліба, 8 пудов говядини, сала 20 пудов". В с. Н. Сироватці власників млинів обклали податком від 1 до 3 пудів борошна.

В с. Вільшанка Георгій Обозний проводив заняття гуртка з п'ятикою, а в с. М. Чернечина селяни зрізали 142 дуби.

В селах організовано 20 осередків комуністів загальною кількістю 400 чоловік. Вводяться продкартки.

Формується перша сумська трудова рота (ті, хто відбуває покарання), яка працює в Низах.

Всеукраїнським виступив за збереження смертної кари на Україні.

5 лютого проходить земельний з'їзд. На з'їзді присутні 129 чоловік. Виступає завідувачий губерньським земельним відділом Руднев: "Треба зберегти трудові артілі". У Сумському повіті з 70 000 десятин роздано 50 000 десятин в користування селянам. Порушується питання, що і сьогодні колишніми панськими маєтками управляють колишні Любимови, Товстолужські, Крамаренки.

У Лебединському повіті партком виніс постанову про виключення з організації Волинського, В'юнника, Фролова за бандитизм, гру в карти і п'ятику. Грабують маєток братів Черепових, а колегія повітового земельного відділу на своєму засіданні постановила ліквідувати радянські господарства: Щегловське Речанської волості, Підліснівське, Псільське Юнаківської волості, бо ці маєтки розграбовані, а земля поміщиками за часів Денікіна віддана в оренду селянам.

У Миропіллі перепоховали жертв денікінського терору.

67 номер газети сповідає про чергові справи в ревтрибуналі, а стаття "Суд революції" розповідає про колишнього начальника одного з підрозділів міліції Петра Шерстньова, який п'ячив, а роботою не займався, червоноармійці Герасим Дайберг, Микола Чернишов, Антон Даников займалися крадіжками військового майна, а червоноармійці Гладков і Васильчиков здирствами, п'ятикою.

Газета обурюється, що в міліції служить якийсь Аршанський — син відомого в місті буржуа і спекулянта, що в такому разі робить атестаційна комісія? Аршанські в місті благополучно виживуть і пристосуються. Онук буржуа буде керувати пожежною охороною міста і правнуки теж там приживуться. Підлеглих будуть тримати в кращих традиціях радянської влади.

Друкується резолюція ЦК РКП(б) "Наша політика на Україні" в якій наголошується на: "Недопущенні наводнення советских учреждений элементами украинского городского мещанства". Робітники фабрики Чорнобильського перераховують односторонній заробіток на допомогу Червоній Армії.

В доповіді на повітовій беспартійній конференції відповідальний за освіту і медицину Гесін каже, що "условия нашей сумской действительности ужасные". В підтвердження його слів можна навести приклади загибелі лікарів від тифу: Евнін помер 24 лютого у Варшавському шпиталі (Олександрівська гімназія), поховали на єврейському цвинтарі, Брінінг Аполлінарія Карлівна (вдячна радянська влада в 1952 р. могилу Брінінгів виставить на продаж), Трипольський Маркір'ян Георгійович, Трамбійській Садук Самійлович, 9 березня у Варшавському шпиталі померла лікар Проскуріна. Мруть від тифу і члени ревтрибуналу такі, як Жуков.

Порушується питання про закриття Сум-Роста (Інформаційна агенція. В

кожному номері має різний правопис) за бездіяльність. Її функції беруть на себе газети і органи управління.

Перед Наркоматом Трудсобеза порушується питання про перевід Сум на перший пояс.

Бандити по районах знову не дають можливості працювати органам влади. У Глухові, хоча і провели повітовий з'їзд Рад, але повіт залишався під контролем бандита Шуби, в Лебедині керує банда Фролова. Вона забрала зброю, списки комуністів і побила їх (дивно ідейна банда), а комісар Полохов уклав з бандитами угоду і відправив телеграму, що в Лебедині все спокійно. Прислали бойовий комуністичний підрозділ т. Велігона. Замінили Полохова т. Бабаєвим. Про ці ж події в харківській газеті "Известия" за 1920 р. №110 повідомляється, що банда Фролова здійснила напад 12 лютого на Лебединський повітовий військкомат. Червоноармійці Заєць, Тронько, Шевченко, Карпенко і Пнчаренко втекли до сусіднього повіту і там записалися знову на службу. Зверніть увагу на "національну приналежність" прізвищ героїв цих подій. 28 лютого відбулась репетиція українського літературно-драматичного товариства "Зоря". Репетиції національного пролетарського хору провів Л. М. Колодовський. (№64 — це номер газети). В найбільш цікавих моментах я буду давати номер газети, щоб невіруючі могли переконатися.

Дуже погано йде "продразверстка" (продрозкладка). Збіжжя здають мало, а м'яса нема взагалі. Для лазаретів отримали 4 000 аршинів краму.

Червоноармійці пораненим виділили одноразовий пайок: хліб, сіль, цукор, чай, м'ясо. Загалом дивне правило було в радянської влади — поки ти живий червоноармієць, в строю тебе годують, мертвий і поранений ти вже не потрібен.

В ревтрибуналі виправдали колишнього комісара Матвієнка і його помічника Майтова за розстріл двох бандитів, а за неправильне знищення спирту і вина винесли "порицання", а власника готелю "Марсель" Георгія Парфілова визнати винним в продажу спирту і оштрафувати на 20 000 керенок. Облави на тих, хто хотів випити, робили в готелі "Марсель". Був, мабуть, у Парфілова свій канал поставки спирту. Калиновського звинувачують у видачі товаришів, а сьогодні (мається на увазі коли писалася стаття) він працює в Сумицукор, а видавця Ляченка виключили з союзу друкарів.

Великі проблеми в союзі службовців. "Независимцы" не дали слово т. Дубову, щоб висловитися за одержавлення профспілок. В с. Віловоди міліція пиячить, спекулянти їдуть до Рильська, на вимогу місцевої охоронний взвод до Сум не прибув, зброю не здав.

В лютому відбулися загальні збори Сумської організації КПУ. Делегатами до Харкова на Всеукраїнські збори були обрані: Левінський, Сова, Мороз. Проходить з'їзд Трудоцукру. Делегати розповідають про страшні часи денікінщини. В Буринь заскочили білі і змушували записуватися в добровольці, але ніхто не хотів, і тоді по них відкрили стрілянину. Вбили 18 чоловік. Ми ще не раз побачимо, що і за радянську владу воювати не було бажання.

Підкреслюється, що всі заводи пограбовані (пам'ятаєте, хто дав команду грабувати), крім Пархомівського, де є 450 тисяч пудів цукру.

Звертається увага на те, що немає зарплатні, немає сировини, коштів, палива, дрова рубати можна тільки по наряду, а вивозити нічим, якщо дадуть і наряд. За один сажень дров платять 800 карбованців, але ніхто возити не хоче. Як можна

було возити, коли всіх коней забрали. З Харкова до Сум доправили 2 вагони вугілля, а ще чекають 2 вагони коксу і 8 вагонів антрацитів.

Проходить 1-а повітова селянська конференція.

Закрили Харківську газету "Наш голос" без права відновлення.

Ліквідується Всеукраїнський ревком і поновлюється раднарком. (№67)

Профспілки міста мають 6 тис. членів.

Комсомольці знайшли в одному з покинутих будинків меблі і вирішили через житловий відділ їх отримати, але в них їх відібрали, і вони обурені такими діями житлового відділу.

В Глухові почали працювати: текстильна фабрика, 2 хутрових шкіряних заводи, добувають крейду, виготовляють конопляне прядиво.

Друкується матеріал про партію боротьбистів і їх газету "Пролетарська правда", з якої дають цитату: "Після того, як буде ліквідовано Деникин, українському війську необхідно буде вигнати з України всіх російських комуністів. Говорять о кацапском засилии, что Украина колония Великороссии".

Товаришу Заріну доручили відвести за містом Суми територію під братську могилу для червоноармійців і комуністів. Судячи з сьогоднішнього дня, т. Зарін доручення не виконав.

Білопільський ревком не зміг виконати хлібозаготівлю, не вистачило 71 000 пудів. Доручили Білопільському раднаргоспу створити сільськогосподарську майстерню. Службовці ревкому три місяці не отримують зарплатні, вимагають продуктів.

Друкують "Закон о хлебной разверстке". Проходить вона буде в чотири етапи. 4 березня відбулось засідання робітничо-селянської інспекції (рабкрін).

В місті дуже високі ціни, вищі, ніж у Харкові. Відсутні продукти за твердими цінами. Профспілки вимагають залишати в місті 20 відсотків шкіри і сукна.

8 березня відбулась маніфестація трудівниць, а ввечері в театрі ім. Ш. Інтернаціоналу відбувся великий симфонічний концерт під орудою Елькона, балета Мільї Грубер і піаніста Спалєка.

Місто розбито на сім районів з постачання палива, за його доставкою слідкує Сумраднаргосп.

Профспілки створюють "Палац Праці".

Стаття Гіра "Где выход?" наводить на певні роздуми. Від голоду, холоду, інфляції він радить робітникам рятуватися вступом до органів влади, але хіба всі робітники можуть стати владою?

3 9 березня можна ходити містом тільки до 24 години. Зарін, Губатенко, Витуховський на станції Ворожба у вагонах знайшли мерців, але їх ніхто не збирався хоронити. Начальник станції сказав, що він про це не знав.

У будинку Сазонова на вул. Соборній розташувався Наркомгосконтроль, куди всі бажаючі можуть подати скаргу, але зробити це селянину або робітнику в більшості важко. Треба шукати писарчука, платити гроші.

Друкується наказ Наркомпрода України Владимиrowа про допуск на цукрові заводи.

11 березня було забито агента карного розшуку т. Іванова у себе дома на вул. Засумській (будинок Кислого).

Полова ревтрибуналу Комісаров провів збори з працівниками в'язниці, бо останнім часом почастишали втечі.

Бандити Кукса, Кальченко, Синюшенко, Шакур, Шевелев (втік) розстріляні.

Починають роботу народні суди. Сумюрвідділ видає розпорядження про реєстрацію всіх колишніх суддів, хто проігнорує, піде під трибунал. Завюствідділом видає розпорядження, що всі хто заарештовує в термін 24 години мусить дати відомості до відділу.

Червоноармійці Конольов і Назаров з першого батальйону обурюються, коли вони зайшли в їдальню, їм не дали їсти. Обід накрили для комісарів, а потім їм дали хліб і суп.

Видається розпорядження про націоналізацію заводських маєтків.

Могрицю звільнили від заготівлі хліба, бо там допомагали Червоній Армії, а денікінці перед цим в них провели контрибуцію. Відним з могрицького млина видали збіжжя. Справа в тому, що там уже нічого було брати.

Зінгер з Політпросвіти збирає всіх політпрацівників на нараду в будинок Овчарова на вул. Соборній, а на вул. Псільській, будинок Тихонової, проходить реєстрація інвалідів.

Автор статті "Позор" Печатник (мабуть, псевдонім) обурюється, що тифозних червоноармійців возять по 5 чоловік на підводі, а комісари катають на колясках з гумовими колесами на "казенних" конях своїх дружин або підозрілого вигляду "барышень".

Дружинам червоноармійців пайок з 1 000 зрізали до 200 керенок, замість 200 пудів на всіх видають 18-20 пудів хліба.

Рада профспілок (совпроф) направила в газету протести проти закриття газети "Наш Голос". Кореспондент (Жестокий — псевдонім) відповідає їм, що це диктатура пролетаріату (сам пролетаріат, як бачимо, хоче будь-яким способом позбутися своєї диктатури), а демократи (повідомлення в газеті) Грушевський, Василенко, Винниченко вітають радянську владу.

Земельну норму визначають в 1 920 кв. саженив.

Ревком видає наказ про здачу білизни в залежності від кількості кімнат які мають власники.

Робочий день збільшується. Приймаються різні відозви про збільшення робочого дня до 10-12 годин.

Вартість обіду в їдальні 400 керенок, а зарплата робітника на місяць дорівнює трьом обідам.

Хімвідділ раднаргоспу (совнархоза) веде розвідку корисних мінералів, займається перегонкою торфу, виробництвом ультрамарину, квасців, вирощуванням та переробкою лікарських рослин.

Друкуються інструкція по виборах до Рад: "Инструктор создает волостную избирательную комиссию под своим председательством. Эта комиссия должна следить за правильностью выборов в селах, за тем чтобы в выборах не участвовали и не были выбираемы кулаки, преступники и т. д."

Відкривають три дитячі садочки. Перший — у кадетському корпусі, другий — на Петропавлівській, 27, третій — в Бельгійському районі, будинок Попової.

Відкривають два притулки. Перший — колишній Харитоненка, другий — на Іллінській вулиці.

У Верхній Сироватці, Нижній Сироватці і Вобринській волості зловживають самогоном. "Ревком і милиция совершенно бездействуют, да они и сами не

проти того, чтобы выпить самогону”, — обурюється інструктор Макаров.

Упарком зобов'язує всі фабрики і заводи перевести свої годинники, згідно часу, який показує годинник на башті старого окружного суду в колишньому кондратьєвському будинку (мабуть, годинник на Соборі зіпсувався).

Весняна негода не дає можливості підвезти хліб, тому видали по фунту цукру. Страхування від земств перейшло до раднаргоспу.

Припиняється рух українських грошей.

Собкаса відкриває власний зуболікарняний кабінет. В кабінеті працює лікар-стоматолог Клячко Ревекка Львівна.

На повітовому з'їзді рад Мороз розповідає про введення “всеобщей трудовой повинности” і мілітаризації всього життя. бвтушенко в своєму виступі звернув увагу, що селяни просять дров, а їм не дають.

Кореспондент Кузьменко боїться, що куркулі землю не засіють. Відмічається, що план хлібозаготівлі виконано тільки на 11%. Ціна за фунт цукру сягнула 53 керенок.

В Покровській волості за самогоніваріння беруть хабарі і влаштовують “порку”. Комісари, міліція, агенти Упродкома заходять до хати, наказують подавати їм сала, а в разі відмови погрожують. (№99)

Для організації проведення сівки отримано 4 050 пудів солі, 2 201 пуд махорки, 540 ящиків сірників, 216 000 шт. посуду, 810 000 саженів крону.

Завідуючий отрудсобезу В. Барсук видає розпорядження, згідно з яким переходити з одного робочого місця на інше можна тільки за згодою попереднього начальника.

Автор чергової статті аналізує публіку в кафе, де досить високі ціни. Там він побачив напиль різної публіки з орденами і зірками, а поруч з ними спекулянти.

Червоноармієць Самсонов обурюється, що їх не пускають до вагонів, а тільки на дах вагону, бо в вагонах їздять працівники політорганів (з 1922 р. НК стала називатися ДПУ-Державним політичним управлінням), делегати і спекулянти. Для того, щоб червоноармієць могли безпосередньо викласти своє невдоволення або прохання політвідділ повісив спеціальний ящик на вул. Соборній, будинок Овчарова. Тут же розповідь про кавалериста, який наїждитку їздив на коні тротуарами на Соборній. Червоноармієць 3-го запасного батальйону затримали його, але начальник штабу 9-ї бригади його звільнив. Червоноармієць Левал Наринський обурюється, що коли він прийшов купувати квитка на єврейську п'єсу в фотографію “Модерн”, де їх продавали, то Давидова і Вахненкова сказали, що ось, дожились, що навіть солдати просять квиток в ложу.

В статті “Зрадники” розповідається, як члени правління фабрики “Бенсмана” Грегольюс і член профспілки Косинський, який навчався в партшколі, були послані до Харкова за харчами. Харчі продали, а гроші поділили. Шахрайство розкрилось і Грегольюс втік. Тут же сповіщається, що голова Лубтекстилю Піккель за пиятику знятий з посади.

В цей час начальником ДПУ в Сумах був Браун, а начальником Сумського окружного ДПУ Райхштейн. Їхня “робота” на шпальти газети чомусь не потрапила.

Господарська ситуація складається така, що маленькі виробництва на зразок фабрики “Вараксіна” виживають, а великі, як Бельгійський завод, втратили всіх своїх робітників.

В Юнаківці 2 квітня на Пасху "Просвіта" поставила виставу, але публіка була вся нападпитку і спала в залі.

Продовжується епідемія тифу, хоча кількість хворих зменшується. Помер від тифу вчитель Фелікс Людвигович Шперер.

Ми багато чули з історії, яку раніше нам викладали, про конотопських робітників. Ось як розповідає про них газета в 106 номері: "Настроение рабочей массы в основном обывательское. Все попытки пробудить рабочих к политической жизни до сих пор не увенчались успехом — причиной этому служит недостаток работников и продовольственный кризис. Был бы хлеб — вся оппозиция сразу исчезла бы".

Друкуються багато матеріалів з Суджі, бо вона входила до Харківської губернії Сумського повіту, потім Сталін відріже її до Росії. "В Суджанском райпродкоме тов. Ильяшенко обнаружил контрреволюционное собрание из 15 человек. Оратором выступал бухгалтер Малевский: "Пора в руки взять дубину и гнать из России Советское правительство". На этих словах были заговорщики арестованы и отправлены в тюрьму".

2 квітня був забитий начальник Суджанської міліції т. Самсоненко. У селянина с. Павлівка була вкрадена гречка. Місцева міліція знайшла крадіїв Максименка і Мащенко, але їхні батьки викупили крадіїв з міліції.

В нічний час в місті Суми постійно чути стрілянину, тому міліція попереджає, що організатори стрілянини, які сіють паніку серед населення, будуть притягатися до відповідальності. Воєнрук Литвіненко затримав селян, які самовільно рубали ліс, одного з них — Козоріза — він убив.

Загибель зернових склала 20%. Підприємства міста приступили до виготовлення сільськогосподарських знарядь.

24 квітня розпочалась мобілізація нетрудового населення. Розпочинається тиждень трудового фронту. Кожного дня газета буде повідомляти, як проходить цей тиждень. Суть цього тижня полягає в тому, що ви на своїй роботі працюєте за гроші, а другу зміну — безкоштовно. Робочий день сягав 12 годин. Друкують критичні матеріали про цей тиждень праці.

Відділ місцевого господарства сповіщає про конкурс на пам'ятник, який буде поставлено замість пам'ятника Харитоненка. Приблизні теми подаються: "Ужаси контрреволюции, борьба с разрухой, революционные деятели".

Для того, щоб увітати реалії життя, знову звернемося до свідчень Хатаєвої: "Надо было заехать в Ахтырку за мамой и в Харьков по делам. Еще раз у тети в усадьбе, но боже мой, как все изменилось за один год! Дом почернел, потускнел. С растрепанными волосами, с припухшими глазами, тетя тоже постарела, собаки её похудели, в доме у неё живут советские актёры. Они по целым дням ходят по саду и дому в ночных туфлях, ругаются и пьют самогон. Артистки распутничают. Эльзу-чудесную, Федру, леди Макбет, Марию Стюарт — заставляют играть комических старух. В саду нет цветов — ни гордых нарциссов, ни левкоев, ни пряной гвоздики, ни грустных астр. Теперь на клумбах помидоры и картошка. И вместо тонкого, женственного запаха роз и головокружительного пьянящего — магнолы — неприятно и нудно пахнет луком и укропом. Прощайте, бедные буржуазные розы, и да здравствует свежий зеленый советский лук".

Друкуються статистика ревтрибуналу. За третій період приходу Радянської влади винесено 65 вироків: 28 — за самогеноваріння, 10 — за бандитизм, 10 — за

посадові злочини, 8 — за білогвардійщину, 1 — за отримання хабаря, 1 — за співчуття білим, 1 — за провокацію, 2 — за спробу вбивства і т. д. (№112)

Газета сповіщає, що радянська влада вже купила 200 паротятів в Америці, а всього буде закуплено 5 000 шт.

29 квітня банда напала на Степанівський цукрозавод. Повне пограбування всього майна, всю худобу забрали. На 31 заводі буряк не посіяний, немає робітників.

В Сумах формується 222-й батальйон ВОХР по охороні цукрові промисловості. Вони отримали свій військовий клуб і назвали його ім'ям Троцького.

Відмінили гужову повинність і паливна криза спалахнула з новою силою, бо з лісу возити дрова нікому. Спекулянти сіллю Наровлянський, Соколов, Семенов були затримані, але підкупили ревком в особі Марченка, Фларіона і начальника міліції Борисенка. (№114) Грабується економія Ліщинського в Юнаківці. Розікрали все, навіть фруктові дерева.

Кореспондент Деревинський дає матеріал з Могриці, де населення не підтримало кандидатів від більшовиків, а вибрали куркулів і безпартійних, а тепер шкодують, бо голова пиячить, і міліціонер заносить п'яного голову до виконкому.

На честь 1 Травня проводились різні святкові заходи. Спочатку відбувся мітинг, на якому виступили: Тесленко, Зінгер, Кириченко, Лютин, Чемерева. Потім працювали, прибирали місто, бо це був робочий день. З с. Токарі прийшла група селян, які поклали вінок на могилу загиблих за революцію. 1 Травня відбулось свято і у в'язниці на якому виступив начальник в'язниці т. Чернявський.

Є в газеті й інша публікація за підписом — Злий язик. Я спочатку сприйняв її як невдалий гумор, але потім зрозумів, що це не так. Ось ця публікація в скороченому вигляді: "На пьедестале Харитоненко поставили Афину Паладу одетую в розовую кофту, которая должна была символизировать свободу... А под нею повесили лозунг: "Жить в борьбе — умирать в труде". Были сделаны две аляповатые арки... Вечером в "Дворце труда" чествовали 1 Мая, продавали билеты... Я искал рабочих и нашел кого угодно: проституток, альфонсиков, целующихся парочек в темных аллеях сада и так мало рабочих". Відповідь на статтю не забарилась: "Президиум Сумисполкома, ознакомившись с двумя заметками о праздновании 1 Мая... Сообщает, что они не соответствуют действительности, носят тенденциозный, провокационный характер, направленный к дискредитированию исполкома и сумского пролетариата... При повторном появлении подобных материалов редколлегия будет отдана под партийный суд..."

Колишньому редактору газети Барчуку оголосили догану. Редактором газети "Власть Советов" став Козлов.

Друкуються список осіб, які не брали участі в тижні трудового фронту. Не з'явилися працівники "многолавочного" кооперативу: Безсонов, Шаповалова, Турдіна, Геткер, Лазаренко, Виходцев, Загорулько, Рублевський.

З 2-ї радянської фабрики не брали участі: Могилевська, Берестовський, Кузнецова, Мел, Прокопенко, Мархненко, Кравченко, Колісниченко, Щербакова, Братушкіна, Шейфельд, Руденкова, Роскошний, Баховська, Гончарова, Тайтельба, Карлштад, Филіпенко, Прудников.

Всім, хто не виконав перший тиждень трудового фронту, пообіцяли з ними провести другий тиждень.

Наступне "свято" стосувалося загального військового навчання. Проводив його комендант міста Суми т. Запольський. 18 травня відзначали другу роковину загального військового навчання. На Миколаївському лужку відбувся парад в якому взяли участь Караульний батальйон з оркестром, 3-й запасний батальйон. Командував парадом начальник гарнізону Благовестін, а приймав парад військовий комісар Білібін.

Газета сповіщає, що Ленін посварився з Центросоюзом через те, що знайшли звернення членів Центросоюзу до Денікіна.

Тут же сповіщається про прийом іноземних делегацій, влаштований в "Палаці Праці" в Петербурзі.

Продовжується мобілізація на польський фронт. Приймається закон про комітети бідноти, а поля не засіяні, бо немає насіння.

В Сумах призначають нового коменданта Графпена. 4 000 чоловік вихідців з Ромен, які опинилися на території зайнятих поляками, просять дозволу повернутися. Це ті євреї, які тікали з м. Ромни разом з білими.

Вчителі з Баранівської школи вирішили працювати тижнями і по черзі, бо гроші за роботу платять мізерні, а пайків не дають.

Націоналізували 2-у друкарню (колишня Пашкова).

За шість місяців кожен робітник з текстильної фабрики отримав по 20 фунтів продуктів, а обід в їдальні коштує 240 керенок.

Завод сухої перегонки деревини випускає дьоготь, оцтову есенцію, фарби і на ньому працює 40 чоловік. Вони отримали тільки по 5 фунтів борошна. Мабуть, трудящі не захотіли зрозуміти ідеї військового комунізму по Марксу, не хотіли працювати за ідею і розбіглися з виробництва, тому РНК (Рада Народних Комісарів) видала положення "О рабочих дисциплинарных товарищеских судах", але за порушення цього положення можна було потрапити і в концтабір.

Відновила роботу міська баня, для безкоштовного обслуговування мешканців Сум затвердили двох лікарів.

У неділю 6 червня в приміщенні "Культур Лага" відбулися загальні збори членів "Бунда". З доповіддю виступив т. Урбах. Відбувся мітинг "Бунда" і єврейської соціалістичної партії.

В місті проходить місячник продовольства. Хто виконає продрозкладку (продразверстка), той отримає сіль і крам. До чорного списку потрапили 16 волостей, які виконали продрозкладку менше ніж на 30%, а червоний список склали тільки 7 волостей.

Комсомольці проводять "недільник", а хто не з'явиться, той піде під партійний суд.

Поранені червоноармійці в лікарняній одежі виходять на вулицю і просять милостиню. Попереджають начальство лікарняних закладів, що за це будуть платити з них.

Міліція сповіщає про штрафи на осіб, які допускають порушення санітарії: Розенблей — Воскресенська, 5, Фоменкова — Харківська гребля, Шандро — Псільська, 3, Барінова — Хворостянський провулок, Наума — Воскресенська, 7, Шепіленко — Сурогінський провулок, 5.

Газета друкує польську прокламацію про повернення Польщі земель, які належали їй до 1772 року і коментар до цієї прокламації.

Радянських службовців позбавили продовольчого пайка, тому проходить 15 червня зібрання службовців і тут же обурюються, що службовці з раднархозу (совнархоз) мають право відвідувати три ідальні і отримувати пайок нарівні з робітниками. Службовці питають: "Яка між ними різниця?".

Проводиться тиждень червоного добровольця. Дивно, що під примусом йти до Червоної Армії не хочуть, а добровольці знаходяться. Газета повідомляє, що ще один загін комуністів пішов на боротьбу з польськими панами, а разом з ним відправили і дезертирів. За постановою губвиконкому, всі спіймані дезертири — ті, що не хочуть йти до війська або служити в продзагонах, віддаються під суд. (№154) Тема дезертирства погано висвітлена в історичній літературі. Це було дуже поширене явище. Розбігалися по домівках армії і фронти. Народ не хотів воювати ні за яку владу.

Видається наказ про здачу медикаментів завздоровідділом Шварцману.

Друкується оперативне повідомлення за 2 липня 1920 р.: збіжжя заготовлено — 1025 пудів, картоплі — 93 пуди, худоби — 8 голів, овець — 60, свиней — 9, яєць — 345 шт. Заарештовано за невиконання продрозкладки 18 куркулів, конфісковано збіжжя — 48 пудів, 1 коня, 1 теля, 1 свиню.

Друкується критичний матеріал. Звичайно, це вже не ті матеріали, які підписувалися прізвисьм Гай, але і ці досить цікаві: "Врангель отстраняет своих генералов за то, что те катаются на автомобилях с дамами, а что делать с комендантом 249 этапа Смирновым, который с дамой разъезжает по кинематографам?".

Починається чистка в сумській організації. Ставиться завдання звільнити всі інтелігентські і дрібнобуржуазні елементи. Губпартком затвердив трійку по переатестації. До неї увійшли: Чернишов, Караваєв, Сова.

З концертами в лікарняних закладах 8 липня виступають: в п'ятому епідеміологічному шпиталі — хор Покровського, в евакоприймальні (Павлівські казарми) — хор Кандинського і артисти Боровський, Скрипник, у венеричному шпиталі — оркестр Елькона і артисти Колчин, Приходченко, в лікарні Кадетського корпусу — оркестр наросвіти.

Почалося переіменування вулиць за постановою президії виконкому. Теж доволі цікава інформація: Покровська площа — Червона площа, Соборна — Тараса Шевченка, Монастирський провулок — Коомунальний провулок, Поліцейський провулок — Мідлцейський провулок, Дворянська вулиця — Пролетарська вулиця, Петропавлівська вулиця — Радянська вулиця, Покровська вулиця — III Інтернаціоналу, Церковний провулок — Свободний провулок, Троїцька вулиця — Червоноармійська вулиця, Миколаївська вулиця — Карла Лібкнехта, Воскресенська вулиця — К. Маркса, Іллінська вулиця — Леніна, Суджанська вулиця — Троцького.

Друкується негативний матеріал про роботу лікарняної каси. Робітник представив лікарю марку лікарняної каси, а лікар всеодно за вирваний зуб вимагає 1 000 керенок.

Друкуються результати чистки, повідомляється про робочий з'їзд. Начальника робітничо-селянської інспекції Боброва зняли з посади. (№173)

Повідомляється про розгром банку Укоопспілки. Постановою ревкому всі гроші переводяться до Сумфінвідділу.

Замінюють начальника міліції Леніна на Медведєва. (№176) В приміщенні Комерційного училища відкривають політехніку.

Продовжують змінювати редакторів. За цей період редакторами газети "Власть Советов" були: Приходченко, Колчин, Караваєв.

16 червня відбулась конференція працівників освіти. Виступив голова Наркомосвіти з промовою про нові форми управління освітою, які зводились до реформування самих підрозділів управління. Відмічалась відсутність палива, підручників і бандитське ставлення населення до шкільних будівель, яке розтаскало з них все, що було можливо.

Знову з'явились проблеми на 1-й текстильній фабриці. Немає сировини, палива, фарби. (№180) На заводі раднаргоспу відносний порядок. Виготовлено 37 соломорізок, 107 плугів, 15 віялок, 10 похідних кухонь, 20 візків відремонтовано.

Замінили голову Ревкому Білібіна на Сльцька.

5 червня на базарі було ревізовано всі товари, а 26 червня начальник Сумськійміліції Медведєв приймав заяви, що вони не спекулянти і чим вони займаються на життя.

24 червня друкують оголошення яке можна вважати початком роботи по створенню Сумського музею: "Вследствии начатой организации художественно-исторического музея в Сумах отдел народного образования настоящим предлагает зарегистрировать в течение 7 дней со дня объявления сего картины, статуи, бронзу, ковры, а также предметы старины и художественной промышленности оставшиеся после бежавших владельцев и находящихся в советских учреждениях, гражданских и военных клубов, культурно-просветительских кружках и на руках у частных лиц. Ответственность за невыполнение его падает на учреждения и лица, у коих будут обнаружены названные предметы. Зав. отделом Я. Зингер."

Робітники обурюються, що їм заборонили користуватися електроенергією, а в той же час вся центральна частина міста освітлена. Робітники не вірять, що у всіх цих приміщеннях сидять відповідальні працівники. Після цієї критики вживаються заходи по наведенню порядку в користуванні електроенергією. Попереджають, що неплатники будуть відключені від електромережі і, щоб всі користувачі зареєструвалися в управлінні комунального господарства. Червоноармійці 852-го "трёхсводного" шпиталю обурюються завгоспом Бейзелем, який не видає всього, що потрібно, але виражають подяку червоній медсестрі Латинській і лікарю Блоху за лікування, а червоноармійці 1-го Ніжинського шпиталю обурюються тим, що їх не пускають на курси політграмоти, а після скарги на военкома їм заборонили прогулянки в саду.

Продовжує падати дисципліна в радянських закладах і голова ревкому Сльцько попереджає, що винних віддадуть під Ревтрибунал.

Тут в газеті находимо інформацію про журнал "Наросвіта і Політпросвіта".

Сумський журнал "Наросвіта і Політпросвіта"

Починає видаватися журнал "Наросвіта і Політпросвіта". В редакційну колегію входять: Зінгер, Понтер, Онацький, Мясшин, Приходченко.

Мешканця Охтирки Василя Касьяненка ревтрибунал засудив до 5 років за те, що при білогвардійцях він добивався повернення своїх речей конфіскованих НК. Брати Павло і Ілля Мірошниченки пропали, бо вони відмовились повернути речі Касьяненку.

Профспілка металістів вимагає для своїх працівників хліба і цукру. В будинку Богатирьова проходять чергові збори литовців.

Коопспілку звинувачують в махінаціях з різними грошовими знаками. Розповідається про невігідні умови договорів з власниками цегельних заводів Пворковим і Абрамзоном. Коопспілка купила садibu і будинок Сумовських за 5 000 000 руб., що на погляд авторів статті викликає підозру.

Мешканця Сум Небрежицького ревтрибунал відправив до кінця війни в концтабір за критику радянської влади, бо він казав, що комуністи живуть краще всіх людей, а всяка влада, яка була — краще радянської.

В кадетському корпусі відбувся мітинг-концерт об'єднаних клубів червоноармійців. На мітингу виступив тов. Ходос з Харкова з промовою на тему: "Класи і класова боротьба". Родичі тих Ходосів випускають книжки про зв'язки єврейської еліти і української олігархічної влади і на книжковому базарі в Харкові мають намет, де торгують нацистською літературою. Я пробував через намет завести діалог з паном Едуардом Ходосом і дізнатися більше за його діда, але відповіді не було. Ще за радянських часів певна група євреїв працювала на КДБ, а пізніше їх підбрала російська ФСБ. Відомий лебединський краєзнавець Борис Ткаченко в своїх книжках на всі лади хвалить Едуарда Ходоса, а мені на ум приходить: "Бойтесь дайнихів, дари приносящих", а особливо, коли це політичні дари від панів Ходосів.

В с. Нижній Сироватці відкривають пошту, а на станції Васи клуб ім. Луначарського, з цієї нагоди буде відправлена телеграма Леніну, Троцькому, Луначарському.

В той же час в цьому районі з'явилась банда з 30 чоловік, і пропав мешканець Лобода. Через тиждень була в Н.Сироватці затримана банда і її вагач Яків Токар, які вбили Лободу, а в Сумах на станції Сумським політбюро були затримані бандити — міліционери Гутенко і Фоменко. В Юнаківці убили комсомольця Мироненка, який постійно носив червоний прапор, а комсомолку Анастасію Костенко виключили з комсомолу за дискредитацію. (№213) Заарештовано 14 чоловік за підозрою в підпалі сумського млина (млин Басова). Спалили голову волосного ревкому Лисянського.

В місті катастрофічно не вистачає житла для робітників, а комунальний відділ віднайшов для робітників тільки три будинки. За часи радянської влади націоналізовано 108 будинків буржуазії, яка втекла.

Проходить тиждень водопостачання. Водогін постійно не працює, будується насосна станція водогону на Оболоні. Каналізаційні стоки вивозити нікому. Комунальні служби паралізовані. Було прийнято рішення передати санобоз військкому Білбіну з наказом довести його кількість до 65 бочок.

Друкуються базарні ціни на 13 серпня: житнє борошно — 18 000 крб. за пуд, пшеничний хліб — 500 крб., фунт рису — 470 крб., фунт сала — 2 500 крб., фунт олії — 2300 крб., молоко — 90 крб. за одну склянку. Приймається рішення про наведення порядку в домобудуванні. Тепер обов'язково треба отримати дозвіл і представити два плани того будинку, який збирається будувати. Ті, хто побудував раніше, повинен скласти план і подати його у комунальний відділ.

Проводять інспектування дитячих будинків, розташованих у садибах Альтшулера, Штейнера, Асмолова. Комісія визнала тут стан справ добрим, а в притулку Харитоненка справи визнані поганими.

Слов'янський шпиталь "виявив" бажання всім складом відправитися на боротьбу з Врангелем.

В Юнаківці було конфісковано майно бандита Перепелиці. Дружина вимагала повернення майна, за що обіцяла видати місце знаходження свого чоловіка. Коли міліція пішла за вказаною адресою, потрапила в засідку, а дружина зникла.

Проходить чергова чистка радянських закладів. Черговий раз міняють начальника міліції. Ним став тов. Сулаїн, якому поставлено в обов'язки підняти міліцію на потрібний рівень.

Упродкомісар (уездний-повітовий) Волков видав наказ №123 про реєстрацію худоби.

Справи радянської влади в боротьбі з епідеміями були надзвичайно погані. Порушене нормальне водопостачання, відсутність ліків в аптеках, постійні реквізиції медичного обладнання, примушування лікарів до співпраці з владою призводили до постійних епідемій.

31 по 8 вересня захворіло на дизентерію — 317 чол., померло — 48 чол., на сипний тиф — 35 чол., померло — 5 чол., черевний — 22 чол., померло — 3 чол.

1 серпня 1920 р. Махно почав свій полтавський рейд рухаючись від Кобеляк на північ, махновці розбили дві бригади червоних і захопили 6 гармат і 30 кулеметів. 7 серпня махновці ввірвалися в містечко Гадяч на Полтавщині, а 9-15 серпня вже господарювали в містечку Зіньків, роблячи наскоки на Охтирку і Лебедин. Разом з армією Махна проти більшовиків діяло 14 повстанських місцевих загонів петлюрівської орієнтації (близько 7 тис. повстанців) і полтавські загони анархістів Живодера, Колесникова, Христового, Бутовецького, Чорного, розстріляного анархіста Шуби (3 тис. повстанців). На той час загони Махна мали 12 тис. (2 тис. з колишніх червоноармійців). Через тиждень Махно розпустить свою армію на збір врожаю, а потім знову збере.

Почався навчальний рік в школах, учні вибирають вчителів. Учні 11-ї радянської школи (колишнє початкове училище) були запрошені 15 жовтня на 10 годину на вул. Троїцьку, щоб звідтіля піти в "Красную" школу і допомогти товаришам "красношкольцям" прибрати приміщення і почати заняття в школі в другу зміну. (№242)

Члена комісії Упродкома Чижя віддали під суд. Відмічаються втручання червоноармійців на залізничних станціях в роботу станційних службовців, що приводить до загальних ускладнень в роботі транспорту.

7 жовтня (вівторок) о 10.30 в Суми на потязі ім. Леніна прибув всеукраїнський староста Петровський. В театрі відбувся мітинг. Від ревкому виступив Білбін, а від совпрофу — Рибальченко, комсомолу — Клеймьонов. На честь героїв хор виконав "Зановіт". В своєму виступі Петровський зупинився на подвигу села, боротьбі з куркулями і запевнив усіх, що революція перемагає. Потім виступив Калюжний, який українською мовою розповів про свої враження від поїздки по Україні.

Відбувся виступ Петровського і на 7-й Глухівській партконференції.

Словіщається про ремонт електростанції в м. Сумах, яка частково була знищена пожежею. Звертає на себе увагу те, що горять ті підприємства, які конче необхідні місту для нормальної роботи. Немає відомостей про організовані групи спротиву в місті, але списати всі ці події на випадковість теж не можна. Знову ремонтують водогін.

В Упрядкомі вирішили покласти край торгівлі на базарі товарами ширвжитку і дозволити торгувати тільки ненормованими продуктами. Поставки цукру для міста стали робити безпосередньо з заводу, а раніше весь цукор везли до Харкова, а звідтіля частину виділяли Сумам.

Майже в кожному номері сповіщається про "подвиги" сумської міліції. Громадянин Луговий дав хабаря міліціонерам Д. Радченку, П. Марченку і Н. Пономаренку — їм дали по 6 років, але замінили відправкою на фронт. Слідчий К. Оламський теж звинувачувався в злочинах на посаді. Він видав золото управителю Геращенку в той час, як власники втекли з білими бандитами. Міліціонер Шевченко пиячив і втік з арештантського будинку. Агент кримінального розшуку м. Білопілля Попов убив гр. Рудя. За це його засудили до розстрілу — умовно. Міліціонери 3-го району Сум К. Ярута і І. Пивоваров брали хабарі. Враховуючи їх "темноту", суд засудив їх до 5 років, але відправили в Червону Армію. Міліціонер В. Воєнський пограбував гр. Юровського, забравши в нього 60 000 крб. З-під арешту він утік. Як бачите, призначення нового начальника міліції "дало свої результати".

22 вересня "Сепо" розподіяло товари: мило — 1/2 фунта на робітника, тютюн — 5 фунтів на 100 чол., сірники — 2 коробки на родину, 1 коробок на одинаків. Виділили 10 пудів манки на всіх дітей, яким не було року. Видавали за вимогою підприємств і профспілок.

Від повітового бюро Радпрофа вимагали "рекомендовать самых сознательных рабочих, которые умеют выступать" в продзагони терміном на 2-3 тижні, бо продовольче питання стоїть дуже гостро.

21 вересня "Просвіта" поставила виставу "Безталанна". Вистава мала шалений успіх. На базарі заборонили торгівлю овочами і водою приватним особам.

Відкрили школу для дорослих. (№232) В номері 238 сповіщають, що 41 комуніст не брав участі в суботнику. Це інформація для нашого покоління, яке виховалося на прикладі Павки Корчагіна.

Знову реквізували коней до військових загонів. Багато публікацій по діяльності комітетів незаможних селян.

Ведеться незадовільно ремонт шкіл і їх забезпечення паливом. (№241) Відділ народної освіти розіслав телеграми щодо викладання української мови: "Необходимо планомерное распределение преподавателей, умеющих вести предметы на украинском языке по всем школам — так, чтобы в каждой школе, по мере возможности, провести преподавание на украинском языке. Распределение вышеназванных сил поручается инструкторам, за личной их ответственностью. Все учителя зачисляются на ударный продпак". (№243) "Красна школа", яка розташована проти Миколаївського садка поновила свою роботу, а по селах дітей до шкіл не віддають, бо вікна вибиті, топити нічим. Про це сповіщає кореспондент Колчин.

Проводиться чергова мобілізація робітників на заготівлю дров і в Захарівському урочищі будуються землянки.

В Сумах гастролює відраджена Наркомпросом українська трупа ім. Т. Г. Шевченка.

Депутат Сумського повіту Коваленко, який побував у Харківській в'язниці, написав в газету про свої враження: "Много там женщин заключенных за спекуляцию, продажу самогона, укрывательство, белогвардейщину". Він стверджував, що там всі сидять за порушення законів.

На заводі "Отнархоза" (відділ народного господарства) прогули склали від 10% до 15%, а кількість тих, кого забрали в продзагони по відношенню до працюючих склала 7%. В день робітники отримують 1 фунт хліба і 275 крб. Нормальний обід в комерційній їдальні коштував 450 крб. Учителі отримували від 3 700 крб. до 2 500 крб. на місяць. Вони голодують. Немає українських підручників. (№265) В місті організують квартальні комітети. Місто переживає водяну кризу, бо насоси на першій і другій насосній станції зношені. Запчастин немає.

Призначений новий упрадкомісар. Ним став Боровий, а в "Палаці Праці" була пожежа, бо замість дров опалювали соломою у великій кількості.

На дитячому майданчику під керівництвом Белкіна (до революції в Сумах був ресторан Белкіна) поставили виставу "Русалочка".

В с. В. Сироватка розграбували маєток Алфьорова.

За виготовлення хліба беруться артілі.

Не добре газета розповідає про діяльність фабриканта Фрашанського, виробника меблів Брандорфа, спекулянтів Гуревича і Жуховицького.

Затримана банда, де керівниками були Гурін Кирило і Медведєв Сергій — співробітники Сумського карного розшуку, а Гарбуз Іван, Герман Олександр, Танчик Тимофій видавали себе за працівників карного розшуку і мали при собі зброю.

Працює баня для тих, кого відправляють на фронт.

В Сумах сформовано українське наукове товариство ім. Гринченка.

На вул. Покровській, 6 відкрилась їдальня для відповідальних працівників. За радянських часів існувала хибна думка, що при Леніну була якась справедливість, а потім вона невідомо куди поділась при Сталіну.

На першій суконній фабриці працювало 430 чол. і було 43 верстати. З них 38 верстатів працювало. Друга суконна фабрика мала 240 чол. і 30 верстатів, а працювало тільки 7 верстатів. На цій фабриці згоріло ткацьке і сушильне відділення.

При обшуку в магазині Ривкіна в Сумах знайшли склопосуду 250 одиниць, а в підвалі магазину 2 вагони скла і 200 пудів дров. Видається наказ №355 від 24 листопада про чергову мобілізацію.

В Сумах діє комісія з націоналізації приватної торгівлі, її голова Зубченко до 5 грудня вимагає здати ваги, терези, банки, насоси, ковші на вул. Соборну, колишній магазин Костіна, який торгував папером.

При "Совпрофі" відкривають бібліотеку.

24 листопада відбувається черговий суботник. Тепер при Упарткомі є спеціальний відділ, який керує суботниками. Цей відділ очолює Старичев.

Відбуваються збори дезертирів в колишньому кадетському корпусі. У дезертирів конфісковують майно.

Працює комітет допомоги пораненим і хворим червоноармійцям, розташований на вул. Воскресенській в будинку Рейдера.

На околиці Сум в с. Пришиб відкрили хату-читальню.

В місті і повіті триває епідемія тифу: захворіло на висипний тиф — 100 чол., черевний — 898 чол., поворотний — 173 чол., дизентерію — 41 чол. Померло від висипного — 12 чол., від черевного — 80 чол., від поворотного — 8 чол., від дизентерії — 4 чол.

Завідуючий націоналізованою землею Кошту влаштував свій день народження, де сплював начальство. Пляшка самогону коштувала 4 000 крб. Кореспондент запитує, а звідкіля такі гроші.

Приймається рішення про перенесення з заводу Шульмана ретортного виробництва в с. Бобрік.

Закрили міську баню, бо немає дров, а агент по заготівлі дров Свидерський міняв дрова на самогон.

Почала працювати комісія по боротьбі з дитячою злочинністю. Канцелярія комісії розташовувалась в будинку Сітенка навпроти театру ім. III Інтернаціоналу по вул. Покровській на другому поверсі.

При Наросвіті затверджена євсекція. Тут для єврейських дітей відкрита професійна школа.

Відділ народної освіти сповіщає про початок занять в Сумській українській школі №3 (колишнє реальне училище), яка тимчасово розташована в колишній школі №21 по вул. Петропавлівській, де знаходиться канцелярія шк. №3. Всі учні як колишні реального училища, так і нові, які бажають вчитися в цій школі, де викладання буде вестись українською мовою, повинні подати заяву до канцелярії школи. (№281) Цей короткий період при радянській владі, коли почався ренесанс української культури, скоро закінчиться і на всіх українських дітях, які займалися відродженням, повісять ярлик українських буржуазних націоналістів, а 27 листопада 1937 року в Карелії розстріляють близько 300 чол. — еліту (цвіт) української інтелігенції. Потім будуть знищувати ще і ще.

Проходить черговий тиждень захисту дітей, бо батьки розстріляні або ще сидять у в'язницях.

Подается аналіз стану цукрових заводів. В Сумицукор працює 32 заводи. 9 заводів в нашому повіті. З 32 заводів працює 22 заводи. На заводах 11 тис. робітників, а на заводах нашого повіту 3 600 чол. Прогули на заводах складають 10%. Виготовлено 732 берковці цукру, а доставлено 620 берковців (1 берковець — 10 пудів), що складає 10% довоєнного виробництва. (№282) Не густо в газеті показані і кореспонденти. Серед тих прізвищ, які я називав, знаходимо: Г. Левинський, Аден, Дмитро Лобов, Люмпен, Є.Тюріна, Печатник.

Проходить об'єднання друкарень в будинку Кулішова по Н. Воскресенській, бо немає паперу, потрібен ремонт 1-ї і 2-ї друкарень. Будинок Кулішова — це старий універмаг на базарі. На цьому повідомленні ми прощаємося з газетою "Власть Советов".

Сумська газета "Красноармеец"

В 102-му номері газети "Власть Советов" за 17 квітня 1920 р. ми знаходимо додаток під назвою "Красноармеец" №1. Вона була органом "политическо-просветительского" відділу при "Сумуездвоенкоме". Редактором був Барчук. Ви пам'ятаєте, що його зняли з посади редактора газети "Власть Советов" за критичні статті.

Основними рубриками газети були: "Задачи момента", "Лекционная работа", "В комячейках Красной Армии", "Красноармейский театр".

В Червоноармійському театрі ім. К. Маркса (колишній "Ампір") відкрилася драмстудія при місцевому гарнізоні.

У 222-му батальйоні 50-ї бригади "ВОХР" відкрилася читальня і проводиться лекційна робота.

В караульному батальйоні діє бібліотека-читальня. Відкрили і гарнізонну бібліотеку.

7 квітня відкрили гарнізонний клуб імені Великої Жовтневої революції. Друкуються матеріали на зразок "Проверить и воздать по заслугам позорящих Красную Армию под суд".

Кореспондентами газети були Є. Приходченко, Перов, Я. Зінгер, Левицький.

Конотопська газета "Укроста"

Газета виходила у 1920-1921 рр. Підшивка газети починається з 33 номера за середу 1 грудня 1920 р. З гори газетного аркуша гасло: "Пролетарии всех стран, соединяйтесь". Газета була органом Конотопського відділення "Укроста". Редактором була редакційна колегія. Тираж спочатку складав 250, а потім 400 примірників. Виходила газета по середах і п'ятницях. На першій сторінці друкувалися зведення з фронтів, повідомлення з-за кордону, налагодження торгових зв'язків з Францією, Англією, Швецією, Німеччиною, події в Кронштадті. Сповіщалося про введення натурального податку замість продрозкладки, товарообмінні лавки, товарообмін з селом, закупівлі великої кількості локомотивів, ремонту сільгоспінвентаря, боротьбу з паливною кризою, боротьбу за врожай, навіть партійним працівникам дали поле для обробітку. У 86-му номері сповіщається про боротьбу з бандитами.

Конотопський журнал "Красный железнодорожник"

У 1920 р. в Конотопі виходив цей літературно-політичний журнал. Інформація взята у Г. Петрова.

Джерело інформації невідоме.

Тростянецька "Укроста"

Ця газета виходила у 1920 р. №39 за 8 вересня 1920 р. зберігається в ДПБ Салтикова-Щедрина в Петербурзі.

Лебединське видання "Укр — роста"

"Укр — роста" це телеграфне агентство. Газета виходила у 1920 р. на одній сторінці і приклеювалася до щитів, парканів, стін. Газета виходила щодня невеликим тиражем 300-500 примірників. В архіві газета відсутня.

В різних газетах слово "Укр — Роста" пишеться по-різному.

Роменське видання "Укр — Роста"

Газета виходила у 1920-1921 рр. одночасно з вищезначеними подібними газетами. Друкувалася на різному папері і різного формату. Друкувалася в 3-й радянській друкарні м. Ромен. Виходила тричі на тиждень (вівторок, четвер, субота). Газета була органом Роменського відділення "Укр — Роста". Теми, які висвітлювала газета, були ті ж, що і у попередніх номерах: посівна кампанія, світова криза, торгівля з Заходом, брак палива, X з'їзд РКП(б), події в Кронштадті. Невеличкі повідомлення по Роменщині. Всього в підшивці 109 номерів.

Газета "Известия Роменского ВРК"

Ця газета виходила у 1920 р. З №40 за 10 лютого і по №101 за 18 квітня зберігалися в ЦДІА м. Києва.

Газета "Известия Глуховського уездного исполнительного комитета Советов рабочих, крестьянских, красноармейских депутатов и упарткома"

З квітня 1920 р. відновлюється випуск газети в Глухові і виходить вона під назвою "Известия Глуховського уездного исполнительного комитета Советов рабочих, крестьянских, красноармейских депутатов и упарткома" З цього часу починається і нумерація газети.

В ДАСО газета відсутня.

Глухівська газета "Зоря"

Це був орган Глухівського упарткому і уревкому м. Глухова. Виходила газета у 1920 р.

З 1 по 4 номер газета зберігалася в бібліотеці АН УРСР.

Бюлетень "Ахтырских известий"

Відомості про "Бюлетень" знаходимо в "Краєзнавчих записках" Охтирського краєзнавчого музею. В номері за жовтень 1920 р. сповіщалося про банди Хавра, Степаненка, Хацкиловича, Глушка. Інша стаття називалася "Незачемник на коня".

Конотопська газета "Плуг і молот"

Ця газета виходила з 2 грудня 1919 р., продовжувала виходити у 1920-1921 рр. Була продовженням газети "Деревенская жизнь". Вона була органом Конотопського "Уисполкома и Упарткома". Щоденна робітничо-селянська газета. Редакція розташовувалася за адресою: м. Конотоп, на розі вул. Варваринської і вул. Соборної. Коштувала 2 крб. Редактором виступало редакційне бюро, але пізніше відповідальним редактором був Золотарьов. Підшивка газети починається з 161-го номера.

В ЦДДА УССР зберігалися номери газети за травень №108, за червень №138, за серпень №142, за вересень №153.

Конотопська газета "Ударник"

Ця газета в ДАСО відсутня. Інформація взята з краєзнавчих публікацій. У каталозі ДАСО знаходимо відомості, що вона була органом Конотопського "учполитотдела и учпрофсожа" Конотопсько-Воронезької залізниці. Виходила щотижня, але з перервами. П'ятий номер вийшов 18 вересня, а шостий аж 1 грудня. У 1920 р. видавався комсомольцями і літературно-художній журнал, але жодного його прирника в ДАСО не збереглося.

Газета "Красный багатырь"

Ця газета виходила у 1920 р. і була органом політвідділу Упраформа 12-ї Армії в м. Конотопі.

У ЦДДА УССР зберігався 4-й номер газети за липень 1920 р.

**Газета повітового Конотопського комітету комсомолу
"Юношеская правда"**

Про цю газету відомо, що вона виходила з 3 квітня 1921 р.

В ДАСО газета відсутня.

Лебединська газета "Вісті"

На зміну друкованій стіннівці прийшла газета "Вісті" — орган Лебединського політвиконкому Рад робітничих, селянських та червоногвардійських депутатів і повітвідділу "Укр — роста". Газета видавалася у 1920 р. і виходила двічі на тиждень (неділя, четвер). Окремі статті подавалися українською мовою. Вона закликала читачів організувати комнезами, вступати до лав Червоної Армії, щоб битися з Петлюрою і білополяками. Газета готувала тематичні сторінки "Продовольственное дело", "Работница", "Странички для молодежи". Редагував газету Кричевський.

"Известия Ахтырского уездисполкома Советов и уездисполкома КП(б)У"

Збереглися номери за січень з №65 і по грудень №160-164 1920 р. Виходила ця газета і на українській мові.

"Известия Лебединского уисполкома Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов и Лебединского уездного отдела УкраинноРоста".

Ця газета почала виходити з липня місяця 1920 р. Виходила не регулярно. Так, 17-й номер газети було надруковано 20 серпня 1920 р., а наступний, 18-й, вийшов вже 23 вересня цього року під іншою назвою "Серп і молот".

"Бюллетень Кролевецкого уездного исполнительного комитета КП(б)У"

Видавалася газета у 1920 р. в м. Кролевіці. Номери з 1 за 14 травня по 4 номер за 27 травня зберігалися в Інституті марксизму-ленінізму в м. Москві.

Лебединська газета "Серп и молот"

Газета друкувалася протягом року українською і російською мовами. Частина тиражу випускалася у вигляді стіннівки. Видавалася щоденно Лебединським відділенням Укрроста. Номери з 10-го за 3 вересня по 53-й за 27 листопада зберігаються в ДПБ Салтикова-Щедріна в Петербурзі. Розповсюджувалася безкоштовно. У серпні 1921 р. вийшло 16 таких номерів. Редакція газети розташовувалася по вул. К. Маркса, колишній будинок Больменко. Виходила двічі на тиждень тиражем одна тисяча екземплярів. Редагував її Г. Грановський — завідуючий Лебединським пунктом Агентства преси. В підшивці газета починається з 18 номера за 23 вересня. Основними темами публікацій є: Всеукраїнський з'їзд комнезамов, робота потягу ім. Леніна, приїзд до Лебединя Колегії Харківського Губвиконкому з метою перевірки державних установ, відомості з фронтів, збирання харчів, одягу, грошей для фронту, конференція продзагонів, повернення робітників з Америки, тиждень боротьби з бандитами, перекидання армій на трудовий фронт. Повідомлялося, що врангелівська газета надрукувала повідомлення про визнання радянських грошей. Загалом, теми публікацій тіж самі, що і в інших газетах. Що надіслали, те і надрукували. В 30-му номері сповіщається про розгром Української партії есерів. 65-й номер надрукований на обох сторінках аркуша. З початком нового 1921 року починається нова нумерація газети. 36-й номер сповіщає про формування кавалерійського ескадрону для боротьби з бандитами. Ескадрон формується виключно з членів партії як російської партії більшовиків, так і закордонних членів партії.

Проходить перереєстрація членів КСМУ.

В ДОПРі (в'язниця) проводять різні виховні заходи і друкують повідомлення НК про боротьбу з крадіжками: "Ни один вагон соли, сахара не приходит на мельницу или склад без колоссальной недостачи..."

Цікаве повідомлення вміщене в №52 за 21 березня 1921 р. Мова йде про жителя села В. Висторол активного сількора Середенка, який брав участь у придушенні Кронштадського заколоту, за що одержав орден Бойового Червоного прапора.

Нагороду йому вручав у шпиталі герой громадянської війни Павло Дибенко. Знали б вони чим все це сіднчиться!

Місцеві новини стосуються відкриття бібліотек. В селах відкриті хати-читальні по одній, дві, а в Тернах аж 32. Мабуть, тут помилка при друкуванні і треба читати 3 або 2.

Остання газета в ДАСО за 1921 р. позначена 105 номером

Шосткинська газета "Последний бой"

Преса м. Шостки починалася з газети "Последний бой". Вона почала виходити з 1920 р., а далі при пороховому заводі випускались газети: "Факел", "Рабкор" і "Путь рабочего". У 1929-1930 рр. остання виходила двічі на тиждень українською мовою і називалася "Шлях робітника". В газеті за 1930 р. редактором був Ладухін. Пізніше газета отримає назву "За доблестний труд". З січня 1991 р. газета отримала назву "Заводське життя".

Охтирський журнал "Трудова освіта"

Журнал видавався у 1920-1922 рр. і мав статус громадського і художньо-педагогічного видання. Редагував його завідувач народною освітою Охтирського повіту Борис Антоненко-Давидович, пізніше видатний український прозаїк. Активну участь брав Матвій Довгополюк — директор дитячої колонії, літератор. Там були надруковані дві його збірки "На хвилях життя", "В хвилях Ворскло". Технічна робота лежала на Юрію Самбросу, педагогу і письменнику. Їх зусиллями було створено філію літературної організації "Плуг", до якої входив Іван Багряний, що тоді мешкав у місті Охтирці. Журнал також висвітлював театральне життя Охтирщини. Всього вийшло 20 номерів. Останній номер вийшов у 1922 р. В ДАСО журнал відсутній. Кажуть, що Петров отримав екземпляр цього журналу від Самброса.

Роменська газета "Червоний шлях"

Ця газета була органом Роменського повітового відділу Радіо-телеграфного Агентства України (РАТАУ). Виходила вона у 1920 р. в формі стіннівки. Друк був з одного боку і друкували на тому папері, який знайшли. Друкувалася вона за адресою: Р.В.Ц. м. Ромни, 3-я радянська друкарня, вул. Леніна №32, тираж 500 примірників.

Газета розпочиналася з гасла "Пролетарии всех стран, соединяйтесь". Основними темами газети були: нова економічна політика, товарообмін між селом і містом, монополія на сіль, діяльність кустарів, звернення, суд над контрреволюціонерами, школа старшин "Українське червоне козацтво", допомога голодуючим. Григорій Іванович Петровський надіслав роменцям вдячну телеграму за допомогу голодуючим. У 1933 р. роменцям ніхто не буде допомагати.

Остання газета в ДАСО вийшла за номером (по газеті 4.149).

Роменська газета "Пламя революции"

Це була не нова газета. Ми її зустрічали під назвою "Известия ревкома..." За постановою Роменського виконкому вона змінила назву на "Пламя революции" і була органом Роменського виконкому. Редакція розташовувалася в приміщенні Гранд-Отелю по Полтавській вул., телефон №54. Коштувала газета 4 крб. Друкувалася вона на одному аркуші з двох боків. В кожному номері газети подавався анонс подій.

Над назвою газети було надруковане гасло: "Пролетарии всех стран, соединяйтесь". В газеті зазначено: рік видання другий. Видавець — В-Революційний комітет. Підшивка в ДАСО починається з номера за 20 квітня 1920 р.

Основними повідомленнями є: на Всеукраїнському з'їзді Рад, 3-й з'їзд Рад Роменського повіту, життя і потреби селян, вісті з фронту.

Приділяється певна увага освіті. 9 травня проходила вчительська конференція в будинку жіночої гімназії.

Водогону в Ромнах немає і тому наголошується на будівництві колодязів, бо люди беруть воду з р. Сули, а вона не відповідає нормам ні за хімічним, ні за бактеріологічним станом.

Діє бібліотечне бюро, метою якого є поповнення бібліотек літературою.

Є в Ромнах і комунальне пасовище, але не всі подали на нього заявки.

Газета розповідає про село Сміле, де працює 1 000 кустарів.

Є повідомлення про організацію осередків "Просвіти" і їх роботу.

Друкуються некрологи по вбитих євреях, то в Вахмачі, то в Охтирці. Все списують на чорносотенців і не хочуть бачити іншого, що у всьому, що сталося, певна частина населення звинувачувала євреїв віцілому.

Мою увагу привернув 77-й номер. В губернській газеті "Знамя Советов" був надрукований матеріал про повітову пресу. Йшлося і про роменську газету "Известия ВРК". Автор статті Шилько в роменській газеті "Пламя революции" не погодився з автором статті в губернській газеті. Прочитуюмо трохи товариша Шилька: "Автор статьи уверяет, что сотрудники уездной прессы страдают манией величия и воображают себя в роли мировых политиков и крупных деятелей государственного ума, к тому же безграмотны, услащают статьи трескучими фразами".

Друкуються оголошення: про проведення мітингів, зборів "БУНДУ" в будинку талмуд-тори, розшук загублених документів.

Роменська газета "Голос селянина"

Мабуть, ця газета була продовженням попередніх, бо підшивка починається з 264 номера за 30 січня 1921 р. Газета була органом Роменського виконкому і парткому КП(б)У. На газеті позначено другий рік видання. Архівна підшивка належала редакції і на окремих номерах газети наклеєні листочки з прізвищами авторів газетних матеріалів, пораховано кількість рядків і виведена сума грошей. Такі наклейки зустрічалися і в попередніх роменських газетах. На газеті не позначені прізвища редактора і кореспондентів, а на контрольному примірнику над авторськими матеріалами зроблено олівцем напис прізвища і кількість рядків. В газеті написано, що редактор — це редакційна колегія, а видавець це виконком і партком, але з листочка ми дізнаємося, що редактором був — Феферман. Серед авторів газетних матеріалів частіше за всіх зустрічаються прізвища Кириченка,

Гвоздецького, Мадорського, Вольфа, Новатського, Сатаневича, Лівітіна, Компанійця, Черненка, Гуткевича. Газета мала тираж 500 примірників і друкувалася в 3-й радянській друкарні по вул. Леніна, №32.

Основними темами газети є: зростання продуктивності праці, продрозкладка, проведення засідань, зборів, товарообмін, допомога голодуючим, вивезення дров, становище жінки-робітниці, театральне життя, епідемії, видача перепусток, реєстрація прибульців.

Серед новин культурного життя відзначають роботу гуртка ім. Котляревського в українському драмтеатрі, виступ російської радянської трупи, відкривають зимовий театр в будинку Добкіна, дають концерт в ДОПРі, змінюють назви вулиць.

Сторінка у 278 номері присвячена Т. Г. Шевченку.

Багато нарікань викликає робота електростанції. Начальник станції пояснює причини. Основною з них є зношеність обладнання. Електростанція побудована у 1915 р. і має два дизелі. Один — на 100 к.с., а другий — на 50 к.с. Працює той, що на 50 к.с. За запчастинами послали на завод Фельера, що в м. Нижньому Новгороді.

Повідомляють про розстріл Велера за співпрацю з Махном. Ось бачите, що не всі євреї служили радянській владі, а були й ті, хто дружив з Махном.

Сплату податку за район і місто вирішили перекласти на буржуазію.

Мені декілька разів доводилося розмовляти з працівниками обласного радіо. Вони датою створення радіо вважають 1935 рік. Я їм заперечував, бо зустрічав і більш ранні дати. В 32 номері за 13 липня 1921 р. знаходимо таку інформацію: "Заведующий радиостанцией т. Чужко награждается за сооружение радиостанции в Ромнах парой сапог из запасов Упрофбюро и полотном на костюм из запасов Продмесеца". Звичайно, це було ще не проводове радіо, по якому можна було передавати місцеві програми. Це буде зроблено в багатьох містах області пізніше, але те, що була радіостанція, яка приймала і підсилювала радіохвилі і давала можливість передавати місцеві повідомлення, вже значило багато.

1921 р. відзначався великою епідемією грипу, лотім додався тиф, а за ним почалася холера. Боротьбі з холерою присвячуються цілі сторінки в газеті. Дається і статистика: за сто років було тільки 46 років вільних від холери. Холера в Роменьському районі була 15 разів. Особливо важкими були 1908, 1909, 1910, 1915, 1918, 1919, 1920 рр.

Другою проблемою були венеричні хвороби. Газета під цю тему дає окрему сторінку.

Для допомоги голодуючим був випущений спеціальний номер газети "Привы печатника".

Газета розміщує спеціальний додаток під номером 10 "Зміна" за 31 липня 1921 р. Цей додаток є органом повітового комітету комсомолу. Ось заголовки статей: "Надо подтянуться", "Что постановил Всероссийский съезд профсоюзов и совнархозов", "Тимн толпе".

Кролевецька газета "Серп і молот"

В середині червня 1920 р. після важкої роботи повітового комітету партії вдалося налагодити роботу друкарні, яку розстроїв партизан (бандит) Шуба, про якого я вже розповідав, і приступити до випуску повітової щотижневої газети "Серп і

молот". В кожному номері на першій сторінці під рубрикою "На красных фронтах" друкувалися повідомлення про бойові дії. Інші рубрики говорять самі за себе: "В стане белых", "Руки прочь от Советской России", "По Советской России и Украине", "Партийная жизнь и местная жизнь", "Хроника", "Страничка юного коммунара".

Лебединська газета "Вестник"

9 липня 1921 р. вийшов перший номер "Вестника", що був органом відділу управління Лебединського повітвиконкому. Виходив він російською мовою на двох сторінках зменшеного формату, тиражем 500 примірників. Редагував газету А. Мірошниченко. В 123 номері за листопад 1921 р. є таке повідомлення: "Завербовано 17 волкорів, прийнято 40 публікацій".

У другому томі "Отчета о деятельности Лебединского уисполкома за январь 1921 года" читаємо: "Распространено книг — 74 шт., "Крестьянин и рабочий" — 2 030 экз., "Серп и молот" — 3 720 экз."

"Известия Ахтырского уездного Совета Р.К. и К.Д. уездисполкома КП(б)У и усовпрофа"

Ця газета виходила у 1921 р. У ДПБ Салтикова-Щедрина зберігалися такі номери: №40 (207) за 3 серпня, №49 (216) за 19 серпня.

"Известия Лебединского уездного исполкома Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов Лебединского уездного комитета КП(б)У"

Перший номер вийшов 21 серпня 1921 р. за номером 1, а 12 номер — 28 листопада, 13 номер вийшов 2 грудня, але вже як "Известия Лебединского уездисполкома, упарткома, горсовета и кооперативных организаций". Це говорить про те, що в грудні 1921 р. була утворена Лебединська міськрада. З цього часу газета виходила українською мовою.

У ЦДАЖР (центральный державний архів Жовтневої революції) СРСР були такі номери газети: №8(34) за 7 листопада, №11(37) за 22 листопада, №16(42) за 9 грудня.

Конотопська газета "На голод"

Цю газету видавало Конотопське відділення Укрроста у 1921 р.

У ЦПБ Салтикова-Щедрина був один примірник газети №125 за 6 вересня 1921 р. Шифр Р-2/2058

Сумська газета "Знамя труда"

Газета була органом Сумревкому і Сумпарткому КП(б)У. Перший номер її вийшов 1 січня 1921 р. Видавцем був Ревком, а редактором — редакційна колегія. Редакція розташовувалася на Червоній площі в будинку Копилова. Редакція приймала відвідувачів з 10 до 16 години. Друкувалася в 1-й радянській друкарні.

Виходила російською та українською мовами. На мій погляд першою друкарнею стала друкарня Ільченка, а другою — Пашкова.

Оголошений черговий тиждень тари. Яких тільки тижнів ми не бачили, а тепер добрались до банок, ящиків, бочок. В "Палаці Праці" проходить перша учнівська художня виставка.

Забито бандита Скрипченка іншим бандитом Штаньком. Ліквідовано банду з складі 14 чоловік.

Закінчилися вибори до міської ради. В виборах брало участь 19 441 виборець. Вони обрали 739 депутатів, з них 311 комуністів і 428 безпартійних і це при тих умовах, що колишня буржуазія участі у виборах не брала. Це можна розглядати як певну недовіру до комуністів.

В будинку Рейдера по Воскресенській вул. приймають дітей лікарі: Шварцберг, Просман, Мавецька, Глобус, Шекотова.

В с. Локня і с. Юнаківка "Просвіта" поставила вистави, а через декілька днів туди прийшов загін Махна. Щоб зрозуміти ці події, треба зробити невеличкий відступ.

6 січня махновці по льоду через Дніпро у Золотоноші переправилися на лівий берег. Під час переправи махновці втратили 3 гармати, 50 тачанок з кулеметами. Армія Махна мала 3 тисячі шабель, одну тисячу багнетів, 120 кулеметів, 7 гармат. До махновців приєднався загін отамана Крестовського в кількості 300 чол. На Полтавщині продовжувалося селянське повстання, в якому взяло участь до 8 тис. селян, з яких 2 тис. підтримали махновську армію. З Полтавщини Махно пішов на Путівль, де об'єднався з місцевими повстанцями. 17-18 січня Махно виходить з оточення в районі Недригайлова, а 20 січня після бою в Юнаківці переходить на територію Курської і Воронежської областей. Ось як в №16 газети від 28 січня про це розповідає кореспондент П. Реутенський: "В 3 часа 20 января махновские бандиты из Кияницкого завода ворвались в Юнаковку. Рубили молодежь, стариков не трогали. Много погубило крестьян из Локни и Басовки, которые по делам приехали в Юнаковку. Всего загублено 22 человека. Кроме звериных убийств, махновские банды бесчинствовали на телеграфе, в исполкоме, милиции и телефонной станции: разбиты в дребезги телефонные аппараты. В исполкоме уцелела канцелярия, а в милиции все разорено. Ограблен продовольственный магазин, где было около 4 500 пудов зерна-хлеба, пеньки, жмыха, масла. Банда забрала только овес для лошадей, а остальное повидимому, забрали жители, т.к. у махновцев не было такого обоза, чтобы забрать все с собой. Махно, остановившийся в хате Мищенко Иосифа, повидимому предполагал долго оставаться в Юнаковке, потому что загадывал десятихатникам согнать народ на митинг. Однако подошедшие наши красные части потревожили его и переменяв у юнаковцев более 1 000 лошадей он подался далее. После его ухода 7 зарубленных жертв было торжественно похоронено на площади в братской могиле. Вечная память храбрым работникам. Вот что наделали махновские банды." На цьому повідомлення про Махна не закінчуються. 22 березня надруковують повідомлення про розгром Махна, що виявиться брехнею. Він ще по-мандрує теренами області. 9-10 червня він буде в районі Лебедина. 27 червня загін Махна потрапить під вогонь броньовиків, вантажівок з піхотою і кіннотою, якими керував заступник Фрунзе — Роберт Петрович Ейдеман. Великі втрати в Махна були від броньовиків. Під Недригайловом загін був оточений групою Ейдемана, в бою полягло до 500 махновців, але вони прорвали оточення і вийшли до Гадяча.

Понад 6 місяців тов. Фрунзе буде бігати за Махном теренами області і України. До цього часу в нашому колишньому інституті артилерії ім. Б. Хмельницького стоїть бюст Фрунзе і перед палацом з-ду ім. Фрунзе теж. Сумнівний військовий талант тов. Фрунзе. Мати величезне, добре озброєне військо і не розбити Махна.

12 лютого проводиться тиждень "червоної казарми". В проведенні цього тижня взяла участь: 1. 72 полк — Базарна площа, будинок Кулішова, 2. 41 піхотні курси — колишній кадетський корпус, 3. Автомайстерні XII армії — Бельгійський завод, 4. Авто-рота 58 дивізії — Базарна площа, Торгові ряди, 5. 2-й Харківський терполк — Кузнечна вул. будинок Кованова, 6. Важкий автовантажний загін — Н. Воскресенська вул., готель Чемарева, 7. Деззагін №11 — Троїцька вул., будинок Тіщенко, 8. Місцевий військовий шпиталь — Троїцька вул., колишня дитяча лікарня, 9. 212-й військово-будівельний загін — Тюремна вул., будинок №3, 10. Пересилочна частина — Лебединська вул., будинок №26, 11. Конвойна команда — біля в'язниці, 12. Комендантська частина — Петропавлівська вул. будинок Чернобильського, 13. Загін дезертирів — Лебединська №26, 14. Військово-санітарний кінний транспорт — Павлівський завод, 15. Український полк — колишнє духовне училище. З цієї інформації ми дізнаємося про військові формування і про власників будинків.

Багато нарікань тих, хто прибува до Сум у відрядження, що немає, де переночувати, бо ціни на постійних дворах високі. Відкрито дитячий притулок на 100 чол. в Басах, в маєтку Штейнера (колишній будинок Штеричевої).

В будинку Сургучова на вул. Радянській проходив земельний з'їзд.

Радянське керівництво готує переворот у Прибалтиці, тому терміново повертаються на батьківщину ті естонці, литовці, латиші, які служили в Червоній Армії.

Політична окупація мала на меті економічну експлуатацію України. Я наведу вам деякі з архівних матеріалів:

Харьков, штаб.

К пр. 817 доношу дополнительно, выделенный отряд Н. Сыроватскую волость под командой Задержихина 4 сего января вернулся. Выполненная контрибуция следующим размере: 5708718 руб., мяса 103 пуд., 17,5 фунт., кур 332, весом куры 103 пуд., подушек 209, одеял 31, рядно 67, матрасов 45, наволочек 11, чувалов 9, овес 1 182 пуда 20 ф., ячменя 48 пуд. 27 ф., проса 222 пуд. 11 ф., гречиха 12 пуд. 26 фун., смеси 3 п. 39 ф., пшеница 7 ф., 5 коров живого веса 119 п. 30 ф. пр. 830.

6 января 1921 г.

Подлинное подписали.

Вр. Председателя Сумуезда: Перас

За Секретаря: Торус

ДАСО. Ф. Р. 88. Оп. 3. Спр. 10. Арк. 202

Не дивно, що всяка поява росіян в селі Н. Сироватка спричиняла бійку. Бухарін такі заготовки називав війною з селянами "методами Чингісхана".

В четвер 17 березня 1921 року друкуються повідомлення, присвячені подіям в Кронштадті.

Проходить свято Паризької Комуни.

Сама Росія гола і обідрана більшовиками до нитки не може дати ладу своїм дітям і організує на Україні дитячі притулки, які розміщувалися в Путивльському, Глухівському, Лебединському, Недригайлівському і Шосткинському районах.

Облишимо тимчасово газети і дамо до них додаток, бо газети не давали цілісної картини. Подивимося на реакцію народу на радянську владу не тільки в Кронштадті, але і на Сумщині. Розглядаючи історію повстанського руху часів громадянської війни на Сумщині, можна стверджувати, що він був, мабуть, найбільшою силою в громадянській війні.

В цілому на Полтавщині діяло 15 тис. повстанців, на Чернігівщині — до 10 тис. В фондах "Постоянного совещания по борьбе с бандитизмом" зберігається "Список банд в Україні" на травень 1921 р. Зараз я наведу вам таблицю цих повстанців по районах, у яких вони діяли. Деякі прізвища повстанців ви вже зустрічали в цій книжці: Лобода, Фролов, Токар, Шуба, Перепелиця, Скрипченко, Штанько, Ворошилов, Хвильовий, Бурило, Трофименко, Вовк, Ангел.

Район знаходження повстанців	Отаман	Кількість повстанців	Політична спрямованість
12, 14 повстанські райони Полтавська губернія	Хозушко	50	самостійники
	Коваленко	50	
	Тайці	50	
	Галайда	50	
	Тягло	80	анархісти
	Іванюк	300	
	Коніболотські	60	
	Семіславов	50	
	Левченко	1500	
	Брова	200	
	Ромашка	1000	
	Келеберда	100	самостійники
	Івченко	100	
	Кокоть	100	
Крупський	100		
Король	100		
Кабан	100		
Маруся Чорна	100		
11-й повстанський район. Чернігівська губ.	Чорний	200	анархісти
	Шуба	300	
	Артамонов	100	
	Маслов	200	самостійники
	Тилелей	70	
	Лошин	300	
	Галако	400	
	Ходько	50	
	"Трош бійці"	50	
	Довгаленко	50	
Добрий вечір	80		

20, 21, 22-й повстанські райони. Харківська губ.	Двігун	100	анархісти
	Волох	200	
	Савонов	200	
	Каменок	300	
	Зайцев	300	
	Терехов	800	
	Бистров	60	
	"Фома" Кожин	450	
	Колесник	500	
	Шаповал	450	
	Сіробаба	100	
	Сироватський	50	
Матвієнко, Бурлак, Скворцов, Білецький.	невідомо		

9 травня загін із 120 багнетів і шабель посік міліцейську залогоу в с. Журавлиному. В середині травня повстанський загін Хавра зайняв с. Олешню. Південніше діяли загони Пустовіта. В липні з'явилися чисельні загони повстанців між с. Хухрою і Котельвою. В червні під Охтиркою згуртував повстанців селянин Степаненко. Район дій — села Грунь, Комиші, Чулахівка.

В районі Московського Бобрика, Кам'яного та Малого Висторопа повстання очолювали селяни М. Кучер, Л. Стещенко, П. Марфенко. В серпні 1920 р. через Лебединський повіт пройшли з'єднання армії Н. І. Махна під командою отамана Щуса. Посланий напередим махновцям загін червоноармійців був вирубаний до останнього чоловіка. В селі Бірки та в довколишніх селах на захист волі встали отамани Мандик, Маслівець та Леонтій Остапович Хрестовий. Махно Хрестовому подарував кілька тачанок з кулеметами.

Найдовше повстанці протрималися в хуторах на межі з Полтавщиною. Там діяли групи Павла Марфенка.

Зрозуміло, що це далеко не повний перелік, бо я в архіві зустрічав краєзнавців, які теж знаходили багато прізвиськ місцевих повстанців.

Основною причиною повстанського руху були продзагони. Вони склали 9/10 Червоної Армії.

Ленін постійно цікавився хлібозаготівлею на Сумщині.

— Сьогодні будемо розговаривати з Москвою.

— т. Ленин ежедневно в 12 час. требует сводку. Положение в обеих республиках катастрофическое. Вся остальная работа должна быть отброшена в сторону. Вам дается батальон 58-го полка для продработы. Всё поставлено на карту.

— Бандитизм принял грандиозные размеры. 300 штывов!? При таком наличии вооружённой силы мы не рассчитываем взять более 100 тыс. пудов. Имея в своём распоряжении полк, мы рассчитываем при интенсивной работе взять 300 тыс. пудов.

— Видимо вы не понимаете серьезность обстановки!

— Понимать мало. От теории разрешения вопроса до практического

осуществления дистанция огромного размера. Нужно принять во внимание условия махновского террора, неподготовленность коммунезаможей к борьбе с бандитизмом.

— Но этим кормить Москву не можем. Ультимативное требование ЦИКА должно быть выполнено.

— Как солдаты революции приказ принят к исполнению. С задачей справимся и оправдаем доверие Ильича.

— До свидания.”

ДАСО. Ф. Р. 1241. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 30-38.

По селах була заснована мережа стукачів, які видавали тих, хто на їхній погляд, був бандитом. В повстанські загони була направлена агентура, яка їх знищила з середини. Але система влади сама вела до повної деградації, бо владу набирали з напівкримінального елементу. П'ятика і гульбища були її складовою.

У 1920 році Путивльський військовий комісар повідомляв про численні факти деградації більшовицького начальства:

“Новослободской волвоенком доложил:

Исполком все время пьянствует и ни чем не помогает, даже пропил 80 мешков гречихи, подлежащей раздаче семьям красноармейцев. Население относится к советской власти враждебно. Дезертиров очень много, борьба с которыми невозможна, так как исполком не подает о них сведений... Выгонка самогона производится в очень больших количествах... Культурно-просветительной работы не ведется. С исполкомом контакта нет.”

ДАСО. Ф. Р. 3098. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 3.

Ось ще документ “Обзор бандитизма”:

- 16.12 — Хоружівська волость, “банда”, чисельність невідома.
- 15.12 — Гринівка, загін числом п'ятнадцять чоловік.
- 20.12 — Хрещатик, чисельність невідома...
- 18.12 — Артюхівка, загін Вовка, числом 100 піхоти, 20 кавалерії, його переслідує “отряд Воронцова”. Вбито трьох повстанців, один з них брат Вовка.
- 21.12 — Хоминці — “товарищ Ферапонтов преследует банду Вовка”.
- 28.11 — хутір Великий, партизанський загін, що прибув з Гадяча, вбив голову і секретаря “исполкома” (отамани Кирило Вовк, Зелений).
- 29.11 — на шляху біля села Ярмолинець розвідка в 30 чоловік кінноти.
- 11.11 — Бацманівка-Сологубівка — озброєний загін, числом невідомий, перерізав провід.
- 18.11 — з'явилась “банда”, числом невідома, шкодить продроботі.
- 10.12 — Талалаївка, загін 200 чол., озброєні гвинтівками при двох кулеметах.
- 10.12 — хутір Лавриків Бацманської волості, “банда” 30 чол.
- 09.12 — напад партизан на х. Мартинівку Талалаївської волості. Числом приблизно 200 чоловік під командою Вовка — “выслан отряд в числе 45 чел. с пулеметом “Максим” 2-го батальйона 105-го стрелкового полка”.
- 10.12 — напад на хутір Лаврікове Бацманської волості загону в 70 чол. Повстанці заарештували 3-х членів комнезаму та 7 червоноармійців.
- 15.12 — Воронцов (відомий документ про заручників у Чеберяках).
- 16.12 — “банда” Вовка переслідувала загони тов. Углова і тов. Макарова.

16.12 — розстріляно 9 чол. заручників на х. Заруднівка.

16.12 — “банда” на х. Лісківщина, приблизно 100 чол., за 5 верст від села Малі Бубни, добре озброєна. Більшовики тільки спостерігали, нападати боялися.

16.12 — Напав загін на голову Гроденського комнезаможа Воробйова: “один верховий гонявся за тов. Воробйовим”.

В ніч на 27.12.1920 р. — Хустянська волость. Напав загін з 23 чол. Добре підготовлений наступ спрямовувався на три пункти: “волисполком”, “воліміліцію” і помешкання “волпредседателя”. Було знищено списки у справі хлібної розкладки, забрано касу, телефонний апарат, спіяно телефонний стовп і попереджено агента Упрудкома, щоб не утискував селян. Після успішної операції повстанці рушили на Конотопський шлях, поповнюючи загін за рахунок добровольців з місцевих жителів.

30.12.1920 р. — Пустовійтівка — загін повстанців з 12 чол. в ніч з 29 на 30 грудня вимагав списки партійних працівників і “совласти”.

30.12 — село Левченки — загін з 20 чол. попередили голову комнезаможа і активістів, щоб залишили службу, інакше розстріл і спалення хат.

09.12 — о 12 годині дня в х. Лавренківка Бацманської волості, загін українських партизан з 30-ти бійців заарештував 2-х незаможників і знищив телефон.

09.12 — напад 70 чол. загону на х. Лавіркове. Повстанці оточили в будинку 7 червоноармійців, які здалися в полон. Пізніше, відібравши зброю, всіх відпустили.

Можна було продовжувати довго цей список, але вювати партизанам з армією важкувато. Звертає на себе увагу і те, що партизани не набагато, але менш кровожерливі.

Громадянська війна вимагала повної ліквідації декларованих революцією політичних свобод, формування великого репресивного апарату, абсолютизації при вирішенні економічних проблем, створення величезного державного апарату (4 мільйони чиновників у 1921 р.), ліквідації ролі демократичних інститутів. Насильство в роки громадянської війни змусило забути про загальнолюдські цінності і замінити їх сурогоматом “класового підходу”, породило цілий прошарок людей, що зробили “ідеологію” виправданям власної бездуховності, які стали катами власного народу.

Тепер знову повертаємося до повідомлень газети “Знамя труда”. Дамо їх дуже стисло, бо коментувати або детально висвітлювати не дозволяє формат. Тема бандитизму постійно присутня в матеріалах газети. То ховають курсантів, вбитих в сутичках з бандитами, то убивають бандита і т. д.

В №69 повідомляється про заміну продрозкладки продподатком. На початку 1921 р. більшовицьке керівництво не мало наміру відмовлятися від “воєнного комунізму”. Пленум ЦК КП(б)У в лютому 1921 р. визнав недоцільною і непридатною для України заміну продрозкладки продподатком. Після подій в Кронштадті Ленін зрозумів, що подальше проведення політики “воєнного комунізму” може призвести до селянської війни. На X з’їзді РКП(б) (березень 1921 р.) він переконав делегатів прийняти рішення про заміну розкладки натуральним податком, що поклало початок системі заходів, яку назвали “неп” (нова економічна політика).

Знімають загороджувальні загопи і дозволяють вільний вивіз продуктів. В Біловодах знищують банду Ворошилова.

Героями громадянської війни з боку радянської влади були вихідці з Сумщини:

Федько, Багацький, Восеводін, Черняк. Федька розстріляють разом з іншими “ворогами” радянської влади.

Війна війною, а театр працює. Театральна група Трудодукру поставила виставу “Ужин шуток”. Проходить запис до театральної студії.

В статті “Хто торгує на базарі?” (№93) подається склад торговців. 40% — професіонали, 30% — мішочники, 20% — дружини робітників і службовців, 10% — інші громадяни.

Газета за 24 березня 1921 р. друкує некролог по Сені (Сандер) Народицькому: “Сеня Народицький ще будучи учасником брав участь в издательстве учебного журнала. ...С первых дней революции организовал библиотеку при Совете рабочих и солдатских депутатов, был одним из организаторов комсомола в г. Сумы, он работал в газете”. Помер він від туберкульозу. У другому класі Олександрівської гімназії за 1912 р. є його прізвище. Переважна більшість гімназистів опинилася у війську білої армії. Для нас це підтвердження того, що в учбових закладах виходили журнали.

Газета розповідає, що у 1919 р. був створений загін юних комуністів на зразок скаутського. Вони ходили по місту і співали “Інтернаціонал” та “Смело мы в бой пойдем”, а прийшли білі і половина з них опинилася у війську в білих і там співали “Вперёд, Россия ждёт...”

73-й номер газети сповіщає про створення комісії і розробку плану випуску усної газети для дітей. Випуски такої газети проходили в кінотеатрі ім К. Маркса. 76-й номер за 17 березня повідомляє про постанову виконкому про звільнення від спортклубу приміщення і віддачу його під музей, а в 99-му номері за 19 травня сповіщає, що музей відкривається 20 травня. 1 березня 2007 р. я був присутній в художньому музеї на святкуванні 87 річниці його заснування. Директор музею наполягає на даті 1 березня, бо 1 березня 1920 р. був виданий наказ про призначення директором музею Н. Онацького.

В 99-му номері ми знаходимо інформацію про вихід третього номеру літературного журналу “Горнило”. Сам журнал в ДАСО відсутній.

Голова Сумської НК Гревцев друкує оголошення про те, що кожного дня отримує гори анонімок. Для їх перевірки витрачається час, що відволікає від роботи працівників. Анонімки в сумчан були завжди способом зведення рахунків один з одним при будь-якій владі. Ми ще не раз в цьому переконаємося. В №108 надрукована стаття “За что карает ЧК”. Линтварьова Сергія Івановича, лікаря, затримано за хабарі. Взяв хабар від Коцарева в розмірі 100 тис. крб. Вакал, Гончаров співучасники Линтварьова (у своїх спогадах Оксана Онацька називає Линтварьова професором і добре про нього відгукується). Хижнякова — за службу у білих, Шевченка — за участь в банді Никоненка. НК просить у профспілок прислати на роботу в НК робітників. У 1988 р. в газеті “Ленінська правда” від 7 грудня, №235 буде надрукована стаття “Чекісти і гласність” кор. Сіряченка, в якій начальник управління Комітету державної безпеки УРСР по Сумській області В. Ф. Комаров дасть аналіз роботи за 70 років, починаючи з дня створення Всеукраїнської надзвичайної комісії по боротьбі з контрреволюцією і саботажем. В його розповіді є такий вислів: “Не забуваймо, що за своєю суттю робота чекістів з перших днів існування органів ВНК носила глибоко гуманістичний характер. Захищаючи завоювання революції, вона разом з тим ставила мету допомогти усвідомити свої помилки тим людям, які стали на шлях

боротьби з радянською владою...” Про “профілактику”, якою займалася НК, ви вже не раз тут читали і далі ми будемо цитувати тов. Комарова, який не на багато пережив своє інтерв’ю. Я теж тоді, після публікації цієї статті, відправив Комарову листа з своїм поглядом на ті події. Тут же сповіщається про Олександра Косухіна. “Ми пишаємось, що саме на Сумщині починається партійна і революційна біографія Олександра Косухіна, працівника Іркутської НК, потім відповідального представника при золотому запасі РРФСР. Це він в тяжкий для Республіки Рад час з честю виконав важливе завдання Ілліча — доставив з Іркутська в Москву крізь численні ворожі заслони “золотий ешелон”. З роботою в органах НК, ВДПУ, і внутрішніх справ було пов’язано життя наших земляків — видатного радянського педагога Антона Семеновича Макаренка, прославленого полководця, двічі Героя Радянського Союзу Павла Семеновича Рибалка”. Помилки людей — це коли ви не давали забрати ваш хліб, худобу, а чекістське милосердя, коли вас за це вбивали.

Концертна трупа інжбата виступає з комедією Чирикова “Выгурил” і концертним відділом за участю Альтшулер З. Д. (випускниця Московської консерваторії), Попова В. С., Седуха Г. Д. та інших кращих сил міста. Могила З. Д. Альтшулер (1892-1933 рр.) збереглася на Петропавлівському кладовищі на єврейській частині. На пам’ятнику надпис, що вона “свободный художник”. Чому такий напис, я не знаю, а померла вона від голоду, бо в 1933 р. її співі і талант нікому були не потрібні.

В саду театру “Ш Інтернаціоналу” грає оркестр під орудою Й. Д. Марш-Маршада і симфонічний оркестр під орудою Іранека. На відкритій сцені великий концерт за участю Ренського, Дарської, Іранека. У 2004 р. в видавництві “Слобожанщина” вийшла книжка Ігоря Кандиби “Історія в розповідях”. Він розповідає про те, що в 30-х роках в Сумах почався формуватися жанр естради. Його представляли: Борис Ренський, Микола Южний, Олександр Гак. Борис Ренський очолив Московський джаз-оркестр, який успішно конкурував з популярним джазом Леоніда Утьосова. Ренський переманював артистів Утьосова і тоді Утьосов направив йому телеграму: “Мой кошелек в заднем кармане брюк”. Я пам’ятаю, як до м. Суми в 60-х роках ХХ ст. приїздив Утьосов. Давав він один концерт в зеленому театрі. Ми йшли через парк ловити рибу, а в артистів Утьосова була о 10 годині репетиція. Двері в зелений театр були відчинені і ми зайшли. Там я побачив Борю Гантмана, знайомого по танцювальному гуртку в палаці піонерів. Утьосов розмовляв з Борисом і дав йому запрошення на концерт. Вся наша група рибалок дивилася на Бориса очима, переповними заздрощів. Пізніше я поцікавився у Бориса Гантмана, чому він так близько опинився біля Утьосова. Боря сказав, що якась його тітка-єврейка доводиться родичкою Утьосову.

Сумські спекулянти за умови вільного ринку підняли ціни на борошно з 20 тис. до 80 тис. за пуд, на цукор до 10 тис. за фунт, м’ясо 2-3 тис. за фунт. Запрацювали обмінні контори. Вільний ринок дав поштовх до відродження кооперативного руху.

За неаяку 7, 8 липня на сесію Ревтрибуналу громадського обвинувача Добролюбова поставили на чорну дошку ледарів. Для тих, хто зібрався брати шлюб, обов’язково треба надавати довідку про стан здоров’я.

15 червня запрацював дитячий театр. Першими виставами були “Красная Шапочка”, казка Оскара-Уйальда “Дитя-Звезда”. Ось звідкіль починався наш дитячий театр, а не з 70-х років ХХ ст., як вважає дехто з дослідників.

В ніч на 25 червня Сумською НК були розстріляні: Черненко П. К., Улизько П. О.,

Глуценко Д. А., Дунь Д. Ф., Грешовик Г. С., Взюбенко М. Е., Белорезов І. Д., Штань С. Р., Кондратенко А. Ф., Дунь Р. С., Руденко Г. Г., Шульга М. Д., Устименко В. А., Терещенко Н. Д., Кузьмін Н. Г., Коробов А. Ф., Остахов С. Д., Стричко К. А., Прийменко В. І., Стеценко А. І.

2 липня були розстріляні: Пальчун С. І., Овгашек Е. М., Доценко. Повідомлення про розстріли систематично друкуються в газеті. Розстрілювали майже завжди вночі. Біля НК вже стояли підводи, на яких розстріляних відвозили в яри за міським цвинтарем, іноді бранців виводили за місто і там вбивали, або вбитих кидали до ям біля Воскресенської церкви. Того, що стосується ям біля Воскресенської церкви, єдиної точки зору у краєзнавців немає.

Терор терором, а не набрав сили, і виникла потреба у великій кількості бухгалтерів, що призвело до нової мобілізації. Терміново готуються кадри податкових інспекторів і бухгалтерів. Начальника міліції відправили на дві доби під арешт за відсутність охорони в місті. Це колись таке було за царя, коли городского могли посадити на декілька дб.

Куркулів і дезертирів відправили працювати на городи червонармійців. Вводиться трудова норма на землю: 7 десятин на 5 чоловік. Газети сповіщають про велику засуху і голодомор на Поволжі, а в Сумах ідять тістечка, що в розумінні кореспондента варте осуду.

Забороняється будь-кому втручатися в роботу судів під страхом бути притягнутими до ревтрибуналу. Це добре виглядає на папері, але і тоді і зараз чомусь це право не діє. (№168). Ліквідували комітет допомоги хворим і інвалідам червоноармійцям. Війна закінчилась. Хворих і інвалідів відправили по домівках.

В Україну з Росії переселяють людей, в тому числі і на Сумщину.

Кустарям дозволили продавати свій товар за умови сплати податку на вироблене. Багато друкуються матеріалів, які стосуються допомоги голодаючим Поволжя.

Працівники Корюківського заводу перерахували шахтарям Донбасу місячний заробіток в сумі 1 938 721 крб. Робітники 1-ї суконної фабрики ухвалили відрاهовувати 2% з натурального преміювання голодаючим, а робітники Рогізнянського заводу постановили виділяти грошову допомогу і частину пайку голодуючим.

В наказі №178 йде мова про обов'язкову плату за право на торгівлю.

В газеті була постійна рубрика "У жовто-блакитних". В 167 номері в цій рубриці сповіщається про те, що "Союз українських євреїв Польщі" готовий до відбудови економіки України. Колишні капіталісти за кордоном теж домовляються про кредити під майбутню гарантію розрахунків, коли вони повернуться на Україну. Вони були впевнені, що Ленін без них не зміг, і вся справа тільки в часі. Така надія з'явилася в них, коли іноземцям дали дозвіл на концесію підприємств. Газета з непом пов'язує багато негативних явищ. Газета обурюється діями негманів, які возять до Москви булки, хліб, а назад везуть білізну по 20 тисяч крб. за пару і на цьому роблять великі гроші. За право проїзду вводиться плата 300 крб. і 46 крб. за пуд ваги товару.

Власникам стали повертати будинки, і вони стали наводити свої порядки щодо тих, хто був заселений новою владою. Все це породжувало невдоволення непом.

Падає виконавча дисципліна. В Хотінському виконкомі 40 чоловік прийшли

на роботу на 12 годину, а на роботі займалися балачками.

Про те, що за роки господарювання нової влади врожаї впали в 3-4 рази свідчить публікація "Наша біда". За збирання з однієї десятини дають 2 пуди солі, 20 фунтів цукру і два аршини краму, а газета обурюється, що поля червоноармійців стоять незібраними. Війна скінчилася, а дезертири продовжують вантажити вагони, зароблені гроші забирають і перераховують на користь голодаючих.

Колишній завод Шульгіна випускає оцет.

Підводяться чергові досягнення НК за черговий місяць. Арештовано 67 чоловік, а в Терешковській волості черговий раз розстріляли бандитів.

Розгортається кампанія з чистки партії. Вимагають біографії, перевіряють доноси, а в цей час демобілізовані червоноармійці не мають роботи.

В промисловості вводиться трестова форма організації виробництва. Створений державний трест цукрової промисловості.

Вичинкою шкір і виготовленням виробів з них мусять займатися тільки ті, хто зареєстрований в Сумському районному управлінні шкіряної промисловості. В Сумах працює 12-й шкіряний завод. В колишньому магазині Талденка на Базарній площі біля Покровської церкви проводиться продаж чоловічого, жіночого і дитячого взуття.

Введено гужовий податок.

Ліквідовано СумРАТАУ (№230) (Радіо-телеграфна агенція).

В двох номерах друкуються статті, де робітник колишньої фабрики Бенсмана обурюється, що дружині Бенсмана, яка повернулася з Криму, робітниця Звенигородська і Паньковська допомогли підписатися на 13 аршинів сукна. Самому Бенсману вдалося втекти за кордон. Ви пам'ятаєте, як раніше робітники цієї фабрика заступилися за сина Бенсмана. Мабуть, більшість робітників порівнювали умови свого існування при старій і новій владі.

Переживає кадровий голод і сама газета "Знамя труда", бо друкує оголошення про набір "хронікерів" з зарплатою 240 тис. крб. на місяць і "построчними" 46 крб.

Де можна взяти пролетарського хронікера, коли зарплата на заводі значно вища, а стара інтелігенція викошена, або позбавлена виборчих прав, а значить і права на роботу.

В колишній магазин Ільченка привезли букварі по 3 крб. на 32 сторінки. В "Допрі" (в'язниця) відкрили майстерні.

В Сумах 23 листопада проходив 6-й з'їзд Рад Сумщини. (№250). В президію виконкому вибрали т. Хвилю, Титаренка, Гривцова, Корольова, Тесленка, Гладкова, Рибальченка.

Відкрили колишню ковбасну фабрику Бера по Псаревському провулку №2., тел. №57.

Переселяють голодуючих з Поволжя до сіл Сумщини. Тут їм виділяють землю, що викликає невдоволення серед місцевих селян.

Із закінченням громадянської війни почалась відбудова залізниць, мостів. Були залучені в роботу підприємства легкої та цукрової промисловості. З введенням чепу запрацювали заводи в Конотопі, Свісі, Кролевці, Ромнах, Сумах. З'являються комітети селянської взаємодопомоги, комуни, радгоспи. Відроджується кооперативний рух. З початком індустріалізації починається розвиток взуттєвої, швейної, а також хімічної галузей.

Поступово відроджується культурне життя Сумщини. В кінотеатрі ім. Карла Маркса демонструються старі кінобойовики московської фірми Єрмольєва. В цих фільмах грають відомі актори: Римський, Панов, Кюппер, Максимов, Жданова. Фільм "Заживо погребенные" був поставлений за гумористичним твором Арнольда Бенета. Йшов фільм "Похождения знаменитого бандита Анри".

В місті Сумах проходить гастролі відомого куплетиста і гумориста Леоніда Карова. 4 жовтня в театрі "Праці" (філармонія) була поставлена вистава Сумбатова "Соколи і ворони". В залі раднаргоспу 19 листопада відбувся концерт симфонічного оркестру. У великому концертному відділенні взяли участь як раніше відомі артисти, так і ті, що їх прізвища зустрічаються вперше. Багатьох з раніше відомих сумських акторів ми вже більше не зустрінемо. В концертах брали участь: Попова, Ліров, Порубановська, Кагадєєв, Іранек. Ренський виступив з новими куплетами. Дав свій концерт скрипаль Воловик. В цьому концерті брали участь З. Д. Альштулер (рояль), П. Е. Грек (читання). В програмі виконувалися твори Венявського, Чайковського, Аренського, Сарсате, Глієра, Рахманінова. Грав духовий оркестр. Білети продавалися в кондитерській трудової артілі за адресою Соборна вул., №3. Розпочиналися вистави о 8-й вечора. В театрі ім. III Інтернаціоналу йшла вистава "Красный шквал" у виконанні російської драматичної трупи політпросвіти. Українська драматична трупа давала вистави: "Повинен", "Останній день Паризької комуни", "Марат". 16 листопада артисти російської драми дають виставу "Студент займається", а українські — виставу "По ревізії". Відбулася благодійна вистава-концерт на користь міської дитячої бібліотеки. Глядачі побачили вистави: "Тисяча і одна хитрость", "Король и поэт" за твором Т. Бонвіля за участі Голубєвої, Бергер, Зінов'євої, Кобякова, Яковлева, Комарова, Максина, Лірова, Ленського. В концертному відділі взяли участь Попова, Альштулер, Голубєва, Ліницька, Кобякова, Лірова, Сидорина. 15 грудня відсвяткували 30-річчя артистичної діяльності Георгія Артемовича Кобякова. В цей день відбулась вистава "Дети Ванюшина". 16 грудня проводилась українська вечірка на користь безробітних акторів. Давалась вистава "Лихе кохання". Після вистави проходив дивертисмент, у якому брали участь актриса Голубєва, народні пісні виконував актор Петербурзьких театрів Сергійєвський, в оригінальному репертуарі бере участь В. Ренський з новими куплетами. 17 грудня в театрі ім. III Інтернаціоналу давалися вистави на користь 4-ї школи (2-а чоловіча гімназія, після ВВВ школа №1, а зараз банк). Був грандіозний буфет, проводилась лотерея-алегрі, американський аукціон (суно, борошно). Відзначався 15-річний ювілей артистичної праці артиста і головного режисера російської трупи Олександра Борисовича Тамарова. Він грав у виставі "Уріель Акоста".

24 грудня в селянському будинку проходив вечір на користь 3-ї школи (реальне училище). Виступав хор Іваницького. Виконавці: Грек (тенор), Дейніховська (сопрано), Іваницький (баритон). Після концерту були танці, грав духовий оркестр під орудою Марш-Маршда. Проводилась лотерея — алегрі, розігрувалися срібні речі, мануфактура, закордонна парфюмерія. В залі Раднаргоспу проходив камерний вечір струнного квартету Шишова, а також виступи Воловика, Кагадєєва. Виконувалися твори Гайдна, Масне, Гольтермана, Чайковського.

Дитячий театр "Красная Шапочка" 28 серпня давав у парку вистави. Збір

коштів за виставу пішов на організацію дитячої бібліотеки.

Відкривається банківський відділ (будинок Сумовських), де проходять операції по перерахунку коштів.

Газета повідомляє про створення в Сумах геленової лабораторії, для чого з колишнього оцтового заводу Шульмана відпустили 10 відер оцту. Хто її створив, не повідомляється, бо це міг зробити тільки колишній власник аптеки Гак. У 1943 р. він знову влаштує таку лабораторію.

Друкують повідомлення про виключення Ігора Іда з членів комсомолу за відмову йти працювати на практичну роботу до Наросвіти. До цього він працював в Губшкірі на технічній посаді. Як бачите, не всі євреї хотіли бути начальниками або служити в ДПУ. Їх просто примушували це робити.

Газета друкує статтю про порядки в 4-му батальйоні полку, який був розташований на вул. Покровській. В цейхгаузі, який не був зачинений, все звалено в одну купу, а в купі перемішано сіль, гас, цукор. З цього приводу військовий комісар Білібін і нач. канцелярії Бруньов видали відповідний наказ за №275. Тут мова йде про садибу Сумовських (М. Суханова) і склади, які виходили на вул. Жовтневу.

Сумський відділ народного господарства по вул. Лебединській, №2 (колишній земський будинок) проводить торги з оренди цегельних заводів, які належали: Зубченку, Асмолову, Наседкіну (м. Суми), Цикунову (с. Ворожба), Строні (с. Стецьківка), Толоці (с. Чернеччина), Смирнову (с. Баси), крохмального заводу, який належав Невяжському (м. Суми) і Лотохіну (м. Суми). Здаються в оренду заводи фруктових вод і Сільмаш №3 (м. Білопілля), ремонтні майстерні (с. Могриця, с. Миколаївка, с. Ульянівка).

Працює товарна біржа. Автор статті негативно ставиться до учасників торгів на біржі.

З листопада 1921 р. радянський уряд вводить соціальне страхування. Запрацювали біржі праці. Середній зарібок у промисловості складав 24 крб., а допомога по безробіттю складала 8-10 крб.

Дуже кволо відбувалося відновлення підприємств. В Сумах створюється "Металооб'єднання". Йому передаються всі підприємства ліквідованого Сумського раднаргоспу в т.ч. і Бельгійський завод, який отримав назву "1-й державний машинобудівельний завод". Директором призначають Пилипа Лаврентійовича Сахна.

На початку 1922 р. при Харківській губернській Раді народного господарства було створене Об'єднання державних заводів металообробної промисловості.

Весною згорів завод "Сільмаш №1", і частина робітників була переведена на колишній Бельгійський завод, де проводили ремонт парової машини і верстатів з "Сільмашу". "Сільмаш" тоді — це колишній завод Погуляйченка, який хазяїн перетворив на вул. Троїцьку від Харківського мосту. Зараз це частково територія насосного заводу, а частково вул. Леваневського.

У 1922 р. знімають пам'ятник Харитоненку і дзвони з Троїцької церкви, і відправляють на переплавку, але пам'ятник буде ще довго стояти під цехом. У 1922 р. завод назвуть ім'ям Християна Раковського. У 1928 р. на прохання подрайкома профспілки "Металіст" завод назвуть ім'ям Фрунзе.

До Жовтневих свят газета "Знамя труда" випустила одноденну газету "Октябрь".

На цьому ми прощаємося з газетою "Знамя труда", до 1926 р. інших сумських газет не збереглося.

Літературно-політичний журнал "Торнило"

З попередньої інформації можна зрозуміти, що це був орган літературної студії, яка існувала при газеті "Знамя труда". З 99 номера газети ми дізнаємося, що готувався до виходу вже третій номер журналу і останній строк подачі матеріалів до журналу був 25 травня. Швидше за все виходив він раз на 3 місяці. Визначити часові рамки існування журналу я не зміг.

У 224-му номері газети за 19 жовтня 1921 р. ми дізнаємося про реорганізацію журналу "Торнило" "із сезонного в двухнедельник", але буде виходити щотижня, коли, буде папір і виробничі можливості друкарні. В журналі є такі розділи: "беллетристика, поезія, статті по вопросу искусства, библиография и обширная хроника". Об'єм журналу 16 сторінок в одну восьму аркуша. Журнал запрошував авторів з Москви і Харкова: Герасимова, Обрадовича, Родова, Серафимовича, Нарбута, Рожицина. Третій номер реорганізованого журналу повинен був вийти до 7 листопада. В цьому ж номері газети сповіщалося про підготовку видавничої програми з друкування підручників, наукових книжок. Поновлюється робота літографії, що дасть можливість друкувати ілюстрації. Мабуть, редакція журналу "Торнило" теж розраховувала на те, що він стане ілюстрованим.

Охтирська газета "Голос неможливого"

Відомості про цю газету знаходимо в "Краєзнавчих записках" Охтирського музею. Газета була органом "Ахтырского уездкома КП(б)У, уездисполкома и усовпрома" Дається характеристика статей за 28 вересня 1920 р., за 28 листопада 1922 р. Основні теми газети: громадський обробіток землі, насінневий фонд, продподаток. Ми вже переконалися, що всі газети писали майже про одне і те ж. Редактором був Зайденшнер. Він у 1919 р. починав редагувати газету "Ахтырские известия". Після війни був редактором газет "Краший шахтар", "Ключ труда", "Голос неможливого". Пізніше він був віце-консулом СРСР у Шанхаї, де і помер у 1926 р.

У ЦДБ Салтикова-Щедрина зберігалися примірники цієї газети за 1920-1921 рр. Шифр Р-2/2058.

Газета "Красная Ахтырщина"

І про цю газету ми дізнаємося з "Краєзнавчих записок" Охтирського краєзнавчого музею. "Записки" наводять статтю "Работа партии на селе" від 4 лютого 1922 р.

Лебединська газета "Серп і молот"

У 1922 р. продовжувала виходити газета "Серп і молот" — орган Лебединського повітвиконкому, повітпарткому, міськради, райвідділення губспілки і сільгоспспілки. З 58 номера за 3 липня 1922 р. газета стала "органом уисполкома, упарткома и экономсовещания". В ДАСО цієї газети немає.

В колишньому Центральному архіві в Москві зберігається підшивка газети "Серп і молот". Читаємо: "Под издания 4-й, понедельник, 1 января 1923 года, №1 (95)". Другий номер часопису датований 7 січня 1923 р. Вся перша сторінка його

присвячена матеріалам про 1-й Всесоюзний з'їзд Рад Союзу РСР. Лебединщину на ньому представляв голова повітвиконкому В. Я. Конотоп — літератор, публіцист, поет (деякий час він редагував перші повітові газети).

Газета виходила російською мовою. При потребі друкувалися подвійні номери і українською мовою, наприклад 37-й і 38-й номери на свято 1 Травня 1923 р.

Партійна організація повіту приділяла значну увагу своєму друкованому органу. Про це свідчить цікавий документ, що є у Харківському обласному архіві. Це "Протокол №1 від 13 січня 1923 р. засідання президії Лебединської повітової комісії незаможних селян. Слухали: "Об укреплении газеты. Постановили: обязать все волкомнезамы подписаться на нужное количество экзemplаров газеты "Серп и молот" по числу сельсоветов, о чем уездной комиссии надлежит выработать циркулярное письмо с широким разъяснением значения этой газеты". Наведу вам рядки з тексту циркулярного листа: "Товарищи незаможники! Дружно и смело на работу газетного просвещения, помня, что сила и непобедимость только в знании. Председатель Иващенко".

"Куркулі" працювали на землі з ранку до вечора, комітети незаможників галасували і читали газету. Моя бабуся родом з Верхньої Сироватки, а її родичі мешкали в с. Будилка Лебединського району. Коли я в дитинстві малював "Серп і молот", а потім біг і показував їй, вона сумно дивилась на мене і казала: "Серп і молот — Смерть і голод".

Газета "Серп і молот" широко висвітлювала політику партії в період непу, розповідала про створення комун, відродження зруйнованого громадянською війною народного господарства, ліквідацію неписьменності. При необхідності газета виходила на 6-8 сторінках. В ній постійно з'являлися рубрики "Новости дня", "По России и Украине", "За рубежом". Часто друкувалися статті про те, як трудящі повіту допомагають голодуючим в Росії. Пройде час і як допоможе Росія Україні в 1933 р.?!

Після адміністративної реформи 1923 року Лебедин, як районний центр, протягом семи років буде входити до складу Сумського округу. Повітова газета "Серп і молот" припинила вихід і деякий час життя повіту висвітлювала Сумська окружна газета "Плуг и молот".

Журнал "Наша освіта"

Журнал "Наша освіта" почав виходити з 1922 р. і був пов'язаний з процесом українізації. Журнал розповсюджувався в Сумах, Лебедині, Ворожбі, Вілопіллі, Тернах. Основний ухил робився на роз'яснення методики викладання української мови, пропаганду ліквідації неписьменності. Редакція існувала на громадських засадах. Основну роботу виконував Юрій Самброс, який переїхав з Охтирки до м. Суми. Сумський журнал, як відзначалося в матеріалах науково-методичного кабінету, був одним з кращих в Україні, справжнім провідником українізації в школі. У тодішній столиці України Харкові подібний журнал з'явився тільки через три роки. Навколо журналу згуртувалися найкращі сили міста: відомий художник і поет Никанор Онацький, поет, прозаїк і гуморист Василь Алешко, педагог Іван Шевченко, поет Михайло Снарський. Журнал проіснував 6 років. Закінчилася українізація, почалися арешти. Ю. Самброс втік з України на Урал. В Росії він став кандидатом педагогічних наук, заслуженим вчителем РРФСР і лише на схилі років повернувся до рідного

міста. Втік і Іван Шевченко — пізніше він став директором школи ім. Толстого в Ясній Полянї, відомим радянським педагогом. Н. Онацький і В. Алешко були страчені. В ДАСО цього журналу немає. Кажуть, що Петров приятелював з Ю. Самбросом і мав екземпляр цього журналу, але Петров обмежив доступ до свого архіву в часі і тому сказати впевнено мені важко.

Інформація взята з газети "Панорама" за 12 березня 1992 р.

Журнал "Курсант"

В кадетському корпусі була влаштована школа червоних старшин під назвою "77-і піхотні командні курси ім. Щорса", а оскільки радянська влада не могла придумати нічого нового, то вона вирішила, що курсанти мусять мати свій журнал на зразок журналу кадетів і назвали його "Курсант". Номер курсів змінювався і ви бачили, що раніше вони називались 41-і піхотні курси. Журнал виходив у 1922 р. щомісяця і видавався "Клубом пролетарської культури", який діяв при курсах. Журнал будувався на принципах політичної плакатності, друкувалися гасла, заклики і т. д. Мав такі розділи: "Літературний", "Культури і мистецтва", "Економічний" і "Відділ хроніки". Проіснував рік і був закритий. В ДАСО він відсутній. Друкування журналу буде продовжене в 1930 р. під назвою "Ударник-фрунзенець". Він буде органом партбюро Сумської артилерійської школи.

Охтирський журнал "Кооперативный путь"

Відомо тільки, що журнал виходив у 1922 р. В ДАСО відсутній. В друкарні Охтирської спілки споживчих товариств "Просвіта" коштом споживчого товариства у 1920 р. була видана збірка художніх творів. Серед них "Збірник", присвячений пам'яті Т. Г. Шевченка, в якому були вміщені твори О. Олесья, В. Антоненка-Давидовича, М. Довгополюка, А. Грязьової, І. Задорожного та інших місцевих авторів.

Інформацію про це ми знаходимо в "Літературній Україні" в статті М. Попільноха за 16 березня 1989 р.

Сумський журнал "Кооперативний бюлетень"

Перший номер вийшов у червні 1923 р. Виходив як бюлетень щомісяця. Він був органом Сумської районної спілки споживчих товариств. Редакція розташовувалася в м. Суми по вул. Радянській (на той час Петропавлівська) в будинку райсоюзу. Швидше за все це був колишній будинок Сумовських (Миколи Суханова). Друкувався журнал в Лебединській друкарні "Сумрайсоюзу". Тираж 250 примірників. Можна було б вважати цей журнал продовженням газети "Луч" або журналу "Луч", але сам тон статей і політичні можливості журналу були вже не ті. Основні теми журналу: кооперативна робота на місцях, створення відділень центрального кооперативного банку "Укрінбанку" (7 травня 1923 р. створене відділення в Сумах), баланс підрозділів, Прайс-Куранти на товари, курс червінця і золотого карбованця, робота книжкового магазину "Книжный путь" в будинку райспілки навпроти виконкому, повідомлення про роботу своїх низових товариств.

Мене зацікавив позитивний досвід роботи Лучансько-Баранівського товариства.

В газеті Ільченка "Сумський вісник" за 1913 р. розповідалося про це товариство, яке заснували робітники Павливського заводу. Робота цього товариства була прибутковою і на 1917 р. в районі дії цього товариства з 4 приватних лавок залишилася одна. Товариство пережило громадянську війну і в 1919 р. відкрило школу і бібліотеку. У 1920 р. купило млин, мабуть, колишній Линтварьових, побудувало лавку, електричну станцію на Пслі. Електричної енергії вистачало на освітлення своїх приміщень, двох шкіл, 150 сільських хат. Плата за одну лампочку 5 коп. золотом на місяць. Товариство мало 5 будинків загальною вартістю 2 500 крб., кузню, деревообробку майстерню, січкарню, віялку. Плата за помол складала 5 фунтів з пуда і була найменшою в окрузі. З 1923 р. і до 1927 р. журнал не виходив. Поновив свій вихід у 1927 р., але збереглося тільки 6 номерів за 1928 р. Продовжимо розповідь у 1928 р.

Роменська газета "Влада праці"

Підшивка газети в ДАСО починається з середи 20 грудня 1922 р., з 491 номера. На газетах за 1923 р. написано рік видання IV. Тобто газета почала виходити з 1919 р. Важко зрозуміти, що редакція має на увазі. Якщо брати до уваги зміни назв газети, тоді це так, а коли вести відлік від нової назви, тоді виходить, що ні, але ми притримуємось хронологічного принципу і всі зміни подаємо за хронологічним принципом, бо по-іншому вписати газети в історичне тло неможливо. Газета була органом Роменського повітового виконкому і парткому КП(б)У. Редакція розташовувалася на Полтавській вул. Друкувалася газета в друкарні "Трудартель", замовлення №117, тираж 800 примірників. Тут же в розділі "Местная жизнь" ми знаходимо повідомлення, що тепер місцева газета "Наша газета" буде виходити під назвою "Влада Праці". Кожен рядок оголошення коштує 200 крб. Один номер в роздріб коштує 20 крб. При переході на радянські гроші вартість буде складати 5 коп.

Газетний матеріал в часі приблизно однаковий у всіх газетах. З тем, які зачіпає газета, на мій погляд, цікаві такі: 23 грудня відзначили 5 років існування ВНК-ДПУ і треті роковини Роменського комсомолу, місячник допомоги дітям, окружна партконференція, допомога безробітним, прибуття перших іноземних пароплавів до Росії, перевірка відвідувань політзанять, знищення банди Філя, чистка комнезаможників, вивіз збіжжя за кордон, судові справи неплатників податків, вивіз лісу з України. В усі часи стало вже традицією грабувати наші ліси. Скільки в часи Щербана було порізано нашого лісу, скільки вивіз його з Сумщини благодійник Дашутін і багато інших.

Викликає посмішку розповідь про себе рядового Троцького. Тоді була мода захищувати до військових підрозділів почесними солдатами вище керівництво. Ось і розповідає про себе Л. Д. Троцький. Інший смішний захід це суд над 1922 роком. Проходив він 31 грудня у "Робочому Палаці", де були присутні виключно члени КП(б)У і КСМУ. Швидше за все мова йде про своєрідну зустріч нового року, бо ніяких інших подробиць немає. Тоді ставити ялинку або відзначати новий рік було заборонено.

Газета проводить партійні огляди. В цих оглядах відмічається зростання інтересу робітників до партійної літератури, а інтелігенція ніякого інтересу не виявляє.

Звертається увага на становище міліції. З державного забезпечення міліцію переливали на місцеві бюджети, що призвело до погіршення її забезпечення.

В 510-му номері показана велика тяга селян до вступу в партію. За останній час вступило 125 чоловік. Все просто, як тільки став членом партії, так і жити зразу стає легше. Отримуєш посаду і годуєшся.

Після IV конгресу Комінтерну, який відбувся 30-го листопада 1922 р. створюються на місця відділення Комітету міжнародної організації допомоги борцям революції (МОДР).

Цікавий матеріал про бійку між представниками громади Московського патріархату і представниками громади Української автокефальної церкви. Радянська влада не втручалася в ці розбірки, бо вона забороняла всі конфесії, а робкор уже постарався від душі, описуючи колотнечу. Ми і сьогодні іноді стаємо свідками таких "разборок", а зацікавлених стає все більше — ось, що прикро.

У 1923 р. буде створена Роменська окружна рада Всеукраїнської православної церковної ради Української автокефальної православної церкви УАПЦ. Подія яка заслуговує на увагу дослідників.

Проводиться тритижневик боротьби з туберкульозом. По місту серед 1688 учнів хворих на туберкульоз 111 чол., по повіту з 3 304 — хворих 155. З 290 чол. службовців хворих на туберкульоз 38.

Окремою рубрикою подаються новини з профспілки друкарів. Друкарі і на позикку підписалися і шефство над клубом 21 полку взяли.

Змушують непманів передплачувати газету для радянських установ.

Цікаві оголошення, бо вони показують економічне життя.

М. Л. Рутенберг організував біля пожежної вежі на старому базарі продаж вина зі старих витриманих державних підвалів "удельного ведомства" і Шустова. Продається шустовська "Шпанка" і лікарські вина.

Чавуноліварний і машинобудівний завод Георгіївського господарства випускає сільськогосподарський реманент. Поруч друкуються оголошення про банкрутства, продаж майна і т.д.

Продовження роменської газети "Влада праці" за 1924 р.

Про цю газету вже згадувалось. Вона була органом Роменського окружкомітету КП(б)У, виконкому і профбюро. Редактор — Х. Ястреба. Виходила газета тричі на тиждень. Архівна підшивка починається з 1924 р. Редакція і контора газети знаходилася в будинку Державного видавництва м. Ромен. Ціна окремого номера 5 копійок золотом. Рік видання — п'ятий. Газета видавалася видавництвом "Власть труда". Тираж газети — 18 000 примірників. Як бачите, тираж збільшився з 800 примірників до 18 000. Проблема передплати газети вирішували більшовицьким методом. Викликали до редакції підприємців і змушували передплачувати газету не тільки для себе, але і для різних установ. Це було те саме, що в нас робилося за часів Щербаня.

Газета подавала новини з усієї округи. Крім передплати на газети, підприємців змушували давати на різні пожертви. Був оголошений тиждень студента, і підприємців змушували давати гроші на утримання студентів. Газета проводить передплату на московські, київські і харківські газети. Московські газети: "Известия", "Правда", "Труд", "Роман-газета", "Безбожник", "Беднота". Харківські газети: "Коммунист", "Пролетарий", "Юный Спартак", "Вісті". Київські газети: "Пролетарская правда", "Большевик". Полтавські: "Тьлос Труда", "Червоное

Село". Іде передплата і на журнали: "Прожектор", "Красный огонёк", "Крокодил", "Безбожник", "Предприятие", "Рабочий корреспондент".

Основними темами газети "ВП" були: чистка партапарату, перерозподіл землі, робітниче життя, життя молоді, створення філії спілки селянських письменників "Плуг", єднання робітників і селян, тверді ціни на хліб, театральне життя, яке було представлено в основному єврейською театральною богомою. 30-й номер сповіщає про виступи в народному будинку Абрама Гутмана, виконавця єврейських народних пісень. Крім єврейського театру працював і Робітничо-селянський Український театр ім. Хвильового. Ромни — єврейське ділове місто і тому тут 18 вересня 1923 р. було створено товарну біржу. У №19 сповіщалося про проведення чергових зборів РТБ.:

"Общее собрание 16 февраля, 6 часов вечера. Повестка дня: 1. Доклад о деятельности биржи, 2. Утверждение биржевого комитета, 3. Утверждение президиума Биржевого комитета, 4. Утверждение ревизионной комиссии, 5. Утверждение котировальной комиссии, 6. Утверждение арбитражной комиссии, 7. Обсуждение положений о комиссиях выработанных Биржевым комитетом, 8. Текущие дела."

Багато уваги приділяється роботі робкорів. Ось їх прізвища: Проценко, Мишковець, Магідов, Неделка, Йоффе, Галієвський. В 31 (653) номері подається огляд стінних газет і рукописних журналів, де аналізується стінна газета "Наше село", яка виходить в с. Берестівці Липоводолинського району, і збірник "Зірка" політико-літературно-наукового гуртка ім. Драгоманова при Розбишівській сільськогосподарській школі.

Як у всіх газетах, так і в цій подається кримінальна хроніка. В'язні Роменського БОПРу (в'язниця) скористалися нагодою і зробили спробу втекти. Їх половили. Судили знову не тільки в'язнів, але і начальство БОПРу.

На замовлення зверху редакція збирала матеріал про історію робітничо-селянської міліції. Ви вже бачили, яка була міліція і яка в неї історія.

В Ромнах запрацював оцтовий завод, фабрика фарб, і відкрилося багато оптово-роздрібних магазинів у колишніх лавках Каманицького. Між новими орендарами не обходилося без бійок і непорозумінь. Каганер побив Фрою Аву, за що отримав штраф. Працює роменське відділення шкіряного синдикату. Сформоване воно з колишньої власності Одеського, Рабиновича, Теревського. Зарплата переводиться на валюту. Досягається стабілізація цін на продукти, але ростуть ціни на комунальні приміщення.

Іде перевірка політичної надійності (чистка) державного апарату. Збирають кошти для безпритульних дітей.

В Ромнах працює літературна студія "Плуг". Газета друкує вірші роменських поетів. Я хочу вам привести зразок цієї поезії, щоб ви краще зрозуміли ті часи.

Злидні . Хата розвалилась.
Хліб на полі не вродивсь;
І повітка розвалилась,
В сходах черви завелись.

Ту худобу, що надії
Все господар покладав

Ні. Не вкрали злодії
Ненажерний сап забрав.

Праця тратиться даремно.
Сила гине без пуття-
Наче змовились таємно
Отрують твоє життя.

Чунчи Привеник

В газеті друкуються ціни в нових грошах. Пуд цукру коштує 11 крб. 80 коп., фунт борошна 90 коп., фунт гречки 76 коп.

Інвалдам на 1 Травня видали штани і гімнастерки, а Трансберг з кооперативно-го об'єднання інваліду Гузеєву не дав, і тому Гузеєв звернувся до газети.

В 1924 році театральне життя Ромен теж вирувало. (№51) У 1920 р. Олександр Корольчук і Іван Кавалерідзе організували у Ромнах український радянський театр. Ви вже бачили, що і до Кавалерідзе в Ромнах існував український театр тільки мабуть, він не мав у своїй назві слова — радянський. Основу склали актори колишнього театру Садовського. В літній сезон до Ромен завітав Шевченківський театр. В складі театру були відомі актори: Ужвій, Мельник, Маслоученко, Кравченко, Осмяловський, Замичковський, Милорадович, Ковальовський, Осташевський, Мішта, Хорошук. Ставилися вистави: "По дорозі в казку", "Коли народ визволяється", "Елегія", "Пошилися в дурні", "Сава Чалий", "Евген Нещасний". 31 травня в літньому театрі ЦРК (Колішній літній сад. Літній театр побудований у 1899 р.) проходили гастролі театру російської драми під керівництвом О. Роксанова. Ставилися вистави: "Три лакеї", "Фабрикантша Галка" автора і постановника Софії Бел. В театрі залізничників проходили гастролі Київського українського театру у складі 25 чол.

Серед них: Міліш-Федорець, Левицький, Чигирський, Суховій, Барило, Миколаєнко, Петрусенко. В театрі "Робоса" 11 грудня була поставлена вистава "Живой труп" Л. Толстого. В "Робочому Палаці" пройшов показовий виступ музичної студії ЦРК. В програмі виконувалися: "Русалка" Даргомижського, балада "Несчастний" Бемберга. Виконувалися сольні номери. 9 грудня в Народному будинку пройшли гастролі короля гумору Володимира Раліна, артистки італійського балету Розаліти Ернестовни Андевіліо, виконавця інтимних пісень Лідіна-Дубровського.

10 грудня відбувся виступ малолітнього виконавця єврейських народних пісень Абрама Гутмана за участі артистів музичної комедії О. Л. Оліної і П. І. Піддубного. 13 грудня відбувся вечір-вистава єврейською мовою (іврит чи їдиш, невідомо) Льва Брауна за участі Лелі Бузик і Бабі Фрейдика. Диригенти: Фрейдліхер Бухер, Янчела Хохон. 21 грудня в Народному будинку відбулася вистава "Запорожець за Дунаєм". Участь у виставі брали Іскра-Езерська, Осипова, Шкурат і т.д. Ще одного актора я знайшов у книжці "Наш театр". Це Юрій Григоренко. Він народився в м. Ромнах 5 травня 1898 р. у Роменському театрі почав працювати з 1923 р. В подальшому виступав в українських театрах Німеччини, Аргентини, США.

В місті Ромни і в селах Роменського району виступала з концертами капела ім. Леонтовича.

Продовжувався продаж майна колишніх власників горілчаних заводів: Липовахоніна, х. Веселий, Анастасівського, х. Овече Недригайлівського р-ну. Продавалися парники "Тенус", насоси "Раргінгтона", чани, цистерна.

Літо було посушливе, стояла велика спека, і хліб в полі почав усихати. Вводиться додатковий податок для допомоги населенню, яке постраждало від неврожаю. Це викликало велику тривогу.

Дається порівняльна характеристика виробництва і кількості працюючих в м. Ромнах:

	1911 р.	1924 р.
Чоботарі	1941	1584
Ткачі	3516	540
Кравці	2187	717
Ковалі	497	249
Бондарі	182	165
Кількість безробітних сягала 1726 чол.		

Не всі бажали заробляти собі на хліб працюю. Залишки банди Хвильового (самого Хвильового вбили раніше), де верховодив демобілізований з Червоної Армії Бурило, були ліквідовані.

Цікава стаття "Що думало панство під час війни". Вона складена на основі листів, які не були доставлені адресатам. Поміщики Шахов-Корчинський, Полунін, Шкатревич дають вказівки родині, як треба діяти і вести господарство в умовах війни і розповідають про "казнокрадство" інтендантів. (№84)

Багато друкється оголошень про продаж майна, будинків за борги, несплату податків, порушення митних законів в м. Ромнах. Міліція продає товари непмана Халевського Миколи Израїлевича на сплату штрафу за порушення митних правил. Продаж проводиться в будинку Халевського на розі вулиць Полтавської і Першотравневої. Товари, які продаються: оцтова есенція, зубний порошок, соски і т.д. Проводяться торги з продажу прогульної худоби, торги з продажу майна гр. Мендіта Мойсейовича Ленуса за несплату податку. Продається млин на один пост з недіючим двигуном "Мамін" на 36 сил і маслобійки "Ясткульського" з двигуном "Венц" на 10 сил. Продаються з аукціону маєтки поміщиків: Денисова (ст. Іскра), Брусковського, Раєва (с. Хмелів), дача Бедюха. Продається майно Роменської тютюнової фабрики товариства Паневін, Кричевський.

Стрілецький полк проводить торги на ремонт Вахрамєєвських казарм.

Вводиться робітничий контроль над торгівлею. Нестача електричної енергії вимагає розширення електростанції.

В магазинах продають швейні машини "Зінгер". Запустили в роботу млин колишнього власника Петрова. Відкривається Держрибторг. Пуд оселедців коштує 3 крб. 50 коп., вобли — 2 крб. 40 коп.

У 1924 р. в Ромнах було 253 установи. В Роменському районі працювало 19 дитячих будинків, 60 сільбудів, 79 лікнепів, 8 профшкіл, 1 школа для робітників, 3 музеї, 8 клубів, 4 трудові школи, 2 фабзавучі, 4 клуби, 70 хат-читальень.

Діяли два театри, але я віднайшов більш детальну інформацію в архівних матеріалах тільки на єврейський національний театр ім Переца. Ось перед вами список акторів: Заславський В. Н., Ліхтенштейн М. Д., Шнейдорова Л. Я., Заславська Б. В., Брауде М. В., Гузик Я. С., Гузик В., Фрейдіна Л. Я., Міхтеншт-Кенер Н. І., Левін А. В., Шарф р. М., Шерр. Я., Тольберг, Галан-Хая, Будінштейн І. Ф., Сідельський А. П., Прохоров р. А., Щетіна Ф., Прохорова Ф. П., Місцевський,

Булгаков І. В., Ямпольський С., Левіна Ф. Д., Полякова, Благубін, Бабович М., Виноградський М. Я., Синельник М. С., Бомштейн А. Б., Віленс Б. Н. Режисер — р. Н. Заславський, зав. театром — М. Бабович, зав. політпросвітою — Барський. Ставилися такі вистави: "Вор и Ейвиге", "Батлен и совет", "Слушай Израиль", "Привидение", "Проделки Скапена", "Чёрт", "Самсон и Далила", "Человек", "Тёмное пятно", "Сиротка Хася (Ася)", "Отец", "Нора", "Разбойники", "Лесная песня", "Мира Ефрос", "Бог мести", "Разрушение Иерусалима".

Більшість вистав була безкоштовними і артисти відмовлялися брати в них участь. Певна частина вистав повинна була йти російською мовою.

Це єврейське культурне середовище при організації держави Ізраїль в 40-х роках дасть початок при кібуцах (щось на зразок колгоспу) багатом хорам, театрам. Сталін в той час з СРСР до Ізраїлю відпустив багато євреїв в надії, що вони створять на Сході соціалістичну державу, але він помилився. В той же час мелодії українських, російських і радянських пісень складуть основу нової ізраїльської пісні. Частково слова будуть змінені і перекладені на іврит. Велика заслуга в цьому і євреїв з Ромен, Глухова, Конотопа.

Продовжували працювати церкви, та проти них велась постійна агітація. Ось стаття сількора Самоучки під назвою "На осудовисько громадське" "Без духовної пици душа не может жить, как трава без росы" — так агітують члени Будаківської церковної ради, ходячи по дворах села Хрулів. А позаяк піп духовною "пищей" ніяк не насититься, то, очевидно, через це ото члени й вимагають з кожного двору по 2 крб. грошей, а хоч на цю суму хліба, полотна, сала, яєць чи інших речей. Та ще й лякають, що хто тепер не дасть по 2 крб., так доведеться по 4 крб. давати. Лякають, що коли тепер хто не підтримуватиме церкви, то в 1933 р. (!) (цікаво, а чому не в 1932 р., чи в 1929 р., або в іншому році) й плакатимете за нею, так не вернеться". Хіба міг знати автор чим стане для України 1933 р.

Роменська газета "Радянське життя"

Ця газета була продовженням газети "Влада праці", про що ми дізнаємося з газети "Радянське життя" за 4 січня 1925 р. Газета коштувала 5 коп., виходила через день. Редактором був Ястреба, а пізніше Бруй. Друкувалася газета у друкарні видавництва "Влада праці". Тираж газети був 4 000, але іноді зменшувався до 3 500. Газета виходила 6-й рік.

На своїх шпальтах вона повідомляла про події за кордоном, в СРСР, підводила підсумки річниці смерті Леніна, повідомляла про партійне, робітниче, професійне життя, перевибори в сільрадах, висвітлюється робота Всеукраїнського з'їду колгоспників.

Окремі сторінки газета надавала літературному об'єднанню "Плужани". Поезія мені особливо не сподобалася. Вона носить форму газет на політичні події дня. Сама побудова віршів формалізована на зразок віршів Маяковського. Підписані вони суцільно псевдонімами. Їх автори, комсомольці, які зрозуміли, що треба робити так, щоб тебе доля сама несла до успіху. Збори літературного об'єднання проходили після роботи о 7 годині вечора. Була і комсомольська сторінка, де розповідалися про життя первинних організацій.

В 16-му номері сповіщають про організацію товариства радіоаматорів.

6 лютого 1925 р. відзначали 20-у річницю творчості С. Шкурата. Вдень Степан

Шкурат важко працював, а ввечері радував глядачів своїм акторським талантом.

Театральна тема постійно присутня в газеті. Розповідається про всі вистави, які поставив "Робсільтеатр", аналізується гра акторів. Автори не можуть приховати того факту, що світова або українська класика викликає у глядачів більше задоволення, ніж вистави про революцію. Вистава "Овеча криниця" пройшла з великим успіхом, тоді як "Брат наркома" просто була переглянута, але, було видно, що кожен глядач зробив свої висновки.

В 34-му номері за 5 квітня повідомляють про підсумки роботи товарної біржі. 5 квітня зібрали і всіх членів редакційних колегій стіннівок.

Друкуються рубрика "Наше листування". Тут є відповіді про відмову друкувати певні матеріали, які не сподобалися редакції.

Друкуються повідомлення з комнезамів. Місця в їх управлінні зайняті, а допомоги незможним немає.

У 55-му номері за 24 травня знаходимо повідомлення про першу єврейську позапартійну конференцію. На конференції були присутні 91 делегат від 12 профорганізацій. У виступі Гордона мова йшла про змичку робітників і селян, як форми українізації. Підпис під статтею. Аптекоробітник. Хотілось би, щоб цю статтю почитали у "Вашому шансі" і "Панорамі".

Не залишилася поза увагою і робота туберкульозного диспансеру.

Розповідається про життя наймитів у непманів і куркулів. Переглядається мережа сільрад в бік їх збільшення і відзначається 7 річниця міліції. Друкують списки бажаючих вступити до партії.

Як не воюють з релігією, а молодь зібралася на Різдво і міліція їх розігнала. Кореспондент робить висновок, що молодь задоволена, бо показує отримані синці, а міліція задоволена, бо їх розігнала. Як бачимо, роль комсомолу тут довінювала нулю.

Постійно друкуються справи про шпигунство, а за кордоном у Польщі і Болгарії страчують революціонерів.

У Рівному судять народну повстанську організацію. 10 чоловік отримало по 8 років, 31 чоловік — до 4-х років. Шукають кошти для проведення громадських робіт для безробітних.

У 67-му номері сповістили про заборону переселення до Криму.

У 82-му номері друкують портрет члена президії Вищої Ради Народного Господарства СРСР Л. Д. Троцького. За його головуванням розглядався проєкт побудови Дніпрогесу.

Редакція обурюється тим, що для українізації вводять спеціальних урядників.

Друкують матеріали XIV Всесоюзного з'їзду РКП(б).

Друкуються оголошення про театральні виступи. Розповідається про бенефіси Брянського, Горсткіна, Андреева і виставу "Дни нашей жизни". Гастролі проходили в театрі "Рабіса".

Інші оголошення стосуються торгів на майно банкрутів і тих, хто не сплатив податків.

В газеті за 1926 р. багато матеріалів про бандитів, гвалтівників, надрукованих в рубриці "Червоний суд". На перший погляд тут відсутнє якесь політичне підґрунтя. Розстріляли бандитів Бичка і Ценцерю, бандита Шевченка Олексія, якому виповнилося тільки 18 років, посадили на 6 років, бандитів Щербинів Івана і

Федора посадили на 5 років. Вони нападали не тільки на людей, але і на міліцію і її уповноваженого від ДПУ Беляєва. Збільшується кількість випадків хуліганства.

Робота суду теж стала проходити за національною ознакою. Євреїв судили судді євреї і на єврейській мові. Утримували їх теж окремо в єврейських камерах.

Злочини євреї робили в основному в бізнесі. Носовицький запропонував простому єврею-робітнику зареєструватися як хазяїну, а сам Носовицький під цю реєстрацію відкрив мацепекарню і зароблені гроші привласнив. Коли фінвідділ став вимагати сплати податків, то з'ясувалося, що реальним хазяїном був Носовицький.

У цій же рубриці ми знаходимо інші повідомлення. Засудили колишнього голову сільради Швидкого і голову КНС Степаненка на 8 років, а активістів Сушка, Зацаренка, Мудрого, П'ятаченка, Божка на три роки. Але враховуючи те, що вони зробили свій злочин під тиском ворожих елементів, їх засудили до 5 років умовно. Всі ці активісти після трусу самогону перепилися і стали мордувати затриманих Гришка, Артюха і Мартиненка. Щоб приховати сліди знуцань, імітували втечу Гришка і вбили його.

Голова Чернечо-Слобідського волвиконкому Римаренко і волвоєнком Кибальних брали кабарі і били людей, за що були засуджені на три роки.

Друкуються в газеті і краєзнавчі матеріали. Їх автор Микола Макаренко. В яру "Полуботок" біля с. Червона Слобода знайшли кістки шерстистого носорога.

Є матеріали про роботу музею і відвідування його робітниками 8-ї махорочної фабрики.

Газета за 1927 р. майже повторює теми попередніх років. Святування 10 років ДПУ-ВЧК. Скоро самі керівники цих органів будуть розстріляні. Судять за неявку на військовій збори. Дають по 2 місяці ув'язнення.

8 квітня проходив перший на Роменщині з'їзд по землекористуванню трударів-євреїв. Зрозуміло, що ця робота колгоспника не для євреїв, але мотивують тим, що за старих часів всі євреї були загнані до міст і їм не давали землю. Замість роботи на землі вони всі перекочують до органів ДПУ і органів влади, а ті, що не мали "пролетарського" походження, засядуть в радянській торгівлі і будуть виживати за рахунок дрібних шахрайств, бо зарплата в них така, на яку фізично існувати неможливо.

Друкують списки релігійних громад і критикують церковні свята. В протипагу церкви гуртки, створені на селі, розпадаються. Про це пише сількор Шум. Власник шкіряного заводу №8 не видає зарплату, а робітники вимагають і тоді він їм показує "натуральну" дулю. Все як і в наші часи.

У подкової школі Роменського терполку випускають стіннівку "Багнет". До її редакції записалося 22 чоловіки.

В Ромнах діє один кінотеатр, 7 клубів, наклад газети складає 2 950 примірників. 16 грудня проходив окружний з'їзд робсількорів.

Під цією назвою є в ДАСО газети до 1930 р. Ось таке було в Ромнах "Радянське життя".

"Бюллетень Роменской товарної біржи"

З початком непу починають функціонувати і товарні біржі. Я не можу сказати, скільки їх було на Сумщині, але певні повідомлення про їх роботу я зустрічав у багатьох місцевих газетах. Але, крім газети роменської біржі, іншого друкованого

органу в ДАСО немає. За декількома номерами важко сказати, який період вона видавалася. Можливо, десь у 1924-1926 рр. Коштувала ця газета 50 коп. Передплатна ціна на місяць складала 1 крб. 50 коп. Розташовувалася вона за адресою вул. Карла Лібкнехта, №2, телефон №74. Друкувалася газета в друкарні газети "Влада праці". Видавцем-редактором був біржовий комітет. Головою біржового комітету був Ткаченко, а секретарем Єфімцев. Головою котировочної комісії — Фалєєв, старшим біржовим маклером — Супоницький. Виходила газета раз на тиждень. За результатами тижня давалося котирування товарів і аналіз ринку за тиждень. Наводиться статистика зростання авторитету біржі. Спочатку в біржовому комітеті було 19 чол. від державної торгівлі, 5 — чоловік від кооперації, 4 — приватних особи, а на кінець першого року від державної торгівлі — 20 чол., від кооперації — 7, і від приватних осіб — 24, на кінець другого року — від державної торгівлі — 25, кооперації — 6, приватних — 74. По закупівлі товарів перше місце тримала державна торгівля — 43,2 %, кооперація — 31,2 %, приватна — 25,6%. Квола діяльність біржі на початковому етапі пояснювалася високими податками та відсутністю кредитів. Економічні аналізи робив Ткаченко. Через роменську газету проводилася передплата на журнал, який видавав Всесоюзний з'їзд біржової торгівлі. Виходив він двічі на місяць. В його виданні брало участь понад 30 професорів. Всесоюзний з'їздом біржової торгівлі випускалася серія довідників "Торговая библиотека". Довідник виходив на 5-8 аркушах.

В газеті давалися приватні оголошення. Я звернув увагу на те, що здавалася крупорушка в оренду П. Б. Міренському в будинку Міренського. Тобто держава забрала млин у господаря і йому віддала в оренду. З своїх прибутків біржа мусила 50% віддавати державі. Позитивно була оцінена діяльність кооперативу "Ларєк", який нарощував свої капітали і відкривав магазини не тільки в місті, але і в селі. 14-й номер сповіщає про відкриття "товароведческой" лабораторії.

В газеті друкується котировка фондових відділів товарних бірж. Даються пояснення біржових термінів: "Биржевая сделка" — сума одной сделки на одном месте, "Крепкое" — спрос повышается, цены растут, "Оживленное" — обилие сделок при наличии спроса и предложения, "Спокойное" — наличие предложения и спроса при устойчивых ценах, "Тихое" — незначительное количество сделок при установившейся цене, "Слабое" — отсутствие спроса при тенденциях рынка к понижению цены, "Выжидательное" — отсутствие спроса при предложении и наоборот. Хотілося б вірити, що ця книжка стане в нагоді не тільки майбутнім журналістам, але й економістам.

Глухівська газета "Червоне село"

Це була щотижнева селянська газета — орган Глухівського окрпарткому, окрвиконкому та окрпрофбюро. В підшивці ДАСО газети за 1926 р., це 2-й рік видання. Головні теми, які висвітлює газета: повідомлення про новини по СРСР, про тираж вигравшів золотої держпозики, результати перевиборів сільрад, роль і завдання споживчої кооперації.

Через газету провадиться передплата: на газету "Комуніст" — орган ЦК КП(б)У, вартість передплати 10 крб., на ілюстрований журнал "Пламя", вартість передплати 4 крб., на журнал "Комунарка України" — орган ЦВК робітниць і селянок ЦК КП(б)У,

вартість передплати 30 коп. на місяць, "Стенгазета" — поради до видання стіннівок, на єдину в Україні єврейську газету "Дер Штерн" ("Зоря", ідиш), вартість передплати 8 крб. Ми бачили, як на початку двадцятих років шло єврейське відродження, але визнавалися тільки євреї-більшовики. Єврейськими руками будуть знищені всі інші єврейські політичні партії. З приходом Сталіна вплив євреїв слабшає, хоча в каральних органах вони ще займають монополічне становище. Після висилки Троцького більшість євреїв відмовляється від єврейської мови і будуть давати дітям звичайну освіту. Щезне єврейський театр, школа, мова і єврейські газети.

Побудована газета на зразок попередніх. Заслужують на увагу місцеві матеріали, але значна їх частина не друкується, а подаються відповіді робсількорам з прокуратури. Загалом роботі робсількорів приділяється значна увага. Місцеві редактори будують свою роботу, виходячи з настанов, які подаються в республіканському журналі "Робітничо-селянський кореспондент". Подаються матеріали про роботу з юнками. Наголошується, що основними формами їх організації є гуртки, де можна провести наради, семінари, виховні заходи. Наступне повідомлення, на мій погляд, заслуговує більш детального вивчення: "При глухівській політпросвіті створено колектив "Синя блуза", який виступав 2, 12, 22 листопада з першими номерами живої газети. Незабаром вийде 2-й номер живої газети, присвячений українській та режиму економії".

В радянської влади було багато негараздів, але чорнила в неї вистачало і ним фарбували полотно з якого шили одяг. Актори-агітатори, які виступали в такому одязі, отримали назву синьоблузники, а агітаційна бригада називалася театром "Синя блуза". Заснував вперше живу газету у 1923 р. журналіст Борис Южанин і назвав її "Синя блуза". В цих театрах при газетах були хори, співали частівки, танцювали, ставили вистави і пантоміму, виступали групи ексцентриків. Для них писали В. Маяковський, В. Катаєв, В. Ардов. З квітня 1933 р. ці театри заборонили.

До газети додавався спеціальний додаток "Листок робсількора". Такий додаток ми знаходимо в 65 номері.

Юні пожежники від ДПУ чекають допомоги, бо в їх розпорядження надали якусь напівзруйновану хату. Для студентів, можливо, ця інформація мало зрозуміла. ДПУ — державне політичне управління і до нього складовою частиною входили пожежні підрозділи, при яких існували гуртки юних пожежних. Часто-густо до підрозділів ДПУ приймали закінчених дебілів, які могли закласти свого товарища по роботі або донести на свого батька, але зовсім не годилися для оперативної роботи. Ось такими кадрами частіше всього і комплектували пожежні частини в ті часи.

У номері за 27 квітня 1926 р. надруковано матеріал про бандита Ващенко, який 8 років займався бандитизмом і не був спійманий. Інші номери газети розповідають про бандитів, яким менше пощастило. Банда Жукова з 12 чоловік була спіймана. З іншої банди трьох керівників Мороко, Самохвалова, Ніженцева розстріляли. Повідомляється і про зовсім молодих сільських хлопців Дрогана, Тарасенка, Удовенка, які організували банду. Інші повідомлення стосуються забурднення колодязів. Коли до них лили дьоготь і гас, населення залишалося без води.

Проходить святкування 10-ї річниці радянської влади. Друкуються доповіді Рикова і Молотова.

Сумська газета "Плуг і молот"

Ця газета була органом Сумського окрпарткому, окрвиконкому, окрпрофради. Позначена вона як селянська газета. Видавалася 8-й рік. Перший номер у підшивці ДАСО за 1 квітня 1926 р. Газета виходила тричі на тиждень. Друкувалася в друкарні ім. Комінтерну. Редактором був Глинський. При газеті існував і "писчебумажний" магазин. Ми розуміємо, що видавця Ільченка вже не було, але справа, організована ним, продовжувалася в традиціях радянських газет. Перші газетні матеріали загострюють увагу на несплаті податків. До Тернів виїхала виїзна сесія окрсуду, щоб розібратися з неплатниками податків. Сплата податків складає 81,1%.

До міськради Сум обрали 125 депутатів, і з них 68 комуністів і 8 комсомольців. За соціальним станом — 68 робітників, 51 службовець, 2 червоноармійці, 2 ремісники, 1 селянин, 1 домогосподарка. В виборах брало участь 60,8% населення. Активність населення, як і в наш час, а ось пізніше при Сталіну "було майже 100%".

За випас худоби, збирання горіхів, ягід, лов риби, добування глини треба платити гроші.

Педшкола приймає на навчання не тих, кого треба. Соціальний склад студентів не відповідає вимогам. Пізніше педагогічна школа стане технікумом і розташуватиметься він в будинку Реального училища.

По вул. Покровській, №2 в будинку колишнього власника Бережного товариства "Інвалідів" продає вално і мило. За 4-м мостом на Харківській греблі розпочав роботу колишній шкряпний завод Гавриленка.

Євреї-соціалісти масово покидають свою партію Бунд і стають членами комуністичної партії. Заяви таких членів друкує газета. Одним з них був єврей Піндрік, який і надіслав заяву до газети.

Газета друкує короткі відповіді на запитання надіслані до газети.

Багато матеріалів про порядки і крадіжки в кооперативних підприємствах.

Кореспондент Красько подає низку матеріалів про боротьбу з опозицією. Збирають окремих (мабуть, надійних) робітників заводів "Раковського" ("Фрунзе"), "Сільмашу" (насосний), станції Суми. Всього було присутніх 90 чоловік (хіба на перерахованих підприємствах працювало 90 чол.?). Перед ними виступив тов. Свистун і розповів про розкольніцькі дії опозиції, що "опозиція своїми останніми виступами досконально виявила антиленінську, меншовицьку фізіономію"... "Тадаючи завоювати довіру мас, опозиція, прикриваючись ніби вона захищає інтереси працюючих, прагне нав'язати свою платформу". В матеріалах: "Чого домагається опозиція?", "Дискусія не потрібна" автор продовжує громити опозицію. В реальному житті симпатії робітників дійсно були на боці опозиції. Друкується багато матеріалів до 9-х роковин радянської влади. Основними підсумками якої є: хата-читальня, отримана земля і те, що селянам читають лекції. Сількор Жовтневий подає інформацію, що часто палять хати селянам, а винних немає. В Низах постійна стрілянина вночі і грабують льохи. Сількор Правдивий стовідає, що в с. Верхня Сироватка розігнали громадян з Росії, які приїхали сюди скуповуватися. (№134) В с. Кекино б'ють селян, зривають збори, побили міліціонера. Приблизно така ситуація була у всій області.

Друкуються матеріали 11 окружного з'їзду профспілок Сумщини. Газета друкує статистичні відомості про переселення людей з України і вимагає збільшення кількості цього переселення. Чомусь дослідники голодомору не приділяють цьому факту достатньої уваги. У 1926 р. по відношенню до союзного переселення з України

переселили до Поволжя понад 50%, до Уралу-69%, до Далекого Сходу-85% (№63). Спробуйте тепер розшукати там українців, коли їх всіх записали росіянами.

Газета приймає передплату на центральні газети і журнали. Газети: "Правда", "Беднота", "Известия", "Труд", "Экономическая жизнь", "Безбожник", "Пищевик", "Учительская газета", "Красная Армия", "Торгово-промышленная газета", "Финансовая газета", "Наша газета". Журнали: "Большой прожектор", "Предприятие", "Рабкор", "Деревня", "Коммунист", "Журналист", "Красная Нива", "Новый Мир", "Огонёк", "Библиотека огонька".

У 71 номері сількор Ольшанський пише, що дуже йому заважає працювати на селі пияцтво, крадіжки, хуліганство. Інший сількор розповідає про суддю з Чупахівки Панасенка, як у нього в справах знаходять підробки і підтасовки, то про його поведінку з жінками.

Хуліган Лук'янов убив сількора Неваленого. Газета друкує виступ на суді редактора газети Глинського і друкує виконаний художником його портрет, на якому ми бачимо ще молоду людину з "ленінськими вусами і борідкою".

Дається огляд стіннівок, знаходимо повідомлення про перші радіоприймачі і відкриття мережі аптек на селі.

Друкуються матеріали про пленум Сумського окрпарткому.

Постійно подається інформація про роботу біржі праці. Біржа набирала робітників і інженерів для роботи не тільки в окрузі, але вербувала і для інших міст.

Підшивка мала газети за 1926 і 1927 р., в кінці було декілька номерів за 1930 і 1932 р.

Я їх перенесу хронологічно далі.

"Бюлетені Іванівської дослідної та селекційної станції цукротресту"

Редколегія, яка видавала бюлетені, складалася з трьох осіб: І. І. Шапошнікова, Б. М. Лебединського і Б. Г. Демиденко. Бюлетні мали від 60 до 80 сторінок, були ілюстровані і мали світліни. За 1927 р. вийшло 6 номерів, а в 1928 тільки сьомий і восьмий номери. Статті мали тільки науковий напрямок. Друкувалися бюлетені в Охтирці.

Конотопська газета "Селянські вісті"

Ми вже зустрічалися з цією газетою. Ця щотижнева газета була органом Конотопського окружного комітету КП(б)У, окружного виконавчого комітету Рад, окружної ради профспілок. Ціна газети 4 коп. Виходила двічі на тиждень. Передплата на рік коштувала 2 крб. 40 коп. Редакція розташовувалася по вул. Комуністичній, №2. Редактор Мармуль. Друкувалася в друкарні Окрмісцьгосту. Окрліт №400 — 4 000 примірників. В підшивці — газети за 1926-1928 р. В примірниках газети за 1928 р. сказано, що вона виходить третій рік.

Газета обіцяла кращим передплатникам нагороди, а всі, хто зробить передплату на рік, отримає селянський календар і портрет Т. Шевченка.

Офіційний розділ газети знайомить з новинами по СРСР, УРСР. З місцевих новин розповідається про кооперативи, комуні. В Кролевецькій комуні "Ранок" живуть 45 чоловік. Вони займають 4 хати. На кожного чоловіка приходиться по 1,5 десятини землі.

Розповідає газета про проблеми безпритульних дітей. Друкує відповіді на

запитання. В розділі оголошень багато повідомлень про створення кооперативів і релігійних громад, а ось приватники, в кого ще залишилося майно, хочуть як швидше його позбутися. Виставляється на торги майно, але бажаючих його купити немає. Пропонують в оренду пивоварню Гернера.

На розі Лизогубівської і Базарної площ відкрили виробництво тертих фарб М. З. Хайсман і М. М. Мурашківський.

30-й номер від 6 травня присвячений дню преси. Розповідається про друкарів, сількорів і саму газету. Друкуються огляди стінгазет. Газета вже має свого художника і фотографа. В порівнянні з вищезгаданими газетами вона краще оформлена.

Іноземні піддані чомусь раптом захотіли отримати українське громадянство. Прізвища цих людей друкуються. До революції іноземні громадяни мали тут власність, платили податки, а радянська влада такий порядок відмінила.

В декількох номерах газети розповідають про банду Сапона. До неї входило 16 чоловік Серед них був Тимофій Іваненко (в банді його звали Шило) 80-ти років і Варвара Карпенко 50-ти років. Вони вбили старшого слідчого Дем'яновського, поранили міліціонера і пожежника в перестрілці на станції Алтинівка, спалили кооперативи і слідчі справи. Бандитів Лося, Бердицького, Ілляшенка розстріляють, а Алхімову та Слущкому дадуть по 10 років. Про інших не пишуть, бо їх могли вбити при затриманні, або вони втекли.

Судять і начальника Кролевецької міліції Агапова за пияцтво та бешкетування. Він був призначений на цю посаду у 1925 р. Дадуть йому три роки.

Окремо є підшивка цієї газети за 1928 р. На ній позначено, що вона видається третій рік. Редагувати її продовжує Мармуль. Виходить газета двічі на тиждень, але іноді виходила тільки по четвергах. Кількість примірників зменшилася до 2 800 шт. Основними темами газети є: землеустрій, сплата податків, позика індустріалізації, самообкладання, постанови XV з'їзду, партопозиція. Газета переконує, що заяви опозиції про значне погіршення життя, в порівнянні з дореволюційними часами, є брехнею. Коли порівнюєш дореволюційні зарплати і ціни з цінами і зарплатою радянського періоду то дійсно бачиш, що на царський карбованець купити можна було більше. Терор поліції і жандармерії при царю не йде ні в яке порівняння з терором НК, ДПУ.

Розповідається про театр ім. Коцюбинського і його вистави: "Шпана", "Родина шиткарів", "Чорна пантера", "Маруся Богуславка".

Друкуються відповіді на питання про самообкладання, багато матеріалів про Червону Армію і її революційну військову Раду. Дається світлина на якій зображені всі члени цієї Ради. Більша частина цієї Ради буде знищена в 30-х роках, як вороги народу і тому вони зафарбовані.

У 19-му номері за 6 березня 1928 р. сповіщається про ліквідацію банди Ващенко. Друкується його коротка біографія. Спочатку вуличний хуліган, дрібний злодій, потім гетьманський гайдамака. Служив у Петлюри, а з приходом радянської влади пішов у ліс. Коли затримували Ващенко, він відбивався і вбив співробітника ДПУ Криницького. Тут же подаються в газеті світлини обох. Ващенко сидить вбитий з двома наганями і гвинтівкою за спиною, а Криницький лежить у труні. Ловиш себе на думці про безглуздя цих смертей.

Багато дослідників аналізують причини бандитизму в 20-х роках. Однією з них можуть бути факти партійного і комсомольського життя.

У 23-му номері за 1927 р. була надрукована стаття під назвою "Люди-звірі". Мова в ній іде про виховательку дитячого будинку з м. Харкова Катерину Чудіну, яка йшла через Олешню. Секретар комсомольського осередку Михайло Кожушко став вимагати в неї документи і відвів її до сільської ради, там він її згвалтував, після цього це саме зробили і голова КНС Денис Кравченко та Кукушок Василь. Потім знесилену жінку кинули в болото, де її і поглинула трясовина. Труп шукали, але не знайшли. Кожушко та Кравченко отримали по 10 років, Кукушок — 6 років. Ця історія потрапила до газети, мабуть, тільки тому, що отримала широкого розголосу і свій реальний захист люди вбачали у втечі до лісу.

Зрозуміло, що подібні факти не були поодинокі. Про те, що творилося в комачейках не раз писала місцева преса, але п'ятика, моральна розпушта завжди були притаманні комсомольським і партійним органам. Ми ще не раз будемо повертатися до цього питання. Наші останні жінки-секретарі комсомолу як райкомів, так і обкомів в переважній більшості залишилися без дітей, і сьогодні ці бабусі самотньо доживають свої останні дні, бо вони міняли свою честь і совість на посади.

Конотопська газета "Селянські вісті" за 1928 р. друкує ціни на продукти:

Жито за пуд	1 крб. 65 коп.
Пшениця за пуд	2 крб. 50 коп.
Ячмінь за пуд	1 крб. 40 коп.
Сіль за фунт	02 коп.
Цукор за фунт	25 коп.
М'ясо за фунт	25 коп.
Масло коров'яче за фунт	75 коп.
Оселедці за фунт	14 коп.

Багато місця приділяється контролю над діяльністю бюрократів, і тому придумали Бюро скарг, в якому працюють виборні засідателі з робітничих колективів. Працюють вони там після роботи. Спробуйте ви відпрацювати зміну, а потім ще вирішувати чужі проблеми за якогось чиновника, який не зробив свою справу. Друкуються програми радіомовних станцій Наркомосвіти та Наркомпочтелю в Харкові. В цих програмах вже є радіогазети.

Постійною темою є підписка на позики, але справи йдуть дуже погано і газета за 5 квітня повідомляє про суд над поганими розповсюджувачами позики. Тут же друкуються і ставки єдиного сільгосподатку і наголошується, що за радянських часів він складає 8%, а за часів капіталізму був 13%. В мене це викликало посмішку. Ось нам би зараз такі податки. Зрозуміло, що це гра цифрами. Заробітки на трудовдень були мізерні і ті забирали то на позики, то на добровільне самообкладення, то на добровільні внески на армію, передплату на газети та інші побори. Звертає на себе увагу велика кількість прилюдних торгів майном колишніх власників, які не змогли сплатити податку. Серед цих людей переважно євреї. Приватний сектор різко скоротився.

Друкуються матеріали про шкідництво на шахтах і суди над "шкідниками". Прохання німецької профспілки шахтарів допустити їх адвокатів на процес успіху не мало. Відмову пояснили тим, що профспілки пішли на змову з великою буржуазією. Сталін злякався, що його теорія шкідництва лопне. Цікаво, як Сталін оцінив би той стан, в якому шахти перебувають сьогодні.

Продовжують друкувати багато антирелігійних матеріалів. Робітники євреї закрили дві єврейські синагоги і передали їх під школи.

У 44-му номері є стаття "Нахабщину треба знищити". Мова йде про учня-єврея, над яким знущаються інші учні.

Газета під окремі теми виділяє цілі сторінки, в яких ідеться про робітничо-селянську інспекцію або про сплату податків.

Закликають робільників, щоб вони писали про роботу окрвиконкому, але немає запрошення до оцінки роботи партійних кадрів. Аналізують роботу стінників.

Багато публікацій про бандитизм. Спіймали банду Максимовича і Усенка. Куркуль Кустенко розігнав збори, присвячені 10-й річниці радянської влади. Радянська влада вбила його батька і ось він вирішив їй це нагадати. Він поранив декількох чоловік. За це його розстріляли.

У 67 номері за 9 вересня 1928 р. надрукована стаття про голову сільради Петра Мусієнка. Він прийшов у родину Наума Махнівцева і сказав, що тому треба заплатити великі податки, але він може їх зменшити. Видно Наум не погодився на такі умови і голова сільради вбив його, а дочку Домаху звалтував і після цього вистрелив їй в обличчя, зняв з неї спідницю, підпалив її і кинув на горище в надії, що хата згорить. Дочка вилізла з хати і покликала сусідів. Зібралось багато людей... Петра Мусієнка засудили до страти. Висновки зробіть самі.

Мало повідомлень про театральне життя. Сповідчають про гастролі угорських емігрантів танцюристів в кінотеатрі ім. Воронцова.

Глухівська газета "Червоне село"

Ця газета була продовженням газети за 1926 р. Вона була органом Глухівського окружного комітету КП(б)У, окрвиконкому, окрпрофради. Відповідальним редактором був Каменщikov. Коштувала передплата на рік 2 крб. Перша газета в підшивці ДАСО за 6 січня 1928 р. Випускало її видавництво "Червоне село". Редакція розташовувалася по вул. Радянській в будинку окрпарткому. Основними темами газети були: хлібозаготівля, селянська позика, сплата податків, самообкладання на задоволення громадських потреб, збирання грошей на літаки, човни, кораблі, організація військових гуртків, боротьба з самогонварінням, вихід з інших політичних партій і подача заяв до вступу в комуністичну партію.

Як додаток до газети друкувалася "Більшовицька зміна". Гасло газети-дodatку — "Майбутнє належить нам". В додатку сповіщалося про події комсомольського і молодіжного життя, давався огляд роботи комсомольських осередків. Друкувалися літературні твори молодих поетів І. Мальцева, Г. Козлова, Л. Хейфеця, Х. Остапенка. На мій погляд, в цих літературних пошуках не було чогось нового або чогось особливо інтимного. Більшість якось відгукувалася на політичні потреби дня. Прикладом такої творчості є поема-повість "Сенька" Василя Басюка. В ній мова йде про бандита Сеньку, який вийшов з лісу, трохи посидів у БУПРі і вийшов на свободу. Ви бачили, що було з тими, хто був у лісі, а тут така собі щаслива побрехенька. Трохи посидів у БУПРі і дома. Видавалася ця сторінка за редагування ради округової літфедерації "Вперед". В цьому додатку розповідалося і про роботу театралізованої газети ОК ЛКСУ "Біла блуза". Редакторами "Більшовицької зміни" були Ф. Ладухін, П. Мацуй.

З початком терору 30-х років багато колишніх синьоблузників стане клієнтами гулагів.

Сумський журнал "Кооперативний бюлетень"

Ми вже зустрічалися з цим журналом. Журнал змінив адресу. Сумський союз кооперативних товариств виперли з їхнього будинку (колишній будинок Сумовських) і редакція разом з союзом переїхали в будинок по вул. Шевченка (Соборна вул.) провулок Мілцейський, де розташовувався Укрінбанк. На журналі позначався у 1928 р. третій рік видання. Друкувався він у 1 друкарні "Суми-друку" і мав тираж 1 200 примірників. Тираж виріс майже в 5 разів. Основними темами публікацій були: робота товариств, хлібзаготівля, вигашна селянська позика, заборона продажу приватникам тракторів, шовківництво в Тростянецькому районі. Сумська споживспілка мала 65 машино-тракторних товариств. Не треба думати, що там були трактори. У більшості були кінні граблі або якісь дрібні пристрої для обробки землі. Журнал друкує відгуки про свою роботу і наголошує на необхідності його існування.

16 червня почала працювати комісія по ліквідації Сумської кооперативної Ради. Це була вимога влади. Був складений баланс і звіт про роботу. Журнал встиг поздоровити з 7 липня з днем міжнародної кооперації. На 6-му номері журналу своє існування припинив.

Лебединська газета "Колективіст"

Після тривалої, майже семирічної перерви в Лебедині вийшла газета "Колективіст" — орган Сумського окрпарткому, окрвиконкому та окрпрофради. Її випускала виїзна редакція із Сум.

Перший номер "Колективіста" (один екземпляр зберігається у місцевому краєзнавчому музеї) вийшов у вівторок, 1 жовтня 1929 року. Це було малоформатне видання (21 на 30 сантиметрів), яке виходило на 4-х сторінках тиражем одна тисяча примірників. Редагував газету М. Єзерський. На її сторінках вміщувалися матеріали виключно місцевого характеру. Велика увага приділялася друкуванню листів читачів, під якими стояли підписи "Л", "Г", "СК", "Двійка", "Близкий", "Зірка", "Комсомолец". Зрозуміло, що були інші листи в редакцію, де підписів не було, з прокльонами, матючками радянській владі, але їх не друкували. Друкувалися листи не трудящих, а "казки" Єзерського про колективізацію на Лебединщині.

В душі того часу друкувалися і заклики: "Колективізація — шлях до цілковитої перебудови села на соціалістичний лад!", "Колективізація — могутній чинник підвищення врожайності!", "Колективізація поліпшить селянський добробут!", "Борімося зі злісними нездавачами хліба!" Оголошення друкувалися російською і українською мовами.

Роменська газета "Радянське життя"

Ця газета продовжувала виходити і в 1929-1930 рр. Формат її став меншим, зате, збільшився тираж до 9 000, виходить тричі на тиждень, коштує 3 коп. Редакція розташована на вул. Леніна, №32. Редактор газети Каменщиков. Його змінив Євген Бруй. Друкують газету в друкарні райкомбінагу.

В газеті починають друкувати догани і розкручують маховик політичних репресій.

Критикують за погану роботу лікнепи і багато уваги приділяють українізації і освіті.

Єврейська школа перевантажена учнями, і тому євреї йдуть вчитися до російської школи, а в російській школі 27% росіян і 69% євреїв.

Звертає увагу на себе рецензія на книжку Гладкого "Наша газетна мова". В ній йде мова про помилки в газетах в українських текстах.

Підвищують страхові норми за будівлі комсомольському і партійному активу, бо їхні хати часто палять.

Як завжди, багато матеріалів про ворогів народу і колишніх денікінців. Під час денікінської окупації Маляренко Гурдій Калістратович командував ротою білих офіцерів. Його стараннями рота стала Роменським гвардійським полком. Він повісив начальника Роменської НК Марченка і революціонера Ремінця. Розстріляв декількох офіцерів українців за їх вільні думки. За радянських часів він був командиром полку в Радянській Армії. Інші матеріали, як і в інших газетах.

Інша інформація стосується колишнього поміщика і штаб-ротмістра Мошкова, який за радянської влади працював двірником і вийшов на пенсію. За старих часів цей вояка міг очолювати повітове дворянство або бути головою управи, а за радянських часів йому дозволили взяти в руки мітлу і підтримувати належний санітарний стан за комісарами. Дочка його з зятем живуть в Болгарії, присилають йому листи, долари і впевнені, що скоро повернуться. Під час розмови з іншим громадянином Мошков сказав: "Ви живете в ідіотській країні і читаете ідіотські газети". Мабуть, цей інший громадянин поділився змістом розмови ще з кимось, бо його другу дочку виключили з медичного факультету. Підписана газета псевдонімом Око і Вухо. Зрозуміло, що за цим стоїть ДПУ. Газета друкує матеріали по боротьбі з правим ухилом.

Багато нарікань на роботу Роменської радіотрансляційної станції. Цукробуд перерахував гроші станції для організації трансляції, а радіо день попрацювало і замовкло. Всього в місті радіотрансляційною мережею користується тільки трохи більше 100 осіб. Зрозуміло, що мова йде вже про провідне радіо і дивно те, що святкували 70-річчя Сумського радіо у 2005 р. В Сумах дійсно радіо з'явилося у 1935 р., але мова йде про область. Ось вам ще один розвінчаний міф.

Звертають увагу на те, що сторожем в друкарні є тільки один чоловік на прізвище Когон, і працювати йому доводиться іноді цілодобово.

Ми ще зустрінемося з цією газетою.

Лебединська газета "За колективізацію"

У березні 1930 р. лебединці почали отримувати газету "За колективізацію", яка була органом Білопільського райпарткому, райвиконкому, та кушів Білопільського району. Газета виходила тиражем дві тисячі примірників. З 22-го номера 13 травня 1930 року вона припиняє вихід як орган Білопільського райпарткому та райвиконкому. 21 травня 1930 р. вийшов перший номер газети "За колективізацію" як орган Лебединського РК КП(б)у, райвиконкому та кушів Лебединського району з центром у Лебедині. З 45-го номера за 1 травня 1931 року у підзаголовку значилося: "Орган Лебединського райпарткому, райвиконкому, райпрофради та райколгоспспілки". Виходила газета двічі за п'ятиденку тиражем 7 500 примірників. З 1935 р. видання стало органом райкому партії та райвиконкому, і тому ми розповімо про газету у 1935 р., бо ці газети є в ДАСО.

Сумська газета "Плуг і молот"

З цією газетою ми вже зустрічалися. Тираж її у 1930 р. складав 10 000 примірників, друкувалася в друкарні видавництва "Плуг і молот". В газеті "Плуг і молот" від 17 жовтня 1930 р. сповіщається, що план хлібозаготівель виконано тільки на 63%, а по твердих культурах тільки на 55%. Друкується розгромна стаття про недоліки на Іловошівському приймальному пункті. "Величезні черги, селяни не можуть здати хліб... Скандали, бійки за чергу... Часто за зданий хліб селянам не виплачують грошей. Догляд за прийнятим хлібом нікудишній... Хліб привозять сирий, він зігрівається, його не просушують і засипають у вагони. Селян вимагають займатися самообкладанням на культурницькі потреби села. 9 жовтня 1930 р. (№114) партійний комітет звернувся до всіх сільськогосподарських осередків з листом, в якому пишеться: "Масові виходи з колгоспів, що були весною, в купі місць утворили ненормальні взаємини поміж колгоспниками та індивідуальними господарями"... Висновок був зроблений на користь колгоспів. Треба більше створювати колгоспів.

Малось на меті зробити все суспільство соціально однорідним, де б ніхто не мав власності, всі стали пролетарями й служили єдиному працедавцеві — керованій компартією державі. Звичайно, найстійкішими потенційними противниками колективізації, тобто позбавлення селян власності, могли стати ті, кому було що втрачати. Як саме це робилося — показують деякі документи, що зберігаються в обласному державному архіві.

Мабуть, відсутність газет цього періоду пов'язана з їх наступною чисткою, і тому, щоб якось позначити у вашій свідомості цей час, дамо архівні відомості.

Фонд Р. №1192, Опис №1, Справа №4, Аркуш 186. Витяг з протоколу загальних зборів членів комнезаму Ульянівської сільради, що відбулися 29 січня 1930 року. Присутніх членів КНС (комітет незаможних селян) 250 чоловік, голова зборів Макошенець, секретар Ілляшенко. Слухали: поточні справи. Читка списку куркульських господарств. Ухвалили: означених глитаїв розкуркулити за 24 години після затвердження загальними зборами. Майно передати в безкоштовне користування артілям та СОЗу (товариство спільного обrotку землі), а цих куркулів вислати за межі округу. Такі приклади можна навести по кожному селу. Місцеві краєзнавці добре розкрили цю тему.

26 вересня 1930 р. голова Раднаргоспу тов. Чубар дає телеграму про погане збирання буряків. Який добрий господар почне їх збирати, коли їм ще місяць рости.

Погано йде сімба озимих. Їх посіяно тільки 60%. Силосу заклали 10%. МТСи не квапляться з ремонтом, а якість ремонту дуже низька. Ведеться боротьба з втратами. По Союзу вони сягають 4,2 мільярди крб.

1 жовтня відкрилася контора "Рудметалторгу". З цією сумнозвісною конторою пов'язана трагічна доля всіх церков. Коли в масовому порядку закривалися церкви під виглядом їх поганого технічного стану, а там, де церква підтримувалася громадою в доброму стані, раптом священик виявлявся злочинцем і його саджали. Багато хто із священиків відмовився від свого сану. Все майно церков, особливо зроблене з дорогоцінних металів або кольорових — приймалося державою. Всі дзвони поділили на 4 категорії. Про їх приймання була направлена спеціальна інструкція за підписом інспектора у справах культів Вольневичем. До першої категорії віднесли вироби майстрів до XIX ст. де є орнамент, декор,

геральдичні прикраси. До другої категорії — ті, що треба зберегти частково, відбивши прикраси. До третьої категорії — ті, що треба виміряти, описати і віддати на переплавку. До четвертої категорії — всі інші, які треба віддати на переплавку. У сумських чиновників викликав питання в травні 1930 р. орган Лютеранської церкви, який являв собою зразок висококласного інструменту. Прийшла відповідь, що слід вчинити з ним відповідно до інструкції і відповідного пункту в ній. Важко сказати, що то був за пункт. Можливо, він потрапив на аукціон за кордон, а швидше за все зідрали з нього метал, а все інше викинули на смітник. Український комітет охорони пам'яників культури направив листи місцевим органам влади і до контори "Рудметалторгу", де навів приклади, коли цінні дзвони, не дивлячись на його протест, були відправлені на переплавку.

Громада Червоної Слободи писала листи до найвищих інстанцій, протестуючи проти закриття церкви, приходили відповіді, але церкви закривали. Судячи з тих недовгих списків закритих церков, які збереглися, їх було закрито понад сотню тільки у 1930 р. Добре, коли в церкві влаштували склад зерна, бо це хоч якось зберігало її від остаточного розграбування, а там, де не було нічого, залишались іноді лише уламки від стін. Цеглу вибирали і відправляли на будівництво промислових об'єктів. Остаточо вирішить питання церковної архітектури і національної спадщини в 60-ті роки тов. Хрущов.

У цей час відбувається святкування 25-ї річниці революції 1905 р. У 118-му номері подають світлина Сердюка Миколи Наумовича — колишнього редактора "Селянської газети" і видавця газети Антона Петровича Щербака, розповідається про події 1905 р.

Сумська газета "Плуг і молот" за 1932 р.

Зберігся тільки один примірник газети №1 за 1932 р. Рік видання позначений 14-й. Редактором був Потітков.

Правопорушники з Боркинської виправно-трудової сільськогосподарської колонії відраховують 25 %, а службовці дводенний заробіток на літак НКЮ і будівництво аеродрому (летовища) в Сумах і викликають Сумську промколонію слідувати їхньому прикладу. Мабуть, з цього моменту почалася історія нашого летовища (аеропорту). Зрозуміло, що наша обласна адміністрація не знайома з цими фактами і вони відносять організацію летовища до 1939 р., коли ділилося майно і територія між Харківською і Сумською областями. Сумське летовище ввійшло як структурний підрозділ до Харківського авіазагону. Я ходив на летовище і запитував, чи знають вони, з якого часу почалася його історія? Сказали, що не знають і знати не дуже хочуть.

Дивує інше — кількість колоній. Репресії розорили інститут родини. Старших дітей батьків ворогів народу відправили до колоній, а менших — до

Державний дитячий будинок 1930 р.

Літюща Агнія Хомівна

“Шахтарка Донбасу” і “Выстрел”. Гастролювала в Сумах Лівобережна опера, яка дала 40 вистав. Йшли два балети: “Червоний мак”, “Пан Каневський” і опери: “Кармен”, “Орлиний бунт”, “Флорія Тоска”. Кореспондент Потімков, як недолік, відзначає погані декорації і взуття акторів. Друкується стаття “Театр-обличчям до виробництва”, але кореспондент Бордай не дає відомостей про вистави, акторів, а тільки загальні судження. Український репертуар відсутній.

Друкується заява Бойченка П. М. і Трегуба В. П., в яких вони зрікаються своїх батьків-куркулів. Комісія з перевірки червоних партизанів і червоноармійців друкує списки запрошених на її засідання. Завсумвідділом праці Стеценко вимагає від керівників придбати списки звільнених з держапарату під час чистки. (№1, 3 січня 1932 р.) Червоний молох взявся за сокиру.

В газеті “Ленінська правда” за 4 травня 1966 р. надрукована світлина робсількорів газети “Плуг і молот”. Світлину надіслав Іван Семенович Дейжун, один з колишніх робсількорів з с. Будилка Лебединського району. Ви можете самі вдивитися в їхні обличчя і зрозуміти їхній внутрішній світ. Хто такий робсількор, ви вже бачили.

В хронологічну послідовність газет треба включити і газети підприємств. Ще на початку 20-х років з’являються перші газети промислових підприємств. Ми вже вели про них мову. Їхнє завдання полягало в інтенсифікації праці і проведенню політичної лінії партії. Їхньою роботою безпосередньо керував партійний комітет. Спиралися вони у своїй роботі на розгалужену мережу робкорів у цехах. Робкори під керівництвом цехових партосередків випускали стіннівки. Друкували газети матеріали по СРСР і закордону, але більшість із них були місцевого значення. Не всі ці газети збереглися в архіві. Я подам газети найбільших підприємств, а про інші зроблю тільки повідомлення. Вцілому ці газети заслуговують на окрему книжку, бо вони проливають світло

на реальний стан справ у промисловості, її технічні можливості і що насправді стояло за цифрами перших п'ятирічок.

Газета "Ударник"

Перший номер газети вийшов 6 лютого 1929 р. і називався спочатку "Наш двигатель". Ця газета була органом Конотопського ПВРЗ. На номерах за 1934 р. позначений п'ятий рік видання. Виходила тричі на тиждень, друкувалася в друкарні "У.Т." Важко здогадатися, що стоїть за цими буквами, можливо, "Українська типографія". Тираж 5 000 на мій погляд дуже великий, можливо, 500. Заступниками редактора були Стрілець і Саудооговат.

Основними темами газети були: погана організація праці, госпрозрахунок, справи у підлеглих радгоспах, недоліки в роботі відділу робітничого постачання, чистка заводських кадрів. В газеті була надрукована Постанова Центральної комісії ВКП(б) від 7 жовтня 1934 р. на доповідь Ройземана про хід чистки Чернігівської обласної парторганізації. Робота Ройземана була схвалена. В той же час матеріали показують, що виключали в основному за політичну неграмотність, або за неналежне ставлення до справи. Спочатку на заводі замінили директора Львова і головного інженера Чуба, а потім і начальників дрібних підрозділів. Зрозуміло, що то все були, на думку газети, вороги, білогвардійці, петлюрівці і т.д. Чистять і начальство підлеглих радгоспів, де працюють і робітники заводу на сезонних роботах. Розповідають про голову артілі "Червоний партизан" Чмиря і його горілчаного брата (собутильника) Якименка. Чмир ударив наганом селянина Хуболя, а свідками стали не тільки селяни, але й робітники, які там працювали.

На заводі допускають багато браку, і потяги після ремонту повертаються до заводу. Робкори обурюються, що фарбують вагони фарбою, яка не сохне тижнями. Погано з харчуванням робітників, бо риба з червами, в борщі плавають таргани, а в буфетах відділу робітничого постачання все дороге і малий вибір.

Звертається увага на робітничу казарму, яка не відремонтована, а на вулиці вже холодно. Не працює опалення і в житловому будинку, бо тільки на місяць треба 1,5 вагони вугілля, а мешканці не здають кошти для купівлі вугілля.

На заводі велика плинність кадрів. За рік колектив оновлюється на 60%.

Погана організація праці позначається на тому, що людей перекидають з одного місця роботи на інше, а роботою не забезпечують. Робкори пишуть про госпрозрахунок, а начальство пояснює, що на його проведення треба мати великий штат обліковців і всю справу цей госпрозрахунок заплутує.

Не остання тема в газеті і крадіжки матеріалів з заводу.

Багато нарікань викликає низька якість хліба.

Обурується газета і відсутністю освітлення в 12-й школі (скоріше всього це підшефна школа).

Збираються гроші на підприємстві і на літаки.

Не подобається робкорам і те, що відділ фізкультури не придбав для

мисливців набоїв, бо це не просто полювання, а підготовка ворошиловських стрільців.

Розгромили партійну опозицію, яка стверджувала, що життя в порівнянні з дореволюційними часами стало гірше і раптом такі публікації в робітничій газеті. Ось і маємо диктатуру пролетаріату.

У 1948 р. газета буде виходити під назвою "Гудок заводу".

Газета заводу ім. Фрунзе

Ця газета почала виходити у 1930 р. під назвою "Молот". Через три роки назва змінилася на "Компресор", а з 1965 р. — на "Фрунзенець". Основні теми були схожі на теми в попередній газеті.

ЧЕТВЕРТИЙ ПЕРІОД ПРЕСИ НА СУМЩИНІ

Как мальчики, звёзды танцуют,
игра их — на землю смотреть....

Как девочки, стройны колосья,
игра их — качаться и петь...

Габриєла Мистраль

Період 1930-1933 рр. не повно представлений газетами в ДАСО. Де поділися газети — невідомо. Залишилося зовсім мало, та й ті, де тема голодомору майже не висвітлена. Тон цих газет відрізняється від попередніх. Кореспонденти ведуть себе, як кровожерливі монстри. Особливу ставку сталінська влада робила на так званих робкорів. Будь-який матеріал робкора або навіть юнкора, надрукований в газеті, ставав приводом до різного роду неприємностей для людини, а іноді і до порушення кримінальної справи. Судячи з матеріалів, тогочасне суспільство — це суцільні вороги народу, куркулі, бандити, білогвардійці.

По різному була сприйнята на Сумщині колективізація та розкуркулення. Важко, спираючись на ті переможні рапорти, які на замовлення надсилали з села, робити висновки. Спецдонесення спростовують цю картину. В с. Есмань Глухівського району не хотіли записуватись до колгоспу, а в селі Тулиголове Кролевецького району відмовилися сіяти. Наприймали добровільно декілька планів, а "дійшло до того, що їсти нічого". Повідомлення про пряму загрозу голодної смерті зустрічаються вже з грудня 1931 року. Надавалась інформація, що хліба в селян мало, а план хлібзаготівель затверджено надзвичайно високий. Для виконання планів на село висилались "штурмові бригади", до яких входили працівники органів ДПУ, прокуратури, парткомів. Забирали збіжжя з комор, фуражне зерно, насіннєвий матеріал і шляхом обшуків по хагах забирали рештки. Відсутня статистика по народжуваності дітей за ці роки. З документів відома велика кількість випадків людоїдства.

Цевне уявлення про газети цього періоду можна знайти в книжці "Газети

України 1930-1934 рр. у фондах національної бібліотеки ім. Вернадського". Я не буду брати до уваги газети-одноденки, які випускали виїзні редакції, або газети які виходили з однією ударною темою. Я наведу приклади тих газет, які відсутні в ДАСО:

"Більшовицька зброя", — орган Сумській парткому, міськради та МРПС, виходила щоденно; "За більшовицькі кадри", — орган парткому, МК Робос та колективу ЛКСМ Сумпедінституту, виходила раз на місяць; "Більшовик" — масова газета політвідділу Сумської МТС; "Більшовицька зміна" — орган Лебединського райкому ЛКСМУ та РВНО, виходила один раз на декаду; "Більшовицька зміна" — орган Липоводолинського РК ЛКСМ; "За соціалістичні темпи" — орган Білопільської РПК і РВК; "Соціалістичне рільництво" — орган політвідділу Білопільської МТС; "За темпи" — бюлетень парткому та завкому Роменського інкубаторного заводу; "Колгоспник Охтирщини" — орган політвідділу Охтирської МТС. Спецвипуск 1933 р.; "Зброя охтирця" — орган партбюро 68 стрілецького полку, Охтирка, 1930-1933 рр. "Соціалістична перебудова" — орган Охтирського РК КП(б)У, РВК, РРПС та міської ради; "Колгоспне життя" — орган Тростянецької РПК, РВК та райпрофради; "На штурм неписьменності" — газета для малописьменних Сумщини, м. Суми. 1930 р. №14 (13 лютого); "Основа" — орган парткому, фабкому та ЛКСМУ Сумської суконної фабрики "Червоний текстильник"; "Ударник біофабрики" — орган ЗПК та фабкому біофабрики, виходив раз на десятиденку, м. Суми; "Ударник-постишевиць" — газета Сумського районного штабу соцмагання; "Більшовицький шлях" — друкувалася в с. Білозерці Конотопського району, 5 і 6 номери друкувалися в Конотопі; "Тарматник" — орган партбюро гарматного полку, м. Конотоп; "На стройке" — орган партячейки і постройкома "Автостройка"; "Колгоспний шлях" — орган політвідділу Конотопської МТС; "Кузня кадрів" — газета партосередку, цехкому, КСМ школи ФЗУ КПВРЗ, 1932 р.; "Сирена" — орган парткомітету ЗК ЛКСМУ електромехзаводу "Червоний металіст"; "Боець" — орган партбюро Н-ського батальйону м. Ромен і тут же газета "Боець-дорожник"; "Бюлетень Сумської окружної Спільки споживчих товариств"; "Сумторгспілка" — видає "Сумспілка", редагує оргвідділ; "Голос артемівця" — орган парткому, завкому профспілки "Суммашзаводу" ім. Артема; "Вперед" — орган політвідділу Тернівської МТС; "До комунізму" — орган політвідділу Маршалівської МТС Недригайлівського району, газета друкувалася в м. Ромнах; "Ударник-фрунзенець" — орган партбюро Сумської артилерійської школи ім. Фрунзе; "Червона зірка" — орган ЗПК, завкому ЗК ЛКСМУ Червонозоряного з-ду м. Суми, виходить раз на п'ятиденку; "Червоний страж" — орган політвідділу Сумського оперативного сектору р. і С. міліції, виходить щодакади; "До повних перемог" — газета Улянівського РК КП(б)У, райвиконкому та райпрофради, виходить 4 рази на декаду; "Ударник лісу" — орган парткому та райробкому Шосткинського ліспромзагу, Ямпіль, 1934 р.; "За ударний колхоз" — орган політвідділу Великописарівської МТС; "Путь к социализму" — орган Великописарівського РПК, РИКА, РПС, 1930-1934 рр., спочатку газета називалася "Коллективіст"; "Ударник" — орган політвідділу Низівської МТС, Нижня Сироватка, 1934 р.; "Наводчик" — орган осередку ВКП(б) спеціальний номер газети кулеметного ескадрону першої Червонокозачої Запорізької ім. Французкої компартії ордена Червоного трудового прапора дивізії, м. Глухів, 1930 р. Гасло в газеті

було: "Червоні не здаються, помираючи убивають"; "За радянську кіноплівку" — орган партійного комітету фабрики та комітету ЛКСМУ фабрики №6, 1934 р.; "За ударну працю" — орган політвідділу радгоспу ім. Петровського Шосткинського району.

Щоб дослідити ці газети, треба мати якусь матеріальну підтримку на поїздки до Києва, а краще всього, коли б дали електронний варіант газет на обласну бібліотеку.

Тепер ознайомимося з газетами, які є в ДАСО за цей час.

Недригайлівська газета "Коллективіст-ударник"

На початку січня 1933 р. у всіх районах проходили наради, на яких були присутні всі голови колгоспів. Було дано завдання у термін два-три дні здати все зерно державі.

Тепер звернімося до газети "Коллективіст-ударник" з Недригайлова. 11 січня 1933 р. друкується промова Сталіна "Про роботу на селі". Головними причинами недоліків на селі Сталін вважав: 1. Колгоспну торгівлю. 2. В колгоспах верховодили білі офіцери, петлюрівці. 3. Колгоспами керують замасковані вороги, шкідники, саботажники. 4. Треба мати більшовицькі колгоспи, а не давати правити антирадянським елементам. 5. Треба переоцінити роль комуністів на селі.

Висновки були зроблені відповідні: "Не в селянах треба шукати причину труднощів у хлібозаготівлях, а в нас самих, в наших власних лавах, бо ми стоїмо при владі, ми розпоряджаємось коштами держави, ми закликані керувати колгоспами і ми мусимо всією повнотою відповідати за роботу на селі". На мій погляд, в тому, що колективізація на селі не йшла, причиною було те, що її селяни не хотіли. На наших теренах не йшла і сталинська реформа. Колективні форми співпраці селян у формі дореволюційної кооперації більше влаштували селян. Не було в достатній кількості посіяно і зібрано збіжжя, і Сталін дав директиву — забрати все. Почався голод.

Путивльська газета "Ленинский путь"

Ця газета була органом РПК, РІК і райпрофради. Виходила вона щодня у 1933 р. Рік видання газети третій. Не важко визначити, що газета заснована у 1930 р. Редактор Е. Д. Елькінбард. Тираж 3 730. Основна тема газети — це саботаж. На 20 січня план здачі хліба державі виконано тільки на 30%. Тут же друкується повідомлення, що трудящі вітають постанову СНК і ЦК ВКП(б) "Про обов'язкову поставку збіжжя державі". Хоча і мруть від голоду, але вітають. Охоронець Шелех сховав у себе в ліжку збіжжя куркуля Деркача, а скільки було того збіжжя, коли його можна було сховати в ліжку?

Судять помічника прокурора Зубова. Справи куркулів, які потрапляли до нього, не передавалися до суду. Це, мабуть, був один з небагатьох прокурорів, хто поводить себе не адекватно. Хоча звинувачували його знайому жінку, що це вона брала хабарі, то яйцями, то маслом, і тому справи не розглядалися.

Путивльська газета "Ударник социалистических полей"

Ця газета була органом політвідділу Путивльської МТС. Редакторами були Г. Сергієнко і Бондарь, а заступником Д. Елькінбард. Виходила тричі на тиждень. Тираж не був постійним і складав в середньому від 1 500 шт. до 3 000 шт. Коштувала газета 50 коп. на місяць. Почала вона видаватися у 1933 р. з 27-го номера дізнаємося, що друкарем газети був Кравченко, який не додрукував 100 шт., за що отримав прочухана. Друкували в друкарні Путивльського РВК. Цікаву характеристику дає газета у 12-му номері від 10 жовтня 1933 р. дореволюційному місту Путивлю: "До революции город Путивль был городом отставных дворянских чиновников, торговцев, попов, ремесленников... Пролетариата не было... В городе было 13 церквей". Тепер влада планує відкрити в місті театр.

Цікавий матеріал про те, що треба писати в газету робкорам, подається в 24-му номері від 10 грудня. Серед цих матеріалів мусить бути: про коноплю, збереження картоплі, догляд за кіньми, роботу партгуртків, роботу комісій з чистки, підготовку збіжжя до посіву і обов'язково про класових ворогів, шпигунів.

У 27-му номері за 25 грудня — матеріали, присвячені 16 роковинам ДПУ. Поздоровляють начальника райвідділу ДПУ тов. Іванова. Тут же цитата Сталіна про ДПУ: "Буржуи всех стран питают к ГПУ животную ненависть. Нет таких легенд, которых бы не сочиняли про ГПУ. А что это значит? Это значит, что ГПУ правильно ограждает интересы революции. Заклятые враги революции ругают ГПУ. Стало быть ГПУ действует правильно."

Не так относятся к нему рабочие. Походите по рабочим районам и спросите рабочих про ГПУ. Вы увидите, что рабочие относятся к нему с уважением. Почему? Потому, что они видели в нем верного защитника революции... ГПУ нужно революции, и ГПУ будет жить у нас на страх врагам пролетариата".

Тут же був надрукований вірш про ДПУ. Ось фрагмент з нього:

"И в любом звене твоём — герои
Видно всем, но только с высоты
Что от громкой славы Белморстроя
Никогда не делима ты".

Тепер відомо, як любили робітники ДПУ. Серед клієнтів гулагів робітників теж було багато. Дійсно, слава ДПУ на Білморстрі була велика, бо кількість загиблих при будівництві за черепами, якщо покласти їх один до одного, дорівнювала його довжині. Легко було бути і героєм, стріляючи в потилицю беззахисній людині, або відрубуючи шаблею голову.

Газета обурюється тим фактом, що на околиці Путивля в с. Новоселівці люди живуть краще, ніж у колгоспі, і мають землю і худобу. Важко за таких умов агітувати за колгоспне життя.

За голодомор у газеті немає нічого, але садити картоплю збираються картопляними вічками, бо посадкового матеріалу немає. В колгоспі їм. Ворошилова була добра пасіка, але у 1933 р. зимою всі 47 бджолосімей загинули, бо вулики залишили без меду. Винуватим зробили пасічника Чепурова Данила Фаустовича.

Критикують роботу школи при МТС. Курсанти сплять на голих дошках, топити піч нічим, лекції тільки по агрономії. Пишуть про завхоза Безуглого, який краде в МТС.

Менше критики дістається директору МТС Брикману, начальнику політвідділу А. Прудовському і агроному Ушкалову.

Кригикують прокурора Міцкевича за те, що не реагує на дописи сількорів, а передає на розгляд начальнику міліції, а начальник міліції дорукає дільничному міліціонеру. Злочин закривають за давністю, або дають можливість втекти. Головна причина, на погляд газети, полягає в тому, що секретарем у прокурора працює куркуль Бровкін, який відбуває принудроботи. Буде ще одна стаття в газеті "О засоренні апарата прокуратуры класово чуждыми елементами".

Газета повідомляє, що голову колгоспу "Культура" П. Е. Шпака і парторга Козаченка виключили з партії в результаті чистки. Козаченко сказав, що його вигнали тому, що в комісії з чистки сидять євреї. (№97)

З інших тем можна відзначити: облік трудовнів, трудові книжки, соціалістичне змагання, чистка МТС від ворогів і п'яничок.

Газета "Коллективіст Буринщини"

Ця газета була органом райпарткому, райвиконкому, райпрофради. На газеті за 1933 р. позначено, що вона видається 3-й рік. Є декілька підшивок за 1933 і 1934 рр. В підшивці ДАСО за 1933 р. є 50 номерів. Третій номер за 1933 р. вийшов у середу 11 січня 1933 р., а останній №53 (353) вийшов 15 червня 1933 р. Інша підшивка має 114 номерів. Перший номер у підшивці за 9 січня 1934 р. Редактором газети у 1933 р. був Козулін І. І., а в 1934 р. Ковалюк, т.в.о. редактора П. Рудь. Газета коштувала на місяць 50 коп., а ціна окремого номера була 5 коп. У 1933 році виходило 12 номерів на місяць, а в 1934 р. — 10 номерів. Друкувалася на одному аркуші і з двох сторін. Окремі номери на 4 сторінках. Друкувалася в Буринській друкарні, Тираж 1 200-1 500 примірників, але він не був постійним.

Основними темами були: фінплан, позики, здача мірчука, трудові книжки, робота V райпартконференції, проблеми колективізації, робота шкіл і лікнепів, догляд за кіньми, доповідь Постишева, лист Григорія Івановича Петровського до всіх комсомольців Чернігівщини, позики, олімпіади, боротьба з довгоносіком і жуком-щитником.

15 січня 1933 р. проходили збори робсількорів з організації весняної півної кампанії. Друкується промова Сталіна на пленумі 14 січня 1933 р.

Нищівна критика ведеться по колгоспному начальству. Якщо не виконав план, то ти — куркуль, бандит. Єдиний висновок, який робить газета — треба не базікати, а працювати.

Була в газеті і літературна сторінка. Вона розповідала про доробок молодих поетів і письменників. Засідання проходили в буринському робітничому клубі. В засіданнях брали участь літгрупа, райнаросвіта, спілка "Робос". Серед авторів значилися Панас, Синіцин, Куліш, Оверченко. Інша літературна сторінка була присвячена підсумкам 1-го всеукраїнського з'їзду радянських письменників.

Інший додаток — "Молодий більшовик" був органом РК ЛКСМУ. В цих випусках мова йшла про ремонт тракторів, про догляд за кіньми, про роботу молодіжних бригад, про шпигунів і ворогів народу. Цих ворогів ловили навіть піонери. Ці додатки мало чим відрізнялися від самої газети.

Газета постійно проводить збори робітників під керівництвом секретаря РПК Вожка, бо вони повинні подавати матеріал на керівників, які проходять чистку.

Сільради оголошують зоною суцільної колективізації, але одноосібники тримаються до кінця, бо радянський колгосп мало чим відрізняється від в'язниці. Єдиним способом очистити сільську раду від одноосібника стає судовий вирок. Одноосібника Успенської сільради Крупченка посадили на 5 років за те, що різав колоски.

Виявляється, що викладання географії є державною справою і цим займається не міністерство освіти, а ЦК ВКП(б). Друкується відповідна постанова.

Відгомоном подій 1933 р. є стаття, де йде мова про надання продовольчої підтримки. Виявляється, що вона надається не тим, кому потрібна.

Роменська газета "Радянське життя"

У понеділок 2 січня 1933 року вийшов 1-й (322) номер газети. Газета була органом райкомітету КП(б)У, райвиконкому, райпрофради. Коштувала вона 3 коп., а передплата на місяць — 30 коп. Редактором газети був Ф. Губенко, заступником Чухнов. Редакція розташовувалася по вул. Леніна. Виходила газета 12 разів на місяць. Роменський район потрапив на "Чорну дошку" газети "Комуніст" за невиконання плану. Перша публікація стосувалася секретаря РПК т. Платова, голови РВК т. Білого, голови РайКК. Їх зняли з роботи.

Основними темами газети були: оздоровлення керівництва району, погана робота Андріяшівської МТС, хліб — це боротьба за соціалізм.

Газета розповідає про голову сільради Іщенко, який ховав у себе хліб куркулів, а комсомольці цей хліб витрусили. Друкується аналіз роботи газет секретарем ЦК КП(б)У М. Хатаевичем. Вцілому, він роботою газет незадоволений.

Постійно співіщають про розстріл за погану роботу або великі строки запланування, але це не допомагає. План по заготівлі картоплі і сіна не виконано.

Газета друкує доповідь Сталіна про підсумки виконання першої п'ятирічки. Сталін наводить відгуки іноземних газет про виконання п'ятирічки — спочатку негативні, а потім позитивні. Судячи з наших газет, які постійно писали про невиконання планів, від п'ятирічки чекали більшого.

Постановою бюро Роменського РПК від 10.01.1933 р. уповноваженого РПК т. Михайленка заарештувати і вислати за погану хлібзаготівлю. В народі вже брати було нічого, все вигребли, а вони все займаються хлібзаготівлею. Активістів Хоменка і Сигана, які забирали хліб, поранили Степан та Петро Лашови, Радик Іван, Кирич Петро. Останнього розстріляли, а тих заслали. Куркулів Сухача і Гирю розстріляно. Комсомолец Будко відрікається від свого батька і стає ударником. Голову Калинівської сільради Мілешенка за зрив хлібзаготівлі зняли з роботи і віддали під суд. Під цим повідомленням стоїть підпис голови РВК Каневського.

Сьогодні СБУ не дає списки тих, хто творив голодомор і розстріли, але ви тут їх бачили вже десятками. Може, хтось і розшукає їх рідню і розповість про "подвиги" їх предків.

З публікацій видно й інше. Прокуратура і міліція робили тихий саботаж наскільки це було можливо, і їм за це теж діставалося. З 18 справ, надісланих в прокуратуру, розглянуто тільки 6. Справи лежать в прокуратурі більше

14 днів Генеральній прокуратурі України роками лежать справи і ніхто за це не відповідає. Оце саботаж! Ланцюговими псами Сталіна були газети і кореспонденти, оті сумно відомі сількори, робкори і комсомольська молодь. Сталін казав "Преса — найгостріша, найсильніша зброя нашої партії".

Політика Сталіна призвела до того, що керівні кадри села в більшості опинилися в таборах, і тому в село "добровільно" примушують їхати комуністів-активістів.

Є публікації, за якими бачиш просто зведення особистих рахунків людей. Скибенко мав майстерню і будинок, а тепер живе в кооперативному будинку. Треба його викинути і звідтіля. Одноосібник Ляшенко не засіяв своє поле, кінч у нього здох, і він його кинув собакам. Коні тоді масово хворіли на менингіт і сап. Ляшенко влаштувався на роботу в Ромнах в Червоному Хресті. Треба його і звідтіля турнути.

Заборонили відхід селян на заробітки. Тепер це можна робити тільки після підписання угоди між селом і виробництвом у місті. На період весняної посівної всі колгоспники повинні повернутися на село, крім тих, хто працює на шахтах і в металургійній промисловості.

Друкується інформація про пільги військовослужбовцям, зменшення податків, право отримання лісу, виплати на непрацездатних батьків і т.д.

Остання інформація в газеті стосується похорон Палажки Андріївни Шеденко, колишнього члена Народної Волі.

Роменська газета "Більшовицький голос"

Газета була органом Роменського РК КП(б)У, райвиконкому та РПП. Підшивка в ДАСО починається з 51-го (506) номера за суботу 3 березня 1934 р. Приміщення редакції розташовувалося на вул. Аптекарській, №22, друкувалося в райдрукарні, тираж — 6 000 примірників, редактор — Кошель.

Основними темами газети були: святкування 15 років Комуністичного Інтернаціоналу, районні збори робсількорів, м'ясопоставки, підписка на позику, організація хат-лабораторій, мобілізація фінансів, антиколгоспні події, падіж худоби, а також в кожній газеті повідомлення про посадові злочини, і всіх саджають, саджають, і саджають.

Бригадира Онищенка посадили за те, що зорав землю і посіяв ячмінь, а перед цим не заборонував. Говоруху — за те, що в нього подохли свині. З кормами для худоби проблеми, ферми — одна назва, а відповідають за все люди. За зрив м'ясопоставок одноосібника Баранника засуджено до 6 років. Людина не хотіла здавати свою худобу за сумнівні податки.

В роменське депо по ремонту вагонів систематично повертають погано відремонтовані вагони.

Газета друкує постанову ЦК КП(б)У "Про затримку виплати грошей вчителям". Мова йде про виплату заборгованості. Відновлюється робота міського стадіону і спортивний рух.

Велика стаття про прояви антисемітизму в Глинській школі. Обзивають і б'ють учня Мотю Стовбуцького.

Цікава інформація з 39-го млина. Завідуючою ідальні призначили робітницю Ханіну. Вона відмовилася поставляти відповідальним службовцям продукти

за рахунок робітників, як це робив колишній комірник Москаль, і її зняли з роботи через 8 місяців. Ця система буде існувати весь період радянської влади. Я працював довгий час в профтехосвіті. Ідальня постійно не тільки годувала дирекцію в окремому приміщенні, але і машина, що обслуговувала ідальню відвозила директору продукти ящиками додому. Не все він з'їдав, а передавав і далі по команді. Восени з сільських училищ до Києва, до начальства вирушала валка машин з городиною. Міліція частенько затримувала робітників ідальні з продуктами харчування, але це були дрібнички в порівнянні з тим, що мало начальство. Ну, а начальникам від партії, їм загалом закон був не писаний. Їм везли з села, молокозаводів, м'ясокомбінатів. Соціалізм створив неписану систему крадіжок. Просто все залежало від рангу особи. Коли такі факти в друк і потрапляли, то це було хитрим зведенням рахунків.

Як додаток в газеті друкують номер Роменської полкової газети "Ворошиловский стрелок".

Роменська газета "За більшовицькі колгоспи"

Ця газета була органом роменського РКП(б)У, райвиконкому та РПК. Редактором газети був Кошель і Куликовський, заступником редактора — Доминський Й. О. Тираж — 5 600, але він не був постійний. Друкувалася газета в роменській друкарні. В ДАСО є декілька підшивок за 1933 і 1934 рр.

В номері 49-му (370) за 1933 р. є стаття "Про роботу колгоспного осередку". Мова йде про те, що під час сільгоспробіт на село масово посилаються з міста партійні кадри, робітники, а своя робота в місті не виконується. Треба від подібної практики відмовитися. Була добра думка, але всі роки радянської влади на селосилами працювати з міста.

Газета обурюється тим, що вже весна, а землю одноосібникам не виділяють, і вимагає, щоб селяни виходили до праці о 5 годині ранку. Скільки більшовики критикували панів і промисловців за те, що робочий день розпочинається о 5 ранку і працюють робітники і селяни в полі по 12-14 годин. Ну ось всі і отримали по 8 годин.

Звичайно все це було на словах, а на ділі партія дала народу безкоштовну працю в гулагах і 14 годин на свободі в полі. На заводах забирали вихідні суботниками і недільниками. Розумні голови, щоб підтримати людей і стимулювати вихід в поле о 5-й годині ранку, давали сніданок всім людям. Брали і додому, щоб підтримати тих, хто залишився вдома. Сількори і тут написали до газети, щоб ліквідували сніданки для всіх, а ті, хто ударно працює, отримували б їх натурою або варили їсти біля місця роботи.

Зведення про надходження внесків із позиції 2-ї п'ятиріч- ки 2 го випуску за станом на 16-V-34 р. (у % %)

Авгастасівка	47,0
Авдрієвка	9,0
Артюхівка	30,9
Андріяшівка	5,0
Білівка	2,9
Боринь	0,4
Василівка	5,8
В.-Будки	8,1
Вовківці	5,1
Волошинівка	2,8

До газети доправила листа ударниця Явдоха Щоголь. Вона просила, щоб їй дали молока від її корови, а правління відмовило. Вона пише, що здала свою корову в колгосп, запустила свій город, бо працює на колгоспному полі, на додаток, коли вона доглядала за кінями, її вдарив кінь, і вона опинилася в лікарні. Газета доручає все це розслідувати прокуратурі і покарати правління.

Толовною темою є класові вороги. Вони розвалюють колгоспи, зривають посівну кампанію, заважають правильному обліку трудовнів, зривають проведення зборів. Сповіщається про введення трудових книжок, будівництво кінотеатру, здачу норм ГТО, перепис худоби, погану роботу електростанції, про роботу місцевої і кустарної промисловості, вивіз і здачу хліба, роботу тракторів, примусовий продаж товарів, 1-й з'їзд робіткорів Чернігівщини, проведення місячників санітарного впровадження району, заборону продажу радянських товарів до Англії.

Багато приділяється уваги стіннівкам, але не всі вони відповідають вимогам часу, і тому газета друкує статтю "Вирвати газету з рук ворога".

На Роменщині до революції існувало 10 фабрично-заводських підприємств і 400 робітників, а в 1934 р. вже працюють сушзавод і лісопильний завод, взуттєва, панчішна і меблева фабрики і реконструйований маззавод, де працюють 1000 чоловік.

З партії виключено 30%, 7,5% переведено в кандидати. Комуніста Біруна сім разів судили і щоразу давали нову посаду, а він завальював справу. Мабуть, мова йде про партійний суд. В артілі Ворошилова чистка не діє. Не хочуть чистити, бо людям набрид цей ідіотизм.

Не раз газета друкувала повідомлення про вчительку Ольгу Гей, яка була учнів, а її батько був жандармом, ось тому вона себе так і веде. Їй не подобається радянська система виховання. Станиславська працює вчителькою в школі, а її батько піп і цього, на погляд газети, не можна допускати. Добре, що редакція не написала, що і Сталін теж замаскований ворог, бо вчився на священника.

Друкуються тимчасові правила трудового розпорядку в колгоспах.

У 1921 була створена Роменська капела ім. Леонтовича, а в 1934 р. її переіменували в "Державну вокально-хореографічну капелу пісні і танку". Основною причиною була боротьба з націоналізмом. З цього приводу в газеті подається стаття.

В газеті друкується додаток "Молодий комунар". Цей додаток є органом Чернігівського облоргбюро та МК ЛКСМУ і представляв візну редакцію на Роменщині. Редактором був Б. Ойфе. Друкувалася в друкарні "Ромендрук". Тираж 700 примірників. В ньому розповідалося про знатних людей колгоспів, про чистку в партії, про шкідництво. В той же час вороги і шкідники перебувають в лавах ЛКСМУ.

В Ромнах гастролює театр ім. Шевченка.

УЧАСТЬ
МОЛОДИЙ
ПАРТІЇ
КОМУНАР

Орган Чернігівського облоргбюро та МК ЛКСМУ
Вісник редакції на Роменщині

№ 10 21 червня 1934 р.

КОЯ ПЕРЕВІРЯЄ СВОЇ ЛАВИ

ЛЮДИ КОЛГОСПІВ
МАЮТЬ ЧИСТКУ ПАРТІЇ
ІСТИЧНИМИ ЗРАЗКАМИ РОБОТИ

Газета політвідділу Чернацької МТС Середино-Будського району "За більшовицькі колгоспи"

Перший номер газети у підшивці ДАСО за 1934 р. вийшов 8 січня в понеділок і позначений №1 (10). На газеті позначений другий рік видання. Політвідділ розташовувався в с. Великі Березки. Друкувалася газета у власній друкарні. Тираж газети складав 2 100 примірників і не був постійним. Виходила газета тричі на тиждень. Редактором був В. Шисинін, а виконуючим обов'язки редактора — Морозов. Основними темами газети були: карткова система, здача конопель, боротьба з мишами, політнавчання, перевибори до сільських рад, перевірка зерна на кліща, крадіжки збіжжя, майна, ремонт тракторів, пожежі.

Головні недоліки в МТС — прості тракторів, бо не вистачає бабіту, з якого виливали підшипники і запчастини. Пожежна справа по селах повністю розвалена, насоси не працюють, пожежні дружини не сформовані.

В підшивці газети знаходилася і газета "Ударник" — орган партбюро і правління колгоспу "Красный октябрь" №3 (18). Основні теми цієї газети — критика недоліків, будівництво бази для худоби, крадіжка 30 крб. секретарем Чернацької сільської ради.

Видно, важко було з темами для газети, бо такі повідомлення, як те, що у Гончаренка погнила солома або те, що Харченко швидко їхав на армарок викликає усмішку.

Всі інші теми — про вбивство Кірова, виступи голови комісії з чистки Ройземана і т.д. такі самі, як і в інших газетах. Одна з статей називалась "Одна трескотня, а дела нет". Мабуть, так можна визначити діяльність усієї преси того часу.

Середино-Будська газета "Конопляр Середино-Будщини"

Ця газета була органом РПК, РВК, РПП та райкому ЛКСМУ. Перший номер газети вийшов 25 грудня 1931 р. Виходила газета один раз на п'ятиденку. Підшивка ДАСО починається з №2 (232) за 6 січня, субота 1934 р. На газеті позначений 3-й рік видання. Друкувалася газета у власній друкарні, тираж її складав 2000 примірників. Редактором був Кривопальцев, а т.в.о. редактора Я. Фінкельсон.

Основними темами газети були: скасування карткової системи, районний з'їзд рад, перепис худоби, лісовивіз, хлібозаготівля, страхові платежі, підготовка ґрунту, збирання врожаю, збори кращих працівників, страхові платежі, позики, нарахування трудоднів, вирощування і переробка конопель.

Газета звертала увагу на незабезпеченість вчителів борошном. Видали збіжжя, а на млину за переробку на борошно вимагають здавати мірчук. Багато проблем у влади з одноосібниками. Вони не хочуть здавати хліб, не хочуть сіяти озимі. Одноосібниця Сухіна Марія Трохимівна мала до 1933 р. 21 гектар землі і 3 га лісу, а вкрала в колгоспі 3 копи жита і за це отримала 8 років. Я не думаю, що вона таке зробила. Скоріше всього її посадили за те, що не пішла в колгосп.

В газеті друкують додаток "Комсомолец-ударник". Редактором цієї комсомольської сторінки був Є. А. Шевкун.

Останій номер 127 (377).

Газета "Коллективіст Глухівщини"

Ця газета була органом Глухівського РК КП(б)У, РВК та РПК. Є декілька підшивок цієї газети в ДАСО. Перша підшивка включала січень, лютий, березень, друга починається з 77-го (647) номера за 29 квітня, а третя — з 155-го (725) номера за 9 серпня 1934 р., а закінчується 191-м номером, четверта — розпочинається №192 (762), а закінчується 223-м (793) від 30 жовтня, п'ята — розпочинається з 272-го (842) номера. Інші подавати не буду, бо там те, що і в інших газетах. Виходила газета щодня, а іноді тричі на тиждень. В місяць видавалося по 23-24 номери. Редактором був Мудрик, а пізніше тимчасово виконуючими обов'язки були Сахариленко і Штільман. В кінці 1934 р. редактором стане Кравченко. Друкувалася газета в друкарні РВК. Тираж її був з 400 екземплярів, а потім 4 000.

Газета сповіщає, що робсількору Кулішову розбили голову Артюх і Цуканов. Зрозуміло, що газета стала на захист сількора, ті, хто бив, були засуджені.

У 80-му номері газети друкується Постанова ЦК і ЦИК ВКП(б) від 28 квітня 1933 р. "Про чистку партії". З одного боку партію роздули до таких розмірів, що не вистачало вже на всіх посад, а з іншого боку, щоб пояснити провали в економіці, сільському господарстві, треба було показати ворогів, а вороги засіли, зрозуміло, в партії. Робсількори отримали право доносити на всіх. На Чернігівщині, куди входив Глухів, начальником комісії з чистки був призначений Ройземан. Коли селяни здавали хліб державі, то ці валки з хлібом називали ім'ям Ройземана.

Ройземан круто закрутив гайки, але що можна вичавити, коли після голодомору вже не чавиться. Газета обурюється, що пенсіонери не отримують хлібні картки, а вчителі зарплату по декілька місяців. Де візьме райфінвідділ гроші, коли місцевий бюджет пустий. Заради виконання плану хлібзаготівель все здають до державної комори. Велику увагу газета приділяє хлібоздачі, підготовці до посіву озимини, парувальній кампанії, соцзмаганню, одноосібному сектору, куркульським агентам і т. д.

"Чистять" коноплерадгосп, а там на посаді агронома-плановика працює князь Мещерський, а завгоспом — колишній поміщик Сиротін. Добре, що не весь радгосп складався з дворян, а то повна ганьба російському дворянству, хоча ми знаємо, що були і такі дворяни, які просто мріяли жити по Толстому, а тут такий конфуз — пролетарська диктатура не дає їм такої можливості. Автор статті Поварич.

1 листопада проходила чергова куцтова нарада сількорів, а піонери збирали жолуди. Поряд зі здачею хліба від одноосібників вимагають здачі і прядива. Мілюта Архип разом з синами сховали прядиво і мед в яму. За це сільрада наклала штраф, а сількори вимагають, щоб їх судили. Друкуються світлини ударників і вимагають закінчити здачу картоплі до 1 листопада. Тим, хто здав тонну цибулі, дають на колгосп 300 кг, колгоспникам 250 кг, а одноосібникам 200 кг хліба.

В полі залишилося після збирання 8% зерна. Сьогодні після збирання врожаю комбайнами залишається не менше. Через місяць після жнив поле рясно зеленіє, наче хто знову хліб посіяв.

Систематично проходять сільськогосподарські виставки, але в 1934 р. її провели пізніше, бо коні хворіли на сеп і менингіт.

Велика стаття про відкриття російської школи в м. Глухові. В школі не вистачає парт, з 65 тонн торфу для опалення заготовлено тільки 1 тону. Відсутня роздягальня і майданчик на дворі.

Цікава інформація в 217-му номері за 23 жовтня. Вона є якоюсь мірою порівнянням голоду на Україні і в світі. Стаття називається "Мільйони смертей від голоду": "Міжнародний комітет пом'якшення злиднів сповідає, що у 1933 р. у всьому світі загинуло від голоду 2 400 тисяч чоловік. Крім того, на ґрунті голоду покінчили самогубством 1 200 тисяч чоловік. В той же час знищено 568 тис. вагонів хліба, 144 вагони рису, 267 тис. мішків кофе, 2 560 тис. кілограмів цукру". Порівняйте самі скільки в 1933 р. загинуло на Україні і скільки в усюму світі.

Газета повідомляє про VIII з'їзд Рад Глухівщини, обговорює фільм "Чапаєв".

Повідомляють про списання боргів колгоспів по позиках, взятих до 1 січня 1933 р.

Подають матеріали з'їзду письменників СРСР.

Як і інші газети, друкують спущений зверху матеріал про підлих зрадників і дезертирів Жовтневої революції — зінов'євську антипартійну групу.

Постійно подається матеріал про комсомольське, шкільне і культурне життя.

Як завжди, кругом — одні вороги. В РВНО працюють куркулі, поли, денкінці, петлюрівці. В районі 28 російських шкіл і одна єврейська, і вони не забезпечені підручниками. Не має відомостей, скільки українських, бо майже за рік з однієї школи російських стало 28. Навіть підручників не встигали друкувати.

Провалили в районі передплату на газету. Тираж зменшився на 200 примірників і склав 3200 примірників.

Неодноразово друкувалася інформація про продаж трудоднів за гроші. Я не міг зрозуміти, навіщо це робилося, але газета не пояснює, як могли селяни працювати десь на стороні, бо з колгоспу забороняли відпускати, і за це розраховуватися. Так було за часів кріпацтва, коли поміщик відпускав на відхожі промисли.

Тут доцільно звернути вашу увагу на головного редактора газети. Й. О. Мудрик був сином бідного житомирського єврея-шевця. Його мобілізували і він став червоногвардійцем. Працював на взуттєвій фабриці і став ударником. У 1928 р. Йосипа відправили на навчання на журналіста до Москви. Працював Йосип Овсійович журналістом у Чернігові, Ніжині, був кореспондентом РАТАУ, редактором районної газети "Коллективіст Глухівщини". Війна застала його на посаді заступника директора по політичній частині. Послали його у партизанській загін. В одному з містечок Білорусії він знайшов друкарню. У вересні 1942 р. вийшов перший номер партизанської газети "Червоний партизан". У карпатському рейді він був поранений і помер від ран. Похований у Яремчі.

Газета "За більшовицьку перемогу" політвідділу Глухівської МТС

Ця газета була органом політвідділу Глухівської МТС, редактором був Іващенко, а т. в. о. редактора — Власов, тираж становив 1 000 примірників. Друкувалася газета в Глухівській друкарні. Вартість її на місяць — 50 коп., а вартість одного примірника — 5 коп. Підшивка газети в ДАСО за 1934 р.

Основні теми газети: нарахування трудоднів, розгром саботажників, крадіжки хліба, конкурс трактористів, технічні консультації з польового ремонту тракторів, закладання силосу, робота ясел, вирощування конопель, вивіз гною.

Друкує газета, як і всі інші, постанову ЦК КП(б)У "Про керівництво

робсількорівським рухом і боротьбу з переслідуванням робсількорів”.

Ведеться постійна рубрика “Робсількорівський сигнал”.

Газета розповідає про перебування на Глухівщині секретаря обкому Маркітана. Не обходить газета і теми ворогів, куркулів. Розповідає про Юденка, Великосвіта, Зеленого, які різали колоски.

Конотопська газета “Комуна”

Газета була органом Конотопського парткому КП(б)У. Підшивка в ДАСО починається з 66 номера за 27 квітня 1934 р. Редактором її був Шамрай. Тираж — 6 000 примірників.

5 травня відбулося традиційне зібрання робкорів і редакторів стіннівок, розповідається про переслідування сількора Артеменка. Газета критикує директора театру Бомштейна за те, що він не веде популяризацію рішень XVII з'їзду, обходить мовчанням чистку.

В статті “Культурні звірі” розповідається про наглядча з райміліції Саліма та його дружину вчительку школи, як вони побили домашню робітницю. В неї напухла нога і її заборонили звертатися до лікаря.

В колгоспі “Більшовик” на парторга робкор Я. Мороз в стіннівці написав критичну статтю. Парторг зірвав газету і сказав, що газета заарештована, а робкор вимагає, щоб парторга судили за затискування критики. Комуніст Горелов, якого посилали працювати парторгом в село, ше з його виключили з партії. В паспорті вводиться відмітка про влаштування на роботу і звільнення з роботи.

Як додаток до газети випускалися листки “За соціалістичну законність”. Основними темами додатку були: охорона посівного матеріалу, бо голодні ше з 1933 р. могли все вкрасти, боротьба з забоем телиць, відповідальність за переслідування робсількорів.

В с. Мельня Конотопського району було розкуркулено 28 родин. Їхне майно продавали біля сільради на аукціоні. Голова сільради підіймав над головою подушку і називав ціну. Були такі, що і купували. У 1941 р. мешканці села урочисто вітатимуть прихід німців.

У квітні, в Дубов'язівці побував народний комісар постачання СРСР тов. А. І. Мікоян. Мікоян вів розмову з кращим ударником тов. Постоевим. На мій погляд, метою його перебування на Україні було визначити результати голодомору. Він роздав премії, оглянув тяглову силу, поглянув на роботу тракторів. Люди скаржилися на невчасне розрахування за роботу (сучасно звучить) і він наказав провести розрахунок до 1 червня. Мікоян звернув увагу на брак жирів в обідах (зрозуміло, що то були за обіди) і відсутність білизни. Його хвилювало закріплення старих кадрів, і він радив перевезти їх житло до радгоспу.

Друкується заборона на використання хатніх жорен. 637 одноосібних господарств району виконали план на 38%. В минулі роки одноосібний сектор давав 10-11 тис. тонн, то тепер (мабуть, за 1933 р.) тільки 3-4 тис. тонн.

Відбувається чистка фінуправління. План з мобілізації коштів виконано тільки на 36%, а план з реалізації позики — на 24%. План м'ясопоставок виконали тільки на 38,4%. Гинуть неперероблені коноплі. Використовують на сівбі корінь.

Виконання держплану за III квартал склало 58,5% (№102).

Голову колгоспу Яременка посадили на 3 роки за те, що не здав мірчука (частина від помолу, яка здавалась державі).

Селяни Фастівець і Двірник сховали хліб до ям. Друкується розпорядження прокурора республіки Михайлика про притягнення до відповідальності за ст. 58 КК УРСР з конфіскацією майна за незданий і схований хліб.

Сплата одноразового податку склала 12,7%.

Друкується доповідь Ройземана про чистку Чернігівської парторганізації. Наголошується про недоцільність публікацій в місцевій пресі доповідних записок голів комісії з чистки. Мабуть, там були вбивчі матеріали, бо не всі мовчали і погоджувалися стати табірним пилом.

Друкується телеграма голови РНК УРСР Чубаря і секретаря Косіора про заборону торгівлі крамом тим регіонам, які не виконали хлібозаготовок.

Велике занепокоєння у влади викликає "хижацьке" ставлення до коней. Кожен другий кінь до роботи непридатний. Розбазарюються корми. Велика швивість коней. За це багато посадових осіб посадили до в'язниці. В колгоспі під символічною назвою "Світовий Жовтень" в січні місяці ще не скошили люцерну і коноплі. З цієї нагоди надрукований в газеті вірш.

Січень місяць на дворі,

Давно закінчилися жнива,

А люцерна не скошена

У бригаді номер два,

А Чихар Грицько,

Грицько Йосип

За неї не дбають.

Сидіть в БУПІ не минеться.

Ми цю пісню закінчуємо,

Наслідків чекаєм,

Що ж їм скаже

Прокурор

Хай відповідають.

Ось така вона поезія того часу.

Конотопська районна газета "Комуна"

Ця газета була щоденним органом Конотопського райкому КП(б)У, райвиконкому та райфінвідділу. Виконуючим обов'язки редактора був Волосюк. Підшивка в ДАСО починається з 88-го (596) номера за 1 травня 1934 р. і закінчується 154-м (662) номером.

Газета сповіщає про задуку шкірсировини, відкриття держмузею, розповідає про хуліганство на залізницях. Масові чистки, голодомор призвели до появи тисяч бродячих людей. Той, хто буде їздити на даху вагона отримає 6 місяців, а кого спіймають на пограбуваннях потягу, або обладнання отримає 3 роки. Ті, що мешкають в приміщеннях залізниць, якщо вони не працюють на залізницях, повинні бути виселені.

Інша інформація така ж, як і в попередній газеті.

Друга підшивка ДАСО починалася з 160-го (668) номера за 8 серпня 1934 р. Тільки тепер вона була органом райкому КП(б)У, райвиконкому, райпрофради. Тираж її складав 5200 примірників, а редактором був Шамрай.

На директора Укрутіть Штокфана в газету написали Січкара і Черевко. При перевірці факти не підтвердилися і Січкара з Черевком віддали під суд. Це був єдиний випадок з усіх газет, коли "інформаторів" судили. Вони, мабуть, не знали, що жертв

розправи вибирали не самі робкори, а їм радили, кого можна, а кого не можна.

Погана справа зі здачею мірчука (податок з помолу). Здають мало, або не здають зовсім.

З'являється оголошення "Торгсина" про прийом діамантів в обмін на імпортивний і експортний крам, якого великий вибір. Конотоп єврейське місто, може, в когось і збереглися ці коштовності, але всю багату ділову єврейську верхівку вже було знищено. З розпвідей моєї матері і людей її віку, до "Торгсину" ходили подивитися на продукти і товари, бо в звичайних магазинах цих товарів не було. Там крім краму були консерви, шоколад, костюми, приймачі. Слово "Торгсин" розшифровувалося як торгівля з іноземцями, хоча мова йшла про своїх громадян, які в 1933-1934 рр. здавали туди золото за буханець білого хліба. В газеті є адреса магазину в м. Конотопі. В Сумах такий магазин був біля колишнього кінотеатру ім. Шевченка.

Газета друкує Постанову ЦВК і Раднаргоспу СРСР, згідно з якою, до відповідальності за обмірювання, обважування будуть притягатися не тільки завідуючі магазинами, але і секретарі парткомів. Майже в кожній газеті матеріали про крадіжки, обраховування. За всі ці порушення засуджують на стандартний строк 10 років. Таке уявлення, що крадуть всі: робітники, селяни, вчителі. Директора Мільнявської школи Мануху посадили до в'язниці за розтрату 412 крб.

Загалом матеріалів про школу в газеті багато. Школи не забезпечені підручниками, бо за них не перерахували кошти, а кошти бралися з місцевого бюджету і частину повинні були здати батьки.

При владі знаходиться багато євреїв, тому ведеться постійна боротьба з антисемітизмом. До начальника паспортного столу Скрипниченка звернулася громадянка Фельдман про перереєстрацію місця проживання. Вона приходила декілька разів, але справа не рушила з місця, і тоді вона звернулася до начальника міліції. Скрипниченко відповів, що не варто було ходити до начальника у такій дріб'язковій справі. Фельдман сказала, що навіть до Калініна можна звертатися і то отримає відповідь. На ці слова Скрипниченко відповів, що вона може звертатися навіть і до самого Троцького. Фельдман звернулася до газети. Газета роздула справу і Скрипниченка звільнили з роботи, вигнали з партії і віддали під суд.

Одноосібника з с. Бочки посадили на 7 років за те, що не здав врожай, але судили і колишнього завідуючого учбовою частиною райпартшколи Д. В. Ляха. В нього не було планів в заняття, не працювала методкомсія, підробляв документи, апарат був засмічений білими, петлюрівцями і т.д. Газета промовчала про директора партшколи.

Біля кожного будинку повинен бути вивішений прапор. Купували його за ціною 15 крб. централізовано. Гроші здали, а прапорів не було.

Великою проблемою було освітлення. Не вистачало ні гасу, ні електроенергії. Ось і пишуть до газети, і вимагають освітлення в гуртожитку.

Останній №271 (781) в газеті за 30 грудня.

Газета Курилівської МТС Конотопського району "Колгоспник-ударник"

Ця газета була органом політвідділу Курилівської МТС Конотопського

району. Видавалася газета щодня, Друкувалася в друкарні політвідділу. Обов'язки редактора виконували Пінчук, Маляренко.

Підшивка в ДАСО починається з 29 грудня 1934 р. з 91-го номера. На газеті позначений другий рік видання. Основними темами газети були: ремонт техніки, посівні і збиральні кампанії, передплата на газету, збір утильсировини. Повідомлялося про списання заборгованості по сільгоспзпозиках, виданих до 1 січня 1933 р. Все інше те саме, що і у всіх інших газетах. Шпигуни, шкідники і т.д.

Газета Буринської МТС "За більшовицькі колгоспи"

Ця газета була органом політвідділу Буринської МТС. На газеті позначено рік видання другий. Перший номер у підшивці за 4 січня 1934 р. Газета видавалася на одному аркуші, з друком на двох сторінках, тиражем 1000 примірників. Основними темами газети були: підготовка до XVII з'їзду, 1-а партконференція Чернігівщини, вечір-зустріч освітян з літгрупою, чистка, передплата газети, поганий стан коней.

Газета розповідає і про кращих робітників, у тому числі і про редактора цієї газети Панаса. Він сьомий місяць редагує газету, йому 20 років, комсомолец, має 3-річний газетярський стаж. Робить газету сам, бо не має жодного штатного помічника. Пізніше його замінить П. Назаренко, а потім редактором стане Білоконь. Тираж газети стане 1 200 примірників. Мабуть, Панас не пройшов чистку, бо передплата в нього вище 700 примірників не йшла. Колгоспи передплачувати не хотіли, бо протиставляли його газету районці.

Газета сповіщає про роботу міжрайонного робітничо-колгоспного театру. За основу його розташування буде взятий Буринський район. Все інше, як і в інших газетах.

Конотопська газета "Ударник транспорту"

Ця газета є органом політвідділу Конотопського експлуатаційного відділу Західної залізниці. Підшивка в ДАСО починається з 29 (305) номера за 1934 р. і продовжується №77 (353), рік видання 4-й. Тобто рік заснування газети можна віднести до 1930 р.

Тираж газети сягав 6 000 примірників. Редактором її був І. Ф. Кислиця, а заступником К. Дмитренко. Основними темами газети були: простої паротягів, ремонтні роботи, стан залізничного обладнання, дисципліна, партійне навчання, чистка, робота ідальні, укладання договорів, забезпечення паливом. Особливо дивують повідомлення про шпигунство на залізниці і диверсійна робота. Після чистки з 42 комуністів на станції Конотоп залишилося 18 і 27 комсомольців. Тепер майже в кожного комуніста дома бібліотека з творами Леніна.

Цікаве повідомлення про вступні іспити до залізничного технікуму. Треба було прийняти 120 чоловік, подали документи 352 чоловіки, а іспити склали тільки 35 чол. Вчителька Дмитренко рідко кому поставила 3 бали. Наголошувалося на тому, що державі потрібні кадри, а вступні екзамени мають завищені вимоги. Останній номер у підшивці 130-й (403) від 29 грудня 1934 р.

Газета "Соціалістичне тваринництво"

Ця газета була органом політвідділу та робіткому радгоспу "Сахни". Це була одна з перших газет, яка видавалася на селі. Це пізніше з'являться газети і в колгоспах. Вони замінять стіннівки.

Тираж газети складав 300 примірників. Редактором був О. Каленін, а потім Молчанов. Виходила газета у великому та малому форматі. Все, мабуть, залежало від того, який був у друкарні папір. Підшивка ДАСО починається з №1 (18) за 17 лютого 1934 р. Виходила газета нерегулярно, один раз на тиждень або один раз на два тижні.

Основними темами були: чистка, оранка, посівна і збиральна кампанії, робота бібліотеки, хижачке ставлення до коней, робота ідальні, військово навчання, громадські заліки з вивчення рішень XVII з'їзду ВКП (б), доповіді Сталіна, Кагановича, Молотова.

Про загальні справи в радгоспі можна судити з наступних публікацій: Не має чим в'язати коней. Немає ганчірок, щоб обтирати свиней. Немає віялок, щоб очистити збіжжя. На свинофермі чума. Коні і свині з вошами. Мертвих свиней возять на возі, а пізніше ним везуть м'ясо до ідальні робітникам.

Останній №55 (72) за 22 грудня 1934 р. Судячи з останнього номера, газета почала виходити у 1933 р.

Шосткинська газета "Зоря"

Ця газета була органом Шосткинського РПК, РВК та РВР і видавалася у 1934 р. На газеті позначений 4-й рік видання. Редактором газети був Арашкевич. Друкувалася вона на одному аркуші, на двох сторінках. Тираж газети складав 3 300 примірників. Основними темами газети були: всеосязний перепис худоби, скасування карткової системи, здача державі шкур, вивіз лісу, шкідництво, підготовка шкіл і т. д.

Більше всього писали про здачу шкур. Після забою шкури треба здавати державі. Ви не могли навіть власне пороса обсмалити. Мова йшла і про відлов собак і кішок. З них знімали шкури і здавали. Мисливців позбавляли права на полювання, якщо вони не здавали шкури.

В газеті був додаток "Кімовець", який вважався органом райкому ЛКСМУ. На ньому був позначений другий рік видання. В ролі редактора знову виступає Арашкевич. Мабуть, він був молодого людиною.

Цей додаток розповідав про події з комсомольського життя. У Воздвиженському технікумі розгромили кубло націоналістів. Студентів Малюту, Зінченка, Щербаченка, Захарченка разом з директором виключили з технікуму. Студенти читали і розповідали про Досвітнього, Винниченка. Технікуму присвоїли ім'я Постишева.

Ця тема українського націоналізму була продовжена у 94-му номері. Мова йде про літературну студію "Перші кроки". Студенти вивчали творчість Хвильового, Сосюри і Єсеніна. Навіть Єсеніна записали у націоналісти. Мову, мабуть, треба вести про загальну освіченість самого редактора Арашкевича. Відбулися збори, де засуджували поведінку студентів і звинувачували їх в націоналізмі. Студент Терещенко відкинув

усі звинувачення і сказав, що в технікумі панує не націоналізм, а державний шовінізм.

Газета друкує Постанову ЦК КП(б)У від 1.06.1934 р. про роботу робсількорів. Інша інформація, як і у всіх газетах.

Шосткинська газета "Шлях робітника"

Це була газета заводу №9. Виходила вона у 1934 р. На газеті позначений рік видання 12-й. Тобто вона веде свій родовід з 1922 р. В підшивці ДАСО газети починаються з №30 (430) за 11 квітня 1934 р. і закінчуються №115 (512) за 15 грудня 1934 р. Редактором газети була Антонова. Друкувалася газета в друкарні заводу.

Основними темами були: партійна чистка в підрозділах заводу, соцзмагання, огляд комсомольських груп, низький рівень продукції, невиконання планів, робота робкорів і якість стіннівок, чистота цехів, робота бібліотеки.

Друкуються світлини з ударниками, організовуються зустрічі зі старими ударниками!

Порушується питання організації аероклубу і закупівлі планерів.

На заводі постійно збільшувалася кількість стіннівок, яка досягла 87. На заводі налічувалося 300 робкорів.

Багатотиражна газета "Свинар-ударник" радгоспу "Піонер"

Ця газета була органом політвідділу робіткому радгоспу "Піонер". Редактор газети — Афанасьєв. Друкувалася газета в Недригайлівській друкарні "К.У.", тираж — 500 примірників. Перший номер у підшивці за 13 січня 1934 р. №2 (38). Основними темами були: зимівля худоби, ліквідація заборгованості по зарплаті, догляд за свиньми, паспортизація, проведення декадників, ставлення до тракторного парку, чистка, економія пального, госпрозрахунок.

Останній номер за 27 грудня №51 (87). Дещо незрозуміло позначена Недригайлівська друкарня "К.У.", можливо, "Колгоспник-ударник", але такої газети за 1934 р. в ДАСО немає.

Кролевецька газета "Колгоспне село"

Це був орган Кролевецького райпарткому і райвиконкому. Редактором газети був Ф. Бєсїда. Тираж газети — 2 200. Виходила вона нерегулярно. Ціна газети 5 коп.

Основні теми газети: вивіз лісу, будівництво парашутної вишки ім. Кірова, поганий стан з ремонтом пекарень, відсутність палива в школах, поганий стан шкільних будівель, відсутність заробітної плати для вчителів, VIII з'їзд Рад Кролевеччини, пияцтво, бюрократична тяганина, продаж будинків за несплату податків.

В газеті систематично друкується додаток "Молодняк" — орган Кролевецького РК ЛКСМУ. В ньому розповідається про життя молоді. В артілі "Молот" змушували працювати по 8-10 годин, знущалися. За це працівники отримали від 6 місяців до 3 років ув'язнення.

З січня 1934 р. почав працювати радівузол. Почали продавати горілку 56 градусів у крамниці за доступною ціною.

Друкуються постанови бюро Кролевецького РПК про виключення Павлюченка з партії за відмову їхати в село на керівну роботу.

Цікавий матеріал редактора газети Ф. Бесіди про чистку. Івловою районної комісії з чистки був Шилыштудт і він звинувачував Ф. Бесіду в недостатній роботі з виявлення ворогів народу. Причому, ці вороги — в прокуратурі, судах, ДПУ. Друкуються списки тих, кого з цих органів повиганяли. Основний закид, який їм робився, це те, що вони мало саджали, а пізніше будуть звинувачувати, що справи фальсифікували.

Інші публікації стосувалися затискування критики, звітів робкорів. Дають світліну робкорів, на якій зображені здорові мужики з відгодваними пиками. Постійно в газеті дають літературну сторінку.

Газета "Колгоспний шлях" Конотопської МТС

Ця газета була органом політвідділу Конотопської МТС. Перший номер у підшивці за 14 грудня №90. Редактором був І. С. Ємельяненко. Виходила газета двічі на тиждень. В підшивці ДАСО газети починаються з 4 номера за 25 грудня 1933 р. Тираж — 1 000 примірників.

Основними темами були: скасування карткової системи, передплата на газети, підписка на держпозику, тваринництво, оподаткування куркульських господарств, чистка.

Як додаток в газеті подаються літературні сторінки, але вже більше половини подається російською мовою. Ось початок вірша "Цвіте комуна комсомольська" Марка Панасовця:

"Цвіте комуна комсомольська,
Немов мак у полі.
Ростуть хвилі ударників,
Як при дорозі тополі".

Газета "За заможних колгоспників" Андріяшівської МТС Роменського району

Ця газета була органом Андріяшівської МТС. Редактором був Кузьменко. Друкувалася газета у власній друкарні. Тираж газети — 2 700 примірників. Виходила двічі на тиждень і несистематично. Перший номер у підшивці ДАСО за 2 серпня 1934 р. №52 (88), а останній за 30 грудня 1934 р. №92 (128).

Основними темами газети були: догляд за кіньми, критика і самокритика, хлібоздача, збирання буряків, збирання врожаю, ремонт техніки, використання корів на обробітку ґрунту.

Звертає на себе увагу стаття Флоринського "Вище класову пильність". Ми з Флоринським уже зустрічалися, коли він був редактором "Коллективіста Глухівщини". Тепер він в МТС заступник по політичній частині. В газеті

повідомляють про повернення до звичайної практики впливу партії на діяльність колгоспів через партійні органи цих колгоспів. Партійні органи при МТС потрібні були в 1931-1933 рр., тому що колгоспні парторганізації в цей час не діяли. Мабуть, просто вимерли разом з іншими.

Великий матеріал присвячений чистці секретаря обкому Баскіна. Газета розхвалює його з усіх боків. Голова обласної комісії Борис Онисимович Ройзман теж хвалить.

Норма виробітку на збиранні буряків складала 5 гектарів (так написано, може, для бригади або колгоспу). За один трудовий день платили 60 коп. За день можна було заробити 3 крб. За доставку буряків на завод платили по 35 коп. Дивна система оплати. За трудовий день платили 60 копійок, а заробити можна було 3 крб. Це треба було в один трудовий день "засунуть" ще 5 днів. Постійне обдурювання, зменшення кількості трудових днів за всякі провини відбували охоту загалом працювати.

Газета друкує матеріали про самосуди. Дісталось й начальнику МТС за хамство та матерщину.

Недригайлівська газета "Прапор ударника"

Ця газета була органом політвідділу Недригайлівської МТС і виходила у 1934 р. Тираж газети складав 2776 примірників, але не був постійним. Підшивка ДАСО починалася з першого номера за 10 лютого 1934 р. Виходила газета коли двічі, а коли тричі на тиждень. Не всі номери збереглися. Швидше за все виходило 10 номерів на місяць. Друкувалася газета у друкарнях с. Вільшани і Недригаловова. Редактором був Г. Левін, а заступником М. Дяченко.

21 жовтня 1934 р. відзначалися перші роковини створення політвідділу МТС. Начальник політвідділу Михайлов. При МТС відкривають технікум.

25 листопада на нараді директорів, піонервожатих, комсоргів вирішили випустити ще і шкільно-піонерську друковану газету.

Основними публікаціями газети були: чистка, здача всього хліба державі, будівництво МТС у Вільшані, аварії тракторів, змагання трактористів.

Постійні рубрики: "Вище класову пильність", "Ворог не спить". Частіше всього ворогами ставали звичайні колгоспники, у яких дохла колгоспна худоба, або робітники МТС, у яких виходив з ладу трактор, а вже куркулів, бандитів було просто тьма. В кожній газеті вимога до прокурора, щоб обов'язково посадив. Саджали і саджали, але від цього нічого не мінялося на краще.

Середино-Будська газета "Колгоспна правда"

Ця газета була створена на базі двох газет "Конопляр Середино-Будщини" і "За більшовицькі колгоспи". З 9 лютого 1935 р. газета стала виходити під назвою "Колгоспна правда". До війни вийшло 1432 номери. У 1944 р. газета поновить свій вихід.

В ДАСО за цей період газета відсутня.

Лебединська газета "За колективізацію"

Ця газета була органом Лебединського РК КП(б)У та РВК. В підшивці ДАСО ця газета починається з №1 (581) за 3 січня 1935 р. На газеті позначений 5-й рік видання. Редактором газети був Колісниченко, а т.в.о. Г. Гурдієнко. Тираж газети становив 4 700 примірників, але він не був постійним.

Основними темами газети були: ленінська тематика, вивіз гною, здача мірчука, перепис худоби, антирелігійні виступи, збори робітників, допомога політшколам, заняття лікнепу, набір кандидатів до військової школи, облік трудовнів.

Багато приділяють уваги сільським патронатним закладам. В колгоспі, де головував Лисянський діти не миті і не стрижені, немає білизни, сплять на брудних матрацах.

Голова сільради пиячив, штрафував селян, а гроші привласнював, забирав собі м'ясоподаток. Отримав три роки ув'язнення.

Розікрали деревообробну лозову артілю, а бухгалтер Лебединської райконтори "Заготскот" Степан Власенко в ніч на 5 листопада, прихопивши 2 125 крб. державних грошей і печатку, зник.

Водій Бобокало дав кермо помічнику Василенку, а той врізався в іншу машину. Бобокала віддали під суд.

В селі Рябушки побудували добрий колбуд (колгоспний будинок), але робота в ньому не ведеться, а попередження газети надруковане на всю сторінку: "Жодного прогультника в дні попівсько-куркульського різдва".

Постійно проводяться наради з сількорами. Дійшли до того, що стали випускати газету в полі. В полі треба працювати, а вони випускають газету, і де їй вшити — на тракторі чи на коні.

В Лебединському театрі вперше виступала капела з 30 чоловік під керівництвом Данкевича.

Проводиться організований набір робітників на будівництво водогону в м. Харкові, але, щоб потрапити на будівництво, треба мати дозвіл на право виїзду з колгоспу.

Заборонили проводити збори в колгоспах після 22 години. У кріпаків було більше прав, ніж у радянських селян.

Лебединська газета "Соціалістичне життя"

Ця газета була органом Лебединського РК КП(б)У. Є декілька підшивок газети в ДАСО за 1936-1937 р. За 1936 р. дуже мало номерів. Підшивка за 1936 р. починається з 21-го (765) номера і закінчується 131-м (875) номером. На газеті позначений 8-й рік видання. Редакція вважала за початок газети газету "За колективізацію". Редактором був П. В. Колісниченко. Газета виходила 15 разів на місяць, друкувалася у власній друкарні. Тираж — 3 500-4 000 примірників, але він змінювався. Основною темою була Сталінська Конституція. Друга тема — це розгром троцькістів. Серед цих троцькістів опинився і Григорій Якович Сокольников, про якого я вже розповідав. Третьою темою був розстріл Тухачевського, Якіра, Уборевича, Корка, Ейдмана, Фельдмана, Примакова, Пунту. Звичайно, трудящі Лебединщини вітають розстріли ворогів народу. Чомусь тільки серед цих ворогів так багато євреїв. Радянська історіографія обходить цей бік "хрустальної ночі" по-кремлівські. Ейдман був одним з тих, хто допомагав робити інтервенцію радянських військ на Сумщину.

Газета друкує стандартні повідомлення з Іспанії про громадянську війну.

Інші теми: Всесоюзний перепис населення, пленум ЦК КП(б)У, революційна пильність і піднесення партійної роботи (передрук з г. "Правда"), перша районна олімпіада вчителів, кущові збори редакторів стіннівок Лебедина, Бурині, Гудимівки, Бобрового, сільські кінофестивалі, 100 роковин з дня смерті Пушкіна, позика оборони, зниження цін на культуртовари, порушення колгоспної демократії, вивіз місцевих добрив, втрати врожаю.

Був спеціальний розділ, де друкувалися невеличкі обурливі факти. Вони стосувалися ненадання належної допомоги жінкам, які збиралися народжувати, бо голови колгоспів не давали транспорту, щоб довести до райлікарні. Незаможника Василя Вовченка виселили з хати рішенням сільського суду, а справа в районному суді протягом кількох місяців не розглядалася. В минулому Вовченко був активним членом комітету незаможників, і газета його дуже захищає.

Група лебединських спекулянтів возила в Харків на базар яйця, насіння, а звідтіля везла взуття, одяг і реалізовувала все це на базарі в Лебедині. В них конфіскували 150 метрів краму, взуття, хустки, одяг. Всі вони були позбавлені виборчих прав, а це значило, що вони не могли розраховувати знайти собі хоч якусь роботу.

Друкується стаття про погане навчання студентів-заочників Сумського педінституту і невеличке повідомлення про п'яницю-вчителя.

Єдине повідомлення, яке я зустрів у цій газеті, що було не пов'язане з політикою, це про те, що в районі Лебедина на Пслі піймали сома вагою 36 кг. Мені декілька разів довелося побувати на розкопках Битицького городища. Там знаходили рибальські гачки. Найменший з них був величиною з сірникову коробку, блешня мала розмір 180 мм. Мабуть, раніше такої риби було багато. Мені старі рибалки розповідали, як до війни біля Харківського мосту вони ловили сомів. Сом любить чисту воду і були неодноразові спроби знову завести сомів у Пслі, але вони, мабуть, не виживають в такій воді, яка є сьогодні в річці.

Останній номер за 22 грудня 1937 р. 162 (1079).

Роменська газета "Прапор жовтня"

Це був орган Роменського РК КП(б)У і райвиконкому. Виходила газета у 1938 р. Відомості про газету взяті з каталога ДАСО. Сама газета в ДАСО відсутня.

Після цього року збережених газет до ВВВ в ДАСО немає. Можливо, вони збереглися в ЦДАУ. Поїхати до Києва і там досліджувати в мене немає коштів.

Сумська газета "Більшовицька молодь"

Газета в ДАСО відсутня. Інформацію про неї я знайшов у газеті "Червоний промінь", №44 за 28 жовтня 1989 р.

Перший номер газети "Більшовицька молодь" вийшов 1 листопада 1939 р. Форматом вона була з газету "Правда", тираж — 15 000 примірників. Виходила газета тричі на тиждень. Працювало дев'ять відділів, де було 30 чоловік творчих працівників. Професійних журналістів в редакції не було. Редактор Я. Б. Ратнер закінчив літературний факультет Сумського педінституту. Редакція займалася не тільки випуском газети, але й організацією творчості дітей. Редколегія підготувала і

видала книжку "Пісні юності" — віршований збірник. На цю книжку була надрукована рецензія в газеті "Комуніст" — органі ЦК Компартії республіки.

Двічі газета була на сільськогосподарській виставці у Москві в павільйоні преси. Вона вважалася однією з найкращих молодіжок республіки. В газеті працював Володимир Сосюра. Тут він друкував багато своїх віршів.

Під час війни редактор Ратнер був військовим журналістом, а з 1943 р. редактором газети 230-ї дивізії "За победу".

Своєрідним підведенням підсумків цього періоду правління країною Сталіним був лист Ф. Ф. Раскольниково до Сталіна. Я наведу вам його частково, бо там зустрічаються прізвища, якоюсь мірою пов'язані з історією Сумщини, і ви краще зрозумієте ті події на Сумщині, з якими вже познайомилися з місцевих газет:

... "Над гробом Ленина вы произнесли торжественную клятву выполнять его завещание и хранить, как зеницу ока, единство партии. Клятвопреступник, вы нарушили и это завещание Ленина.

Вы оболгали, обесчестили и расстреляли многолетних соратников Ленина: Каменева, Зиновьева, Бухарина, Рыкова и др., невиновность которых вам была хорошо известна. Перед смертью вы заставили их каяться в преступлениях, которых они никогда не совершали, и мазать себя грязью с ног до головы.

А где герои Октябрьской революции? Где Бубнов? Где Крыленко? Где Антонов-Овсеенко? Где Дыбенко?

Вы арестовали их, Сталин.

Где старая гвардия? Ее нет в живых.

Вы расстреляли ее, Сталин...

Вы уничтожили партию Ленина, а на ее костях построили новую "партию Ленина-Сталина", которая служит удачным прикрытием вашего единовластия. Вы создали ее не на базе общей программы и тактики, как строится всякая партия, а на безыдейной основе личной любви и преданности вам...

С жестокостью садиста вы избиваете кадры, полезные и нужные стране. Они кажутся вам опасными с точки зрения вашей личной диктатуры.

Накануне войны вы разрушаете Красную Армию, любовь и гордость страны, оплот ее мощи. Вы обезглавили Красную Армию и Красный Флот. Вы убили самых талантливых полководцев, воспитанных на опыте мировой и гражданской войн...

Вы уничтожаете одно за другим важнейшие завоевания Октября. Под видом борьбы с текучестью рабочей силы вы отменили свободу труда, закатали советских рабочих и прикрепили их к фабрикам и заводам. Вы разрушили хозяйственный организм страны, дезорганизовали промышленность и транспорт, подорвали авторитет директора, инженера, мастера, сопровождая бесконечную чехарду смещений и назначений арестами и травлей инженеров, директоров и рабочих как "скрытых, еще не разоблаченных вредителей".

Сделав невозможной нормальную работу, вы под видом борьбы с "прогулами" и "опозданиями" трудящихся заставляете их работать бичами и скорпионами жестоких и антипролетарских декретов.

Ваши бесчеловечные репрессии делают нестерпимой жизнь советских трудящихся, которых за малейшую провинность с волчьим паспортом увольняют с работы и выгоняют с квартиры.

Рабочий класс с самоотверженным героизмом нес тягость напряженного

труда и недоедания, голода, скудной заработной платы, жилищной тесноты и отсутствия необходимых товаров. Он верил, что вы ведете к социализму, но вы обманули его доверие. Он надеялся, что с победой социализма в нашей стране, когда осуществится мечта светлых умов человечества о великом братстве людей, всем будет житься радостно и легко.

Вы отняли даже эту надежду: вы объявили социализм построенным до конца. И рабочие с недоумением, шепотом спрашивали друг друга: "Если это социализм, то за что боролись, товарищи?" ...

Вы отняли у колхозных крестьян всякий стимул к работе. Под видом борьбы с "разбазариванием колхозной земли" вы разоряете приусадебные участки, чтобы заставить крестьян работать на колхозных полях. Организатор голода, грубостью и жестокостью неразборчивых методов, отличающих вашу тактику, вы сделали все, чтобы дискредитировать в глазах крестьян ленинскую идею коллективизации...

Вы душите советское искусство, требуя от него придворного лизоблюдства, но оно предпочитает молчать, чтобы не петь вам "осану". Вы насаждаете псевдоискусство, которое с надоедливym однообразием воспекает вашу пресловутую, набившую оскомину "гениальность" ...

Вы беспощадно истребляете талантливых, но лично вам неугодных русских писателей. Где Борис Пильняк? Где Сергей Третьяков? Где Александр Аросьев? Где Михаил Кольцов? Где Галина Серебрякова, виновная в том, что была женой Сокольников? (ви пам'ятаєте, що Сокольніков був міністром фінансів і походив з роменських євреїв).

Вы арестовали их, Сталин.

Вслед за Гитлером вы воскресили средневековое сжигание книг...

В грозный час военной опасности, когда острее фашизма направлено против Советского Союза, когда борьба за Данциг и война в Китае — лишь подготовка плацдарма для будущей интервенции против СССР, когда главный объект германо-японской агрессии — наша Родина, когда единственная возможность предотвращения войны — открытое вступление Союза Советов в Международный блок демократических государств, скорейшее заключение военного и политического союза с Англией и Францией, вы колеблетесь, выжидаете и качаетесь, как маятник между двумя "осями".

Во всех расчетах вашей внешней и внутренней политики вы исходите не из любви к Родине, которая вам чужда, а из животного страха потерять личную власть, Ваша беспринципная диктатура, как гнилая колода, лежит перепек дороги нашей страны...

Ваша безумная вакханалия не может продолжаться долго. Бесконечен список ваших преступлений. Бесконечен список имен ваших жертв! Нет возможности все перечислить.

Рано или поздно советский народ посадит вас на скамью подсудимых как предателя социализма и революции, главного вредителя, подлинного врага народа, организатора голода и судебных подлогов".

17 августа 1939 г.

Це був вирок не тільки Сталіну, але і його соціалістичній теорії, яка не має до соціально справедливого суспільства ніякого відношення. Це був державний феодалізм, де роль поміщика виконувала партійна верхівка.

П'ЯТИЙ ПЕРІОД ПРЕСИ НА СУМЩИНІ

“На вопрос Рейхсляйтера Розенберга о печати фюрер ответил: газеты (например на Украине) надо начать издавать снова, чтобы получить средство воздействия на местное население.”

Секретный меморандум о национал-социалистической оккупационной политике в России

Перед тим як почати висвітлення цього періоду, слід пояснити термін “німецька і нацистська окупація”. Традиційно йшла мова про німецьку окупацію, а зараз намітилася тенденція використовувати термін нацистська окупація. Серед окупаційних військ були румуни і угорці, яких важко віднести до нацистів. Не всі і в німецькому війську поділяли ідеї нацистів. До німецького війська залучалось багато й українських підрозділів. Для того, щоб не ускладнювати це питання, я буду притримуватися традиційної точки зору.

Для того, щоб правильно оцінити окупаційну пресу, треба подати невеличкий вступ про те, яке було бачення долі українців і України в німецькій окупаційній політиці. Тим більше, коли буде йти мова про самі газети і матеріали, треба розуміти, що це не погляд автора на події війни, а розповідь про ті газетні матеріали, які друкувалися і як подавалися самі події в газетах, але якщо подавати тільки газетний матеріал і не залучати інших джерел, то багато подій просто буде важко зрозуміти.

Напередодні Великої Вітчизняної війни Україна продовжувала перебувати на становищі напівколонії у сталінській імперії. Централізація влади досягла в СРСР такого рівня, що існування республік як держав стало фікцією. При наявності значних людських і природних ресурсів, достатньо розвинутих промисловості та сільськогосподарства Україна була позбавлена права розпоряджатися ними. Масові репресії і голодомор 30-х років завдали страшного удару українській інтелігенції та селянству. Швидкими темпами, особливо в містах, проводилась русифікація населення.

22 червня близько 3 години 30 хвилин 160 дивізій вермахту на лінії фронту протяжністю 3 тисячі кілометрів перейшли кордон СРСР. Переважна більшість цих дивізій була спрямована на Україну.

Багато хто надіявся, що з приходом німців ситуація зміниться. Зустрічали хлібом і сіллю, з найкращими сподіваннями на незалежну державу. 30 червня 1941 року у Львові Організацією Українських Націоналістів було проголошено Акт про відновлення незалежної Української держави. У ході східної кампанії вермахту Україна стала першочерговим і найважливішим об'єктом німецької колоніальної експансії. На окупованих українських землях впроваджувались заходи щодо ліквідації будь-яких ознак державності, насамперед територіальної єдності. Планове знищення населення України було частиною державної політики третього Рейху. Першими жертвами геноциду стало єврейське населення. У директиві Тітлера вермахту від 12 вересня 1941 р. “Боротьба проти більшовизму, — наголошувалося в ній, — вимагає нещадних та енергійних дій насамперед проти євреїв, котрі є головними носіями більшовизму”. Без суду і слідства розстрілювались ті, хто належав до партійного або радянського активу, за порушення встановленого режиму, за найменші прояви непокори, співчуття партизанам та повстанцям. Терор окупаційних властей викликав широкий рух опору на Сумщині.

Водночас велика частина населення, скривджена більшовицьким репресивним режимом, який в основному був представлений росіянами та євреями, байдуже ставилась до "нового порядку", не вбачаючи великої різниці між Гітлером і Сталіним. Настрої беззахисного населення, залишеного сталінським режимом віч-на-віч з німецькою армією, коливались між обережною прихильністю і настороженим вичікуванням. Ситуація, яка складалася на тимчасово окупованих землях влітку 1941 р., давала народним масам, які пережили жахи сталінських репресій і голод 1932-1933 рр., деякі надії на можливість нормального "цивілізованого" життя під новою владою.

Щоб зрозуміти події на Сумщині під час окупації, треба пояснити позицію керівництва Німеччини щодо українського питання. Ідея життєвого простору для німців на Сході не була націонал-соціалістичною. Росіяни мусять завдячувати тут перш за все своїй цариці Катерині II, котра, будучи німкенню, запрошувала велику кількість своїх стіввітчизників, як колоністів, до Росії. В кінці XIX ст. у Російській імперії мешкали 1 мільйон 800 тисяч німців, з яких понад 500 тисяч — на Україні. Пангерманський рух вважав їх присутність в Росії виправданням ідеї "дранг нах Остен" — тиску на схід, анексії Рейхом значної частини території Росії. Під час революції і громадянської війни приблизно 120 тисяч німців змушені були залишити територію колишньої Росії. Понад 55 тис. оселилися у Німеччині. Серед цих останніх був Альфред Розенберг та деякі інші керівники націонал-соціалістичної партії. Гітлер набирався знань про Східну Європу від них. Гітлер був переконаний, що Російська держава — це продукт "ефективності" німецьких елементів серед нижчої раси. Революцією німецьке джерело було знищене, і на його місці з'явилися євреї ("Майн кампф" "Моя боротьба"). Гітлер ніколи не писав і не говорив, що він підтримує ідею незалежності України. Зате Альфред Розенберг у брошурі, що з'явилась перед приходом нацистів до влади, писав, що німецька політика повинна брати до уваги можливість допомоги національним рухам у Радянському Союзі. Ще у 1927 році А. Розенберг писав: "Німеччина повинна залишати відкритою можливість союзу з Києвом", прийшовши до влади ухилявся від трактування цього питання. У квітні 1941 року, отримавши від Гітлера доручення скласти проект інструкції для майбутніх райхскомісарів на Сході, Розенберг написав, що треба дозволити українцям розвивати свою історичну свідомість, створити університет у Києві, сприяти розвитку української літератури. Звичайно, не треба ідеалізувати Розенберга, він націонал-соціаліст, але більш толерантний, ніж Гітлер з його головорізами з СД і не такий підлабузник і брехун, як Гебельс. В Генеральній Ост повідомлялося про колонізацію Криму і Галичини, а що стосувалося іншої території, то було сказано: "Германізацію українців, росіян, турко-татарських народів не треба ні передбачати, ні рекомендувати". Якщо спочатку німці досить обережно поводитися з українським населенням, спрямовуючи репресії переважно проти комуністів і євреїв, то скоро все населення стало жертвою засади колективної відповідальності. Чим і скористався Сталін в розпалюванні ворожнечі до німців. Під час засідання у головному штабі фюрера 29 вересня 1941 р. було вирішено: "Згідно з концепцією фюрера, не може бути і мови в найближчі десятиліття про незалежну Україну". Ситуація в ході війни мінялася не на користь німців, і чим були викликані зміни в їхньому ставленні до українців і України. Так, німецький

військовий комендант Дніпропетровська вручив міському голові професору Олійниченку, члену ОУН Бандери, призначеному на цю посаду з ініціативи похідної групи ОУН, документ, в якому говорилось, що після війни Україна буде прийнята у сім'ю європейських народів як одна з найбільших держав. Розенберг висловив думку, що треба оцінити збитки, які завдав російський більшовизм Україні. Він вважав, що українці не мають вивчати німецьку мову, навпаки — хай краще німці вивчають мову місцевого населення. Гітлер, Герінг, Борман не вважали українців народом, а відносили всіх до росіян. Нерідко заарештованих українців жорстоко били тільки за те, що вони відносили себе “до неіснуючої нації”. Скільки спільного було у верхівки нацистів і сучасної російської влади по відношенню до українців. Еріх Кох казав про українців: “Цей народ є набагато нижчий за нас, і він повинен молити Бога, щоб ми зберегли йому життя”. Були пропозиції виморити українців голодом. Фронтове командування і ті, хто безпосередньо спілкувався з населенням, були іншої думки. Капітан Т. Оберлендер в своєму меморандумі наполягав на гарному ставленні до українців, бо від цього залежить “результат східної кампанії”. Дуже пізно це розуміння прийде до керівництва Рейху. В інструкції від 3 листопада 1942 р. було сказано, що ворогами Німеччини є “... комуністи, бандерівці, партизани. Найнебезпечніші бандерівці. За всяку ціну знищити”. Після втрати України заступник начальника політичного відділу Міністерства Сходу Отто Бройтгіам опублікує таку заяву: “Німеччина не має жодного наміру робити з України німецьку колонію, а сподівається бачити Україну вільною й незалежною від більшовизму в рамках нової Європи”. Після з'ясування поглядів верхівки Рейху на українське питання повернемося до подій тієї пори на Сумщині. Під час окупації в Дніпропетровську побував міністр озброєнь Шпеер. Він відмічав добре відношення українців до німців і засуджував політику нацистів по відношенню до населення України. Вважав її абсолютно хибною.

На Сумщині почали відроджуватись давні культурно-освітні товариства, професійні й аматорські хори і театри, виходили проіняті національним духом газети, відкривалися церкви.

В щоденниках начальника генштабу сухопутних військ Німеччини генерала Ф. Гальдера є два моменти, які стосуються нашого регіону. В одному він пише, що Західна Україна хотіла відродити державність і почала військовий спротив німцям, а на Сході було “тулє безразличіє”. Другий момент стосувався Штепівського бою. Під Полтавою потрапило в полон 660 тис. радянських військ в результаті оточення їх танковими групами Гудеріана, а успіх бою під Штепівкою показався дивом. Танкові групи Гудеріана на той час були укомплектовані на 30%, і ресурс більшості танків уже скінчився. Вони вимагали ремонту, а поповнення новими танками не було. Хронічно не вистачало запчастин, снарядів, а найбільше бракувало пального. Війська вермахту несли великі втрати в живій силі. Війна планувалась на дуже короткий термін часу. Той же Гальдер у щоденнику записав: “Не буде перебільшенням, якщо я скажу, що компанія проти Росії буде виграна протягом чотирнадцяти днів”.

Слід відзначити, що Франц Гальдер часто вступав в суперечку з Гітлером, за що і був відправлений до концтабору. Нижче я подам більше інформації про штепівський бій.

Організація управління на Україні повинна була пройти декілька етапів. В нашій області управління здійснювалось військовим командуванням, а цивільні функції доручались особам, обраним з місцевого населення. 17 липня 1941 р. Гітлер підписав наказ про введення цивільного управління окупованими областями СРСР. Управління нашим регіоном здійснювалось рейхсміністерством Східних областей. Рейхскомісаріат поділявся на генералбейцрки (генеральні округи), а ці, в свою чергу, — на гебіти. До кожного гебіта входило від 250-400 тис. га площі та від 150 до 250 тис. населення. Сумщину передбачалось поділити на 8 гебітів з центрами: 1-Шостка, 2-Глухів, 3-Конотоп, 4-Ворожба, 5-Суми, 6-Рошни, 7-Лебедин, 8-Охтирка. Чернігівський генералбейцрк не був створений і підлягав військовому командуванню.

Щоб розібратися в тих подіях, які були на Сумщині в роки ВВВ, я розпитав багатьох людей похилого віку. Одностайної оцінки не виявив. Щоб зрозуміти, чому Сумщина дала понад 30 тис. поліцаїв і військовослужбовців вермахту, я звернувся за інформацією до СБУ в Сумській області. Довго і нудно йшла розмова, до архівів не пустили, заяву прийняли неохоче. З відповіді виходило, що справи в них на поліцаїв є, а от скільки їх було, їм невідомо. Навіть ті, що в них на поліцях, не "спромоглися" порахувати. Виходило, що я і 30 тисяч поліцаїв придумав. В книжці "Історія України" видавництва "Світ" 1996 р. на стор. 319 читаємо: "Водночас близько 250 тисяч служили у сформованих німцями українській поліції та допоміжних військових частинах вермахту (дивізія "Таличина" — 18 тис., дві козацькі дивізії з Дніпропетровська — 15 тис., Сумський, Роменський і Шосткінський полки — 20 тис. та ін.). Хіба в штаті СБУ немає історика? Не надали ніяких роз'яснень про нашу сусідку Ангеліну Михайлівну Циганенко по Германівському провулку, №1, де моя матір і бабуся мешкали під час війни. Ще до цього часу залишилися свідки її праці у німецькій сільськогосподарській управі. Пізніше, після звільнення, коли від наших "великих сусідів-патріотів" надійшов на неї черговий донос, що вона велика німецька запродакка і т.д., з НКВС пояснили, що вона працювала за нашим завданням. Вийшла вона заміж десь в 1950 році за працівника МДВ Ляшенка. Його попередили, що тепер він мусить з органів звільнитися. Працював він пізніше в обкомі КПУ завгоспом. Мені нічого іншого не залишилось, як ознайомитися з матеріалами, які є в Сумському архіві. У 1943 році було розпорядження УГА УНКВС УРСР начальнику відділу держархівів УНКВС Сумської області за №280 від 10 листопада 1943 р. "Об организации архивных органов, собирании и использовании документов периода ВОВ". Це розпорядження не могло бути виконане в повному обсязі, бо багато документів згоріло і було знищено свідомо, а те що залишилося являє собою тільки частину, яка показує діяльність окупаційної влади.

Під час окупації було поновлено випуск газет з назвами, під якими вони виходили до революції, а там, де таких газет не було, давали інші назви. Матеріали, які ми там знайдемо, порівняємо з документами, які надруковані в книжці "Сумщина в роки ВВВ". Київ. Наукова думка. 1988 р. Видання друге. Власне, з самої книжки видно ту анархію, в умовах якої проходила евакуація. Область загалом виявилась до неї не підготовленою. Голова облвиконкому Грлов звертається до заступника голови РНК УРСР Старченка з проханням надати вагони, щоб вивезти збіжжя. Їх треба було 2 445 шт. 7 жовня не змогли вивезти з Сум 600 учнів ремісничого училища. Самоходом і залізницею вивезли 18 252 трактори, але багато

лишилось зламаних. Самоходом відправили з колгоспів худобу в Сталінградську область. Цю роботу доручили Шубному Афанасію Федоровичу, але невдовзі її всю забрали на забій. Щоб зберегти невеличке стадо наркомат Землеробства УРСР звертається до Саратовського облвиконкому про збереження племінного стада Лебединської породи в кількості 41 голови.

Населення здавало гроші для потреб армії, формувались винищувальні батальйони. 7 769 комуністів пішло на фронт. 60 тисяч населення було задіяно на будівництві оборонних об'єктів. У звітах йшлося про евакуйовані підприємства, але ми пізніше побачимо, що деякі з них були просто знищені. Врожай частково був знищений, а хлібзаготівля виконана за рахунок того, що на посів уже нічого не залишали.

27 серпня 1941 р. почалася евакуація заводу ім. Фрунзе. Перший ешелон з верстатами, машинами і людьми відправився із Сум. Начальником його призначили слюсаря, члена заводського парткому І. Г. Баштового. Завод починав працювати на новому місці в Тамбові, але пізніше його перевели в Чирчик Ташкентської області, де першим евакуйованим колектив компресорного цеху заклав фундамент заводу. Випускав завод міномети різних систем.

Конотопський завод "Червоний металіст" розташувався в м. Анжеро-Судженську Новосибірської області, Охтирський ливарно-механічний — в Ульяновську, Шосткинська фабрика кіноплівки — у Краматорську.

Наприкінці серпня 1941 року 40-а армія, захищаючи Сумщину, стікала кров'ю. Тоді й було прийнято рішення про підсилення її загonom особливого призначення, до якого ввійшли курсанти Сумського та Харківського артучилища, Харківського піхотного училища, Сумський комуністичний батальйон, ряд інших підрозділів. Командиром було призначено генерал-майора артилерії Олексія Семеновича Чеснова — начальника Харківського артучилища. Надалі цей загін іменувався загonom генерала Чеснова. У складі 40-ї армії воїни цього загону обороняли Волокитине, Бабаківку, Буринь, Клепали, Ворожбу, Віри, Суми і населені пункти на Курщині.

25 серпня 1941 р. передові частини 2-ї танкової групи німців форсували Десну, а наступного дня на території Шосткинського району розгорілися жорстокі бої. У ніч на 27 серпня німці увірвалися до Шостки і селища Вороніж, а наступного дня зайняли Ямпіль.

Були зайняті Кролевець, Дубовичі, Камінь. Німці вийшли на берег Сейму.

7 вересня після чотирьох днів оборони був зданий Конотоп. Німці втратили 40 танків і багато піхоти. Місто захищало велике угруповання радянських військ: 227-а стрілецька і 10-а танкова дивізії, а також 5-а бригада 3-го повітряно-десантного корпусу. Фронт розсипався і того ж дня німці ввійшли до Глухова, а потім наші знову спробували повернути собі місто.

10 вересня частини 3-ї танкової дивізії генерала Моделя захопили Ромни і Глинськ. У 1996 р. в газеті "Панорама" були надруковані спогади Петра Носенка за цей період. Він був співробітником районної газети. Він розповідає, що всі вірили сталінській пропаганді, що скоро німців розіб'ють, і тому ніякого плану евакуації не було. При наближенні німців у місті почалася паніка. Їлова райради з заступником втекли з міста. Не встигли навіть евакуйовати контору державного банку.

У 89-му номері газети "Ленінська правда" за 1979 р. ми знаходимо матеріал, де розповідається, як на площі в Ромнах Іван Юхновський у формі петлюрівця зустрічав німецьке військо. Він став начальником місцевої поліції. Його син Олександр Юхновський теж служив у поліції, а потім в Радянській Армії і був редактором газети, а знайшли його вже в 70-х роках.

Про зустріч німців розповідає і В. Рижевський. Він під час окупації був керівником банку: "Люди вітали німецьких танкістів квітами, молоком, хлібом". 10 вересня був захоплений Путивль.

28 вересня 9-а, 16-а танкова і 10-а, 25-а моторизовані дивізії Гудеріана, прорвавши фронт, стрімко просуваються шляхом Синівка-Василівка-Штепівка. Так пишуть наші історики. Це були вже залишки дивізій. В них залишилося по 30% танків і їх моторесурс скінчився. Не було пального. Командуючий Південно-Західним угрупованням маршал Тимошенко наказав ліквідувати німців. Кавалерійський корпус П. Белова і мотострілецька дивізія О. Лизюкова 1 жовтня атакували Штепівку зі сходу і півночі. Танки полковника А. Касіна атакували з південного сходу. Було знищено 1 000 вантажівок, 500 мотоциклів, 200 коней, 150 гармат і 8 тис. солдат та офіцерів. Тепер трохи поміркуюємо. В мотоциклі було по три чоловіки. Маємо вже 1 500 чол., а всього знищили 8 тис. На кожну машину припадає по 6,5 чол. Це дуже мало. Скільки знищили і захопили танків — теж невідомо.

30 вересня Гудеріан вже отримав пальне і запчастини. Його друга армія захопила Свесу, Хутір-Михайлівський, Середина-Буду, а 7 жовтня — Ворожбу і Білопілля, 8 — Штепівку, 10 — Мижиріч і Тростянець, 11 — Лебедин.

Фронт валився, а Сталін розмірковував, що йому робити з в'язнями і вирішили знищити їх. Відповідальність за їх ліквідацію поклали на старшого майора (тоді такі були звання) держбезпеки Леоніда Баштакова. Був ліквідований знаменитий Орловський централ. Розстріляли 200 відомих політичних в'язнів. Серед них есерка Марія Спиридонова і її чоловік есер Ілля Майоров, Християн Раковський, професор медицини Дмитро Плетньов, дружина Льва Каменева і сестра Льва Троцького Ольга Каменева і багато інших комінтернівців. На околицях Куйбишева (Самара) були розстріляні: начальник Управління ПВО, генерал-полковник, Герой Радянського Союзу Григорій Штерн, командуючий військами Прибалтійського особливого військового округу і заступник наркома оборони генерал-полковник Олександр Локтіонов, генерал-лейтенант авіації, двічі Герой Радянського Союзу Яков Смушкевич, заступник наркома оборони, генерал-лейтенант авіації, Герой Радянського Союзу Павло Ричагов. Разом з ними розстріляли 17 військових, конструкторів, радянських працівників серед яких було три жінки. В їх розстрілі брали особисту участь Баштаков, Родос — відомий слідчий-костолом, Семеніхін, відомий виконавець смертних вироків при Ягоді і Єжові.

Подібна участь спіткала і в'язнів Сумської в'язниці. Ніхто їх до Харкова не вивозив, бо і самих харківських в'язнів знищили біля села Непокритого поблизу м. Салтова. В'язнів загнали в клюну і спалили. Серед харківських в'язнів був і поет Володимир Юхимович Свідзинський.

8 лютого 1942 р. в газеті "Краківські вісті" буде надрукована рецензія на виставу К. Гупала "Тріумф прокурора Дальського". В ній іде мова про роботу

Харківського ДПУ. Серед співробітників ДПУ у виставі Кацнельсон, Корнев прототипами яких був начальник Харківського управління Л. Й. Рейхман, Кудрицький, Корнев-Капелюс, Шперлінг. На совісті цих героїв сотні замордованих сумчан.

4 дні місто Суми не мало ніякої влади. 10 жовтня місто окупували німці. 10 грудня був створений підпільний обком КПУ, але перший секретар Білодід покинув партизанські загони.

Ось перед вами архівний документ.

2/944

аз.а 21/4-47г.

Совершенно секретно

Начальнику ВО МГБ Северо-Черноморского

Бассейна подполковнику тов. Михайлову

на №3-16/см. от 25. III. 1942 года.

Сообщаем, что отец проверяемого Вами Белододе Диомора Константиновича — Белодед Константин Васильевич, 1901 г. рождения, уроженец с. Коряковки, того же района Черниговской области, нами разрабатывается по агентурному делу "Беглецы".

Имеющиеся в деле на него материалы свидетельствуют, что он, как 1 Секретарь Сумского РК КП(б)У был оставлен в тылу немецких войск первым секретарём подпольного обкома КП(б)У для руководства партизанским движением на территории Сумской области.

Однако в первые же дни оккупации немцами территории Сумской области Белодед К.В. покинул партизанские отряды и ушел в с. Голенка Дмитровского района, Черниговской области, где работал кузнецом в общинном хозяйстве.

23 мая 1943 г. Белодед был арестован райполицией, под стражей находился 12 дней, после чего направлен в немецкие лагеря для военнопленных в г. Ромны Сумской области, откуда в июне месяце 1943 г. он выехал на работу в Германию.

Будучи в Германии — в г. Эссен, Белодед работал на сталелитейном заводе. В 1945 г. при занятии американскими войсками г. Эссен — Белодед оказался в американской зоне оккупации, откуда в порядке репатриации возвратился к прежнему месту жительства — в г. Сумы.

Белодед нами подозревается в сотрудничестве с германскими контрразведывательными органами и предательстве руководящего командного состава партизанских отрядов. Одновременно проверяется его поведение на территории Германии и в американской зоне оккупации.

Начальник 2 отдела УМГБ по Сумской области Майор /Овчаренко/.

Исп. Никифоров.

Печ. Зайцева.

ДАСО. Ф. Р. 7641. — Оп. 13. — Стр. 742. — Арк. 1.

На мій погляд, в його руках знаходилася вся інформація про підпільні і партизанські групи. Де вона поділася? Чи не потрапила вона до рук німців? Відповіді на ці запитання я знайду пізніше.

Ось ще одна цитата зі справи Білодіда:

"В первые дни оккупации немцами территории Сумской области, Белодед рас- терялся, не сумел организовать и наладить дисциплину среди оставшихся в тылу

коммунистов, покинул партизанский отряд и ушел в с. Голенка Дмитриевского района Черниговской области, где работал кузнецом в общинном хозяйстве. Партизанский отряд, которым он должен был руководить, разбежался, не причинив никакого вреда немецко-фашистским захватчикам. Своё личное оружие бросил у колхозницы с. Червоного Сумского района."

Почали діяти підпільні групи і партизанські загони. З допомогою зрадників, так довгий час будувати пояснювати, вдалося вийти на слід більшості підпільних груп і вони були ліквідовані, як приклад — група Бадаєвої і Рахманової. В газеті "Сумщина" за 23 лютого 1966 р. розповідається про ліквідацію загону в с. Зелений Гай. На мій погляд, тут винні не стільки зрадники, а те, що німцям дісталися папери НКВС, партійних органів. Зрадників теж вистачало. В матеріалах Шосткинської поліції можна побачити десятки таких доносів. Вачили, що в сусіда перед відступом наших військ раптом з'явилася підвода, продукти, і товари, що почав він все це носити до лісу і всі зрозуміли, що за цим стоїть. Прийшли німці і стали таких забираги в першу чергу.

У березні 1942 р. в глибокому тилу ворога на окупованій території об'єдналися партизанські загони України: Сабурова, Воронцова, Іванова, а також загони Ямпільського, Середино-Будського, Червоного та деяких інших районів Сумщини. Комісаром з'єднання ЦК КП(б)У затвердив секретаря підпільного Червоного райкому партії П. Х. Куманька. Для зв'язку з ним був направлений колишній голова Головавшівської сільради Іван Андрійович Крикуненко ("ЛП", №33, 1989 р.).

Багато працівників органів НКВС Сумщини відправили на фронт, в партизанські загони. Ось чергова цитата з інтерв'ю Комарова: "Смертю хоробрих загинули на підступах до Києва Герой Радянського Союзу Іван Михайлович Середа з В. Писарівки і роменчанин Микола Данилович Сінокоп, мужність і героїзм виявив сумчанин Валентин Георгійович Трофимов. У роки війни чехісти-сумчани внесли гідний вклад у справу швидкого розгрому ворога. Хоробрими армійськими контрозвідниками, які знешкодили чимало фашистських шпигунів, диверсантів, резидентів, зарекомендували себе Євген Іванович Валахов та Олексій Васильович Ведмідь, Олександр Михайлович Булатов, Павло Каленикович Малюк, Антон Макарович Маринич. У складі чехістської групи в партизанському загоні Ковпака воював Микола Матвійович Корнілов, у партизанському загоні К. Заслонова відважною розвідницею була Ніна Яківна Ройсенко".

В німецькі місцеві органи управління було багато заслано агентири. Частина вдалося знайти, але закидалися підпільні групи, які знову поновлювали агентурну роботу. Про них я ще розповім.

Сталінська машина терору не припинялася і в період війни. Були розстріляні десятки командирів партизанських загонів. В самому загоні Ковпака був знищений комісар Руднев. Пишуть, що партизани тікали до ОУН-УПА. Якби ковпаківці самі без дозволу пішли до бандерівців, то, мабуть, Ковпак мав би великі неприємності. Головною метою рейду Ковпака на Західну Україну і була боротьба з ОУН-УПА.

12 вересня 1987 р. в газеті "Ленінська правда" була надрукована стаття "Слідами нічного десанту" автора В. Граба. В ній розповідається про партизанів Ковпака і зв'язки підпільних груп з цим загonom, які діяли проти ОУН. Ось невеличкий фрагмент: "Великий життєвий досвід, особиста мужність дозволили Білашу виконати

завдання у надзвичайно складних умовах. Колишній член Компартії Аргентини, уповноважений ЦК МОПР, боєць інтербригад в Іспанії, про що, звичайно, ніхто і не здогадувався, він входить в довіря до оунівців, одержує посаду "політичного станичного і станичного по зв'язку" з псевдонімом "Залізняка". Добуває цінну розвідувальну інформацію в самому лігві крупних націоналістичних банд "Кори", "Талайди" та інших, а також по залізничному вузлу Сарни. Зведення від нього йдуть до Крелька, а далі — в партизанські загони".

Важко склалися стосунки між Ковпаком і Рудневим. Ось записи з щоденника Семена Руднева з збереженням орфографії. "24 июля 1943 года... При проческе у села Корчин был бой, и за весь день почти не прекращалась стрельба. В результате этих стычек взяли 30 пленных, из них три раненых, убили 15, взяли 1 ручной пулемет, штук 15 винтовок и ряд еще, взяли их базу, хлеб, муку и т. д. Ковпак хотел всех расстрелять, я этому воспротивился. За эти дни и особенно за последний день нервы напряжены настолько, что я вторые сутки почти ничего не кушаю. Так как здесь такое политическое переплетение, что нужно крепко думать, убить — это очень простая вещь, но надо сделать, чтобы избежать этого. Националисты наши враги, но они бьют немцев. Вот здесь и лавируй и думай.

25 июня 1943 года. Решили делать наплавной мост через реку Грынь между селами Корчин — Здвиг, но националисты человек 500 заняли Здвиг и заявили, что переправу строить не дадут. Ковпак решил, раз так, то дать бой и смести это село, чему я решительно воспротивился, — это просто, и не требуется большого ума, но жертв в с одной и с другой стороны, жертвы мирного населения, детей, женщин... Я решил пойти на дипломатические переговоры, написали письмо и послали с дивчиной, тон письма мирный. Мы просили не препятствовать проходу. Наша цель общая — бить немцев, а если будут препятствовать, то будем бить... Ковпак снова рассвирепел, немедленно артиллерию и смести это село с лица земли. Я заявил, что на это не пойду, лучше согласен вести бой с немцами за мост в Яновой Долине... Этот день прошел тяжело, особенно лично для меня: две ночи не спал, два дня почти не кушал, и когда встал вопрос, как бить переправу, то с Ковпаком разошлись, он настаивал бить с боем, разгромить село, я был против, будут жертвы, и особенно мирного населения. На этой почве произошла крупная и очень крупная ссора. А моя точка одержала победу, мы переправились без жертв. Нам и надо так вести политику — бить немцев вместе, а жить врознь". Висновки, хто і за що знищив Руднева, — зробіть самі.

Біля гітлерівської ставки "Вервольф" під Вінницею існувала за двадцять кілометрів і штаб-квартира Герінга. Кавалерійське з'єднання сумських партизан під командуванням М. І. Наумова здійснювало стеловий рейд по Україні. Після важкого бою під Станіславчином прийняли рішення пробиватися до Чорного лісу під Вінницею. До лісу дійшло 25 чоловік. Ніхто з партизан не міг навіть підозрювати, що вони наскочили на штаб-квартиру Герінга. Відбувся бій, але сили були нерівні. Загинули всі крім одного Івана Цибульова. (р. "ЛП", №210 за 31 жовтня 1984р.)

Не можна сказати, що поява партизанів населення сприймало з ентузіазмом. Багатом партизанським загонам так і не судилося організуватися. За тією статистикою, яку надає книжка, тільки в 12 районах були створені загони партизан. З 35 загонів було розгорнуто тільки 13. Спочатку загальна кількість партизан була всього 299 чоловік. Скільки лишилось зі 146 підпільних груп — теж невідомо,

бо СБУ інформацію не дало, а книжка називає 44 групи. Було закладено 60 баз і 30 баз зі зброєю. На 15 травня 1942 року об'єднаний загін Ковпака нараховував 700 чоловік і 250 підвод. ("ЛП", №104, 1957 р.). Тепер про загальну чисельність партизанів області. У 2003 році у видавництві "АСТ-Прескнига" м. Москви вийшла книжка "Окупація. Правда і мифы". В ній наводиться цифра загальної чисельності 74 партизанських загонів України за даними Центрального штабу партизанського руху 12 631 чоловік. Ці цифри взяті з доповіді Пономаренка Сталіну 5 березня 1943 р. Це був час найбільшого підйому партизанського руху. Тоді кількість сумських партизанів визначалась максимум в 1500 (всі партизанські загони) чоловік. За свідченням тих, хто жив у партизанській зоні, до загонів записували всіх молодих хлопців і дівчат, зачитували присягу і списки відправляли до штабу. Сама поява партизанів для населення ставала трагедією. Мало того, що часто під страхом застосування зброї відбиралися продукти, худоба, а й забиралися силою в партизани молоді хлопці і дівчата. Директор ДАСО Іванущенко приводить у своїх книжках багато таких свідчень.

За всю війну ці партизани не вбили жодного німця. Лебединські комуністи Безостий став начальником поліції, а бургомістром Русанов. Обидва брали участь у розстрілах населення в тому числі і євреїв.

Виникали партизанські загони, які не були пов'язані з Москвою в тих традиційних "бандитських" районах, відомих ще з громадянської війни. Такі загони не були визнані. Як приклад можна навести Глинський загін.

Хто підрахував, скільки коштував знаменитий парад ковпаківців у Дубовичах. Під час бою партизанів з німцями у Новій Слободі було вбито понад 300 німців, а через два дні каральний загін знищив 586 мирних мешканців села і спалив майже 1 200 хат. В цій операції брали участь мадяри і поліцаї. Партизани втекли, а діти, жінки, старі за все відповіли. В одній із промов у 1943 р. Генріх Гімлер (за освітою агроном, власник птахоферми, рейхсфюрер СС і шеф німецької поліції, імперський міністр внутрішніх справ, командуючий армією резерву і групою армій "Вісла") казав: "Якщо виникає вимушена ситуація діяти в якомусь селі проти партизанів і проти жидівських комісарів (я кажу це тільки для осіб цього кола, і це призначене тільки для цього кола), то я в принципі віддаю наказ убивати також дружин і дітей цих партизанів і комісарів. Я був би слабак і злочинець в очах наших нащадків, коли б дозволив вирости синам цих ублюдків, убитих в боротьбі людини проти недолюдини... Але ми повинні весь час розуміти, в якій примітивній, первісній, натуральній расовій боротьбі ми знаходимося". В той же час він опікувався театрами, художниками на окупованих територіях, бо Гітлер був художником і пробував себе як архітектор, і тут він хотів догодити Гітлеру.

Ось ще подібний архівний документ: "Всі села та двори, в яких партизани міститимуться, або в яких вони одержуватимуть харчування, будуть покарані через відбирання майна, спалення домів, розстріл заручників та повішення співучасників партизанів".

М. П. Комендант міста.

Лейтенант (підпис).

ДАСО. Ф. Р. 1948. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 27

Коли селянин не пускав у хату партизанів, або давав відсіч пограбуванню — його вбивали. "В с. Собичево партизанами убито 3 человека гражданского населения, взято 12 человек гражданского населения".

Партизани палять школи, аптеки, хліб, мінують дороги, на яких гинуть звичайні люди.

У 1942 році російська розвідка, щоб внести ворожнечу, послала свого агента Кузнецова (Грачов) вбивати німців від імені бандерівців. Сам Кузнецов сидів свого часу у в'язниці НКВС і умовою звільнення була робота на НКВС. З нього таким чином робили агента, бо він знав добре німецьку мову. В разі відмови співробітничати, його самого могли вбити. Спочатку Кузнецов крутився на підприємствах, де працювали німці-колоністи. Потім його одагли в форму лейтенанта-льотчика і він крутився вже серед театральної богеми Москви і нікому не спало на думку, що звичайний лейтенант не може місяцями сидіти в театрах, ресторанах і постійно перебувати в чужих ліжках балерин і артисток. Не один поплатився за свої відверті розмови з ним. В Рівному Кузнецов теж зразу ввійшов до кола німецької богеми, поїв, годував, давав гроші, а між цими розвагами стріляв німців. Ідучи на схід, він вийшов на село, де були бандерівці. Під час розмови з їхнім командиром він підірвав себе гранатою. Доля сама винесла вирок.

Пізніше партизанський рух був кинутий на Західну Україну для ліквідації руху ОУН-УПА. Крім загону Ковпака, таких груп було 180. Знову цитата тов. Комарова: "Ніколи не забудемо ми співробітника нашого управління, старшого лейтенанта Федора Уланова. В лютому 1945 р. біля села Рикове Дрогобицької області на групу з п'яти чекістів на чолі з Улановим напало близько 100 бандерівців. Сміливці вели бій до останньої кулі. Оунівці захопили неприємного офіцера в полон, піддали його жакливим тортурам, відрізали вуха, викололи очі, але за вісім днів катування Уланов не назвав їм навіть свого імені. Озвірілі недолюдки спалили його живцем". Виходить, що в Уланова не було документів. Цікаво в що він був зодягнений і за кого себе видавав. То, може, їхня група діяла, як псевдобандерівці. Що могли робити сумські чекісти в селах Західної України, яке завдання вони отримали, якими методами діяли? Коли відступали радянські війська, у в'язниці знаходили трупи людей з вибитими очима, вирваними шлунками, відрізнаними вухами, відрубаними головами, як свідчення тих тортур, які застосовували слідчі НКВС. Зрозуміло, що бандерівцям було в кого навчатися такому ремеслу.

На нараді 1.07.1943 року Гітлер повідомив про своє остаточне рішення проведення операції "Цитадель". На цій же нараді він заявив, що ні про які обіцянки окремим радянським народам під час війни не може бути і мови, тому що це відбилося б негативно на наших власних солдатах, які повинні знати, що вони воюють за життєвий простір для своїх дітей і онуків. "Помилкою в Першій світовій війні було те, що тоді ми не мали мети".

За період окупації в області було знищено 6 000 німців і їх прислужників, а німці, відповідно, знищили 43 730 мирних громадян і 66 993 військовополонених. Щось в цій арифметиці смерті виглядає не адекватно. Чому так, міркуйте самі.

В період окупації існувало 95 сільських управ. Було 3 магістрати: Крелевецький, Роменський, управління старшини м. Путивль. Комендатури мали: ортскомендатура м. Крелевець, ортскомендатура м. Ямпіль, військова комендатура №580, військова комендатура м. Глухова, Краснопільська районна комендатура, Шалигінська сільськогосподарська комендатура.

Українська допоміжна охоронна поліція, створена на початку грудня 1941 р., діяла під керівництвом німецької жандармерії. Будувалась вона за адміністративним

принципом. Займались охороною мостів, шляхів, несли охоронну службу в населених пунктах, проводили обшуки, облави, арешти, охороняли табори з військовополоненими, здійснювали паспортизацію. Органи поліції були представлені українською допоміжною охоронною поліцією в Глухівському повіті, в м. Конотоп, районними відділами в Кролевіці, Миропіллі, Путивлі, Червоному, Шалигіному, Шостці, Ямполі. В Путивлі існувала поліція "Тема". Існувала сільська поліція в с. Лушніківка і с. Хижківка.

З газети "Ленінська правда" за 12 вересня 1984 р. зі статті О. Гордуса "Кривавий слід" ми дізнаємося про поліцію Тростянець. Начальник Тростянецької районної поліції Кін, заступник начальника І. Г. Смілянський, поліцаї: Іван Бугай, Єгор Бугай, Антон Чмирок, Михайло Лопушок, Петро Лопушок, Адольф Кришбаум, Василь Коренський, Пантелеймон Веленський, Василь Кочерженко, Григорій Більський, В. Кочерга, І. Хоменко, А. Обрусник брали участь у знищенні підпільної групи в кількості 20-ти чоловік. Вони повісили Іллю Ніконова, Сергія Шевченка, Івана Слабоспицького, Івана Біловола, Петра Мартиновського. В бою вбили голову Жигайлівської сільради Петра Забару і селянина Васютенка. За спробу пограбувати сховище з картоплею перед відходом німців, яке розташовувалося в підвалі будинку жандармерії, німці з станції Смородине і поліцаї оточили і розстріляли людей.

Після війни Михайло Лопушок та І. Г. Смілянський опиняються в США і стають їх громадянами.

Районні фінансові органи мали: Конотоп, Краснопілля, Лебедин, Суми, Ульянка. Банківська структура складалась з Буринського районного банку, Великописарівського господарського банку, Глухівського господарського банку, Краснопілляського відділення господарського банку, Миропільського відділення господарського банку, Роменського державного господарського банку, Хотінського державного банку, а в Ромнах було дві розрахункові контори. В області працювало 4 маслозаводи, 5 млинів, 4 переробні заводи (Глухівський засолзавод, Роменський м'ятний, Сумський плодоовочевий, Будильський спиртзавод), 4 торфопідприємства, 2 лісопилні підприємства (Глухівський і Сумський), Охтирська меблева фабрика, цегельні заводи (Конотопський і Роменський), Роменський алебастровий завод, Лебединська кооперативна керамічна виробнича артіль, Сумський цвяховий завод, Конотопський шкіряний завод, Глухівський пенькозавод, Роменське акціонерне товариство "Прогрес". Працювали районні дорожні відділи, ремонтно-будівельні контори, заклади сільського, лісового, водного господарства, ветеринарії, районні земельні управління, машинотракторні станції, ветеринарні лікарні.

Тепер давайте зробимо екскурс по гебельсівській пропаганді і погортаємо сторінки газет часів окупації. Почнемо з газети "Сумський вісник", яка випускалась відділом освіти і пропаганди міської управи. Радянська влада називається "жидівсько-більшовицькою", замість вождя Сталіна, тепер вождь Гітлер. Вся інша риторика збережена з радянських часів. Редактор газети Свободний. На протязі періоду окупації редактори змінювалися, газета виходила то російською, то українською мовами. Тут би знову спитати СБУ про редактора, але результат відомий наперед. Хтось дуже не зацікавлений в нерозголошенні відомостей. Мене більше цікавила організація економіки окупаційним режимом, тому я відповідно і подам цей розділ в більшій мірі, а все інше — в меншій. Власне організація економічно-го життя і була спробою будівництва ринкової економіки. Цікаво порівняти дві

окупації: німецьку і "Донецько-Київську" (з російським капіталом), подивитися, що в них спільного і яка різниця.

Сумська окупаційна газета "Сумський вісник"

Газета була органом Північно-Східної України, виходила двічі на тиждень.

Перший номер газети "Сумський вісник" вийшов через 9 днів після окупації м. Сум 19 жовтня 1941 року українською мовою. Коштувала газета 20 коп., 50 коп., 1 крб. Тираж спочатку складав 2 000 примірників, а вже через декілька днів піднявся до 12 000, а потім склав 30 000. Редактором був Свободний (напевне, псевдонім), потім ми побачимо редактором Фрея, з 18 березня 1943 р. Богуша І. П., а далі — Зайцева. Заступником редактора був М. Мартиненко.

В газеті "Більшовицька зброя" за 23 жовтня 1943 р. буде надрукована стаття про редактора окупаційної газети "Сумський вісник" Івана Богуша. В ній намальований словесний портрет Івана Богуша, а газету називають "Сумський віщальник". Якихось інших подробиць знайти мені про Івана Богуша не вдалося і основною причиною тут є небажання Сумської СБУ працювати з дослідниками і краєзнавцями. У директора архіва Іванушценка є матеріали з архіва МВС по Сумській області, де сказано, що Іван Пилипович Богуш був спалений німцями у 1942 р., але це, мабуть, помилка щодо року його знищення, бо редактором він став у 1943 р.

В першому номері розповідалось, які завдання ставить міська управа по відновленню життя в місті. З 1 січня 1942 р. газета виходила тричі на тиждень. Редакція газети теж змінювала адресу: то розташовувалася на вул. Церковній, №7, то на Николаївській, №45. Органом Північно-Східної України газета стане з 1 січня 1943 р.

Ось звернення окупаційної влади до мешканців м. Суми (мова оригіналу).

"До всіх громадян м. Суми.

10 жовтня силами Германської армії більшовицька влада в м. Сумах вигнана і ліквідована. За вказівками командування німецької армії, в м. Сумах утворена Міська Управа, що вживає всіх заходів до встановлення нового порядку, впорядкування міського господарства (світло, вода, транспорт торгівля тощо), розгромленого більшовиками і створення належних матеріально-побутових умов.

Приступаючи до цієї відповідальної роботи, Міська Управа звертається з закликом до населення всіляко допомагати встановленню нового порядку.

*Протоієрей Георгій Якович
Золотарьов (1873-1943 рр.) з "матушкою".*

Відновлюється в повній мірі свобода приватної торгівлі всіма видами товарів і продуктів, різні кустарні промисли, голярні, ідальні, ресторани тощо.

Вільна торгівля організовується самим населенням. Спекуляція суворо забороняється. Право на користування торгівельним приміщенням надається Міською Управою.

Відновлюється повна свобода релігії. В неділю відновлюється церковна служба в Іллінській церкві.

Радянські гроші перебувають в обігу нарівні з германською маркою по курсу з розрахунку 1 марка дорівнює 10 крб.”

Подібна інформація друкувалася і в інших окупаційних газетах.

Газета розповідає про директора маслозаводу Ткаченка. Диверсійна група висадила у повітря міст на Баранівку в той момент, коли туди заїхала німецька машина. Машина впала в воду і Ткаченко заходився її витягати.

Всіх, хто мав дома гроші підприємств, примусили здати їх до банку. Банк був відкритий 14 жовтня і вже в цей день у ньому було відкрито 59 рахунків. Банки виконували фінансові операції: приймали вклади від організацій, підприємств і приватних осіб, надавали короткотермінові кредити підприємствам, проводили безготівкові розрахунки за дорученням клієнтури. На початку 1942 року був створений господарський банк шляхом злиття усіх існуючих банків в один. У деяких населених пунктах області (Буринь, В. Писарівка, Глухів, Краснопілля, Миропілля, Ромни, Хотінь) відкривалися відділення господарського банку. У банки вносили плату за житло. З 1 квітня 1942 року на окупованій території діяло Тимчасове положення про квартирну платню. Всі квартири були поділені на категорії, за якими встановлювався розмір квартплати. За житло з опаленням, водогоном, електрикою встановлювалася плата 1 крб. 20 коп за кв. метр. За підвальні помешкання і ті, що потребували ремонту плата була 30 коп. Великим родинам надавалася знижка. Кухні, передпокої, ванни, туалети не оплачувалися. (А у нас сьогодні?) За несвоєчасну сплату нараховувалася пеня в розмірі 0,1% за кожен день прострочки. За несплату протягом двох місяців квартиронаймач підлягав виселенню в судовому порядку. При Сумській міській управі діяло 17 контор домоуправлінь. Почало операції Казначейство. Всі підприємства, торговельні установи були зобов'язані здавати свої щоденні виручки в банк на свої рахунки. За невиконання цієї постанови винні жорстоко каралися. Все, що було вкрадене в період беззладдя з магазинів, баз вимагалось повернути. По всіх промислових підприємствах був встановлений восьмигодинний робочий день. Німецький керівник підприємства був головним наглядачем над підприємством. З українського боку призначався управляючий виробництвом, допомагав йому виробничий староста, який був ніби посередником між керівником підприємства і штатом трудящих. На електростанції в м. Суми проводився ремонт генераторів на 80 квт., перемотувався — на 320 квт. Відкрили 8 магазинів, 4 магазини належали кооперації. Відкрили шкіряний завод, ковбасну фабрику, лісообробне виробництво, валяльно-повстану фабрику. Фабрика кожного дня випускала по 60-70 пар валянок. Планували відкрити театр, симфонічний і духовий оркестр, українську капелу. Провели облік помешкань і всього майна. Переіменували вулиці: Червона площа — площа ім. Адольфа Гітлера, вул. Леніна — вул ім. фон Рейхенау (від площі Адольфа Гітлера до Миколаївського садка), вул. Фрунзе — вул ім. фон-Обст-фельдер.

Запустили молокозавод і приймали молоко від населення по ціні 1 крб. за літр, але заборонили знімати з молока масло і сир. Повертали сироватку по 15 коп. за літр. Німці стимулювали розвиток свинарства, вимагали господарського ставлення до сільськогосподарського реманенту та машин. Були відбудовані заготівельні пункти: “Заготзерно”, “Заготскот”, “Заготсено” (російськомовний варіант в ДАСО). Відновили роботу водолікарні (колишні лікарні для радянської партійної еліти). Німці у водолікарнях влаштували свої шпиталі. Закуповували у населення жито по

25 коп. за кг і тверду пшеницю по 35 коп. за кг. Почалась здача хліба. Найбільше здала В. Чернеччина — 20 тонн, М. Вільми, Терешківка, Парне. Видається розпорядження про реєстрацію всіх будівельників. Приймала замовлення ремонтно-будівельна контора Рокшевського М. Є. Забій худоби можна було проводити тільки через бойню, а реалізацію м'яса тільки за дозволом ветлікаря. Відновила свою роботу пожежна частина. При відступі більшовики забрали пожежні машини, а все інше знищили. Брандмейстер Мазний обладнав під пожежну машину звичайну вантажну машину, а на кінні вози поставив бочки з водою.

Відкрились 10 їдалень і одне кафе, де харчувались за талонами. Безробітні могли отримати роботу на один день з оплатою 10 крб. 4 листопада зареєстрували перший шлюб. За адресою вул. Лебединська, (сучасна Кірова) 10, відкрився відділ освіти і пропаганди. Всі підприємці повинні погодити вивіски з архітектором міста та вказати назву і господаря. В 13-му номері газети надруковане оголошення: "Всі жиди міста Сум: чоловіки, жінки, діти повинні протягом 24 годин з'явитися в управління міліції Суругінський провулок, №3 для реєстрації... Всі повинні носити зірку..." Комендант міста Дальмаєр. Невдовзі майже всі євреї будуть розстріляні. Відкрилась станція швидкої допомоги. Відновили роботу на заводі "Фрунзе". В зруйнованому цеху центрифуг запустили котельний цех, а в колишньому котельному цеху зробили кузню. Відновив роботу завод сільськогосподарських машин, колишнє "Сельэлектро" (Сумсільмаш, а до революції фабрика Вараксіна). Відкрилась сумська філія "Українбанку".

Я хочу без коментарів навести вам газетний матеріал за 18 грудня 1941 року: "В міському життєвому управлінні людно. Сюди прийшло багато громадян, щоб одержати ордер на квартиру. Серед присутніх такі, які роками чекали при більшовиках на кімнату і не могли діддатися... Після вступу німців житлове управління при міській управі видало 1 200 ордерів на квартири. Ще буде 50 відремонтовано... 18 по Новоместенській вул., 18 по Троїській і Засумській вулицях... Ремонтється центральне опалення, водогін, каналізація".

В газетних статтях розповідається, що при більшовиках не продавалась ні цегла, ні деревина для власного будівництва. Тепер, при німцях, все це можна купити.

Спочатку головою міської управи був Корнієнко, але його зняли з посади за поганий підбір співробітників. На цю посаду призначили начальника міліції Дяченка Я. А.

На території суконної фабрики був обладнаний пункт, куди населення мусило здати свої радіоприймачі.

Селяни зобов'язані були здавати зерно на колишній млин Серікова, бо млин Басових при відступі був спалений, але його відновили. Перша пекарня за добу давала по 14 тонн хліба. 47 відновлених підприємств передали в приватні руки. Млин Серікова знаходився на Дорошенковій вулиці. Зараз це приблизно район ресторана "Кристал", провулок Промисловий.

17 грудня на пленумі Сумської міської управи головою облспоживспілки затвердили Петрова І. П., зав. промвідділом Попова Г. М., зав. торгвідділом Стеценка М. І., зав. оргвідділом Мільченка, зав. заготвідділом Сукача.

До спілки промисловців увійшли: Яременко, Абрамов, Пінчук.

На посаду міських суддів призначені: по 1-й дільниці — Венгренівський, по другій — Володкєвич. Міськими слідчими призначені: по 1-й дільниці Гюродєцький, по другій — Кізченко. Головою касаційного суду став Сергієвський.

а почесними членами — Торяников, Бородін, Кавцевіч, Петров, Зайцев.

Німцями було запроваджено 12 різних податків. Вони не пішли відразу на впровадження своїх форм життя, а змінювали все поступово. Спочатку підправили судову систему, призначивши нових суддів і адвокатів. Однією з перших справ була справа крадів Лугового і Гусаченка, колишніх робітників громадського харчування. Скориставшись тим, що радянські війська відступили, а німці ще не ввійшли, вони пограбували комори. За це німецька влада посадила їх на 4 місяці. Замінили грошову систему і систему оподаткування. Ось таблиця подоходного податку (карбованці залишалися в місцевому бюджеті, а % відправлялися до рейху):

151-200 крб.	— 1 крб. 20 коп. +3%
201-300 крб.	— 2 крб. 70 коп. +3,3%
301-500 крб.	— 6 крб. 00 коп. +4%
700-1 000 крб.	— 14 крб. 00 коп. +5%
1 001-1 500 крб.	— 42 крб. 00 коп. +8%
2 001-2 500 крб.	— 147 крб. 00 коп. +19%
2 500-3 000 крб.	— 242 крб. 00коп. +26%

Пізніше він буде не раз змінюватися.

Був ліквідований житловий податок і культурнопобутовий, як “жидівсько-більшовицький”. Пізніше в березні місяці введуть податок на будівлі і земельну ренту. Не сплачували подоходний податок і селяни, бо з них брали єдиний сільськогосподарський податок. Скільки років у нас в Верховній Раді вирішувалося питання єдиного сільгосподатку? Пізніше ця система трохи зміниться, але оподатковувати почнуть тільки з 200 карбованців. 50% грошей, зібраних в громаді, залишалися на потреби самої місцевої громади.

Розмір патенту, який сплачували підприємці, залежав від того, яка це була діяльність і яку кількість працівників мало підприємство.

Перукарі:	Ремонтно-взуттєві виробництва:
До 10 чол. — 1 800 крб.	25 чол. — 3 000 крб.
5-10 чол. — 1 200 крб.	10-15 чол. — 2 000 крб.
2-5 чол. — 600 крб.	5-10 чол. — 1 200 крб.
одинаки — 300 крб.	2-5 чол. — 600 крб.
	кустари — 300 крб.

Кравці:	Металообробні виробництва:
10 чол. — 1 800 крб.	ковальські до 100 чол. — 1 800 крб.
5-10 чол. — 1 400 крб.	механічні до 50 чол. — 1 500 крб.
2-5 чол. — 700 крб.	слюсарні 5-10 чол. — 1 000 крб.
одинаки — 400 крб.	лудильні 2-5 чол. — 800 крб.
	кустари — 300 крб.

В місті працювала лікарня, фельдшерські пункти. Працював театр, де готувались концерти і вистави. Відбувались гастролі Харківського театру. Офіційно Сумський театр ім. Щепкіна перебував в евакуації, де ставив вистави, давав концерти. Зароблені кошти перераховував на потреби Червоної Армії.

Про роботу окупаційного театру я трохи довідався у Кагадєєвої Анни Леонідівни. Так склалися обставини, що вона як концертмейстер потрапила на роботу в цей театр. Той, хто не працював, першим потрапляв на відправку до Німеччини. З її

слів, з боку німців опікувався театром доктор Бюмер (одні дослідники пишуть Бомер, а інші Бемер). Вона його запам'ятала як людину, яка нічого поганого не робила. Балетна труппа складалася з 10-12 чол. Балетмейстером була Ася Василівна Семенцова, яка працювала до війни в палаці піонерів. Вона привела до театру дівчат, які відвідували її гурток до війни. В театрі працювала співачка Цимбалюк, а співачка з Воронізького театру, після вступу до Вороніжк радянських військ, Ніна Косовцова прийшла пішки в Суми і стала тут виступати.

У 2004 р. у видавництві "Факт" м. Київ вийшла книга Валерія Гайдабури "Театр між Гітлером і Сталіним", в якій подається склад труп Сумських міських українських драматичних театрів у роки німецької окупації.

Сумський театр.

Режисери: Я. Дунайський, М. Симоненко, Є. П. Северна,
І. Бондаренко, П. Піргер.

Художник: С. Садовников.

Диригенти: І. Звонко, Островський.

Концертмейстер А. Л. Кагадєєва.

Хормейстер: Кондратенко.

Балетмейстер: А. Семенцова.

Акторський склад.

Жінки: Й. Гайда, Пладунова, А. Капнудель, Косовцова, Левіна,
М. Льдова, Миронова, Остащенко, Пожиленко, Є. П. Северна,
М. Талденко, Грюшина, Н. Цимбалюк, Чернущенко.

Чоловіки: Вагиченко, І. Бондаренко, Виходцев, Голувченко,
Гриньов, Грязнов, Доля, Я. Дунайський, С. Іваненко,
Казбан, В. Киричок, Лук'янов, Лямічев, П. Піргер, Попов,
М. Симоненко, Шалений.

Були поставлені наступні вистави:

1. "Воскресіння" В. Калішевського (В. Чубатого).
2. "Хмара" О. Суходольського.
3. "Ніч під Івана Купала" М. Старицького.
4. "Лимарівна" Панаса Мирного.
5. "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці" М. Старицького.
6. "За двома зайцями" М. Старицького.
7. "Право першої ночі" (?) — драма на 4 дії з кріпацького життя.
8. "Наталка Полтавка" І. Котляревського.
9. "Циганка Аза" М. Старицького.
10. "Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка.
11. "Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка.
12. "Степовий гість" Б. Грінченка.
13. "Майська ніч" О. Шатковського (за М. Гоголем).
14. "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського.
15. "Безталанна" І. Карпенка-Карого.
16. "Про що тирса (ковила) шелестіла". С. Черкасенка.
17. "Бондарівна" І. Карпенка-Карого.
18. "Дай серцю волю заведе в неволю" М. Кропивницького.
19. "Мартин Боруля" І. Карпенка-Карого.

20. "Суєта" І. Карпенка-Карого.
21. "Тарас Бульба" М. Старицького (за Гоголем).
22. "Невольник" М. Кропивницького.
23. "Маги-наймичка" І. Тогобочного (за Т. Шевченком).
24. Водевіль "Жартівниця" М. Альбіковського.
25. "Кум мірошник" Д. Дмитренка.
26. "Ніч під Різдво" (?)
27. "Пошились у дурні" М. Кропивницького.
28. "Одруження" М. Гоголя
29. "Ревізор" М. Гоголя.
30. "Новорічне ревію".
31. Концерти.

Вистави відвідували не тільки мешканці Сум, але й німецькі військові підрозділи. Був перекладач, який давав пояснення.

Не треба забувати, що безпосередньо в місті німців було мало. Більшість гарнізону представляли собою "добровольці", набрані з таборів військовополонених.

Організовували і окремі концерти, де виконували твори німецьких композиторів, в першу чергу Вагнера.

Цю інформацію можна доповнити з публікацій про роботу театру в газеті "Сумський вісник".

Перший виступ в театрі відбувся 5 листопада 1941 р. Виступала хорова капела під керівництвом п. (пана) Кондратенка, грав духовий оркестр під орудою п. Звонка та п. Васильєва. Виступала хорова капела під керівництвом п. Сердюка.

29 листопада 1941 р. йшла вистава "Воскресіння" В. Чубатого. По ходу вистави в 2-му акті відбувся великий дивертисмент, виступав хор і балетна трупа. Були сольні номери.

13 березня 1942 р. йшла вистава "Така її доля" Третьякова.

10 січня 1943 р. відбувся концерт. Він розпочався увертюрою до опери "Кармен", а далі виконали "Пасодобль", музика Маккобена, увертюру "Блакитні маски". Співачка Косовцова виконала твори "Ночь листовой колышется", "Колокольчик". Симфонічний оркестр разом з учасниками концерту виконав композицію "Вечірні мотиви". Хор виконав фінал другої дії з опери "Аїда" та супроводжував солоспів артистів Пірґера та Цимбалюк. 5 танців виконав балет. Серед них "Танок амазонок", артисти балету Тірошина і Батиченко, "Дівчина з квітами", артистка балету Редько.

2 квітня 1943 р. відбулася вистава лялькового театру. Показували виставу "Кіт у чоботях".

4 квітня 1943 р. йшла вистава "Циганка Аза". Відмічалася гра акторів: Савицького, Савицької, Гурдієнка, Маслюченка. Нема в переліку у Гайдабури і вистави "Казка старого млина" Спиридона Черкасенка.

14 травня йшла вистава "Дай серцю волю, заведе в неволю". Відмічають гру артистів Долі і Осташенка.

13 червня 1943 р. була поставлена оперета "В блакитній затоці Неаполя". Були задіяні німецьки й українські актори. Виступав хор, балет, були сольні номери і група акробатів Монастирських.

29 червня газета сповіщає про концерт, який відбувся минулої неділі о 10 годині в таборі для військовополонених. "Артистів зустрічав комендант

табору капітан Гарт, обер-лейтенант Тиль, обер-лейтенант Новіковський і обер-інспектор РОА (русская освободительная армия) Касьяненко. (Це, мабуть, він вербував в таборі добровольців для вермахту).

Військовополоненний Поскрежко Олексій виконав декілька акробатичних номерів. Артист Пловченко оголосив про початок концерту. Пучно лунає марш "Фест" Гейке. Грає оркестр під орудою Васильєва. Оркестр виконав марш Тореадора з опери Бізе "Кармен". Співає хор під керівництвом Кондратенка. Виступають окремі солісти. Звучать пісні: "Стенька Разін", "Сонце низенько", "І шумить, і гуде", "Застольна пісня". Чудовою музикою з опери Бізе "Кармен" закінчується концерт. Запрошують артистів до їдальні і житла, щоб вони побачили, як живуть полоненні, а не так як про це пише більшовицька пропаганда".

Неважко в цьому заході розглядіти пропагандистський трюк. Зрозуміло, що ставлення до полонених змінилося, що резервом для вермахту є табори полонених. Невідомо, в якому таборі проходив концерт. На території рафінадного заводу утримувалося 10 тис. військовополонених. 2 тис. померлих і розстріляних будуть поховані на території Лучанського кладовища. Довірять радянським архівним документам теж не можна. У 2008 р. у дворі школи №8 (колишній концтабір тоді 5-а школа) знайшли поховання близько 300 військовополонених. З дослідження кісток не можна зробити висновок про розстріл цих людей.

14 липня відбулась вистава "Вій". Грав симфонічний оркестр Васильєва, танці були доставлені балетмейстером Д. Панасенком. Була підготовлена естрадна програма "Весна на Пслі".

Потувалась вистава "Без вина новітате" Островського, але це вже був кінець. Як бачите, Гайдабура у своїй книжці про наш театр назвав не всі вистави і не всіх акторів.

В Сумах відкриваються дві гімназії: чоловіча і жіноча. Діють чотири початкові школи. Тим, хто мав середню освіту, дозволили здавати екстерном за 8-й клас гімназії. Газета приділяє багато уваги освіті. Вона критикує старосту з Дослідної станції, який не подбав про дрова для школи, а старосту з Битиці за те, що вчителі два тижні не отримували продуктів і грошей.

Відкривають будинок для безпритульних на 25 осіб. Але хіба їх було в Сумах 25 чол.?

В газеті виступив С. С. Сапун про створення в Сумах "Просвіти" і завдання українців. Він організовує гімназію, але була директива Гітлера, щоб українцям давати тільки початкову освіту. Під впливом обставин Гітлер поміняє багато своїх переконань. Носович В. Л. і Тичінська Н. Ф. відкрили підготовчі групи для дітей. У Носович була приватна школа і до революції. На початку окупації був час, коли українцям дозволили вчитися в німецьких університетах. В газеті з'являються оголошення про навчання на курсах німецької мови та роботу гуртка вишивання.

Збирались пожертви для таборів полонених. Наша сусідка баба Соня розповідала, як вона свого діда Федора виміняла за пляшку горілки в таборі школи №5.

Діяв краєзнавчий музей по вул. Миколаївській, 16. Музей був заково сформований з того, що залишилось. Експонати музею відразу були взяті під охорону. Відкриття музею відбулося 3 травня 1942 р. об 11 годині. Польовий комендант генерал-майор сказав: "Хай відкриття музею послужить бурхливо швидкому розвитку мирної і культурної роботи". Ви пам'ятаєте, що відразу після революції виникла ідея створення музею. Перші спроби його створення відносяться до 1918 р.,

але зміна влади не дала такої можливості. Робота поновилася в 1920 р. Вже тоді діяла комісія по збиранню музейних експонатів. Ви вже бачили, що газета "Стяг праці" сповіщала, що 20 травня 1920 року було відкрито музей. Він діяв як художній і краєзнавчий. Поряд з творами живопису, графіки та скульптури широко були представлені предмети декоративно-ужиткового мистецтва, старовинна зброя, речі, знайдені при археологічних розкопках, фотографії. У 1927 р. музей мав 10 279 експонатів. 2 170 експонатів являли собою археологічні та історичні предмети, а 272 — були представлені старовинною зброєю. Знаходився він по вул. Шевченківській, 13 (Соборна). Засновником музею і першим директором був Н. Х. Онацький. У 1939 році 15 березня відбулося розділення музею на художній і краєзнавчий. При бомбардуванні одна бомба влучила у музей. Під час окупації з під завалів дістали те, що залишилося, доповнили експозицією флори і фауни області, відкрили відділ народного вбрання. При відступі музей був "підірваний", а найбільш цінні експонати були пограбовані. Так каже офіційна версія. З вересня 1945 року музей поновлює роботу у приміщенні костюлу.

Діяли бібліотека та читальня на вул. Церковній, №9.

Відмічалась незадовільна робота Сумського архіву. Матеріали не систематизовані, працюють у ньому не професіонали.

У Конотопі була відкрита міська бібліотека, а в Ромнах музей.

Сповідася газета і про те, що Савчук і Осташевський відновили виробництво цегли і, що в конторі тепер працює тільки 30 чол., а при "жидівсько-більшовицькій" владі там було 70 чол.

В с. Рясному Іудименко відкрив крамницю. Тепер там є сіль, фарби, канцтовари.

В Низах зібрали добрий урожай і почали сіву в державному маєтку (колишній радгосп), а в колгоспі, як і завжди, порядку немає. Не посіяли і не зібрали.

Запрацювала суконна фабрика в Сумах. Раніше тут стояла німецька військова частина. Довелось розбирати завали, ремонтувати понівчені верстати, але їх не вистачало для повного циклу. Вирішили перейти на ручні верстати зразка XVIII ст.

В промістечку почала працювати кузнечно-слюсарна майстерня. Приймаються замовлення від людей.

Працював засолзавод. Директором був Артеменко.

По Монастирському провулку запрацювало товариство "Сумодяг", яке шило для німців і поліцаїв одягу, а також виконувало замовлення населення. Були встановлені тверді ціни на пошиття одягу.

На Троїцькій вулиці працював ливарно-механічний завод який виконував замовлення німецького командування. Мова йде про колишній завод Погуляйченка (насосний).

Існувала Сумська торфоспілка і шкіряно-взуттєве товариство. Працювала монтажньо-будівельна контора, а у "Водомонтажбуді" можна було замовити свердловину. Меблева фабрика приймала замовлення від населення. Діє Сумський механічний завод.

По селах починають переробку сировини. Відновив роботу млин в с. Миколаївка. Запустили маслобійню в цьому селі Демиденко і Басевич. Коней 200 голів віддали людям, а наглядати, щоб вони були справні, поставили Видиша. За радянських часів родич цього Видиша був у селі начальником

пожежно-сторожової охорони. В с. М. Вільми діє школа, млин, крупорушка. Відновила роботу облспоживспілка, запрацював облфінвідділ. Почалось відкриття храмів і відновлення їх іконостасів. В "Меморандумі" від 16 липня 1941 р. Гітлер негативно поставився до відкриття церков: "Полутно: фюрер підчеркнув, що ни о какой деятельности церковей речи быть не может", але буквально через 10 днів після приходу німців у Суми запрацювала Іллінська церква. Зрозуміло, що погляди Гітлера мінялися в залежності від обставин. Піп з Іллінської церкви Золотарьов охрестив 200 дітей і обвинчав 4 молоді подружні пари. Відремонтовано і відкрито 24 травня Троїцьку церкву. Мабуть, Сталін пішов на відкриття церков на підконтрольних територіях, враховуючи авторитет церкви на окупованій території, хоча посилаються на ультиматум патріарха Єрусалимського. Кажуть, що Жуков на літаку трічі облітав Москву зі святими іконами. Я ніде в серйозних виданнях про це не читав. Тут треба зробити невеличкий відступ. У видавництві "Козацький вал" у 2004 р. вийшла книжка О. М. Сотника "Православна Сумщина". На стор. 102 читаємо: "5 вересня 1943 року центральні газети повідомили, що у Голови Ради Народних Комісарів т. Сталіна відбувся прийом вищого духовенства... Після цього через чотири дні митрополит Сергій (Старгородський) став патріархом Московським і Вся Русі. Одразу розпочалися давно очікувані зміни... У грудні 1943 року рішенням Священного Синоду РПЦ була створена Сумська єпархія. У 1944-1945 рр. відновили свою діяльність Троїцький собор в м. Суми, Благовіщенська і Вознесенська церкви в м. Тростянець, Успенська церква в с. Чуйківка Ямпільського району". Але це брехня, пане Сотнику. Троїцька церква працювала і за часів окупації.

Як бачимо, не Сталін відкрив церкви, а німецька окупаційна влада. Протоієрей Георгій Якович Золотарьов (1873-1943) був першим у Сумах, хто очолив церкву. Чомусь дивно дата звільнення Сумщини і дата смерті у Золотарьова збігаються, хоча у настоятеля храму часто виникали непорозуміння з окупантами. Особливо вороже сприймався ними його заклик: "Не убий!". Обходилися і без керівних вказівок РПЦ. Хоча більшість храмів, зі слів Сотника, було захоплено "підгорнівцями", яких він вважає "лжеправославними". Ми вже розповідали про Василя Підгорного родом з Тростянця, який ще у 1905 р. здійснив подорож на Афон. Організував у Тростянці релігійну громаду. Після революції "підгорнівці" боролися з радянською владою. В 30-ті роки "підгорнівці" організовували повстання проти радянської влади. ("ЛП", №92, 1957 р.)

За період окупації було відкрито на Сумщині 80 храмів (Сотник, стор. 98), а Сталін до жовтня 1944 р. по всьому СРСР відкрив тільки 200 (стор. 102). Давайте тут трохи поміркуємо. На Сумщині було відкрито 80 храмів, а скільки відкрили в інших окупованих областях? Тоді виходить, що ті 200 відкритих Сталіним храмів, були відкриті німцями. Може, навпаки, Сталін обмежив їх кількість до 200. Одним словом, питання до автора книжки пана Сотника.

Інший погляд на діяльність церкви під час окупації ми знаходимо в книжці протоієрея Серафима Слобідського "Закон Божий". Книжка видана видавничим відділом Української православної церкви Київського Патріархату у 2005 р.

Всі надіялись, що Церкву знову очолить архієпископ Олексій (Громадський) — він мав на українських землях найбільший церковний стаж. Він скликав у Почаєві таємний Собор, на якому ухвалили залишитися в канонічній

підлеглості Московській Патріархії на правах автономії. Так виникла автономна Церква. Після його зради церковно-громадські кола звернулись до митрополита Діонісія з проханням благословити відродження незалежної Української Православної Церкви під керівництвом архієпископа Полікарпа. Митрополит Діонісій дав згоду своїм декретом від 24 грудня 1941 р. Так відродилася Українська Автокефальна Православна церква. Німці стали на бік автономної церкви, а автокефальну заборонили, вбачаючи в ній елемент самостійної держави. Тут німці дали великого маху, бо Сталін через автономну церкву на окуповану територію засилав свою агентуру. Не дивлячись на це, багато священників не захочуть залишатися на звільненій території, а підуть з німцями і приєднаються до закордонної церкви. До 1 вересня 1942 р. на Київщині і, де по областях не було українських єпископів і церковним життям керував єпископ Никанор, уповноважений архієпископа Полікарпа, на всю Східну Україну було утворено 513 парафій УАПЦ, у Полтавській єпархії — до 150 парафій, у Дніпропетровській — понад 150, на півдні України понад 100. За Сумську область ви відомостей не знайдете. Сумська область завжди була особливим місцем. Я вже вказував на те, що у нас церквою керували підгорівці.

Відновив роботу Мезенівський цукровий завод з допомогою ливарно-механічної майстерні і механічного заводу. Приводиться досвід старости з с. Штепівки, який став керувати районом. Він відкрив дві лікарні: одну в селі Марківці, а іншу в селі Василівці. В кожному селі була амбулаторія. Працювала в районі 21 школа, а в Марківці була гімназія. Діяв шкіряний завод, маслозавод, МТС. Запрацювало товариство взаємного кредитування.

Газета не повідомила, що 20 лютого 1942 р. в Сумах проводився розстріл євреїв. Розстрілом керував польовий комендант Шимель та начальник німецької поліції Вольф Штайп. Такі ж розстріли проходили в Ромнах (7 тис. розстріляних), Конотопі, Кролевці, Глухові.

Постійною темою публікацій є світове жидівство. Розповідається і про місцевих євреїв, які працювали в НКВС і в партійних органах.

18 березня 1942 року було засновано рішенням рейхскомісаріату господарський банк, статутний капітал якого склав 200 мільйонів і резервний фонд 50 мільйонів.

В Сумах здається земля в оренду на рік за 3 коп. квадратний метр. Заявки на землю приймає міський землемір Афонін. Весною 1942 р. мешканці міста під города отримали 675 га.

Діє санстанція, яка веде боротьбу з тифом, піклується санітарним станом міста. Санітарним лікарем була Матвеева, а завідуючим здороввідділом — Екк. В області діяло 12 лікарень і 6 амбулаторій, 5 поліклінік, 4 санітарних станцій. В Сумах працювало обласне аптекоуправління, в Ромнах — фармацевтичне виробництво міської управи.

В Сумах діяла богадільня і дитячий притулок. Для бідних і старих завезли 500 куб. дров і роздали. Чи зважає на ваші проблеми сучасна влада, коли вам нічим платити за помешкання, газ, воду і т.д. Суди вирішують все на користь надавачів комунальних послуг, тарифи на які явно завищені, а під вашими дверима вештаються судові виконавці.

З великими потугами частково вдалося реанімувати електростанцію, а з лютого відновлять радіотрансляцію.

Обладнали комутатор на 70 телефонів.

2 500 чоловік виявили бажання працювати і записалися на біржі праці.

Діє заборона на вільний вихід з міста. Відділ комендатури, що видає перепустки знаходиться на вул. Троїцькій, 4, а інші відділи на Миколаївській вул. (це місце населення називає гестапо). Коли Щербань виселяв ЦРЛ, щоб влаштувати собі там резиденцію, один з працівників ЦРЛ розповів, що тут під час окупації розміщалась польова жандармерія. В газеті я знайшов підтвердження цієї інформації. Управління поліції безпеки при СД розміщалося за адресою Сурогинський провулок, №11. Начальник управління поліції безпеки — Бик, начальник слідчого відділу Горбань. Геннадій Іванущенко в книзі "Залізом і кров'ю" стверджує, що гестапо розміщалося в будинку, який знесено Лушкою і Гринцовим на пл. Незалежності. Обласна поліція підпорядковувалась обласній жандармерії, яка теж розташовувалась на Троїцькій, 4. Всі ці матеріали я брав з оголошень, які розміщені в окупаційній газеті "Сумський вісник".

Я декілька разів передивлявся місцеві окупаційні газети, але жодного разу не знайшов повідомлень про гестапо. В кінці 2005 р. я на книжковому базарі в Харкові купив книжку Ладисласа Фараго "Игра лисиц" Москва, Центрполиграф, 2004 р. На 17 стор. я прочитав: "Под крышей РСХА (Головне управління імперської безпеки) діяли багато служб служби государственной безопасности нацистской Германии. Гестапо (секретная полиция), возглавляемая Генрихом Мюллером, была внутренней службой, тогда как СД Гейдриха осуществляла деятельность как внутри страны, так и за рубежом и была фактически политической секретной службой нацистов.

В кого є сумніви, можете самі все перевірити.

В розпорядженні про податки зустрічаються такі назви: тюрські батальйони, місцеві об'єднання безпеки, органи поліції і порядку, органи допоміжної служби. Це повідомлення ставить все на місце.

Друкуються повідомлення про розстріли — кого і за що. В 44-му номері генерал-майор, польовий комендант, зменшує комендантську годину, розбирають шибеницю за добру поведінку сумчан.

Міліціонер з с. Н.Сироватка знайшов під мостом дві міни і отримав нагороду 200 крб. Два міліціонери з Краснопілля Овсієнко і Зайцев спіймали двох "жидівсько-більшовицьких" шпигунів. Отримали 150 крб.

Вули взяті на облік комуністи 100 чоловік, а поліцаї відшукали 128 чол., а потім їх кількість зросла до 400 чол.

Приділяється увага боротьбі зі спекуляцією, крадіжками, пограбуваннями. Мешканці Оболоні скаржились на часті пограбування помешкань, і міліція знайшла там ціле кубло малолітніх злочинців.

В газеті вживається термін "поліцаї" і термін "міліціонер". Про міліцію йде мова, коли кажуть про тих, хто працює в місті. Прізвища тих поліцаїв, які сумлінно ставляться до своїх обов'язків: Дейнеко Дмитро, Котенко Валентин, Ємельяненко Андрій, Кислиця Микола. Дейнеко спіймав афериста Задесенця, який збирав кошти, ніби для полонених. Повідомляють про загибель в сутичці з більшовиками і відспівування в Іллінській церкві Георгія Коваленка.

На Українській площі, 17 організовано вечірні курси, а вчитель Лазарєв відкрив курси підготовки учнів.

Друкуються стаття "Рідна мова", а епіграфом до неї взяті слова Гумбольдта

“Мова є наш світогляд”. Авторами статті є О. Зайцев і М. Передерій. Микола Мартиненко надрукував вірш “Нова Україна”.

20 квітня 1942 року в кінотеатрі ім. Шевченка о 16 годині проходили урочисті збори до 53-ї річниці з дня народження фюрера німецького народу Адольфа Гітлера.

Запрацювала біржа праці з 17.03.1942 р. Всі мешканці з 14 до 50 років повинні зареєструватися. Молодь відправляють на роботу до рейху. Призначені з повідомленням приходять на вокзал, реєструються, готують собі вагони і відбуваються до Німеччини. Зустрічаються в газеті і цікаві матеріали про корисні копалини Сумщини, зокрема про Штепівське вугілля. Про те як 18 січня 1942 р. під В. Луками було захоплено карту 112-го стрілецького полку генерал-майора Карманова. Карта була датована 28 квітня 1941 року і на ній показано два напрямки удару Червоної Армії. Один — на Кенігсберг, а другий — на Люблін. Приводились відомості про оборонні об'єкти і розрахунок кількості потягів.

Видаються розпорядження про здачу за гроші приймачів, лиж, металевих бочок.

3 липня в №79 газета повідомляє про випуск нового загону українських добровольців-поліцаїв. Тут же — про втрати радянських військ під Харковом. В полон взяли 88 689 чол., захоплено 1 688 гармат, 1 007 танків, знищено 540 літаків.

Німці навіть не повідомляли місце знаходження табору, де йшла підготовка цих добровольців, а тільки повідомляли про черговий випуск добровольців. З розповіді тих, хто був під час окупації, відомо, що на Гоголівській площі в сучасному будинку СБУ був якийсь військовий підрозділ. Інші вказують на те, що цей табір розташовувався на території артучилища.

В архіві є така невеличка інформаційна книжечка, яка розповідає про службу в добровольцях. З неї дізнаємося, що в 1942 році рядовий доброволець отримував 325 крб., заступник начальника 450 крб., начальник групи 525 крб. Зарплата видавалась частинами через 10 днів. Через кожні півроку доброволець мав відпустку на 14 днів. Для добровольців випустили спеціальну медаль. Ті, хто погоджувався служити, мали зареєструватися в Оргскомендантурі, яка сама ладнала справи на біржі праці. В разі смерті родичам виплачувалась допомога за твердим тарифом. Добровольців могли використовувати як для поповнення війська, так і на допоміжній службі. З тих небагатьох документів, до яких є доступ, відомо, що поліцією в Конотопі командував фельдфебель Ліндегрін. Начальником сільськогосподарського відділку був Кеслер. Від поліції вимагались відомості про політичнонеблагодійних, кількості заяв, затриманих без документів, про кримінальні злочини.

Комендант м. Суми, обер-лейтенант видає розпорядження про відправку до Німеччини всіх, хто народився в 1925 р.

У 2004 р. у видавництві “Яуза”, “Ексмо” (Москва) вийшла книжка Сергія Чуєва “Проклятые солдаты”. З цієї книжки ми дізнаємося: “Помимо дивизии “Таличина” на фронте действовала Сумская дивизия. По свидетельству И. А. Дугаса и Ф. Я. Черона она насчитывала в своих рядах 10 тыс. бывших военнопленных, воевала на немецкой стороне под Харьковом и была полностью разбита под Сталинградом в 1942 году. Командирами дивизии были немецкие офицеры, а солдаты, по-видимому, были не только украинцами. Не исключено, что в данном случае идет речь о т.н. дивизии фон Штумпфельд, состоявшей из военнопленных восточных частей и полицейских подразделений”. Ці відомості автор взяв з книжки Черона і Дугаса “Вычеркнутые из памяти”, яка вийшла друком у Парижі.

У 2006 р. С. Чуєв написав нову книжку "Український легіон", де знову подає ці відомості. Сумські есбеушники в приватних розмовах визнають цей факт, але кажуть, що мова йде не про дивізію, а менший підрозділ. В цій же книжці на стор. 233 знаходимо відомості про батальйон в м. Глухові: "В декабре 1942 г. в Черниговской области были сформированы 2 украинских батальона "шумы" из мобилизованных хлопцев 1925-1926 годов рождения. Командный состав был укомплектован молодыми украинскими и немецкими офицерами. После обучения батальоны были размещены в городах Глухове и Эсмани". У жовтні 1942 р. сформовані вермахтом частини "Української Національної Армії" нараховували 15 тисяч воїнів у Білопільі і 9,5 тисяч у Ромнах. В наказах по партизанському загону Ковпака ми бачимо, що партизани воюють більше з українськими підрозділами, ніж із німцями.

У 2003 р. у Львівському університеті вийшла книжка Андрія Боляновського "Українські військові формування у збройних силах Німеччини". На сторінці 554 ми знаходимо доповідню записку Українського штабу партизанського руху Хрущову. Я наведу вам фрагменти з неї: "В г. Шостка таким же путём немцы мобилизовали, якобы для отправки на работу в Германию 5 000 человек. В действительности же мобилизованных обмундировали и отправили на фронт.

В конце 1942 г. в г. Ромны, Полтавской области (чому Ромни віднесли до Полтавської, а не Сумської області я не знаю, мабуть, за старим поділом), сформированы смешанные части разных национальностей, всего 5 батальонов по 1 900 человек в каждом. Батальоны предназначены для отправки на фронт... В г. Сумы расквартирована часть "украинской национальной армии", численностью до 2 500 человек. В г. Белополье расположено до двух полков. В северной части Сумской, Черниговской, и южной части Орловской области действует сформированный в г. Днепропетровске добровольческий казачий корпус в составе двух дивизий по три полка, численностью 2 500 каждый. Рядовой состав корпуса — украинцы, офицерский — немцы и мадьяры. Командует корпусом предатель генерал-майор Корнеев. В Конотопе дислоцируется украинский казачий отряд численностью 250 чел... В г. Глухове расположен 134-й украинский строительный батальон в количестве 400 чел. В районе Шостки расположен батальон "вольного казачества" в количестве 350 человек... В декабре 1942 г. в Черниговской области формировались украинские национальные батальоны из мобилизованной молодежи 1925-1926 гг. рождения. Командный состав укомплектован украинцами и молодыми немецкими офицерами. Один из батальонов размещился в г. Глухове, второй в Эсмани, Сумской области".

Як бачите, що протиріч в інформації немає, бо одна справа розміщати підрозділи, а інше формувати. Дивізія "Суми" була сформована раніше, бо встигла повоювати під Харковом і Сталінградом. До загальної чисельності дивізії "Суми" 10 тис. треба додати і всі інші формування і вийде тисяч на 30, а може, і більше. Комуністична і російська пропаганда звинувачують більше в колабораціонізмі западенців, але чому на Сумщині така велика їх кількість відповіді не дають.

У 2004 р. в видавництві "Центрполіграф" (Москва) вийшла книжка Мільтона Шульмана "Поражение на Западе". На стор. 137 він розповідає, як формувалися (ост) батальйони. Частина їх направлялася на Східний фронт, а частина на захід. На середину 1944 року таких "російських вояк" на Західному фронті було вже 75 тисяч.

Автор наводить приклади розрахункових книжок для добровольців

різних національностей. "Русские представляли серьезную угрозу для ведения военных действий во Франции, в то время как наши собственные пехотные дивизии были укомплектованы второразрядным составом, — жаловался фельдмаршал фон Рундштедт". Ад'ютант командуючого добровольчими частинами у Франції обер-лейтенант Гансен у своєму щоденнику зробив такий запис: "Наші східні батальйони в боях на узбережжі проявили таку хоробрість, що вирішили показати їхні справи в спеціальному випуску вермахта".

Більшість старших офіцерів Комітету звільнення народів Росії були в кінцевому результаті депортовані до Радянського Союзу командуванням англо-американців. У 1945-1946 рр. вони були страчені "за зраду Батьківщини".

Встановлена норма хліба поліцаєм, пожежникам і робітникам 500 гр. і 200 гр. на кожного не працюючого члена сім'ї, 400 гр. службовцям, а всім іншим, хто не працює по 100 гр. Через магазин "Сумторгу" 5-й групі за талоним №1 видали коров'яче масло. Бургомістром м. Суми в той час був Дяченко.

Начальник управління державними маєтками Сенченко через газету шукає спеціалістів з газогенераторних тракторів і машин. Управління розташовувалося на Суджанській вул., №2.

Видається розпорядження про реєстрацію всіх чоловіків і осіб німецької національності. Цікавий факт розповідає газета. Під час Першої світової війни у мешканця М. Чернеччини Романа Коржа син потрапив у німецький полон. Там він і залишився, одружився. В нього народився син, і ось уже онук розшукує свого діда в якості окупанта. Відбулася їхня зустріч. Цікаво було б знати, як далі склалася їхня доля. Автор статті Андрій Барило для написання статті використав свідків цієї події Олександра Пилиповича Цибульняка, Лапинського Петра Васильовича, Стеценка Григорія Івановича.

Деякий час відділ освіти і пропаганди очолював німець Ніц. Він збирав матеріали про Чехова і Макаренка. Є думка, що він був з місцевих і мав колоністське коріння. Він добре володів українською мовою, знав історію краю, побут і традиції. Німці з таким прізвищем працювали до революції на Бельгійському заводі.

Організуються богадільні (притулки) для престарілих, які утримуються за рахунок громади. Їм надається земля — до гектара.

Сплата громадянського податку в розмірі 15 крб. йде дуже повільно, а саме за його рахунок утримуються школи, лікарні і т.д. Сумський міський комітет благодійності та надання допомоги нужденному населенню просить вносити кошти на його рахунок до господарського банку. Ілова комітету Могиланський, скарбник Архипов.

Працюють: Сумський горілчаний завод і інші горілчані заводи, військова будівельна організація №74, фарбувальна майстерня Фітисова, Сумський цвяховий завод на Н. Соборній, №2, хлібозаводи, будівельна контора "Товариство інженерів" на Н. Соборній вул., №1, артіль "Робітник-будівельник" на Іллінській вул., №17, шляхові відділи під наглядом Сумської ортскомендатури, управління МТС на Петропавлівській, №36. П. Макуйлов був управляючим заводами.

При Сумській міській управі діяло бюро паривонагляду. Проходять на біржі реєстрацію всі ремісники і кустарі, молодь віком з тринадцяти років, яку направляють до технічних училищ. В газеті друкується велике звернення до населення про допомогу полоненим. Багато хто з них виявив бажання служити у німців. Вони проходили вишкіл в спеціальних таборах. В одній із статей наводиться

репортаж з такого табору. Платню вони отримують, як і німецькі вояки, кожен день дають масло, 100 гр. ковбас, хліб, каву, отримують тютюн. По закінченню їх відправляють в допоміжні частини. Багато хто залишається інструкторами або стає командиром сотні. (№146).

Вводиться податок на собак — 100 крб. і реєстрація в польовій жандармерії.

Проводиться заміна будинкових знаків міським інженером Грешау за плату 12 крб. Скорочується час роботи базару для запобігання спекуляції.

Газета обурюється тим, що на базарі торгують навіть діти, що здоровезні дядьки теж займаються спекуляцією. Заборонена торгівля борошном, молоком, маслом, цибулею, яйцями, дозволена — городиною.

10 липня член ОУН-УПА Бондаренко повідомив про події на Сумщині і серед них про ціни. Літр молока коштує 20 крб., 10 яєць — 50 крб., кілограм картоплі — 20 крб, кілограм сала — 600 крб. Ви пам'ятаєте, скільки отримували добровольці, то при таких цінах це вже були не гроші.

В газеті йде мова про 30 тис. відремонтованих тракторів на Україні. Стільки не змогли евакуювати.

Змінився порядок сплати за землю. Тепер орендарі платили натурою: сіном, соломною, овочами.

Стали видавати грошову допомогу тим, чії діти поїхали працювати до Німеччини.

Змінили редактора газети, а яка причина, невідомо. Відповідальним редактором став Фрей (на німецькій це "Свободний"), а пізніше знову буде Зайцев, а потім Богуш. Відомостей за них мало, хоча такі люди дійсно були.

В газеті друкується розклад програм місцевого радіо. Радіо працює в середу і п'ятницю з 20 години 15 хвилин до 21 години. В неділю з 18 години 15 хвилин до 19 години. Робота радіо визначається як "пересилання Сумського радіовісника".

Цікавий виступ в газеті коменданта капітана Паулінга. В кращих радянських традиціях до газети і на його адресу надходили анонімні листи про роботу керівників підрозділів. Паулінг відмовився реагувати на ці листи (видно, автори цих листів прорахувались, бо навіть окупаційна влада відрізнялася від сталінської), а як щось є в громадян, то треба звертатися офіційно, реагування обов'язково буде.

В Сумах з-д "Металіст" виготовляє: цвяхи, петлі, терпуги, пилки. Юргенсен проводить збір довірених осіб підприємств. Ця німецька контора, яка керувала промисловістю розташовувалася в корпусі окружного суду (зараз це один з корпусів банківської академії, старий обком КПРС).

На Петропавлівській, №30 відкриваються дитячі ясла. Плата в залежності від доходу батьків: 300-500 крб. — 50 крб., 500-700 крб. — 100 крб., понад 1 000 крб. — 150 крб.

Одне з оголошень викликало в мене великі сумніви: "Продається скрипка Антоніо Страдіваріуса, випуск 1721 рік, м. Суми, вул. Лучанська, №45, Коноваленко Євген Микитович". (№13 за 1943 рік).

В статті "Більшовики в Харкові" розповідається про ставлення до тих, хто був в окупації: "Хворі, інваліди, люди, які не тільки не здатні носити зброю, але навіть не здатні до мирної праці, чомусь усі були мобілізовані. Зразу, без зброї і продовольства, в цивільному одязі були відправлені з міста на фронт. 18 квітня друкується постанова Сумської міської управи "Про залучення до

праці молоді у віці з 1923-1930 рр. і про боротьбу з правопорушеннями молоді". Інспекція служби для молоді має право за порушення залишити на додаткову роботу, позбавити продуктів, арештувати на 7 діб. Ортскомендатура відкрила в місті маданчики для дітей дошкільного віку.

Випускаються плакати з краєвидами Німеччини і листівки-перепустки для військослужбовців:

"Красноармейцы! Мы знаем, что вы не хотите войны. Будьте же благоразумны и поступайте согласно вашим собственным словам:

"Жидаы и активисты остаются в тылу,
дураки на фронте, а умные — в Германии".

На тюремній вулиці відкрилась майстерня по виготовленню штучної вошини.

На 10 травня засіяли 60% всіх площ. Види на врожай добрі.

Інспектор служби для молоді Богуславський розповідає в газеті про ті добрі справи, які зробила молодь міста. Привели в порядок сади, сквери, цвинтарі, але 1700 чоловік молоді не зайняті корисними справами.

Видається розпорядження про здачу голубів. Друкуються поради, як вести себе під час бомбардувань, як обладнати просте бомбосховище.

Виселене населення Баранівки під супроводом військового патруля йде обробляти свої городи.

Знову помінявся відповідальний редактор "Сумського вісника". Ним став пан Зайцев. Газета знову виходить українською мовою.

За добру роботу 9 громадських господарств отримали премії. Це такі господарства: Старосільське, Шпилівське, Косовщинське, Маловидівське, Терешківське, Стрільчанське, Москальське, Постолянське, Степанівське. На премію дали: сіль, тютюн, знаряддя праці, одяг, цвяхи, залізо. Інформацію про це в редакцію дав голова райспоживспілки Мельниченко.

26 березня були розстріляні 10 чоловік: Масленко Д. П., Вілокоз І. М., Леоненко А. Ф., Естоміна П. М. — за допомогу партизанам; Дорошенкова О. І. і Дорошенкова М. за передачу партизанам повідомлень з радіостанції; Мілавський А., Вольщенко С. Ф., Гухраков В. Ф. за шпигунство; мільйонер Сяляров І. М. за вбивство власної дружини. Ми постійно чуємо за підпільну групу Косаренка, але за цих людей сучасна пропаганда мовчить.

По вул. Церковній, №7 відкрилась виставка учнівських робіт сумських підприємств і шкіл. На вул. Псізьській, №2 працює швидка допомога. За перше півріччя 1943 року вона зробила 698 виїздів. На швидкій допомозі працює 4 лікарі і три санітарки. Лікар Добрецький, який працює завідувачем дитячого відділу, розповідає в газеті про дифтерію. Є й інші публікації про роботу Добрецького. Відмічають добру роботу і сестри Могилянської, фельдшера Сніткі і акушерки Чайки. Я не знаю, як виплутався Добрецький (кажуть, що теж посадили після звільнення міста), але він продовжував лікувати десь до середини 60-х років. Добрецький як лікар, брав участь ще у війні 1914 р. Його син і невістка були лікарями. Я добре пам'ятаю, що вони зловживали горілкою. Якось за радянських часів вони тихо і непомітно щезли. Старий Добрецький жив через 3 номери від нас. Лікував мою бабусю і бував часто в нас дома. Такий лікар як він — це жива історія міста Сум. Добрий був чоловік. Царство йому Небесне.

Видають населенню коров'яче масло.

Від тифу помер староста Хотіні Наум Лаленко, про що в газеті сповіщає бургомістр Хотінського району Берестюк.

Подається стаття про фінську війну. Фіни захопили в полон 20 000 військовополонених, яких через деякий час повернули до СРСР. Коли вони опинилися на радянській території, їх усіх розстріляли. Неважко зрозуміти, чому надрукували цю статтю.

Нагадується про сплату податку підприємствами: громадський податок 1%, прибутковий 5%, податок з обігу реалізації товару. Вводиться відрядна форма праці. Зробив своє завдання і можеш бути вільним, іди займайся своїми справами.

В Києві проходить конференція українських письменників. Газета розмірковує про перспективи розвитку цукрової промисловості. Зазначається, що під буряком зайнято 10% всієї землі. З сировини роблять цукор, рафінад, пекарський клей.

Діють допоміжні виробництва для 17 цукрових заводів, є цегельні заводи, торфозробки і відгодівля худоби. В с. Михайлівка виробляють вогнетривку цеглу.

Продовжується виплата грошової допомоги тим родинам, чи діти працюють в Німеччині. Ця допомога складала 130 крб. на місяць.

До МТС з Німеччини за період з початку 1943 р. і по серпень отримано для області 400 жаток, 300 сінокосарок, 6 000 двокорпусних плугів, 230 обгортальників, 100 культиваторів, 1 600 кінних грабель. Райземуправління зобов'язує всіх власників бджіл здати по 8 кг меду з бджолосімі.

На основі розпорядження начальника Генерального штабу Армії про трудову повинність відправляють до Німеччини молодь 1925 року народження. Порушники караються, п. 16 Порушення трудової повинності.

Населенню Замостя, Пришибу, Басів і Каравану дозволяють повернутися додому, а Баранівки — ні. Загалом якось важко віритися, що поруч фронт, а німецька державна машина працює. Це вже були останні випуски газети.

17 серпня відбулося велике масоване бомбардування м. Суми радянськими льотчиками 18-го полку 202-ї дивізії. На Петропавлівському кладовищі поховані чотири екіпажі цих бомбардувальників. 20 серпня вийшов останній номер газети 88-й (265). 25 серпня редакція газети "Сумський вісник" свою роботу припинила.

Почалась евакуація німецького гарнізону. Колишній колега по 27-й школі Стригунов мені розповідав, як десь 20 серпня до будинку, який розташовувався поруч з театром підійшла машина і в неї завантажили свої пожитки артисти Капнудель і Іваненко. Можливо, заїжджали і до інших. Чоловік Капнудель, який повернеться з фронту, буде через Польщу листуватися зі своєю дружиною.

В "Сумському віснику" працювала перекладачем член УПА Власова, яка володіла восьмима мовами.

Роменська окупаційна газета "Відродження"

Це був орган Роменського магістрату, а далі вона позначена, як орган міської управи. 1-й номер газети вийшов 25 листопада 1941 р. На газеті позначений 1-й рік видання. Ціна газети 20 коп. Друкується в друкарні магістрату. Тираж — 2 000 примірників, пізніше він збільшиться до 5 000. Виходить газета

у вівторок та п'ятницю. Випускає її редакційна колегія. Відоме і прізвище редактора — Ляшенко, а пізніше — Романченко. Крім ДАСО газета є в НДБ ЦДАУ. Починається вона такими словами: "Слава великому Німецькому Народові, що звільнив від жидівсько-більшовицького поневолення".

Редакція висловлює думку про вільну пресу в статті "Розкуте слово". Повідомляє про хаос в Москві і тут же повідомлення про те, що німці 10-14 листопада спалили село Баранівку і село Обухівку за допомогу бандитам, а населення і посередники розстріляні. Про це сповіщає командир дивізії і бургомістр Андрієвський.

Відкрили державну художню студію. Керівником призначили Желазєва. Німці поблажливо ставилися до театрів, музеїв, бо не тільки Гітлер був художником, але і багато інших високопоставлених нацистів малювали. Перед війною Гітлер подарував свої малюнки представникам СРСР, які були в Німеччині, і вони потрапили до Сталіна.

Примушують здавати готівкою радянські гроші. Особливо погано здають їх кооперативи.

Розпочали роботу окружний суд, прокуратура, театр, лісопилний завод, плодозавод, меблево-тарна фабрика. Проводиться реєстрація безробітних.

В статті "Одвічні вороги українського народу — жиди" показується, що погляди нацистів і українців збігаються, і тут слід відзначити іншу статтю М. Васильєва "Ненавидіти ворога", де йде мова про те, як колишні робсількори і крикуни на зборах швиденько зорієнтувалися і стали слугувати новій владі. Газета друкує вірші Олесь Юхновського і Леоніда Полтавця. Власне, преса періоду окупації так схожа на радянську і по духу, і по тематиці, що стає якось не по собі за те постійне холоуйство пишучої братії.

В м. Ромнах створили Червоний Хрест для допомоги полоненим і пораненим. Лікар Наріжна розповідає про конференцію лікарів.

В центральну бібліотеку Ромен приймають радянські газети і журнали, а друкарні потрібні палітурники.

Відкривається ремісниче училище і відновлює роботу радіо. Самовільне підключення заборонене, але плата за радіо висока, і тому її стягують силоміць. Якість мовлення теж погана, бо хтось заземляє лінію.

До Німеччини відправили 6 000 чоловік на роботу і продовжують вербувати. В газеті багато світлих, які розповідають про умови праці в Німеччині. Правда, не на всіх обличчях ми бачимо посмішки, і не всі дивляться на фотографа.

В газеті зустрічаємо знайомі гасла сталінських газет: "Вчасно посіяти", "Зібрати сіно своєчасно без втрат". Зведення про хід польових робіт подає обласний агроном Підріз. Вирощують кок-сагіз — це рослина на зразок кульбаби, з якої отримували каучук.

Пишуть про проблеми патронатів (дитбудинки) для дітей.

Продається цегла. 1 000 штук коштує 55 крб., а біля цегельного заводу було організоване єврейське гетто.

Відремонтували меблеву фабрику і там відкрили ремісниче училище.

Газета не пише, що все єврейське населення помістили у військову казарму по вул. Ворошилова і 10 листопада 1941 р. розстріляли в с. Піски під Ромнами.

Ті, хто скаржиться, звертаються по допомогу в різні інстанції і її отримують. Треба, щоб був єдиний облік скарг. Не всі скарги можна задовольнити.

Почало діяти товариство молодіжного співу і танку та художнього слова. Українському Юнацькому хору потрібні басы і тенори.

Розпочалися заняття в школах для дітей 7-11 років, а підручників немає і тому рекомендують вивчати українських класиків. Велика стаття про зловживання коменданта поліції Зимбилевського. Він відремонтував свій будинок за кошти міста, золото вбитих євреїв подавали на продаж до магазину, як простий метал, а скупував його Зимбилевський. Результатом було те, що його вирішили не судити.

Роменський табір полонених відпускає лушпиння і гній за готівку. Для полонених збирають теплий одяг. Мабуть, мова йде про табір на території фабрики "Быстроход".

Друкуються повідомлення про МТС, колгоспи і наголошують на тимчасовості їх існування, що всім селянам буде роздана земля для сільгоспвиробництва, а присадибні ділянки не оподатковуються.

Серед підприємців нараховується 160 чоботарів, 60 кравців, 10 кожушників, 215 столярів, оббійників меблів і т.д.

Газета сповіщає про поховання німців на міському цвинтарі і надає їх короткий список, називаючи їх героями. Ось вони: Ервін Берст, Фрідріх Беккер, Герман Ферстер, Леонард Клейн.

На літературній сторінці друкуються в газеті вірші. Серед авторів: Ржевський, Войтенко. В крамниці Хвалька продається книжка "Український засів". Неодноразово відбувалися художні виставки, виставки ручних виробів.

Працює Роменський музично-драматичний театр ім. Леонтовича (10.09.1941 р. — 16.09.1943 р.).

Головний режисер: М. Богданович.

Режисери: І. Скоробагатський, О. Заїка, М. Кір'ян.

Хормейстер: Воликівський.

Адміністратор: М. Кондратенко.

Акторський склад.

Жінки: Акіменко, В. Вакулович, О.Гандзіна, Дубровська, М. Миргородська, Н. Петрачева, Г. Скоропис, Л. Хоменко.

Чоловіки: О. Арзанов, М. Богданович, Гребенюк, Я. Єфремов, О. Заїка, М. Кір'ян, В. Ковган, Г. Копониця, Корчак, І. Скоробагатський, А. Усик, А. Хоменко, М. Шкурат, С. Шкурат.

Репертуар. 1. "Наталка Полтавка" І. Котляревського.

2. "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського.

3. "Лимерівна" П. Мирного.

4. "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці" М. Старицького.

5. "Наймичка" І. Карпенка-Карого.

6. "Катерина" М. Аркаса (за Шевченком).

7. "Сорочинський ярмарок" М. Старицького (за Гюголем).

8. "Брехня" В. Винниченка.

9. "Назар Стодоля" Т. Шевченка.

10. "Невольник" М. Кропивницького.

11. "Панна-штукарка" О. Володського.

12. "Паливода XVIII ст." І. Карпенка-Карого.

13. "Сватання на Ючарівці" Г. Квітки-Основ'яненка.

14. "Безталанна" І. Карпенка-Карого.

15. "Вій" М. Кропивницького.
16. "Степовий гість" В. Грінченка.
17. "Про що тирса шелестіла" С. Черкасенка.
18. "Пошились у дурні" М. Кропивницького.
19. "Розумний і дурень" І. Карпенка-Карого.
20. "Майська ніч" М. Старицького.
21. "Дай серцю волю, заведе в неволю" М. Кропивницького.
22. "Доки сонце зійде, роса очі виїсть" М. Кропивницького.
23. Концерти.

Вистави пересувної групи Заїки, що злилася з театром ім. Леонтовича.

24. "Лісова пісня" Лесі Українки.
25. "Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка.
26. Вечір українських водевілів.

Вистави, що анонсувалися в серпні 1943 р.

1. "Казка старого млина" С. Черкасенка.
2. "Суєта" І. Карпенка-Карого.
3. "Хмара" О. Суходольського.

В літньому театрі йшли вистави: "Невільник", "Розумний і дурень", "Лісова пісня". Режисер театру Кир'ян Микола. Виступала група "Вар'єте" у складі: Сидоров, Федосов, Вікторенко, Заволоцька, Харченко. Діяв юнацький ансамбль Савіна.

Була випущена збірка "Ромен-цвіт". В її випуску взяли участь: ортскомендант м. Ромни Вандеслебен (в радянських документах писали Ван-Дес-Лебен), зондерфюрер К. Віммер — керівник відділу пропаганди м. Ромни, Андрієвський — бургомістр, Бабка — директор окружної бібліотеки, Воликівський — хормейстер роменського театру, Дідух — письменниця, Ржевський — поет, Романченко — кандидат філологічних наук, доцент, редактор газети "Відродження", Семенчик — директор музею, Чигирин — поет. Якось стає моторошно, коли вранці Вандеслебен вішає і стріляє, а ввечері пише вірші.

Літературна творчість роменчан теж не стоїть на місці. Друкуються вірші О. Д. (так позначено прізвище) "Привіт", В. Ржевського "Травень", Литвиненка "Пісня хлібороба", Якова Хміля "До праці", Олекси Юхновського "Колискова", Григорія Криниці "Усміхнись", а Станіслав Сисоєв написав "Пісню українських поліцаїв" (мова оригіналу).

Прийшла жаданная пора,-

Прийшло військо Гітлера!

Гей, гей, всі — ура!

Прийшло військо Гітлера!

Щира дяка і хвала, -

Слава війську Гітлера!

Гей, гей, всі — ура!

Слава війську Гітлера!

Будем німцям помагать —

Будем чесно працювать.

Гей, гей, та ще як

Будем чесно працювать.

Щоб не здумав Сталін — кат
 Кров і піт наш проливать.
 Гей, гей, то вже ні —
 Кров і піт наш проливать.
 Щоб країну зберегти
 В поліцаї треба йти.
 Гей, гей, справді так —
 В поліцаї треба йти
 Партизанів пильнувать,
 Вчитись добре в ціль стрілять.
 Гей, гей, та ще й як
 Треба добре нам стрілять.

Першого травня радянська авіація бомбила Ромни, коли все місто відзначає свято праці. Міська управа висловлює своє співчуття мешканцям міста, родичі яких загинули від радянських бомб. Друкується некролог по збитій Яні Оброцькій.

Скорочується кількість днів до двох, коли дозволяють торгувати на базарі.

Відзначається другий рік окупації м. Ромен. Виступає хор, дає вистави театр. Ромеңчан вітає бургомістр Андрієвський. 10-11 липня на гастролі у Ромнах побував Полтавський театр. Виступав балет Тарутінової. Актори балету: Радченко, Тарутіна, Шевченкова. Пісні співали: Кока і Ківа.

2 липня 1943 р. приїздить на гастролі німецька концертна група: співачка Кіп Штасен, субретка Ельті Крумнов, комік Фрідолін Мербетц, співак Гайну Люкхард, піаністка Марія Безобразова.

В театрі готувалася до постановки вистава місцевого драматурга Михайла Чигирина "Буря" про колективізацію.

Всім, хто здав свиней, видається крам. Вартість одного гектара покосу складає 300 крб. Допомога родинам, діти яких працюють в Німеччині, підвищена до 200 крб. на місяць.

21 серпня, коли радянська авіація постійно пролітала над містом, влаштовується гуляння і концерт під назвою: "Український народ в музиці і танці". В останньому номері за 31 серпня 1943 р. друкується стаття про О. Олеся, але це не завадить німцям знищити його сина Олега Ольжича.

При краєзнавчому музеї був занедбаний архів. Все звалене в одну купу. Німці перевели його в окреме приміщення, призначили штат 10 працівників. Вони все розклали по 1 000 архівних фондів. Фонди виявилися багатими на документи царських часів, матеріали Роменського казначейства, починаючи з XVIII ст., духовного управління.

Газета "Роменські вісті"

Борис Іванович Черняков у своїх статтях посилався на газету "Краківські вісті", 1943 р., ч. 36, Чайковський, 1976 р., №199 і повідомляє про існування газети "Роменські вісті", 1941 р., за 16 вересня. Скоріш за все мова йде про одну газету. Мабуть, змінилася просто назва з "Роменських вістей" на "Відродження".

Путивльська окупаційна газета "Путивлянин"

Газета "Путивлянин", редактор Кочетов, розташовувалася на вул. Курській, №48. Вона була органом управління старшини міста Путивля. Старшиною був Петровський. Тираж газети складав 2 000 примірників, а пізніше склав 6 000. Виходила російською мовою, хоча передрукувала статтю з "Сумського вісника" "Рідна мова". Коштувала газета 25 коп., бо була малоформатною.

Увагу сконцентрувала на роботі електростанції і платі за електроенергію, здачі виловленої риби, молока, бочок та іншого майна для німецької армії. Райагроном звертає увагу на весняну сівбу.

Діяла майстерня прялок на Духовській, №50.

Відкрилося технічне училище, директор Ільченко. На відкритті виступив керівник сільхозвідділу Крамар, інспектор шкіл Бондаревський.

Працювала скотобаза, директор Заяц, рембудконтрора.

Сповіщається про проведення в Сумах наради німецьким сільгосп-управлінням.

Розповідається про наступ на Харків і втрати Червоної Армії. Дається розпорядження про здавання голубів.

Охтирська окупаційна газета "Голос Охтирщини"

Редактором газети був І. Яценко (І. Багрянний). Справжнє його прізвище Лозов'ягін Іван Павлович. Газета є в ДАСО і НДБ ЦДАУ.

Газета виходила двічі на тиждень і була часописом Охтирської округи. Підшивка ДАСО розпочинається з 5-го номера за 1 березня 1942 р. Ціна газети 1 крб. Редакція розташовувалася на Подолі в Друкарському провулку, №2.

Газета друкує повідомлення з штаб-квартири Гітлера, розпорядження голови райуправи Зубицького, розповідає про оновлення школи, роботу ремісничого училища.

В середу 23 грудня 1942 р. вийшов 100-й номер газети. Вона стала виходити тричі на тиждень. Голова районної управи Зубицький привітав газету з 100-м номером.

Районний відділ зв'язку проводить передплату на газети "Нова Україна" та "Сумський вісник".

Півний завод збирає пляшки і дає за 10 пляшок два літри пива. Газета сповіщає про виплати за листами непрацездатності, допомогу на новонароджених і допомогу на поховання. Всі вони виплачуються лікарняною касою.

22 червня свято. В театрі виступив український журналіст Фрей (це, мабуть, той, що буде редактором "Сумського вісника"). Виступала Охтирська хорова капела. Відзначали цю подію в Тростянці і на Іванівській станції. Відбулися нагородження німецькими орденами і медалями.

Охтирський театр розпочав свою роботу 14.10.1941 р., а закінчив 25.08.1943 р. Художній керівник О. Ріпка (одразу після війни працював в м. Суми в театрі ім. Щепкіна).

Режисер О. Свічкарєнко. Завідуюча музичною частиною Ю. Гросицька.

Акторський склад.

Жінки: Л. Вогуцька, А. Голець, А. Горбик, З. Коваль, А. Коляда, М. Ларіна, Н. Лисак, Є. Любченко, М. Льдова.

Чоловіки: В. Бистровський, І. Босенко, В. Гельман, Д. Григоренко, А. Довгополок, Г. Коваль, П. Куцієнко, Д. Любченко, Майборода, Оліфіренко, Г. Олійник, В. Перепелиця, С. Петляшенко, П'ятак, О. Ріпко, О. Свічкарєнко, Л. Уманець, М. Уманець.

Репертуар.

1. "Наталка Полтавка" І. Котляревського.
2. "Майська ніч" М. Старицького (за М. Тоголем).
3. "Страшна помста" І. Черкасенка (за М. Тоголем).
4. "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці" М. Старицького.
5. "Запорожець за Дунаєм" С. Пулака-Артемовського.
6. "Ніч під Івана Купала" М. Старицького.
7. "Циганка Аза" М. Старицького.
8. "Рожеве павутиння" Я. Мамонтова.
9. "Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка.
10. "Зальоти соцького Муся" М. Кропивницького.
11. "Катерина" М. Аркаса (за Шевченком).
12. "Помста мужички" К. Ванченка-Писанецького.
13. "Пі ревізії" М. Кропивницького.
14. "Суєта" І. Карпенка-Карого.
15. "Запорізький скарб" К. Ванченка-Писанецького.
16. "Нещасне кохання" Л. Маніка.
17. Концерти.

В газеті "Ленінська правда" за 26 травня 1966 р. надрукована стаття про підпільний рух в Охтирці. Там розповідається про радистку, яку допитували в поліції і сповідається, що на цих допитах був присутній і редактор фашистської газети "Голос Охтирщини" Яценко (І. Багрянний). Важко щось сказати, коли не маєш доступу до архівних матеріалів цієї справи. Загалом в охтирчан сформоване негативне ставлення до І. Багрянного. Реалії окупаційного режиму змусили І. Багрянного перейти до націоналістичного підпілля.

Конотопська окупаційна газета "Визволення"

Ця газета видавалася для населення "звільнених" областей у 1941-1943 рр. Газета є не тільки в ДАСО, але і в НДБ ЦДАУ, НБУВ (1943) Л. (СПБ) Н. В. Редактором був Г. О. Сахно.

Перший номер вийшов на початку листопада 1941 р., бо другий номер датований 9 листопада. Газета коштувала 15 коп. Виходило шість номерів на місяць.

Редакція розташовувалася на Красногорській вул., №4, тел. №162.

Газета писала про відновлення роботи зв'язку. Діяло 96 номерів телефонної мережі і 1917 радіоточок. 2 000 громадян отримали світло. Ще 15 жовтня почався рух потягів по лінії Конотоп — Бахмач — Гомель. Відділ залізничного руху очолив Кануга, а відділ будівництва залізниць — Тищенко. Комендантом міста був полковник Урбан. У листопаді видали 870 ордерів

на житло. Це дозволило за отриману платню створити ремонтне управління, яке проводило ремонтні і будівельні роботи в місті. 25 березня був організований перший концерт для німців. Німці жваво аплодували і були дуже дисциплінованими глядачами.

Про роботу місцевої комендатури розповідає ад'ютант обер-лейтенант Водичька.

Г. Шамрай друкує статтю під назвою "Створимо національну армію".

Бургомістр старшина Конотопського району Кибальчич опікується справами сільського господарства. В місті змінюють вивіски. Товариство "Залізничник" проводить ремонт терезів.

Проводиться перепідготовка бухгалтерів. Забороняється полювання і риболовля.

Іде шалена агітація на роботу до Німеччини. На Варваринській вул., №12 працює біржа праці.

Начальник місцевої комендатури капітан Феєрман і заступник старшина Шваб розповідали про нові умови праці. Тепер заробіток буде від 8 до 24 крб. на день, в залежності від виконаної норми. Жінки будуть отримувати 80% від заробітку чоловіка, а підлітки 30% у перший рік роботи і 50% у другий рік від заробітку дорослого чоловіка. Після впровадження нових норм відбулося невеличке гуляння. В сквері ім. Шевченка грав німецький духовий оркестр.

15 березня був запущений в роботу відбудований інкубатор. На Мартусеній греблі запрацювала цегельня.

Відбулися пишні поховання поліцая Аркадія Михайлова.

Для Конотопського району прислали з Німеччини 30 самоскидів "Дерінг", 240 плугів та 270 культиваторів заводу "Сакка".

2 серпня відкрили музей імені Лазаревського по вул. Лисенка, №2. Директором музею призначено Заболотного.

Відбувся перепис населення Конотопа. Всього було 26 195 мешканців 27 національностей. З них — 24 289 українці, 1 544 — росіяни, 117 — білоруси, 84 — поляки, 38 — німців та 123 — інших. До цієї інформації постає питання, а де поділися євреї. За радянських часів нас, офіцерів запасу, возили на навчання до цієї Конотопської дивізії. На її території в ярку стояв пам'ятник розстріляним євреям. На єврейські свята збиралися євреї і просили, щоб їх пустили до пам'ятника. В колишньому будинку офіцерів під час окупації розташовувалася поліція служби безпеки СД. Цей будинок після війни стояв порожнім і солдати для різних потреб відірвали дошки з підлоги.

При відділі пропаганди по вул. Роменській, №9 працював оркестр народних інструментів, керівник Суханов. По вул. Роменській, №11 відкрили читальню.

З нагоди перших роковин окупації Конотопа 13 вересня 1942 р. о 18 годині відбувся концерт. Грав духовий оркестр під керівництвом пана Ділова, співала хорова капела Греся, виступали солісти: Тарасова, Пільгуй, Крея, театральна група Заботіна, балет під керівництвом Тишкевича і камерний квартет Кокошкіна. Особливу увагу окупаційна влада приділяє хоровій капелі Греся (гіаністки Тарасова, Тхір). Складалася капела з 35 осіб. В її репертуарі було 140 пісень. Капела дала 68 концертів, 31 концерт у військових частинах і 10 концертів

на радіо. Капелі присвоїли ім'я Г. Давидовського, який був родом з с. Мельні Конотопського району. На святкуванні роковин виступала рідмейстер ортскомендатури Водицька, обер-лейтенант відділу пропаганди Лотермозер. З кримінальної справи на Василя Сергійовича Преса ми дізнаємося, що капела почала діяти з грудня 1941 р., а в 1942 р. була підпорядкована відділу пропаганди. У 1944 р. Преса заарештують і у 1945 р. він отримає 10 років позбавлення волі.

Друкують правила прийому хворих лікарями. За лікування треба платити 5 крб., а після цього можете заплатити і лікарю. Ті, хто потрапляє до лікарні, платять за кожен день 12 карбованців.

У переліку театрів в книзі Гайдабури немає Конотопського театру. З газети відомо, що театральна трупа Заботіна ставила вистави: "За двома зайцями", "Ой, не ходи Грицю...", "Шельменко-денщик".

Повісили мешканця Конотопа Забугу за вбивство власної дружини. 24 вересня пройшла перереєстрація німців.

1 вересня розпочало роботу ремісниче училище. Друкуються повідомлення з Кролевця. Там відновила роботу текстильна фабрика, цегельний завод, електростанція. Відділ цін встановлює тверді ціни, ліквідується колгоспи, друкуються нові ставки подоходного податку і при цьому наголошують, що вони тимчасові. З 200 крб. не береться оподаткування, з 210 крб. податок 10 крб, а з 500 крб. — 50 крб. Навіть окупаційна влада вважала підняття цього податку недоцільним, а сучасна українська задрала до 15%.

В цій газеті працював член УПА Римар, член Конотопської УПА Салій отримував спеціальну оунівську газету. В районі поширювалися оунівські газети "За самостійну Україну" і "Вісник Української інформаційної служби".

Кролевецька окупаційна газета "Кролевецькі вісті"

Ця газета не збереглася, за свідченнями краєзнавців, вона виходила у 1941-1942 рр. Редактором газети був Василь Орловський.

Кролевецька окупаційна газета "Останні вісті"

Видавалася в 1942-1943 рр., і, мабуть, була продовженням попередньої газети. Видавництво Deutsches Nachrichtenflugblatt.

Газета не збереглася в ДАСО.

Шосткинська окупаційна газета "Последние известия"

Газета виходила у 1942 р.

Газета зберігається в НДБ ЦДАУ, в ДАСО — відсутня.

Шосткинська окупаційна газета "Новий час"

Газета для населення "звільнених" областей 1941-1943 рр. Редактор газети Кузьма Іващенко. Мабуть, тут теж ідеться про зміну назви. Перший номер газети вийшов 23 серпня 1942 р. Виходило шість номерів на місяць. Редакція

розташовувалася на Глухівській вул. №2. Тираж складав 21 500 примірників. Ціна — 1 крб. Газета виходила в основному українською мовою, але були номери і російською — №17 (54).

Як і у всіх газетах, друкуються промови Гітлера і Геббельса. Багато писалося про агітаційні здібності Гітлера, а читаш і нічого там геніального не бачиш. Мабуть геніальність будь-якого диктатора у військовій силі, яка пригинає як власний народ, так і чужі народи.

В газеті друкуються стаття старшого лейтенанта і обласного сільськогосподарського коменданта Шміле "Збиральна кампанія кличе".

Сповіщається, що в Середина-Буді є театр, який дав 14 концертів і вистав. В Шостці теж діє театр, куди набираються музиканти до струнного оркестру. Про ці театри відомостей в книжці Гайдабури немає.

Розповідає газета про відновлення роботи маслозаводу, шкірзаводу, парового млина і про звільнення людей, яких захопили партизани.

Лебединська окупаційна газета "Лебединський вісник"

Газета виходила раз на тиждень у 1942 р. Редактор І. Козловський. Газета є в НДБ ЦДАУ і ДАСО. В підшивці ДАСО починається з 23 номера за 8 травня 1942 р. Можна приблизно вирахувати, що перший номер вийшов у листопаді 1941 р.

Редакція розташовувалася на Базарній площі, №15.

Газета друкує промови Гітлера. Комендант міста Вольберт вносить вирок до розстрілу і подається список людей. Серед розстріляних був один комуніст, а інших за те, що мали зброю. Олександр Павлюк посадили на 10 діб за донос. Мабуть, не на того донесла. Бургомістр Русанов і секретар Петкевич пропонують незайняті садиби, повертають майно репресованим. Йде вербування робочої сили до Німеччини. В підшивці два номери газети, і тому дати більш широку панораму окупаційного життя неможливо.

ШОСТИЙ ПЕРІОД ПРЕСИ НА СУМЩИНІ (1943-1990 роки)

Струн вещей пламенные звуки
До слуха нашего дошли,
К мечам рванулись наши руки.
И — лишь оковы обрели.

О. І. Одоєвський

Газета "Більшовицька зброя"

На початок 1943 р. частина області знаходилася в радянській зоні, і тому в с. Миропіллі розташувалася обласна друкарня і редакція газети "Більшовицька зброя". Газета була органом Сумського обкому КП(б)У та обласної Ради депутатів трудящих. Виконуючим обов'язки редактора газети була Д. Ю. Нукалова Пізніше виконуючим обов'язки і редактором стане Собко. Довго працював на посаді редактора Соколовський.

Газета виходила десь раз на тиждень, але не регулярно, а після звільнення м. Суми мабуть двічі на тиждень. Перший номер газети не зберігся, №2 датований 2 квітня. Ціна газети — 20 коп.

В газеті було надруковане звернення до українського народу Хрущова і голови Президії Верховної Ради Гречухи.

Номерів, присвячених визволенню м. Суми, в підшивці ДАСО немає. Є 13-й номер за 17 серпня, а слідом іде 22-й номер за 19 вересня.

Ті номери, які розповідали про визволення м. Суми майже з усіх підшивок протягом 10-ти років забрані. Єдиний примірник, який я знайшов, був за 1949 рік. Зберігся він, видно тому, що не так розповів про звільнення міста Суми.

В газеті "Більшовицька зброя" за 1949 рік, №173, 3 вересня надрукована стаття Ледаєва про визволення м. Суми. Він був командиром взводу розвідки. Німці залишили свої заслони на околиці міста. В селі Бездрив на димарі поставили кулемет, що затримував просування військ. В с. В. Сироватка теж відбулася невеличка сутичка. Перед тим, як увійти в місто, тривала артпідготовка, "катюші" били по місту. Почалися пожежі. Ось його повідомлення в газеті: "1 вересня 1943 р. частина одержала наказ: "Визволити місто Суми". Після артилерійської підготовки, 2 вересня наші війська входили в місто. Коли вони вже були в місті, побачили на березі Псла невинно розстріляних мешканців міста німцями". Тепер давайте трохи поміркуємо. Хіба реактивний снаряд окремо вибирає, де німець, а де мешканець міста? Били, зрозуміло, по центральній частині міста, де більше будинків і, де більше населення, били по вокзалу. Пізніше всі ці руїнації спишуть на німців. Ледаєв не сповіщає про гори німецьких трупів, а пише про наших забитих людей і то на березі річки. Є світлина, де на пероні валяються самовари, кинуті німцями. Німці благополучно покинули наше місто ще до артпідготовки і оточення міста. Якби це вони зробили під час її проведення, то від їхнього потяга на станції нічого б не залишилося. Будівля вокзалу була купною битої цегли (це було те приміщення вокзалу, яке було побудоване ще до революції), а на місці залізничної колії була яма на ямі. Замість того, щоб взяти місто в оточення (охват) і послати піхоту прочесати місто, в разі виявлення вогневих точок ворога, знищити їх артилерією, брали місто в лоб і били по "площадах". Давали норму снарядів для взяття міста от її і використовували. Така була геніальна військова наука 10 Сталінських ударів.

В газеті "Ленінська правда" за 2 вересня 1986 р. надрукована стаття П. Вдовіна "Незабутній вересень". Він брав участь у визволенні міста з напрямку Битиця, Зелений Гай, Баранівка. Ось фрагменти з його спогадів: "О 8-й годині ранку (1 вересня) ми визволили Битицю, потім Зелений Гай. Дуже важкий бій розгорівся перед Баранівкою. Бойові порядки першого батальйону, яким командував капітан Бруй, відбивали одна за одною контратаки фашистів. На кулеметну обслугу сержанта Михайла Литвина посунули більше ста гітлерівців. Литвин не розгубився. Відважні кулеметники підпустили фашистів на відстань 40-50 метрів і потім в упор розстріляли ворога. Увечері першого вересня ми вийшли на околицю Сум.

— Планується нічна атака на місто, — викликав Єпімахова командир стрілецького полку Хоменко, — перед атакою — ваша артпідготовка. Так, що готуйся. Але артпідготовку відмінили: говорили, щоб не було жертв серед місцевого населення (видно розібралися, що німців у місті вже як добу немає).

Наша дивізія двома стрілецькими полками 465-м і 615-м при підтримці 576-го артилерійського полку, в якому я служив, почала обходити Суми з півночі через Северинівку і Головашівку на Штепівку, а 232-а стрілецька дивізія — через Мамаївщину теж на Штепівку". Тепер порівняємо всі свідчення. Те, що артобстріл з гвардійських мінометів міста був, пам'ятає багато сумчан. Я бачив навіть намальовану картину, присвячену цій події і на ній зображені ці міномети "катюші". Тим, хто наступає на Баранівку, відмінили застосування артилерії для підтримки нічної атаки, бо зрозуміли, що німців у місті нема. На околицях міста були залишені невеличкі заслони. Судячи з кількості окопів, виритих на Баранівці, які збереглися і до нашого часу, німців там було небагато. Німці купують ніколи не атакували. В атаку йдуть один від одного на відстані 10-15 метрів. Помножите 100 чоловік на 10 метрів відстані одного від одного і ви отримаєте 1 000 метрів. Якщо кулемет відкрив вогонь з 40-ка метрів то до нього можна докинути гранату. Як тільки запрацював кулемет, зразу залягають і відкривають вогонь у відповідь. Атака швидше була зумовлена тим, що треба було дати можливість і заслону переправитися через річку або переконати наших, що німців тут багато разів атакують. Німці були озброєні тільки стрілецькою зброєю. Я не бачив жодного окопа для гармати або танка. Окопи теж не мали суцільної лінії. Судячи з кількості загиблих і похованих за визволення Сум, мова не може йти про великий бій. Наші завжди знищували німців "пачками" тільки чомусь німців загинуло 9 мільйонів, а наших і в 40 мільйонів не вбереш.

1 вересня 1966 р. була надрукована знову стаття Вдовіна, заступника секретаря парткому заводу електронних мікроскопів учасника звільнення Сум. "У селі Парне не затрималися, попереду м. Суми. Дізналися, що наші частини в районі Лучанського кладовища вже вийшли на північну околицю міста, а 465-й стрілецький полк захопив цегельний завод. Але далі просування наштовхнулося на впертий огір гітлерівців. Одержали наказ обійти місто зліва і справа і замкнути його у вогненній пастці. Цей маневр перелякав фашистів і ворог залишив місто. А по кому били гвардійські міномети увечері 1 вересня? Перший раз Вдовіна пише, що 465-й полк обійшов місто і пішов на Головашівку, а другий раз, що полк наштовхнувся на впертий спротив в районі цегельного заводу. Хто з стрілецького 520-го полку побачив хоч одного німця в місті? Вранці 2 вересня 1943 р. підрозділи 520-го стрілецького полку, якими командував майор Акулов, вступили на Червону площу".

Ось ще свідчення з тієї ж газети Героя Радянського Союзу Захарчука, працівника Шосткинського заводу хімічних реактивів, учасника звільнення м. Суми. "Після короткої навальної артилерійської підготовки по лінії оборони ворога (про яку лінію може йти мова, коли німці зірвали мости і покинули місто залишивши окремі заслони) рушили в бій, а згодом увійшли в місто".

У 37-му номері газети "Панорама" за 2007 р. надруковані спогади полковника Івана Хоменка, який брав участь у звільненні м. Суми у складі 232-ї стрілецької дивізії, яка діяла на півдні міста, на лівому фланзі. На правому фланзі з півночі наступала 167-а дивізія, а по центру 340-а, яка і вела обстріл міста з гвардійських мінометів. І. Хоменко теж каже, що німців у місті вже не було. Всі пишуть про дивізію, які наступали і мовчать про німецький гарнізон м. Суми. З донесень Ковлака ви знаєте, що він складався з 2,5 тис. українського війська. Оборону Баранівки ніс в основному наполовину знищений під Сталінградом полк мадяр. Їх штаб розташовувався в садибі Лінтварьових. На Лучанському кладовищі є могили мадяр,десь близько 40.

Оце, мабуть, і є ті "сотні", які кидалися на всі радянські кулімети. У квітні 2008 р. до приміщення "Просвіти" зайшла Голенко Антоніна Васильовна. В присутності голови Сумської обласної організації "Просвіти" Олексія Шевченка вона розповіла, як вони ще дітьми 1 вересня 1943 р. перейшли вброд річку Сумку поруч з зірваним мостом і пішли до Харківського мосту. Дуже злякалися, коли з бур'янів встали наші розвідники. Дітлахи їм сповістили, що німців в місті немає, але всеодно по місту влучили з мінометів. Мабуть, був якийсь психологічний розрахунок.

Наші війська зайняли село Івот, але не втримали його і відступили, повернулися німці і знищили 367 громадян села за те, що вони вітали повернення Радянської Армії.

Окупація і визволення коштували місту 160 мільйонів крб.

Як тільки до області ввійшли радянські війська, відразу почалося полювання на молодь. Їх не переодягнених, не навчених, без зброї кидали в бій, як живий щит. Не можна сказати, що все це не викликало спротиву, і тому якусь частину молоді з офіцерами відправили на збирання врожаю, який сіяли ще при німцях. Збирати врожай було майже нікому і нічим. Ось статистика по Лебединському району. Всього в районі залишилося 2 087 чоловіків, жінок 7 993, підлітків 2 012. На 23 колгоспи лишилося 17 молотарок, 12 тракторів. Возів майже не залишилось, але начальник політвідділу 40-ї армії полковник Севаст'янов робить висновок, що цього достатньо, щоб посіяти озимину.

В книжці "Сумщина в роки ВВВ" я знайшов серед переможних доповідей просто якусь нісенітницю. На стор. 240 читаємо, що німці залишили Лебедин 16 серпня, а радянські війська вступили в місто 23 серпня. За цей період "населення саме відновило роботу місцевих органів влади". На стор. 249 надруковано повідомлення з газети "За честь Родины": "Вночі на 20 августа наши войска овладели городом Лебедин (а там вже тиждень радянська влада). Отличилось н-ское танковое соединение..." Тепер поміркуйте, коли наші війська ввійшли в Лебедин 20 чи 23 серпня. Зрозуміло, що цю дезінформацію склапали в політвідділі для красивих показників, а "н-ское" так і залишилося тільки на папері. Цю книжку декілька разів будуть переробляти і підганяти.

Писала газета "За честь Родины" і про звільнення м. Суми. Світлина з цієї газети будуть вміщені в газеті "Ленінська правда" десь у 1962 р. Можливо, десь газета загубилася в редакційних паперах, а в ДАСО її немає.

Буквально за декілька днів після визволення тираж газети "Більшовицька зброя" піднімається до 1 200 примірників і росте далі. Основними темами газети були: підрахування збитків, нанесених окупантами, відкриття шкіл "бо при німцях вони не працювали", реєстрація вчителів і студентів учительських інститутів у Сумах, Глухові, Лебедині, Конотопі.

Складаються акти збитків. В Боромлі спалили 720 дворів, аптеку, двоповерхову середню і початкову школи, приміщення сільської ради, продмаг, райспоживспілку і театр. Дивно, що і в Боромлі був театр, а в Гайдабури про нього відомостей немає. В цілому на Сумщині було спалено четверо сіл повністю і 26 частково. Згоріло 2 022 хати.

Багато матеріалів про концтабори. В Сумах вони розташовувалися на території будинку культури рафінадного заводу, на території 5-ї школи де раніше розташовувався гуртожиток цукрового заводу. В цьому таборі було

7 тис. полонених. При відступі у лютому 1943 р. 150 чоловік обморозених було вивезено в військове містечко (артучилище) і спалено, а при евакуації в Дарницю загинуло 1 500 чол. Звичайно, про те, скільки добровольців німці завербували з таборів, жодного слова. Розкоп могили на території колишньої 5-ї школи (зараз школа №8) суперечить архівним матеріалам, складеним після звільнення.

У вбивствах звинувачують коменданта польової німецької комендатури доктора (наші перекладають як лікар, хоча це просто наукове звання) Попа, і доктора Шімеля. Начальника пункту таємної польової поліції Штайна Рольфа, вищого табірної офіцера гауптмана Келлера і його заступника Гейріха, гарнізонного лікаря Шутца і прислужників німців Дикарьова Олексія Васильовича, старшого слідчого агента таємної поліції Завадського Леоніда Казимировича.

Багато матеріалів про невідворотність покарання фашистів. Друкуються списки тих, кого вже радянська влада повісила. Звичайно, жодного слова про орду енкаведистів, які взялися до перевірки лояльності населення. Тисячі людей, які працювали під час окупації, бо треба було за щось існувати, відправляють до радянських концтаборів.

В Ромнах відбувся суд над начальником окружної поліції Д. А. Зимбилевським, помічником начальника І. Ю. Юхновським, старшим поліцаєм Каракуцою і катом М. П. Жилою. За радянських часів Зимбилевського двічі за націоналістичну діяльність судили, але він в 1936 р. перейшов на нелегальне становище. Керував групою Багюта, яка винищувала євреїв. Євреїв загнали у казарми, а потім вивели за місто і розстріляли. Юхновський складав списки комуністів. Це він зустрічав на площі в м. Ромнах німців хлібом і сіллю у формі петлюрівського офіцера.

Розповідається про місяця масових вбивств і поховань у м. Суми. Ями з убитими знайшли на території заводу ім. Фрунзе, на території господарського двору в'язниці, в кар'єрі цегельного заводу №2, біля села Тополі. Всього таких ям було 15, в яких було 5 000 вбитих в тому числі і 1 000 євреїв. Євреїв зібрали і вивели в район 4-го цегельного заводу і розстріляли. Важко сьогодні сказати, де ями голодомору, репресій 30-х років ХХ ст., а де періоду окупації.

Про багато подій газета не пише, бо військова цензура не дозволяє, але ці події прослідковуються по архівних справах.

Відмічалися масові дезертирства місцевої молоді, яку кидали в бій живим щитом. Тільки на терені сіл Могриця, Студенок, Пенянка, Записілля Миропільського району за повідомленням прокурора 232-ї стрілецької дивізії капітана юстиції Левченка, числилося понад 50 місцевих дезертирів. І це там, де стояла вже сформована адміністрація Сумської області. Активізується рух ОУН Бацдери. В архіві є відомості, що його підпілля діяло на Сумщині ще й у 50-х роках ХХ ст.

Населення області крихтами ділилося з армією. Зібрали для армії борошна 700 кг., пшона 323 кг., масла 42 кг., яєць 1 867 шт., а також бинти, подушки і грошей 134 317 крб. Сталін применшував допомогу США Радянському Союзу і говорив, що вона склала тільки 4%. Жуков наголошував на тому, що без допомоги США наступ Червоної Армії був неможливий. Я після війни бачив у кожному сараї на нашому подвір'ї купи банок з під американських консервів. Жінки носили американське взуття. На кожного мешканця Радянського Союзу прийшлося по 500 доларів допомоги, на кожного

солдата — по 10 тис. доларів (літаки, танки, торпедні катери, продовольство). Урожайність зернових склала 2,3 ц з га.

Танкова армія Катюкова, яка стояла на переформуванні біля м. Суми в с. Коптівщина залишилася загалом без продовольства. Населення вже саме нічого не могло дати. Катюков особисто відправив Сталіну телеграму про стан його армії. Через місяць її поповнили і кинули в бій. Відмічалися факти грабежів, особливо худоби, які ставали нормою і нагадували селянам недавні дні німецької окупації. У миропільському районі радянські солдати і офіцери забирали в людей корів, телят. Ось список «визволених» сіл де сталися пограбування: В. Рибиця — 33, Юнаківка — 26, Сінне — 27, Миропілля — 13, М. Рибиця — 13, Запсілля — 11, Студенок — 9.

Власне, мешканці області були кинуті напризволяще. Виконуючи наказ Прокурора СРСР від 30.09.43 р. за №81/71, виконком Сумської облради заборонив продаж хліба до виконання плану хлібозаготівель (живіть без хліба), а постановою Тростянецького виконком зобов'язувала проводити «фільтрацію» населення, починаючи з 15-літнього віку.

ДАСО. Ф.Р. 500. Оп. 3. Спр. 1. Арк. 17.

Зібрати хліб не зуміли, бо, власне, його вже було збирати нікому, а щоб не відповідати, то послалися на німців, що вони виснажили землю. Я дивився архівні звіти про врожайність за ті роки, де збирали по 3 або по 4 центнери з гектара.

Сталін назвав Сумщину зрадницькою областю. Можна якось пояснити його нелюбов до українців і бажанням їх виселити. Таке відношення сформувалося у нього і по відношенню до білорусів. У січні 1944 року до німців перейшов командир розвідроті 253-ї стрілецької дивізії капітан Ігор Канор. В грудні 1943 р. він знаходився на передпідготовці в розвідвідділі штабу Білоруського фронту. Там він познайомився з тасмним наказом НКВС, про те, яка доля чекає населення Білорусії при звільненні радянськими військами. Чоловіків відправити до штрафних батальйонів. Кидати їх у бій не передягненими.

Евакошпиталь №6039. Фото 1948 р.

не озброєними, не навченими. Все інше населення вислати за Урал. Може, цей план і був би виконаний, але заселяти ці землі вже було нікому. Сталін вже витратив всі свої людські і матеріальні ресурси.

Не сиділи довго вдома і дівчата. Їх відправили до шпиталів як фронтових, так і евакуаційних. Вони прали бинти, чергували в шпиталях, а після чергування працювали в полі, де для шпиталів вирощували городину, а ще треба було вчитися на курсах Червоного Хреста.

В своїй доповіді Берія повідомляє, що всього за роки війни і на початок 1944 р. з таборів до війська було відправлено 975 тисяч "зеків". Серед "зеків" був і Герой Радянського Союзу Матросов. Історик Рой Медведев стверджує, що в Радянській Армії за вироками військово-польових судів було розстріляно 150 тис. чоловік. Розстрілювали навіть за підняту німецьку листівку.

В газеті за 18 січня 1944 р. надрукована стаття про розстріл польських офіцерів німцями в Катині. Тепер то ми знаємо, що це зробив Сталін, але тоді створили комісію, бо в нас тут на Сумщині формувалося Войсько Польське, щоб переконати, що це не сталінська робота. В газеті надруковані великі статті про формування першої і другої польської дивізії. Мені матір розповідала, що в їхньому шпиталі лікувалися і поляки.

Відбувається листування сумчан з військовослужбовцями з дивізій, які звільняли м. Суми, збирають теплі речі для війська.

З евакуації з Чкаловської області до м. Суми повернувся театр ім. Щелкіна. Називають прізвиська акторів і серед них народного артиста Донця, артистів З. І. Олександрова, Я. А. Зоріна, Є. Г. Рудіної, режисера Д. І. Козачківського. Театр почав працювати в клубі "Металістів" (філармонія). В кінотеатрах міста показують американські фільми і фільм про виступ Сталіна з нагоди 27-ї річниці Жовтня. Нагороджують офіцерів артучилища. Влаштовуються огляди художньої самодіяльності. Тираж газети складає вже 10 000.

Як у німців, так і в радянській владі проблеми з базаром. О 4 годині вечора базар закривають, і всі з нього йдуть і міліція теж. Там з'являються п'янички і починають пиячити. Це версія газети. Я добряче пам'ятаю той базар, бо мене частенько брав з собою дід. Він не працював, бо з війни прийшов інвалідом, — у черепі була дірка з п'ятак і контужена права частина тіла. В бліндаж потрапила важка бомба і рознесла його в тріски, і там йому пробило голову. Це у фільмах наші бігають у касках, а на війні все було по-іншому. Ходив він спиравчись на палицю. Сьогодні місце базару займає універмаг "Київ", а тоді на його початку стояло два дерев'яних павільйони. В одному продавали горілку, а в другому був промтоварний магазин і адміністрація базару, а далі йшов рибний ряд. Ось біля цього місця завжди було повно інвалідів, які обов'язково в день отримання пенсії йшли на базар щось купити, а потрапляли в цей, як тоді казали, ганделик. Тут було багато і таких, що вже втратили людське обличчя. Частіше всього без рук і без ніг. Вони співали, кричали, билися і їм завжди наливали ті, хто ще тримався на ногах. Іноді хтось заявлявся з гармошкою і тоді все це товариство сповзалося до купи. Між ними крутилися дрібні злодії і опущені до краю повії. Все це в мене стоїть в очах до цього часу, бо побачене дуже травмувало мою дитячу душу. Я тягнув діда йти мершій додому, а він, як завжди, зустрічав купу своїх знайомих. Таких диких сцен ви не побачите

в жодному фільмі. Приїжджала міліція вантажила їх на машину і вивозила, а проходило декілька днів і такі самі з'являлися знову. Після кожної ночі біля базару збирали декілька трутів. Десь тільки на початку 1951 р. кількість цих людей різко зменшилася.

За денним базаром розташовувався молочний павільйон (поруч з колишнім кулішовським мостом). Газета розповідає, що для якихось потреб з павільйону виїняли вікна і там з'явилися великі протяги. Торгували там молоком і маслом. Масло лежало на листках від капусти, бо іншого упаковочного матеріалу не було, молоко продавалося в глечиках і було запарене в печі. Мені так подобався той запечений вершок, що мені і до цього часу немає нічого смачнішого.

Починають влаштовувати на роботу інвалідів. В мої дитячі уяві загалом образ тодішньої чоловічої статі був пов'язаний з образом інваліда. Рідко можна було бачити здорову людину чоловічої статі і це був або міліціонер, або військовий.

На Радянській вул., №7 (Петропавлівська, будинок управління капітального будівництва міськвиконкому) в м. Сумах запрацював пивоситровий завод. Я ще пам'ятаю той завод. Почали працювати Роменський пивзавод і Дубов'язівський спиртзавод.

Друкують критичні матеріали про розкрадання продовольчих карток в міськбюро. Другий матеріал стосувався роботи Миропільської газети "Більшовицький колгосп". Це, мабуть, була замовна стаття, бо сама газета не зачепила б районного керівництва, а дозвіл дав обком. Газета хвалила своє районне керівництво, називаючи виступи секретаря райкому Вдовиченка "змістовними і яскравими", а район за показниками займав 24 (тоді було стільки районів в області) місце в області.

У 1945 році тираж газети складав 15 000, а редактором став Ніколаєнко.

В газеті за 3 березня 1945 р. розповідається про Гака, який організував галенову лабораторію і придумав машинку для розливу кофеїну, морфії, камфори в ампули, які раніше треба було завозити в м. Суми, бо в шпиталі міста було багато поранених. Я пам'ятаю теж ці ампули. Мене матір брала іноді на чергування до шпиталу, де вона працювала. Для багатьох читачів це повідомлення пройде непоміченим, а для мене тут була велика краєзнавча знахідка. Я дуже просив радіокореспондента Кандибу, щоб він мені залишив хоч трохи свого творчого доробку, з того що не потрапив в ефір. Він відмовився це робити, але ми продовжували спілкуватися, і він мені дещо розповів. Розпитував я його і про його книжку. Ще в газеті "Сумський вісник" за 1917 р. сповіщалося, що на вул. Суджанській (Горького) в аптеці Гака вкрадено спирт. Це був той самий Михайло Миколайович Гак. Йому у 1945 р. було вже за 60 років. Лабораторія розташовувалася в підвалі тубдиспансера на Перекопській вулиці В Гака було троє синів. Олександр Михайлович Гак створив Сумський оркестр малих форм. Коли почали хапати українську творчу інтелегенцію, він втік із Сум. Пізніше він працював диригентом оркестру в Краснодарській опері. Утьосов запрошував його до себе в джаз-оркестр. Але було так, що артисти від Утьосова тікали до Гака, і тоді Утьосов направив йому телеграму, що його гаманець знаходиться в

задній кишені. З початком війни Олександр Михайлович опинився в Армії і загинув. Другий син Георгій був студентом Сумського машинобудівного інституту, який був у Сумах в 30-х роках. Він добре грав у шахи і грав навіть із самим Ботвинником, але через якийсь донос його заарештували і він загинув у таборі. Третій син Абрам Михайлович був у Сумах диригентом симфонічного оркестру, поки оркестр не розігнали. Пам'ятник йому є на Петропавлівському цвинтарі на єврейській частині.

У зв'язку з ремонтом мосту розповідається про його історію. У 1929-1930 рр. засипали 4 русла з 5 і побудували один міст, але не прочистили русло, і тому у велику повінь 1932 р. вода підмила бики на 50-75 см і вони осіли, розмило і Харківську греблю, і частину парку. Це видно із старих світлин, яку площу парк займав тоді і яку зараз. З архівних документів відомо, які відбувалися дебати ще за Харитоненка з питання будівництва цього мосту, і праві були ті, хто виступав проти цього будівництва. Харитоненко привіз з собою двоє авторитетів Кнофа і Шлесера, які доводили, що все буде добре і великого підйому води в р. Пслі не буде.

Що являли собою підприємства того часу, можна судити з такої публікації. Батько Героя Радянського Союзу П. М. Супрун замовив у промартілі два матраци з вати. За них він заплатив 232 крб., але спати на них було неможливо. Коли розрізали матраци, то побачили, що там промаслена папля і різне сміття. Коли з допомогою редакції стали з'ясовувати, чому цим мотлохом набиті матраци, виявилось, що вати в артілі ніколи і не було.

Заарештували директора магазину відділу робітничого постачання заводу ім. Фрунзе, яка вкрала 2 600 кг хліба.

16 березня 1944 р. радянський уряд прийняв рішення про переформування 1-го Польського корпусу в 1-у Польську Армію в СРСР.

Штаб з формування розташувався в приміщенні Сумського артилерійського училища. Постановою №51 в квітні 1944 р. міська влада терміном на два місяці надала два цегляних приміщення під склад польських військових частин. Вони розміщалися на території лісопильного заводу.

На братській могилі польських воїнів, які загинули в боротьбі з фашизмом, в 1972 р. встановлений пам'ятник. Автори пам'ятника-скульптор Ф. І. Корвай, архітектор М. П. Махонько.

24 березня в м. Суми у приміщенні костюлу відкриють музей. Відкриття це буде формальне, бо до прийому відвідувачів він ще не був готовий.

Переможну крапку у війні ставив теж колишній мешканець з Сумщини Олексій Берест. Він на підставленні плечах, а був він зростом 190 см, допоміг вилізти під купол рейхстага, росіянину Єгорову і грузину Кантарії разом з прапором. Він же переодягнений в форму полковника приймав капітуляцію гарнізону рейхстага, бо полковники боялися йти. Сталін сказав, що прапор підняли росіянин і грузин. Жуков викреслив Береста зі списків нагороджених. У Береста були не тільки живі свідки, але і світлина (фотографія). Долю Береста добре відслідкував краєзнавець Микола Степанович Мокренко. Берест звертався з листом до Сталіна. Після цього почалися перевірки в нього на роботі, знайшли невеличку розтрату, бо він з виручки давав допомогу людям. Під час слідства він викинув слідчого у вікно. Посадили. У

60-х роках його справу розглядав Суслов, бо йшла підготовка до друку книжки з історії ВВВ. Його розповіді руйнували офіційний міф. Мешкав Берест в Ростовській області. Загинув він в 1970-х роках, рятуючи чужу дитину на переїзді. В обласній Раді ветеранів ВВВ ці факти теж довго не визнавалися. Там на стінах ще в кінці 2008 року висіли світлини, на яких красувався актив Ради разом з Кучмою і Щербанем. В серпні 2005 р. вулицю в Охтирці назвуть прізвиськом Береста і він стане Героєм України. Чому йому відразу не дали звання Героя Радянського Союзу, важко сказати. Одні кажуть, що Жуков не любив політпрацівників, інші, що під час взяття будинку Гімлера там знайшли багато швейцарських часів і Берест роздавав їх своїм солдатам і не дав лейтенанту зі СМЕРШу, а він дав негативну йому характеристику, а хтось посилається на Сталіна.

Рідню Береста запрошували переїхати на Україну, а самого Береста хотіли перехопити в Києві, але дружина відмовилася. Живе вона в старому будинку без елементарних комунальних послуг.

Інше свідчення про події в рейхстагу я знайшов в газеті "Киевский вестник", №46 за 8 травня 2007 р. Там є розповідь Михайла Єгоров про ті події:

"30 апреля 1945 г. в рейхстаг ворвались батальоны Неустроева и Давыдова, а также разведчики. Когда бой несколько стих, командир полка полковник Зинченко дал команду доставить знамя в рейхстаг и водрузить его. Неустоев и его заместитель лейтенант Берест сформировали боевые группы заслона, прорыва, охраны. В группу знаменосцев вошли Егоров и Кантария. Командовать было приказано Бересту и командиру роты Сьянову. Был намечен и путь следования. На верхних этажах рейхстага находились немцы. Когда наши ребята подошли к лестнице второго этажа, оттуда посыпались гранаты, раздалась автоматная очередь. При первой неудачной схватке погибло несколько солдат. Берест сказал: "Ребята, нам отступать нельзя. Завтра Первое мая и знамя должно быть на рейхстаге сегодня". Войцы продолжали пробиваться на второй этаж. Снова гибли люди. Медсестры Хоруженко и Фиофалкина под огнем перевязывали раненых. Когда был очищен коридор, Берест решил прорываться на чердак. Но как? Миша Редько увидев узкую дверь, выбил ее. В комнате оказался люк. Сьянов приказал пулеметчикам открыть огонь по люку и по лестнице над ним. Становясь друг другу на спину, ребята сделали пирамиду. Верхним оказался Редько. Он забросил несколько гранат на чердак. Вскоре подошли Прыгунов, Бык, Сьянов и со знаменем Егоров и Кантария. Когда очистили лестницу на чердак, Егоров и Кантария в сопровождении разведчиков взобрались на крышу. Время было около 22 часов, но было еще светло. Гитлеровцы заметили храбрецов и открыли огонь. Быстро темнело Пролезть на купол не было никакой возможности. Кантария предложил укрепить знамя на фронтоне здания... Но они ремнями привязали знамя и спустились вниз. Берест доложил командиру полка о выполнении задания... 3 мая в рейхстаге побывал Г. К. Жуков. Он распорядился всех отличившихся переодеть в новую форму и представить к награждению. Но только через год после войны, 8 мая 1946 г., разведчикам М. В. Кантария и М. А. Егорову было присвоено звание Героя Советского Союза. Работникам

штаба корпусу потребовался цілий год для уточнення, хто же водрузив знамя над рейхстагом". В газеті наводиться світлина, де на фоні прапора стоять С. А. Неустроєв, І. Я. Сянов, М. А. Єгоров, М. В. Кантарія, К. Я. Самсонов. Четверо росіян, один грузин і жодного українця. Так фальсифікувалася історія війни. З 89 солдатів роти, яка забезпечила рух Єгорову і Кантарії, залишилося в живих тільки 46.

Я пам'ятаю своє голодне і холодне існування в 50-х роках. У нашому дворі мешкала колишня партизанка Голубовська (її в дворі так і звали "партизанка", наче в неї не було імені), яка мала добрі стосунки з Коротченком. Це дозволило їй свого зятя, колишнього військового листоношу, О. М. Когена влаштувати директором фабрики, а дочку на роботу до контори державного банку. Була в них домробітниця. Я крім шматка хліба в день нічого не мав, а в них завжди стіл був вщерть забитий продуктами. Олександр Михайлович Коген іноді напивався, і тоді теща Голубовська і дружина Антоніна бігали від нього по всьому двору, а він їх обзивав останніми словами і згадував їм партизанське минуле. Про його поведінку дворові жінки розповідали прокурорші, прізвища я її вже не пам'ятаю, за національністю єврейка, яка мешкала в нашому дворі, і вона проводила з ним виховні розмови.

В той же час в дворі мешкала і Аліна Ляшенко (Циганенко), яка була залишена в період окупації з завданням НКВС. Я дивився окупаційні документи про прописку і там Марія Дмитрівна Циганенко (матір Аліни) позначена як квартиральна. Проти неї стоїть червона відмітка перевіряючого 16 вересня 1943 р. Аліна з своїм чоловіком жила тихо, мирно, але вона майже ні з ким не спілкувалася. Були в нас у дворі ще і "герої". Їх так називали, бо в них зять був Герой Радянського Союзу. Дочку баби Клави забрали на роботу до Німеччини. Баба Клава направила поліцаїв і до нас, щоб забрали мою матір теж, але бабуся вимазала їй попелом, дала іграшки і наділа велику сорочку. Поліцаї подивились на її маленький зріст і не взяли, а дочка баби Клави в Німеччині, після звільнення, познайомила з молодим хлопцем, Героєм Радянського Союзу і вийшла за нього заміж.

Трагічно склалася доля для німців, які тут мешкали не в одному поколінні. Ось так війна калічила долі людей.

Ще довго по дворах рискали агенти НКВС, вишукуючи колишніх поліцаїв. Був випадок у 1970 р., коли людина пропрацювала в міліції все життя і хотіла раніше вийти на пенсію, як учасник ВВВ. При перевірці відомостей про нього і виявилось, що він служив у поліції.

В той же час ввечері в місті постійно роздягали, грабували. В "Історії радянської міліції" Сумська область відзначалася, як одна з найбільш криміналізованих.

Довго не вдавалося ліквідувати колишнього лейтенанта Радянської Армії, який підривав німецькі машини, убивав німців, а пізніше продовжував спротив радянській владі в Краснопільському районі. Вдень в буфеті в начальника НКВС району відібрав зброю. Кажуть, що він очолював місцевий загін ОУН-УПА. Взяли його, коли він ішов на побачення до своєї знайомої.

Колишніх поліцаїв забирали і до лав Червоної Армії. Я працював в 11-й школі і в нас була організатор по виховній роботі, батько якої був мобілізований до

поліції. Коли його забрали у радянське військо, він кинувся з гранатою під німецький танк. В селі Пустовійтівка Роменського району було взято до війська 575 чоловік, 285 загинуло, 102 було нагороджено, а чому ще майже 100 залишилися без нагород? Може, ото ті, з "підмоченою" репутацією.

В газеті "Ленінська правда" за 1960 р., №121 від 20 червня сповіщається про візну сесію Верховного суду в м. Ромни. Розглядалися справи поліцаїв: І. Ф. Якименка, П. Г. Багюти, І. С. Казіміра, Ф. М. Федчуна, І. Д. Псаполовця, О. І. Шевченка. Всіх їх розстріляли.

Невдоволені були і ті, хто лежав у шпиталях. Погане харчування, обмеженість ліків, особисті трагедії. Все це призводило до певних антигромадських проявів. Тепер уже жінки бігали вибирати собі женихів не до концтабору, а в шпиталь. Трохи пізніше влада вирішила — досить панькатися, треба "закручувати гайки". В шпиталі, де працювала моя матір, лікувався мій батько і мій майбутній тесть. Там маги познайомилася з батьком. На дві палати в них була тільки одна пристойна гімнастерка, в якій усі фотографувалися. В мене є світлина, де сфотографований батько в цій гімнастерці, бо в більшості це були вже обноски, і поранені одягалися, хто як міг. Країна була розорена вщент. Шпиталі звели в один №6039 і відправили в Тростянець. Разом з матір'ю, яка там продовжувала працювати, вирушив і я.

За бойові подвиги в роки війни 192 уродженцям області присвоєно звання Героя Радянського Союзу, 29 600 чол. в області було нагороджено орденами і медалями, 18 400 чол. нагороджено одноразово, 11 200 чол. нагороджені медалями "За відвагу" і "За бойові заслуги".

Радянський Союз втратив 27 мільйонів, а Німеччина 5 мільйонів і 10 мільйонів потрапило в полон, з яких 3 мільйони знаходилося в радянських таборах. Півтора мільйона німців загине в радянських таборах. Загальні втрати всіх країн учасників цієї війни сягнуть за 60 мільйонів. Втрати України оцінюють в 20 мільйонів. (Єдиної точки зору про втрати не існує).

Газети цього періоду ви можете побачити в додатку, але подавати аналіз кожної не дозволяє формат книжки, і вони просто повторюють обласну газету. Місцевий матеріал обмежений і стосується в основному циклів сільськогосподарських робіт. Цей період не представляє ніяких складнощів для дослідників преси, хоча в своїй суті він є до певної міри міфічним і брехливим, як і вся пропаганда. Хто хоче глибше дізнатися, той мусить подивитися архівні матеріали цього періоду.

Я для прикладу подам вам невеличкий огляд декількох газет. Газета "Зоря" була органом міському і райкому КП(б)У, міськради і райради депутатів трудящих Шосткинського району. Підшивка ДАСО починається з 18 червня 1945 р. Тираж газети — 3 000 примірників. Відповідальним редактором був Васильєв і Мігаленко, а редактором Дорошенко. Чому так часто міняли редакторів, важко відповісти. Друкувалася газета на одному аркуші паперу з двох боків. Матеріали в газеті і світлини ті самі, що і в інших: ремонт житла, сільгоспроботи, боротьба з тифом, ремонт шкіл силами громадськості (ремонтують батьківським коштом і до цього часу, держава загалом вважає, що це не її справа).

Я звернув увагу на вірш місцевого автора Г. Суркова про Сталіна. Він називається "Сталінський Закон".

Такого Закона предань не знаєт,
Он создан впервые великим Вождем,
За этим Законом страна расцветает
И с этим Законом мы к счастью идем.

С этим Законом узбек, украинец,
Татарин, казах, осетин, белорус,
Эстонец и русский, мордвин и мариец...
Создали всех наций Великий Союз...

Такими шедеврами того часу газети густо рясніють.

Газета "Сталинский путь" була органом Великописарівського РК КП(б)У і райради депутатів трудящих. Редакторами були: Ф. Ф. Іншин і з 1 серпня Г. Фірсов. Тираж газети 1 500 примірників. Підшивка починається з 1 січня 1945 р. з №1 (65).

В газеті була сторінка про комсомольське життя. Друкується в газеті П. Сапухін зі статтями про революцію.

Газета повідомляє, що колгосп організував притулок на 12 чол. для дітей, батьки яких загинули в війну. Газета чомусь не сповіщає, що таких дітей-бродяг на той час були тисячі, які ходили по містах, селах і жебракували.

За зрив збирання врожаю бригадира Терещенка посадили на 3 роки, а робітника Калініченка за прогул посадили на 6 місяців.

Газета "Прапор Сталіна" була органом Білопільського райкому КП(б)У та районної Ради депутатів трудящих. Редактором газети був І. Гетьманський, а виконуючими обов'язки — Федотов і С. Любарова.

Тираж газети спочатку складав 2000, потім 2500 примірників. Видно, партійному начальству не дуже подобалася газета, бо редактором став І. Діденко.

Основні теми, як у всіх газетах, були: сільгоспроботи, праця колгоспників і т.д. Дійсно газета якась безбарвна, і виділити щось цікаве важко.

Відразу після визволення над Сумською областю взяла шефство Кіровська область. Стали надходити верстати, будівельні матеріали.

Було виділено смішну суму на відбудову 75 тис. крб. Пляшка горілки тоді коштувала 300 крб. Відбудова почалася з відновлення руху на залізниці. Відновили його за 9 днів. У жовтні вже працювало 197 підприємств і в основному на військові замовлення. В Сумах працювала фабрика білизни, шкіряно-хутровий завод, фарбувальна майстерня, майстерня з виробництва гребінців. Пізніше до них додається цвяховий завод, керамічна майстерня, меблева фабрика, вапняковий завод, ситрозавод.

Тепер ще трохи інформації з архівних матеріалів, бо ви її в газетах не знайдете. Видається цілий ряд постанов про вилучення помешкань і майна у тих, хто нажив його під час окупації або пішов з німцями, і реалізують його через торгову мережу. Списки таких людей обраховуються сотнями, і тому я наведу окремі приклади:

Старинський, вул. Жовтнева, №3, працював на меблевій фабриці, зайняв квартиру розстріляної єврейської родини. Сергієнко, вул. Леніна, №14, був заступником бургомістра, пішов з німцями. Жукова, вул. Радянська, №61, працювала перекладачем. Філіпов, вул. Жовтнева №3, служив поліцаєм. Семенцова, вул. Радянська, №43, (ви пам'ятаєте, що вона в театрі була балетмейстером). Бубнов, вул. Радянська, №45, працював директором млина в Низах і Нижній Сироватці. Євтушенко, вул. Засумська, №90, колишній працівник контори Держбанку. Харитонов, вул. Псільська, №96, працював при німцях управбудинками. Буковський, вул. Псільська, №19, скуповував майно розстріляних євреїв і зайняв помешкання евакуйованих. Спіфанов, працював директором кінотеатру, поїхав з німцями. Шимко, вул. Лебединська, №67, працював управбудинками. Суслов, вул. Леніна, №13, служив в поліції. Убийбатько, вул. Леніна, №53, працював директором цукротресту, поїхав з німцями. Серебрянський, вул. Анненська, №87, працював директором МТС. Таранець, вул. Над'ярна, №38, був розкуркулений, під час окупації поставляв німцям худобу, побудував дім і обставив його. Директор лісгоспу Попель і нач. цеху Бредіхін втекли з німцями.

Був випадок, коли владі довелося змінювати свою постанову. Капітан Радченко, який мав чотири ордени, опинився без майна і помешкання. Під час війни його квартиру займав водій Гупало, який втік з німцями. Гупало не міг продати майно Радченка, бо воно згідно розпорядження вважалося власністю рейху, а радянська влада продала. Йому повернули його продане майно. Таких випадків, судячи з відповідних документів, було багато. Я пам'ятаю материну подругу, яка розповідала, як вона повернулася з фронту. Будинок був зруйнований, майно розграбоване. У військкоматі, куди вона звернулася за допомогою, їй сказали, що вона воювала за батьківщину. От і живи, як хочеш. Дуже багато звернень громадян, вдів, багатодітних родин про допомогу. Складала вона від 500 крб. до 1 000 крб. За тими цінами це дві пляшки горілки.

Всіма силами відновлюють житло. Але темпи його відбудови дуже низькі. Найкраще справляються заводи і управління НКВС і НКДБ. Навіть в кінці 1945 р. кошти, виділені на відбудову житлового фонду, не можуть бути освоєні.

Найбільшою проблемою було паливо. Дрова не могли вчасно заготовити і проблемою було їх вивезти. Коні браковані, серед них багато помирає, машин майже немає. Зібрали з хламу одну машину на заводі "Фрунзе". Облпалитрансу для області виділили шахту, але видобуток вугілля організувати не змогли. Треба було від області 20 лютого 1944 р. відрядити три машини і людей, і вивезти 900 тонн. Силоміць мобілізують для такої справи людей. Директора міської паливної контори Руденка виключили з партії за погану роботу, але з роботи не вигнали, а пообіцяли, коли він не вивезе торф зі ст. Амбари, то його віддадуть під суд.

Серед безлічі господарських справ, які вирішувала влада, не забули і за товариша Сталіна. Рішенням від 30 квітня центральну Радянську вулицю перейменували на вул. Сталіна, кінець вулиці біля Петропавлівського цвинтаря назвали площею ім. Сталіна. Дуже символічна назва.

Дуже важко відновлювалося сільське господарство. Не вистачало тягла, садового матеріалу, було мало худоби. В селі працювали інваліди, діти, жінки. Працювали майже задарма. Вживали за рахунок присадибних ділянок. Відремонтували 1 192 трактори (звідкіля вони взялися?), а ще 475 додали з евакуації, але врожаї були низькі, а в 1947 році стався голод. Високі податки на все, що бігало, росло в дворі і городі призводило до масової втечі з села, але відсутність паспортів гальмувала ці процеси. Не кращим було становище і в промисловості. Високі ціни, підписка на позики, напівголодне існування, світло, яке давалося на 1-2 години, ось такими я запам'ятав ті часи.

Енергетична установка міста мала дизельний двигун "Ман" і приводила в дію генератор на 130 квт. Вона ніяк не могла задовольнити потреби міста. Терміново просили кошти для будівництва нової ТЕЦ.

Ще 26 квітня 1944 р. архітектор Буценко А. Є. вносить на розгляд сесії проект відродження м. Суми. В основу проекту покладено новий план Сум, розроблений у 1939 р. Я не буду наводити вам весь план, але подам цікаві моменти. Планувалося подовжити парк від мосту на весь Вільний лужок. Будівництва там не вести, а шкіряний завод з Бирченківського провулку перенести в район Пришибу. Млин №1 переноситься до млина колишнього власника Говоркова на Стецьківський шлях. Ковбасна фабрика з Дорошенківської переноситься до м'ясокомбінату. Між хлібозаводом і млином на вул. Держинського нарізається нова вулиця. На місці зруйнованого Аероклубу планувалося побудувати будинок Червоної Армії. За рахунок зруйнованих будинків планувалося збільшити Петровську площу. Біля Троїцької церкви не вести ніякого будівництва, а розчистити місце під сквер. Відремонтувати споруди в Ленінському (Покровському) сквері.

З тогочасної преси скласти реальне уявлення про реальне життя майже неможливо. Ось про що писала газета "Більшовицька зброя" у 1947 р. Найбільше матеріалів в ній присвячувалося геніальному тов. Сталіну, ремонту техніки, підготовці посівного матеріалу. Значна частина матеріалів стосувалася шахрайства в кооперації. Давалися позитивні приклади. В с. Н. Сироватка в швацькій артілі "Вперед" створений пошивочний і фарбувальний цехи. Виготовлено продукції на 15 тис. крб. Критикують Роменський машзавод за погану допомогу селу. Сільбанк видав селу кредитів на 9 мільйонів карбованців. Бандити і зрадники Галаган і Титович грабували місцеве населення. Приділяється увага вимірювальному господарству. З 71 тис. приладів 20% непридатні для роботи. Звичайно, що в цьому винні німці. Після звільнення Сум пройшло 4 роки. Ми пам'ятаємо, як жорстко окупаційна влада ставилася до наведення порядку у вимірювальному господарстві. Критикують систему профтехосвіти за погану підготовку робітничих кадрів. Конотопське училище не забезпечене верстатами, обладнанням. На заводі практику учням проходить теж ніде.

Використовувати електроенергію можна тільки на 20 кіловат. Всі приймачі повинні бути зареєстровані і власники повинні платити податок за користування. Велика проблема з товарами ширьжитку. Основна їх кількість представлена американськими товарами, які ми отримали ще за часів війни. Я ще до цього часу пам'ятаю, що це були за товари.

Багато людей, які повернулися у свої будинки, будуть просто викинуті, бо їх уже націоналізували. Прокуратура теж не допомагає, хоча громадянка М. Шаблинська і звернулася з проханням про повернення будинку.

1947 р. — рік голоду, але такого терміну в документах немає. Ми бачимо рішення влади про відкриття їдальні для дітей спочатку для 300 осіб, а потім для 1 000. Дорослим теж відкривають таку їдальню на 500 чоловік, і робиться це все терміново. На харчування до цих їдальень візьмуть і вчителів. Багато звернень про допомогу, бо все знаходиться на межі виживання.

Гостро стоїть проблема будівельних матеріалів для відбудови житла. Звільнені в запас офіцери і солдати, хворі і голодні просять теж допомоги. В той же час генерал-майор Калінін на вул. Псільська, №1 має помешкання на 6 кімнат загальною площею 120 кв. метрів. Генерал-майор Солодченко розпорядженням міськвиконкому для забудови отримує 100 кубів лісоматеріалу, 40 тис. цегли, черепицю з Межиріччя, 1 тону цементу, залізо на дах і т.д.

НКДБ для утримання 20 коней і підсобного господарства біля цегельного заводу виділили ділянку землі. Це недалеко від тих ям-могил, куди за єврейським кладовищем звозили перед війною замордованих громадян.

За погане утримання могил полеглих воїнів і розстріляних мирних громадян посадові особи отримують догани. Ці могили розташовувалися в сквері театру ім. Щепкіна (філармонія), 5 могил на вулицях міста, на цегельному заводі, суконній фабриці, заводі ім. Фрунзе і артучилиці. Дивує, що командування артучилища, не змогло впорядкувати могили, спаленим солдатам 608-ї армії. Подив в мене викликав і комер армії. Я показав цей протокол працівникам архіву, і вони теж прочитали 608-а армія. Можливо, 68-ї армії. Мабуть, це була помилка при друкуванні.

Спочатку не зовсім я зрозумів і наступну інформацію. У 1946 р. почали ремонт театру "Юного глядача" силами громадськості, але ремонт йшов кволо і тому 13 січня 1947 р. місцева влада виділила 80 000 крб. на ремонт, а 7 червня 1947 р. прийняла рішення "Об отводе земельного участка для театра "Юного зрителя". Земельна ділянка по вул. Жовтневій складала площу 7 910 кв.м. До неї входили садиби під №6 і 8. Довжина ділянки по вул. Жовтневій складала 79,5 м, а по — Кузнецкій 97,8 м. При будинку залишили ділянку в 1 025 кв.м. Якщо ділянку виділяли під театр, то що ремонтували перед ним. Я думав, що це був театр ім. Щепкіна але і театр ім. Щепкіна теж існував самостійно, бо його директору Льдову оголосили догану за могили. Я за консультацією звернувся до відомого в Сумах театрознавця, колишнього свого колегу по 11-й школі, Миколи Петренка. У 1946-1947 рр. він відвідував вистави театру ім. Щепкіна. Театр розташовувався в будинку філармонії. Ось тепер все стало на свої місця. Догана, яку отримав Льдов, стосувалася могил, які розташовувалися в сквері філармонії. Я опитав працівників сучасної філармонії, які працюють там понад двадцять років, про ці могили. Вони відповіли, що їм про це невідомо. Хоча там постійно знаходять поховання. Якось на ум приходить відоме брєжнєвське гасло "Никто не забыт, ничто не забыто".

В сучасних газетах не раз були повідомлення про знаходження поховань на території філармонії і при цьому висувалися найфантастичніші здогадки.

У пресі з'являються критичні статті про роботу міськвиконкому. Робітники житлових управлінь збирають податки за помешкання, але кошти не всі доходять до каси. Після виступу преси вводяться особисті рахунки на помешкання і сплата ведеться через касу. Борги по сплаті за помешкання ростуть.

Вводяться податки на транспортні засоби, починаючи з велосипеда і закінчуючи худобою. Мабуть, це штовхнуло громадян на забій худоби, бо створюються спеціальні комісії, які повинні унеможливити це. Хотіли отримати більше податків, а не отримали нічого.

Заводу ім. Фрунзе дано дозвіл збудувати гілку залізниці до Асмоловського кар'єру в районі вул. 2-ї Вигонопоселенської і 3-ї Колесниковської. Туди вивозили відходи з заводу. На вул. Холодногірській виділили ділянку під палац заводу Фрунзе, а за знесену школу (поруч з церквою була і школа) завод повинен був побудувати нову. У 1947 р. вперше зустрічається прізвище і тов. М. Лущпи, коли його призначають завідуючим міським відділом культпросвітроботи.

Шкільна система освіти перебуває в перманентно-кризовому стані. На 17 червня 1948 р. в Сумах діяло 6 середніх, 9 семирічних та 4 початкових школи. В 271 класі навчався 9 571 учень.

Як завжди, погані справи з санітарним станом міста. Досвід окупаційної влади стає в нагоді і порушників, які не виконують розпоряджень міськвиконкому начальник міліції арештовує на місяць із вирахуванням 25% з заробітної плати, адміністратори подають свої протести проти таких рішень до міськвиконкому і міськвиконком констатує, що вони санітарний стан виправили і рішення начальника міліції відмінюється. Начальник санітарного обозу Кузьмін не відремонтував його, конюшня вимагає ремонту, а конідохнуть від сапу.

Багато уваги приділяється роботі театру. Ідуть вистави: "Розкинулось море широко", "Маруся Богуславка", "Бесприданниця". В приміщенні театру (філармонія) проходив концерт за участю Марії Трінархової, сопрано, Олександра Ладзинського — майстер художнього слова, Зари Деслер, рояль. На початку лютого 1947 р. в Охтирку з Лебедина переведено театр. В ньому йшла вистава Корнійчука "Платон Кречет".

Звертається увага на недостатні посіви ярової пшениці. Глухівський технікум приймав на навчання кращих учнів, які закінчили семирічку, а вони ледьве могли впоратися з програмою. Газета обурюється поганою підготовкою учнів у школах. Подається критичний матеріал про міську лікарню. Дах у лікарні тече, стеля в хірургічному відділенні обвалилася, робити операції немає можливості, білізна брудна, мила немає. В той же час в лікарні працюють прекрасні фахівці. Не кращі умови були і в шпиталях. Це була єдина операційна в Сумах. Стан справ був критичний, треба було терміново вживати рішучих заходів. З протоколу міськвиконкому я дізнався, що начальнику "Воєнстроя-132" майору Стрельникову доручили ремонт лікарні.

В Ромнах великі простой вагонів під розвантаженням.

В області діє 24 дитячих будинки, а в родинах знаходиться ще 6 225 чол. сиріт. Дитячі будинки переповнені. Я нарахував понад сотню рішень міськвиконкому про направлення дітей до дитячого будинку. Зрозуміло, коли помирають батьки, а коли самі громадяни відмовляються від дітей, бо мешкають на чужих квартирах, роботи не мають. Є випадки відмови від дітей навіть матерів-

героїнь. В дитячому будинку в Сумах немає бані, відсутня нормальна кухня, будинок потребує ремонту. Будинок розрахований на 130 чол., а живуть 151.

В Сумах почала працювати Рембудконтора, яка робить ремонт житла. Почали заселяти людей в підвали. Багато звернень інвалідів війни 1 і 2 групи про допомогу і надання житла. Чотирьох дітей 7 серпня 1948 р. інваліда Неглядова взяла до дитячого будинку, бо він знаходився під слідством, а дружина не мала роботи.

Надзвичайно багато протоколів про направлення дітей до дитячих будинків і в наступні роки. Такого стану інститут родини вже не витримував.

Дуже критична ситуація склалася з будівництвом і ремонтом житла. Навіть газета "Більшовицька зброя" і та друкує статтю на цю тему: "Одні обіцянки". За 9 місяців план ремонту житла виконаний тільки на 49%, а по Сумах на 31%. При всіх цих неподобствах начальство живе безжурно. Я знову наведу вам статтю "Коли буде наведений порядок в житлоуправлінні", надруковану в газеті "Більшовицька зброя" у червні 1948 р. В ній йде мова про начальника житлоуправління Сміріна, який приховив собі добрячу квартиру. Миськвиконком порадиш тов. Сміріну підібрати собі скромніше помешкання.

Виділяють місця для забудови, але можливості у людей обмежені. Не всім, але дають кредити. Зменшують норму ділянки для забудови до 300 квадратних метрів, але можна мати і 1 200 метрів, коли ти маєш "культурно-показательний" сад. Зрозуміло, що мова йде про дореволюційні маєтки в місті.

В мене викликав шок наступний документ. Люди до війни брали кредити на будівництво житла в обласному комунальному банку і тепер списали борги по ньому тільки тим, хто помер і не мав родичів, а якщо ви загинули за батьківщину і у вас залишилися діти, то їм треба було його виплатити, але давали відстрочку на 5-10 років. Ох, мабуть, і матюкали забудовники німців, які не спалили архів, а впорядкований передали радянській владі. Ось тепер і маєте повертати кредити, взяті перед війною.

Свого часу, після війни в Іспанії, до Сум була направлена група дітей. Порізному склалися їхні долі, і от один з них Муньє Анхель просить допомоги для переїзду в Крим. Йому виділяють двісті карбованців.

В місто прибуває багато репатріантів. Ставиться завдання забезпечити їх усіх роботою. Репатріанти теж просять допомоги.

Всі підприємства змушують завести трудові книжки для своїх робітників.

Миськвиконком 7 червня дає відповідь на чергову публікацію. Вона стосується роботи двох перероблених на автобуси машин. Ходять вони нерегулярно, зупинки не позначені, нема такси за проїзд. На ум приходить дореволюційна інформація, коли ви могли по телефону замовити собі таксі, або біля будь-якої площі чи на центральній вулиці найняти візника.

Особлива опіка влади газетами і радіо. В Сумах відновило роботу 7 473 радіоточки. Я пам'ятаю ці тарілки-гучномовці. В них щось рипіло, свистіло і треба було дуже прислухатися щоб щось почути.

В Ромнах будується завод з переробки шкіряної сировини.

Від колгоспів вимагають сіяти кок-сагіз. Радянському Союзу оголосили блокаду в поставках каучуку, і тому треба сіяти культури, які мають у собі каучук. Крім кок-сагізу збираються насадити іншого каучуконоса — дерева бересклета бородавчастого на 1 000 га.

Агроном обласного управління сільського господарства Романенко критикує агрономів у Білопільському районі, яких 60 чоловік, а контроль за сівбою поганий. Наводяться приклади коли трактори стоять, бо немає сівалок. Для підготовки ґрунту використовують корів, а в якості прикладу для наслідування радять садити картоплю верхівками. Зволікають із сівбою в Сумському і Краснопільському районах. Під час весняної повені планують сплавити 5 тис. куб. лісу по Псла з Юнаківського і Нікольського лісництв. Для відбудови міста було створено будівельно-монтажний трест міністерства цивільного будівництва, але він не розвинувся і перетворився в маленьку будівельну контору. Погано працюють цегельні заводи. Треба собі уявити ці цегельні післявоєнні заводи, де ручна праця складала майже 100% і де працювали жінки і юнаки.

Сумський рафінадний завод побудував власну ТЕЦ (за часів Харитоненків завод теж мав свій генератор). Відбувся випуск II державної позики відбудови і розвитку народного господарства. Газета показує той "ентузіазм" з яким проходить ця підписка. Я пам'ятаю материне обличчя після того, як вона розписувалась і отримувала ці облигації. Фактично цю підписку люди сприймали, як чергове стихійне лихо. Ці кошти ніхто не повернув, а фактично люди мали працювати безкоштовно.

Я бачив документи від 8 червня 1948 р., за якими надавалися премії за проведеної підписки на позику. Це голова міськфінвідділу, уповноважені міськвиконкому, голова держкомісії по підписці, касири, інспектори. В кінці документа рішуча вимога: "Обязать зав. ЦСК-48 тов. Крамаренко немедленно вручить указанным лицам суммы премий" Начальство отримало по 800 крб., а рядові — по 100 крб.

Поновлюють роботу міського парку. За літній сезон в ньому відбулися виступи Чорноморського ансамблю пісні і танцю, ансамблю Чернишової, Української капели "Думка", лауреатів Сталінської премії Самойлова, Любезнова, артистів Качанова і Сметанкіної. Був і свій духовий оркестр та джаз-оркестр.

Місто не забезпечене паливом, в цьому винні начальник паливного тресту Бондаренко і начальник паливної контори Гливенко.

Будівельно-монтажне управління №6 по вул. Жовтневій проводить набір робочої сили: столярів, теслярів, малярів. Всі прийняті забезпечуються спецодягом, робочими картками на хліб 600 гр., промтоварами. Судячи з адреси, мова йде про тих, хто буде ремонтувати театр.

Квартиронаймачам дозволили робити ремонт за свій рахунок, але не більше, ніж на 5 тисяч. Витрачені гроші компенсували. Робітникам встановили норму хліба в 600 гр. Приблизно ця хлібна норма для робітників існувала і під час окупації. За зібрані колоски посадили на 8 років Кислу, а Мирного — на 6 років. За те, що Куценко вкрав 50 куців картоплі, а вдруге — 270 куців, отримав 7 років. Зате тепер ніякої кари. Пограбують дачну ділянку, поріжуть труби водогону в кооперативному саду і ніякої допомоги від так званих правоохоронних органів. Можуть берегти за наш рахунок тільки майно бандітів від влади, які нас і обікрали до нитки.

Помічник бухгалтера з обласної друкарні вкрав 8 хлібних карток, а дружина,

яка працювала в кінопрокаті, поставила на них печатку. Їм вдалося отримати 108 кг хліба, який продали на базарі. За ці справи вони отримали до 8 років. (№140) Звичайно, газета мовчить про те, що в цей час починається нова хвиля репресій. Невдоволення людей було велике, росте критика сталінського режиму і всіх, хто публічно висловив невдоволення, судять. В баню на Шишкарівській часто ходив чоловік, а тому що завжди була черга, то хтось про щось розповідав. От він і розповів, як після війни служив у Німеччині і висловив невдоволення гнилою рибою, яку давали їм на харчування. Через що і отримав 10 років, додому повернувся в 1954 р. калікою і хворим на туберкульоз.

Друкують статтю головного агронома Ямпільського району Крючкова про те, як його поселяли в готель. Спочатку його погнали за довідкою в санстанцію, а потім взяли 7 крб. за номер і 3 крб. за санобробку в душі. Агроном обурений тим, чи варто йому було йти за довідкою, коли можна було сплатити 3 крб. Газета мовчить про спалахи тифу і епідемії дитячих хвороб. Я потрапив раз до лікарні і до цього часу пам'ятаю те скупчення дітей в палатах, гнилі, рвані ковдри та матраци. Для того, щоб купити квиток на поїзд, треба було отримати дозвіл з санстанції. Так влада боролася з тифом.

На вчителів проливається злива нагород. Ордені Леніна, Трудового Червоного Прапора, "Знак Пошани". Понад сто чоловік отримали їх в області. Ні до того, ні після того так вчителів не відзначали.

Проводяться мобілізації до технічних училищ. Туди потрапляли діти бідних верств населення.

Підприємства хронічно не виконують план, а кількість стаханівців росте шаленими темпами. Наводяться приклади, коли робітники дають по п'ять і більше норм.

Традиційна любов сумчан до театру, де вони мали можливість хоч трохи відпочити від сталінського життя і вивчення його біографії, але і тут не можна було позбавитися офіційної ідеології, бо йшли написані на замовлення п'єси. 12 липня в Сумах гастролював Київський театр російської драми. Сумчани дивилися вистави: "Машенька", "Так и будет", "Пигмалион", "Не всё коту масленица", "Нечистая сила", "Счастливая женщина". Відбулися два вечори водевілів. У виставах були задіяні артисти: Висоцький, Петров, Княжинський, Балієв, Жаж, Метакса, Инсарова, Кулакова, Волкова, Башкірова. Був на гастролях в Сумах і Одеський театр оперети. Йшли вистави: "Сильва", "Марица", "Принцесса цирка", "Ярмарка невест", "Роз-Мари".

Друкуються матеріали про відбудову і реконструкцію будівлі театру ім. Щепкіна і постановку вистави "Російське питання". Кореспондент Панасенко критикує акторів за непереконаливу гру. 2 вересня в Сумах відбулися гастролі МХАТу.

Заборонили продавати махорку в подрібненому вигляді. Друкується стаття з вимогою створити справді наукову марксистсько-ленінську історію України. На мій погляд, історія не може бути класовою або партійною. Історія як наука або є, або її немає як науки. Завжди існують комусь написані на догоду міфи. Навіть сьогодні історія в Україні ще не стала наукою. Ми бачимо, як одні міфи змінилися іншими. Тими, що сьогодні новій владі вигідні.

Знову порушується питання про ремонт міської лікарні. Доручили ремонт "Коопбуду", начальник Жадов, але немає скла, фарби, заліза. Заявки на продукти для хворих не задовольняються. Мало проявляють наполегливості директор Денисов і зав. міськвідділом Пугчевська. Чого владі було переживати за лікарню? Для них існувала окрема лікарня — ЛСУ. 27 грудня 2004 року, коли я черговий раз прийшов працювати до архіву, я побачив книжку І. В. Черноброва "Люди милосердя. Сторінки історії медицини Сумщини". Я не знайшов реального відображення ні періоду війни, ні історії евакошпиталів, ні реального сучасного стану. Відсутня там інформація про співробітництво КДБ з управлінням охорони здоров'я, обласною психлікарнею і психдиспансером, а розповісти є про що. Не одну живу душу загубили ці герої милосердя. На першій сторінці я побачив світлину тодішнього начальника управління охорони здоров'я Павлюка і прочитав похвальні слова подяки на його адресу. В газеті "Ярмарок" я не раз друкував критичні матеріали про стан медицини в області. Відповіді надходили з великими запізненнями про що не раз доводилося нагадувати пану Павлюку, але реальний стан справ не змінювався. Буквально на другий день, після роботи в архіві, 28 грудня я звернувся по допомогу до міської стоматполіклініки і переконався, що там нічого не змінилося. Пломба, яку поставив мені лікар Журенко 01.11.2004 р. випала. Він запізнився на дві години і став наполягати, щоб мені поставити платну пломбу. Я сказав, що у мене, як учителя, така зарплата, якої вистачає тільки на оплату помешкання. Журенко відповів, що і стояти вона так буде. Через неповні два місяці вона випала, але 5 грн. я заплатив як благодійний внесок. 28 грудня, коли я чекав на прийом до лікаря Остапенко, мені товариш по черзі розповів, що Журенко зідрав з нього 50 грн., а пломба випала. Коли дійшла моя черга і я сів у крісло, я почув знову стару вимогу про платну пломбу, хоча на цей раз ціна була вже 10 крб. Я їй відповів те саме, що і Журенко. Стала вона шукати благодійну допомогу (виявляється є і така) і продовжувала торгуватися зі мною. Такса впала до 5 грн. Ставила вона мені пломбу довго, бо зуб був дійсно важкий і зробила начебто непогано, але менше, ніж через рік цей зуб дав флюс і пані Остапенко направила мене до хірурга на ліквідацію його. Зате балачок у нас про європейську медицину вистачає.

Продовжує розвиватися мала енергетика. Колгосп "Червона Беридя" Ямпільського району побудував на річці Бериді електростанцію на 50 кіловат.

Відзначалася 50 років Іванівській селекційно-дослідній станції. У 1907 році вона займалася удобренням і агротехнікою цукрових буряків. У 1908 році починає працювати і з зерновими культурами. Там вивели відомий сорт пшениці "Дюраль". За радянських часів площа з 340 гектарів збільшилася до 24 500 гектарів. У 1940 р. станція зайняла перше місце по виробництву маточного насіння буряка. Вули виведені нові сорти пшениці: "Толуба дама 20-430", "Іванівська 2119", "Лютесценс 208".

План сільгоспробіт виконано тільки на 73%. В грудневих газетах постійно наголошується на поганій вивіз буряків. 400 000 центнерів буряка знаходиться в полі, а серед керівників районів панує благодушність і спокій. В Грунському районі буряки вивезли на 36%, в Краснопільському — на 63%, Лебединському — на 60%, Тростянецькому — 64%. 24 грудня (!) друкується

постанова обласної ради про залучення до збирання і вивезення буряків транспортних засобів і людей віком від 16 до 50 років. Хто ухиляється від роботи, того притягають до кримінальної відповідальності по Указу Президії Верховної Ради СРСР від 10 квітня 1947 року. Мені скажуть, що пережили війну, всього не вистачало, не могли зібрати вчасно. У 1976 р., нас вчителів, у грудні місяці на два тижні погнали вирубувати сокирами мерзлий буряк. Це була страшна робота, багато людей захворіло. За нами залишалися купки перебитого буряка на половину з землею. З поля його так ніхто і не забрав.

Друкуються ще одне розпорядження обласної ради за підписом голови т. Абрамова і секретаря т. Четверика "Про здачу зброї". Зброї дійсно на руках було багато. Навіть у старших школярів завжди були приховані і набой, і ракетниці, і пістолети, а самопали були майже в кожного. Хоч і трусили кишені постійно, але в місті часті були випадки каліцтва від вогнепальної зброї. Відомо, як важко було в ті часи з паливом, будівельними матеріалами, а на Сумському лісотарному складі директор Берков і його заступник Юдін продають матеріал своїм людям. Робітників складу змушують працювати на своїх городах. Юдіна звільнили, а Беркову винесли догану. Я пам'ятаю кінець 80-х років, коли в кожного начальника на дачі, в господарстві працювали його підлеглі робітники. Це я до того, що дехто і сьогодні каже, що за Сталіна був порядок. В цей час висувають кандидатів у депутати до обласної ради. Тут ми знову зустрічаємося з дурною рабською виборчою системою. Кандидатами до обласної ради висували на зборах трудових колективів: Сталіна, Ворошилова, Кагановича, Маленкова, Хрущова, Демічева і т.д. Коли ці депутати з'являлися в "своїх" областях, — це була надзвичайна подія. Як народ пітримував ці пропозиції, дуже добре видно зі світлин, які друкує газета.

Про те, як жив народ, можна зробити висновок прочитавши матеріали із вчительської конференції. Багато дітей не ходять до школи, бо нічого вдягти. Потрібно 2 500 пальт, 11 000 костюмів, 2 500 пар взуття, а не дали нічого, крім папірців.

7 січня 1947 р. винесли рішення про використання вбитих і мертвих собак для виготовлення мила і пошиття з собачих шкур виробів. Для утилізації собак була збудована салотопня.

В Охтирці шиють костюми для дітей, в Ромнах роблять взуття, але все йде на продаж. Вчителів примушують вивчати твори Леніна і Сталіна. Друкують нові сталінські твори в газетах. Ще за наших часів доводилося переписувати ці твори і показувати конспекти.

Знову проблеми з транспортом. На станції Хутір-Михайлівський не можуть навести порядок на залізниці.

В кожній газеті повідомляють про перевиконання планів. Є ті, хто вже працює в рахунок 1949, 1950 років, а от життя чомусь не покращується, не дають електороенергії, позики, сплата великих податків.

Облфінвідділ попереджає про їх сплату, а хто забув, не подав декларацію, тому штраф в 100, 200, 500 крб. На вул. Леніна, №13 відкривається нова аптека, а старі аптеки вимагають звільнити від непроханих мешканців.

В місті гостра нестача житла, і тому в приміщеннях аптек мешкають працівники прокуратури, місцевих органів влади.

Але газета на протигагу фактам розповідає про мешканців колишнього будинку Сургучова, відомого колись підприємця. Тепер у цьому будинку мешкають офіцери, робітники, службовці, а при Сургучові робітники жили у підвалах, а хазяї влаштовували гульбища в своїх апартаментах. Десь уже після 70-х років заборонять селитися людям у підвалах, в 1950-х роках для багатьох і підвал був мрією.

Іноді газета робить огляд районок. Для цього вибирають якусь жертву і починають критикувати. Як приклад можна навести Ямпільську районну газету "Шлях соціалізму". Редактору Костенку закидають, що він недостатньо критикував, не було партійних тем.

Друкують план побудови електростанцій на річках Клевені й Есмані.

17 грудня (№247) сповіщається про відміну карток і грошової реформи. Як завжди, народ сприйняв черговий крок влади з ентузіазмом. Тут же подається матеріал про пусті полиці магазинів. Народ все розкупив, бо старі гроші було нікуди дівати.

Працівники торгівлі Никонєць, Гусєва, Ігнатенко теж скористалися реформою і сховали шоколад, горілку, просо і т.д. за що отримали по 5, 3, 2 роки ув'язнення з конфіскацією.

В МТС не вистачає запасних частин. Знову над ними беруть шефство великі підприємства.

Роменський театр гастролює в Недригайлівському районі, а по всій області проходить олімпіада художньої самодіяльності. Пожежники виконували твори класиків:

Чайковського, Шуберта, Рєвуцького, Новикова, а представник МВС Куманцев виконав арію князя Ігоря з одноіменної опери Бородіна. Зрозуміло, що все це показуха. Ви побачите, що не всі працівники міліції мали навіть середню освіту, а за пожежників немає і мови, а тут раптом усі виступають на рівні консерваторії.

У січні 1948 р. стався обвал цін на базарі. Цукор впав у ціні в 5 разів, сало — в 3 рази, олія — в 2 рази. Вся справа в тому, що зарплату постійно затримували, а ще робили підписку на облігації. Селянам треба було сплачувати податки, бо нараховували велику пеню і радіти не було з чого, але газета подає це як досягнення.

Всі беруть зобов'язання виконати п'ятирічку за 4 роки, а МТС зривають ремонт тракторів.

У 1948 р. збудували 5 гідроелектростанцій загальною потужністю 225 кіловат. Електрифікували 19 колгоспів, 8 МТС, провели 110 кілометрів ліній електропередач. В будинках колгоспників засвітилося 15 000 лампочок.

За 1948 рік Сумщина поставила в Донбас 1 700 вагонів лісу, виконавши план на 111%.

Відкрилися лікарні в с. Улянівка, Верхня Сироватка, Василівка, Штепівка, Краснопільська райлікарня, а в с. Шалигіне відкрили пологовий будинок. Ура! Пам'ятаєте, до революції у кожному волосному селі земство збудувало лікарню і школу. Частина їх діє і до нашого часу.

20 жовтня 1948 г. була видана Постанова Ради Міністрів і ЦК ВКП(б) про лісонасадження на полях колгоспів. Цим хотіли зменшити вплив посух на

врожаї. Пропонували кожному колгоспу завести баштан. Друкують перелік баштанних культур для вирощування в нашій зоні. В мене збереглася світлина, де я тримаю це баштанне чудо розміром трохи більше яблука.

На теренах області починається набір робітників для Донбасу. Ті колгоспники, які дадуть згоду працювати на шахтах Донбасу, звільняються від сільгосподатку, надаються пільгомі, командировочні.

25 січня в приміщенні кінотеатру ім. Шевченка в Києві відкрився XVI з'їзд КПУ. Газета друкує світлину президії. На трибуні виступає Хрущов, а останнім в президії сидить Брежнев.

Розкручується ідеологічна хуртовина з нагоди зниження цін. Рекламується травопільна система академіка Вільямса на базі Південківського бурякорадгоспу.

Спілка письменників займається розгромом у своєму середовищі антипатріотично-космополітів, а тов. Берію, "беручи до уваги його видатні заслуги перед комуністичною партією і радянським народом", 22 березня 1948 року нагородили орденом Леніна. Мабуть, за вкрадені в американців секрети атомної бомби.

Друкується багато матеріалів про вирощування кукурудзи. Хрущову колгоспники надсилають листи, де розповідають про свої успіхи у вирощуванні кукурудзи. Хрущов дає відповідь через газету, пояснюючи виняткову перспективність цієї культури. Зрозуміло, що і листи, і відповіді є черговою агітаційною кампанією. Я пам'ятаю ті хрущовські часи, коли зменшили посіви жита, пшениці, а збільшили площі під кукурудзу. Довелося після неврожаю їсти хліб з кукурудзою. Коли я збирав цей матеріал, в архіві розповіли, що Щербаню вони готували довідку для ОДА про вирощування кукурудзи в області в минулі роки.

Приймається трирічний план розвитку громадського тваринництва. Проходить відбір учасників на Всесоюзну виставку сільського господарства.

Проходить підписка на 4-ту державну позику. Область підписалася на 12 мільйонів 576 тис. крб., що склало 116%. Боже! Невже і мертвих змусили підписатися?

В Козотопі відкрили Пушкінський сквер і поставили бюст поета. Так відзначили 150-ті роковини з дня народження О. С. Пушкіна.

В колгоспі "Нове життя" Б. Р. Демеджаєв вкрав з поля 15 снопів і отримав 10 років. Важко знайти якусь реальну інформацію в газеті про реальне життя. Більшість матеріалів стосується посадок сільгоспкультур, збиранню врожаю, ремонту техніки, організації соціалістичного змагання.

Сумська область змагалася з Кам'янець-Подільською. Збільшувалася кількість навчальних закладів, відкривалися в області нові педагогічні інститути, технікуми, училища.

В область приїхала археологічна експедиція під керівництвом Махна.

В області відновлюється технічна творчість дітей. На вул. Кустовській, №9 виділяють приміщення під станцію юних техніків.

Страшний санітарний стан міст змушує владу думати про очисні споруди. Ступінь забруднення річок господарчими і каналізаційними викидами дуже високий.

Коли порівняти чистоту річки Псла навіть в середині 60-х років і тепер, коли є каналізація, то це небо і земля. Вода в Пслі була чистішою і риби було повно.

Директор саночистки Кузьмін не відремонтував санобоз, немає коней щоб возити бочки, а влада пропонує підняти плату за вивіз відходів. Станція Суми використовує воду з річки Псел, бо вона не підключена до міського водогону.

Виділяється місце для будівництва нової ТЕЦ в Сумах.

Проводяться облави і мобілізація молоді до технічних училищ.

Продовжувалися гастролі театрів з інших регіонів СРСР. З 19 липня почалися гастролі Московського театру драми. Глядачі побачили вистави: "Дворянське гніздо", "Каширська сторона", "Степова королева." Пізніше відбулися гастролі театрів з Калуги і Вороніжа.

Найстаріший на Україні Глухівський учительський інститут відзначив своє 75-ліття.

Свавілля голів колгоспів призводить до постійних порушень статуту. Когось критикують, когось саджають, але загальна картина не змінюється.

Дуже погано ведеться робота з листами трудящих. Критикують Лебединський райком, райвиконком. Не дають відповіді навіть редакції газети. Зате сітка політичних гуртків постійно росте. Всі напружено вивчають твори Леніна, Сталіна.

Дуже багато нарікань на роботу комунальних служб. Як приклад можна навести заяву працівника контори національного банку Івана Реньє. Коли його вселяли, пообіцяли ремонт, але не тільки ремонту не зробили, а відповіли, що він сам своє помешкання довів до такого стану і що в нього багато павутиння. Таке уявлення, що в радянській комунальній службі порядку ніколи не було.

Ми на сторінках цієї книжки не раз бачили, що сталінська влада жорстоко карала за порушення законів, але хабарництво, зловживання службовим становищем були звичайними явищами.

В рішенні №511 йдеться про перепродаж отриманих ділянок під забудову.

22 березня 1949 р. рішенням міськвиконкому №133 зняли з посади начальника міськжитлоуправління Сміріна. На його місце призначили Зинушкіна. Смірін, коли розбирали його роботу, вів себе цинічно. Зрозуміло, що він знав теж усе про обладнання цієї влади і розраховував, що все обійдеться, як уже не раз було. Видно, вирішили прибрати подалі таку одіозну фігуру. Подали документи на виключення його з лав партії. Ордер на житло тепер видавав сам міськвиконком.

Громадянин Чепурний на ст. Кролевець два дні не міг купити квиток, багаж не приймали. Він дав 40 карбованців хабаря і все владналося. В с. Вільна Слобода торгували з примусом. Покупцеві, якому треба було дві коси, дали ще і кукурудзосаджалку. Навантаження коштувало в тричі дорожче ніж коси. Купити потрібний асортимент одягу в крамницях неможливо, а замовити в сумському індопошиві у завідуючого майстернею Сілецького довго, і обов'язково погано пошиють. Роменська райспоживспілка використала черепицю для власних потреб, а не віддала артілі ім. Ворошилова, де будували нову ферму.

Великі проблеми з хлібом, його постійно в магазинах не вистачає.

Зрозуміло, що винні директори заводів. Їх не раз критикують, приймають рішення, але не виганяють, бо знають, що хліба більше не буде, бо немає борошна. 14, 15, 16 січня 1949 р. м. Суми сидить без хліба. З інформації по рішенню №134 знаходимо страшний факт, коли мешканець м. Суми Вакуленко, який проживає по вул. Правди, №6, кв.б знайшов у хлібі запечену мишу. Як відмічалось в рішенні, що болти, гайки, цвяхи, шпагат теж знаходили в хлібі. Директор заводу Сударенко наголошує, щоб забезпечити якість і кількість хліба, треба міняти обладнання.

Міська влада у своєму розпорядженні має машину "Опель-Олімп" і ремонтує її за 1 509 крб. на Моторному заводі.

Знову дуже багато рішень про передачу дітей до дитячого будинку. Причини знайомі. Батьків посадили, або вони самі невмозмі дати дітям толк через злидні.

Постійно ведеться розмова про політичну освіту. Організуються нові гуртки, але постійно знаходять все нові і нові недоліки в її проведенні. По вул. Леніна відкривають кафе-кондитерську і пивний бар. Я пам'ятаю ці злачні місця. Біля них валялися ці безногі інваліди, стояв сморід від риби і людей, снували сумнівного виду жінки і чоловіки, галас, бійки. Особливо було небажано з'являтися біля кафе в день зарплати на великих підприємствах.

До чергової річниці визволення м. Суми розробили генеральний план реконструкції міста. Головним архітектором міста був Зінченко, а начальником обласної архітектури Сітенко. Планувалося побудувати стадіон Спартак, новий вокзал, закінчити реконструкцію театру. Планували, що річка Псел стане судоходною і зв'яже з іншими областями. В місті працювали: завод ім. Фрунзе, металоштампувальний, хлібзавод, промартіль "Пролетарій", м'ясокомбінат. Підприємства міста випускають насоси, котли, цукор-рафінад, сукняні тканини, взуття, меблі, фарби, кондитерські вироби, будівельні матеріали.

Посаджено дерева в сквері на Червоній площі і в районі Писарівського мосту. Вулицю Сталіна покрили асфальтом. Це був не той асфальт, що зараз. Я пам'ятаю робітників, які сиділи навколішки, дощечками розгладжували якусь чорну суміш по бруківці і посипали зверху піском. Утворювалася якась тверда поверхня, яка постійно тріскалася.

27 червня 1949 р. міськвиконком приймає рішення про перенос поховання жертв білого терору на Червоній площі до міського кладовища. В ніч з 24 на 25 серпня 1949 року була розрита могила. В труни засипали хлорне вапно і поклали туди трупи. Відбулося урочисте перепоховання. На міському кладовищі була розчищена ділянка, старі могили зриті, а кістки тих, хто там був похований, викинуті.

У 1949 році в місті працювало: дві бані, 5 лікарень, 2 готелі, 19 шкіл, 110 магазинів.

Населення міста складало 65 тис. В місті працювало 38 підприємств. Починається розробка плану міської каналізації. За основу береться план зроблений у 1937 р.

Організуються табори для відпочинку дітей, але спати доводиться їм на підлозі. В місті епідемія скарлатини.

119 призовників неписьменні. За віком, мабуть, це ті, хто при німцях в школу ходити відмовлявся, а після визволення пішли працювати. Для тих, хто працював в МВС і МДБ створювалися спеціальні вечірні школи.

Рембудконтора звертається до міністра, щоб він допоміг придбати їм транспорт і верстати, а швидка допомога теж просить машину для міста.

Курсель, яка була біля базару, 21 січня передана до парку.

Міста значною частиною забезпечують себе продовольством. У 1950 р. в Сумах у приватному володінні було 1 017 корів, телят і бичків, 4 202 свиней, 8 овець, 15 коней. Про кіз відомості не подаються, хоча їх було найбільше. Майже всі родини в одноповерхівках тримали кіз. У нас теж була коза. Пасли її на лузі біля р. Стрілки (це місце було навпроти будинку "Природи").

У 229 номері друкуються Постанови "Про Державний гімн", "Про Державний Прапор", "Про Державний Герб". Це було пов'язане з тим, що Сталін видавав Україну за самостійну державу в ООН. Авторами гімна були Тичина та Бажан. Коли я навчався в 9-й школі, де зараз краєзнавчий музей, в нашому класі був племінник Тичини і його прізвище було теж Тичина, а його тітка викладала в цій же школі математику. Мешкали вони в новому будинку на розі вулиць Жовтневої і Першотравневої. Десь у 1955 році вони переїхали до Києва. Хлопці дражнили цього племінника: "На майдані коло бані спить Тичина в чемодані".

Завідуючий відділом у справах репатріації С. Науменко друкує адреси закордонних представництв СРСР, куди можуть звернутися громадяни, щоб повернутися додому. Громадяни не квапляться повертатися і це пояснюють тим, що вони не знають адресу (можна подумати, що вони читають радянські газети за кордоном). Ті, що скористалися цими адресами скоро опиняться в таборах Сибіру. Друкуються матеріали про "клику" Тіто. Про кримінальні процеси над ворогами соціалізму в Угорщині, Болгарії. Ці процеси, як дві краплини води схожі на радянські. Засудили одного з ворогів Трайко Костова до смертної кари і одночасно до штрафу в мільйон левів. Ситуація трагікомічна. Спочатку сплати мільйон левів, а потім тебе розстріляють. Газета переповнена повідомленнями про підготовку святкування 70-ї річниці з дня народження тов. Сталіна. В Лебедині встановили пам'ятники Леніну і Сталіну.

Сумська влада переймається будівництвом пам'ятника Леніну. Для цього направляється до Києва на підприємство "Будмонумент" тов. Бронштейн. Розмір пам'ятника по висоті 2,85 м, скульптор Макар Вронський. До того часу там стояв бюст Леніну, який в період окупації був заритий в землю. Яка подальша доля цього бюста я не знаю. Збереглася могила Бронштейна з великою надмогильною стелою, але в художньому плані дуже проста.

Технік держбанку Реньє знову лише до вищих державних інстанцій скарги, що в нього забрали квартиру. Влада мотивує це тим, що він займав її незаконно. Пам'ятаєте, як під час окупації німці керували розподілом житла. От він і отримав її тоді. Влада у своєму рішенні вказує, що він під час окупації мав патент і працював. Це вже був аргумент, щоб забрати житло в людини. А за що він мав існувати, коли б не працював? Мені покійний тесть теж розповідав, як його, інваліда війни 1-ї групи, учасника Сталінградської і Курської битв, теж приїжджали виселяти. Він піднявся на милицях і спитав, кого з

них треба йому вбити першого... Начальство з міськвиконкому крутнулося і щезло. Ось таке воно було сталінське життя.

Головний диригент симфонічного оркестру Сумської обласної філармонії Гак Абрам Михайлович (1912-1980 рр.) розповідає про діяльність оркестру. За 1949 р. вони дали 236 концертів. В 1955 р. цей оркестр ліквідують, Гак помре у 1980 р. Він похований на єврейській частині цвинтаря.

Зрозуміло, що газети не давали повної характеристики стану економіки. Трохи ширше ми можемо дізнатися з архівних матеріалів за ті роки. Крім заводу ім. Фрунзе і насосного в місті працювали: металоштампувальний з-д, міськпромкомбінат, суконна фабрика, швейна фабрика, взуттєва фабрика, цегельний завод №1 і 2, індошовив, артілі: "Пролетарій", "Сумодяг", "Трикотажник", "Хімпром", "Утіль-Виробник", "8 з'їзд Рад", "Червоний молот", ім. Молотова, ім. Кагановича, "Заря", ім. Котовського. Більшість цих підприємств хронічно не виконували план і могли місяцями не працювати. Причиною була відсутність електричної енергії, брак сировини. Пояснювали це і тим, що з тримісної роботи перейшли на двозмінну роботу. Грошей в бюджетах міст хронічно не вистачало, і дозволяли підприємствам розпродувати те, що вже їм було не потрібне, але покупців не знаходилося.

Комунальне господарство перебувало в повному занепаді. Щоб поховати людину, треба було знайти самому транспорт, зробити труну. Поховальне бюро не мало ні транспорту, ні коштів. В той же час керівник комунальної служби міста вибиває 80 тис. на оформлення революційних свят, будівництво фонтану (100 тис.). Місто забезпечене водою тільки на 45%, а труби водогону прокладені ще в 1890 р. і тодіж побудовані дві водопідйомні станції, але мер міста Кузовенков веде мову про те, що вже на багатьох вулицях діє водогін і прокладено аж 800 метрів нових труб, на яких спорудили б колонок.

Міська електромережа збудована в 1929 р. (мабуть, мається на увазі, що поновлена і розширена, бо перші електромережі відомі в місті з 1905 р.) і місто не має власної електростанції, а отримує електроенергію з ТЕЦ заводу ім. Фрунзе.

Шкільні справи теж на висоті. Надходження за навчання учнів сягнули 441 тис. крб., що вище плану. Всього дітей в місті 10 860 чол. Я виписав відомості про дітей по роках і вони наводять на певні роздуми.

1935 року народження — 304, 1936 — 1 054, 1937 — 1 484, 1938 — 1 214, 1939 — 1 253, 1940 — 1 110, 1942 — 550, 1943 — 333, 1944 — 292 дитини.

Відомостей за 1933, 1934, 1941 рр. я не знайшов і висновки зробите самі.

За іншими матеріалами прослідковується жалюгідний стан освіти. Парт не вистачає, школи не відремонтовані, наочних посібників немає. Звичайно, про це газета не пише.

Початок 50-х років розпочинався черговою кампанією по укрупненню колгоспів, проведенням політичних нарад. Постійно звертається увага на проведення чергової сільськогосподарської кампанії в залежності від пори року. Виступає голова виконкому обласної ради Мартиненко і критикує колгоспи, бо то сівбу озимих затягли, то невчасно пропололи або зібрали. Колгосп ім. Молотова Буринського р-ну не обмолотив урожаєм з 42 гектарів і не підготував посівний матеріал, і це в лютому місяці. Розповідають про Есманську МТС, яка неякісно ремонтує техніку. Мало сіють кукурудзи,

чумизи, гречки. Агрономи відмовляються їхати працювати в село. В будь-якій конторі в місті він отримує зарплату кращу, ніж у селі, має пенсійне забезпечення і паспорт (селяни при радянській владі не мали паспортів, щоб не втекли до міста). В кінці 60-х років у нас наймав помешкання один з таких агрономів. Він після армії не захотів повертатися на село і працював токарем на насосному заводі. Його весь час викликали у відділ кадрів і змушували повернутися.

Підспівує своїм старшим товаришам і секретар обкому комсомолу тов. Чечоткін. 62 тисячі молоді працюють в сільському господарстві.

Статистичні відомості, які подає газета, виглядають просто чудово — все виконано на 100% і більше. Правда, секретар міському партії Максимов трохи псує цю картину. Завод ім. Фрунзе не додав продукції на 16 427 тис. крб. Не виконали план взуттєва фабрика, хлібозавод, і завод безалкогольних напоїв.

В кожній газеті матеріал про Сталіна: "Сталін корифей науки, великий друг і визволитель українського народу", "Обговорюємо геніальні праці Сталіна з мовознавства" і т.д. В той же час за навчання у 8, 9, 10-му класі треба було платити 150 крб. на рік. Сьогодні з батьків на потреби школи вимагають значно більше з першого класу і вважають, що освіта безкоштовна.

5 травня 1950 р. в газеті були надруковані світлини робсількорів. Серед цих робсількорів і завідувачий навчальною частиною Сумської семирічної чоловічої школи №19 Павло Андрійович Сапухін. Його публікації не раз зустрічаються в газеті. Він часто писав про Чехова, і це були непогані публікації, але з однією я не міг погодитися. В "Іменинах" він стверджував, що Чехов зобразив Лучанський острів "Любові" під назвою "Острів Доброї Надії". Коли ми відкриємо дореволюційну мапу м. Суми, то побачимо біля сучасного стадіону "Спартак" розташовувався мис "Доброї Надії", а героїв оповідання чекав екіпаж на вул. Думській. За течією добратися сюди можна було за 1,5 години. Характеристику творів Чехова, пов'язаних з місцевою тематикою, я дав у своїй книзі "Історія розвитку зрарядь праці, економіки, освіти, культури".

Друкують світлину про Лучанську школу в маєтку Линтварьових, але жодного слова про її історію.

Розгортається чергова кампанія по сплаті на чергову позику. Ціни на товари високі, а зарплату треба віддати на позику, тому купівельна спроможність населення дуже низька. Щоб пожвавити торгівлю, знижують ціни.

Наноситься удар по адміністративному апарату. Кошторис і кількість працівників треба зареєструвати в облфінвідділі.

Ті, хто сплатив за торф, а не вивіз, має негайно його забрати, бо весняна повінь може все змити. На території області діють 6 інкубаторних станцій.

Завод ім. Фрунзе у дитячому будинку організував столярний гурток.

Суми отримали автобуси. Два "ЗИС-155" і три "ТАЗ-71". В місті існують автобусні маршрути: Пришиб — Кінна площа (Баумана) — два автобуси, Вокзал — Артучилище — два автобуси, Вокзал — Роменський шлях — один автобус. Працює 14 таксі "Победа". Така кількість транспорту забезпечити перевезення сумчан не може. Автобуси ламаються, люди довго стоять у черзі. Газета постійно отримує скарги з цього приводу.

Критикують директора Сумського театру Петровського за погане обслуговування в роздягальні.

Критикується закордонне життя і сповіщається про шпигунсько-диверсійну організацію у Війську Польському.

В Сумах на гастролях були: Львівський, Іванівський, Саратовський, Ростовський театри.

Знову проводиться обласна виставка укрупнених колгоспів і промислових підприємств.

Початок 1950 р. газета відкривала новорічним поздоровленням: "Наш перший тост за здоров'я любимого вождя, мудрого вчителя, великого прапорonoсця миру тов. Сталіна". Парти́йна верхівка вже розуміла, що сталінські часи закінчуються, тому і бажали здоров'я, якого вже не було. Продовжуються семінари, курси по вивчення історії ВКП(б). Складалося таке враження, що головнішого питання не було. Ось вивчите історію, твори Сталіна, і все зразу стане добре.

На базі будинків колишньої контори Харитоненка (вул. Троїцька) створюється розпорядження №185 від 7 березня 1950 р. дитячий туберкульозний санаторій ім. Горького. Мешканці квартир в кількості 16 родин, які там жили як працівники цукротресту повинні за три дні звільнити приміщення, але куди їм дітисся, де жити? Ну, хіба це хвилювало гуманну радянську владу?

Ось як характеризують стан подвір'я Харитоненка: "Сахаротрест построил 20 сараев... В них 16 голов крупного рогатого скота, мелкий скот и птица... Вся территория изрыта глубокими ямами для хранения жома, что загрязняет территорию..., зловонье. Кроме того мусор, отбросы, навоз выбрасывается на территорию сада".

27 березня 1950 р. проводиться ревізія терезів і гирьок. В цьому господарстві повна анархія і пограбування споживачів.

3 липня 1950 р. приймається рішення про будівництво хлібокомбінату. При контролі хліба виявилось, що буханка хліба на 10-60 гр. легша від норми.

Постійно змінюються назви вулиць, але 11 липня 1950 р. їх буде перейменовано близько 170. Тут ми остаточно втратимо старі дореволюційні назви.

Черговий раз змінили начальника міськжилуправління Жульова. Погано працює в торгівлі бухгалтерсько-ревізійний апарат, бо він засмічений.

1 липня 1951 р. був введений новий сільськогосподарський податок на приватні господарства і кустарне виробництво. Люди почнуть вирубувати дерева, різати худобу.

15 серпня завідуючий водолікарнею тов. Альтман віддасть від колишньої Асмоловської садиби 25 соток для будівництва приватного будинку генерал-майору Калініну і трьох будинків для робітників заводу ім. Фрунзе. Ми бачили, яке помешкання на вул. Псільській займав Калінін, але цього виявилось йому замало. Заповідна ландшафтна територія була віддана під забудову. Сьогодні ми обурюємося, що круті побудували собі будинки на березі р. Псел, або сплюндрували центральну частину міста.

Формуються бригади комсомольського контролю, які вдень і вночі шастануть по колгоспу і ловлять крадіг або застають сплячими колгоспних сторожів. В колгоспі ім. Димитрова голова Коробко не заплатив двом механізаторам з МТС, які зорали 50 гектарів глибокого зябу і 130 звичайного. Пройшов березень, а

голова так і не віддав 4 центнери заробленого хліба. Як це повідомлення можна порівняти з тими фактами, коли з селянами сьогодні не розраховуються за паї. Висновки зробіть самі.

В четвер 3 квітня 1952 р. надрукована постанова про зниження цін на хліб, борошно, крупи, зерно, фураж, м'ясо і м'ясопродукти, цукор, фрукти, овочі. Іноземці, які мешкали в Москві або Києві, дійсно бачили знижені ціни. Я вже пам'ятаю ті часи. Ми з дідом ходили в магазин на Червону площу і з 21 години займали чергу, а о першій годині ночі привозили хліб. Борошно, крупи давали раз, два або три на місяць і черга була дуже велика. Крик, матюкчя, бійки — звичайне явище в цих чергах. Можна було купити м'ясо, крупи і на базарі, але ціна була десь відсотків на 50 вище. Як тільки зкижували ціни на 10-20%, зразу за цим випускали нову державну позичку. Тепер поміркуйте, як це відбувалося на бюджеті родини. Якщо ви думаєте, що можна було викрутитися за рахунок города або присадибної ділянки, яка була обкладена податками і обов'язковими поставками, ви дуже помиляєтеся. Ось приклад. Зав. заготконторою Підліснівського споживчого товариства по обов'язковій поставці прийняв в однієї громадянки часник по 40 коп., а в іншій — за 4 крб. Коли газета стала розбиратися, то сам голова споживчого товариства не знав по якій ціні треба його приймати. Ось такий був реальний сталінський соціалізм, де "не було корупції". Всі інші матеріали газети стосувалися тих же питань, що в попередньому році.

3 липня 1952 р. на зміну газеті "Більшовицька зброя" починає видаватися газета "Ленінська правда". На газеті за 1953 р. позначено 35-й рік видання. Редактор — Соколовський, тираж — 30 000 примірників. Друкувалася газета в обласній друкарні за адресою вул. Кузнечна, №2. Вона сповіщає, що план 1952 р. виконаний на 100-114%. Показники псує Роменський район, де виконання на 99,7%. Проходить пленум обкому КПУ. Розглядаються питання про вивчення праці Сталіна "Економічні проблеми соціалізму в СРСР", виконання плану 1952 р. і боротьба з крадіжками. Секретар Сумського міськкому партії Михайличенко так охарактеризував стан вивчення творів Сталіна: "Формалізм, начотництво, талмудизм". Яскрава характеристика, а головне вірно схвачено ставлення народу до цих "геніальних" творів.

На початку 1952 р. міськвиконком формує комісію з бухгалтера-ревізора міськгоспу Погребняка, представника міськкомгоспу Баранова, представника міськфінвідділу Майданова, депутата міськвиконкому Макарова, директора поховального бюро Чермянінова, і вони описують на всіх кладовищах так звані безхозні пам'ятники і могили на 13 аркушах. Тільки на центральному Петропавлівському кладовищі було описано 464, на Лучанському — 40, на Засумському — 23. Я маю копію цих архівних документів. Вони просто вбивчі. До знесення і продажу призначалися шедеври Арістіда Круазі з Харитоненківських могил. Один пам'ятник Глебу так і зник. Кажуть, на якесь московське кладовище вивезли. Вивозили до Харкова, і до інших міст. Понівечені і зникли могили і пам'ятники колишніх голів Сумської Земської Управи Савича, де-Конора, Линтварьова, міського голови Золотарьова. Повинні були продати й інші шедеври: скульптуру Ісуса Христа скульптора Антокольського на могилі Д. Суханова і скульптуру на могилі М. Суханова. Ось перелік могил відомих до революції в м. Сумах людей, які теж йшли на продаж: Ріхтер, Черняєв, Алфьоров,

Полевой, Скубенко, Юскевич, Косіков, Ліницька і багато інших. Були ті, хто купував пам'ятник без вивозу. Викидав дворянські кістки, вішав свою табличку, зрубував християнські заповіді. Ви і сьогодні на могилах генералів і полковників, похованих в центральній частині, можете побачити ці сліди вандалізму. Не на всі пам'ятники знайшлися покупці, це їх і врятувало. Іноді так хочеться заглянути під ту наліплену табличку і дізнатися, кому належала могила. Як душі цих мерців з душами викинутих спілкуються? Таке ставлення до померлих є історичною традицією нашої влади. Іван Харитоненко для влаштування вокзалу закрити кладовище і збудував там дорогу. Він міркував, що його влада буде вічною, а вийшло так, що трошили і його могилу. Хай сьогоднішня влада пам'ятає, що наступні круті теж будуть будувати на їхніх кістках.

Цікава стаття про клавішні інструменти. В 2-й школі таким інструментом задурили вікно, щоб не було так холодно. В 10-й, 12-й, 13-й школах, в Палаці піонерів, театрі інструменти занедбані і розстроєні.

Цікавий матеріал друкує газета про стан справ в Сумах по газетних статтях "Сумського вісника" і "Правди" за 1912 р. Статті ці підібрані навмисно так, щоб показати, як змінилося життя з тих пір. В 1953 р. життя в Сумах було не кращим, ніж в 1912 році. Нашою Пролетарською вулицею не можна було проїхати ні восени, ні весною. Дістатися до свого помешкання можна було тільки по залишках думської бруківки. Треба було добряче плигати з однієї цеглини на іншу. Асфальт поклали на дорозі тільки на початку 70-х років ХХ століття.

Знаковою подією 1953 р. була смерть Сталіна. Я ці події добре пам'ятаю. Смерть настала 5 березня 1953 р. (офіційне повідомлення). Шостого березня в мене був день народження. Основні мої думки в цей день були про торт. Я про нього вже запитував у матері тижнів два. Вранці відбулася сімейна нарада з цього приводу. Що робити? Сьогодні це сприймається якось з гумором, але тоді мова йшла просто про людське життя. Інформатори з нашого подвір'я, ще зранку запитували у мене про торт. Я відповів, що не купили, і пішов гратися зі своїм собакою Рексом до сараю. Потім мене забрали до хати і я проспав до самого вечора. Прийшла з роботи матір, взяла відро і кудись пішла. На вулиці вже стояли сутінки. Дід затопив грубку на кухні, розтопили лежанку. Я заліз з котом на лежанку і став гратися. Прибігала то одна сусідка, то інша і все щось треба було їм запитати. Основною новиною була, звичайно, смерть Сталіна. Баба Шура з сусіднього двору, стара алкоголичка валялась на подвір'ї і волила на всю вулицю: "Ой, ой! Ну, що з нами буде?" Всі дивилися на це дійство, але мовчали і відверталися. Нас, дітей, загнали до помівок. Виключили світло, бо його давали на дві години, двір почав засинаги. Мене покликано на кухню матір і я побачив від спалахів печі торт. Його смак я пам'ятаю до цих часів, як свою найбільшу таємницю в житті. Мене відразу попередили, щоб я нікому і ніколи про це не розповідав. Всі випили по чарці. Вранці ми з дідом пішли на Червону площу. Поруч з пам'ятником Леніну (постамент Харитоненка) стояв великий портрет Сталіна на весь зріст у військовій формі, зроблений з чотирьох частин, з траурною стрічкою. Мені більше всього сподобалися на портреті червоні лампаси. Я хотів побачити, де лежить тов. Сталін, але мені пояснили, що він знаходиться в Москві. Мене підняли на руки, щоб я побачив, що там діється на трибуні. Це вже в архіві в газеті я міг прочитати, що вони тоді казали в своїх

виступах. Ми замерзли з дідом і прийшли додому. Дід пішов давати їсти свиням, а я взяв у бабусі червоні нитки і став до своїх штанів ладнати червоні лампаси. Коли дід з брудними руками повернувся від свиней, я стояв перед длюстром і демонстрував свої штани. Я заявив діду, що в мене теж такі штани, як у Сталіна. Дід, шкутильгаючи на свої контуженій на війні нозі, підскочив до мене і вдарив щосили. Я закотився під ліжко, а дід несамовито кричав: "Ти, що, хочеш щоб нас посаджали?". Мабуть, з тієї пори я і став дуже критично ставитися до самого поняття — влада, бо коли тебе дуплять тільки за пригиту червону нитку, то це дійсно якась йохнута влада. Мої дитячі спогади пов'язані з проблемами родини. Важче всього було зимою. Не вистачало не тільки хліба і електроенергії, але і палива. Дрова ми купували возами на базарному привозі. Пізніше треба було їздити за ними до Нікольського лісництва. Літом готували їжу на примусах. Для них погрібен був гас (керосин). Щоб його купити, треба було вистояти довгу чергу. Возили його і в бочках на возах. Біля нашого будинку завжди зупинялася така підвода. Миттєво вишикувалась черга, і починались сварки, доходило і до бійок, бо на всіх гасу не вистачало. Давали землю і під городи в районі Харківської греблі (Харківська вул.) біля зупинки "Вистра" або в іншому місці. Земля була виснажена, врожаї, особливо картоплі, погані.

Поступово життя поверталося в нормальну колію, але потяг під промовистою назвою "І. Сталін" продовжував шлях уже без машиніста. Почалася боротьба за владу. Секретар Сумського обкому комсомолу Дубенко (його я вже особисто знав) виступає з доповіддю про працю Сталіна: "Економічні проблеми соціалізму в СРСР". В УМВС висів стенд з учасниками ВВВ. На одній із світлин був сфотографований Дубенко з величезним наганом, комсорт партизанського загону, рішуче і вольове обличчя якого виражало страшенну лють. Ця світлина викликала в інших учасників ВВВ дружнє підсміювання. Загалом він був людиною хамовитою і крутою, але і самому довелося тикати з Сум до Сибіру і там дослужувати пенсію, бо його робота начальником кадрів УМВС в області була визнана поганою. Я з його донькою Валентинкою займався в хореографічній студії палацу піонерів.

З квітня проходить нове зниження цін на продукти і товари, а за цим знову примушують підписуватися на нову позику. Я пам'ятаю, як я знову ходив з матір'ю отримувати зарплату до її контори, яка розташовувалася проти сучасного театру ім. Щепкіна (будинок знесений). Як їй було жалко віддавати ці гроші. Вона хотіла купити мені сорочку і штани. В той рік довго не давали зарплату, затримка була два місяці. Коли вона їх отримала, ми купили велосипед за 850 крб., а за місяць вона заробляла по 450 крб. Через рік після чергової затримки зарплати ми придбали приймач "Дніпро-52" за 400 крб., а пізніше до нього придбали електропрогравач за 170 крб. Все це давалося хронічним недоїданням і користуванням латаним одягом, зношеним взуттям. Я до цього часу пам'ятаю те відчуття голоду, скибочку хліба і дві-три картоплини на день. Приймач дійсно був вікном у світ. Проіснував він у нас 25 років. Порушуеться питання про недостатній випуск в області товарів народного споживання.

Формуються ешелони для відправки на циліній землі.

20 червня 1954 р. з м. Суми для трудящих Москви був відправлений черговий ешелон овочів.

Дуже багато рішень міськвиконкому про направлення дітей до дитячих будинків. Колиш на місці Ковпаківського суду стояв добротний цегляний будинок. В ньому жила дівчина, з якою я разом вчився в одному класі. Якщо пам'ять не підводить, то прізвище в неї було Гуліна. В неї вмерла матір, батько одружився знову, а потім вмер і батько і її відправили до дитячого будинку. Всі речі в будинку дісталися чужим людям. Я прийшов до неї попрощатися. Вона стояла в кімнаті поруч з валізою і якось винувато і соромливо посміхалася. Я був злий на таку несправедливість і мені її було дуже шкода. Ці бандитські закони, які не захищають право власності за такими дітьми, діють і сьогодні.

Наприкінці 40-х і початку 50-х років завершилась відбудова народного господарства України. В цей період було досягнуто "найвищих темпів розвитку промисловості в області". Відставали середнє, легке машинобудування, зв'язок, транспорт, житлове будівництво.

Газети про економічне реформування в Сумській області

З приходом до влади М. С. Хрущова розпочинається етап десталінізації. Виходять на волю не тільки кримінальні злочинці, а й політичні в'язні. Хрущов вважав, що тримати злочинців — це витратити великі кошти. Сталінська модель якраз і трималася на безкоштовній праці. Мільйони працювали в економіці гулагів. Пулаги випускали велику групу товарів як для військової промисловості, так і товари масового споживання. Десталінізація мала позитивне значення.

Почався пошук нових форм в літературі, живопису за власним баченням. З'явилися товариства сексуальної свободи. В Харкові "Толубая лошади", а в Сумах "Зелёная шляпа". Хрущов схаменувся і почалася зворотня реакція. Треба було суспільству дати соціальний орієнтир на майбутнє. Ось і з'явилося твердження, що "нинішнє покоління буде жити при комунізмі" — через двадцять років. Ми, "будівники комунізму", сприймали це як фантастику, казку, бо нам бракувало елементарних товарів і житла. Комсомольські молодіжні лідери переспівували її на свій молодіжний лад. Все життя будувалося під цим гаслом. На всіх підприємствах висіли гасла, де ми доганяли і переганяли Америку то по яйцях, то по молоку, то по видобутку вугілля і т.д. Після запуску 1-го супутника спалахнула з новою силою кампанія по боротьбі з релігією. Церква — це не тільки церковні споруди, але нищили саме їх. Була думка, що знищивши споруду і ліквідувавши церковну громаду, можна покінчити з релігійними переконаннями. Все це налаштувало певну частину громадян проти влади. Раптом ми опинилися без хліба, бо був неврожай і багато посіяли кукурудзи. Купили хліб в Америці. Після цієї події остаточно згасла ідея всякого комунізму. Ми тільки і думали, щоб цей "болтун" шез із політичної арени.

Не можна характеризувати період правління Хрущова тільки негативно. Ремонтувалося житло, будувалося багато житла. Колгоспи отримали багато техніки, мінеральних добрив. Сталінська політика зниження цін на сільгосппродукцію загнала село остаточно в злидні. Хрущов пішов іншим шляхом. Він з 1953 року по 1958 рік підняв закупівельні ціни на зерно майже в 7 разів, на картоплю — в 8 разів, на продукти тваринництва — у 5,5 рази. Зменшили податки з присадибних ділянок колгоспників. Хрущов знизив ціни на запчастини, бензин

і автомашини, знизив податки, дав відстрочку тим, хто ще не розплатився за куплену у МТС техніку, здешевив кредити. За перші п'ять років його перебування на чолі країни заготівля м'яса в суспільному господарстві зроста на 162 проценти, молока — на 205, зерна — на 189. Велося велике промислове будівництво.

Ці підвищені ціни вдарили бумерангом по працівниках бюджетної сфери, в яких зарплати не збільшилися, а ціни на продукти вирости. Ковбаса, м'ясо лежали на прилавках і псувалися, бо їх ніхто не брав. Селяни менше везли продуктів на базар, бо їм відмінили натуроплату, а давали гроші. Селяни теж залишилися невдоволені, бо іноді на базарі вони могли продати свою натуроплату вище, ніж їм платили грошима в колгоспі за твердими цінами.

На селі чергова кампанія. На цей раз квадратно-гніздовий спосіб садіння. Скільки було про цей спосіб балачок, а справи на селі від цього краще не ставали. Відбувається нарада з питань допомоги південним районам Сумщини. Хрущов придумав для села ще спосіб, як його вивести з прориву. Вирішив поставити на посади голів колгоспів людей з міста. Він відправляє "підіймати село" партійних і радянських функціонерів. Треба було мати неабиякий хист, щоб потопити всіх конкурентів, стати зверху самому, і раптом тобі пропонують стати головою колгоспу, та ще й розореного на десяток років вперед, з боргами і повним розором структури колгоспу. Відмовився виконувати доручення партії — покладає партквиток, а без нього ти вже ніхто, не дадуть уже ніякої посади. Газета друкує світлину (фотографію) цих "добровольців". На їхні обличчя сумно дивитися. Там красується Бугайов — начальник управління юстиції області, Житкевич — заступник завідуючого відділом партійних органів, Коровиков — завідуючий обласним трестом шовківництва, Чаріков — голова облпрофради, Рубцов — керівник обласного тресту маслосирпродуктів. Більшість із них остаточно завалить справу, і їх звільнять за непридатністю, а на попередніх місцях їх роботи вже зайняла кругову оборону молодь. Їм дадуть незначні посади, щоб вони дотягли до пенсії. Цих посад на всіх уже не вистачає. Треба мати вже вище свого патрона, який за тебе потурбується. Герой Соціалістичної Праці, колгоспна ланкова тов. Розкоша закінчила агрономічний технікум і стала агрономом. Тричі їй давали направлення до МТС агрономом і тричі їй відмовляли, бо посада була зайнята, і довелося працювати їй бригадиром в Сумсько-Степанівському радгоспі. Звичайно, що не всі так прилаштувалися. Дмитра Яковича Білоуса звільнили з посади голови і поставили керувати маслозаводом. Зарплата у радянських службовців маленька, ось тов. Білоус і допомагав їм виживати. Виявилася нестача на заводі 270 кг. масла, 1 139 кг. сиру, 104 кг. бринзи. На додачу до всього у нього виявився начальницький дух, і він розганяв своїх підлеглих, як хотів, і набирав нових. На його захист піднявся райком. От і пробували через газету його "сколупнути" тов. Федорова і Венцианов. В 1968 р. мені випало жити в готелі в Лебедині під час відрядження. Один перевіряючий з Лебединського маслозаводу привіз до готелю дві головки сиру і ящик масла. Скільки витрачалось на всіх перевіряючих, один Господь знає. Нічого не змінилося і до цього часу.

Вперше в 1954 р. в Сумах організували газове господарство. 250 сімей стало користуватися газом.

Місто обслуговувало 27 автобусів і 24 легкові автомобілі. Був побудований будинок на вул. Сталіна, 57 (перетин вул. Петропавлівська і Першотравнева). Цей будинок споруджували німецькі військовополоненці. Збудували будинок і на вул. Леніна на 17 елітних квартир. Заселений він був партійно-радянською номенклатурою і "кращими" робітниками в кількості двох чоловік.

Розповідається про майбутнє Сум, що в Сумах буде тролейбусний рух і перенесуть молокозавод на нове місце. Старий молокозавод був поруч з школою №13 через дорогу від Ільїнської церкви, де зараз житловий будинок з ательє. Місто мало великий приватний сектор і населення ходило і купувало відходи з молока по ціні 5 коп. за літр на "старі гроші". Буханка хліба тоді коштувала 1 крб. Порівняйте, скільки тепер коштує ця маслянка, якою тоді відрами годували свиней.

Агітують населення, щоб забій худоби робили на м'ясокомбінаті, але за це треба платити: за велику рогату худобу — 15 крб., за свиней — 10 крб., овець і кіз — 5 крб.

Дозволяють приймати бандеролі до 500 гр. і вартістю не більше 100 крб. Критикують нач. "Суменерго" Буренкову за систематичне відключення світла. (№16) Це вже 1955 рік.

Відомо, що публікації в газеті могли людину поховати, а могли і зробити для неї кар'єру. Редакторам дуже подобалися приклади трудового героїзму, і такі матеріали не дуже перевірялися, можна було трохи і прибрехати, а керівники ладні були задовольнити потреби кореспондента, аби про них добре написали. Тому, коли на теренах області з'явився тов. Жолдін, колишній кореспондент військової газети, якого вигнали з газети і партії, і став давати до редакцій газет матеріали про трудові подвиги селян Сумщини, всі стали охоче друкувати і платити гонорари. Друкувала не тільки "Ленінська правда", а багато й інших видань, але з'ясувалося, що не тільки не було трудових подвигів, а були відсутні навіть самі герої. Ось 11 липня 1954 р. "Ленінська правда" і надрукувала статтю під назвою "Пройдисвіт".

Реалії місцевого життя іноді прориваються і на шпальти газет. В С-Будську лікарню лікарі Каплієнко і Хасіна не прийняли на лікування дитину з с. Порохонь Марії Павлівни Бордагової, мотивуючи відсутністю місць. Місцевий фельдшер Лопатникова зробила все можливе, але потрібне було лікування в лікарні. Дитину вернули додому, де вона померла. Фельдшера звільнили, а всі інші отримали догану. Кореспондент Тарабан обурюється таким розслідуванням. Факти смерті людей від байдужості і низького фахового рівня є типовими для медицини області незалежно від історичного часу.

Роменська фабрика "Быстроход" збільшила випуск взуття в 9,1 раза, текстильна фабрика в 6,5 раза. Якість товару низька, а ціна висока. Вибрати якісний товар можна на базарі, де місцеві спекулянти, вештаючись серед людей, пропонують свій товар.

З області на цілину і на шахти Донбасу відправляють молодь. Не вся вона там приживеться, а майже половина повернеться на Україну, або поїде далі шукати своєї долі, але агітаційна "машина" за переселення на цілину буде ще довго працювати.

Наприкінці 1959 року Хрущов повідомив на Пленумі ЦК, що державні

закупівлі м'яса в колгоспах і радгоспах збільшилися на 36%. Проводили закупівлю худоби в населення, а видавали як колгоспну, різали молодняк.

Проводяться декадики по озелененню міст і сіл. Я особисто, коли навчався в 9-й школі, висадив в міському парку близько 50 дерев. Садили ми дерева і на дамбі, щоб її не розмивала вода.

Директор Сумського театру Хижняк і головний режисер Льдов звітують, що побували в 23 (тоді їх було стільки) районах області і дали 191 виставу.

З 1949 р. до 1960 р. будуються нові заводи: суперфосфатний, регенератний, насосний і завод електронних мікроскопів в Сумах. У 1953 році була побудована Низівська ГЕС, у 1955 році — Бобровська, в 1957 — Михайлівська і в 1958 — Маловорожбянська. Всі ці станції належать тепер ВАТ "Сумиобленерго". Згідно з інформацією газети "Персонал" за 19 липня 2004 року "Сумиобленерго" належали клану Медведчука-Суркіса.

Порушується питання про комплексну механізацію в сільському господарстві. В газеті наводиться світлина, де за трактором причеплена платформа на двох колесах з двома лавками на яких сидять 16 чоловік і виривають бур'яни. На черговій обласній виставці був показаний соняшник "Радянський мамонт" висотою до 4 метрів, що мав добру врожайність. Світова наука в той час уже йшла іншим шляхом. Зменшувала розміри, а збільшувала вміст олії.

На одній зі світлин показана нарада-семинар, яку проводить знатна свинарка артiлі ім. Леніна Сумського р-ну, Герой Соціалістичної Праці Є. Я. Богодушко. Вона зодягнена в плюшеву фуфайку, а поруч усі в модних шкіряних пальтах і шляпах. Вид у цих слухачів абсолютно байдужий.

Виходить постанова ЦК КПРС "Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві": "Радянській архітектурі повинна бути властива простота, строгість форм, економічність рішень, привабливий вигляд за рахунок органічного зв'язку архітектурних форм, прогресивних будівельних матеріалів". Будівельні матеріали які випускала на той час область: цегла, гіпсошлакові блоки і черепиця. Результат цієї постанови наглядно прослідковується в забудові пр. Шевченка в м. Суми. Перші будинки мають багате оздоблення, надбудови, а наступні вже без них. Наступні будинки з червоної цегли позбавлені і горищ, мають маленькі, тісні квартири.

В Сумах починають систематично відбуватися всесоюзні змагання планеристів.

20 квітня 1957 р. проходить виставка китайського мистецтва Державного музею східних культур.

В сільському господарстві чергова новина. Примушують розводити гусей Роменської породи і вдосконалювати Лебединську породу великої рогатої худоби. Друкуються цифри розвитку Сумщини в семиріччі. Звичайно, що всі показники повинні зростати.

Режисер Льдов виступає з нагоди 25-ї (!) річниці Сумського театру. Дає добру оцінку праці артистів Золотаренка, Тарасенка, Новика, Лісової, Домбровської, Носачова. Він чомусь відлік веде від пересувного міжобласного театру з м. Лубен. Ви вже читали, з якої пори в Сумах працював театр. Вибачимо це Льдову, бо і хрущовська відлига не всю правду дозволяла казати. У радянської історії була своя правда на всі випадки життя. Так сталося і з театром.

У 2003 р. він відмічав 70-річчя. Роком народження вважають 1933. Назвали іменем Щепкіна тільки через те, що Щепкін був у Юнаківці і з п'яти років жив у с. Проходи Краснопільського району. Реальну історію сумських театрів я показав у своїй книжці "Таке солодке слово театр".

Підвищуються норми виробітку в колгоспах і зменшують собівартість продукції.

Попльовкін — голова виконкому обласної ради депутатів трудящих 24 січня 1960 р., мотивуючи механізацією сільського господарства, сповіщає про нові норми виробітку.

Норми підвищувалися не тільки в сільському господарстві, й у промисловості. Все це призводило до незадоволення політикою Хрущова. Робітники в окремих регіонах виходили на акції протесту. Ситуація могла вийти з-під контролю і влада проти протестантів застосувала силу.

Пленум Сумського міськкому партії в своїй діяльності основним завданням вважав виховання кадрів, щоб вони забезпечили зниження собівартості. Одним з таких винаходів, який повинен був забезпечити зниження собівартості, були міжколгоспні відгодівельні пункти біля жомових ям на цукрових заводах.

Тут же сповіщалося, що колгосп "Перемога" Конотопського району не відремонтував свій свинарник. Про які міжколгоспні пункти могла йти мова, коли колгосп не міг впоратися зі своїми будівлями. Одночасно запроваджується офіційно партійний контроль за діяльністю правління артілі. Починається в широкому масштабі меліорація земель. В газетах, в дусі часу, це називається наступ на цілину.

В Шостці запрацював завод хімреактивів, в Тростянці — електротехнічний.

На 11 обласній партійній конференції відмічалася добра робота Сумського заводу електронних мікроскопів, Тростянецького електромеханічного, Конотопського заводу поршнів. Не виконали план Сумський насосний завод, Свіський хімічного устаткування. На заводах при виготовленні литва тільки 10% механізовано, ручна праця переважає на Кролевецькому заводі "Метал", С-Будському заводі металургійного устаткування, Білопільському і Південківському машзаводах. Не виконали план і цегельні заводи. Великі проблеми з телефонізацією. 65 колгоспів не мають телефонного зв'язку. Повідомляється, що на 15 січня 1959 р. чисельність населення області склала 1 508 294 чол., а Сум — 98 015 чол.

В Херсоні побудували океанський лайнер "Суми".

Польщу починають покидати українці і більшість їх оселяється в західних областях, але були і ті, хто повертався на Сумщину, знаходячи тут рідню. Вихідець з Сумщини Анатолій Анохін, який працював на Тернопільщині, написав п'єсу "За московським часом", прем'єра якої відбулася в Сумах. У п'єсі йдеться про повернення лемків з Польщі на Україну. Автор не став розбиратися в стосунках поляків і українців, а побудував їх на ідеї щастя переселенців в колгоспі.

Друга п'єса "Всюди з тобою" пов'язана з Сумським театром. Під час перебування Хрущова у Франції до нього підійшов перукар Жан Веє і розповів, що він був у полоні з українцем Коломійцем. Про своє перебування в полоні у Франції актор Сумського театру Микола Коломієць і розповів у своїй п'єсі.

30 січня 1960 року було відкрито музей Чехова. Чехов побував у Тростянці, Охтирці, Ромнах, Лебедині, Ворожбі.

Хрущовська відлига породила і таке явище, як стиляги. При Сталіну були "негласні" норми не тільки на одяг, але і на сам вигляд людини. Десь в 1955-1956 рр. пробували ввести шкільну форму на зразок форми гімназистів. Коштувала вона 125 крб. Після першого прання вона ставала непридатною для використання. Через рік від неї відмовились. Стиляги стали одягатися не в сірі сорочки і стрититися під бокс, а носили довге волосся з "коком" на лобі, одягалися в картаті і вузьенькі штанці, взуття повинно було бути на товстій підшві, краватка повинна була бути схожою на оселедець і теж мати різні кольори або мати ще якийсь малюнок. Висловлювався стиляга теж своєю особливою мовою. Боротьбу зі стилягами віддали комсомолу, але він її програв. Поступово цей стиль ставав нормою. Легка місцева промисловість не могла відповідним чином не відреагувати на це явище.

Важко давати характеристику газет хрущовського періоду, бо вони всі схожі одна на одну. Не дивлячись на хрущовську відлигу, контоль за пресою залишався тотальний. Публікації вже не були такі кровожерливі, як при Сталіну, але до крадів, валютчиків застосовувалися ще досить великі строки позбавлення волі. Писали газети про одне і теж, світлини в них були однакові, бо все це спускалося зверху. Єдине, чим вони відрізнялися, — це місцевим матеріалом. В рубриці про хуліганів мінялися тільки прізвища цих хуліганів і місце їх вчинків, тама ж була рубрика і про п'яниц, самогонників, здринників. Основними темами газет були: з'їзди, пленуми, космонавти, кукурудза, планові сільгоспроботи, робота агітаторів, вибори, антирелігійна пропаганда, збиття американського літака-шпигуна.

Змінюються і назви самих газет. Все менше стає в них назв пов'язаних з ім'ям Сталіна.

Я пропоную вам навеличкий аналіз газет того періоду. Ті, газети які не потраплять під аналіз, ви можете знайти в додатках. Коли буде можливість перевидання цієї книжки цей розділ можна буде подати ширше, бо доводиться обмежувати формат книжки через технічні і матеріальні можливості.

Газета "Вперед" була органом Сумського РК КПУ та райради депутатів трудящих. На початку кожного року давався аналіз здобуткам і накреслювалися завдання, які стояли перед районом. Ціна була 15 коп., а після грошової реформи — 2 коп. Тираж в різні роки складав 3 700-10 306 примірників. Виходила газета 12 разів на місяць, але в різні роки порядок виходу змінювався. Редакторами газети були А. Божко, Соколовський, а т.в.о. М. Міхно, Худенко.

Основні теми, які висвітлювала газета: партійні і комсомольські з'їзди, пленуми, естафети, поїздки Хрущова за кордон, технологія вирощування кукурудзи, боротьба з пияцтвом, вибори суддів, робота вечірньої школи, наукові повідомлення. Газета проводила постійно роботу з робкорами, на своїх сторінках друкувала їх твори, робила огляд стіннівок. Відповідала на листи читачів. До газети часто скаржився Будник з села Нижня Сироватка, скаржився на голову колгоспу. Газета провела в селі збори і визнала Будника наклепником. Ви пам'ятаєте, що при Сталіну таких, як Будник, тільки хвалили. Була в газеті і рубрика "Долаючи труднощі", і статті з критичними матеріалами.

Газета "Колхозная правда" була органом Середино-Вудського РК КПУ і райради депутатів трудящих. Коштувала газета 15 коп. Ціна на всі газети була

однакова. Редактором газети був Волощенко. Тираж її змінювався і був близько 1 500 примірників. Основними темами газети були: трудові вахти, розповсюдження лотереї, перепис жилфонду, боротьба зі злочинністю, товариські суди, від'їзд на цілину, соціалістичне змагання, бригади комуністичної праці, бджільництво, боротьба з пияцтвом.

Окремі статті присвячені зрадникам і поліцаям в роки ВВВ. Розповідається про знуцання поліцаїв над мешканцями хутора Чернацького.

Окремо можна виділити тему місцевих подій і літературні сторінки. Друкуються краєзнавчі матеріали про саму газету. 28 грудня 1961 р. газета відзначала своє 30-ліття.

Газета друкує факти бездушного ставлення керівництва колгоспу, коли хворим не дають коня, щоб можна було відвезти хворого у лікарню.

Інша інформація повідомляє, що колгосп купив посівний матеріал, який кинув серед двору, а він пропав.

В Харківському інституті механізації вивели озимий буряк. Я не агроном, і мені важко давати коментар до подібних публікацій, але буряк до цього часу сіють весною.

Газета "Зоря комунізму" за 1960 р. була органом Кролевецького райкому КПУ і райради депутатів трудящих. Редакторами газети були Пилипенко, Москаленко, а заступником редактора був Сухомлин. Основними темами газети були: XXI з'їзд партії, ленінська тематика, робота автотранспорту, пияцтво серед водіїв, міжнародні огляди, лотерея, зустрічі з виборцями, листи читачів, роботи в полі, політосвіта, висвітлення роботи багатотиражок і сількорів, робота багатотиражки заводу "Метал", мова і стиль багатотиражок, кукурудза, лотерея, виробнича гімнастика, політосвіта, краєзнавчі повідомлення, повідомлення про хуліганів.

Критичні статті подавалися на сторінці "Перця", але ті, що були не дуже до вподоби начальству, або псували загальну пристойну картину, намальовану газетою, друкувалися під рубрикою "Слідами не опублікованих листів". 19 березня 1963 р. газета вийде під назвою "Маяк комунізму" як орган Кролевецького колгоспно-радгоспного управління.

Газета "Зоря" у 1961 р. була органом Шосткинського МК КПУ, міської і районної Ради депутатів трудящих. Редактором газети був І. Тарасенко, а заступником Рева. На газеті позначений 31-й р. видання, №1 (4 810).

Основними темами були: пленуми, з'їзди, вибори до місцевих Рад, школи передового досвіду, краєзнавчі сторінки, використання автопарку, робота торгівлі, хулігани, газифікація, збір металобрухту, робота автостанції, літературні сторінки.

Газета "За перемогу". У 1960 р. №1 (4 778) газета була органом Глухівського РК КПУ і райради депутатів трудящих. Редактором був Шведун, заст. редактора Савченко. Тираж 2850 примірників. Як і всі газети того періоду, газета має багато світлин, на яких зображені передовики виробництва підприємств, або групові світлини, де всі щось роблять. Більшість цих світлин не сприймається, бо це жанрові світлини, коли фотограф загнав людей у свій об'єктив. Коли ваше зображення потрапляла на шпальти газет, це означало, що у вас і зарплата більша, і житло ви отримуєте раніше, або вам дадуть медаль, або орден, а вже носа ви задирали — далі нікуди. Ви сповіщали всім, що в газеті про вас написали

та ще й дали світліну, і ви берегли цю газету до своїх останніх днів. Більшості героїв газетних світлин вже немає на цьому світі, але вони продовжують жити в газеті до тих пір, поки буде жива газета в архіві.

Іншими основними темами були матеріали пленумів, культурна хроніка, проблеми телебачення в районі, грошова оплата в колгоспах, застосування аміачної води, краєзнавчі матеріали, робота підприємств, дотримання законодавства про працю, політичне керівництво низовою ланкою, добування каоліну.

За 1961 р. додаються теми: ХХІІ з'їзд КПРС, партійна робота в школах, колгоспне будівництво, вивіз добрив, снігозатримання, огляд низової преси (колгоспні багатотиражки), пропаганда передового досвіду, ленінська тематика, події в комсомолі і піонерських організаціях.

Газета розповідає про випуск книжки з серії "Бібліотека пропагандиста" завідуючим відділом пропаганди й агітації Сумського обкому КПУ Козиревим. Там же повідомляється, що у 1939 р. вийшов перший краєзнавчий збірник "Соціалістична Сумщина". З 16 травня 1962 р. газета змінить назву на "Народну трибуну".

Газета "Знамя Октября" у 1960 р. №1 (1 659) була органом Великописарівського райкому КПУ і райради депутатів трудящих. Редактором був Мамай. Тираж 3 050. Виходила по вівторках, четвергах і суботах, як і інші районки. Редакція розташовувалася по вул. Грайворонській 3.

Основними темами газети були: трудові книжки колгоспників, робота університетів культури, ленінська тематика, навчально-виробнича практика, робота радіо, грошова оплата, товариські суди. Так, як у всіх газетах, друкуються матеріали про перебування Хрущова за кордоном і т. д. Все це повторюється в кожній з газет, бо ці матеріали присилалися централізовано зверху.

Газета проводить семінар юних редакторів стіннівок, а в районній бібліотеці випускають стіннівку "Голос читача".

Газета "Перемога" у 1960 р. була органом Краснопільського райкому КПУ і райради депутатів трудящих. Тираж газети складав 3 200 примірників. Редактором був В. Наумов, заступником редактора М. Лобанова. Основними темами газети були: погане зберігання кукурудзи, естетичне виховання в школі, боротьба з довгоносом, приборкання хуліганів, дозвілля, порушення трудового законодавства. Всі інші теми спускалися зверху і були ті самі, що й в інших газетах.

Газета "Ленинский путь" була органом Путивльського райкому КПУ і

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

ЛЕНИНСКИЙ ПУТЬ

Орган Путивльського районного
комітету Комуністичної партії
України і районного Світа
депутатів трудящих Сумської
області

№ 149 (2482)

Четверг, 14 докабра 1967 года

Ціна 3 коп.

райради депутатів трудящих. Виходила російською мовою. Позначений 29 рік видання. Редактором газети був Коваленко, заступником редактора А. Кан. Пізніше редактором стане Ф. Сілаєв. Основними темами були: дитячі садочки, партизанські сторінки, літературні куточки, листи. Особливою темою слід виділити таку публікацію, як "Они позорят звання комуністів".

Починаючи з 1962 р. були створені територіальні виробничі колгоспнорадгоспні управління. В їх розпорядження була передана районна преса, але офіційно газети вважалися підпорядковані обкому і обласній Раді. Звичайно це була дурниця. В нашій країні історично полюбують всякі територіальні зміни.

Газета "Будівник комунізму". Ця газета була органом Сумського обкому КП України та обласної Ради депутатів трудящих при Лебединському територіальному виробничому колгоспнорадгоспному управлінні.

Редактором газети був Д. Курило, а заступником — Багмет. Редакція розташовувалася на Інтернаціональній площі, №17. Тираж газети 10 000, виходила вона 12-13 разів на місяць.

Основними темами газети були: партійне життя, ленінські ювілейні дати, виступи Хрущова, заготівля кормів, хулігани, жнива, технологія вирощування кукурудзи, догляд за дорогами, критика спільного ринку, робота клубних закладів, ремонт тракторів, друкуються повідомлення про роботу танкера "Лебедин".

Проводилася робота з редакторами стіннівок, а їх в районі було 1 000 шт. Директор клубу з с. Рябушки Бурлюк друкує статтю "Завдання дня і наш клуб". Ви, мабуть, пам'ятаєте, що відомий художник Давид Бурлюк теж з цього села. В мене в групі, коли я працював в СПТУ-16, теж був учень Бурлюк з цього села. Художніх здібностей я в нього не бачив, а з навчанням у нього проблеми були.

Газета "Ленінська правда". Ця газета була органом обласного і міського комітетів КП України і обласної, і міської Рад депутатів трудящих. Тираж газети 37 000. Редакція розташовувалася за адресою вул. Леніна, №65. Редактором газети був Соколовський, з червня 1962 р. — О. Косяк, а заступник редактора Кушко.

Основними темами газети були: збори пропагандистів, будівництво магістрального трубопроводу для газу, приписки, шахрайство, окомилування, справа шпигуна Пеньковського. Інші матеріали, ті, що і у вище названих газетах.

Багато подається краєзнавчого матеріалу про Ключникова, Толстого, Тищенко, першу Сумську бібліотеку, музеї.

Волючою темою було житло. Згідно з новими правилами користування житлом ви не могли мати більше одного будинку в користуванні подружжя. Якщо вам у спадок діставалося інше житло, ви повинні були його продати або подарувати. Багато людей наймало житло і жило у флігелях. Флігелі, після того, як ви побудували житло, підлягали знесенню або перетворенню їх на сараї. Власники стали виганяти мешканців з флігелів іноді силою, і за це їх судили. Не тільки кукурудза, але і такі закони викликали невдоволення населення Хрущовим.

Газета друкує повідомлення про роботу танкера "Суми". Читачі умовно подорожують разом з танкером. Репортажі з танкера надсилає замполіт.

До 50-річчя газети "Правда" подається багато матеріалів, в тому числі і про її розповсюдження на Сумщині.

Радянські люди порівнювали свій статок зі статком американських робітників і фермерів. В газеті друкуються світлини з Америки і все американське життя подається в негативному вигляді.

Газета проводить заочні конференції читачів, дає аналіз роботи багатотиражок. В номері від 21 жовтня 1962 р. розповідається про спекулянтів-валютчиків. Всі вони євреї. Один з євреїв, Алтер Янкевич Бронштейн, не мав навіть житла, жebraв по ідальнях залишки їжі і все золото носив з собою в поясі. Всіх їх розстріляли.

В статті за 6 лютого 1963 р., №26 про з-д ім. Фрунзе розповідається про дефіцит інструменту. Не вистачає навіть зубил. Запитайте сьогодні у робітників цього заводу, як справи в них з інструментом.

Цікавий краєзнавчий матеріал газета надрукувала в номері за 3 квітня 1961 р. про пісні Михайла Пилипенка. Він — автор відомої пісні "Уральська рябинушка". Народився у 1919 р. в м. Суми в родині робітника, вищу освіту отримав в Уральському університеті, очолював комсомольську організацію "Уралмашзаводу", був редактором молодіжної газети "На смену". У 1950 р. видав першу збірку віршів. Помер 14 серпня 1957 р. Автором матеріалу про нього був М. Данько.

Окремою сторінкою подається рубрика "Мандрівний перець", де критикують за недоліки.

Не кожного року подаються матеріали про звільнення міста. У 1964 р. є така розповідь і надрукована світлина армійської газети "За щастя Родины". На світлині можна прочитати назви статей: "Мы вошли в г. Сумы", "В освободженных Сумах". Я цієї газети в ДАСО не бачив.

Газета "Знамя Победы" була органом Обкому КПУ і облради депутатів трудящих при Охтирському територіальному колгоспно-радгоспному виробничому управлінню. Почала виходити з травня 1962 р. Виходила 4 рази на тиждень українською і російською мовами.

Основними темами газети були: робота телебачення, кукурудза, робота агітаторів, оборонно-масова робота. Всі інші теми, як і в інших газетах.

В Охтирку приїхав на роботу начальник нафтодобувної контори Афонін і зупинився на приватній квартирі. Господаря цієї квартири Афонін зарахував у штат і платив йому гроші, хоча він сидів вдома.

В газету написав хлопець з села, що він закінчив школу і хоче вчитися, а документів йому не дають. Навіть при Хрущову втекти з колгоспу було проблемою, бо паспортів колгоспникам не давали.

Охтирський самодіяльний театр дав 35 вистав. Ви вже бачили, що навіть за часів окупації міг існувати професійний театр. Існувати за радянських часів він не міг, бо його змушували ставити такі вистави, на які не було бажаних іти.

Директор інституту при Академії наук УРСР А. А. Нестеренко подарував Охтирському музею свою книжку "Розвиток промисловості на Україні".

Друкуються різні матеріали про шахраїв. Микола Васильович Кудря, завідувач аптекою, отримував спирт в кілограмах, а відпускав по об'єму у пляшках. Заробляв на різниці між об'ємом і вагою. Цей спосіб шахрайства буде ще довго використовуватися. Друкується матеріал про шахрайство і завідувача аптекою №105 Васильківською.

Мабуть, найсенсаційнішою публікацією була пожежа на нафтопромислі. Гасили довго і нудно.

Газета "Народна трибуна" була органом Сумського обкому КПУ та обласної Ради депутатів трудящих по Глухівському територіальному колгоспно-радгоспному виробничому управлінню. Редактором газети був Р. М. Москаленко. З лютого 1963 р. редактором став Савченко. Тираж газети складав 8 850 примірників.

Слід відмітити критичні матеріали газети. Газета розповідає про крадіжки на маслозаводі — щезло 572 ящики з маслом на суму 1 429 крб. Суддя Кузьменко не порушила кримінальної справи, а визнала за причину погану роботу обладнання. Мабуть, добре підгодовувалося районне начальство, бо змінили редактора. Інша інформація стосувалася спекуляції дріжджями. З інших тем слід відзначити боротьбу за українську годину, силосування бадилля.

Газета "Маяк комунізму" була органом Сумського КПУ та обласної Ради депутатів трудящих по Кролевецькому виробничому колгоспно-радгоспному виробничому управлінню. На газеті позначений перший рік видання.

Вона дає серію критичних матеріалів. Ця сторінка в газеті називалася бульбомийка. Розповідається про Михайла Остапенка, який виїхав трактором на залізничне полотно, а потім трактор впав під укіс. Розповідається про крадіїв у їдальнях.

У 1961-1965 рр. були збудовані Глухівський завод агрегатних вузлів, Роменський автоматичних телефонних станцій, Конотопський "Поршень", Шосткинський і Конотопський м'ясокомбінати. В Сумах були збудовані фарфоровий та пивоварений заводи, комбінат будівельних матеріалів з цехом великопанельного домобудування, цех титанових білил хімічного комбінату. У 1961 р. почався видобуток нафти на Качанівському та Рибальському родовищах. Виробництво хімічної промисловості збільшилося в три рази, продукції металообробки — в 2,7 рази. Було освоєно випуск 425 найменувань хімпродуктів, 635 типів машин, апаратів і пристроїв. Всі ці досягнення знаходили своє відображення в газетах області.

Недоліки, які мала радянська господарська система списали на Хрущова. В народі його звали просто Микита. В той день, коли його зняли, я слухав приймач і радіо "БІ-БІ-СІ" передало повідомлення, що в Кремлі щось відбувається, що світло в кабінеті Хрущова не гасло майже до самого ранку.

В журналі "Дружба народів", №11 (Москва) за 1988 рік буде надруковано нарис нашого земляка, уродженця села Рябини Великописарівського району А. І. Стреляного "Останній романтик" — про деякі сторінки життя і діяльності М. С. Хрущова, зокрема, пов'язані з розвитком сільського господарства в країні.

Приход Брежнєва суспільство в цілому зустрічало з певною надією. Спочатку дійсно відчувалося якесь полегшення. Не всі розуміли, що це полегшення існує за рахунок взятих кредитів і продажу за кордон енергоносів в масштабах, яких не було ні при Сталіну, ні при Хрущову.

Брежнєв прийшов без своєї програми розвитку країни. Людина глибоко традиційна, консервативна за своїм складом, він найбільше боявся різких рухів, змін. Осудивши Хрущова за волюнтаризм і суб'єктивізм, він перш за все потурбувався про те, щоб перекреслити його радикальні почини, відновити те, що було опробовано при Сталіну. У першу чергу були ліквідовані раднаргоспи і

поділ органів на сільськогосподарські і промислові. Крупні керівники, які проти своєї волі були заслані на периферію, повернулися на попередні місця в Москву. Було висунуто гасло стабільності — голубої мрії кожного апаратчика. Брежнев не повернувся до сталінських репресій, але успішно розправлявся з інакодумцями. Замість хрущовської одинадцятирічки, яка претендувала на політехнізацію школи, повернулися до колишньої десятирічки. Селяни отримали відірізані у них присадибні ділянки. Пішла в минуле кукурudzзя епопея, а разом з нею і Лисенко. Поступово відбувається переорієнтація з освоєння цілини на форсування землеробства центральних районів країни. Колгоспники отримали пенсійне забезпечення, була гарантована мінімальна оплата роботи для працюючих в колгоспах, знизилась норма обов'язкових поставок і збільшилися закупівельні ціни на сільгосппродукцію. Всі ці заходи намічав ще Хрущов. Останнім таким спалахом реформаторства став вересневий пленум 1965 р. На ньому була запропонована господарська реформа, ініціатором якої виступив Косігін.

Брежнев ставився скептично до цієї реформи. Не вникаючи в її суть, він інтуїтивно більше довіряв тим методам, які дали такі "блискучі" результати в період сталінської індустріалізації. Брежнев на цьому пленумі сказав: "Ну що він там придумав? Реформа, реформа... Кому це потрібно, та хто це зрозуміє? Працювати треба краще, ось і вся проблема".

Якраз при Брежневу склалася традиція страхітливого марнослів'я, яке ледь умістилося в дев'яти томах "його" вибраних творів. Лунали промови — нерідко хороші і правильні, — за якими, однак, нічого не стояло.

Політика переставала бути політикою. Бо політика — це ділові рішення, а не багатослівні розмови з приводу рішень. Це не декларації про Продовольчу програму, а продукти в магазинах, не обіцянка комунізму, а реальний рух до добробуту кожної людини.

Будучи живим втіленням ілюзій державного соціалізму, Брежнев привів його на останню зупинку. Дивно, але і сьогодні українські політики годують свій народ пустопорожніми балачками і обіцянками світлого майбутнього.

В цей час серед секретарів обкому розпочинаються амурні справи в тому числі і сумських — то Іщенко звільнили з роботи, то спалили так званий "будинок мисливця" в Либному, куди секретарі возили чужих жінок. Сауни на базах відпочинку стають для промислової еліти тим самим, що і будинок мисливця для секретарів. Заробляючи кошти на власне помешкання, я під час відпустки працював у піонерських таборах і там надивився такого, що не один папір у світі не витримає. Сумський секретарі мінялися, останнім був Грінцов. Він, мабуть, мав тільки одну позитивну якість — це чепурне обличчя. Він був за своїм видом навіть трохи схожим на Брежнева. Його оточення слухало і виконувало вказівки з тим удавано придуркуватим обличчям, яке ми бачили в образі селянина у знаменитому фільмі "Людина з рушницею". Він не належав до яскравих особистостей, а був типовим апаратчиком.

Запам'ятався Грінцов і Лушпа будівництвом адміністративних будинків, знищенням архітектурних перлин міста, боротьбою з українською мовою. Були випадки, коли учителів виганяли з роботи за те, що вони спілкувалися українською мовою. Будь-яка опозиція жорстоко придушувалася. В області адміністративна сваволя і підлабузництво були нормами партійного життя.

Партія перетворювалася в закриту корпорацію. Молода і талановита людина не могла пробитися на олімп влади. Старі кадри займали глуху оборону.

Загострювалися житлова і демографічна проблеми, люди все відкритіше висловлювали своє невдоволення закритими партійними магазинами, спеціальними лікарнями, низькими зарплатами. На невдоволених нацьковували КДБ, яке частіше за все відправляв цих невдах до психіатричних лікарень або придумувало для них якийсь кримінальний злочин, а частіше за все це було цькування за місцем роботи, перебивання кісток на зборах, зменшення платні, обзивання принизливими словами після того, як людина поверталася з "медичного огляду" у психіатра. Частіше за все обзивали такого інтелігентна-інакодумця п'янички-робітники або колеги-комуністи.

Найбільше людям, які виступали за правду і соціальну справеливість запам'яталися лікарі-психіатри Корецький і Смець, які виконували волю КДБ, за яким стояли обком і міськком партії. Бо ці партійні бандюги вважали себе непорочними в своїх антизаконних діях. Десятки чесних і здорових людей були на "лікуванні" в Охтирській і Роменській психіатричних лікарнях. Я думаю, що питання застосування каральної психіатрії в області ще знайде своїх дослідників. Сумщина повинна знати своїх "героїв"-психіатрів. Вони ще живі і можуть багато чого розповісти про співпрацю з КДБ і партійними органами.

Все більше і більше загострювалося продовольче питання, а крадіжки на підприємствах області адміністрацією ставали все більш зухвалими. Туди, де жили партійні керівники області, постійно приїжджали машини як з районів, так і з різних підприємств і привозили продукти, товари. Йшов потік хабарів з області в Москву і в Київ, по своїх міністерствах теж йшла відповідна данина, щоб гарантувати хоч якийсь прикриття, якщо на твою посаду хтось зазіхне. Всі листи, звернення трудящих в ЦК КПРС поверталися на місця, і їх ніхто не перевіряв, а давали відповіді на зразок: "На городі бузина, а в Києві дядько". А в газетах друкувалося все більше відозв про підтримку ЦК КПРС і його політики.

Цей період був характерний, тим що виходило дуже багато газет, в тому числі і колгоспних багатотиражок. Щоб дати їм характеристику, треба написати окрему книжку, але коли придивися до них пильніше, то побачиш, що всі вони близькуки. Зверху приходило розпорядження, як треба робити газету, які розділи вона мусить мати, про, що розповідати, кого критикувати. Були і неординарні публікації, але це тоді, коли треба було зняти секретаря парторганізації, який і відповідав за газету, або голову колгоспу. Змушували всіх колгоспників її передплачувати. Звичайно, вони не хотіли цього робити, бо знали, що в газеті пишуть не те, що вони бачать щодня. Я часто з учнями їздив на роботу в колгоспи (звичайно, не по своїй волі) і там бачив у секретарів колгоспів стоси не розібраних їхніх багатотиражок. В основному газета використовувалася як технічний папір. Як ідеологічний засіб впливу вона дорівнювала нулю. Основним засобом розповсюдження сільських новин залишалися сільські жінки, які вранці інформували одна одну біля колодязя, і це дійсно була "усна народна газета", бо через 20 хвилин все населення знало про новини, які сталися в селі. Ні заборонити, ні цензурувати цю газету було неможливо.

Тепер відслідкуємо про що писала газета "Ленінська правда" в часи Брежнева.

Редактором газети продовжував залишатися Косяк, тільки чомусь не друкувався тираж газети. Мабуть, це стало таємницею.

Газета багато приділяє уваги проблемам друкованого слова. Ось теми цих публікацій: "Більше уваги розповсюдженню преси", "Друзі друкованого слова", "Партійні журнали — ваші помічники", "Войове завдання газет і робітників".

Систематично друкувалися краєзнавчі матеріали. З'являються нові теми про відносини між Радянським Союзом і Китаєм. Критикують "кліку Мао Цзе-дуна". З'являються перші повідомлення про особливу поведінку комуністичної партії Чехословаччини. Друкується багато спущених зверху матеріалів про шпигунів, зрадників і т. д. Хвалять порядки в нашій країні і лають усе закордонне.

Місцеві матеріали з року в рік одні і ті ж, міняються тільки герої. Трохи критикують, багато хвалять, багато світлин, де робітники за верстатами, продавці за прилавком, артисти в театрі, вчителі в класі, а читати в газеті крім програм телебачення, яке на той час почало розвиватися, нічого.

У 1966-1975 рр. в машинобудівній галузі було випущено 300 нових типів машин. В погоні за показниками ці нові машини й агрегати були новими розробками тільки на папері. Змінювався дизайн і додавались якісь окремі елементи. Якість виробів продовжувала залишатися надзвичайно низькою. В цей час Радянський Союз приступив до модернізації своїх збройних сил. Був зроблений ракетно-ядерний щит, модернізована авіація, танкові війська, побудовані ядерні підводні човни, нові типи кораблів. Ця гонка озброєнь, нав'язана США, підірвала економіку держави. Економіка не працювала на людину. Виросла військова присутність збройних сил за кордоном. Велика кількість спеціалістів з Сумщини як військових, так і цивільних працювала за кордоном. Підприємства Сумщини мали великі військові замовлення. Спеціаліст (фахівець), який працював на військові замовлення, отримував у 3-4 рази вищу зарплату, ніж у легкій або харчовій промисловості. Все це позбавляло ці галузі хороших фахівців. Фінансування цих галузей було мізерне. Ще більшим тягарем лягала на суспільство космічна програма Радянського Союзу. Сільське господарство виступало донором промисловості протягом багатьох років. Капітальні вкладення в село не давали тієї віддачі, на яку сподівались. Шалено зростав адміністративний апарат в управлінні сільського господарства. В 60-х роках сільськогосподарські підрозділи мали 20 працівників, то створені в 1982 р. органи (РАПО) мали по 60 працівників. (Але найбільшого зростання різний адміністративний апарат отримав в часи незалежності.) Держава систематично підвищувала ціни на техніку, транспорт, міңдобрива. За рахунок цих коштів інвестиції в сільське господарство збільшилися на 27%. Несприятливі погодні умови, командний спосіб господарювання, виснаження землі під зерновим клином призвели до закупки збіжжя за кордоном. Росло невдоволення і мешканців Сумщини правлячою владою. Мілітарні програми велись за рахунок розвитку підприємств легкої промисловості. Відсутність в магазинах елементарного призвело до зростання спекуляції. Товари закуповувалися за кордоном, давались до обласних баз і звідтіля ділками розтягувалися, не доходячи до магазинів. За все треба було переплачувати. Вже тоді почала формуватися ота підпільно-кримінальна економіка, яка згодом змінить державну надбудову, а державну власність перекачає до власної кишені.

Ось характерний матеріал з газети "Ленінська правда" за 30 жовтня 1984 р. про ІХ з'їзд споживчої кооперації Сумщини. Тільки двоє товариств впоралися з планом товарообороту з 95. Продано товарів менше на 10,5 мільйона від запланованого. Рік-у-рік на базах нагромаджувалося все більше нереалізованих товарів. Наднормативні запаси сягнули 22 мільйонів. Серед цих товарів було багато бракованих. 800 товарознавців не можуть якісно працювати, а головне знайти якісний товар. В багатьох місцях не вистачає продавців і торгових точок. Від 16 до 35 відсотків продукції плодозаводів не відповідають державним стандартам. Допускаються порушення партійних принципів добору і розстановки кадрів. На різних відповідальних посадах працюють люди без належної освіти, в той же час близько 500 дипломованих спеціалістів зайняті на роботі, де не вимагається відповідної кваліфікації. До Кролевецької райспоживспілки прийняли на посаду голови правління раніше засудженого Павлюченка, а до Білопільської райспоживспілки прийняли Постова, засудженого раніше за зловживання. Автор статті Кубатка (він був, мабуть, єдиний порядний журналіст у цій газеті, за що не раз мав неприменності) посилається на порушення партійних норм, але це якраз і було нормою того радянського життя, не газетного, а реального.

В середині 80-х років ХХ ст. в Союзі починається нова антиєврейська кампанія. Не минула вона і Сумщину. Був такий кореспондент в газеті "Ленінська правда" як Сіряченко. Йому КДБ давало певну замовну тему, а він її вже літературно оформляв. За радянських часів я його не міг терпіти, а тепер я йому вдячний, бо архіви КДБ по "антирадянській агітації і пропаганді", націоналістах, відмовниках знищені, а його статті є доказовим матеріалом тих часів. 25 жовтня 1985 р. в №205 "Ленінської правди" була надрукована стаття "Дорога в пастку". Суть її полягає в тому, що молодий лікар спробував влаштувати своє життя. На зарплату радянського лікаря жити важко, а батьки подалися до Ізраїлю і там непогано влаштувалися, покликали і сина. Ось тут радянська система і сказала: "Не пущать!" Викликали його до КДБ, попереджали. Не допомогло. Зібрали збори в обласній лікарні і почали пісочити. Звичайно, виступили і євреї з засудженням його дій. Про погане життя своїх двох доньок в США розповів завідуючий кафедрою педінституту Йосип Якович Чертков (дивно, як це вдалося донькам Черткова так спокійно виїхати, мабуть, поїхали з відрядженням від КДБ).

Повинен був виступати Зіновій Йосипович Красовицький, але він був у відрядженні. Він залишив листа і його зачитали: "Не владається навіть у голову, як міг Урбанський відплатити чорною невдячністю за все, що дало йому наше суспільство: вищу освіту, професію, найгуманнішу в світі професію, інші блага. Дійти до того, що вважати Ізраїль борцем за свободу. Ми всі бачимо, що сіоністська кліка — це той же фашизм. І скликає вона євреїв під один прапор з єдиною метою: одержати нове гарматне м'ясо. На кожному кроці галасують про нашу долю, наші інтереси. Але ні я особисто, ні наша сім'я, ні сотні тисяч радянських євреїв ніколи не вважали себе в чомусь обіденими. У нас одна Батьківщина — Радянський Союз — й іншої нам не треба. Гірко бачити, якою дорогою ціною платять ті, хто попадає на гачок сіоністів."

А ще треба спитати з тих, хто спілкувався з Урбанським, слухав його блюзнірські вигадки: чому ніхто з вас не дав йому належної відсічі?"

Далі вже продовжує Сіряченко: "Не поставили на місце наклепника і його друзі,

знайомі. Дехто з них не тільки слухав, а й підтакував його брудним чуткам". В мене постає питання: "А, що серед тих друзів був і Сіряченко, коли він про все це знає?" Зрозуміло, що інформація видана КДБ. Зрозуміло, що "сотні тисяч необділених радянських євреїв" покинули СРСР назавжди, як це пізніше зробить і Красовицький.

Красовицькому біля інфекційного відділення лікарні на подвір'ї поставлять щось на зразок меморіальної дошки з його головою, він займеться бізнесом від медицини і поїде в Німеччину, де йому зроблять операцію на серці, бо своя рідна медицина на це виявилася не здібна. В Німеччині велика і багата єврейська громада, яка дозволить Красовицькому жити безбідно і мати в м. Сумах свій бізнес. В серпні 2005 р., у розмові з одним лікарем я довідався, що Урбанський так нікуди і не виїхав, і у 2005 р. помер. Красовицький пізніше організує свій медичний бізнес, найме лікарів, які будуть працювати на нього, і буде вважатися в місті достойною людиною. У серпні 2007 р. він побував у Сумах. Помер 2008 р.

У 2007 р. в місцевій пресі були про нього похвальні статті. Він побудував інфекційну лікарню. Ну, хіба він її будував за власні кошти? Якщо це були бюджетні кошти, то їх не додали іншим лікарням, школам, садкам. Не дали на житлове будівництво для лікарів, вчителів, а ці суми і так були мізерні і смішні. Якщо будували за рахунок підприємств то кошти теж брали зі статті соцкультпобуту і зменшували фінансування на будівництво житла. Хіба інші лікарі і адміністратори, які будували після війни лікарні в місті, теж мають пам'ятники? Інфекційні бараки були побудовані в м. Суми ще в період 1905-1907 рр. і ви, мабуть, не забули, що лікарем там була Близнянська. В епоху не добудованого комунізму чи то розвинутого соціалізму радянська влада продовжувала використовувати ці бараки. В місті постійно була загроза інфекційних хвороб, бо ще дореволюційний водогін вже згнив, а продовження водогону будувалося дуже повільно, значна частина міста загалом його не мала. Ще гірше справи були з каналізацією. Навіть в центрі міста було більше 200 вуличних туалетів, а вода подавалася тільки до колонок. Якість води завжди була низька. Велика частина населення мешкала в приватному секторі, — царстві мух — і користувалася колодязями. Побудова інфекційної лікарні була нагальною потребою і без допомоги Красовицького, а якщо її збудував Красовицький то, що тоді варта вся сумська влада, і що вона робила. Все це міфи, а реальні дії людини ви бачили.

Через рік, 26 липня 1986 р. в газеті "Ленінська правда" Сіряченко надрукує нову статтю під назвою "Як "правдолюби" сіли в калюжу". Мова в ній іде про Григорія Зіновійовича Фельдмана, електрика з Конотопа. Його звинувачували в виготовленні і поширенні творів, в яких зводив наклепи на суспільний і державний лад своєї країни. Звичайно причиною було намагання виїхати до Ізраїлю. В попередньому випадку батьки були в Ізраїлі і могли наробити багато галасу, а у Фельдмана — всі тут на Україні. Фельдман розпочинає боротьбу з владою, показує її вади, видає і розповсюджує листівки. Сіряченко особисто зустрічається з Фельдманом у в'язниці і після його каяття робить висновок: "Хочеться побажати діячам з "Емністі Інтернешнл" та й усім іншим "правдоборцям" не сунути свого носа туди, куди їх ніхто не просить. Обійдемося без їхньої допомоги й порад."

Так, на превеликий свій сором, сіли в калюжу організатори ще однієї антирадянської кампанії на захист "в'язнів за переконання".

Я не знаю, що сьогодні сказав би Фельдман Сіряченку, але в мене є палке бажання закрити назавжди душоубку під назвою КДБ-СБУ і всіх її службовців відправити по місцях їхніх жертв.

В липні 2005 р. я випадково зайшов на одну з фірм по вул. Металістів, де власником був єврей. В одному з кабінетів я побачив двох колишніх працівників КДБ-СБУ. На стінах, за їхніми спинами, висіли вимпели й інші значки СБУ. Відбулась коротенька розмова. Чому вони знайшли собі роботу саме тут, висновок зробіть самі.

Загальний застій відбувається і в театрі. В 51-й сезон були поставлені вистави: "Сорочинський ярмарок", "Весела вдова", "Летюча миша", "Три мушкетери", "Райдуга". Відмічається акторська праця Рибчинського, Вертинського, Сокол, Пінчука. Ряд дописувачів до газети "Ленінська правда" висловлюють свою думку про репертуар і нарікають, що касовий збір є, бо квитки розповсюджують по навчальних закладах, а глядача в залі немає. Повною протилежністю були гастролі театру в Москві, які проходили на сцені академічного театру імені Московської Ради в серпні 1986 р. Це був екзамен на творчу зрілість. В. Берелет, О. Рибчинський, В. Курта задоволені своїми виступами в Москві. Москвичі побачили вистави "Все його життя", "Солдатська вдова", "Вожак", "Вся королівська рать", "Сорочинський ярмарок", "Летюча миша", "Кицькин дім". Часто в ролі глядачів-москвичів теж виступали командировані до Москви за рахунок підприємств сумчани.

В сільському господарстві вводяться чергові новачки. Тепер від усіх вимагають перейти на колективний підряд, а на промислових підприємствах продовжується свавілля адміністрації і парткомів. Газета "Ленінська правда" виступила на захист багатотиражки Конотопського вагоноремонтного заводу "Тудок заводу". Секретар парткому М. М. Братушко на протязі 6 років не реагував на критику в газеті. Він затискував критику, організовував утиски на редактора".

В промисловості відбувається зниження якості виробів. Суспільством оволодіває повна апатія. Всі чекають на зміну керівництва і появу нових людей в партії. Вимирають кремлівські старці. Забігаючи трохи вперед, можна сказати, що поява Горбачова вже нічого змінити не могла.

Горбачов тут не винен. Не було б його, треба було нового Сталіна, який розстріляв би цю партію ділків і оголосив новий набір, але було вже пізно. Крутились мільярди грошей, посади, нагороди купувались і продавались. Іншим спекулянтom був закордонний спеціаліст, який купував своє відрядження. Їх було багато на Кубі, в Ефіопії, Анголі, Ірані, Іраку, Монголії, Нікарагуа і т.д. Їх стільки розвелось, що держава не встигала вчасно з ними розрахуватись. Всі ці спецрахунки пізніше просто "згорять".

В 2000 р. у видавництві "Центрполіграф", (Москва) вийшла книжка Ігоря Перетрухіна "Агентурная кличка — Трианон". Я радив би її прочитати багатьом моїм опонентам. Автор показує роботу спецслужб Америки і Радянського Союзу. На стор. 340 він розповідає про Героя Радянського Союзу Олексія Ісидоровича Кулака, агента американців. Він працював в ООН і займався збором промислової інформації. Американці давали новітні технології, бо знали, що освоїти їх Радянський Союз зможе тільки через 20 років, коли самі технології зміняться. Мою увагу привернув дипломатичний корпус, який краще знав іноземні барахолки,

ніж свою справу. В іншого зрадника Шевченка, який, працював в ООН, вдома в Москві знайшли десятки дублянок і іншого мотлоху, який ввозився для перепродажу. Мільярди коштів переводилися на рахунки братніх комуністичних партій.

Жалюгідний стан сільського господарства та легкої промисловості змусив правлячу еліту виділяти більш кошти на підтримку сільського господарства. Почалося укрупнення колгоспів, будівництво великих молочно-товарних комплексів, які не були повністю забезпечені кормами, бо зерновий клин не давав можливості збільшити кормову базу, висока розораність ґрунтів виснажувала землю. Оборонні витрати були сховані по різних міністерствах, але в цілому вони сягали 60%. Жодна економіка не могла цього витримати. Не вирішувались соціальні проблеми, будівництво житла для населення відставало від потреб. В порівнянні з сьогодишнім часом ті часи значною частиною населення сьогодні згадуються, як райське життя в минулому.

У 60-80 роках ХХ ст. в області загострилась демографічна проблема. Смертність починає переважати над народжуваністю. Сьогодні ця проблема залишається гострішою ніж була.

Продукція, яку виробляли сирзаводи, маслозаводи, консервні заводи майже вся йшла за межі області. Щоб купити ту ж ковбасу або масло, треба було вистояти чергу. Давали ці товари з 17 до 19 години. Пенсіонери займали чергу, а іншим вже не вистачало. Підіймались нові заводи, фабрики, лікарні, кінотеатри, клуби, але вже тоді для фабрик і заводів не вистачало сировини, обладнання. За високу ціну і низьку якість їх продукцію ніхто не брав. З одного боку не вистачало товарів ширьжитку, а з іншого — робився вал абсолютного непотребу. Були в СРСР магазини уцінених товарів, куди той непотріб і потрапляв. Люди купували, щось переробляли і якість пускали його в користування. У влади при базах існували спеціальні кімнати, де вони підбирали для себе товар. З цих же баз спеціальними каналами товар потрапляв на товчок і чорний ринок, де ціна на нього була значно вищою. Формується велика кількість транспортних підприємств. Загальна довжина залізничних колій в області досягла 823 км. Дуже виросла кількість всяких науково-дослідних інститутів, які збирали до своїх лав інтелектуальний потенціал наших випускників ВУЗів, і партійні органи використовували цей потенціал на сільгоспроботах в колгоспах. Наукові кадри місяцями трудилися в колгоспі з сапою в руках. Всі розробки молодих вчених проходили через руки своїх керівників, і їхні прізвища стояли або після наукового керівника і керівництва інституту, або їх не було взагалі.

Українська статистика виглядала чудово. Виробництво на душу населення в Україні в порівнянні з провідними країнами Європи показувало сталі темпи розвитку. По електроенергії ми займали 3 місце, по видобутку вугілля — 2 місце, по виплавці сталі — 1 місце, по виробництву зерна — 2 місце, по молоку — 2 місце, маслу — 2 місце, цукру — 1 місце, по м'ясу — 3 місце. Парадокс статистики полягає в тому, що ми виробляли те все на нашу душу, а для наших українських душ залишалось десь біля 10% від виробленого молока, м'яса, цукру і т. д. Я працював у 27-й школі, і ми ввели учнів на роботу в столярний цех м'ясокомбінату. По упаковці, яку ми там робили, було зрозуміло, що наше м'ясо відправляли до Польщі, Німеччини, Москви, Далекого Сходу. Нам залишались субпродукти і кістки. Навіть працівники м'ясокомбінату отримували

м'ясо, ковбасу, сулові набори за талонами через ларьок. Ціна таких наборів була 50 коп., а субпродуктова ковбаса з салею коштувала 1 крб. 20 коп. Зрозуміло, що ціна була дуже низькою. Талон давали один на тиждень.

Після трагедії в Чорнобилі до області завозили худобу з забруднених територій, яка паслась на наших пасовищах, а потім відправляли на наш м'ясокомбінат. Завозили і відразу худобу з тих районів до нашого м'ясокомбінату, а потім везли до ідалень шкіл, профтехучилищ, дитячих садочків.

Кризові явища все впевненіше проявляли себе в економіці країни. З приходом до влади Горбачова в країні починається перебудова. Більшість людей сприймали її скептично, бо не розуміли, що перебудовуємо. Старі кадри залишалися на місцях і продовжували красти, робітники дивились на свою роботу по принципу "аби день до вечора".

Проводилися партійні конференції, з'їзди, де всі вживали модне слово перебудова. Спочатку взялися робити якісь експерименти в економіці. Більшість цих експериментів тихо змерло, а декого з їх авторів судили за розтрату коштів. Добре суть цього періоду висвітлена в газеті "Ленінська правда" за 10 березня 1987 р. В статті "Поворот", де про економіку розповідає генеральний директор Сумського машинобудівного науково-виробничого об'єднання імені М. В. Фрунзе Лук'яненко: "Мені заперечать: дозвольте, хіба слово "госпрозрахунок" не було всі ці десятиріччя на вустах! Хіба не до госпрозрахунку вдень і вночі закликали ми керівників? Чи не про нього ми писали у монографіях і читали лекції студентам? Відповідаю: його взагалі в нас не було. На переважній більшості підприємств нема і досі. А що ж тоді було? Відповідаю: блеф. Навіщо знадобився блеф, та ще такий гігантський?"

Ось на це запитання коротко відповісти не можна. Привид госпрозрахунку зовсім не був самотнім. Його оточувала метушлива, галаслива сім'я таких же безтілесних істот. Із привидів було поступово зіткано цілий світ ірреальних відносин, поглядів, переконань. Соціальні міфи глибоко проникли у всі пори нашої державності, у свідомість, пресу, право, науку, ідеологію, культуру...

Чому, однак, госпрозрахунок називаю привидом? Візьмемо будь-яке нормальне підприємство... Підприємство принесло прибуток. Куди він іде? Після відрахування податку — підприємству? Як би не так! Весь його забере казна: До копійчини. Десь на держпланівських і міністерських небесах гроші ці перетасують, виварять у спільному казані і роздадуть заводам та фабрикам — на розвиток, переоснащення, і не обов'язково тим, хто більше заробив. Якраз ім може не дістатися. Найчастіше випадас найпробивнішому директорів. Тому, чий попередник виявився на посаді, причетний до роздачі, тому, хто сам має вагу: депутат, Герой. Тому, хто виявився у регіоні, де місцевим властям більш чи менш доступні двері центральних органів. Тому, хто за примхами долі потрапив до руслу державної необхідності, чергової кампанії по "розвитку і розширенню"... Власні зусилля підприємства втратили значення, благополуччя колективу не залежить від кінцевих результатів його роботи. Який же це господарський розрахунок?

Давно вже визрівало, висіло в повітрі: слід перевести нарешті промисловість із "продрозкладки" на "проподаток".

І ось Суми. З січня 1985 р. у машинобудівному об'єднанні імені Фрунзе в

порядку експеримента впровадили податкові взаємовідносини з державою. З кожного карбованця прибутку — 30 коп. казні, решту — собі. І при цьому витрати з власної кишені на розширення цехів чи на будівництво нових, на купівлю верстатів, машин, на спорудження житла, дитячих садків, баз відпочинку. Так і називається самофінансування”.

Лук'яненко успішно перекачає державну власність до своєї приватної кишені, і стане одним з багатих людей на Сумщині. На моє прохання дати коштів на видання книжок, не дасть навіть відповіді.

СЬОМИЙ ПЕРІОД ПРЕСИ НА СУМЩИНІ

Газети і журнали періоду реставрації капіталізму

Газети і журнали цього періоду повністю не збереглися ні в ДАСО, ні в фондах обласної бібліотеки. Коли я працював над цією книжкою, то я багатьох матеріалів, які розшукував, уже не знайшов. Для того, щоб полегшити пошук видань які вас зацікавлять, я поклав в основу фонд газет і журналів обласної бібліотеки, бо він значно більший. Газети швидко зношуються і поки що бажачучих перенести все це на електронні носії немає, і тому через буквально декілька років ми все це можемо втратити. Я трохи полегшую наступним дослідникам роботу. Поруч з газетою проставлені дати які показують за які роки є в бібліотеці газета. Дати характеристику цим газетам через брак місця я не можу. Можливо, коли хтось побажає перевидати мою книжку, тоді я це зроблю.

Мабуть, головною темою газет був візит Кучми на Сумщину. Про нього писали всі обласні газети. Цей приїзд відбувся 20 грудня 1996 р. Кучма відвідав третій (а тоді це був перший) корпус Банківської академії, який був споруджений за кошти обласного бюджету. Про це не цільове їх використання багато писали газети. На той час головою облдержадміністрації був пан Єпіфанов, а головою Нацбанку був Юценко.

Ми, народ, стояли на вулиці і чекали, поки з будинку вийде Кучма, щоб задати йому питання. Поміж нас стояла служба охорони. З обох боків мене ухопили за руки, а потім стали бити по ногах, щоб я їх ширше розвів. Я міг стояти тільки спираючись спиною на когось ззаду. Жінки зразу атакували Кучму питаннями про пенсії, ціни, зарплати. Він буркнув їм пару фраз і пішов геть. Коли він порівнявся зі мною, я спитав, які в нього розходження з Лазаренком, що він його зняв з посади прем'єр-міністра. Кучма зиркнув на мене вовчими очима і буркнув, що ніяких розходжень немає і пішов до машини. З Кучмою стояла челядь, міцно тримаючи один одного під руки. Було видно, що вони вже добряче були напідпитку. На них гримів Кінах і шиковав їх в колону. Було до болю смішно, коли весь цей провладний “бомонд” шиковався, як першокласники. Олексій Дубовик кинув Кучмі навздогін: “Єпіфанова у відставку”.

Єпіфанов глянув на Дубовика, як бугай на червону ганчірку. Десь Кучмі знову задали те ж саме питання, що і я. Я надрукував в газеті “Ярмарок” матеріал про зустріч сумчан з Кучмою. Жодна газета відповідь Кучми на моє питання не надрукувала. Ось вам і свобода преси.

Насосний завод ще з 1988 р. почав видавати заводську багатотиражку "Машинобудівник". У 1993 р. на вимогу колективу заводу вона перейшла на українську мову. Але в період перебування на посаді президента Кучми прекрасний момент українізації держави і суспільства був навмисно втрачений. За період реставрації капіталізму, коли переважна більшість підприємств опинилася в руках російського капіталу, був занадто важким для українського суспільства. Доля багатьох багатотиражок склалася трагічно. За браком коштів вони припинили своє існування. В середині 90-х поновили свій вихід три охтирські багатотиражки: "Промзв'язківець" на ДВО "Промзв'язок" (нині "Нафтопромаш"), "Нафтовик" в НГВУ (нині "Охтирканафтогаз"), "Духовный мир" при Охтирському Православному соборі.

Короткий час протрималися в Охтирці "Джерело", "Вісник Сетак", "Альє паруса".

Газети цього періоду варто поділити на певні групи. До першої групи "А" я віднесу ті, що заявили себе як обласні, до другої групи "Б" — районні, а до третьої групи "В" — рекламні і політичні, які виходили не регулярно і мали невеличкі тиражі. Цей розділ подається окремо за кожен рік. Зрозуміло, що це чисто умовний розподіл, бо багато з так званих обласних видань припинили своє існування, або перейшли з однієї групи до іншої. Це ті газети і роки їх видання, які є в обласній бібліотеці. Прелік газет цього періоду я подаю в додатках.

До цієї інформації слід додати, що в Сумах фірма "Эйрена" пробувала видавати газету у 1994 р. "Сумський голос". У видавництві "Собор" у 1997 р. вийшов "Сумський календар". Автори визначили його як науково-популярне видання. Редакція журналу складалася з В. О. Садівничого, В. Б. Звагельського, О. К. Линник.

У 1997-1998 р.р. підприємці О. О. Ткачов та О. Коробка, зробили безкоштовну рекламно-інформаційну газету "АЯ" (від А до Я, тираж 15 000 екземплярів). Видавали за гроші рекламодавців та безкоштовно доставляли в поштові скриньки мешканців міста. У 2008-2009 році у видавництві підприємця О. О. Ткачова друкувалися мої книжки.

Також газети повідомляли про випуск усного журналу "Зелена лампа", видавець Т. Борисова. Мабуть, журнал розраховувався на рафіновані вершки нашого сумського бомонду. На 2008 рік журнал існував як інтернет-видання.

В останні роки правління Щербаня видавався журнал "Губернатор". Це було багате пихате видання, яке мусило славити самого Щербаня.

Журнал "Площа незалежності" — це швидше панегирик тій владі, яка на даний момент сидить на площі Незалежності. Видавець журналу — товариство "Газета-журнал Ярославна". Тираж 1 000 примірників. Головний редактор Катерина Полтавець.

Журнал "Експерт" — це Сумський аналітичний журнал. Випусковий редактор Олександр Хоруженко. Видавець — центр регіональної політики. Тираж журналу 500 примірників.

Журнал "Орех" Видавець — товариство "Інтеркрофільм-ВФБ V". Головний редактор Олег Дяченко.

Газета "Що? ДЕ? За скільки". Засновник Є. Положий.

На той період становлення преси, були випадки пограбування ідей, реєстрували видання, дещо змінювали назви газет, журналів і видавали їх за свої.

З початку 90-х років ХХ ст. почали діяти видавництва: "Слобожанщина", "Мрія", "Макден", "АС-Медіа", "Джерело", "Довкілля", "Ініціатива", "Козацький вал", "Корпункт", "Собор" і Лебединської районної газети "Білий Лебідь", "Сіверянщина" (Шостка).

Навіть побіжний погляд на всі ці газети і журнали показує зростання кількості тих хто безпосередньо обслуговували інтереси бізнесу. Романтичні видання, які думали, що капіталізм приборе негативні явища соціалізму, дасть свободу слова і матеріальний достаток, невдовзі своє існування припинили або пішли жебракувати до того ж таки капіталу. Спроба дрібного бізнесу заробляти гроші на журналістиці теж потерпіла невдачу. Краще почували себе газети, які належали органам влади на місцях, але там не було ніякої свободи творчості, треба було працювати на того, хто був у цей час при владі. В результаті журналіст втрачав повагу суспільства, і при зміні влади йому показували на двері. Партийна преса — це дуже специфічний вид журналістики. Як правило, там є найняті професійні журналісти, або працюють ветерани-журналісти. В більшості місцевих осередків редактором, журналістом виступає голова партійного осередку. Це не стосується фінансово-олігархічних партій. Партийна преса це — фенікс, який народжується кожного разу перед виборами і гине одразу після їх проведення.

Найбільш успішними виявилися видання, які зуміли поєднати рекламні пропозиції з інформаційними повідомленнями. Причому, чим у більш скандальному варіанті подавалася інформація, тим більшим був успіх. Загалом газетний ринок перенасичений газетами, довіра до друкованого слова падає пропорційно зростанню кількості газет.

Почала відроджуватися і преса учбових закладів. В школах традиційно продовжували виходити стіннівки, присвячені тижням різних предметів, або змушували випускати тематичні газети про туберкульоз, СНІД, але було дуже мало систематичних шкільних газет, які видавалися самими учнями за покликом душі. Приємним винятком є газета "Гімназія" 1-ї гімназії. Газета виходить з грудня 1998 р. Тираж газети складає 250 примірників. Редактор Катерина Бондарева. Редколегія: Л. Васильківська, С. Дубровська, Л. Пчеляна — заступник редактора Л. Котенко, М. Мусурівська — заступник редактора, Г. Срібняк, К. Алієва, А. Федорина — шеф-редактор. При такому складі редакції відразу відчувається професійність цієї газети. Газета набрана і зверстана в БГДО "Благовіст". Починається газета анонсом вміщених матеріалів. Основні публікації стосуються подій, які відбуваються в навчальному закладі та в освіті області. Заслужують на увагу статті, присвячені вибору президента гімназії, роботи старост, організації театральної студії, аналіз уроку вчителя учнями гімназії, його не стандартна побудова. Друкуються враження "новеньких", які прийшли вчитися до гімназії. Є в газеті і літературна сторінка. В стінах гімназії проходять турніри юних журналістів.

Видавали свою газету "Старшокласник" в 7-й школі, хоча газета більше схожа на журнал. Виходила вона раз на місяць, наклад складав 10 примірників і коштує кожен примірник 6 грн. Редагували газету учні 9-а класу. Газета ще перебувала на етапі становлення і пошуку свого обличчя.

Повної інформації по випуску газет в школах області я не маю. Одна справа провести конкурс (турнір) юних журналістів, а інша відслідкувати весь процес випуску газет в школах.

Управління освіти не проводить конкурсів, оглядів стіннівок в масштабі області. Не відмічає подяками, преміями кращі публікації, поетичні і прозові твори, що могло мати певний педагогічний ефект у вихованні школярів. Не існує центру який би надавав допомогу у виданні неформальних газет, не існує архівного збереження їх, а вони могли бути літописом самої школи. Загалом інститут "організаторів" в школах існує для звітності проведених заходів, а не для організації цікавого життя.

У грудні 2007 р. вийшов перший номер "Вісника Сумського вищого училища мистецтв і культури ім. Д. С. Бортянського". Газета знаходилася ще в стані пошуку свого шляху. Редакційної колегії не було, а написано, що над випуском працювали С. Мамонова, О. Селіваненко, О. Гураль. Газета набрана і зверстана в поліграфічному центрі видавництва "Ярославна". Тираж газети невідомий. Всі статті, за виключенням однієї, написані викладачами і керівництвом училища, хоча гасло в газеті: "Натхнення, молодість, краса". На мій погляд, газета була значно цікавішою, якби її робили самі студенти. З публікацій в газеті ми дізнаємося про три Всеукраїнських конкурси започатковані на базі училища, про родини-династії музикантів, про ветеранів училища, про рідну мову. Про студентське свято розповідає в газеті студентка Зоя Дощенко.

Вищі навчальні заклади видають свої наукові журнали, частіше за все, вони мають назву "Вісник". СумДУ видає свою газету "Резонанс", але вона теж формалізована, а живого голосу студента там не почуєте. На стіннівки студентів кафедри журналістики жалко дивитися. Випускаються ці газети, мабуть, за принципом: "Аби щось висіло".

Маю надію, що преса навчальних закладів зміцніє і наступні автори дадуть їй аналіз.

ПСЕВДОХРОНОЛОГІЯ

Тут я подам вам ті "дати народження" газет, які присвоїли собі редакції цих газет.

"Сумщина" — газета Сумської обласної Ради народних депутатів і Сумської обласної державної адміністрації, 17 серпня 1917 р.

"Вперед" — громадсько-політична газета Сумського району, 8 квітня 1917 р.

"Прапор перемоги" — Охтирська міськрайонна газета, 11 червня 1917 р.

"Народна трибуна" — Глухівська міськрайонна газета, липень 1917 р.

"Конотопський край" — Конотопська громадсько-політична газета, 1917 р.

"Вісті Роменщини" — Роменська міськрайонна газета, січень 1918 р.

"Життя Лебединщини" — Лебединська міськрайонна газета, 26 січня 1918 р.

"Кролевецький вісник" — газета Кролевецької районної Ради народних депутатів, 1919 р.

"Путивльские ведомости" — Путивльська загальнополітична газета, 1919 р.

“Советское полесье” — Шосткинська міськрайонна загальнополітична газета, 7 листопада 1920 р.

“Радянська Правда” — громадсько-політична газета Білопільського району, червень 1920 р.

“Тростянецький вісник” — газета Тростянецької Ради народних депутатів, 1930 р.

“Ворскла” — газета Великописарівської районної Ради народних депутатів, 1930 р.

“Рідний край” — газета Буринської районної Ради народних депутатів, квітень 1930 р.

“Голос Посулля” — газета Недригайлівської районної Ради народних депутатів, вересень 1931 р.

“Перемога” — Краснопільська районна газета, 23 лютого 1932 р.

“Наш край” — Липоводолинська районна газета, 24 березня 1932 р.

“Знамя труда” — газета Середино-Будської районної Ради народних депутатів, січень 1933 р.

“Голос часу” — газета Ямпільської районної Ради народних депутатів, листопад 1934 р.

“Червоний промінь” — політичний та історико-культурний тижневик, 1 листопада 1939 р.

На роменській газеті “Радянське життя” за 1925 р. позначено, що вона є наступницею газети “Влада праці” і видається 6-й рік, то виходить, що вона видавалася з 1919 р., а не з 1918 р. На попередніх роменських газетах “Укр-Роста” (1920 р.) і “Голос селянина” (1921 р.) теж стояли роки видання. 264-й номер газети “Голос селянина” за 30 січня 1921 р. позначений, як другий рік видання, а це значить, що відлік роменської газети “Радянське життя” слід вести з 1919 р. З попередніх розділів ми знаємо, що у 1910 р. видавалася газета “Ромен”, у 1914 р. виходила газета “Военные известия”, у 1917 р. “Народное слово” і “Наша спілка”. До режиму більшовиків ці газети відношення не мали. Що видавалося в січні 1918 р., не зрозуміло. Є в архіві і роменська газета “Известия военно-революционного комитета” за лютий 1919 р., яка потім змінила назву на “Пламя революции”.

Мені загалом не зрозуміло чому відлік районна газета почала після революції. До революції в Ромнах видавалося більше газет, ніж в Сумах. Їх видання почалося з 1906 р., то неже жодна з них не може вважатися попередницею районної газети тим більше, що у 1998 р. сама газета “Вісті Роменщини” розповідала про видання цих газет. Складається таке враження, що до приходу більшовиків і трава в Ромнах не росла. Науковий співробітник музею Діброва сказав, що вони взяли відлік своєї газети з радянських часів тому, що газета стала представником влади. До революції були урядові газети на рівні не тільки губернії, але і повіту, і навіть приватні газети були зобов'язані друкувати розпорядження і документи влади.

Газета Сумського району “Вперед” переплюнула навіть “Сумщину” за своїм “родоводом”, бо виходить аж з 8 квітня 1917 р., а “Сумщина” з серпня 1917 р. Я вже вам наводив рік видання округової газети “Плуг і молот”, яка була попередником “Сумщини”.

Читачам не зрозуміло, чому "Сумщина" починає свій родовід з серпня, а "Вперед" з квітня. Газета під назвою "Вперед" почала виходити тільки у 1957 р. Кажуть, що цю назву дав тодішній редактор Олександр Онисимович Божко. Раніше газета називалася "За сталінські вражі". Газета "Вперед" виставляє себе як районну, яка бере свій початок від повітової газети, але це не так, бо Раду створили спочатку в місті. Між Сумським повітом, до якого входила Суджа, Білопілля і Сумським районом дуже велика різниця. Ви пам'ятаєте, що вперше назва "Вперед" була використана в рукописному журналі Олександрівської гімназії.

Я хотів би, щоб редакція мені пояснила, як меншовицькі газети "Известия Совета рабочих и солдатских депутатов" — орган соціал-революціонерів і соціал-демократів, "Наш голос" — орган сумської Ради робітничих і солдатських депутатів (позапартійна соціалістична, а не більшовицька) могли бути попередниками більшовицької газети.

До редакційної колегії "Известий..." входили: Тетін, Альтшулер, Міренський, Лебедів, а до редакції "Наш голос" входили: Гладішев, Львовіч, Коган, Колобанов.

Більшовики, прийшовши до Сум, швиденько розчавили цей "Наш голос". На протести проти закриття, більшовики відповіли банально просто, посилаючись на диктатуру пролетаріату. Члени редколегії попередніх видань під тиском більшовиків міняли свої переконання, але не всі.

Чомусь редакція газети "Вперед" забула ще про "Робітничу газету", редактором якої був Гладішев у 1917 р.

Тільки після того, як з м. Суми виб'ють Директорію, радянська влада стане випускати більшовицьку газету "Комуна". Ось звідкіля йдуть більшовицькі "батьки" "Сумщини" і газети "Вперед". Питання про батьків між двома газетами теж спірне, але хай вони вирішують його самі. 11 квітня 2007 р. газета "Вперед" відзначала "своє" 90-ліття. Я не витримав і поїхав в редакцію газети. На мої пояснення стосовно ювілею газети редактор Н. В. Сенько замахала руками і не захотіла навіть слухати. Редакція газети "Вперед" вважає газету "Плуг і молот" теж у своєму родоводі. На газеті "Плуг і молот" за 1932 р. стоїть 14 рік видання. Тобто родовід виведено від газети "Комуна".

Глухівська газета "Народна трибуна" присвоїла собі родословну від "Известий Глуховського уездного совета рабочих и крестьянских депутатов", яка виходила за часів Тимчасового уряду. У 1920 р. почали виходити "Глуховские известия" і нумерація почалася з цього часу. Можна до цього обліку додати декілька номерів за 1919 р. "Глуховские известия" не хотіли вважати своїми "батьками" меншовицькі "Известия Глуховського уездного совета рабочих и крестьянских депутатов", а сучасна редакція зарахувала у "батьки".

Можливо, газета "Червоний промінь" мала найбільше права на свій родовід з 1 листопада 1939 р., бо вона вийшла через 9 місяців після створення області, але з попередніх розділів ми знаємо, що і до цього часу існували на територіях, які увійшли до області молодіжні газети. Власне, газета "Червоний промінь" почала виходити в 1967 р. Першим редактором у 1967 р. був Віктор Матвійович Шевелєв, а після нього М. І. Гриценко. Добра половина журналістів "Ленінської правди" вийшли з "Червоного променя". Першими журналістами були Володимир

Никитенко, Тамара Смілянська, Євген Сущенко, М. М. Науменко, С. В. Геренко, Г. С. Яковенко, О. М. Гордус, Г. Ю. Сапожников, Ю. Є. Мацько, В. Чернов, В. В. Дьоменко, Л. Сокол і багато інших. Я теж свої перші публікації починав у цій газеті. Шкода, що ця газета не знайшла фінансової підтримки і припинила своє існування.

Лебединська газета "Життя Лебединщини" загалом має плутану історію. В Лебедині газети виходили з квітня 1917 р., якщо не враховувати "Торговопромисловий листок" Когона. В Лебединській газеті "Соціалістичне життя" за грудень 1937 р. ми читаємо, що газета видається 8-й рік №163 (1 079). Редакція "Соціалістичного життя" вела свій родовід від лебединської газети "За колективізацію". Попередню Лебединську газету "Серп і молот" вони не доплюсували. На газеті "Серп і молот" за 1923 рік написано, що вона видається 4-й рік. Тобто мова йде про 1919 р. У 1919 р. виходила газета "Крестьянин и рабочий". За радянських часів вважалося, що з цієї газети і почався родовід лебединської районки. Зрозуміло, що сучасні редактори не можуть жити власним розумом, а користуються радянськими міфами. У 1918 р. в Лебедині за часів гетьмана Скоропадського видавалися "Земские известия", а з 1 квітня 1917 р. виходили "Лебединские известия".

Охтирська газета "Прапор перемоги" теж присвоїла собі великий родовід. Починає вона його від "Известий Ахтырского Совета рабочих, крестьянских и солдатских депутатов", що виходила з 11 червня 1917 р., коли радянською владою ще й не пахло. Була ще газета кадетів "Народная мысль" і листки Української громади. Далі виходила газета "Толос назаможника" (орган Ахтырского уездкома, КП(б)У, уездисполкома и усовпрома (1920-1923 рр.)). Після цього видавалася газета "Единый сельхозналог" (1924-1925 рр. стенная газета агитпрома Ахтырского окрпарткома и окрисполкома). Ще одна стіннівка мала назву "Охтирщина". Вона була органом райкому КП(б)У, райвиконкому і райсекретаріату ХОРПС — 1925 р. Наступна стіннівка "Радянське око" була органом Охтирського райвиконкому, райпарткому та райпрофсекретаріату. Виходила газета 1 та 14 числа кожного місяця у 1925-1926 рр. Останньою в серії стіннівок була газета "Толос мас". Вона була органом Охтирського райкому КП(б)У, райвиконкому та кооперативних організацій.

Вже починаючи з 1930 р. і до 1940 р., виходила справжня газета "Соціалістична перебудова". Ця газета була органом Охтирського РК КП(б)У та райвиконкому. Газета "Прапор перемоги" починає виходити тільки після війни.

Середино-Будська газета "Знамя труда" чомусь почала свій родовід з 1933 р. У 1933 р. виходила газета політвідділу Чернацької МТС С-Будського району, а ще раніше 25 грудня 1931 р. вийшла газета "Конопляр С-Будщини". Ці дві газети об'єднали і з 1935 р. газета стала виходити під назвою "Колгоспна правда". 28 грудня 1961 р. районна газета відзначила 30 років. Можете взяти підшивку за 1961 р. і самі переконатися.

Шосткинська газета "Советское полесье" веде свій родовід з 1920 р. Хоча шосткинська газета "Зоря" видавалася з 1930 р., на газетах 1934 р. стоїть напис

про 4-й рік видання. У 1961 р. видавалася в Шостці газета "Зоря" і на ній стоїть 31-й рік видання. У 1920 р. виходила газета "Последний бой", з якої дійсно починалася преса м. Шостки, а потім на пороховому заводі виходив "Факел рабкора", а пізніше у 1929-1934 р. "Путь рабочего". Постає питання, а як можна заводські газети додати в своїй родословній до районної.

Далі я не буду зупинятися на детальному аналізі міфології газет, а тільки назву міфічну дату і дату реальної реєстрації газети, що і є юридичною підставою вважати "днем народження газети".

Липоводолинська газета починає свій родовід з 24 березня 1932 р. Зареєстрована 16 серпня 1999 р. Краснопільська газета "Перемога" починає свій родовід з 23 лютого 1932 р. Зареєстрована 29 вересня 1999 р. Газета "Білопільщина" починає свій родовід з червня 1920 р. Зареєстрована 21 грудня 1999 р. Газета "Кролевецький вісник" починає свій родовід з 1919 р. Зареєстрована 20 грудня 2002 р. Глухівська газета "Народна трибуна" починає свій родовід з липня 1917 р. Зареєстрована 30 травня 1994 р. Газета "Путівльские ведомости" починає свій родовід з 1917 р. Зареєстрована 16 серпня 1999 р. Буринська газета "Рідний край" починає свій родовід з квітня 1930 р. Зареєстрована 22 лютого 1994 р. Недригайлівська газета "Голос Посулля" починає свій родовід з вересня 1931 р. Зареєстрована 22 лютого 1994 р. Шосткинська газета "Полісся" починає свій родовід з 7 листопада 1920 р. Зареєстрована 14 березня 2001 р. Ямпільська газета "Голос часу" починає свій родовід з листопада 1934 р. Зареєстрована 15 березня 2000 р. Далі продовжувати немає сенсу.

Мабуть, у кожного редактора є день народження, як і реєстрація в газеті, то чому редактору не можна додавати вік його батьків, а газеті можна. Є розумні редактори, які не стали тулити газеті того, що не тулиться, а почали відлік газети з дня реєстрації. Прикладом такої газети можна вважати "Глухівщину", яка була зареєстрована у 1992 р. і 4 березня 2007 р. відзначила свою 15 річницю. Не переймалися історичними пошуками і більшість інших районних часописів, заснованих приватними власниками.

Юридично історія газети починається з тієї дати з якої вона отримала реєстрацію і останню назву. Є іноді розрив між новою назвою і реєстрацією газети. Так сталося з "Сумщиною" коли вона почала виходити з 28 серпня 1991 р., а реєстрацію отримала 13 травня 1997 р. Хочу звернутися до редакцій газет: "Не будьте більшовіками, не грабуйте чужого, не ведіть інтелектуальну "продрозкладку" для своїх газет", і що з минулого ви хочете взяти — розстріли, голодомор, приниження національної гідності, відчужтя своєї неповноцінності перед старшим братом, суботники на колгоспному полі? Давайте сьогодні відкинемо весь непотріб минулого і непотріб наших часів, який під гаслами "демократії" знищує власний народ і з надією підемо в завтрашній день.

ДРУКАРНІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Питання на перший погляд начебто просте і частково висвітлене в попередніх розділах, але подати його в повній мірі навряд чи можливо, бо багато архівних документів втрачено. Не всі вони причетні до друку газет, журналів або книжок. Переважною продукцією цих друкарень були різного роду бланки, бухгалтерські книжки, упаковка для товарів, тверді обкладинки для світлин, календарі, різного роду листівки.

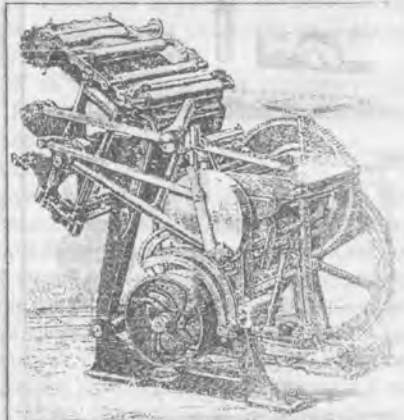

Суми, Типографія В. П. Радіонова.

Першою друкарнею в Сумах була друкарня Василя Петровича Радіонова, яка отримала дозвіл у 1867 р. Довгий час він не мав конкурентів, бо потреба в друкованій продукції була мінімальна. Утримувалась друкарня за рахунок коштів, отриманих від торгівлі купцем Радіоновим. В ті часи він був одним із багатих купців у місті.

У краєзнавця Токарева є перелік підприємств Російської імперії, де сказано, що друкарня почала працювати з 1868 р. (відомості поліції). Розташовувалася вона на вул. Лебединській, №9, а річний обсяг виконаних робіт складав 3 600 крб.

Друга велика і відома друкарня купця II гільдії Костянтина Михайловича Пашкова відкрилася 6 серпня 1877 р. Дозвіл (свідоцтво) на друкарню був отриманий 15 червня 1877 р. Свідоцтво на друкарню зареєстровано за №3355 разом із свідоцтвом міської управи за №836 про отримання земського збору. В свідоцтві зазначалося, що Харківський губернатор Кропоткін дозволяє "открыть в г. Сумах типографское заведение с двумя ручными станками, — мерою: один — в размере книжного, большого формата листа, а другой в размере писчебумажного листа". Сам Костянтин Михайлович Пашков мешкав в будинку Землякова, а друкарня спочатку розташовувалася на Петровській площі (іноді в архівних документах вона зветься Воскресенська площа), поруч з аптекою Кронгард в будинку Брюховецької, а потім на вул. Ільїнській, №3. В садибі Пашкова було декілька будинків. В будинку, що виходив на Ільїнську, розташовувалася власне друкарня. Будинок був побудований дерев'яний на цегляному фундаменті, пізніше

Друкарська машина під назвою "Американка"

обкладений цеглою. Після ВВВ там довгий час була перукарня. На подвір'ї розташовувався його двоповерховий житловий будинок, який зараз займає банк "Хрещатик". Перед реконструкцією цього будинку будинок друкарні був знесений. В друкарні друкувалися звіти лікарень, статuti товариств, журнали повітових зборів Сумського повітового земства і його управи, каталоги, бланки, журнали, газети. У "Харківському календарі" за 1904 р. за Пашковим числиться і будинок по вул. Кустовській, а також шкіряний завод на Пришибській дачі.

З оголошення в газеті "Сумський вісник" ми дізнаємося, що магазин Пашкова розташовувався по Безсмертному провулку поруч з друкарнею Ільченка. Кіоски в Пашкова були по всьому місту. Друкарська справа хоч і давала прибуток, але допоміжний. Основний дохід Пашков отримував від роботи шкіряного заводу і торгівлі крамом. Управляє шкіряним заводом І. К. Пашков. Завод виконав замовлень на суму 18 500 крб. у 1909 р. Серед білих офіцерів сумського гарнізону теж був Пашков, але, я не можу сказати влєвно, що це хтось із цієї родини.

У 1877 р. дозвіл (разрешительное свидетельство) на друкарні в м. Сумах отримують ще два чоловіки. Перший з них купець II гільдії Карл Петрович Счасні. Счасні був харківським купцем і протягом 30 років тримав друкарню у Харкові. В "Харківському календарі" за 1873 на рекламних сторінках ми знаходимо відомості про друкарню Карла Петровича Счасні, який наймав на вул. Сумській в будинку Кочубея приміщення для друкарні. Він друкує рекламу "скоропечатных литографических машин". В "Харківському календарі" за 1882 рік сказано, що друкарня розташована на вул. Сумській, №1 у власному будинку і заснована вона у 1847 р. В книжці Багалія "История города Харькова" на стор. 548 серед 10 літографій ми знаходимо і літографію Счасні при його друкарні. В додатку до книжки Багалія є світлина будинку Счасні на вул. Сумській в м. Харкові. Це великий вдвоповерховий будинок на підвалі. Вхід до підвалу окремий. Не важко зрозуміти, що тут розташовувалася не тільки друкарня з літографією, але і магазин, і житлові приміщення самого хазяїна. На будинку, як і водиться, висить вивіска, але її важко прочитати. Слідів діяльності друкарні Счасні в Сумах поки не знайдено.

У 1877 р. за дозвілом на відкриття друкарні звернувся і діловод (дело-производитель) Сумського повітового військового начальника колезький секретар Павло Іванович Будков. Швидше за все була потреба в друкуванні документів військового начальника. Після певної тяганини і відмови 22 квітня свідоцтво на відкриття від губернатора було отримано: "Дано сие коллежскому секретарю Павлу Івановичу Будкову в удостоверение

и в удостоверение

Друкарський інструмент

того, що мною ему разрешено открыть в г. Сумах типографию с одной скоропечатною машиною в размере одного писчего листа". Свідोцтво Будков отримав, але слідів самої друкарні до цього часу не виявлено.

Була друкарня і в Івана Герасимовича Харитоненка для друкування ярликів на рафінад. Про що свідчить прохання повіреного у справах Івана Максимовича Ліщинського до харківського губернатора про терміновий пропуск через Радзивилівську митницю "скоропечатной" машини.

В "Харківському календарі" за 1884 р. є повідомлення про друкарню Б. М. Нутиса і друкарню К. М. Пашкова. Справа в тому, що навіть маючи свідоцтво від губернатора на певний вид діяльності, треба було мати і свідоцтво на рівні місцевої влади і за нього платити гроші. Видавалося воно на рік. Коли справи в друкарні йшли погано свідоцтво на другий рік вже не брали, а могли взяти через декілька років. Як правило, підприємці і купці займалися зразу декількома видами діяльності, і коли в якомусь роді діяльності справи йшли кепсько, цю справу кидали. Напевно так сталося і з друкарнею Б. М. Нутиса, бо ніяких інших відомостей про неї немає. Можливо, інформація про друкарню Нутиса просто помилка при друкуванні, бо така друкарня була в м. Ізюмі станом на 1878 р.

У 1901 р. свідоцтво на друкарню отримав інженер-механік Ф. В. Радіонов. Швидше за все це був син Василя Петровича Радіонова. Свідоцтво було видане 24 вересня 1901 р. В ньому зазначалося, що "Дано сие инженеру-механику Федору Васильевичу Радіонову согласно его прошению, в том, что мною разрешено ему приобрести и содержать в г. Сумах типографию, принадлежащую личному почетному гражданину Ивану Федоровичу Колосовскому, с тем, что он, Радіонов, являясь ответственным лицом, обязан заведовать делами типографии лично, не поручая этого заведения кому-либо другому, и в точности соблюдать все законоположения, до типографии относящиеся, что подписью и приложением казенной печати удостоверяю".

ДАХО. Ф. №3. Оп. 283. Спр. 689. Арк. 19. Інформація заповзичена з книжки Н. С. Подоляки "Історія видавничої справи Сумщини".

За іншими документами в м. Сумах я не зустрічав друкарні Колосовського. Мабуть Колосовський мав обладнання для друкарні, але свідоцтва на її діяльність не брав, а можливо він і мешкав десь в іншому місті.

У той же час в "Харківському календарі" за 1904 р. друкарня продовжує називатися друкарнею Василя Петровича Радіонова, а не Федора Васильовича Радіонова. Оце вам приклад достовірності архівних джерел.

Багато запитань виникає по друкарні Альтшулера.

Ми знаємо з газети "Сумський голос", що друкарня Альтшулера знаходилася на вул. Лебединській. У жандармській справі Харківського управління, заведеної на голову Сумської земської управи Павла Михайловича Линтварьова, можна зробити висновок, що і в земстві існувала друкарня: "...С учреждением местного сельскохозяйственного общества, в котором Линтварёв по своему служебному положению играл руководящую роль, пропаганда среди крестьян стала доступнее и настолько организовалась, что в заседаниях этого общества, происходивших всегда с участием Линтварёва открыто обсуждались вопросы об изменении существующего в государстве общественного строя и постановлялись резолюции об отобрании земли у помещиков, о бойкоте их, и необходимости политических забастовок... С начала

1905 г. деятельность Линтварёва принимает более активный и революционный характер. На заседаниях Сельскохозяйственного общества в г. Сумах 20 марта и 15 мая 1905 г., происходящих в присутствии Павла Линтварёва и под председательством его брата Губернского гласного Георгия Линтварёва состоялись постановления о необходимости созыва Учредительного Собрания, отобрания земель в пользу крестьян и тогда же был составлен адрес Государю Императору с требованием изменения существующего в Империи Образа Правления... 26 июня, в разгар крестьянских беспорядков в Лебединском уезде, Линтварёв в качестве председателя Уездной Земской управы в сопровождении члена управы Величко, заведующего Земским складом земледельческих машин и др. лицами в большинстве служащими в земстве, отправились на границу уезда в с. Терешково (Терешковка), где было ими собрано значительное число крестьян соседних волостей для присутствования при пробы земледельческих орудий. По окончании пробы Линтварёв и все прибывшие с ним, в том числе и его жена, раздавали крестьянам печатные брошюры о необходимости добиваться самоуправления и гектагрофированные листки с призывом крестьян к сельскохозяйственной забастовке... В последнее время помещение Сумской Земской управы служило местом незаконных сборищ и митингов, на одном из них, после получения частных сведений о манифесте 17 октября, Линтварёв позволил себе сравнить этот законодательный акт с несчастием, случившимся 17 октября 1888 г. близ станции Борки, говоря, что тогда потерпел крушение Императорский поезд, а ныне мы являемся свидетелем крушения царского самодержавия. Кроме того, в той же управе несомненно с ведома Линтварёва, печатались и хранились революционные издания, а также были обнаружены при осмотре красные и черные флаги".

Швидше за все земство мало власну друкарню. Після цього керівництво управи було змінено. Я зустрічав відомості про революційні листівки, які друкувалися в друкарні Альтшулера у 1907 р.

28 травня 1906 р. до Харківського губернатора звернувся знову інженер-механік Ф. В. Радіонов на повторне відкриття друкарні в м. Суми, бо його друкарня перебувала в оренді у Ісаака Йосиповича Альтшулера і була закрита за друкування газети "Сумський голос", в результаті чого угода про оренду була скасована. Свідомство на відкриття друкарні не було надане. Губернатор відповів: "Возбужденное именован ходотайство об открытии в Сумах типографии призна мною не подлежащим удовлетворению...".

Після 1905 р. друкарня Радіонова вже не зустрічається, а в "Харківському календарі" за 1906 р. є друкарня Альтшулера і він там вважається власником.

З архівних справ відомо, що у 1907 р. в друкарні Альтшулера були надруковані революційні листівки.

Відомості про друкарню Альтшулера зустрічаються і в архівних матеріалах за 1913 р.

Робота в друкарні була пов'язана зі свинцевими літерами. Майже всі робітники були хворі на туберкульоз і середній їхній вік складав трохи більше 30 років. Ось який випадок стався на спуску до цирку Орлова (зараз там Макдональдс), про який писала газета "Сумський Вісник" в 23-му номері за 1913 р. На спуску впав добре вдягнутий чоловік і з горла в нього пішла кров. Його впізнали, він виявився друкарем з друкарні Пашкова, хворим на туберкульоз (тоді це звали сухотами).

Про умови праці друкарів ми дізнаємося зі словника "Брокгауза і Єфрона". Працювали друкарі по 12 годин на добу. За годину роботи друкар мусив набрати 800 літер. За 4 секунди знайти літеру і вставити на місце. При друкарнях працювали хлопчики і в їх обов'язок входило розбирати касу. Треба було кожну літеру покласти на своє місце. Заробляли друкарі на книжках по 45 крб., а на газетах по 75 крб. По м. Суми я не знайшов відомостей, а по м. Чернігову питання оплати в земській друкарні розглядалося не раз. Їздили досліджувати оплату праці і в Київ, але вирішили її не міняти.

В попередніх розділах ви вже зустрічалися з друкарнею Ільченка. Повна назва "Товарищество печатного дела И. Г. Ильченко и братья", а в газеті "Сумський вісник" ми знаходимо оголошення про її роботу: "Типография, переплетная мастерская принимает на себя исполнение всевозможных типографских работ, как-то, книг, газет, журналов, циркуляров... Переплетные работы: гражданских книг, портфелей, бьюваров, альбомов, папок для нот...". Працювала в друкарні Ільченка друкарська машина "Американка", бо він шукав для неї спеціаліста. Точну дату початку роботи друкарні назвати я не можу.

Використовував Ільченко і дитячу працю, як і більшість підприємців тих часів. "В газету конторы "Сумской Вестник" требуется грамотный мальчик" (№146). "В типографию Ильченко требуется печатник, умеющий работать на "Американке", а также мальчик для переплетных работ". (№147) "Требуется мальчик для переплетного и машинного отделения". (№161) Прізвище одного з хлопчиків Ільченка потрапило в газету. Це Степан Харченко — "мальчик из типографии Ильченко, желая полакомится грушами, перелез в сад Бочарова на Бессмертном переулке" і був побитий квартирантом Бочарова Антоном Сумцовим.

Не все гаразд було і з орфографічним режимом в газеті, але за коректуру Ільченко платив мало і тому постійно друкувалися оголошення: "В типографию Ильченко нужна корректорша".

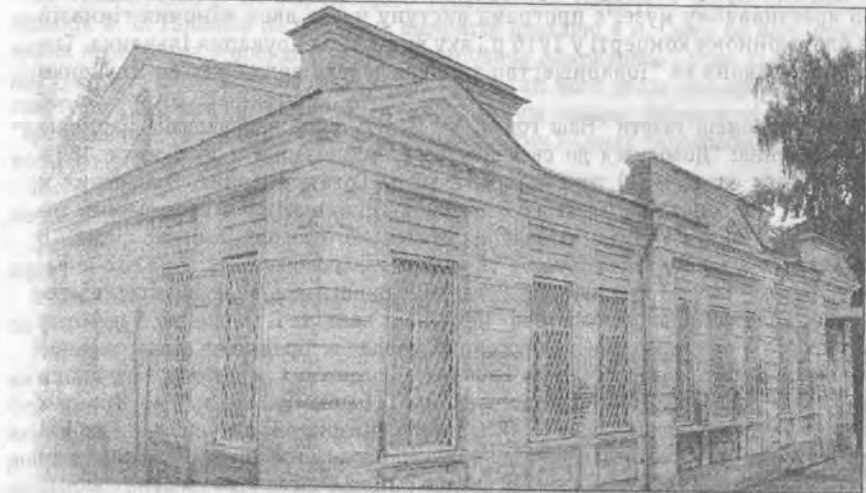
В краєзнавчому музеї є програма виступу учнів двох жіночих гімназій на благодійному концерті у 1916 р., яку випустила друкарня Ільченка. Там позначена вона як "Товарищество типографского дела братьев Ильченко в г. Сумах".

В 31-му номері газети "Наш голос" за 1918 р. було надруковане наступне повідомлення: "Доводится до сведения всех организаций г. Сум, что с 18-го января сего года (1918) открыта типография Совета Рабочих, Солдатских и Крестьянских депутатов (бывшая Ильченко). Принимаются всевозможные типографские заказы". 15 січня в заяві на ім'я міського голови Ільченко писав: "В дополнение к моему заявлению от 11 января с/г. довожу Вам, что 12-го января в третьем часу ко мне явились Руденко и Виноградов вместе с председателями от Профессионального Союза "Печатного дела" Г. Г. Карпенко, Руденко и Котляров в сопровождении вооруженных солдат и, предъявив распоряжение Исполнительного комитета Совета Рабочих и Солдатских депутатов, запечатали два склада во дворе М. Ф. Скрипниченко на Соборной улице, непричастные к типографии, а принадлежащие моей торговле книжного и писчебумажного магазина И. Г. Ильченко, возле коих поставлена охрана, и лишили меня торговли товаром, находящегося в складах. 13 января с/г. в 11 часов утра вышеназванные лица явились для описи типографского имущества". 15 января 1918 г.

Приміщення друкарні добре збереглося до нашого часу. З архітектурної точки зору воно належить до цікавих архітектурних пам'яток початку ХХ ст. Як ви вже перконалися, має велике історичне значення для міста. Воно було навмисно не включено до переліку архітектурних пам'яток міста, як і сотні інших будівель, які опинилися в приватних руках спритних ділків. Я не можу показати весь механізм бандитської приватизації перлин міста, бо не маю доступу до документів про приватизацію, але в колишній друкарні Ільченка і будинку Бочарова, розташовувалася приватна структура. Я вірю, що в нас колись буде дійсно народна влада, яка поверне все в нього вкрадене.

В газеті "Сумський вісник" за 1913 р. друкувалася багато разів інформація про створення друкарнями лікарняної каси. Вибирали представників від кожної друкарні для створення статуту лікарняної каси: "От типографии П. М. Вертикова были выбраны П. Г. Купчинский, от служащих — Завальный и Рибальченко, от типографии Ильченко — Г. Ф. Талденко, от служащих и рабочих — Д. С. Ростовцев (за 37, проти 7) и П. С. Лагута (за 29, проти 9), от типографии П. Пашкова, от служащих — С. П. Ищенко, от рабочих Н. А. Завальный, А. Е. Юрченко, И. И. Наталуха, Сиденко". Власне з цього оголошення ми можемо бачити, що в друкарні Ільченка працювало 38 чоловік. Інші не подали кількості тих, хто голосував за або проти кандидата. З інших публікацій на цю тему ми бачимо, що в друкарні Пашкова працювало 44 чол., а у Вертикова — 21 чол. У "Харківському календарі" за 1916 р. ми знаходимо друкарні: "Пашкова К. М. — 95 рабочих, Вертикова П. М. — 35 рабочих, Ильченко И. Г. — 38 рабочих, 1-й Сумской артели — 15 работников".

Надія Подоляка, яка займалася родою Пашкових, стверджує, що у Павла Костянтиновича Пашкова працювало 29 чол. віком від 25 до 59 років. Павло Костянтинович завідував друкарнею з 1905 р. Проти волі батька друкував "Селянську газету" Щербака, за що і мав багато неприємностей. Після смерті батька стає одним із співвласників друкарні. У 1917 р. на своєму папері

Друкарня Ільченка, Безсмертний провулок, 2 м. Суми

друкував газету Щербака "Великий Океан". За протоколом повітового революційного комітету від 4 грудня 1919 р. друкарню націоналізовано і передано в оренду спільці кооперативних товариств. Рішення про націоналізацію приймали вже відомі вам Терезовський, Терехов, Галуштенко, Барчук, Охріменко, Зякуц, Лобаторин. Пашкова, як і Ільченка, позбавлять виборчих прав, а це означало втрату роботи і всяких можливостей до існування.

У книжці "Совет съездов фабрично-заводських підприємств Российской імперии" за 1909 р. під №1775 сказано, що в друкарні Пашкова працювало 82 робітники.

У 1920 р. в Сумах залишилися дві друкарні: ім. Шевченка (мабуть, Ільченка) і ім. III Інтернаціоналу (мабуть, Пашкова). Вони друкували книжки Сосюри "Червона зима", збірник гуморесок В. Алешка, драму О. Олеся "По дорозі в казку", книжку поезій М. Снарського, збірник "Великий кобзарь". Після утворення СРСР процес українізації загальмувався, а пізніше припинився зовсім.

В газеті "Сумський вісник" ми знаходимо рекламне оголошення про "скоропечатню Асина". Що вона собою являла, сказати важко. У краєзнавця В. Ф. Токарева є "квитанція №356 за 1913 г." Надрукована вона в "скоропечатне Асписа" в м. Суми. Існувала і скоропечатня Бальтера, де можна було замовити монограму і факсиміле.

Існувала друкарня і 1-ї Сумської "типолитографической" артілі, яка знаходилася по вул. Миколаївській, 17. Наукові праці Іванівської дослідної станції були надруковані в Сумах в друкарні "Печатное дело" у 1901 р., у 1907 р. в "типолитографии" Пашкова, у 1914 р. в м. Охтирці в друкарні Расторгуєвої.

Друкарня П. М. Вертікова орендувала приміщення в будинку Штейнера по вул. Миколаївській. Відомо, що в цій друкарні був надрукований каталог "Експорт" Перковича. Друкувалися там певні матеріали з Олександрівської і першої жіночої гімназії.

Друкарні Чорнобривчанка, Вертікова і першої друкарської артілі по вул. Миколаївській, 17

З книжки "Совет съездов фабрично-заводских предприятий Российской империи" за 1909 р. ми дізнаємося, що основний капітал складав суму 6 000 крб. При друкарні була і лінувальна машина з електродвигуном. Працював у друкарні 21 робітник. Річне виробництво складало 20 тис. крб. Розташовувалася друкарня на Миколаївській вул., №17.

Мало що відомо про друкарню (А. Е.) Чорнобривченка або Лейби Грейномовича Жуховицького. В "Харківському календарі" за 1906 р. написано, що власником друкарні Вертікова був Вертіков, а завідувачем був Чорнобривченко. Можливо, дослідники путають власника друкарні і завідуючого, а певніше, що Чорнобривченко пізніше організував власну друкарню. Друкарня Чорнобривченка знаходилася в будинку, що був поруч з будинком в якому розташовувалася друкарня Вертікова.

В "Харківському календарі" за 1915 рік ми знаходимо друкарні: Пашкова К. М., де працювало 95 робітників, Вертікова П. М., де працювало 136 робітників, Льченка І. Г., де працювало 20 робітників, Чорнобривченка (А. Е.), де працювало 12 робітників. Дивує те, що ініціали Чорнобривченка у всіх довідниках різні. Цікаво і те, що кількість робітників у Вертікова в порівнянні з 1909 р. різко збільшилася. Мабуть, відповідно виросла і кількість замовлень. В "Харківському календарі" за 1916 р. друкарні Чорнобривченка вже немає, а є 1-а Сумська "типографическая артель".

Існували десятки підпільних друкарень, де самотужки відливали шрифт і випускали друковану продукцію. Це були в основному наклейки, етикетки й інші підробні товарні знаки. При ремонті будинку жандарма Маринича після ВВВ на горіщі знайшли цілі упаковки такого фальсифікату. На теренах майбутньої Сумської області конфіскували фальшиві гроші, бланки, посвідчення, векселі і т. ін.

Першу інформацію про друкарську справу в м. Глухові можна віднести до часів існування Малоросійської Колегії. У 1765 р. з Малоросійської Колегії звернулися до Києво-Печерської друкарні, щоб їм надіслали шрифт, але Лавра відмовила, бо в них не було "гражданки". Вони запропонували свого словолитника, але чим все скінчилося невідомо. (Київ, Духовна Академія, 1865 р. книга VI, стор. 189).

Друкарня. м. Глухів

В Глухові журнали повітового земства за 1873 р. друкувалися в друкарні (А.) Шумицького, а вже за 1899 р. на журналах знаходимо назву "Друкарня нащадків Шумицького". Друкувалися ці журнали і в друкарні (А.) С. Кваснікової. Звіти повітової управи за 1915 р. були надруковані в друкарні (А. И.) Дворкина. Окремі журнали видавалися друкарнею губернського правління. За 1927 р. ми зустрічаємо друкарню товариства "Червоне село". Я розмовляв в архіві з дослідниками з м. Глухова, але в них немає навіть цих відомостей. Вони кажуть, що друкарня розташовувалася поруч з Троїцькою церквою, але знесли церкву і друкарню. На світлині П. Лютого ми бачимо Троїцьку церкву і друкарню, а між ними невеличку групу дерев. Будинок друкарні Г-подібної форми і торцем виходив на Києво-Московську вулицю. З протилежного боку друкарня виходила на площу, де ми бачимо торгові палатки і багато возів (мабуть, це базарна площа).

Існували в Глухові друкарні Віленського, Яворського і Нестерова. У друкарні (А.) С. Кваснікової 8 грудня 1905 року було надруковано нарис "Примирились" з жовтневих подій автора Чужого Костянтина. Нарис мав 5 сторінок і коштував 5 копійок. Через цей нарис друкарня була закрита.

В кінці вересня 1903 р. в Конотоп була переведена підпільна друкарня газети "Іскра". В ніч на 26 вересня поліція конфіскувала обладнання, окремі екземпляри газети, роботу В. І. Леніна "Задачи русской социал-демократии". У 2005 р. газета "Сумщина" за 21 січня, сторінка №2 повідомляла про відзначення в Конотопі 100-річчя друкарні. Ось і вся інформація.

У 1914 р. в Конотопі в друкарні "Культура" був надрукований "Звіт Роменської Повітової управи" за 1913 р. Мабуть, Роменська управа не домовилася про ціну друкування з друкарнею Р. Г. Дельберга в м. Ромнах. Інших слідів друкарні "Культура" я не знайшов.

В Конотопі і Кролевіці існували друкарні Ш. Левіна і А. Левіна. Існували вони з 1879 р. Вони друкували в основному бланки, квитанції, конверти, абонементні книжки, різні звіти. З листівок, випущених в період 1917-1920 рр., ми дізнаємося про існування в м. Конотопі друкарень: Чарнаго (в документах іноді писали Чорного), спілки кооператорів, повітового земства, Айзіковича.

Журнали засідань Охтирського повітового земства за 1908 р. друкувалися в друкарні І. (А.) Расторгуєва, а за 1913 р. в друкарні А. П. Расторгуєвої. У 1910 р. журнали друкувалися в м. Харкові в друкарні "Печатное дело". Контора розташовувалася в провулку Клещевському, №3. У 1916 р. журнали друкувалися в товаристві "Печатня" С. П. Яковлева. Друкарня розташовувалася на Гончаровському бульварі в будинку товариства, №6/2. Видавалися журнали і в друкарні губернського правління.

В Охтирці існували друкарні: І. Певзнера, Уварова, В. Заїкіна, Меркулової остання діяла під назвою фірми, Расторгуєва.

Чернігівський міщанин Ізраїль Євелевич Певзнер отримав свідоцтво на відкриття друкарні в м. Охтирка 31 жовтня 1881 р. на два ручних верстати. Свідоцтво на відкриття друкарні в Охтирці 11 травня 1885 р. отримав титулярний радник з м. Рильськ Курської губернії Володимир В'ячеславович Уваров.

Друкарня Василя Заїкіна отримала свідоцтво на відкриття 28 квітня 1886 р., а в 1888 р. він отримав свідоцтво на торгівлю періодичними виданнями в роздріб газетами і журналами. Йому певний час відмовляли у наданні свідоцтва,

мотивуючи тим, що в Охтирці вже є дві друкарні. Заїкін довів, що у Певзнера не було права на проживання в Охтирці і в паспорті в нього не було позначено, що він ремісник. Видно, цей аргумент подіяв і Заїкіну дали свідоцтво, але і Певзнер теж продовжував працювати. По звіту поліції і Певзнер, і Заїкін друкували бланки, журнали земської управи, етикетки.

В "Харківському календарі" за 1904 рік є друкарня Певзнера Ізраїля Євеловича, є і друкарня Заїкіна Василя Семеновича, хоча в подальшому вона вже не зустрічається.

В книжці "Совет съездов фабрично-заводских предприятий" за 1909 р. ми дізнаємося, що в Певзнера Ізраїля Євеловича (по батькові писали по-різному) було 12 робітників, розташовувалася друкарня на вул. Бульварній і мала річно-го виробітку на 6 000 крб.

Газета "Известия Ахтырского Совета" від 17 червня 1917 р. друкувалася в друкарні А. П. Расторгуєвої. Редакція газети була за адресою вул. Сумська, №2, а контора розташовувалася на вул. Бульварній в друкарні. Коштувала газета 6 коп.

У 1920 р. в Охтирці працювала друкарня споживчих товариств "Провіста".

В Лебедині дозвіл на друкарню отримав Мойсей Єфілец Когон. Так записано в матеріалах ДАСО, а в інших джерелах зустрічаємо Мойша Ехилевич Коган і т.д. В його друкарні друкувалася газета "Лебединские известия" (квітень 1917), а друга друкарня належала Солодовнікову (є і такий варіант — Солодовському) і там друкувалася газета "Земские известия" (1918). Друкарня Когона розташовувалася на вул. Сумській, №12, "открыта с разрешения господина Харьковского губернатора 31 октября 1884 г. за №6611 мещанином города Константиновграда Моисей Ехелев Когон". До цього Когон мешкав вже 10 років в Лебедині і займався палітурною справою. У 1887 р. друкувалися "Журналы об очередных и экстренных собраниях за 1886 г.", "Денежные отчёты Земской управы", "Книга произведений Гальковского" на 244 сторінках директора Лебединської чоловічої гімназії. Друкарня мала одну "скоропечатную" машину і палітурну майстерню. У 1909 р. була придбана лінувальна машина і друкувалися зошити. Виготовлялися бланки, альбоми, палітурки, візитки. Видавалися підручники, художні твори. Діяв книжковий магазин Когона. На всіх книжках написано: друкарня М. Є. Когона. Чому стали писати в краєзнавчих книжках замість Когона "Когана", я не знаю.

Друкарня О. Г. Солодовнікова була створена після 1905 р. Вона розташовувалася на розі вул. Щербатова і провулка Мудрого в півторাপоверховому будинку. Мала українську касу шрифту. Тут було надруковано "Вечные таблицы" на 48 сторінках в трьох фарбах (кольорах).

В іншій архівній справі ми знаходимо таке повідомлення: "Типография в Лебедине по переулку Пархоменкова открыта с разрешения господина Харьковского губернатора 26 мая 1908 г. за №5102". Провулок Пархоменкова тепер зветься провулок Мудрого.

У 1903 р. в м. Путивлі групою РСДРП в будинку В. Самойловича на вул. Соборній була створена підпільна друкарня. При друкарні була бібліотека. В краєзнавчому музеї є книжки з цієї бібліотеки.

Існували в Путивлі і приватні друкарні І. К. Никифорової і Д'яконової Марії. Розташовувалася на вул. Курській (сучасна Кірова). Вона видавала книжки

і при друкарні існував магазин. З тих часів в районній друкарні збереглася частина обладнання.

Мало відомостей про друкарні м. Ромнів. З архівних справ Роменського повіту "Отчет Роменской уездной земской управы за 1904 г.", "Отчет по опытному полю контрольной семенной станции Роменского общества сельских хозяйств за 1906 г." ми дізнаємося, що "Звіти" друкувалися в друкарні братів Е. і М. Дельбергів. Відкрита вона була у 1884 р. В подальшому продовжують друкувати "Звіти Роменської Повітової земської управы" в друкарні Р. Г. Дельберга. Ось тут маленька загадка. Рива Гершевич Дельберг помре у 1912 р. і не зовсім зрозуміло, ким він був для цих двох Е. і М. Дельбергів.

У 1912 р. нащадки Дельберга підпишуть угоду з електростанцією про користування світлом. Друкарня матиме 14 лампочок по 32 свічі. Друкарня розташовувалася на вул. Полтавській. Електростанція замовить у Дельбергів 31 форму книг і бланків.

З 10 жовтня 1917 р. друкарня отримає назву Української друкарні.

У період 1905-1906 рр. існувала підпільна друкарня по вул. Велико-Монастирській (вул. Щучки). Вона пересилала свої видання до Глухова, Шостки, Вахмача. У 1905 р. відбувся єврейський погром в м. Ромни. Були знищені магазини і друкарня. Зрозуміло, що друкарня повинна була належати євреям. У 1913 році в Ромнах було вже 6 друкарень. В архівних джерелах ми знаходимо друкарні: Шмута Гешеля Вульфовича Шпака, Хотякова Зельмана Лейбовича, Голубовського Авраама Лейвовича, Ціансона Бориса Шевелювича (орієнтовно відкрита у 1884 р.). За квітень 1917 р. ми знаходимо повідомлення про українську друкарню в Ромнах. Ось і всі відомості. В своїх пошуках я вирішив не обмежуватися ДАСО, а поїхав до Харківського архіву. Там в книжці "Совет съездов фабрично-заводских предприятий Российской империи" за 1909 р. в розділі друкарні я знайшов під №1390 друкарню (А). Р. Гурдона. Крім друкарні, він мав і фабрику афінних шрифтів. Заснована друкарня була у 1891 р. Надія Подоляка в книжці "Історія видавничої справи Румщини" на стор. 8 називає дату відкриття друкарні 1902 р. Коли не було замовлень, тоді не бралось і промислове свідоцтво і друкарня могла не працювати довгий час. В друкарень мінявся і власник. Одна дата — це заснування друкарні, а інша — відкриття друкарні новим власником і ці дати можуть бути різними. Багато помилок і в самих цих архівних довідкових книжках, і часто одне архівне джерело суперечить іншому.

Під №1407 зареєстрована літодрукарня (літотипографія) І. Г. Шафрана (Шафрані). Розташовувалася вона на вул. Полтавській в будинку Д. С. Бастузевица. Друкарня існувала 25 років (1884) і перейшла до Шафрана 14 листопада 1906 р. Друкарня складається з двох кімнат і має "скоролечатную" машину, а далі йде опис всієї друкарні.

Друкарня Шмута Гершеля Вольфовича Шпака відкрита 2 червня 1911 р. Розташована вона разом з "писчебумажным" магазином в орендованому приміщенні і має "скоролечатную" машину "Лібберті".

Друкарня Зельмана Лейбовича Хотякова розташовувалася в м. Ромни в панському ряду. Друкарня і магазин орендують приміщення у А. С. Вашкевича. Друкарня відкрита 5 травня 1911 р. Вона мала один бостонський прес "Стабіло" і шрифту 2 пуди. Це була маленька друкарня.

Друкарня Авраама Лейвовича Голубовського відкрита у 1913 р. і розташову-

валася в цегляному будинку, мала літографічний верстат французької марки. У 1917 р. обладнання перейшло до друкарні Ісера Гершовича Шафрана.

Надія Подоляка в "Полтавському календарі" знайшла ще відомості про друкарів П. Ф. Лінковича, Л. Ф. Поверенной, М. Л. Глушанського, М. Л. Розинкевича.

В Кролевіці існувала друкарня Левіна (про яку вже йшла мова). Вона була конфіскована і там у 1919 р. друкували газети "Известия Кролевецкого военно-революционного комитета", "Бюлетень".

В Білопільлі була друкарня Кравченка, яка розташовувалася на вул. Путивльській (Леніна). У Кравченка був і магазин. В газеті "Сумський вісник" є оголошення, де сповіщається, що підписку на газету "Сумський вісник" можна оформити в цьому магазині. Можливо, Кравченко був і кореспондентом "Сумського вісника" в м. Білопільлі. В "Харківському календарі" сказано, що П. Я. Кравченко мав 16 робітників у друкарні.

Наші архівні фонди значною мірою втрачені і сказати, що це всі друкарні не можна.

Крім чисто друкарської справи, друкарі заробляли кошти і за інформаційні послуги. У Ромнах вдова Риви Гершовича Дельберга у 1912 р. бере в оренду 30 "вітрин города" і перебудовує їх. За це вона сплачує місту 600 крб. на рік. Термін оренди 6 років, після яких вони переходять у власність міста. "Витрини" — це такі круглі тумби де клеїли різні оголошення. Плата за один день складала від 75 коп. до 1,5 крб. Плата залежала від розмірів друкованого матеріалу. Безкоштовно клеїлися оголошення влади, учбових закладів. Інший друкар Ісера-Шлель-Гершупова-Шафрані (так позначено в архівній справі) у 1912 р. найняв 27 міських вітрин за 500 крб. на рік. На його вітрини хтось без його дозволу клеїв оголошення і він звернувся до поліції за допомогою. Ті, хто клеїв на стовпи, або в інших місцях, отримували штраф або адміністративний арешт.

З попередніх розділів ви бачили, як приватні друкарні стали державними. З радянськими друкарнями ви познайомилися в характеристиках газет. Переважна більшість цих друкарів, як і вся ділова еліта, буде знищена радянською владою.

Хто хоче більш детально ознайомитися з друкарнями, їх обладнанням і видавничими можливостями, я відсилаю до книжки Надії Подоляки "Історія видавничої справи Сумщини 1861-1920 рр. (збірник документів і матеріалів)", бо я не ставив перед собою мети всебічного висвітлення цього питання.

ІСТОРІЯ ЦЕНЗУРИ

Притеснил мою свободу
Кривоногий штабс-солдат.
В угождение уроду
Я отправлен в каземат.

І. О. Полежаєв

Протягом досить великого проміжку часу історія друкованих засобів інформації була пов'язана з цензурою. Поняття "цензура" включало в себе два значення. Перше — це нагляд за пресою з метою попередження

розповсюдження шкідливих з точки зору уряду друкованих творів. Друге поняття стосувалося самого закладу, якому доручався цей нагляд.

Авторство в сучасному понятті цензури відносять до часів папи Сикста IV, який в 1471 р. дав розпорядження, щоб жодна книжка не друкувалася без попереднього розгляду і схвалення духовною особою. Певний час це залишалось тільки побажанням. У 1486 р. архієпископом майнцьким в його області підпорядкування була створена цензура. У 1492 р. папа Олександр VI організував нагляд за книгодрукуванням, а потім він поширився в кельнському і трірському архієпископствах. Прикладом папи скористався імператор Карл V. У XVI ст. цензура поширилася на всі країни Західної Європи. В Англії вона знаходилася в руках зіркової палати, а потім парламенту, який кожного року призначав спеціального цензора для всіх друкованих творів, але в Англії раніше інших країн з'явилася ідея свободи слова і раніше за всіх вона була там запроваджена. У 1694 р. парламент відмовився призначати цензора і таким чином зникла цензура. Однак це не завадило владі переслідувати судовими способами і творити розправу над авторами (переслідування Д. Дефо). Тільки передача справ про друк до суду присяжних (1794 р.) встановила дійсну свободу друку в Англії. Наступною державою, де позбулися цензури, була Швеція, а потім Данія.

У Франції цензуру знищила Велика революція, в силу Декларації прав, яка декларувала свободу преси. Практично свобода не існувала, особливо в епоху терору, коли гільютина, яку призначали по суду, але дуже щедро, призначалася за усне або друковане слово. Пізніше була відновлена і попередня цензура. У 1797 р. періодична преса була підпорядкована дискреційній владі уряду. Консульська постанова 1800 р. обмежила число журналів і надала право місцевим адміністраціям припиняти їх за статті, які порушують повагу до громадського договору, верховенства народу, слави війська, або такі, які мають нападки на уряд і союзні з Францією народи. У 1810 р. адміністрація отримала право цензурувати попередньо всі рукописи і коректури. У 1812 Сенатус-консульт затвердив особливою комісією для охорони свободи друку, але періодичний друк їй не підлягав. Хартія 1814 р. знову знищила цензуру, але друга реставрація її поновила для книжок і періодики обсягом менше 20 аркушів після чого цензура існувала з перервами до 1830 р. В часи липневої монархії періодичний друк зазнав судового переслідування, але цензури в точному розумінні слова не існувало і в часи другої республіки. Декретом, який був виданий слідом за грудневим переворотом 1852 р., міністру внутрішніх справ було надано право слідкувати за періодичною пресою і давати їй попередження. Третє попередження призводило до закриття. Імператор мав право безтермінового закриття. Міністр мав право і на відкриття друкованого органу, але це було досить складно. У 1868 р. це законодавство було замінено новим, яке підпорядковувало друк суду з великими сумами грошового залогу і судовими репресіями. Повна свобода друку може вважатися встановленою тільки законом 1881 р.

В Німеччині цензура була знищена в 1815 р., але союзна постанова від 20 вересня 1819 р. на Карлсбадській конференції поновила попередню цензуру. Революція 1848 р. знищила цензуру по всій Німеччині. Тільки в деяких частинах Австрії, таких як Галичина, існувала цензура. Бідні видавництва посилали прокурорам на попередній розгляд свої газети, але в Австрії існував спосіб обійти цензуру, коли заборонені місця озвучував один з депутатів і тоді газети з посиленням

на нього могли друкувати матеріал. В XIX ст. цензура практично була знищена в усіх Західних державах і Латинській Америці, а в США вона ніколи не існувала. Зберігалася в Китаї, Персії, Туреччині, Чорногорії, Росії.

В Росії перша друкарня з'явилася при Івану Грозному й існувала до кінця XVII ст. як заклад під опікою уряду і в цензурі не було потреби. Нам відомо, що за часів Олексія Михайловича існувала рукописна література розкольників. Духовні собори і московські патріархи накладали на рукописи анафему, а світська влада вважала гоніння на їх авторів. В іншому становищі був друк в Україні. В Києві і Чернігові були вільні друкарні і російські царі Олексій Михайлович і Петро I, ведучи захоплення України, хотіли поставити під свій контроль їхню діяльність. Крім боротьби з розкольниками, московське духовенство прагнуло до силового вирішення розходжень у справах віри з київським духовенством. Деякі твори київських богословів були спалені, бо в них вбачали латинську ересь. Реформи Петра I були зустрінуті серед народу вороже, і це призвело до появи великої кількості пасквілів. Розшукувалися автори пасквілів і знищувалися. Бажаючи припинити участь монахів у створенні опозиційної літератури, Петро в 1701 р. видав указ: "... монахи в кельях никаких писем писать власти не имеют, чернил и бумаги в кельях имети да не будут, а в трапезе определенное место для писания будет, с позволения начального". У 1720 р. був виданий указ про підпорядкування вільних друкарень духовній колегії. Цей указ був продубльований в 1721 р.: "А ще кто о чем богословское письмо сочинит, и то е б не печатать, но первое презентовать в коллегіум. А коллегіум разсмотреть должно, нет ли какого в письме оном прегрешения учению православному противнаго".

В наступні роки були видані різні приписи, направлені до обмеження світського друку але ці приписи носили випадковий характер і були направлені проти конкретного журналу або газети. У 1742 р. з'явилася розпорядження імператриці Єлизавети про контроль над "СПб Відомостями" до їх видання "сенатською конторою", що було пов'язане з неточними відомостями стосовно Височайших нагород, але всі інші видання виходили під відповідальність редактора. Тоді кращі творчі сили Ломоносов і Тредьяковський знаходилися в тісній залежності від влади. Нагляд за журналами доручався академікам, які часто між собою зводили чвари і непорозуміння. Академічне начальство в особі спочатку Попова, а потім Кошельникова і Розумовського наглядало за приватним виданням Сумарокова "Трудолюбивая Пчела". Ломоносов присвоїв собі право цензора "Трудолюбивої Пчели", і це призвело до сутичок з Сумароковим. Журнал був закритий. Не існувало і заборони на ввіз іноземних книжок. Єлизавета заборонила друкувати артикули про походження при дворі її Імператорської Величності. Це було пов'язано з походженням Розумовських з селян. З перших років Катерини II система не змінювалася, але вже в вересня 1763 р. був виданий указ: "Слышно, что в Академии Наук продают такие книги, которые против закона, доброго нрава, нас самих и российской нации, которые во всем свете запрещены, как например, Эмил Русо, Меморий Петра III, Письма жидовские по французскому и много других подобных. А у вольных здешняго и московского городов книгопродавцев, думать надобно, что еще более есть таких книг, которые служат к преобрращению нравов, по той причине, что оныя лавки ни под чим ведомством не состоят. И так надлежит приказ наикрепчайшим образом Академии Наук иметь

смотрение, дабы в ея книжной лавке такие непорядки не происходили, а прочим книгопродавцам приказать ежегодно реестры присылать в Академию Наук и университет московский, какие книги они намерены выписывать, а оным местам вычеркивать в тех реестрах такие книги, которые против закона, добраго нрава и нас. А если после того сыщется преступник сему в продаже таких книг, то конфисковать всю лавку и продать на счет сиропитательного дома...".

У 1771 р. була дозволена перша вільна друкарня в Петербурзі з правом друку виключно іноземної літератури, але щоб "не предосудительны ни христианским законам, ни правительству, ниже добронравию". Поступово цензура зосередилася в руках Академії Наук "и без ведома полиции отнюдь ничего не печатать под опасением конфискации и лишения сего дозволения".

У 1776 році виникла нова вільна друкарня, яка друкувала і російські книжки, а в 1783 р. видали указ сенату про повну свободу заводити вільні друкарні, де заводно і кому заводно, нарівні з іншими фабриками, але нагляд за друком доручався в Управах Благочинія. Для своєї діяльності вони призначали особливого цензора.

У 1784 р. було заборонено друк в "Московских ведомостях" "Истории ордена иезуитов". З 1785 р. починають переслідувати Новикова і московських мариністів.

Вже в 1787 р. видали указ про заборону "продажи всех книг до святости касающихся, кои не в синодальной типографии напечатаны".

У 1790 р. був відправлений у заслання в кайданах в Ілімський острог за книжку "Путешествие из Петербурга в Москву" Радіщев, а сама книжка спалена. У 1792 р. Новикова посадили на 15 років в Шліссельбурзьку фортецю. З 1793 р. по 1796 р. у в'язницях сиділо 11 книгопродавців (Кольчугін, Перепльотчиков і ін.) за знайдені в них книжки. У 1793 р. було спалено 18 656 примірників книжок серед них і трагедія Княжніна "Вадим".

16 вересня 1796 р. (ще за життя Катерини II) було скасовано указ про вільні друкарні і всі друкарні запечатані. Крім того, в Петербурзі, Одесі, Москві, Ризі і при митниці Радзівілівській, через яку тільки дозволялося завозити іноземні книжки, була заснована особлива цензура з однієї духовної і двох світських осіб в столиці під наглядом сенату, а в провінціях під наглядом губернатора.

У 1798 р. за Павла I засновані ще цензурні заклади в деяких портах для ввозу іноземних книжок, а в 1800 р. зовсім заборонений ввіз книжок до Росії. Змушений був ховатися по провінціях Крилов. Була заснована рада при імператору, куди треба було надсилати всі книжки.

31 березня 1801 р., через три тижні після вступу Олександра I на престол, були поновлені вільні друкарні. 14 червня 1801 р. указом підтверджено існування цензури і, щоб на перших аркушах позначали рік, друкарню і цензора, який дав дозвіл. Указ Сенату 1802 р. передавав цензуру від Управи Благочинія до губернаторів. У 1802 р. був виданий перший Цензурний статут. У статуті 1804 р. наголошувалося не торгувати книгами "противными предписаниям". У 1810 р. цензура була передана в управління щойно створеного міністерства поліції, разом з яким у 1819 р. перейшла в міністерство внутрішніх справ. Поліція проводила на свій розсуд конфіскацію книжок, якщо вони навіть пройшли цензуру. У 1817 р. міністр народної освіти Розумовський заборонив друкувати повідомлення з судових засідань. Те ж саме робив і інший міністр Гюлицин. Він

заборонив друкувати все, що стосувалося Імператорського двору, навіть вистави Імператорського театру.

За статутом Шишкова 1826 р. вищою цензурною інстанцією був верховний цензурний комітет, який складався з міністрів освіти, внутрішніх і іноземних справ. Йому підпорядковувалися цензурні комітети в Петербурзі, Москві, Дерпті, Вільні. Цей статут називали чавунним і в 1828 р. його замінили новим, полегшеним. Шишков заборонив позначати місця, викреслені цензурою, крапками. Він ввів секретні циркуляри цензорам. На цей раз жертвами цензури стали журнали "Сионский Вестник" Лабзіна і "Дух журналов" Яценкова.

Загалом за царювання Миколи I були закриті альманахи "Полярная Звезда", видавцями якого були К. Рилєєв і О. Бестужев. Посилився нагляд за творчістю Пушкіна, Тургенева, Корніловича, Грибоєдова.

Особисто з Дельвігом розбивався Бенкендорф. Він йому робив зауваження за ліберальну статтю, а Дельвіг відповів, що вона дозволена цензурою на "основаних законів", на що Бенкендорф відповів, що закони пишуться для підлеглих, а не для начальства. Це, мабуть, історична фраза для будь-якої влади.

Олександр Христофорович Бенкендорф

У 1830 р. у Дельвіга було забрано право видавати газету, і невдовзі він помер. Був заборонений журнал "Европеец" Кириєвського, а сам він відданий під нагляд поліції. У 1834 р. заборонили "Московский телеграф" за рецензію на драму Кукольника "Рука всевышнего отечество спасла", а видавця Миколу Польового повезли до суду. У 1836 р. був закритий журнал "Телескоп" видавця Надеждіна за друк "Філософського листа" Чаадаєва.

Надеждіна заслали до Усть-Сісольська, а Чаадаєва за розпорядженням зверху визнали психічно хворим.

Цензура підпорядковувалася міністерству народної освіти. Вища цензурна інстанція — Головне управління цензури, підпорядковане міністру освіти — складалася з президентів академії наук, товариша міністра народної освіти, управляючого третього відділення власної канцелярії імператора, доглядача (полечителя) петербурзького учбового округу і декількох членів різних міністерств. Заснування нових періодичних видань вимагало Височайшого дозволу. Крім загальної цензури існувала і фахова. Медичні, військові, сенатські видання повинні були проходити перевірки своїх академії, військових відомств і Сенату. Видавців часто саджали на гауптвахту і вимагали заборони видавати романи. Страх перед французькою революцією змушував удосконалювати цензуру. Видавалися сотні циркулярів, у яких не могли розібратися і самі цензори. Граф Орлов, князь Меншиков, а пізніше Бутурлін 2 квітня створили комітет для нагляду за журналістикою. Вони продивлялися всі видані друковані видання і подавали свої зауваження на Височайше ім'я. Навіть

видання слов'янофілів заборонялися до друку. Був засланий Тургенев за некролог Юголю. Період з 1848 р. по 1855 р. отримав назву цензурного терору.

Після вступу на престол Олександра II нові часи викликали поживлення в літературі. Кримська війна викликала появу нових видань. В уряді з'явилися люди, які стояли за розширення свободи друку. До них належав товариш міністра освіти В'яземський, член головного цензурного управління Скрипцін, міністр народної освіти Норов, попечитель московського усього округу Пирогов. Дозволили вихід "Русского Вестника" видавця Каткова і "Русской Беседи" видавця Кошелева. "Современник" отримав право самостійно друкувати статті, а не передруковувати з "Русского инвалида". Тут були вперше надруковані оповідання Толстого "Севастопольские рассказы", статті Чернишевського про тогочасний період. Друкуються статті про зловживання під час війни. Але заборона стосувалася інформації про землі Війська Чорноморського і Сибіру.

На прохання міністра освіти Головіна в 1863 р. цензура була передана до міністерства внутрішніх справ, а 6 квітня 1865 р. з'явилися Тимчасові правила цензури і друку.

За великим рахунком і ці правила не дуже змінили справи з друком. Йшло багато судових процесів, справа Гайдебурова з приводу друкування книжки Вундта, Павленкова — твори про Писарева, Щапова — книжка про Луї Блана, Полякова — "Історія раціоналізму" Леккі, Суворіна — "Всякі", Пігіна і Жуковського — статті "Вопрос молодого поколения" в "Современнике". У 1866 р. був заборонений "Современник" і "Русское слово", але дали дозвіл на вихід журналу "Дело". У 1873 р. міністр внутрішніх справ отримав право забороняти періодичній пресі певні питання. З цих питань міністерство розсилало циркуляри, а потім було зроблено їхнє зведення.

У 1876 р. більша частина статей з правил 1865 р. була перенесена в нове видання статуту. У 1886 р. і 1890 р. були видані нові видання статуту.

Важливим обмеженням було в цей період розпорядження головного управління у справах друку не допускати ввозу з-закордону, не друкувати в Росії книг Малоросійською (українською) мовою, крім белетристики та історичних документів. На основі цього документа було заборонено переклад Євангелія. У 1880 р. було спалено переклад українською мовою книжки Іова.

3 березня 1881 р. були заборонені: "Голос", "Страна", "Порядок", "Молва", "Русский курьер". "Дело" закрилося, бо не затвердили головного редактора. Постановою 4 міністрів було заборонено друк "Отечественных записок". З великими труднощами добилися відкриття "Северного Вестника". Обмежувальні циркуляри продовжували видаватися. Все залежало від конкретного міністра. При міністрі фінансів Бунге був виданий тільки один циркуляр про заборону друку з фінансових питань, а його наступники видавали частіше, заборонялася критика міністерства шляхів сполучення. Було абсолютно заборонено писати про порядки в середніх навчальних закладах (цей циркуляр втратив силу тільки за П. С. Ванновського, в 1901 р.). Було заборонено писати про розпорядження поліції під час похорону Тургенева. В різні часи були заборонені публікації про студентські беспорядки, голод, селянські заворушення. Дозволялося про ці події друкувати тільки урядові заяви. У 1890-х роках дуже важко даються дозволи на нові газети і журнали. Було заборонено зборами міністрів вихід "Нового Слова",

але був дозволений вихід журналу того ж напрямку "Начало", який через декілька місяців заборонили. Дозволили газети "Северный Курьер" і "Россия" і тут же закрили. Друг книжок отримав певну свободу, навіть було дозволено надрукувати "Капитал" Карла Маркса. Просто цензори через свою туїсть не зрозуміли його суті, але друге видання заборонили. Були звільнені від попередньої цензури "Киевлянин" і "Южный край".

3 червня 1907 р. міністр внутрішніх справ Столипін розігнав П Державну думу. Все це звело нанівець майже трирічну боротьбу. Тимчасові правила про друк були скасовані, і їх замінило "Положение о чрезвычайной охране", яке встановило систему штрафів. Доход казни тільки за 9 місяців 1908 р. склав 80 тис. крб. Штрафи наклалися 165 раз.

У 1909 р. діячі російської журналістики пробували відзначити 200-річчя провінційної преси, але в умовах реакції зробити це не змогли.

При Охтинській поліцейській частині існувала спеціальна камера для журналістів, в ній рідко знаходилося менше 40 журналістів. Всі приміщення жандармських управлінь були забиті конфіскованими книжками і номерами газет і журналів. Їх зібралось декілька мільйонів екземплярів. Особливо важким було положення провінційної преси. Сімферопольські "Южные ведомости" у 1910 р. святкували 50-ту конфіскацію.

3 газети "Сумський вісник" №151 ми дізнаємося, що для редакторів газет ввели освітній ценз — не нижче середньої освіти. Це було пов'язане з тим, що з'явилось багато підставних редакторів, бо сам видавець, який і був редактором, не хотів сидіти у в'язниці. Він наймав якогось малоосвіченого громадянина і записував його редактором, а той не мав ніякого уявлення про газету і такого "редактора" садовили у в'язницю. Ось так газетний бізнес "взув" цензуру, але не надовго.

Всі досягнення цензури російської імперії, в тому числі і у відношенні до української мови будуть використані новою більшовицькою владою. Друковані органи політичних опонентів будуть закриті одразу, а до Сибіру поїдуть не одинаки редактори, видавці, кореспонденти, а майже весь цвіт національної інтелігенції, мільйони загинуть в Гулагах. Крім постанов уряду і партії будуть видані сотні таємних циркулярів про заборону друку. Я брав газети часів Хрущова і Брежнєва і дивувався, що в них на останній сторінці вирізана реклама кінофільмів, а потім зрозумів, що це кара проти тих акторів і режисерів, які втекли на Захід, або стали дисидентами в країні Рад. Зі шкільної бібліотеки систематично забиралися книжки таких авторів і спалювалися тисячами. Я особисто відслідковував цих авторів по шкільній бібліотеці, бо їх було дуже багато, але частіше давали відповідь, що у нас в школі книжок цих авторів немає. За читання заборонених авторів можна було отримати і тюремне ув'язнення. Цензура в радянські часи була тотальна. Це називалося збереження таємниць у пресі. Навіть інформаційна листівка про кількість пожеж в області повинна була мати реєстраційний номер і розповсюджуватися за списком, і за номером. Без печатки цензора на вашому папірці ви не могли нічого надрукувати в друкарні. Звичайнісінька етикетка для ситро і та йшла через цензора. В кожній конторі існували спецвідділи, де лежали стоси нікому непотрібної макулатури, а на ній стояло "Секретно", "Совершенно секретно", "Только для служебного пользования". Навчальні карти місцевості, які мали давнину періоду війни видавалися

під розпис. Навіть навчальні німецькі карти з територією Німеччини, на яких відпрацьовували курсанти тактичні завдання, підлягали суворій звітності.

Джерела інформації: "Материалы по истории русской цензуры" в "Русской Старине", 1897 р. Шаховський, "Две цензуры", 1863 р., Арсеньев, "Русские законы о печати", 1863 р. Документів дуже багато і немає можливості за браком місця їх наводити.

Документів по радянській цензурі ви не знайдете, бо вони як секретні, підлягали знищенню. Навіть сьогодні документи МВС, служби безпеки не всі передаються до архіву, а частина спалюється. Особливо багато попалили на початку 90-х років ХХ ст.

ЕЛЕМЕНТИ ЦЕНЗУРИ НА СУМЩИНІ

В газеті "Сумський вісник" за 7 листопада 1917 р. №237 був надрукований лист друкарів газети Ильченка: Милостивый государь господин редактор! Просим поместить в вашей газете "СВ" следующее: В газете "Наш голос" №61 от 7 ноября в статье под заглавием "В военно-революционном комитете" была напечатана заметка об инциденте с невыходом "СВ". На заявление, поступившее от городского головы, военно-революционным комитетом решено было ответить, что последние не закрывали "СВ" и не снимали рабочих. Если это сообщение в нашей газете правда, то мы наборщики протестуем против такого освещения факта так, как это не соответствует действительности.

Г. Коганом, членом военно-революционного комитета (он же цензор) було нескілько раз сказано: "Товарищи печатники! От имени военно-революционного комитета просим вас оставить работу, в виду того, что ваш хозяин отказывается нам дать просмотреть газету..."

Наборщики: Н. Магусевич, Е. Лажевский, А. Савчук, И. Лазаренко, М. Радченко, Ф. Нагорный".

В статті Ильченка "Протестую" (надрукована в 234 номері) ця тема продовжується: "Приняв на себя в воскресенье вечером редактирование "СВ" я пожелал встретиться с цензорами (прежде, при царском произволе, мне приходилось иметь дело с одним цензором), а теперь их целая коллегия..."

10 січня 1918 р. буде закрита газета "Сумський вісник" розпорядженням Виконавчого комітету Сумського Совдепу. Так на зміну царській цензурі прийшла "народна" цензура, а народ отримав не свободу, а диктатуру пролетаріату.

За радянських часів цензура місцевої преси, як і всього життя, була тотальною. Доки газета потрапляла до читача, вона проходила не тільки цензора, але і партійний контроль з боку секретаря райкому, обкому.

Найбільший тиск місцева преса переживала за часів Кучми, особливо, коли головою ОДА був Щербань. Цькування податковою інспекцією незалежних газет, припинення їх виходу, друкування суцільної брехні в газетах "Сумщина", "Суми і сумчани" і у всіх районних газетах.

Після так званої "Помаранчевої революції" її "герої" вирішили, що тепер газета "Сумщина" повинна слугувати новій владі. В колективі знову піднялися протестні настрої.

Існує цензура і на обласному радіо. Якщо ваш виступ іде в запису то вже редактор, керуючись не тільки часом передачі, але і своїм баченням може викинути частину вашого виступу, а це призводить до зміни самої суті виступу. 18 січня 2007 р. на радіо виступав голова Сумської просвіти Олексій Шевченко. Я вирішив його підтримати і зателефонував на радіо. Чергова поцікавилася про що я хочу спитати. Я якусь мить мовчав, а потім спитав: "А що, у вас уже є цензура?". Чергова відповіла: "Ні. В нас існують свої правила!". Ось і маєш — цензура називається правилами. 20 лютого йшла радіопередача про реформу місцевого самоврядування. Я знову зателефонував і хотів задати питання. Чергова запитала моє прізвище, мою адресу, записала мій телефон і стала вимагати, щоб я сказав їй питання. Я кинув трубку... Все — додемократилися!!! Мої посилення на закон нічого не дали. Якби в нас діяло право, я б в суді з редактора радіо Кугука мав кругленьку суму. Я б показав йому реальну різницю між його правилами і моїм конституційним правом.

ЦЕНзуРА І ПРЕСА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сьогодні в незалежній Україні такого поняття, як цензура, на перший погляд, не існує, але це на перший погляд. Основним цензором тепер став замовник, або власник цього друкованого органу, другим цензором виступає редактор газети, який дає завдання, проводить коректуру вашої статті, а далі йде самоцензура, де ви викладаєте не власні думки, а те, що від вас хочуть почути. Існує цілий ряд внутрішніх відомчих законів, які обмежують діяльність в отриманні документів і матеріалів. Я вже 30 років займаюсь краєзнавством і написав багато статей. Для їх підготовки я використовую матеріали обласного архіву, але певні фонди для мене закриті. Американець з міністерства юстиції Стівен Коу отримує до них доступ, а я, громадянин України, сиджу поруч з ним в архіві і доступу не маю. Заступник директора архіву пояснює, що є угода між Україною і США. Громадянин США на Україні має більше прав, ніж її громадянин.

Та ж сама ситуація, коли студент з кафедри приносить папірець, що він працює над певною темою для свого викладача і йому теж дають дозвіл, а мені — ні. Я за ці роки добре вивчив архівні матеріали і навчився знаходити те, що мені треба в інших архівних фондах, які не є обмеженими. Ці інструкції застарілі і суперечать українському законодавству про засоби масової інформації.

Є президентський сайт, через який ви можете отримати інформацію про роботу президента, задати питання, а є на сайті закриті укази президента, до яких ви доступу не маєте і ці таємні укази законом не передбачені. У "Зводі відомостей, що становлять державну таємницю України" цих таємних указів немає. Я, як громадянин, зовсім не впевнений, що не існує різних темників і стосовно роботи журналістів.

У 2000 р. за підтримки "Офісу демократії та врядування Бюро нових незалежних держав Агентства США з міжнародного розвитку" була випущена книжка, до якої ввійшли основні закони про засоби масової інформації в Україні. Ці закони постійно змінюються і доповнюються, але я наведу вам основні з них: "Про інформацію", "Про друковані засоби масової інформації в Україні", "Про телебачення і радіомовлення", "Про державну таємницю", "Звід відомостей, що становлять державну таємницю", "Про інформаційні агентства", "Про рекламу". Про

порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації" і т.д. Страшніше до бої цензури те, що інформаційним простором України володіють не українці, а люди які мають в кишенях по декілька паспортів інших держав і культивують тут насилля, зраду, моральну деградацію.

Помаранчева влада дуже заборгувала перед українськими журналістами. Всі надіялися, що з її приходом багато, що зміниться. В перший же день свята Помаранчевої революції в Сумах в одного з її організаторів Баранова я попрохав сценарій свята для написання статті в газеті "Ярмарок". Відповідь від Баранова: "А чому я повинен тобі його давати?" Як кажуть: "За що боролись, на те і напоролись".

ПОНЯТТЯ ЖУРНАЛІСТИКИ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

Термін "Журналістика" походить з французької мови — journal (щоденник, газета), а відповідно в німецькій — journalistic, в англійській — journalism.

В Росії терміном "Журналістика" спочатку позначалася сукупність журналів, а з середини XIX ст. він став застосовуватися вже до всіх періодичних видань. Сьогодні цей термін означає продукт журналістської діяльності, сукупність професій в її рамках, а також відповідний предмет вивчення і викладання, як наукової дисципліни.

Спочатку розглянемо журналістику, як продукт журналістської діяльності. В попередніх розділах ми вже розповідали про історію газет і журналів. Все це стосується й історії самої журналістики і тому повторювати немає потреби. Журналістика є видом громадської діяльності по збору, обробці і періодичному поширенню актуальної інформації через канали масової комунікації (преса, радіо, інтернет, телебачення) і є одним із засобів агітації і пропаганди. У відповідності до структури суспільства в кожній державі складаються свої економічні і політичні групи, які наймають журналістів і роблять їх виразниками і провідниками своїх інтересів у бізнесі, політиці або в кращому разі в ідеології, яка в свою чергу формується, виходячи з бізнесових інтересів. Журналісти повинні відпрацьовувати часто жалюгідні заробітки, вести дискусії, обстоювати, розвивати і захищати інтереси фінансово-промислових груп і партій, які знаходяться на їх утриманні. Вони мусять спростовувати претензії і твердження конкуруючої фінансово-промислової групи (ФПГ) і партії.

Для виконання цих завдань кожна ФПГ вибирає, виходячи зі своїх фінансових можливостей, свій канал масової комунікації (газета, радіо, телебачення). В залежності від інтересів ФПГ видавці і журналісти вибирають форми публікацій (публіцистичні, літературні, наукові). Так журналістика, охоплюючи широке коло тем і проблем різних прошарків суспільства, подає позитивний імідж своєї ФПГ і її партій, як виразника інтересів всіх прошарків суспільства. При цьому журналіст себе повинен показувати, як надкласового, безпартійного, незалежного, об'єктивного, виступаючого з загальнолюдських позицій.

Журналістська діяльність є функціональною системою, яка складається з видавця, журналіста і аудиторії. Видавець розробляє принциповий ідейний напрямок і організовує роботу журналістського апарату. В аудиторії (реальній, тобто, яка

вже склалася, або в потенційній, яку видавець хоче залучити) в залежності від її соціального походження, життєвих і пізнавальних інтересів складається певна сума очікувань від засобу інформації або журналіста. Найбільшого ефекту досягають ті, хто виправдовує очікування аудиторії. Переагітація і контрпропаганда засобів інформації, які воюють між собою, полягає в умінні використовувати очікування аудиторії. Між бажаннями і можливостями кожної людини може бути велика різниця, але ефективна пропаганда базується на передвиборчих бажаннях людини, а після них виборці отримують свої реальні можливості.

Журналіст повинен висловлювати свої думки просто, ясно і чітко. Думки повинні бути зрозумілими широкому загалу, переконливими і емоційними. Він повинен вміти розвинути тему, висунути необхідні докази і зробити логічні висновки. Важкість цього завдання полягає в тому, що вимоги, які ставлять перед кореспондентом, не завжди відповідають його внутрішнім переконанням і в цьому трагедія цього фаху.

Преса, радіо, телебачення є сьогодні звичайним підприємством, яке повинне приносити прибутки. Журналісти — це пролетарі на цих підприємствах, і тому ми часто бачимо, як вони повстають проти цієї системи, бо і їхні бажання не збігаються з їхніми можливостями. Є невеличкий прошарок так званих незалежних газет, де і видавець, і редактор, і кореспондент в одній особі. Зрозуміло, що тираж таких газет мізерний і їхній вплив на суспільство теж. Вони теж існують за рахунок реклами, а те, що вони розміщують в рекламі, не завжди відповідає їхній ідеології. Іноді вони змушені надавати свої сторінки за гроші і політичним опонентам. Вони стають першими жертвами розборок у владних структурах. На цвинтарі журналістики за останні 10 років спочивають вічним сном тисячі таких романтичних газет. Спалах журналістської діяльності і зростання кількості газет припадає зазвичай на період виборів.

Журналістика вивчається і викладається в системі підготовки співробітників газет, журналів, радіомовлення і телебачення. Підготовка проходить у спеціальних навчальних закладах, але сьогодні багато талановитих людей, які працюють в журналістиці, не отримували спеціальної підготовки, бо журналіст, на мій погляд, не стільки фахова підготовка, скільки внутрішня потреба людини.

Як ми бачили з історії преси, найбільше запам'яталися суспільству ті, хто мав літературний хист, творчі вдачу, ділові якості і особисту мужність у відстоюванні своїх думок і переконань. Сьогодні на минуле можна подивитися очима тих журналістів і побачити той, минулий світ.

Я іноді ставлю питання сучасним журналістам-трубадурам, а який брехливий і перекручений світ вони залишать нашим нащадкам і чи повірять їм нащадки? Я звертався до багатьох з них, щоб вони розповіли про свою роботу, дали поради студентам — майбутнім журналістам — для того, щоб в цій книжці їх помістити, але майже всі відмовилися. Життя в журналістиці прожили, а сказати нічого. Яке ж то було життя? Кому вони сьогодні потрібні з їхніми одами Щербаням. В період Кучми в журналістському середовищі з'явився навіть спеціальний термін "Прес"-титутка. Я думаю, що студенти самі зроблять аналіз сумської преси цього періоду і побачать прізвиська цих трубадурів.

В багатьох країнах світу журналісти об'єднуються в професійно-творчі спілки. В нас є теж такі об'єднання, але великого розмаху вони не отримали і великим

авторитетом не користуються. Це загалом специфіка України, коли кожен самотужки прагне вирішити свої проблеми. Можливо, у майбутньому це і стане дієвою формою організації журналістів. В 1946 р. була створена Міжнародна організація журналістів (МОЖ) з центром в Празі. Радянський Союз через цю організацію пробув тиснути на міжнародну журналістику, тому в 1952 р. була створена Міжнародна федерація журналістів (МФЖ), до якої увійшли Англія, Швеція, США, Бельгія, Канада, Франція, ФРН та ін. Сьогодні створені нові незалежні профспілкові органи журналістів, але вони не можуть захистити журналістів від фізичного знищення, гарантувати професійний захист від роботодавця. Частіше за все журналістські спілки займаються проблемами підвищення заробітної платні, або поширюють заяви чисто гуманітарного порядку.

ІСТОРІЯ ПОНЯТЬ ЖУРНАЛІСТ, КОРЕСПОНДЕНТ, РЕПОРТЕР

Кореспонденція — жанр публіцистики, предметом якої виступає конкретна соціальна ситуація, обмежена місцем і часом. Кореспонденція має два види: 1 — інформаційна, 2 — аналітична. Аналітична розглядає певну кількість подій, які відбулися в суспільстві, і робить певні висновки.

Кореспондент — професійний журналіст, який займає штатну посаду в редакційному апараті. Власний кореспондент — це людина яка виконує певне завдання або спеціалізується в певній галузі журналістики. Існує поняття колективний кореспондент.

Слово кореспондент відноситься до історії США. Кореспондентські комітети, організації, виникли в період підготовки війни за незалежність в Північній Америці 1775-1783 рр. і були основою при формуванні місцевої революційної влади. Більша частина революційних комітетів реорганізувалася в комітети безпеки.

Кореспондентські демократичні товариства існували і в Англії в 90-х роках XVIII ст. Під впливом Великої Французької революції в січні 1792 р. було засновано кореспондентське товариство в Лондоні, потім в Шеффільді, Манчестері, Бірмінгемі, Глазго. Кореспондентське товариство досягало 80 тис. чол. і його члени вели між собою листування. "К.Т." об'єднували найбільш свідому частину мануфактурних робітників, ремісників і дрібну буржуазію. Вони виступали з вимогами виборчого права для всіх чоловіків. В кінці 1793 р. уряд У. Пітта Молодшого розігнав конгрес демократичних товариств в Единбурзі. Весною 1794 р. були заарештовані члени виконавчого комітету Лондонського товариства і декілька чоловік страчено.

Російський критик і поетеса Зінаїда Миколаївна Гіппіус писала в одній з своїх статей про журналіста Амфітеатрова: "Кто он? Беллетрист? Критик? Публицист? Хроникер? Репортер? На каждый вопрос приходится отвечать нет, а на все вместе — да". (А. В. Амфитеатров, Мертвые боги. — М., 1991. С. 5.).

Доводиться тільки дивуватися таланту З. М. Гіппіус, яка в декількох реченнях подала стільки інформації. По-перше, вказала на виокремлення на початку ХХ століття газетних жанрів, по-друге, на спеціалізацію журналіста, по-третє, дала

характеристику Амфітеатрову, як універсальному журналісту.

Поняття "репортер", "хронікер" ми знаходимо навіть в радянських газетах. Це люди, які повинні були давати інформацію для газети безпосередньо з місця подій. Вони, як правило, отримували невеличку постійну платню, а додаткову платню за кожен рядок друку. Вони чергували біля поліції, в судах, лікарнях, вешталися "по злочинним місцям". Редакції мали в цих місцях своїх інформаторів, і як тільки відбувалася якась подія, відразу повідомляли в редакцію і тоді репортер хапав візника і летів до місця подій.

Зінаїда Миколаївна Гіппіус

До цих понять слід ще додати памфлетист, фейлетоніст і т.д. Обсяг цієї книжки не дає можливості дати аналіз цих газетних жанрів і розповісти про тих журналістів, які розвивали ці жанри, хоча частково я про них розповідав. Ці дослідження можуть зробити і студенти в своїх творчих роботах.

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ

Перші вузи з підготовки журналістів виникли в другій половині XIX ст. в США і Німеччині. На початку XX ст. вищу журналістську освіту можна було отримати у Франції, Італії, Англії, Японії.

В Росії не було вузів, які готували журналістів. Ми бачили в попередніх розділах, з кого і як формувався цей журналістський прошарок.

За радянських часів у 1918-1922 рр. підготовка журналістів велася при Комуністичному університеті ім. Свердлова і Російському телеграфному агентстві (РОСТА). У 1921 р. був створений Московський університет журналістики (в подальшому Всесоюзний комуністичний інститут журналістики ім. "Правди" — ВКІЖ). У 1930 р. була видана постанова "О кадрах газетних работников". Згідно з постановою були створені Комуністичні інститути журналістики в Москві, Ленінграді, Харкові, Алма-Аті, Мінську. В інших інститутах були газетні відділення. Існувала мережа технікумів друку і шкіл в районах і областях. Перед війною інститути позакривали, а при філологічних факультетах створили відділи журналістики. Власне, це була розправа з журналістами, як і з іншою інтелігенцією в 30-х роках.

В роки ВВВ підготовка журналістів проводилася на Центральних газетних курсах при ЦК ВКП(б), на республіканських, крайових, обласних курсах.

В післявоєнні роки — у вищій партійній школі (ВПШ) при ЦК КПРС. В кінці 40-х рр. в університетах були створені газетні відділи, а пізніше факультети журналістики.

Вища журналістська освіта передбачала вивчення протягом 5 років циклу

суспільних, економічних і філологічних дисциплін, а також спеціальних (марксистсько-ленінське вчення про друк, теорія і практика друку, історія російської журналістики, зарубіжна комуністична і робітничка преса, літературне редагування) і прикладних (машинопис, стенографія, фотосправа). Студенти проходили спецкурси і спецсемінари з висвітлення питань економіки, партійного життя, культури, побуту, літератури і живопису, міжнародного життя. Проходили практику у відділах місцевих і центральних газет, в редакціях радіо і телебачення. З українських вузів факультети журналістики були при Київському і Львівському університетах. Мені довелося в ті роки бути на факультеті журналістики в Київському університеті. Він розташовувався в окремому корпусі. Мене вразила велика кількість сміття в коридорах. Студенти іноземці кидали все собі під ноги. Техпрацівники не встигали прибирати. Іноземці були в основному з країн соціалізму.

Майже в усіх університетах Західних країн були факультети журналістики. Спецслужби майже всіх країн для своєї роботи використовують журналістське прикриття.

У 1957 р. у Страсбургзі (Франція) був створений Міжнародний центр з вищої журналістської освіти.

ДОДАТКИ

Газети Сумщини з поділом за періодах

Перелік не місцевих газет, які зберігаються в ДАСО, я подавав у попередніх розділах. Тут я подам виключно місцеві газети і журнали за періодами. Крім газет, які є в ДАСО, я покажу і ті, яких там немає, тобто подам всі газети про які вдалося зібрати хоч якісь відомості.

Облік газет архівом ведеться в двох книжках. Цей облік доволі занедбаний, книжки старі і зношені. Облік вимагає передруку і систематизації не тільки за часом але і за назвою газети. Є газети, які записані один раз і проставлені роки видання, а є газети, особливо радянські, які записані багато разів, тобто кожен рік видання записаний окремим номером. Всього таких записів номерів понад 3 тисячі, а скільки газет за їхніми назвами зберігається в архіві, мабуть, не скаже ніхто. Треба облік зробити по районах, щоб можна було подивитися всю історію конкретної газети, а не передивлятися весь архів. Пояснює до конкретного газетного видання немає. Треба самому додумувати, обраховувати, коли вийшла газета, бо більшість підшивок ДАСО починається не з першого номера. Скільки вийшло номерів, як змінювалася назва газети. Власне, моя книжка і була такою спробою. Краще користуватися каталогом газет, але і з каталога можна взяти дуже обмежену інформацію.

Я пропоную свій поділ по періодах і даю їх за історичною доцільністю. Цей поділ я дав у хронологічній послідовності, і він може бути доповненням до попередніх розділів. Я не буду тут друкувати назви всіх колгоспних газет або заводських багатотиражок, бо, як правило, їх випускали майже всі колгоспи і підприємства. Цей період такого видавничого ентузіазму радянської влади був недовгим. Приклади цих газет я показав.

Єдине, на чому я хотів наголосити, — це розрив між третім і четвертим поділом. Третій період закінчується 1928 р., а четвертий починається, як правило, з літа 1933 р. Багато газет цього періоду до нас не дійшли.

Мало газет, починаючи з 1937 р. і до 1941 р., бо там було суцільне сталінське марення про ворогів народу. Йшла ліквідація всіх, хто міг скласти хоч якусь конкуренцію особі Сталіна. Ці газети за вказівкою ЦК КПРС були вилучені.

Серед архівних газет відсутні і партизанські газети, хоча ми знаємо, що такі були, але тираж їх був досить обмежений, і вони були схожі на листівки. Частіше за все партизани розповсюджували центральні газети, які скидали їм з літаків. Часто це були газети, які відставали в часі на місяць, а іноді і більше. В той же час партизанам більше була потрібна зброя, продовольство, медикаменти. Спроби видання газет і листівок робили і підрозділи ОУН-УПА, які діяли на теренах області, але жодного екземпляра цих спроб ми не маємо. Швидше за все вони застрягли в архіві СБУ. Інформація про газети, які відсутні в ДАСО, подається по періодах за вказівкою на джерело інформації. Це результат того, що я просто не маю коштів поїхати до Москви, Петербурга, Києва і привезти з архівів і бібліотек цих міст інформацію про газети Сумської області, що там зберігаються. Це вже завдання наступним дослідникам.

Перший період — це період від перших місцевих газет і журналів до Жовтневої революції

"Сумской листок", 1872 р., Суми; "Сумской Голос", (жовтень-грудень) 1905 р., Суми; "Крестьянская газета", 1905 р., Суми; "Сумская газета", 1905 р., Суми (не вийшла); "Сумская речь", 1906 р., Суми (не вийшла); "Сумской листок", 1908 р., Суми; "Кадет", 1906 р., Суми; "Вперёд", "Журнал для учащихся", "Александровец", "Классик" Олександрівської гімназії, Суми; "Свет", 1914 р., Реальне училище, Суми; Журнал "Школьный луч", 1916 р., Охтирка; Лебединский "Торговопромышленный листок", 1909 р., Лебедин; "Ромен", 1910 р., Ромни; "Сумской листок полезных для населения сведений", 1911 р., Суми; "Прейскурант" и "Каталог" Адольфа Аболтина, 1912 р., Суми; "Каталог" садоводства "Экспорт" Віктора Юліановича Перковича, 1912 р., Суми; "Листок Роменского общества сельского хозяйства", 1912 р., Ромни; "Сумской вестник сельского хозяйства", 1913-1914 рр., Суми; "Труды Сумской сельскохозяйственной станции", десь 1906-1917 рр., Суми; "Сумское Эхо", 1913 р., Суми; "Сумская жизнь", 1914 р., Суми; "Военные известия", 1914 р., Ромни; "Живое слово", "За дело", "Український листок", "Пахарь", "Юнацькі мрії", 1906-1917 рр., Ромни (точні часові рамки не встановив); "Вестник Сумского общества сельского хозяйства", 1914-1916 рр., Суми; "Сумской Вестник", лютий 1912-1917 рр., 1913 р., 1918 р., Суми; "Великий Океан", 1909-1915 рр., Лос-Анджелес; "Великий Океан", 1917 р., Суми; "Народная свобода", 1917 р., Суми; "Лебединский весник" і "Наша жизнь", 1917 р., Лебедин; "Народная мысль", 1917 р., Охтирка; "Лебединские известия", 1917 р., Лебедин; "Известия Ахтырского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов", 1917 р., Охтирка; "Известия Путивльского Совета рабочих и солдатских депутатов", 1917 р., Путивль; "Известия Сумского Совета рабочих и солдатских депутатов", 1917 р., Суми; "Известия Глуховского уездного Совета рабочих и крестьянских депутатов", 1917 р., Глухів; "Глуховская жизнь", 1917 р., Глухів;

"Известия Конотопского уездного Совета рабочих и крестьянских депутатов", 1917 р., Конотоп; "Народное слово", 1917 р., Ромни; "Листки Української громади", 1917 р., Охтирка; "Рабочая газета", 1917 р., Суми; "Вестник Сумского союза кооператоров", 1917 р., Суми; "Наша спілка", 1917 р., Ромни; "Наш голос", 1917-1918 рр., Суми; "Нове життя", 1917 р., Лебедин;

Другий період з жовтня 1917 р. і до 1920 р.

"Известия исполнительного комитета Совета крестьянских, солдатских и рабочих депутатов", 1918 р., Конотоп; "Життя", 1918 р., Ромни; "Наше слово", 1918-1919 рр., Ромни; "Кооперативный шлях", 1918 р., Охтирка; "Известия исполкома Глуховского Совета крестьянских, солдатских и рабочих депутатов", 1918 р., Глухів; "Вперед", 1918 р., Глухів; "Сумське слово", 1918 р., Суми; "Акорди", 1918 р., Суми; "Луч" (газета), 1918 р., Суми; "Луч" (журнал), 1919 р., Суми; "Земские Известия", 1918 р., Лебедин; "Крестьянин и рабочий", 1919 р., Лебедин; "Известия Роменского военно-революционного комитета", 1919 р., Ромни; "Известия исполкома Роменского Совета рабочих и солдатских депутатов", 1919 р., Ромни; "Известия Ахтырского исполкома", 1919 р., Охтирка; "Известия Кролевецкого военно-революционного комитета", 1919 р., Кролевец; "Бюллетень Кролевецкого уездного исполкома", 1919 р., Кролевец; "Деревенская жизнь", 1919 р., Конотоп; "Коммуна", 1919 р., Суми; "Гольтьба", 1919 р., Ромни; "Правда", 1919 р., Конотоп; "Новый пахарь", 1919 р., Ромни;

Третій період з 1920 р. і до 1928 р.

"Власть Советам", 1920 р., Суми; "Вільне село", 1919-1920 рр., с. Ярославець, Глухівський повіт; "Наросвіта і Політпросвіта", 1920 р., Суми; "Красноармеец", 1920 р., Суми; "Укрроста", 1920-1921 рр., Конотоп; "Красный железнодорожник", 1920 р., Конотоп; "Укрроста", 1920 р., Тростянець; "Укр.-роста", 1920 р., Лебедин; "Укр.-роста", 1920 р., Ромни; "Известия Роменского РВК", 1920 р., Ромни; "Известия Глуховского уездного исполнительного комитета Советов рабочих, крестьянских, красноармейских депутатов и упарткома", 1920 р., Глухів; "Зоря", 1920 р., Глухів; "Бюллетень Ахтырских известий", 1920 р., Охтирка; "Последний бой", 1920 р., Шостка; "Вестник", 1920 р., Лебедин; "Трудовая освіта", 1920 р., Охтирка; "Червоний шлях", 1920 р., Ромни; "Пламя революции", 1920 р., Ромни; "Красный богатырь", 1920 р., Конотоп; "Голос селянина", 1921 р., Ромни; "Серп и молот", 1921 р., Кролевец; "Серп и молот", 1921-1922 рр., Лебедин; "Вісті", 1920-1921 рр., Лебедин; "Плуг и молот", 1920-1921 рр., Конотоп; "Укрроста", 1920-1921 рр., Конотоп; "Знамя Труда", 1921 р., Суми; "Известия Ахтырского уездного Совета р.К. и К.Д. уездисполкома КП(б)У и усовпрофа", 1921 р., Охтирка; "Известия Лебединского уездного исполкома Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов, Лебединского уездного комитета КП(б)У", 1921 р., Лебедин; "На голод", 1921 р., Конотоп; "Торнило", 1921 р., Суми; "Голос неможливого", 1920-1922 рр., Охтирка; "Красная Ахтырщина", 1922 р., Охтирка; "Наша освіта", 1922 р., Суми; "Курсант", 1922 р., Суми; "Кооперативный путь", 1922 р., Охтирка; "Кооперативный бюллетень", 1923-1928 рр., Суми; "Влада праці", 1922-1924 рр., Ромни; "Червоне Село", 1926-1928 рр., Глухів; "Селянські Вісті", 1928 р., Конотоп; "Плуг і молот", 1926-1927 рр., Суми; "Радянське життя",

1925-1930 рр., Ромни; "Плуг і молот", 1926-1932 рр., Суми; "Бюллетень Роменской товарной биржи", приблизно 1924-1926 рр., Ромни; "Бюлетень Іванівської дослідної і селекційної станції цукротресту", 1927-1928 рр., Охтирка; "Сільські вісти", 1926-1928 рр., Конотоп; "Колективіст", 1929 р., Лебедин; "За колективізацію", 1930 р., Лебедин; "Ударник", 1929-1934 рр., Конотоп; "Молот" ("Компресор", "Фрунзенець"), 1930 р., Суми.

Четвертий період з 1933 р. і по жовтень 1941 р.

"Колективіст-ударник", 1933 р., Недригайлів; "Ленинский путь", 1933 р., Путивль; "Ударник социалистических полей", 1933 р., Путивль; "Колективіст Буринщини", 1933-1934 рр., Буринь; "Радянське життя", 1933 р., Ромни; "Більшовицький голос", 1934 р., Ромни; "За більшовицькі колгоспи", 1933-1934 рр., Ромни; "За більшовицькі колгоспи", 1934 р., Чернецька МТС, Середино-Будський р-н; "Конопляр Середино-Будщини", 1931-1934 рр., "Колективіст Глухівщини", 1934 р., Глухів; "За більшовицьку перемогу", 1934 р., полігвідділ Глухівської МТС; "Комуна", 1934 р., Конотоп; "Колгоспник-ударник", 1934 р., Курилівська МТС, Конотопський р-н; "За більшовицькі колгоспи", 1934 р., Буринська МТС, Буринь; "Ударник транспорту", 1934 р., Конотоп; "Соціалістичне тваринництво", 1933-1934 рр., с. Сахни, Конотопський р-н; "Зоря", 1930-1934 рр., Шостка; "Шлях робітника", 1934 р., Шостка; "Свинар-ударник", 1934 р., Недригайлів; "Колгоспне село", 1934 р., Кролевець; "Колгоспний шлях", 1933 р., Конотопська МТС; "За заможних колгоспників", 1934 р., Андріяшівська МТС, Роменський р-н; "Прапор ударника", 1934 р., Недригайлів; "Колгоспна правда", 1935 р., Середино-Буда; "За колективізацію", 1935 р., Лебедин; "Соціалістичне життя", 1936 р., Лебедин; "Прапор Жовтня", 1938 р., Ромни; "Більшовицька молодь", 1939 р., Суми.

П'ятий період з 1941 р. і по 1943 р.

"Сумський Вісник", 1941-1943 рр., Суми; "Лебединський вісник", орієнтовно 1942-1943 рр., Лебедин; "Визволення", 1942-1943 рр., Конотоп; "Роменські вісти", 1941 р., "Відродження", 1941-1943 рр., Ромни; "Путивлянин", 1941-1943 рр., Путивль; "Голос Охтирщини", 1942-1943 рр., Охтирка; "Кролевецькі вісти", 1941-1942 рр., "Останні вісти", 1942-1943 рр., Кролевець; "Последние известия", 1942 р., "Новий час", 1942-1943 рр., Шостка.

Шостий період

Газети періоду 1943 р. і по 1990 р.

Особливістю цього періоду є те, що я не даю характеристику кожній газеті, бо вони майже на сто відсотків схожі одна на одну і пишуть про одне і теж. Я подаю їх як огляд подій про які вони писали. Перелік газет, які є в ДАСО я подаю. Можливо, при перевиданні можна буде дати характеристику кожній газеті, але тут за браком місця це зробити просто неможливо. В мене взагалі, викликає сумнів, що цим розділом можна буде когось зацікавити, бо там не показане реальне життя, яким жили люди.

"Соціалістичні Лани", 1945-1947 рр., Сміла; "Більшовицька Зброя", 1943-1944-1947 рр., Суми; "Зоря", 1945-1946-1947 рр., Шостка; "Сталинский Путь", 1945-1947 рр., Велика Писарівка; "Прапор Сталіна", 1944-1947 рр., Білопілля;

“Колективіст Буринщини”, 1945-1947 рр., Буринь; “Шляхом Сталіна”, 1944-1947 рр., Штепівка; “Перемога”, 1944-1947 рр., Краснопілля; “Сталінський промінь”, 1944-1947 рр., Хотінь; “Колхозная Правда”, 1944-1947 рр., С-Буда; “Радянський Прапор”, 1944-1947 рр., Конотоп; “Колгоспник Талалаївщини”, 1944-1947-1950 рр., Талалаївка; “Більшовицькі колгоспи”, 1944-1947 рр., Миропілля; “За більшовицькі колгоспи”, 1945-1947 рр., Червоне; “Ленінський Шлях”, 1944-1947 рр., Дубов'язівка; “Шлях соціалізму”, 1944-1947 рр., Ямпіль; “Сталінський клич”, 1945-1947 рр., Недригайлів; “Радянське життя”, 1945-1947 рр., Глинськ; “Молодь України”, 1946 р., Київ; “За графік”, 1945-1947 рр., Смородіно; “Колгоспне село”, 1944-1947 рр., Кролевець; “Прапор Перемоги”, 1944-1947 рр., Охтирка; “Ленінська правда”, 1945-1947-1950 рр., Тростянець; “Сталинский луч”, 1945-1947-1950 рр., Шалигіне; “За сталинський урожай”, 1945-1946 рр., Суми; “Заможне життя”, 1944-1947 рр., Синівка; “Прапор жовтня”, 1944-1947 рр., Ромни; “Сталінський шлях”, 1944-1947 рр., З-Новгород; “Ленінський шлях”, 1944-1947 рр., Путивль; “Колгоспна правда”, 1948-1950 рр., Липова Долина; “До нових перемог” 1948-1949 рр., Улянівка; “За більшовицькі колгоспи”, 1948-1950 рр., Червоне; “Більшовицький колгосп”, 1948-1950 рр., Миропілля; “Колхозная правда”, 1948-1950 рр., С-Буда; “Радянське життя”, 1948-1950 рр., Глинськ; “За сталинський урожай”, 1948-1950 рр.; “Шлях соціалізму”, 1948-1950 рр., Ямпіль; “Шляхом Сталіна”, 1948-1950 рр., Штепівка; “За перемогу”, 1948-1950 рр., Глухів; “Прапор Сталіна”, 1948-1950 рр., Білопілля; “Соціалістичне життя”, 1948-1950 рр., Лебедин; “Прапор жовтня”, 1948-1950 рр., Ромни; “Сталінський шлях”, 1948-1950 рр., Велика Писарівка; “Соціалістичні лани”, 1948-1950 рр., Сміла; “Сталінський клич”, 1948-1950 рр., Недригайлів; “Колективіст Буринщини”, 1948-1950 рр., Буринь; “Ленінський шлях”, 1948-1950 рр., Путивль; “Перемога”, 1948-1950 рр., Краснопілля; “Сталінський промінь”, 1948-1950 рр., Хотінь; “Прапор перемоги”, 1948-1950 рр., Охтирка; “Сталинский путь”, 1948-1950 рр., З-Новгород; “За графік”, 1948-1950 рр., Смородіно; “За заможне життя”, 1948-1950 рр., Синівка; “Радянський прапор”, 1948-1950 рр., Конотоп; “Зоря”, 1948-1950 рр., Шостка; “Колгоспне село”, 1951 р., Кролевець; “Соціалістичне життя”, 1951 р., Лебедин; “Радянське життя”, 1951 р., Глинськ; “Шлях соціалізму”, 1951 р., Ямпіль; “Соціалістичні лани”, 1951 р., Сміла; “Більшовицький колгосп”, 1951 р., Миропілля; “Перемога”, 1951 р., Краснопілля; “Ударник транспорту”, 1951 р., Конотоп; “Прапор перемоги”, 1951 р., Охтирка; “Прапор Сталіна”, 1951 р., Білопілля; “Більшовицька зброя”, 1951 р., Суми; “Радянський прапор”, 1951 р., Конотоп; “Сталінський луч”, 1951 р., Шалигіне; “Ленінський шлях”, 1951 р., Грунь; “Зоря”, 1951 р., Шостка; “Сталінський промінь”, 1951 р., Хотінь; “Колхозная правда”, 1951 р., С-Буда; “До нових перемог”, 1951 р., Улянівка; “За сталінський врожай”, 1951 р., Суми; “Сталинский путь”, 1951 р., Велика Писарівка; “Сталинский путь”, 1951, З-Новгород; “Ленінським шляхом”, 1951 р., Дубов'язівка; “Прапор жовтня”, 1951 р., Ромни; “Шляхом Сталіна”, 1951 р., Штепівка; “Сталінський клич”, 1951 р., Недригайлів; “Ленінська правда”, 1951 р., Тростянець; “Ленінський шлях”, 1951 р., Путивль; “За заможне життя”, 1951 р., Синівка; “Колгоспна правда”, 1951 р., Липова Долина; “За перемогу”, 1951 р., Глухів; “Колективіст Буринщини”, 1951 р., Буринь; “За більшовицькі колгоспи”, 1951 р., Червоне; “Перемога”, 1951 р., Краснопілля;

Далі будуть знову записані ці самі газети в 1951, 1952, 1953. Трохи зміняться назви після смерті Сталіна. З приходом до влади Хрущова почнуть зезати назви газет з сталінськими назвами. Господарська реформа, яку розпочав Хрущов, змінить не тільки назви газет, але і їх територіальне підпорядкування. Ви все це бачили.

Сьомий період

Перелік газет цього періоду взятий з фондів обласної бібліотеки, бо в ДАСО він значно менший. В дужках поставлені роки за які є газета в бібліотеці.

Група "А", обласні газети: "Аграрник", (1998-2001); "Аптека", (1997-1999); "Ваш Шанс", (з 1993-го); "Відродження", (1993); "Візаві", (2000); "Газета Сулятицького", (1993-1997); "Господар", (1990-1999); "Троно", (1994-2001); "Данкор", (з 1992-го); "Діалог", (з 1993-го); "Добрий день", (1991-2002); "Домашня газета", (2001, 2002, 2004, 2005); "Медицина и здоровье", (з 1997-го); "Неделя", (з 2001-го); "Никатроф", (1993); "Новина", (1997-2003); "Панорама", (з 1998-го); "Панорама Сумщини", (1990-2004); "Петр и Павел", (1995-1999); "Правовые аспекты", (1998-1999); "Православна Сумщина", (з 1997-го); "Предприниматель", (1991-1998); "Славутич", (1997-1999); "Сумська новина", (1991-1996); "Сумщина", (з 1991-го); "Темные дела", ("Уик-Енд"), (1994-1996); "Тонус", (1993); "Топ-Репортер", (1999-2000); "Уик-Енд", (1994-1996); "Ярмарок", (з 2000-го); Громадянин України, (з 2004-го); "Червоний промінь", (1967-2000); "Цілком відверто", (1992).

Група "Б", районні газети: "Ахтырка", (з 1997-го); "Білопільщина", (з 1999-го); "Життя Лебединщини", (1990); "Вишневий цвіт", Охтирка, (з 1998-го); "Вісті Роменщини", Роменський район, (з 1991-го); "Вісті Шостки", (з 1997-го); "Вперед", Сумський район, (з 1960-го); "Гетьманська столиця", Глухів, (з 1998-го); "Глухівщина", Глухівський район, (з 1992-го); "Голос Крелевця", (з 1997-го); "Крелевецький вісник", Крелевецький район, (з 2002-го); "Круглий двір", (1999-го); "Голос Посулля", Недригайловський район, (1992-го); "Голос часу", Ямпільський район, (з 1909-го); "Город А" Охтирка, (1998-2002); "Роменщина православна", (1997); "Народна трибуна", Глухівський район, (1994); "Наш край", Липоводолинський район, (1999); "Новини Троянеччини", (2006); "Перемога", Краснопільський район, (з 1999-го); "Путивльские ведомости", (1999); "Сільські горизонти", Конотопський район (1991); "Рідний край", (1994).

Група "В", рекламні і політичні газети.

Газети 1994 р.: "Наше Слово", Суми (Я був присутній, коли відзначали вихід першого номера цієї газети). Газети 1995 р.: "ЛЭВН", "Конотоп" (1995). Газети 1996 р.: "Варовит", Білопілья, "Троно", Суми; "ДС-Експрес", "Наша демократична Сумщина", Суми. Газети 1997 р.: "Бизнес и Право", Суми; "Талина", Конотоп.

Газети 1998 р.: "АЯ", Суми (видавець цієї газети О. Ізачов єдиний, хто в 2009 році допоміг видати цю книжку); "Альянс", Охтирка; "Ділові новини", Суми; "Прес-информ", Суми; "Прес-релиз", Суми; "Факти", Конотоп; "Благодать"; "Варіант", "Талина", "Троно", "Джерело", "Добридень", "Крелевецький Ярмарок", "Кордон-експрес", "СПАС", "ЛЭВН", "Машинобудівник", "Ми разом", "Народна надія", "Наше слово", "Перспектива", "Позиція", "Роксолана", "Славутич", "Тандем", "Факти".

Газети 1999 р.: "Варіант", "Шанс", "Славутич", "Роксолана", "Талина", "Освітнянські обрії", "Вечірній Путивль", "Шостка Сіті", "Милосердя", "Неділя", "Нафтовик".

Газети 2000 р.: "Галина", "Роксолана", "Читанка" Носенка, "Славутич", "Вариант", "Неділя", "Факти", "Круглий двір", "Вісті Шостки", "Товари-услуги", "Мир реклами", "Калейдоскоп", "Клик".

Газети 2002 р.: "Будьмо разом", "Милосердя", "Круглий двір", "Неділя", "Тандем", "Факти", "Шанс", "Вариант", "Калейдоскоп", "Благовест", "Ділові новини", "Безпека-плюс", "Акаде МІХ", "Троно", "Канон", "Поезія".

Газета 2004 р. "Вовремя", Шостка. Газета 2006 р. "В двух словах", Суми.

Євфалія Хатаєва і Саша Чорний

В періоді про російську журналістику початку ХХ ст. ми вели мову про співробітника журналу "Сатирикон" і "Новий сатирикон" Сашу Чорного (Олександр Михайлович Глікберг). Я знав, що в ДАСО є архів Євфалії Хатаєвої, в якому були оригінали віршів Саші Чорного. Ніхто не знав, як вони туди потрапили. Я звернувся до колишнього директора ДАСО Заїки Лариси Якимівни, з якою разом вчився в педінституті в одній групі. Вона мені сказала, що Олександр і Євфалія входили разом до літературних об'єднань. Де шукати списки тих об'єднань? Я відчував, що зв'язок цей мусить бути і почав свій пошук з порівняння біографій.

Олександр Михайлович народився 1 (13) жовтня 1880 р. в родині провізора. Матір хвора істерична жінка, яка мала п'ятьох дітей, створювала в родині важку атмосферу. В 15 років він утік з дому. Життя складалося дуже важко і про долю Олександра розповів журналіст Олександр Яблонський на сторінках газети "Сын Отечества". Статтю побачив чиновник з Житомира К. К. Роше і запросив Олександра Михайловича до себе. Роше сам любив поезію, і це вплинуло на Олександра. Почав друкуватися, і вперше 1 червня 1904 р. в житомирській газеті "Вольнский Вестник", а потім був Петербург. В попередньому розділі ми розповідали про його творче життя в Росії. Хочу до сказаного додати тільки одне. В книжці "Солдатские сказки" в оповіданні "Штабс-капитанская страсть" розповідається про штабс-капітана Овчинникова з Полтавської губернії Роменського повіту. На мій погляд, не випадково героя оповідання віднесли до цієї місцевості. З архівних справ я бачив, яка велика кількість військових підрозділів перебувала в Ромнах. Де армія, там і проблеми з проституцією, яка без суцільної пиятики в військових підрозділах неможлива. Повітова влада не раз приймала постанови про боротьбу з проституцією, але успіху не добилася.

З 1920 р. почалося емігрантське життя. За кордонами Росії опинилося близько мільйона громадян, які поступово влаштувалися в різних країнах. Переважна більшість представляла собою простих людей і інтелігенцію: інженери, лікарі, юристи, службовці.

В Олександра Михайловича була мрія про свій шмат землі і будинок. У 1927 р. група російських емігрантів (Мілюков, Вілібін і інші), очолювана енергійною Л. В. Врангель, донькою письменника С. Я. Єлпатьєвського, вирішили придбати місце в Провансалі на півдні Франції, на Середземному узбережжі подаль від курортної цивілізації, біля рибальського селища Ла Фав'єр, департамент Вар, Франція. Поступово тут утворилася відома літературна колонія. Тут на цвинтарі Лаванду Олександр Михайлович і похований, хоча більшість вихідців з Росії поховано на російському кладовищі у Сен-Жермен-де-Буа. В кінці 90-х років ХХ ст. була спроба розшукати могилу Олександра Михайловича. В останньому

випуску його творів за 2006 р. є світлина цієї могили. Світлина датована 1933 р. Могила була знищена. Одні доводять, що за неї не було вчасно сплачено, і тому місце віддали комусь іншому, а інші доводять, що її знищили під час будівництва оборонних споруд під час війни. На могилі були написані слова з твору Пушкіна: "Жил на свете рыцарь бедный...".

Тепер прослідкуємо творчий шлях Євфалії Хатаєвої. Хатаєва (дівооче прізвище Ваніна) Євфалія Іванівна (1891-1945), камерна співачка, меццо-сопрано, народилася в місті Курську. Батько — Ванін Іван Сергійович мав друкарню, селянин. Матір — Клара Іванівна (уроджена Лімбах), з родини німецьких баронів. Євфалія Іванівна закінчила Харківську консерваторію (1917) по класу Ф. Бугамеллі, брала уроки у М. Є. П'ятицького в Москві. В роки громадянської війни гастролює в Харкові, Сумах, Ростові, Криму, Москві від Всеукраїнської музичної спілки

Саша Чорний і Євфалія Хатаєва

"Избранная проза", Саша Черный, яка вийшла друком у видавництві "Книга" в

Євфалія Хатаєва і Микола Ільїн

ки (1918) і пропагандистської денікінської організації "Осваг" (1919). З групою письменників через Сибір їде до Далекосхідної республіки (1921), виступає в Харбіні, Шанхаї, Пекіні (1921-1922), потрапляє до Америки (1923-1928), потім в Європу: Франція, Німеччина, Монако (з 1929 р.). Крім концертної діяльності, займалася літературною творчістю (підписувалася Є. Хатаєва, Ф. Ванна, Фа-ля). Останні відомості про неї є до 1940 р. За свідченням матері, померла під час виступу між 1944-1945 рр. десь на півдні Франції. Місце поховання невідоме.

З порівняння біографій було зрозуміло, що зустрітися вони могли не на літературних об'єднаннях в Росії, а на південному узбережжі Франції.

Я взяв в обласній бібліотеці книжку

Москві у 1991 р. і уважно її проаналізував. У книжці було 32 світлини. 30-а світлина мене особливо зацікавила, бо на ній Олександр Михайлович був сфотографований з невідомою. Я впізнав у ній Євфалію Іванівну Хатаєву, але це треба було довести. Пішов у краєзнавчий відділ, взяв виданий ДАСО щоденник Євфалії і зробив

копію, спустився у видавництво "Рідний край" (розташоване в приміщенні бібліотеки) і там на комп'ютері збільшили зображення. Світлини в книжці і в щоденнику були початку 30-х років. Виявилася 100% схожість.

Тобто ми можемо констатувати, що Олександр і Євфалія зустрічалися. Вірші Олександра Михайловича Глікберга знаходилися в архівній папці Миколи Ільїна. З Миколою Ільїним Хатаєва товаришувала, коли навчалася в гімназії, але вийшла заміж за осетина Хатаєва. Потім зустрілася з ним, коли Ільїн працював "частним поверненим" в Харківському окружному суді. Прожила з ним 3 роки. Йшла війна, вони довго не бачилися і вона від нього відійшла. Літом 1919 р. зустрілася з Ільїним в Харкові і разом з денкінськими військами опиняються в Ростові. В січні 1920 р. Ільїн помер, а Хатаєва в квітні 1920 року стала дружиною письменника Гусева-Оренбургського.

В книжці "Избранная проза" подається біографія Олександра Михайловича. У 1919 р. він був у Пскові і на початку 1920 р. виїхав у Вільно. Вірші Саші Чорного датовані 1919 р. Швидше за все Микола Іванович Ільїн з Сашою Чорним зустрілися, коли працювали в санітарному потязі. М. І. Ільїн був начальником санітарного потягу в Першу світову війну, допомагав пораненим і біженцям, а також працював в організації "Пленбеж" — допомога полоненим і біженцям. Там йому написали вітальну адресу і Саша Чорний написав вірші, які і потрапили в архів Хатаєвої через Ільїна. Ось ці вірші: Милому Николаю Ивановичу на память от автора бедитристоводителя II разряда.

Лирический "Пленбеж".

О, тихие пленбурские часы!	Приносят чай... Ах, чай в былых кафе!
Мужчины пишат, а в углу, как в раме	Чай с сахаром, с лимоном... О создатель!
Две машинистки сизые носы	Запела дверь — а в синих галифе
Подпудривают нежными перстами...	Является пленбежский председатель.
Сэр "Управдел" серьёзный, как Дадстон,	Балетным шагом оббежит столы...
Сточит доклад, склонивши корпус хрупкий	Пишу приказ. В мозгах трещат все клепки...
А перед ним, товарищ Идельсон	Девицы взвизгивают. В воздухе амбре
Задумчиво припудривает губки...	И, нарушая стиль, рокошущим раскатом,-
Бесслумный доктор — Геллер приплывает	Один Андреев, злясь в своей норе,
На замшевых ногах, с улыбкою Вольгера...	Весь шар земной обладьывает матом.
Зевота сводит челюсти и рот!	
Любовь Семеновна читает "Мушкетёра"...	

1919 г. 27/Ш

А. Черный.

Інший вірш без назви.

Ревека, друг, — прости навек !	Не спорь! Пред фактом в сапоге
Не надо слез, ей — Богу !	Бессильны все упреки...
Вчера за ужином эсдек —	Не жать-же с ним мне по ноге
Чью жал под стулом ногу?	В мешанско-пошлом блоке.

А. Ч.

Як, бачимо він підписувався по-різному. Щоденники Євфалії в ДАСО принесла її матір у 1947 р., коли повернулася до Сум з еміграції. Ось так сталося невеличке журналістське розслідування.

Якщо знайшли могилу Глікберга, то невідомо де похована на півдні Франції Хатаєва. Можливо, їхні могили не так і далеко одна від одної.

Закінчити хочу цитуванням з книжки "Избранная проза":

"Обозреть поэтическое и прозаическое хозяйство Саши Чёрного с тем, чтобы отсеять, отобрать действительно лучшее, достойное войти в духовный обиход нашего и последующих поколений, стать поистине литературным наследием, не так просто. На поверку оказалось, что архив поэта не сохранился: в государственных фондах содержится два-три десятка писем да несколько инскриптов и стихотворных автографов Саши Чёрного. Практически единственным источником текстов являются прижизненные издания и публикации данного автора. Но и здесь не все благополучно: печатный архив не только надежно сохранил написанное Сашей Чёрным, но и захоронил его. Рассеяные по страницам повременных изданий — российских и зарубежных — его произведения оказались затеряны и прочно забыты. Не следует также переоценивать надежность сохранности печатной продукции: некоторые ее виды остались в единственном экземпляре, а иные, по-видимому, полностью исчезли с лица земли (горят, увя, не только рукописи). Не это ли захоронение имел в виду Саша Чёрный, когда в одном из писем выразил слабую надежду, обратившись как бы через головы десятилетий к неведомым потомкам: "Авось хоть в раскопках найдут".

Я дуже задоволений з того, що мені вдалося трохи розкопати його життєвого шляху.

Я вже думав, що закрив цю тему, але, як уже не раз було в моєму творчому пошуку, доля сама мені допомагала. Я прийшов черговий раз до обласної бібліотеки і зустрів там художника В. Ратнера, показав йому з 7 тома (13 книжка) Брокгуза і Єфрона статтю, де йшла мова про Григорія-Кривою Волконського. Через деякий час він підійшов до мене і запропонував намалювати мій портрет, а щоб не було нудно просив, щоб я йому щось розповів. Я почав розповідати про Сашу Чорного, Хатаєву. Бібліотекар з відділу мистецтв сказала, що в них в бібліотеці працює племінниця Хатаєвої Зінаїда Володимирівна Лущик. Я скористався з такої нагоди і розпитав все, що вона знала, а в додаток ще й принесла альбом зі світлинами своєї родини, де були і світлини самої Хатаєвої (Хатаєва — тітка Зінаїди Володимирівни) з Ільїним.

Коли матір Євфалії (Клара Іванівна) приїхала з Франції до Сум у 1947 р., в неї на сумському вокзалі вкрали всі пожитки. Жила вона в Сумах на вул. Петропавлівській, 66 (Леніна). Працювати вона вже не могла, бо була стара. Її сестра Зінаїда (матір племінниці, яка мені дала світлини) була в шлюбі за земським лікарем хірургом Самодаєвим. На одній зі світлин я побачив військових і серед них Самодаєва. Військові були начальниками Сумських шпиталів під час ВВВ. Моя матір теж працювала в шпиталі №6039. У 1948 р. шпиталі звели в один і перевели до Троянця. Матір не довго була в Троянці і невдовзі повернулася додому. В дитинстві я часто допомагав бабусі й у 1952 р. в мене сталася грижа. Ось тоді і запросили найкращого хірурга міста Суми додому, де він і зробив операцію. Зробив швидко і чудово. Не залишилося навіть рубця. (Матір часто розповідала, в яких страшних умовах тоді працювали хірурги в госпіталях). Робити операцію в лікарні було неможливо, бо в хірургічному відділенні обвалилася стеля, і довго шукали гроші, щоб її відремонтувати. Я про це розповідаю в цій книжці. Коли я побачив Самодаєва, я впізнав його по його погляду і по лисині на голові. Він мені своїм особливим поглядом і запам'ятовався на все життя. Ось таке воно "кругле" життя, де всі з усіма зустрічаються.

СУМСЬКА ЖИЗНЬ

Випуск 1218
Число і кількість
Всього в номері

№ 21. 21 лютого 1914 г.

В газеті завжди вміщують в собі:

КАКАО

Ресторань „Большой Сумской Гостиницы“ А. С. ЧИКИНА
Великий Сумський Готельний Ресторань

ВРИСТОЛЬ
Парижський сьвітлий Ресторань

КОВАРУТВО І ЛЮБОВЬ
Група художників В. П. ЖУРАВЛОВА, О. П. ШИМОНЬ

СУМСЬКА ЖИЗНЬ

№ 22. 28 лютого 1914 г.

Подорожна ЦЕНА на газету
„СУМСЬКА ЖИЗНЬ“
50 коп. в місяць

КАКАО

СУМСЬКА ЖИЗНЬ

Випуск 1219
Число і кількість
Всього в номері

№ 22. 28 лютого 1914 г.

ЛЮКСЪ-ТЕАТРЪ
Великий Сумський Театральний Зал

6 ГОДЪ
ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1915 годъ

СОЛНЦЕ

РОССИИ
Художественныхъ Альбомовъ.

СУМСЬКА ЖИЗНЬ

№ 23. 7 березня 1914 г.

АВТОМОБИЛИ
1914 г.

Въ. Электро-Телеграфической КОНТОРЪ
Н. П. ЛЕВЕНКО съ СЫНОВЬМИ
Получить большой выбор
СТІЛЬНОЙ АРМАТУРЫ.

Газетний кіоск
П. Г. Удовиченко, м. Суми

Генерал-лейтенант, картограф
Іван Стрельбицький
читає газету у своєму кабінеті в
Толійній Ромеєвській квартирі

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Архівні справи ДАСО подаються в тексті. Перерахувати всі справи, з якими я працював протягом п'яти років, неможливо.

Багалий И. Д., Миллер Д. П. История города Харькова. — Харьков: издательство городского общественного управления, 1912.

Белов С. В. Книговидавці Сабашнікови. — Москва: Московский рабочий, 1974.

Белов С. В. Братя Гранат. — Москва: Книга, 1982.

Велика енциклопедія Т. 6. — С-Петербург: Просвещение, 7 тома, 1901.

(Видавці — бібліографічний інститут "Мейера" в Лейпцигу і Відні, книжково-видавниче товариство "Просвещение" в С-Петербурзі).

Велика радянська енциклопедія.

Газети і журнали ДАСО подаються в додатках окремим розділом.

Газети і журнали, що зберігаються в Сумському краєзнавчому музеї, подані окремим розділом.

Єсін В. І. Русские газеты и газетное дело в России. Видавництво Московського університету, 1981.

Лебедин. Збірник архівних документів. — Харків: Фоліо.

Ленський О. В. Таке солодке слово "Театр". — Суми: Видавництво Ткачов О.О., 2008.

Махоніна С. Я. Історія російської журналістики початку ХХ ст. — Москва: Флинта, Наука, 2004.

Наукові праці Іванівської дослідно-селекційної станції. 1901-1997 рр. — Суми: Козацький вал.

Подолька Н. Історія видавничої справи Сумщини 1861-1920 рр. (Збірник документів і матеріалів). — Суми: Мрія, 2007.

Словник Брокгауза і Єфрона.

Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття. Видавництво М. П. Козя, Джерси Сіті, Канада, 1974.

Хорунжий Юрій. Мужі чину. — Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 2005.

Чуев С. Украинский легион. — Москва: Яуза, 2006.

Іншу використану літературу я подавав у кінці розділів і в текстах.

Мала кількість записаної тут використаної літератури свідчить про те, що я не крав чужого, а працював з першоджерелами (газетами) і не варто за великою кількістю вкрадених чужих думок ховати власну убогу думку.

ЗМІСТ

Вступ	3
Історія газет	4
Французькі газети	5
Газети Англії та Ірландії	6
Німецькі газети	6
Газети Австрійської імперії	7
Газети Швейцарії	7
Італійські газети	8
Іспанські газети	8
Португальські газети	8
Голландські газети	8
Бельгійські газети	8
Шведські газети	9
Норвезькі газети	9
Газети Данії	9
Грецькі, сербські, болгарські, румунські газети	9
Газети Туреччини	9
Японські газети	10
Інші газети	10
Газети США	10
Газети Центральної і Південної Америки	10
Газети Російської імперії	11
Історія російської журналістики початку ХХ ст.	21
Російські видавці початку ХХ ст.	33
Повідомлення про події на Сумщині, про які писали видання Російської імперії	38
Перелік газет Російської імперії і газет до 1919 року, які є в ДАСО	42
Перелік журналів Російської імперії, які є в ДАС	43
Газети і журнали Російської імперії, які збереглися в Сумському краєзнавчому музеї	44
Інформація і реклама російських газет у місцевій газеті "Сумской Вестник"	44
Перелік видань, які передплачували сумчани через Сумську поштову контору у 1912 році	46
Радянські газети	47
Закордонна преса другої половини ХХ століття	49

Історія Української преси	51
Видатні спонсори української преси	75
Відомості про окремі українські видання	77
Історія преси на теренах Сумської області	80
Перший період преси на Сумщині	81
Другий період існування преси на Сумщині	139
Преса Сумщини в час білогвардійської окупації	166
Третій період преси на Сумщині	178
Четвертий період преси на Сумщині	240
П'ятий період преси на Сумщині	264
Шостий період преси на Сумщині (1943-1990 роки)	301
Сьомий період преси на Сумщині	353
Псевдохронологія	356
Друкарні Сумської області	361
Історія цензури	372
Елементи цензури на Сумщині	379
Цензура і преса в сучасній Україні	380
Поняття журналістики в історичному аспекті	381
Історія понять журналіст, кореспондент, репортер	383
Додатки	
Газети Сумщини з поділом за періодах	385
Євфалія Хатаєва і Саша Чорний	391
Використана література	397

ЗМІСТ

Науково-популярне видання Історія преси і журналістики (українською мовою)

Автор і упорядник **Ленський Олександр Васильович**

Верстка та дизайн: **О. О. Ткачов**

Підписано до друку 01.03.2009

Формат 60x84/16. Гарнітура "OfficinaSerifC".

Папір офсетний. Друк офсетний.

Тираж 120 прим. Видано за власні кошти.

Видавництво **ФОП О. О. Ткачов**

вул. К. Зеленко 10/1, м. Суми, 40024, Україна

тел.: +38 (068) 7514803

e-mail: derzov@ukr.net

Віддруковано **ФОП О. В. Кальченко**

вул. Малиновського 12, м. Суми, 40030, Україна

Л 33 Ленський О. В. Історія преси і журналістики. — Суми:
Видавництво О. О. Ткачов, 2009. — 400 с., іл.

ББК 63.3 (4 Укр - 4 Сум)